BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
23 A
11
M

13-8.G.13

DIGESTORVM SEV PANDEctarum pars ſeptima.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS.
Apud Carolam Guillard viduā Claudii Cheuallonii ſub Sole aureo, & Gulielmum desbois, ſub cruce alba. in via diui Iacobi.

Biblioth. PP. Scholar. Piar. ex legato Fran.ci de Rubeis

LIBER XLV.

I. De verborum obligationibus.
II. De duobus reis conſtituendis.
III. De ſtipulatione ſeruorum.

LIBER XLVI.

I. De fideiuſſoribus & mandatoribus.
II. De nouationibus & delegationibus.
III. De ſolutionibus & liberationibus.
IIII. De acceptilatione.
V. De prætoriis ſtipulationibus.
VI. Rem pupilli ſaluam fore, vel adoleſcentis.
VII. Iudicatum ſolui.
VIII. Ratam rem haberi, & de ratihabitione.

LIBER XLVII.

I. De priuatis delictis.
II. De furtis.
III. De tigno iuncto.
IIII. Si is, qui teſtamento liber eſſe iuſſus erit, poſt mortem domini ante aditam hæreditatem ſubripuiſſe quid dicetur.
V. Furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios.
VI. Si familia furtum feciſſe dicetur.
VII. Arborum furtim cæſarum.
VIII. Vi bonorum raptorum, & de turba.
IX. De icēdio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata.
X. De iniuriis & famoſis libellis.
XI. De extraordinariis criminibus.
XII. De ſepulchro violato.
XIII. De concuſſione.
XIIII. De abigeis.
XV. De præuaricatoribus.
XVI. De receptoribus.
XVII. De furibus balneariis.
XVIII. De effractoribus & expilatoribus.
XIX. Expilatæ hæreditatis.
XX. Stellionatus.
XXI. De termino moto.
XXII. De collegiis & corporibus.

De po-

XXIIII. De popularibus actionibus.

LIBER XLVIII.

I. De publicis iudiciis.
II. De accuſationibus & inſcriptionibus.
III. De cuſtodia & exhibitione reorum.
IIII. Ad legem Iuliam maieſtatis.
V. Ad legem Iuliam de adulteriis coërcendis, & ſtupro.
VI. Ad legem Iuliam de vi publica.
VII. Ad legem Iuliam de vi priuata.
VIII. Ad legem Corneliam de ſicariis & veneficis.
IX. Ad legem Pompeiam de parricidiis.
X. Ad legem Corneliam de falſis, & de ſenatuſconſulto Liboniano.
XI. Ad legem Iuliam repetundarum.
XII. Ad legem Iuliam de annona.
XIII. Ad legem Iuliam peculatus, & de ſacrilegiis, & reſiduis.
XIIII. Ad legem Iuliam de ambitu.
XV. Ad legem Fauiam de plagiariis.
XVI. Ad ſenatuſconſultum Turpillianum, & de abolitionibus criminum.
XVII. De requirendis reis, nec abſentibus dãnandis.
XVIII. De quæſtionibus.
XIX. De pœnis.
XX. De bonis damnatorum.
XXI. De bonis eorum, qui ante ſententiam, vel mortem ſibi conſciuerunt, vel accuſatorem corruperunt.
XXII. De interdictis & relegatis, & deportatis.
XXIII. De ſententiam paſſis, & reſtitutis.
XXIIII. De cadaueribus punitorum.

LIBER XLIX.

I. De appellationibus, & relationibus.
II. A quibus appellare non licet.
III. Quis à quo appelletur.
IIII. Quando appellandum ſit, & intra quæ tẽpora.
V. De appellationibus recipiendis, vel non.
VI. De libellis dimiſſoriis, qui apoſtoli dicuntur.

VII. Nihil innouari appellatione interpoſita.
VIII. Quæ ſententiæ ſine appellatione reſcindantur.
IX. An per alium cauſſæ appellationum reddi poſſint.
X. Si tutor, vel curator, vel magiſtratus creatus appellauerit.
XI. Eum, qui appellauerit, in prouincia defendi.
XII. Apud eum, à quo appelletur, aliam cauſſam agere compellendum.
XIII. Si pendente appellatione mors interuenerit.
XIIII. De iure fiſci.
XV. De captiuis, & de poſtliminio, & de redemptis ab hoſtibus.
XVI. De re militari.
XVII. De caſtrenſi peculio.
XVIII. De veteranis.

LIBER L.

I. Ad municipalem, & de incolis.
II. De decurionibus & filiis eorum.
III. De albo ſcribendo.
IIII. De muneribus & honoribus.
V. De vacatione, & excuſatione munerum.
VI. De iure immunitatis.
VII. De legationibus.
VIII. De adminiſtratione rerum ad ciuitates pertinentium.
IX De decretis ab ordine faciendis.
X. De operibus publicis.
XI. De nundinis.
XII. De pollicitationibus.
XIII De extraordinaris cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur.
XIIII. De proxenetis.
XV. De cenſibus.
XVI. De verborum ſignificatione.
XVII. De diuerſis regulis iuris antiqui.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM LIBER QUADRAGESIMUSQUINTUS.

A

DE VERBORVM OBLIGATIONIBUS. Tit. I.

Stipulatio non poteſt concipi, niſi vtroque loquente, & ſermonis efficaciam intelligente. Bartolus.

I. VLPIANVS. *lib.* XLVIII. *ad Sabinum.*

B STIPVLATIO non poteſt confici, niſi vtroque loquente: & ideò neque mutus, neque ſurdus, neq; infans ſtipulationem contrahere poſſunt. nec abſens quidem: quoniam exaudire inuicem debent. Si quis igitur ex his vult ſtipulari: per ſeruum præſentem ſtipuletur, & adquiret ei ex ſtipulatu actioné. Item ſi quis obligari velit: iubeat, & erit QVOD IVSSV obligatus.

Omiſsio reſponſionis vitiat ſtipulationem, non modicum interuallum. Bartolus.

C Qui præſens interrogauit, ſi antè quàm reſponderetur, diſceſſit: inutilem efficit ſtipulationem. ſi verò præſens interrogauit, & antè quàm reſponderetur, diſceſſit, & reuerſo reſponſum eſt: obligat. interuallum enim medium non viciauit obligationem.

Sufficit quo ad obligationem conſenſum colligi ex verbis per interpretationem: ſecus ſi ex ſignis & actibus colligitur. Bartolus.

Si quis ita interroget, DABIS? & reſpóderit, QVID NI? is vtiq; in ea cauſſa eſt, vt obligetur. contrà ſi ſine verbis adnuiſſet. non tantum autem ciuiliter, ſed nec naturaliter obligatur, qui ita adnuit. & ideò rectè dictum eſt, non obligari pro eo ne fideiuſſorem quidem.

Diuerſitas qualitatis obligationis inter interrogationẽ & reſpō-

ſionem vitiat ſtipulationem: niſi diuerſitas illico complacuerit. Bar.

Si quis ſimpliciter interrogatus, ſub conditione reſpõderit, SI ILLVD FACTVM ERIT, DABO: non obligari eum conſtat. & ſi ita interrogatus, INTRA KALENDAS QVINTAS? reſponderit, DABO IDIBVS: æquè non obligatur: non enim ſic reſpondit, vti interrogatus eſt. & verſa vice ſi interrogatus ſub cõditione, reſponderit purè: dicendum erit, eum nõ obligari. Cum adiicitur aliquid, vel detrahitur obligationi: ſemper probandum eſt, viciatam eſſe obligationem: niſi ſtipulatori diuerſitas reſponſionis illico placuerit. tunc enim alia ſtipulatio contracta eſſe videtur. D

In maiori ſumma minor ineſt. Bartolus.

Si ſtipulanti mihi decem, tu viginti reſpondeas: non eſſe contractam obligationem, niſi in decem, conſtat. ex contrario quoque ſi me viginti interrogante, tu decem reſpõdeas: obligatio, niſi in decem, non erit contracta. licet enim oporteat congruere ſummam: attamen manifeſtiſſimũ eſt, viginti & decem ineſſe. E

Vtile per inutile non vitiatur. Bartolus.

Sed & ſi mihi Pamphilum ſtipulanti, tu Pamphilum & Stichum reſponderis: Stichi adiectionem pro ſuperuacuo habendã puto. nam ſi tot ſunt ſtipulationes, quot ſunt corpora: duæ ſunt quodammodo ſtipulationes, vna vtilis, alia inutilis: neque viciatur vtilis per hanc inutilem.

Diuerſitas linguæ nõ vitiat ſtipulationem, dummodo contrahẽtes intelligant per ſe vel per interpretes. Bartolus. F

Eadem, an alia lingua reſpõdeatur: nihil intereſt. proinde ſi quis latinè interrogauerit, & reſpondeatur ei Græcè: dummodo congruenter reſpondeatur: obligatio cõſtituta eſt. idem per contrarium. Sed vtrum hoc vſque ad Græcũ ſermonem tantum protrahimus: an verò & ad alium, Pœnum fortè, vel Aſſyrium, vel cuius alterius linguæ, dubitari poteſt. & exſtat ſcriptura Sabini, ſed & verum patitur, vt omnis ſermo contineat verborum obligationem: ita tamen, vt vterque alterius linguam intelligat, ſiue per ſe, ſiue per verum interpretem.

Qualibet ſtipulatio vel continet aliquid dari, vel continet aliquid fieri. Paulus.

II. PAVLVS *lib.* XXVII. *ad edictum.*

A STipulationum quædam in dando, quædam in faciendo conſiſtunt. Et harum omnium quædam partium pręſtationem recipiunt: veluti cùm decem dari ſtipulamur. quædam non recipiunt: vt in his, quæ natura diuiſionem non admittunt: veluti cùm viam, iter, actum ſtipulamur. quædã partis quidem dationem natura ſui recipiunt, ſed niſi tota dantur, ſtipulationi ſatis non fit: veluti cum hominem generaliter ſtipulor, aut lancem, aut quodlibet vas. nam & ſi Stichi pars ſoluta ſit, nondum in nulla parte ſtipulationis liberatio nata eſt: ſed aut ſtatim repeti poteſt, aut in pendenti eſt, donec alius detur. Eiuſdem conditionis eſt hæc ſtipulatio, STICHVM AVT PAMPHILVM DARI?

B *In obligatione diuidua natura. ſed indiuidua effectu, ſi ſint plures promiſſoris hæredes, quilibet tenetur pro parte, ſed partis præſtatio liberationẽ non præbet, ſed in obligatione indiuidua omnino hæredes promiſſoris tenẽtur inſolidum, & hæredibus ſtipulatoris inſolidum actio competit.* Bartolus.

Ex his igitur ſtipulationibus ne hæredes quidẽ pro parte ſoluendo liberari poſſunt, quamdiu nõ eandem rem omnes dederint. non enim ex perſona hęredum conditio obligationis immutatur. & ideo ſi diuiſionem res promiſſa non recipit, veluti via: hæredes promiſſoris ſinguli in ſolidum tenentur. Sed quo caſu vnus ex hæredibus ſolidum præ-
C ſtiterit: repetitionem habebit à cohæredibus familiæ erciſcundæ iudicio. Ex quo quidem accidere poſſe Pomponius ait, vt & ſtipulatoris viæ vel itineris hæredes ſinguli in ſolidum habeant actionem. ſed quidam hoc caſu exſtingui ſtipulationem putant, quia per ſingulos adquiri ſeruitus non poteſt. ſed non facit inutilem ſtipulationẽ difficultas præſtationis.

Per ſententiam & acceptilationem vnus ex hæredibus promiſſoris, qui tenebatur in genere, poteſt liberari. Bartolus.

Si tamen hominem ſtipulatus, cum vno ex hæredibus promiſſoris egero: pars dumtaxat cæterorum obligationi ſupererit, vt ex ſolui poſſit. idemque eſt, ſi vni ex hæredib⁹ accepto l tum ſit. idemque eſt in ipſo promiſſore, & in fideiuſſoribus eius, quod diximus in hæredibus.

Vno ex hæredibus promiſſoris contrà faciente, omnes tenentur pro hæreditaria portione. ſed ſi vni ex hæredibus ſtipulatoris contra fiat: pro parte ſua tantum ſtipulatio committetur ad intereſſe: ad pœnam vero committetur inſolidum, licet alii agentes exceptione doli repellantur. Bartolus.

Item & ſi in facto ſit ſtipulatio, veluti ſi ita ſtipulatus fuero, PER TE NON FIERI, NEQVE PER HAEREDEM TVVM, QVO'MINVS MIHI IRE AGERE LICEAT? & vnus ex pluribus hæredibus prohibuerit: tenentur quidem cohæredes eius, ſed familiæ erciſcundæ iudicio ab eo repetent, quod præſtiterunt. hoc & Iulianus & Pomponius probant. Contrà autem, ſi ſtipulator deceſſerit, qui ſtipulatus erat, ſibi hæredique ſuo ire agere licere, & vnus ex hæredibus eius prohibeatur: intereſſe dicemus, vtrum in ſolidum ſtipulatio committatur: an pro parte eius, qui prohibitus eſt. nam ſi pœna ſtipulationi adiecta ſit: in ſolidum committetur. ſed qui non ſunt prohibiti, doli exceptione ſubmouebuntur. ſi verò pœna nulla adpoſita ſit: tunc pro parte eius tantum, qui prohibitus eſt, committetur ſtipulatio.

III. VLPIANVS. *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

IDem iuris eſt & in illa ſtipulatione, MIHI HAEREDI'QVE MEO HABERE LICERE? Sed hæc differentia illam habet rationem: quod vbi vnus ex hæredibus prohibetur, non poteſt cohæres ex ſtipulatu agere, cuius nihil intereſt, niſi pœna ſubiecta ſit. nã pœna ſubiecta efficit, vt omnibus committatur: quia hic non quærimus, cuius interſit. enimuero vbi vnus ex hæredibus prohibet: omnes hæredes tenentur. intereſt enim prohibiti à nemine prohiberi.

Hoc caput vt eleganter ita & doctè explicat Lælius Taurellus.

IIII. PAVLVS. *lib.* XII. *ad Sabinum.*

EAdem dicemus, & ſi dolum abeſſe à te hæredeque tuo ſtipulatus ſim, & aut promiſſor aut ſtipulator pluribus hæredibus relictis deceſſerit.

Pœna adiecta facto indiuiduo ſi contra fiat per vnum ex hæredibus promiſſoris, pro parte hæreditaria committitur contra omnes. in facto vero diuiduo pro parte contra facientis tantummodo, ſed aduerſus ipſum promiſſorem inſolidum. Bartolus.

Cato

Cato libro quintodecimo ſcribit. pœna certæ pecuniæ
A promiſſa, ſi quid aliter factum ſit: mortuo promiſſore: ſi
ex pluribus eius vnus contrà, quàm cautum ſit, fecerit: aut
ab omnibus hæredibus pœnã committi pro portione hæreditaria, aut ab vno tantùm pro portione ſua. ab omnibus:
ſi id factũ, de quo cautum eſt, indiuiduũ ſit, veluti ITER
FIERI vel NON FIERI? quia quod in partes diuidi
non poteſt, ab omnibus quodãmodo factum videretur. at
ſi de eo cautum ſit, quod diuiſionem recipiat, veluti AMPLIVS NON AGI? tum eum hæredem, qui aduerſus
ea fecit, pro portione ſua ſolum pœnam committere. Differentiæ hãc eſſe rationem, quod in priore caſu omnes cõmiſiſſe videntur: quod niſi in ſolidum peccari non poterat illam ſtipulationem PER TE NON FIERI, QVO
B MINVS MIHI IRE AGERE LICEAT? † Sed
videamus, ne non idem hic ſit: ſed magis idẽ, quod in illa
ſtipulatione, TITIVM HAEREDEMQVE EIVS
RATVM HABITVRVM? nam hac ſtipulatione & ſolus tenebitur, qui non habuerit ratum: & ſolus aget, à quo
fuerit petitum. idq́ue & Marcello videtur: quamuis ipſe
dominus pro parte ratum habere non poteſt.

† *Verba ſunt Pauli coparatus ſtipulationem dolũ abeſſe cum ea per te no fieri & dicu ne nõ idem hic id eſt in dolum abeſſe, ſit, ſed magis ſimilis ſit illi ratum habiturũ potius quàm illi per te non fieri nec ad proxima verba referas.*

Stipulatio dupli, fructuaria, damni infecti, & de operis noui nunciatione, ſi ad intereſſe committitur, inter hæredes ſtipulatoris diuiditur: ſecus ſi ad factum. Bartolus.

Si is, qui duplam ſtipulatus eſt, deceſſerit pluribus hæredibus relictis: vnuſquiſque ob euictionẽ ſuæ partis pro
C portione ſua habebit actionem. idemq́ue eſt in ſtipulatione quoque fructuaria. & damni infecti, & ex operis noui
nunciatione. reſtitui tamen opus ex operis noui nunciatione pro parte non poteſt. hæc vtilitatis cauſſa ex parte recepta ſunt ſtipulatorum. ipſi autem promiſſori pro parte, neque reſtitutio, neque defenſio contingere poteſt.

Hic ponitur tertia diuiſio ſtipulationum quadrimẽbris. nam omnis ſtipulatio ſiue contineat dari, ſiue fieri: item ſiue ſit diuidua, ſiue indiuidua: eſt vel iudicialis, vel prætoria, vel conuentionalis, vel cõmunis: de quibus pone exemplum vt in textu vſque ad. § ſtipulatio. Paulus.

V. POMPONIVS.

STipulationum aliæ iudiciales ſunt, aliæ prætoriæ, aliæ conuen-

conuentionales, aliæ communes prætoriæ & iudiciales.

Iudiciales ſunt, quę dumtaxat à mero iudicis officio proficiſcuntur, veluti de dolo cautio. Prætoriæ, quæ à mero prætoris officio proficiſcuntur, veluti damni infecti. prætorias autem ſtipulationes ſic audiri oportet, vt in his contineantur etiã ædilitiæ. nam & hæ à iuriſdictione veniunt. D

Conuentionales ſunt, quæ ex conuentione reorum fiũt: quarum totidem genera ſunt, quot penè dixerim rerũ contrahẽdarum. nam & ob ipſam verborum obligationẽ fiũt, & pendent ex negocio contracto. Communes ſunt ſtipulationes, veluti rem ſaluam fore pupillo. nam & prætor iubet rem ſaluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, ſi aliter expediri hæc res non poteſt. item duplæ ſtipulatio venit à iudice aut ædilis edicto. E

Stipulatio ſumitur pro interrogatione & reſponſione, & debet continere aliquid in futurum præſtandum. Satiſdatio verò ſumitur pro principali obligatione & acceſſoria: puta fideiuſſoris. Paulus.

Stipulatio autẽ eſt verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum facturúmve ſe, quod interrogatus eſt, reſpondet.

Satis acceptio eſt cum fideiuſſore. Bartolus.

Satis acceptio eſt ſtipulatio, quæ ita obligat promiſſorem, vt adpromiſſores quoque ab eo accipiãtur: id eſt, qui idem promittant. ſatis autem accipere dictum eſt eodem modo, quo ſatisfacere. nam quia id, quo quis contẽtus erat, ei præſtabatur, ſatisfieri dictum eſt: & ſimiliter quia tales, quibus contentus quis futurus eſſet, ita dabantur, vt verbis obligarentur, ſatis accipi dictum eſt. F

Proteſtatio partus ab vno ex cohæredibus, non impedit quin pœna committatur inſolidum in obligatione dandi. Bartolus.

Si ſortem promiſeris, & ſi ea ſoluta non eſſet, pœnam: etiam ſi vnus ex hæredibus tuis portionem ſuam ex ſorte ſoluerit: nihilominus pœna cõmittetur, donec portio cohæredis ſoluatur. idemque eſt de pœna ex compromiſſo, ſi vnus paruerit, alter non paruerit ſententiæ iudicis. ſed à cohærede ei ſatisfieri debet. nec enim aliud in his ſtipulationibus ſine iniuria ſtipulatoris conſtitui poteſt.

Is, cui bonis eſt interdictum: poteſt ſibi adquirere, non autem obli- gari

gari etiam naturaliter. Bartolus.

A VI. IVLIANVS.

IS, cui bonis interdictum eſt, ſtipulando ſibi adquirit: tradere verò, vel promittendo obligari non poteſt. & ideo nec fideiuſſor pro eo interuenire poterit, ſicuti nec pro furioſo.

Impoſsibilis conditio affirmatiua vitiat ſtipulationē: ſecus in negatiua. Bartolus.

VII. IDEM.

IMpoſsibilis conditio, cùm in faciendum concipitur, ſtipulationibus obſtat: aliter, atq; ſi talis conditio inſeratur ſtipulationi, SI IN COELVM NON ASCENDERIS. nam hæc vtilis & præſens eſt, & pecuniam cre-
B ditam continet.

Dies adiecta conditioni valida quæ in facto promiſſoris conſiſtit, in ſtipulatione intelligitur repetita: ſecus in inualida vel quæ in facto promiſſoris non conſiſtit. Bartolus.

VIII. PAVLVS.

IN illa ſtipulatione, SI KALENDIS STICHVM NON DEDERIS, DECEM DARE SPONDES? mortuo homine quæritur, an ſtatim ante kalendas agi poſſit? Sabinus & Proculus exſpectandum diem actionis putant: quod eſt verius. tota enim obligatio ſub conditione & in diem collata eſt: & licet ad conditionem committi videatur: dies tamen ſupereſt. ſed cum eo, qui ita promiſit, SI
C INTRA KALENDAS DIGITO COELVM NON TETIGERIM: agi protinus poteſt. hæc & Marcellus probat.

Poteſt quis agere ſine actione, cùm ſperatur oriri in conteſtatione. Bartolus.

IX. POMPONIVS.

SI Titius & Seius ſeparatim ita ſtipulati eſſent, FVNDVM ILLVM SI ILLI NON DEDERIS, MIHI DARE SPONDES? finem dandi alteri forè, quoad iudicium acciperetur: & ideo occupantis fore actionem.

X. IDEM.

HOc iure vtimur, vt ex hac ſtipulatione, SI LVCIVS TITIVS ANTE KALENDAS MAIAS

IN ITALIAM NON VENERIT, DECEM DARE SPONDES? non antè quidquam peti poſſit, quàm exploratum ſit ante eam diem in Italiam Titium venire non potuiſſe, neque veniſſe: ſiue eo viuo, ſiue eo mortuo id acciderit. D

Quid ſi pater non fuerit reuerſus? Reſpondeo. Adquiritur filio. Paulus. de caſt.

XI. PAVLVS.

Filius dum in ciuitate eſt, ſi ſtipuletur, patri reuerſo ab hoſtibus videtur adquiſiſſe.

In alternatiua ſummarum & temporis minus eſt in obligatione. Bartolus.

XII. POMPONIVS.

SI ita ſtipulatus fuero, DECEM AVT QVINQVE DARE SPONDES? quinque debentur. & ſi ita, KALENDIS IANVARIIS VEL FEBRVARIIS DARI SPONDES? perinde eſt, quaſi kalendis Februariis dari ſtipulatus ſim. E

XIII. VLPIANVS.

†Elegãs in hũc locum diſceptatio eſt apud Aulũ Gel. li. 12. Noc. Atti. ca. 13

QVi ante kalendas proximas ſtipulatur, ſimilis eſt ei, qui kalendis ſtipuletur.

Stipulatio facti committitur cùm tranſierit tantũ tempus quod factum potuit explicari. & per caſum repentinum redintegratur dilatio. Bartolus.

XIIII. POMPONIVS.

SI ita ſtipulat⁹ ſim abs te DOMVM AEDIFICARI? vel ſi hæredem meum damnauero inſulam ædificare: Celſo placet, nõ antè agi poſſe ex ea cauſſa, quàm tempus præteriſſet, quo inſula ædificari poſſet. nec fideiuſſores dati ante diem tenebuntur. F

XV. IDEM.

ET ideo hæſitatur, ſi aliqua pars inſulæ facta ſit, deinde incendio conſumpta ſit: an integrum tempus computandum ſit rurſus ad ædificandam inſulam: an verò reliquum dũtaxat exſpectandum, quod deerit. & verius eſt, vt integrum ei detur.

Si vnus ex alternatiuis ſtipulatoribus efficiatur non ſoluendo: non liberatur promiſſor. Bartolus.

XVI. IDEM.

Si Sti-

A SI Stichum aut Pamphilum mihi debeas, & alter ex his meus factus ſit ex aliqua cauſſa: reliquum debetur mihi à te. Stipulatio huiuſmodi IN ANNOS SINGVLOS vna eſt, & incerta, & perpetua: non autem quemadmodum ſimile legatum morte legatarij finitur.

Stipulatio non poteſt conferri in voluntatem vel arbitrium debitoris. Paulus.

XVII. IDEM.

STipulatio non valet, in rei promittendi arbitrium collata conditione.

Qui bis idem promittit, non tenetur ex ſecunda promiſſione, niſi prima in effectu eſſet inualida. Bartolus.

XVIII. POMPONIVS.

B QVi bis idem promittit, ipſo iure amplius, quàm ſemel non tenetur.

Diſſolutio matrimonii debet eſſe libera à pactis conuentionalibus. Bartolus.

XIX. IDEM.

SI ſtipulatio facta fuerit, SI CVLPA TVA DIVORTIVM FACTVM FVERIT, DARI? nulla ſtipulatio eſt: quia cõtenti eſſe debemus pœnis legum: niſi & ſi ſtipulatio tantũdẽ habeat pœnæ, quãta lege ſit cõprehẽſa.

Poteris obligari de dãdo mihi, id quod alius mihi debet, cùm ipſe debitor eſſe deſierit. Pau. de caſt.

XX. VLPIANVS.

C HViuſmodi ſtipulatiões nõ ſunt inutiles, QVOD TIBI TITIVS DEBET, CVM DEBITOR ESSE DESIERIT, DARE SPONDES? nam valet ſtipulatio, quaſi ſub quauis alia conditione concepta.

Falſa cauſſa non vitiat ſtipulationem ſicut legatum. Bartolus.

XXI. POMPONIVS.

SI diuortio facto ea, quæ nihil in dotẽ habeat, dotis nomine centum dari ſtipuletur: vel quæ centum dumtaxat habeat, ducẽta dotis nomine dari ſtipuletur: Proculus ait, ſi ducenta ſtipuletur, quæ centum habeat: ſine dubio centum quidem in obligatione venire, alia autẽ centum actione de dote deberi. dicendum itaque eſt, etiam ſi nihil ſit in dote, centum venire tamen in ſtipulationem: ſicuti cùm filiæ, vel matri, vel ſorori, vel alij cuilibet dotis nomine legaretur,

garetur, inutile legatum eſſet.

Error in materia, ſtipulationem non vitiat. Bartolus. D

XXII. PAVLVS.

SI id, quod aurum putabam, cùm æs eſſet, ſtipulatus de te fuero: teneberis mihi huius æris nomine: quoniam in corpore conſenſerimus. ſed ex doli mali clauſula tecum agam, ſi ſciens me fefelleris.

Debitor ſpeciei, eius interitu liberatur ante moram, quæ interpellatione contrahitur ſi fiat maiori vel tutori pupilli. Bartolus.

XXIII. POMPONIVS.

SI ex legati cauſſa, aut ex ſtipulatu hominem certum mihi debeas: non aliter poſt mortem eius teneberis mihi, quàm ſi per te ſteterit, quò minus viuo eo eum mihi dares. quod ita fit, ſi aut interpellatus nõ dediſti, aut occidiſti cũ. E

XXIIII. PAVLVS.

SEd ſi ex ſtipulatu Stichum debeat pupillus: nõ videbitur per eum mora fieri, vt eo mortuo teneatur: niſi ſi tutore, authore, aut ſolus tutor interpelletur.

Si prima ſtipulatio eſt inutilis: valet ſequens ſtipulatio ſuper eodem, quia continet vtilitatem. Paulus de caſt.

XXV. POMPONIVS.

SI dari ſtipuler id, quod mihi iam ex ſtipulatu debeatur, cuius ſtipulationis nomine exceptiõe tutus ſit promiſſor: obligabitur ex poſteriore ſtipulatione: quia ſuperior quaſi nulla ſit exceptione obſtante.

Stipulatio turpis eſt ipſo iure nulla. Bartolus. F

XXVI. VLPIANVS.

GEneraliter nouimus, turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti.†

†*Idẽ Cice. li. 3. Offic. cõpluribus exẽplis & rationibus confirmat.*

XXVII. POMPONIVS.

VEluti ſi quis homicidium vel ſacrilegium promittat ſe facturum. ſed & officio quoque prætoris cõtinetur, ex huiuſmodi obligationibus actiones denegari.

Quouſque poteſt conditio deficere, non poteſt agi. Paulus de caſt.

Si ſtipulatus hoc modo fuero, SI INTRA BIENNIVM CAPITOLIVM NON ASCENDERIS, DARI? non niſi præterito biennio rectè petam.

Stipulatio rem tradi, continet merum factum. Pau. de caſt.

XXVIII. IDEM.

Si rem

SI rem tradi ſtipulamur:non intelligimus & proprietatem eius dari ſtipulatori,ſed tantum tradi rem.

A *Tot ſunt ſtipulationes quot ſunt ſpecies vel ſummæ ſpecialiter deſignatæ.ſed ſi res vniuerſaliter vel generaliter deſignetur, ſtipulatio vna erit.* Bartolus.

XXIX. VLPIANVS.

SCire debemus in ſtipulationibus tot eſſe ſtipulationes, quot ſummæ ſunt:tótque eſſe ſtipulationes, quot ſpecies.ſecũdum quod euenit,vt miſta vna ſumma vel ſpecie, quæ non fuit in præcedenti ſtipulatione, non fiat nouatio, ſed efficiat duas eſſe ſtipulationes. quamuis autem placuerit tot eſſe ſtipulationes, quot ſummæ:tótque eſſe ſtipulationes,quot res:tamen ſi pecuniam quis,quæ in conſpectu
B eius eſt, ſtipulatus ſit, vel aceruum pecuniæ : non tot ſunt ſtipulationes, quot nummorum corpora, ſed vna ſtipulatio. nam per ſingulos denarios ſingulas eſſe ſtipulationes, abſurdum eſt. Stipulationem quoque legatorum conſtat vnam eſſe : quamuis plura corpora ſint, vel plura legata. ſed & familiæ,vel omniũ ſeruorũ ſtipulatio vna eſt.itémque quadrigæ aut lecticariorũ ſtipulatio vna eſt. at ſi quis ILLVD ET ILLVD ſtipulatus ſit : tot ſtipulationes ſunt,quot corpora.

Quod meum eſt,poſſum ſtipulari mihi tradi, non mihi dari. Bar.

Si à fure hominé ſim ſtipulatus: quæſitũ eſt,an ſtipulatio valeat? mouet quæſtionem, quod ſtipulatus hominem
C meum videor. non valet autem huiuſmodi ſtipulatio , vbi quis rem ſuam ſtipulatus eſt.& conſtat, ſiquidem ita ſtipulatus ſim, QVOD EX CAVSSA CONDICTIONIS DARE FACERE OPORTET? ſtipulationem valere.ſi verò hominem dari ſtipulatus fuero:nullius momẽti eſſe ſtipulationẽ.quod ſi poſtea ſine mora deceſſiſſe proponatur ſeruus: non teneri furem condictione, Marcellus ait. quàm diu enim viuit, condici poterit. at ſi deceſſiſſe proponatur : in ea conditione eſt, vt euaneſcat condictio propter ſtipulationem.

Solennitas intrinſeca præſumitur. Bartolus.

XXX. IDEM.

SCiendũ eſt generaliter,quòd ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe: videri omnia ſolenniter acta.

XXXI.

XXXI. POMPONIVS.

SI rem meam ſub conditione ſtipuler : vtilis ſtipulatio eſt,ſi conditionis exiſtentis tempore mea non ſit. D

XXXII. VLPIANVS.

SI in nomine ſerui,quẽ ſtipularemur dari, erratum fuiſſet , cũ de corpore conſtitiſſet : placet ſtipulationem valere.

XXXIII. POMPONIVS.

SI Stichus certo die dari promiſſus , ante diẽ moriatur: non tenetur promiſſor.

Si res non eſt in commercio ſtipulatoris:non valet ſtipulatio.ſecus ſi non eſt in commercio promiſſoris. Bar.

XXXIIII. VLPIANVS.

MVltum intereſt, vtrum ego ſtipuler rem, cuius commercium habere non poſſum : an quis promittat . ſi ſtipuler rem,cuius commercium non habeo: inutilem eſſe ſtipulationem placet.ſi quis promittat rem, cuius cõmercium non habet:ipſi nocere,non mihi. E

*Si ſtipulatio continet impoſſibilitatem de iure vel natura:non valet.*Bar.

XXXV. PAVLVS.

SI ſtipuler,vt id fiat,quod natura fieri non concedit: nõ magis obligatio conſiſtit, quàm cũ ſtipulor, vt id detur,quod dari non poteſt: niſi per quem ſteterit , quò minus facere id poſſit. Item quod leges fieri prohibent, ſi perpetuam cauſſam ſeruaturum eſt,ceſſat obligatio: veluti ſi ſororem nupturam ſibi aliquis ſtipuletur . quamquam etiam ſi non ſit perpetua cauſſa (vt accidit in ſororẹ adoptiua)idem dicendum ſit: quia ſtatim contra mores ſit. F

*Contractus qui celebratur conſenſu:valet etiam adhibita ſolennitate verborum.*Bar.

Si in locando,conducendo , vendendo, emendo ad interrogationẽ quis non reſponderit : ſi tamen conſentiatur in id,quod reſponſum eſt: valet, quod actum eſt : quia hi contractus non tam verbis, quàm conſenſu confirmantur.

*Contra ſtipulationem, in qua ſit dolus adhibitus , vel qua in ſe dolum habet:doli exceptio obiicitur.*Bar.

XXXVI. VLPIANVS.

SI quis , cũ aliter eum conueniſſet obligari , aliter per machina-

machinationem obligatus eſt: erit quidem ſubtilitate iuris obſtrictus,ſed doli exceptione vti poteſt.qui enim per
A dolum obligatus eſt,competit ei exceptio. Idem eſt, & ſi nullus dolus interceſſerit ſtipulantis, ſed ipſa res in ſe dolum habet.cũ enim quis petat ex ea ſtipulatione:hoc ipſo dolo facit,quod petit.

Nota quod quando quantitas vt ſpecies debetur: perit periculo ſtipulatoris.Bar.

XXXVII. PAVLVS.

SI certos numos,puta qui in arca ſunt,ſtipulatus ſim, & hi ſine culpa promiſſoris perierint: nihil nobis debetur.

Stipulatio habere licere ſimpliciter interpoſita, omnes continet
B *inſpecto rigore verborum, ſed ex iuris interpretatione ex facto promiſſoris & ſucceſſoris ipſius tantum committitur.idem ſi de ſe tantum promiſit,ſed nõ pro facto extranei, etiam ſi expreſſe ſit dictum, niſi pœna ſit appoſita.Bar.*

XXXVIII. VLPIANVS *lib.* XLIX.
ad Sabinum.

STipulatio iſta HABERE LICERE SPONDES? hoc continet,vt liceat habere:nec per quenquam omnino fiat,quò minus liceat nobis habere. quæ res facit, vt videatur reus promiſiſſe,per omnes futurum,vt tibi habere liceat.videtur igitur alienum factum promiſiſſe. nemo autem alienum factum promittendo obligatur: & ita vti-
C mur.ſed ſe obligat,ne ipſe faciat,quò minus habere liceat. obligatur etiam,ne hæres ſuus,vel quis cæterorum ſucceſſorum efficiat, ne habere liceat. Sed ſi quis promittat per alium non fieri,præter hæredem ſuum: dicendum eſt, inutiliter eum promittere factum alienum. at ſi quis velit factum alienum promittere:pœnam, vel quanti ea res ſit, poteſt promittere. ſed quatenus habere licere videbitur? ſi nemo controuerſiam faciat:hoc eſt,neque ipſe reus, neque hæredes eius,hærednúmve ſucceſſores.

Hæc ſtipulatio continet non fieri, quò minus liceat habere actionem dominii vel alterius iuris habiti vel habendi.Bar.

Si quis fortè non de proprietate, ſed de poſſeſſione nuda controuerſiam fecerit,vel de vſufructu,vel de vſu, vel de quo alio iure eius,quod diſtractum eſt:palàm eſt committi

mitti ſtipulationem. habere enim non licet ei, cui aliquid minuitur ex iure, quod habuit. Quæſitum eſt, vtrũ propriam demum rem, an & alienam promittere poſſit habere licere? & magis eſt, vt & aliena promitti poſſit. quæ res ita effectum habebit, ſi propria promiſſoris eſſe cœperit. quare ſi perſeuerauerit aliena: dicẽdum erit ſtipulationem nõ committi, niſi pœna adiecta ſit: cũ neque per eum, neque per ſucceſſorem eius quidquam factum ſit. D

Hæc ſtipulatio cõmittitur contra promiſſorẽ & eius ſucceſſores, & ſtipulatori, & eius ſucceſſoribus. Bar.

Sicut autem ex parte rei ſucceſſores eius cũ ipſo tenentur: ita etiam ex parte actoris committitur ſtipulatio ipſi ſtipulatori, cæteriſq́ue, quicumque ei ſuccedunt, ſcilicet ſi rem ipſi habere non licuit. cæterũ ſi alij habere non licuerit: certo certius eſt, non committi ſtipulationem. & nihil intererit, vtrum ita ſtipuler, HABERE LICERE? an MIHI HABERE LICERE? Hi, qui ſunt in aliena poteſtate, his, in quorum ſunt poteſtate, habere licere ſtipulari poſſunt ea ratione, qua cætera quoque his poſſunt ſtipulari. Sed ſi ſeruus fuerit ſtipulatus ſibi habere licere: quæſitum eſt, an rectè ſtipulatus videatur? & ait Iulianus libro quinquageſimoſecundo Digeſtorum, ſi ſeruus ſtipuletur ſibi habere licere: aut per ſe non fieri, quò minus habere ſtipulatori liceat, promittat: ſtipulatio (inquit) non committitur: quamuis auferri res ei, & ipſe auferre eandẽ poſſit. non enim factum, ſed ius in hac ſtipulatione vertitur. cũ verò ſtipulatur, per promiſſorem non fieri, quò minus ſibi ire agere liceat? non ius ſtipulationis (inquit) ſed factum verſatur. ſed mihi videtur: licet iuris verba contineat hæc ſtipulatio HABERE LICERE? tamen ſic eſſe accipiendum, vt in ſeruo & filiofamilias videatur actum eſſe de poſſeſſione retinenda, aut non auferenda: & vires habet hæc ſtipulatio. E F

Verbum poſſidere, intelligitur ciuiliter, niſi conditio perſonæ faciat intelligi de naturali detentione. Bar.

Hæc quoque ſtipulatio POSSIDERE MIHI LICERE SPONDES? vtilis eſt. quam ſtipulationem an ſeruus poſſit vtiliter in ſuam perſonam concipere, videamus. ſed quamuis iure ciuili ſeruus non poſſideat; tamen ad poſ-

ad poſſeſſionem naturalem hoc referendum eſt.& ideo dubitari non oprtet,quin & ſeruus rectè ita ſtipuletur. planè
A ſi tenere ſibi licere ſtipulatus ſit ſeruus: vtilem eſſe ſtipulationem conuenit.licet enim poſſidere ciuiliter non poſſit: tenere tamen eos nemo dubitat. HABERE dupliciter accipitur.nam & eum habere dicimus, qui rei dominus eſt:& eum,qui dominus quidem non eſt,ſed tenet.denique habere rem apud nos depoſitam ſolemus dicere.

Stipulatio interpoſita ſuper iure perſonali,ad hæredem nõ tranſmittitur,niſi exprimatur. Bar.

Si quis ita ſtipulatus fuerit VTI FRVI SIBI LICERE?ad hæredem ſtipulatio iſta non pertinet. ſed & ſi non addiderit SIBI: non puto ſtipulationem de vſufructu ad hęredem tranſire,eoque iure vtimur.ſed ſi quis vti
B frui licere ſibi hæredique ſuo ſtipulatus ſit: videamus, an hęres ex ſtipulatu agere poſſit.& putem poſſe,licet diuerſi ſint fructus.nam & ſi ire agere ſtipuletur ſibi hæredique ſuo licere,idẽ probauerimus. Si quis dolum malũ promiſſoris hæredisque eius abeſſe velit:ſufficere ABESSE AB FVTVRVMQVE ESSE ſtipulari.ſi verò de plurium dolo cauere velit:neceſſariũ eſſe adiici, CVI REI DOLVS MALVS NON ABSIT, VEL NON ABFVERIT: QVANTI EA RES ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI SPONDES?

Quæro hic quãdo quis ſtipulatur ſibi & hæredibus ſuis aliquid,
C *quod ſit ad hæredes tranſmiſſibile: vtrũ in perſona hæredis erit noua actio vel ſtipulatio.* Pau.

Suæ perſonæ adiungere quis hæredis perſonam poteſt. ſed & adoptiui patris perſona coniungi poterit.

Debitũ in diẽ certũ,poteſt ſolui ante diẽ:ſec⁹ ſi in diẽ incertũ. B.

Inter incertam certamque diem diſcrimen eſſe, ex eo quoque apparet,quod certa die promiſſum vel ſtatim dari poteſt.totum enim medium tempus ad ſoluendum liberũ promiſſori relinquitur. at qui promiſit, SI ALIQVID FACTVM SIT, VEL CVM ALIQVID FACTVM SIT:niſi cũ id factum fuerit,dederit:non videbitur feciſſe,quod promiſit.

Nõ poteſt quis alteri ſtipulari,niſi filius vel ſeruus:ſed metu pœnæ ſtipulationis ei paretur. Bar.

Alteri

Alteri ſtipulari nemo poteſt, præterquàm ſi ſeruus domino, aut filius patri ſtipuletur. inuentæ enim ſunt huiuſmodi obligationes ad hoc, vt vnuſquiſque ſibi adquirat, quod ſua intereſt. cæterùm vt alij detur, nihil intereſt mea. planè ſi velim hoc facere, pœnam ſtipulari conueniet: vt ſi ita factum non ſit, vt comprehenſum eſt: committatur ſtipulatio etiam ei, cuius nihil intereſt. pœnam enim cũ ſtipulatur quis, non illud inſpicitur, quid interſit, ſed quæ ſit quantitas, quæq́ue conditio ſtipulationis. In ſtipulationibus cũ quæritur quid actum ſit: verba contra ſtipulatorem interpretanda ſunt. Eum, qui ita dicat, MIHI DECEM ET TITIO DECEM: eadem decem, non alia decem dicere credendum eſt. D

Qui alteri ſtipulatur, poteſt ex ea ſtipulatione agere ſi ſua intereſt. Bar. E

Si ſtipuler alij, cũ mea interſit: videamus, an ſtipulatio committatur. & ait Marcellus, ſtipulationẽ valere in ſpecie huiuſmodi. Is, qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat, ceſſit adminiſtratione contutori ſuo, & ſtipulatus eſt rem pupilli ſaluam fore. ait Marcellus, poſſe defendi, ſtipulationem valere. intereſſe enim ſtipulatoris fieri, quod ſtipulatus eſt: cũ obligatus futurus ſit pupillo, ſi aliter res ceſſerit. Si quis inſulam faciendam promiſerit, aut conduxerit, deinde ab alio quo inſulam ſtipulatori fieri ſtipulatus ſit: aut ſi quis, cũ promiſiſſet Titio fundum Mæuium daturum, & ſi is non dediſſet, pœnam ſe daturum, ſtipulatus à Mæuio fuerit, FUNDUM TITIO DATURI? item ſi quis locauerit id faciendum, quod ipſe cõduxerat: cõſtat habere eum vtilem ex locato actionem. Si quis ergo ſtipulatus fuerit, cũ ſua intereſſet ei dari: in ea erit cauſſa, vt valeat ſtipulatio. vnde & ſi procuratori meo dari ſtipulatus ſim: ſtipulatio vires habebit. & ſi creditori meo: quia intereſt mea, ne vel pœna committatur, vel prædia diſtrahantur, quæ pignori data erant. Si quis ita ſtipulatus fuerit, ILLUM SISTES? nulla cauſſa eſt, cur non obligatio conſtet. Aedem ſacram, vel locum religioſum ædificari, ſtipulari poſſumus. alioquin nec ex locato agere poſſumus. F

XXXIX. PAULUS.

Dominus

A DOminus ſeruo ſtipulando ſibi adquirit. ſed & pater filio, ſecundum quod leges permittunt.

XL. POMPONIVS.

SI filius meus ſeruo meo ſtipuletur, adquiritur mihi.

Qui ſtipulatur kalendis, intelligitur de proximis: niſi aliud actum ſit. Bar.

XLI. VLPIANVS.

EVm, qui kalendis Ianuariis ſtipulatur, ſi adiiciat PRIMIS, vel PROXIMIS: nullam habere dubitationẽ, palàm eſt. ſed & ſi dicat SECVNDIS, vel TERTIIS, vel quibuſlibet aliis: æquè dirimit quæſtionem. ſi autẽ non addat, quibus: facti quæſtionem inducere, quid fortè ſenſerit, hoc eſt, quid inter eos acti ſit. vtique enĩ hoc ſequi- B mur, quod actum eſt, eaſque aſſumimus. ſi autem non appareat: dicendum eſt, quod Sabinus, primas kalendas Ianuarias ſpectãdas. planè ſi ipſa die kalendarum quis ſtipulationem interponat, quid ſequemur? & puto actum videri de ſequentibus kalendis.

Si dies non additur: præſenti die debetur. Bar.

Quoties autem in obligationibus dies nõ ponitur, præſenti die pecunia debetur: niſi ſi locus adiectus ſpacium tẽporis inducat, quo illò poſſit perueniri. verum dies adiectus efficit, ne præſenti die pecunia debeatur. ex quo apparet diei adiectionem pro reo eſſe, nõ pro ſtipulatore. idem in idibus & nonis probandum eſt, & generaliter in omni- C bus diebus.

Quando vna præſtatio eſt facienda: petitur in fine temporis. Bartolus.

XLII. PAPINIANVS.

QVi hoc anno, aut hoc menſe dari ſtipulatus ſit: niſi omnibus partibus anni, vel mẽſis præteritis*, nõ rectè petet.

** Vnde Spurina Aruſpex, qui I. Cæſarem monuerat, caueret periculũ, quod non vltra Martias Idus proferretur, eidẽ irridẽti & vt falſum arguenti, q. ſine vlla noxa idus Martiæ adeſſent, reſpõdit veniſſe quidẽ eas, ſed nõ præteriſſe. Sueto. Trãquil. in Iu. Cæſare.*

Arbitratore non arbitrante non valet ſtipulatio: & ab eius perſona non receditur. Bar.

XLIII. IVLIANVS.

SI quis arbitratu (puta) Lucij Titij ſibi reſtitui ſtipulat' eſt, deinde ipſe ſtipulator moram fecerit, quò minus arbitretur Titius: promiſſor, quaſi moram fecerit, non tenetur. quid ergo, ſi ipſe, qui arbitrari debuit, moram fecerit?

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

magis probandum eſt, à perſona non eſſe recedédum eius, cuius arbitrium inſertum eſt. D

XLIIII. PAVLVS.

ET ideo, ſi omnino non arbitretur, nihil valet ſtipulatio: adeò, vt & ſi pœna adiecta ſit, ne ipſa quidem committatur.

XLV. VLPIANVS.

QVodcumque ſtipulatur is, qui in alterius poteſtate eſt, pro eo habetur, ac ſi ipſe eſſet ſtipulatus. Sicuti cũ morietur quis, ſtipulari poteſt: ita etiam hi, qui ſubiecti ſunt alienæ poteſtati, cũ morientur, ſtipulari poſſunt.

Si ſtipulatio patris confertur in tempus exiſtentiæ ſui iuris, filio quæritur vtilis actio. Bar. E

Si ita quis ſtipulatus ſit, POST MORTEM MEAM FILIAE MEAE DARI? vel ita POST MORTEM FILIAE MEAE MIHI DARI? vtiliter erit ſtipulatus. ſed primo caſu filiæ meæ vtilis actio competit, licet hæres ei non exiſtat.

Inter ſi & cũ, non eſt differentia cũ apponuntur actui extrinſeco. Bartolus.

Non ſolum ita ſtipulari poſſumus, CVM MORIERIS: ſed etiam, SI MORIERIS. nam ſicuti inter hæc nihil intereſt, SI VENERIS, aut CVM VENERIS: ita & ibi nihil intereſt, SI MORIERIS: aut CVM MORIERIS. Filius dari patri ſtipulari videtur, & ſi hoc non adiiciat. F

XLVI. PAVLVS.

CEnteſimis kalẽdis dari vtiliter ſtipulamur: quia præſens obligatio eſt, in diem autem dilata ſolutio.

Stipulatio facti, quæ perſonam promiſſoris concernit, ad hæredẽ non tranſmittitur. Bar.

Id autem, quod in facto eſt, in mortis tempus conferri non poteſt: veluti, CVM MORIERIS, ALEXANDRIAM VENIRE SPONDES?

Promiſſio, cũ volueris, valet ſi ante mortem declares te velle: ſecus in promiſſione, ſi volueris. Bar.

Si ita ſtipulatus fuero, CVM VOLVERIS: quidã eſſe inutilem ſtipulationem aiunt. alij ita inutilem eſſe, ſi antè, quàm

tè,quàm conſtituas, moriaris.quod verum eſt. illam auté
A ſtipulationem SI VOLVERIS, DARI? inutilem eſſe conſtat.

In ſtipulatione nouãte dies præcedentis obligationis intelligitur repetita.Bar.

XLVII. VLPIANVS.

QVi ſic ſtipulatur, QVOD TE MIHI ILLIS KALENDIS DARE OPORTET, ID DARE SPONDES? videtur non hodie ſtipulari, ſed ſua die,hoc eſt kalendis.

Facultas denunciandi tranſit ad hæredes,non facultas implendæ conditionis.Bar.

XLVIII. IDEM.

B SI decem,cũ petiero,dari fuero ſtipulatus:admonitionem magis quandam, quò celerius reddantur, & quaſi ſine mora,quàm conditionem habet ſtipulatio. & ideo licet deceſſero, prius quàm petiero : non videtur defeciſſe conditio.

Mora principalis nocet fideiuſſori & patri:ſecus econtra.Bar.

XLIX. PAVLVS.

CVm filiusfamiliâs Stichũ dare ſpopõderit, & cũ per eum ſtaret,quò minus daret, Stichus deceſſerit : datur in patrem de peculio actio , quatenus manet filius ex ſtipulatu obligatus.at ſi pater in mora fuit : non tenebitur filius,ſed vtilis actio in patrem danda eſt.quæ omnia & in
C fideiuſſoris perſona dicuntur.

Obligatio non faciendi committitur, ſi contra fiat per principales:ſecus ſi per fideiuſſores.Bar.

Si ſtipulatus ſim PER TE NON FIERI, QVO MINVS MIHI IRE AGERE LICEAT,& fideiuſſorem accepero:ſi per fideiuſſorem ſteterit : neuter tenetur.ſi per promiſſorem:vterque.

Stipulatio de non faciendo committitur, ſi contra fiat per hæredẽ etiam ignorantem:ſecus ſi eſt pupillus.Bar.

In hac ſtipulatione NEQVE PER TE, NEQVE PER HAEREDEM TVVM FIERI? per hæredem videtur fieri,quamuis abſit, & ignoret, & ideo non facit, quod fieri ex ſtipulatu oportet. non videtur autem per pupillum ſtetiſſe ex huiuſmodi ſtipulatione, SI PVPIL-

LVS HAERES ERIT.

Interpellatio facta non congruo tempore, conſtituit quem in mora.Bart. D

Si promiſſor hominis ante diem, in quem promiſerat, interpellatus ſit,& ſeruus deceſſerit:non videtur per eum ſtetiſſe.

Non ſufficit ſe abſtinere à malo,niſi fiat quod bonum eſt.Bar.

L. VLPIANVS *lib.quinquageſimo ad edictum.*

IN illa ſtipulatione PER TE NON FIERI? hoc non ſignificatur, nihil te facturum, quò minus facere poſſis:ſed curaturum, vt facere poſſis. Item in ſtipulatione emptæ hęreditatis,QVANTA PECVNIA AD TE PERVENERIT, DOLOVE MALO TVO FACTVM EST, ERITVE, QVO MINVS PERVENIAT:nemo dubitabit,quin teneatur,qui id egit, ne quid ad ſe perueniret. E

Debitor ſpeciei liberatur, ſi ante moram ſpecies illa deſiit eſſe in commercio.Pau.de caſt.

LI. IDEM.

IS,qui alienum ſeruum promiſit, perducto eo ad libertatem,ex ſtipulatu actione non tenetur. ſufficit enim, ſi dolo culpáve careat.

Verba dubia in ſtipulationibus conuentionalibus interpretãtur ex mente contrahentium: in prætoriis interpretantur ex mente Prætoris.Bar.

LII. IDEM. F

IN conuentionalibus ſtipulationibus contractui formã contrahentes dant.enimuero prætoriæ ſtipulationes legem accipiunt de mente prætoris,qui eas propoſuit.denique in prætoriis ſtipulationibus nihil immutare licet, neque addere,neque detrahere.

Promiſſio traditionis vacuæ poſſeſſionis non continet nudum factum,ſed cauſſam bonorum.Bar.

Si quis vacuam poſſeſſioné tradi promiſerit:non nudũ factum hæc ſtipulatio continebit, ſed cauſſam bonorum.

Clauſula generalis non refertur ad ſpecificata.Bar.

LIII. IVLIANVS.

STipulationes commodiſſimum eſt ita componere, vt quæcumque ſpecialiter comprehendi poſſunt, contineantur

neantur: doli autem clauſula ad ea pertineat, quæ in præ-
A ſentia occupari non poſſunt, & ad incertos caſus.

Stipulatio ſpecierum diuiditur in quotas: ſtipulatio generum diuiditur in numeros. Bar.

LIIII. IDEM.

IN ſtipulationibus aliâs ſpecies, aliâs genera deducuntur. cũ ſpecies ſtipulamur: neceſſe eſt inter dominos, & inter hæredes ita diuidi ſtipulationem, vt partes corporũ cuique debeantur. Quoties autem genera ſtipulamur: numero fit inter eos diuiſio. veluti cũ Stichum & Pamphilũ quis ſtipulatus, duos hæredes æquis partibus reliquit: neceſſe eſt, vtrique partem dimidiam Stichi & Pamphili deberi. ſi idẽ duos homines ſtipulatus fuiſſet: ſinguli homi-
B nes ſingulis hæredibus eius debentur.

Stipulatio plurium operarum diuiditur numero: ſecus ſi vna opera. Paulus.

Operarum ſtipulatio ſimilis eſt his ſtipulationibus, in quibus genera comprehenduntur. & ideo diuiſio eius ſtipulationis non in partes operarum, ſed in numerum cedit. quod ſi vnam operam ſeruus communis ſtipulatus fuerit: neceſſe eſt vtrique dominorum partem operæ tantã, quantam in ſeruo habuerit, petere. ſolutio autem ei⁹ obligationis expeditiſſima eſt, ſi æſtimationem operæ malit libertus offerre: aut ſi conſentiant patroni, vt his communiter operæ edantur.

C *Facultas ſoluendi adiecta non tranſit ad hæredes eius.* Pau.

LV. IDEM.

CVm quis ſibi aut Titio dari ſtipulatus eſt: ſoli Titio, non etiam ſucceſſoribus eius rectè ſoluitur.

Qui ſtipulatur ſibi & alii decem: de iiſdem decem, non de aliis intelligitur. Bar.

LVI. IDEM.

EVm, qui ita ſtipulatur, MIHI ET TITIO DECEM DARE SPONDES? vero ſimilius eſt, ſemper vnà decem communiter ſibi & Titio ſtipulari: ſicuti qui legat Titio & Sempronio, nõ aliud intelligitur, quàm vnà decem communiter duobus legare.

Expreſſio futuri hæredis nihil operatur, & perinde habetur, ac ſi expreſſus non eſſet. Bar.

TE ET TITIVM HAEREDEM TVVM DECEM DATVRVM SPONDES? Titij perſona ſuperuacuè comprehenſa eſt. ſiue enim ſolus hæres exſtiterit, in ſolidum tenebitur: ſiue pro parte, eodem modo, quo cæteri cohæredes eius, obligabitur. & quamuis cōueniſſe videatur, ne ab alio hærede, quàm à Titio peteretur: tamen inutile pactum conuentum cohæredibus eius erit. D

Filio adiecto ad ſolutionem, etiã poſt emancipationem poteſt ſolui: ſecus, ſi adiiciatur ad obligationem. Bar.

Qui ſibi aut filio ſuo dari ſtipulatur: manifeſtè perſonam filij in hoc complectitur, vt ei rectè ſoluatur. neque enĩ intereſt, ſibi, aut extraneo cuilibet, an ſibi aut filio ſuo quis ſtipuletur. quarè vel manēte eo in poteſtate, vel emãcipato filio rectè ſoluitur. neque ad rem pertinet, quod qui filio ſuo dari ſtipulatur, ſibi adquirit: quia coniuncta ſua perſona ſtipulator efficit, vt non adquirendæ obligationis gratia, ſed ſolutionis cauſſa perſonam filij adprehendiſſe intelligatur. quod ſi ſoli filio ſuo, qui in poteſtate ſua ſit, dari quis ſtipulatus ſit: non rectè filio ſuo ſoluetur: quia filij perſona obligationi magis, quàm ſolutioni adplicatur. E

Obligatio ſui natura eſt perpetua, & non finitur tempore ipſo iure etiam ex partium conuentione, ſed ope exceptionis: quod tribus probatur exemplis. Bar.

Qui ita ſtipulatur, DECEM, QVOAD VIVAM, DARE SPONDES? confeſtim decem rectè dari petit: ſed hæres eius exceptione pacti conuenti ſubmouendus eſt. nam ſtipulatorem id egiſſe, ne hæres eius peteret, palã eſt: quemadmodum is, qui kalendas vſque dari ſtipulatur, poteſt quidem etiam poſt kalendas petere, ſed exceptione pacti ſubmouebitur. nam & hæres eius, cui ſeruitus prædij ita conceſſa eſt, vt quoad viueret, ius eundi haberet, pacti conuenti exceptiōne ſubmouebitur. Qui ita ſtipulatur, ANTE KALENDAS PROXIMAS DARE SPONDES? nihil differt ab eo, qui kalendis dari ſibi ſtipulatur. F

Qui habet rem non plene, poteſt ſtipulari quod ſibi deeſt. Pau.

Qui proprietatem ſine vſufructu habet, rectè vſumfructum dari ſibi ſtipulatur. id enim in obligationem deducit, quod non habet, ſed habere poteſt.

Si à te

Si à te ſtipulatus fuero fundum Sempronianum, deinde
A eundem fundum detracto vſufructu ab alio ſtipuler: prior ſtipulatio non nouabitur: quia nec ſoluẽdo fundum detracto vſufructu liberaberis, ſed adhuc à te rectè fũdi vſumfructum petam. quid ergo eſt? cùm mihi fundum dederis: is quoque liberabitur, à quo detracto vſufructu fundum ſtipulatus fueram.

Stipulatio conditionalis animo nouandi morã præcedentem non purgat, & cum certum eſt ſecundũ ſtipulationem cõmitti nõ poſſe, poteſt ſtatim agi ex prima: & re deficiente in conditionis euentu ſecunda committi non poteſt: ſecus ſi extat: licet prima obligatio ſit ſublata. Bartolus.

Si hominẽ, quẽ à Titio purè ſtipulatus fuerã, Seius mihi
B ſub conditione promiſerit, & is pendente conditione poſt moram Titij deceſſerit: cõfeſtim cum Titio agere potero: nec Seius pendente conditione mihi obligatur. at ſi Titio acceptum feciſſem: Seius exiſtente conditione obligari poteſt. idcirco hæc tam variè: quod homine mortuo, deſinit eſſe res, in quam Seius obligetur: acceptilatione interpoſita, ſupereſt homo, quem Seius promiſerat.

Effectus obligationis conditionalis tranſit ad hæredes. Bartolus.

LVII. IDEM.

SI quis, ſi Titius conſul factus erit, decem dari ſpopõderit: quamuis pendente conditione promiſſor moriatur, relinquet hæredem obligatum.

C *Si ſecunda ſtipulatio continet plus quam prima, præſumitur nouatio. ſecus ſi minus, niſi actum ſit expreſſe. Bartolus.*

LVIII. PAVLVS.

QVi vſumfructum fundi ſtipulatur, deinde fundum: ſimilis eſt ei, qui partem fundi ſtipulatur, deinde totũ: quia fundus dari non intelligitur, ſi vſusfructus detrahitur. ex contrario qui fundum ſtipulatus eſt, deinde vſumfructũ: ſimilis eſt ei, qui totum ſtipulatur, deinde partem. Sed qui actum ſtipulatur, deinde iter: poſteriore ſtipulatione nihil agit: ſicut & qui decem, deinde quinque ſtipulatur, nihil agit. Item ſi quis fructum, deinde vſum ſtipulatus fuerit: nihil agit, niſi in omnibus nouandi animo hoc facere ſpecialiter expreſſerit. tũc enim priore obligatione exſpirante, ex ſecũda introducitur petitio: & tã iter,

quàm vſus, nec non quinque exigi poſſunt.

In æſtimatione quæ venit iudicis officio, inſpicitur tempus moræ. Bartolus. D

LIX. IDEM.

Quoties in diem vel ſub conditione oleum quis ſtipulatur: eius æſtimationem eo tempore ſpectare oportet, quo dies obligationis venit. tunc enim ab eo peti poteſt. alioquin rei captio erit.

LX. IDEM.

Idem erit, & ſi Capuæ certum olei pondus dari quis ſtipulatus ſit. nam eius temporis ſit æſtimatio, cum peti poteſt. peti autem poteſt, quò primum in eum locum perueniri poterit.

Stipulatio per quam aufertur libera teſtãdi voluntas. Bartolus. E

LXI. IVLIANVS.

Stipulatio hoc modo cõcepta, SI HAEREDEM ME NON FECERIS, TANTVM DARE SPONDES? inutilis eſt: quia contra bonos mores eſt.

Seruus adquirit inuito domino. Bartolus.

LXII. IDEM.

Seruus, vetante domino, ſi pecuniam ab alio quo ſtipulatus ſit: nihilominus obligat domino promiſſorem.

Stipulatio ſemel commiſſa iterum non committitur, & ad veritatem diſiunctiuæ ſufficit alterum eſſe verum. Bartolus.

LXIII. AFRICANVS.

Si ita quis ſtipuletᷓ, SIVE NAVIS EX ASIA VENERIT, SIVE TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT: vtra prius conditio exſtiterit, ſtipulatio committitur, & amplius cõmitti non poteſt. ſed enim cùm ex duabus diſiunctiuis conditionibus altera defecerit: neceſſe eſt, vt ea, quæ exſtiterit, huiuſmodi ſtipulationẽ committat. F

Poteſt fieri ſtipulatio ſub conditione, vt exiſtente conditione retro à die interpoſitæ ſtipulationis annua pecunia debeatur. Barto.

LXIIII. IDEM.

Huiuſmodi ſtipulatio interpoſita eſt, SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT, TVNC EX HAC DIE IN ANNOS SINGVLOS DENA DARE SPONDES? poſt triennium conditio exſtitit. an huius

ius temporis nomine agi poſſit, nõ immerito dubitabitur.
A Reſpondit.eam ſtipulationem vtilem eſſe:ita,vt in ea eorũ quoq; annorum,qui ante impletam conditionem interceſſerint,præſtatio in id tempus collata intelligatur:vt ſententia eius talis ſit,tunc cùm Titius cõſul factus fuerit, in annos ſingulos,etiam præteriti temporis habita ratione, dena præſtentur.

Verba ſuperuacua, item diſſonantia in mente ſtipulationem non vitiant. Bartolus.

LXV. IVLIANVS.

QVæ extrinſecus & nihil ad præſentem actum pertinentia adieceris ſtipulationi: pro ſuperuacuis habebuntur,nec vitiabunt obligationem.veluti ſi dicas ARMA VIRVMQVE CANO. SPONDEO: nihilominus valet. Sed & ſi in rei,quæ promittitur,aut perſonæ appellatione varietur:non obeſſe placet . nam ſtipulanti denarios, eiuſdem quantitatis aureos ſpondendo, obligaberis:& ſeruo ſtipulanti Lucio domino ſuo,ſi Titio, qui idem ſit,daturum te ſpondeas,obligaberis.
B

Quod ego per me non poſſum, neque ab alio ſtipulari fieri poßim de re ad me pertinente. Bartolus.

LXVI. PAVLVS.

SI minor viginti annis à debitore ſuo ſtipuletur ſeruum manumiſſurum : non eſt exſecutio ſtipulationis danda. ſed ſi ipſorum viginti annorum erit : non impedietur ma-
C numiſſio:quia de minore lex loquitur.

Stipulatio prætoria non vitiatur, licet non contineat factum promiſſoris. Paulus.

LXVII. IVLIANVS.

ILla ſtipulatio, DECEM SALVA FORE PROMITTIS? valet.

Imperſonalitas circa verbum executorium obligationis ſtipulationem non vitiat. Bartolus.

Eum,qui decem dari ſibi curari ſtipulatus ſit,non poſſe decem petere, quoniam poſſit promiſſor reum locupleté dando liberari,Labeo ait.idque & Celſus libro ſexto Digeſtorum ſcribit.

Obligatio dandi, quando mea non totaliter intereſt : ad intereſſe committitur. Bartolus.

LXVIII. PAVLVS.

SI pœnam ſtipulatus fuero, ſi pecuniam nō mihi credidiſſes: certa eſt & vtilis ſtipulatio. quod ſi ita ſtipulatus fuero, PECVNIAM TE MIHI CREDITVRVM SPONDES? incerta eſt ſtipulatio: quia id venit in ſtipulationem, quod mea intereſt. D

Pœna adiecta præcedenti diſpoſitioni impoſſibili, non poteſt committi. Bartolus.

LXIX. PAPINIANVS.

SI homo mortuus ſiſti non poteſt, nec pœna rei impoſſibilis cōmittetur: quemadmodum ſi quis Stichū mortuū dare ſtipulatus, & ſi datus non eſſet, pœnā ſtipularetur.

Infans ſtipulari non poteſt. Bartolus.

LXX. IDEM.

MVlier, quæ dotem dederat populari meo Glabrioni Iſidoro, fecerat eum promittere dotem, ſi in matrimonio deceſſiſſet, infanti, & deceſſerat conſtante matrimonio. placebat ex ſtipulatu actionem non eſſe: quoniam qui fari non poterat, nec ſtipulari poterat. E

Hic ponitur forma contractus qualiter pœna debeat apponi facto vel non facto. Bartolus.

LXXI. IDEM.

CVm quid vt fiat, ſtipulamur pœnam, ſic rectè concipiemus, SI ITA FACTVM NON ERIT. cùm quid ne fiat: ſic, SI ADVERSVS ID FACTVM SIT.

Stipulationes ſeruitutum nullatenus diuiduntur: ſtipulatio factorum partis præſtatione non impletur: ſed poſt moram ſuccedit obligatio ad intereſſe, quod diuiditur, & in petitionem deducitur. F

LXXII. IDEM.

STipulationes non diuiduntur earum rerum, quæ diuiſionem non recipiunt: veluti viæ, itineris, actus, aquæductus, cæterarumque ſeruitutū. Idem puto, & ſi quis faciendum aliquid ſtipulatus ſit: vtputa fundum tradi, vel foſſam fodiri, vel inſulam fabricari, vel operas, vel quid his ſimile. horum enim diuiſio corrumpit ſtipulationem. Celſus tamen libro XXXVIII. Digeſtorum refert, Tuberonē exiſtimaſſe: vbi quid fieri ſtipulemur, ſi non fuerit factum, pecuniam dari oportere. ideoque etiam in hoc genere diuidi ſtipulationem. ſecundum quæ Celſus ait poſſe dici,

dici, iuſta æſtimatione facti dandam eſſe petitionem.

A *Pœnalis ſtipulatio adiecta obligationi facta cum adiectione diei: demum committitur adueniente die: alias cum cœperit eſſe in mora inchoandi, ad particulare intereſſe committitur. Bartolus.*

Si quis ita ſtipulatus ſit, SI ANTE KALENDAS MARTIAS PRIMAS OPVS PERFECTVM NON ERIT, TVM QVANTI ID OPVS ERIT, TANTAM PECVNIAM DARI? diē promiſſionis cedere, nō ex quo locatū eſt opus, ſed poſt kalendas Martias: quia nec cōueniri ante kalendas Martias reus ꝓmittēdi poterat. Planè ſi INSVLAM FVLCIRI quis ſtipulatus ſit: nō eſt exſpectandū, vt inſula ruat, vt ſic deinde agi poſſit. nec ſi INSVLAM FIERI? vt tantū tēporis

B ꝑtereat, quāto īſula fabricari poſſit. ſed vbi iā cœperit mora faciēdæ inſulæ fieri: tūc aget, diesq́; obligationi cedet.

Stipulatio pura ſecundum verba, quandoque ex natura rei recipit dilationem. Bartolus.

LXXIII. PAVLVS.

INterdum pura ſtipulatio ex re ipſa dilationē capit: veluti ſi id, quod in vtero eſt, aut fructus futuros, aut domum ædificari ſtipulatus ſit. tunc enim incipit actio, cùm ea per rerum naturam præſtari poteſt. ſic qui Carthagini dari ſtipulatur, cùm Romæ ſit: tacitè tempus complecti videtur, quo peruenire Carthaginem poteſt. Item ſi operas à liberto quis ſtipulatus ſit: non antè dies earū cedit, quàm

C indictæ fuerint, nec ſint præſtitæ. Si ſeruus hæreditari⁹ ſtipulatus ſit: nullam vim habitura eſt ſtipulatio, niſi adita hæreditas ſit, quaſi conditionem habeat. idem eſt & in ſeruo eius, qui apud hoſtes eſt.

Licitum eſt moram purgare. Bartolus.

Si Stichi promiſſor poſt moram offerendo purgat moram: certè doli mali exceptio nocebit ei, qui pecuniam oblatam accipere noluit.

Quando in obligatione venit quod non eſt variabile ex natura rei vel promiſſoris voluntate, ſtipulatio continet certum, aliàs incertum. Bartolus.

LXXIIII. PAVLVS.

STipulationum quædam certæ ſunt, quædam incertæ. Certum eſt, quod ex ipſa pronunciatione apparet, quid,

quid, quale, quantum ſit. vt ecce aurei decem, fundus Tuſculanus, homo Stichus, tritici Africi optimi modij centum, vini Campani optimi amphoræ centum. D

LXXV. VLPIANVS.

VBi autem nō apparet, quid, quale, quantúmque in ſtipulatione eſt: incertam eſſe ſtipulationem dicēdum eſt. ergo ſi quis fundum ſine propria appellatione, vel hominem generaliter ſine proprio nomine, aut vinū frumentúmve ſine qualitate dari ſibi ſtipulatur incertum deducit in obligationé. vſq; adeo, vt ſi quis ita ſtipulatus ſit, TRITICI AFRICI BONI MODIOS CENTVM: VINI CAMPANI BONI AMPHORAS CENTVM? incertū videatur ſtipulari †: quia bono meli⁹ inueniri poteſt. quo fit, vt boni appellatio non ſit certæ rei ſignificatiua: cùm id, quod bono melius ſit, ipſum quoq; bonum ſit. at cùm optimum quis ſtipulatur: id ſtipulari intelligitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet. quæ res efficit, vt ea appellatio certi ſignificatiua ſit. Fundi certi ſi quis vſumfructum ſtipulatus fuerit: incertum intelligitur in obligationem deduxiſſe. hoc enim magis iure vtimur. E

†*Huc pertinet locus cōparationis vtilitatū apud Cicero. li. 2. de Inuent. Rheto. vbi de Iuridiciali aſſūptiua diſſerit. & li. 1. Offi. circa finem.*

Sufficit rem eſſe certam etiam per relationem ad aliud. Paulus de caſtro.

Illud dubitationem recipit: ſi quis id, quod ex ea ancilla natum erit: aut fructus, qui in fundo Tuſculano nati erunt, dari ſibi ſtipulatus ſit: an incertum ſtipulatus videatur. ſed ipſa natura manifeſtiſſimum eſt, incerti eſſe hanc ſtipulationem. ſed qui vinum, aut oleum, vel triticum, quod in horreo eſt, ſtipulatur: certum ſtipulari intelligitur. F

Qui verò à Titio ita ſtipulatur, QVOD SEIVS DEBET, DARE SPONDES? & qui ita ſtipulatur, QVOD EX TESTAMENTO MIHI DEBES, DARE SPONDES? incertū in obligationem deducit, licet Seius debeat certum, vel ex teſtamento certum debeatur: quamuis iſtæ ſpecies vix ſeparari poſſint ab ea, quam propoſuimus de vino, vel oleo, vel tritico, quod in horreo repoſitū eſt. & adhuc occurrit, quod fideiuſſores certum videantur promittere: ſi modò & is, pro quo obligentur, certum debeat: cùm alioquin & ita interrogentur, ID FIDE

TVA

TVA ESSE IVBES?

A *Obligatio fieri vel non fieri, eſt incerta.* Bartolus.

Qui id, quod in faciendo aut non faciendo conſiſtit, ſtipulatur: incertum ſtipulari videtur. in faciendo: veluti foſſam fodiri, domũ ædificari, vacuam poſſeſſionem tradi. in non faciendo: veluti per te non fieri, quò minus mihi per fundum tuum ire agere liceat: per te non fieri, quò minus hominem mihi Erotem habere liceat.

Obligatio alternatiua ſi electio eſt promiſſoris, cõtinet incertum: ſi creditoris, certum dicitur continere. Bartolus.

Qui illud aut illud ſtipulatur, veluti decem vel hominem Stichum? vtrum certum, an incertum deducat in obligationem, non immeritò quæritur. nam & res certæ deſi-

B gnantur: & vtra earum potius præſtanda ſit, in incerto eſt. ſed vtcunque is ſibi electionem conſtituit adiectis his verbis, VTRVM EGO VELIM: poteſt videri certum ſtipulatus: cùm ei liceat, vel hominem tantum, vel decem tantum intendere ſibi dari oportere. qui verò ſibi electionem non conſtituit: incertum ſtipulatur.

Qui ſtipulatur ſortem & vſuras: ſtipulatur certum quoad ſortem, incertum, quo ad vſuras. Bartolus.

Qui ſortem ſtipulatur, & vſuras quaſcunque: certum & incertum ſtipulatus videtur: & tot ſtipulationes ſunt, quot res.

Qui tenetur ad dandum: dare præciſè compellitur. Bartolus.

C Hæc ſtipulatio FVNDVM TVSCVLANVM DARI? oſtendit ſe certi eſſe: continétque, vt dominium omnimodo efficiatur ſtipulatoris quoquo modo.

Facultas eligendi non tranſit ad alium præter ſtipulatoris hæredem. Bartolus.

LXXVI. PAVLVS.

SI ſtipulat⁹ fuerim, ILLVD AVT ILLVD, QVOD EGO VOLVERO? hæc electio perſonalis eſt: & ideo ſeruo, vel filio talis electio non cohæret. in hæredes tamen tranſit obligatio etiam ante electionem mortuo ſtipulatore.

Verba præſentis temporis non porriguntur ad futura. Bartolus.

Cùm ſtipulamur, QVICQVID TE DARE FACERE OPORTET? id dumtaxat, quod præſenti die debetur, in

tur, in ſtipulationem deducitur : non vt in iudiciis etiam futurum. & ideo in ſtipulatione adiicitur verbum OPORTEBIT, vel ita PRAESENS IN DIÉMVE. hoc ideo fit: quia qui ſic ſtipulatur, QVICQVID TE DARE FACERE OPORTET? demonſtrat eam pecuniã, quæ iam debetur. quod ſi totam demõſtrare vult: dicit OPORTET OPORTEBIT'VE, vel ita PRAESENS IN DIÉMVE. D

Ex hæreditate iacente ex curſu diei appoſita pœna committitur. Bartolus.

LXXVII. IDEM.

AD diem ſub pœna pecunia promiſſa, & ante dié mortuo promiſſore, committetur pœna, licet non ſit hæreditas eius adita. E

Quantum ad adquiſitionem tempus contractus inſpicitur. Bar.

LXXVIII. IDEM *lib.* LXII. *ad edictum.*

SI filiusfamiliás ſub conditione ſtipulatus, emancipatus fuerit, deinde exſtiterit conditio: patri actio competit: quia in ſtipulationib⁹ id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

In actione ſtricti iuris non veniunt fructus, niſi à die litis conteſtatæ. Bartolus.

Cùm fundum ſtipulatus ſum: non veniunt fructus, qui ſtipulationis tempore fuerunt.

Præſentia perſonæ inducit, vt alteri per alterũ actio quæratur. B.

LXXIX. VLPIANVS. F

SI procuratori præſentis fuerit cautum : ex ſtipulatu actionem vtilem domino competere nemo ambigit.

In ambiguis aſſumimus interpretationem quæ vitio caret. Bar.

LXXX. IDEM.

QVoties in ſtipulationibus ambigua oratio eſt : commodiſſimum eſt id accipi, quo res, de qua agitur, in tuto ſit.†

† *Idẽ Cic. li. 2. de Inuent. rhetorica, vbi de controuerſia, quæ in ſcripto verſatur, diſſerit. et Quintil. lib. 7. ca. de ambiguo.*

In ſtipulationibus prætoriis ſimpliciter cõceptis videtur quis promittere ſe curaturum. Item in obligatione facti ſuccedit obligatio ad intereſſe. Bartolus.

LXXXI. IDEM.

QVoties quis alium ſiſti promittit, nec adiicit pœnam (puta, vel ſeruum ſuum, vel hominem liberum) quęritur:

ritur: an committatur ſtipulatio? & Celſus ait: & ſi non eſt
A huic ſtipulationi additum, NISI STETERIT, POENAM DARI: id, quanti intereſt ſiſti, contineri. & verum eſt, quod Celſus ait. nam qui alium ſiſti promittit, hoc promittit, id ſe acturum, vt ſtet.

Aliquando ſtipulatio procuratoris refertur ad intereſſe domini. Bartolus.

Si procurator ſiſti aliquem ſine pœna ſtipulatus ſit: poteſt defendi, non ſuam, ſed eius, cuius negocium geſſit, vtilitatem in eam rem deduxiſſe, idque fortius dicendum eſt, & ſi QVANTI EA RES EST ſtipulatio proponatur procuratoris.

B *Non poteſt quis ſtipulari rem ſuam ſibi dari, ſed reſtitui ſic, & etiam æſtimationem eius. Paulus.*

LXXXII. IDEM.

Nemo rē ſuam vtiliter ſtipulatur, ſed precium rei ſuæ non inutiliter. ſanè rem meam mihi reſtitui, rectè ſtipulari videor.

Periculum interitus ſpectat ad debitorem moroſum. Paulus.

Si poſt moram promiſſoris homo deceſſerit: tenetur nihilominus perinde, ac ſi homo viueret: & hic morā videtur feciſſe, qui litigare maluerit, quàm reſtituere.

Quis non poteſt factum alienum promittere, ſed ſimpliciter promittendo videtur promittere ſe curaturum, quando precedit contractus, ex cuius natura hoc venit. Bartolus.

C LXXXIII. PAVLVS.

Inter ſtipulantem & promittentem negocium contrahitur. itaque alius pro alio promittés daturum facturúmve eum, non obligatur. nam de ſe quemque promittere oportet. & qui ſpondet dolum malum abeſſe abfuturúmve eſſe: non ſimplex abnutiuum ſpondet, ſed curaturum ſe, vt dolus malus abſit. Idémque in illis ſtipulationibus HABERE LICERE. Item NEQVE PER TE, NEQVE PER HAEREDEM TVVM FIERI, QVO MINVS FIAT.

Diſſenſus vitiat ſtipulationem: ſed non iudicium. Bartolus.

Si Stichum ſtipulatus de alio ſentiam, tu de alio: nihil actū erit. quod & in iudiciis Ariſto exiſtimauit. ſed hic magis eſt, vt is petitus videatur, de quo actor ſenſerit. nam ſti-

pulatio

pulatio ex vtriuſque cõſenſu valet: iudicium autem etiam in inuitum redditur. & ideo potius actori credẽdum eſt. alioquin ſemper negabit reus ſe conſenſiſſe. D

Si alternatiue interroganti reſpondeatur de vno, vitiatur ſtipulatio in ſpecie, licet ſecus in ſummis: item ſecus ſi præcedat interrogatio copulatiua. Bartolus.

Si ſtipulãte me Stichũ aut Pamphilum, tu vnũ daturum te ſpoponderis: conſtat non teneri te, nec ad interrogatum eſſe reſponſum. diuerſa cauſſa eſt ſummarum: veluti DECEM AVT VIGINTI DARE SPONDES? hic enim & ſi decem ſpoponderis, rectè reſpõſum eſt: quia ſemper in ſummis id, quod minus eſt, ſponderi videtur. Item ſi ego plures res ſtipuler, Stichum (puta) & Pamphilum: licet vnum ſpoponderis, teneris. videris enim ad vnam ex duabus ſtipulationibus reſpondiſſe. E

Si res à commercio communi eximatur, ſuper ea obligatio nõ contrahitur: & contracta extinguitur, nec reuiuiſcit impedimento ceſſante. ſecus ſi fructus nati perirent: aut ſi nauis reparandi animo diſſoluatur. tunc enim obligatio non extinguitur, ſed ceſſat: ideo reaſſumit effectum impedimento ceſſante. Bartolus.

Sacram rem vel religioſam, vel vſibus publicis in perpetuum relictam (vt forum, aut baſilicam) aut hominem liberum inutiliter ſtipulor: quamuis res ſacra profana fieri, aut vſibus publicis relicta in priuatos vſus reuerti, & ex libero ſeruus fieri poſſit. nam & cùm quis rem profanam, aut Stichum dare promiſit: liberatur, ſi ſine facto eius res ſacra eſſe cœperit, aut Stichus ad libertatẽ peruenerit. nec reuocatur in obligationẽ, ſi rurſus lege aliqua & res ſacra profana eſſe cœperit, & Stichus ex libero ſeruus effectus ſit: quoniam vna atque eadem cauſſa & liberandi & obligandi ſit, & quod aut dari non poſſit, aut dari poſſit. nam & ſi nauem, quam ſpopondit, dominus diſſoluiſſet, & iiſdem tabulis compegiſſet: quia eadem nauis eſſet: inciperet obligari. Pro quo & illud dici poſſe Pedius ſcribit. ſi ſtipulatus fuero ex fundo centum amphoras vini, exſpectare debeam, donec naſcatur. & ſi natum ſine culpa promiſſoris conſumptum ſit: rurſum exſpectare debeam, donec iterum naſcatur, & dari poſſit. & per has vices aut ceſſaturam, aut valituram ſtipulationem. Sed hæc diſſimilia ſunt. adeo F

enim

enim cùm liber homo promiſſus eſt, ſeruitutis tempus ſpectandum non eſt, vt ne hæc quidem ſtipulatio de homine A libero probanda ſit, ILLVM CVM SERVVS ESSE COEPERIT, DARE SPONDES? item EVM LOCVM, CVM EX SACRO RELIGIOSOVE PROFANVS ESSE COEPERIT, DARE SPONDES? quia nec præſentis obligationem temporis recipere poteſt: & ea dumtaxat, quæ natura ſui poſſibilia ſunt, deducuntur in obligationem. vini autem non ſpeciem, ſed genus ſtipulari videmur, & tacitè in ea tempus continetur. homo liber certa ſpecie continetur: & caſum aduerſámque fortunam ſpectari hominis liberi, neque ciuile, neque naturale eſt. nam de his rebus negocium rectè gerimus, quæ ſub-B iici vſibus dominioq; noſtro ſtatim poſſunt. & nauis ſi hac mente reſoluta eſt, vt in alium vſum tabulæ deſtinarentur: licet mutato conſilio perficiatur: tamen & perempta prior nauis, & hæc alia dicenda eſt. ſed & ſi reficiẽdæ nauis cauſſa omnes tabulæ refixæ ſint: nõdum intercidiſſe nauis videtur: & compoſitis rurſus tabulis, eadem nauis eſſe incipit. ſicuti de ædibus depoſita tigna ea mente, vt reponantur, ædium ſunt. ſed ſi vſque ad aream depoſita ſint, licet eadem materia reſtituatur, alia erit Hic tractatus etiam ad prætorias ſtipulationes pertinet, quibus de reſtituenda re cauetur, & an eadem res ſit, quæritur.

Duæ cauſſæ lucratiuæ non poſſunt concurrere circa eandem rem, niſi vna ſit reuocabilis. Bartolus.

C Si rem, quam ex cauſſa lucratiua ſtipulatus ſum, nactus fuero ex cauſſa lucratiua: euaneſcit ſtipulatio. ſed & ſi hæres exſtitero domino, exſtinguitur ſtipulatio. Si verò à me hærede defunctus eam legauerit: poteſt agi ex ſtipulatu. Idémque eſt, & ſi ſub conditione legata ſit: quia & ſi ipſe debitor rem ſub conditione legatam dediſſet, non liberaretur. ſed ſi conditione deficiente remanſerit: petitio infirmabitur.

Res perempta poſt mortem poteſt condici, & in ſtipulationem deduci. Bartolus.

Stichum, qui deceſſerit, ſi ſtipuler: ſi quidem condici etiam poteſt mortuus vt furi: vtiliter me ſtipulatũ Sabinus ait. ſi verò ex aliis cauſſis, inutiliter: quia & ſi deberetur,

morte promiſſor liberaretur. Idem ergo dicetur, & ſi mora facta defunctum ſtipularer. D

Licet ancilla deſinat eſſe prægnans: nihilominus debet ſiſti in eadem cauſſa. Pau. de caſt.

Si quis ancillã ſiſtere ſe aliquo in loco promiſerit, quæ prægnans erat: & ſi ſine partu eam ſiſtat: in eadem cauſſa eam ſiſtere intelligitur.

Debitor ante litis conteſtationem poteſt moram purgare, & euitat pœnam ſolutionis, vel intereſſe. non ſic poſt litis conteſtationem ſuper intereſſe vel pœna Paulus.

LXXXIIII. IDEM.

SI inſulam fieri ſtipulatus ſim, & tranſierit tempus, quo potuerit facere: quãdiu litem conteſtatus non ſim: poſſe te facientem liberari placet. quod ſi litem iam conteſtatus ſim: nihil prodeſſe tibi, ſi ædifices. E

Obligatio dandi certam quantitatem eſt diuidua quo ad obligationem & ſolutionem: obligatio faciendi vel non faciendi eſt penitus indiuidua. Bartolus.

LXXXV. IDEM.

IN exſecutione obligationis ſciendum eſt quatuor cauſſas eſſe. nam interdum eſt aliquid, quod à ſingulis hæredibus diuiſim conſequi poſſumus: aliud, quod totum peti neceſſe eſt, nec diuiſim præſtari poteſt. aliud, quod pro parte petitur, ſed ſolui niſi totum non poteſt: aliud, quod ſolidum petendum eſt, licet in ſolutionem admittat partis exſecutionem. Prima ſpecies pertinet ad promiſſorem F certæ pecuniæ. nam & petitio & ſolutio ad portiones hæreditarias ſpectant. Secunda ad opus, quod teſtator fieri iuſſerit. nam ſinguli hæredes in ſolidum tenentur: quia operis effectus in partes ſcindi non poteſt. Quod ſi ſtipulatus fuero, PER TE HAEREDEMVE TVVM NON FIERI, QVO MINVS EAM AGAM? SI ADVERSVS EA FACTVM SIT, TANTVM DARI? & vnus ex pluribus hæredibus promiſſoris me prohibeat: verior eſt ſententia, exiſtimantium vnius facto omnes teneri: quoniam licet ab vno prohibeor, non tamen in partem prohibeor. ſed cæteris familiæ erciſcũdæ iudicio ſarciet damnum.

Obligatio generalis & alternatiua eſt diuidua quo ad ſolutionem.

nem. Bartolus.

A Pro parte peti, ſolui autem niſi totum non poteſt: veluti cùm ſtipulatus ſum hominem incertũ. nam petitio eius ditur, ſolui verò, niſi in ſolidum, non poteſt. alioquin in diuerſis hominibus rectè partes ſoluerentur. quod non potuit defunctus facere: ne quod ſtipulatus ſum, conſequar. Idem iuris eſt, & ſi quis decem aut hominem promiſerit.

Denunciatio debet fieri cuilibet hæredi in ſolidum. Item defenſio non diuiditur, ſed intereſſe diuiditur. Bartolus.

In ſolidum verò agi oportet, & partis ſolutio adfert liberationem, cùm ex cauſſa euictionis intendimus. nã auctoris hæredes in ſolidum denunciandi ſunt, omnéſque debẽt ſubſiſtere, & quolibet defugiente omnes tenebuntur: ſed

B vnicuique pro parte hæreditaria præſtatio iniungitur.

Stipulatio pœnalis adiecta obligationi dãdæ etiam certæ ſpeciei, pro ſolido committitur, niſi ſolidum detur. Bartolus.

Item ſi ita ſtipulatio facta ſit, SI FVNDVS TITIANVS DATVS NON ERIT, DARI CENTVM? niſi totus detur, pœna committitur centum: nec prodeſt partes fundi dari ceſſante vna: quemadmodum nõ prodeſt ad pignus liberandum partem creditori ſoluere.

Nota hic optimam regulam, quòd quando ſtat per eum qui futurus eſt obligari per euentum conditionis, quò minus cõditio eueniat, perinde tenetur ac ſi conditio eueniſſet. Paulus.

Quicunque ſub conditione obligatus curauit, ne condi-

C tio exiſteret: nihilominus obligatur.

LXXXVI. VLPIANVS.

QVod dicitur, tot ſtipulationes eſſe, quot res: ibi locũ habet, vbi res exprimuntur ſtipulatione. cæterùm ſi non fuerint expreſſæ: vna eſt ſtipulatio.

LXXXVII. PAVLVS.

NEmo rem ſuam futuram in eum caſum, quo ſua ſit, vtiliter ſtipulatur.

Mora rei nocet fideiuſſori, niſi creditoris mora quo ad fideiuſſorem præceſſerit: mora tamen fideiuſſoris ipſi ſoli nocebit. Bartolus.

LXXXVIII. IDEM.

MOra rei fideiuſſori quoque nocet. ſed ſi fideiuſſor ſeruũ obtulerit, & reus moram fecerit: mortuo Sticho fideiuſſori ſuccurrẽdum eſt. ſed ſi fideiuſſor hominem

 occiderit:

occiderit: reus liberatur, fideiuſſor autem ex ſtipulatione conueniri poteſt.

Verba præſentis temporis ad futurum non trahuntur. Paulus. D

LXXXIX. IDEM.

SI à colono, cui fundum in quinquennium locaueram, poſt tres annos ita ſtipulatus fuero, QVICQVID TE DARE FACERE OPORTET? non amplius in ſtipulationem deducitur, quàm quod dari iam oportet. ſi autem adiiciatur, OPORTEBIT'VE: etiam futura obligatio deducitur.

Litis conteſtatio curſum vſurarum non impedit. Bartolus.

XC. POMPONIVS.

CVm ſtipulati ſumus pro vſuris legitimis pœnā in ſingulos menſes, ſi ſors ſoluta nō ſit: etiam ſi ſortis obligatio in iudicium ſit deducta: adhuc tamē pœna creſcit: quia verum eſt pecuniam ſolutam non eſſe. E

Re perempta, vel à communi commercio exempta, tenetur debitor, ſi mora vel culpa præceſſit ipſius, vel eius qui ab eo cauſſam habet. Bartolus.

XCI. PAVLVS.

SI ſeruum ſtipulatus fuero, & nulla mora intercedentē ſeruus deceſſerit: ſiquidē occīdat eum promiſſor: expeditum eſt. Si autem negligat infirmum, an teneri debeat promiſſor quærentibus, conſiderandum eſt, vtrum quemadmodum in vindicatione hominis, ſi neglectus à poſſeſſore fuerit, culpæ huius nomine tenetur poſſeſſor, ita & cùm dari promiſit: an culpa (quod ad ſtipulationem attinet) in faciendo accipienda ſit, an non faciendo. quod magis probādum eſt: quia qui dare promiſit, ad dandum, non faciendum tenetur. ſed ſi ſit quidem res in rebus humanis, ſed dari non poſſit: vt fundus religioſus (puta) vel ſacer factus, vel ſeruus manumiſſus, vel etiam ab hoſtibus ſi capiatur: culpa in hunc modum diiudicatur, vt ſiquidem ipſius promiſſoris res, vel tempore ſtipulationis, vel poſtea fuerit, & quid eorum acciderit: nihilominus teneatur. Idémque fiet, & ſi per alium poſtea, quàm ab hoc alienatus ſit, id cōtigerit. Si autem alienus fuerit, & ab alio tale quid acciderit: nō tenetur: quia nihil fecit: niſi poſtea, quàm moratus eſt ſolutionem, aliquid huiuſmodi acciderit. quam F

diſtinctionem

diſtinctionem & Iulianus ſequitur. Itẽ ſi homo,qui fuit
A promiſſoris, ex præcedenti cauſſa ablatus ei fuerit, quod ſtatuliber fuerit: perinde habendus eſt, ac ſi alienum promiſiſſet: quia ſine facto ipſius deſiit eius eſſe. De illo quæritur,an & is, qui neſciens ſe debere occîdit, teneatur. quod Iulianus putat in eo, qui cùm neſciret à ſe petitũ co dicillis,vt reſtitueret,manumiſit.

Vltima mora nocet,& in pari cauſſa melior eſt conditio poſſidentis.Bartolus.

Sequitur videre de eo,quod veteres conſtituerunt,quoties culpa interuenit debitoris, perpetuari obligationem, quemadmodum intelligendũ ſit.& quidem ſi fecerit promiſſor, quò minus ſoluere poſſit: expeditum intellectum habet conſtitutio.ſi verò moratus ſit tantum: hæſitatur,an
B ſi poſtea in mora non fuerit, exſtinguatur ſuperior mora. & Celſus adoleſcens ſcribit eum, qui moram fecerit in ſoluendo Sticho, quem promiſerat, poſſe emendare eam moram poſtea offerendo. hanc enim quæſtionem eſſe de bono & æquo:in quo genere plerunque ſub authoritate iuris ſcientiæ† pernicioſè(inquit)erratur. & ſanè probabilis eſt hæc ſententia, quam quidem & Iulianus ſequitur. nam cùm quæritur de damno,& par vtriuſque cauſſa eſt: quare non potentior ſit,qui tenet, quàm qui perſequitur.

† Sic et Cice.li.1. Offic.Exiſtũt (iquit) ſæpe iniuriæ calumnia quadã & nimis calli da iuris interpretatione.

Mora principalis obligationem perpetuat,quo ad ſe & fideiuſſores & eorum ſucceſſores. mora fideiuſſoris quo ad ſe & ſucceſſores ſuos.Bartolus.

C Nunc videamus, in quibus perſonis hæc conſtitutio locum habeat. quæ inſpectio duplex eſt: vt primo quæramus,quæ perſonæ efficiant perpetuam obligationem.deinde quibus eam producant. vtique autem principalis debitor perpetuat obligationem. acceſſiones autem, an perpetuent, dubium eſt. Pomponio perpetuari placet. quare enim facto ſuo fideiuſſor ſuam obligationem tollat?cuius ſententia vera eſt.itaque perpetuatur obligatio tam ipſorum, quàm ſucceſſorum ſuorum perſona. acceſſionibus quoque ſuis,id eſt fideiuſſoribus,perpetuãt obligationem: quia in totam cauſſam ſpoponderunt.

Mora filii perpetuat obligationem contra patrem.Bartolus.

An filiusfamiliâs, qui iuſſu patris promiſerit, occiden-

do ſeruum producat patris obligationem, videndum eſt. Pōponius producere putat, ſcilicet quaſi acceſſionem intelligens eum, qui iubeat. D

In obligationibus dandi res perempta poſt moram durat in obligatione, quo ad petitionem, acceptilationem, & nouationem. Bar.

Effectus huius cōſtitutionis ille eſt, vt adhuc homo peti poſſit. ſed & acceptum ei poſſe ferri creditur, & fideiuſſorem accipi eius obligationis nomine. nouari autem an poſſit hęc obligatio, dubitationis eſt: quia neque hominē, qui non eſt, nec pecuniam, quæ non debetur, ſtipulari poſſumus. & ego puto nouationem fieri poſſe, ſi hoc actum inter partes ſit, quod Iuliano placet.

Ex ſtipulatione continente factū perſonale ſtipulatoris poteſt hæres agere, ſi de ipſo facta eſt expreſſa mentio. Paulus. E

XCII. IDEM.

SI ita ſtipuler, PER TE NON FIERI, QVO'MINVS MIHI, HAEREDI'QVE MEO VINDEMIAM TOLLERE LICEAT? etiam hæredi datur actio.

Electio eſt creditoris, ſi verba executiua referantur ad eum. Bar.

XCIII. IDEM.

SI ſic ſtipulatus fuero, PER TE NON FIERI, QVO'MINVS HOMINEM EX HIS, QVOS HABES, SVMAM? electio mea erit.

Incertitudo vitiat ſtipulationem, niſi ex coniecturis probabilibus declaretur. Bartolus. F

XCIIII. IDEM.

TRiticum dare oportere ſtipulatus eſt aliquis. facti quæſtio eſt, non iuris. igitur ſi de aliquo tritico cogitauerit, id eſt certi generis, & certæ quantitatis: id habebitur pro expreſſo. alioquin ſi cùm deſtinare genus & modum vellet, non fecerit: nihil ſtipulatus videtur, ne igitur vnum quidem modium.

Qui ſtipulatur opus fieri: debet locum exprimere vbi, & talem quod interſit ſtipulatoris. Bartolus.

XCV. IDEM.

QVi inſulam fieri ſtipulatur, ita demum acquirit obligationē, ſi appareat, quo in loco fieri inſulam voluerit, & ibi inſulam fieri eius interſit.

Si de-

Si debitor occidit ſeruum debitum ex iuſta cauſſa: eſt ac ſi alius
A *occidiſſet ſine ſua culpa vel dolo: ſi prius non erat in mora.* Pau.

XCVI. IDEM.

QVi ſeruum mihi ex ſtipulatu debebat, ſi in facinore eum deprehenderit: impune eum occîdet, nec vtilis actio erit in eum conſtituenda.

Stipulatio inutilis non nouat præcedentem vtilem. Pau.

XCVII. CELSVS.

SI ita ſtipulatus fuero TE SISTI? ET NISI STITERIS, HIPPOCENTAVRVM DARI? perinde erit, atque ſi TE SISTI? ſolummodo ſtipulatus eſſem.

Qui promittit ſe ſoluturum pro alio, promittit factum: ideo ſucce-
B *dit obligatio ad intereſſe: ſecus in eo qui ſe daturum promittit.* Bar.

Poſſum vtiliter à te ita ſtipulari, NOMINE TITII TE SOLVTVRVM? neq; enim hoc ſimile eſt illi TITIVM DATVRVM? ſed ex ea ſtipulatione, dum intereſt mea, agere poſſum. & ideo ſi locuples ſit Titius: nihil ex hac ſtipulatione conſequi poſſum. quid enĩ mea intereſt id à te fieri, quod ſi non feceris, æquè ſaluam pecuniam habiturus ſum?

Inter ſponſum & ſponſam non valet promiſſio ex cauſſa lucratiua, quæ in matrimonii tempus confertur. Bar.

SI TIBI NVPSERO, DECEM DARE SPONDES? cauſſa cognita denegandam actionem puto, nec raro
C probabilis cauſſa huius ſtipulationis eſt. Idem ſi vir à muliere eodem modo non in dotem ſtipulatus eſt.

Quando eſt impedimentum mixta conſideratione rei & perſonæ: valet ſtipulatio ſi impedimentum ceſſat tempore exiſtentis conditionis. Bar.

XCVIII. MARCELLVS.

EXiſtimo poſſe id, quod meum eſt, ſub conditione ſtipulari: item viam ad fundum poſſe, quãquam interim fundus non ſit meus. aut ſi hoc verum non eſt, & alienum fundum ſub conditione ſtipulatus fuero, isq́ue ex lucratiua cauſſa meus eſſe cœperit: confeſtim perimetur ſtipulatio. & ſi fundi dominus ſub conditione viam ſtipulatus fuerit: ſtatim fundo alienato euaneſcet ſtipulatio: & maximè ſecundum illorum opinionem, qui etiam ea, quæ rectè

conſtiterint,reſolui putant, cũ in eum caſum reciderunt,à quo non potuiſſent conſiſtere. D

Stipulatio facti habentis factum ſucceßiuum committitur ad particulare intereſſe ſtatim, quando quis fuit in mora inchoandi, licet non tranſiuerit totum tempus quo potuit perfici. Bar.

Ex hac ſtipulatiõe INSVLAM FVLCIRI SPONDES? quando naſcatur actio, quæritur. & vtique non eſt exſpectandum,vt ruat.nec enim nihil ſtipulatoris intereſt, fultam potius eſſe,quàm non eſſe. nec tamen rectè agetur, ſi nondum præterierit tantum temporis, quo fulcire potuerit redemptor.

Obſcuritas omnimoda vitiat ſtipulationem:& ſi poteſt interpretari,interpretatur pro promiſſore.ſed vbi verba ſunt clara,interpretationem non recipiunt. Bar. E

. XCIX. CELSVS.

QVicquid aſtringendæ obligationis cauſſa eſt, id niſi palam verbis exprimatur,omiſſum eſſe intelligendũ eſt.ac ferè ſecundum promiſſorem interpretamur: quia ſtipulatori liberum fuit verba latè concipere. nec rurſum promiſſor ferendus eſt,ſi eius intererit,de certis potius vaſis fortè,aut hominibus actum eſſe.

Non dicitur quis non feciſſe, quouſque finitum eſt tempus, intra quod fieri poteſt. Pau.de caſt.

Si ſtipulatus hoc modo fuero, SI INTRA BIENNIVM CAPITOLIVM NON ASCENDERIS DARI? non niſi præterito biennio rectè petam. nam & ſi ambigua verba ſunt:ſic tamen exaudiuntur, ſi immutabiliter verum fuit,te capitolium non aſcendiſſe. F

Conditio de præterito vel de præſenti non ſuſpendit. Bar.

C. MODESTINVS.

COnditio in præteritum, non tantum in præſens tempus relata,ſtatim aut perimit obligationem, aut omnino non differt.

CI. IDEM.

PVberes ſine curatoribus ſuis poſſunt ex ſtipulatu obligari.

Qui promittit ſumptus factos in lite de re, non tenetur ad ſumptus factos in lite pe precio. Bar.

CII. IDEM.

Venditores

A VEnditores emptori pro euictione cauerant, quanti eius intereſſet: ſpecialiter ſe agnituros, ſi in lite mota ſumptus feciſſet: & emptori ſtipulanti promiſerant. poſt mortem emptoris vnus ex venditoribus ad iudicium vocauit, precium ſibi deberi dicens, hæredes eius. qui ſumptus in defenſione cauſſæ factos (cū probarent precium ſolutum fuiſſe) ex ſtipulatione petebant. Modeſtinus reſpondit. ſi eas impenſas venditores promiſiſſent, quæ ob litem de proprietate inſtitutam factæ eſſent: minimè ex ſtipulatu peti poſſe, quod erogatum eſſet, dum alter ex venditoribus precium, quod iam fuerat exſolutum, petit.

Liber homo vel fundus hoſtium in ſtipulationem deduci non poteſt. Bartolus.

CIII. IDEM.

B LIber homo in ſtipulatum deduci non poteſt: quia nec dari oportere intendi, nec æſtimatio eius præſtari poteſt: non magis, quàm ſi quis dari ſtipulatus fuerat mortuū hominem, aut fundum hoſtium.

Sufficit contractum impleri à contrahente, vel ab alio eius nomine. Bar.

CIIII. VENVLEIVS.

CVm ſeruus pecuniam pro libertate pactus ſit, & ob eam rem reum dederit: quāuis ſeruus ab alio manumiſſus eſt: reus tamen rectè obligabitur: quia non quæritur, à quo manumittatur, ſed vt manumittatur.

C *Vna ex rebus alternatiue debitis oblata, poſt eius interitum debitor liberatur.* Bar.

CV. IDEM.

STipulatus ſum DAMAM AVT EROTEM SERVVM DARI: cū Damam dares, ego quò minus acciperem, in mora fui. mortuus eſt Dama. an putes me actionem ex ſtipulatu habere? Reſpondit. ſecūdum Maſurij Sabini opinionem puto te ex ſtipulatu agere non poſſe. nam is rectè exiſtimabat, ſi per debitorem mora non eſſet, quò minus id, quod debebat, ſolueret: continuo eum debito liberari.

In obligatione generis ſubalterni eſt electio debitoris, & poteſt variare vſque ad ſolutionem. Bar.

CVI. IDEM.

Qui ex

QVi ex pluribus fundis, quibus idem nomen impoſitum fuerat, vnum fundum ſine vlla nota demonſtrationis ſtipulatur, incertum ſtipulatur, id eſt eũ fundum ſtipulatur, quem promiſſor dare voluerit. tamdiu autem voluntas promiſſoris in pendenti eſt, quàmdiu id, quod promiſſum eſt, ſoluatur. D

Valet promiſſio facta pro aliquo emancipando. Bar.

CVII. IDEM.

VTrum turpem talem ſtipulationem putes, an non, quæro. pater naturalis filium, quem Titius habebat in adoptionem, hæredem inſtituit, ſi patria poteſtate eſſet liberatus. pater eum adoptiuus non aliàs emancipare voluit, q̃ ſi ei dediſſet, à quo ſtipularetur certam ſummam, ſi eũ manumiſiſſet: & poſt emancipationem adiit hæreditatẽ filius. petit nunc pecuniã pater ex ſtipulatione ſuprà relata. reſpondi nõ turpẽ eſſe cauſſam ſtipulationis, vtpote cũ aliter filiũ emancipaturus nõ fuerit: nec poteſt videri iniuſta cauſſa ſtipulationis, ſi aliquid adoptiuus pater habere voluerit, propter quod à filio poſt emancipationẽ magis curaretur. E

Stipulatio concepta ſub conditione, quæ pendet ex facto certæ perſonæ, valet: & vbi diuerſitatis ratio reddi nõ poteſt, idẽ ius eſt. B.

CVIII. IDEM.

A Titio ita ſtipulat⁹ ſum, SI QVA MIHI NVPSERIT, DECEM DOTIS EIVS NOMINE DARE SPONDES? quærebatur, an cõſiſtat talis ſtipulatio? Reſpõdit. ſi ſtipulanti mihi dos ita promiſſa eſt, QVAMCVMQVE VXOREM DVXERO, DOTIS EIVS NOMINE DECEM DARE SPONDES? nihil in ea cauſſa eſt, quare eã pecunia conditione expleta non debeatur. nam cũ conditio etiam ex incertæ perſonæ facto parere obligationẽ poſſit: veluti SI QVIS IN CAPITOLIVM ASCENDERIT, DECEM DARE SPONDES? SI QVIS À ME DECEM PETIERIT, TOT DARE SPONDES? cur non idem & in dote promiſſa reſpondeatur, ratio reddi non poteſt. F

Stipulatio in voluntatem promiſſoris conferri non poteſt. Ia.

Nulla promiſſio poteſt conſiſtere, quæ ex voluntate promittentis ſtatum capit.

In alternatiua ſummarum inſpicimus id quod eſt minus, in al-
A *ternatiua temporis inſpicimus id quod eſt longius.* Bar.

CIX. POMPONIVS.

SI ita ſtipulatus fuero, DECEM AVT QVINDECIM DABIS? decem debentur. Item ſi ita, POST ANNVM AVT BIENNIVM DABIS? poſt biennium debétur: quia in ſtipulationibus id ſeruatur, vt quod minus, quodq́ue longius eſt, videatur in obligationem deductum.

In contractibus non eſt locus iuri adcreſcendi. Bar.

CX. IDEM.

SI mihi & Titio, in cuius poteſtate non ſim, ſtipuler decem: non tota decem, ſed ſola quinque mihi debentur,
B pars enim aliena in obligatione deducitur: vt quod extraneo inutiliter ſtipulatus ſum, non augeat meam partem.

Quando verba ſunt clara pro ſtipulatore: interpretationem reſtrictiuam non recipiunt. Bar.

Si ſtipulatus fuero de te VESTEM TVAM, QVAECVMQVE MVLIEBRIS EST, DARE SPONDES? magis ad mentem ſtipulantis, quàm ad mentem promittentis id referri debet: vt quid in ea re ſit, æſtimari debeat, non quid ſenſerit promiſſor. Itaque ſi ſolitus fuerat promiſſor muliebri quadam veſte vti: nihilominus debebitur.

Cõtractus ſtricti iuris recipit interpretationem extenſiuam, quãdo aliàs non habet effectum Bar.
C

CXI. IDEM *lib.v.ad* Mutium.

SI ſtipulatus fuero PER TE NON FIERI, QVÒ MINVS MIHI ILLA DOMO VTI LICEAT? an etiam ſi me non prohibeas, vxorem autem meam prohibeas, vel contrà vxore mea ſtipulata me prohibeas: an committatur ſtipulatio? & ſatius eſt hæc verba ſic accipi. nam & ſi ſtipulatus fuero, PER TE NON FIERI, QVÒ MINVS MIHI VIA, ITINERE, ACTV VTI LICEAT? & non me, ſed alium nomine meo ingredientem prohibeas: ſciendum erit committi ſtipulationem.

Qui habet electionem per futurum ſubiunctiui: non poteſt variare: ſecus ſi per futurum indicatiui. Bar.

CXII.

CXII. IDEM.

SI quis ſtipulatus ſit Stichum aut Pamphilum, vtrum ipſe vellet: quem elegerit, petet,& hic erit ſolus in obligatione. an autem mutare voluntaté poſſit,& ad alterius petitioné tranſire, quærentibus: reſpiciendus erit ſermo ſtipulationis, virúmne talis ſit, QVEM VOLVERO, an QVEM VOLAM. nam ſi talis fuerit QVEM VOLVERO: cùm ſemel elegerit, mutare voluntatem non poterit. ſi verò tractũ habeat ſermo illius,& ſit talis QVEM VOLAM: donec iudicium dictet, mutandi poteſtaté habebit. D

Qui promittit ſatiſdare, ſi non ſatiſdat, tenetur ad intereſſe, quod eſt inquantum principalis non eſt ſoluendo: vel ſi conueniri non poteſt. Bartolus.

SI quis ita ſtipulatus fuerit, PRO CENTVM AVREIS SATISDABIS? & reum dederit in iſtam ſummam: Proculus ait, ſemper in ſatiſdationis ſtipulationem venire, quod intereſſet ſtipulantis: vt aliâs tota ſors ineſſet, veluti ſi idoneus promiſſor non eſſet: aliâs minus, ſi in aliquid idoneus eſſet debitor: aliâs nihil, ſi tam locuples eſſet, vt noſtra non interſit, ſatis ab eo accipere: niſi quod plerumque idonei non tam patrimonio, quàm fide quoq; æſtimarentur. † E

† Etenim (inquit Cicero Parado. 6.) ſi iſti callidi rerũ æſtimatores, prata & areas quaſdã magni æſtimant, quòd ei generi poſſeſſionũ minimè quaſi noceri poteſt, quãti eſt æſtimãda virtus, quæ nec eripi, nec ſurripi poteſt, nunquàm neque naufragio, neque incendio amittitur. Et multa alia in hãc eadem ſententiam.

Prorogatio termini impedit pœnam committi, ſed commiſſam non perimit. Bartolus.

CXIII. PROCVLVS.

CVm ſtipulat⁹ ſim mihi Procule, ſi op⁹ arbitratu meo ante kalẽdas Iunias effectum non ſit, pœnam, & protulerim diem: putáſne verè poſſe me dicere, arbitratu meo opus effectum non eſſe ante kalendas Iunias, cùm ipſe arbitrio meo aliam diem operi laxiorem dederim? Proculus reſpondit. non ſine cauſſa diſtinguendum eſt: intereſſe, vtrum per promiſſorem mora non fuiſſet, quò minus opus ante kalendas Iunias (ita vt ſtipulatione comprehenſum erat) perficeretur: an tunc, cùm iam opus effici non poſſet ante kalendas Iunias, ſtipulator diem in kalendas Auguſti protuliſſet. nam ſi tunc diem ſtipulator protulit, cùm iam opus ante kalendas Iunias effici non poterat: puto pœnam eſſe commiſſam. nec ad rem pertinere, quod aliquod tempus ante kalendas Iunias fuit, quo ſtipulator non deſiderauit id F

uit id ante kalẽdas Iunias effici:id eſt quod non eſt arbitratus, vt fieret, quod fieri non poterat. at ſi hoc falſum eſt : etiam ſi ſtipulator pridie kalẽdas Iunias mortuus eſſet, pœna cõmiſſa nõ eſſet: quoniã mortuus arbitrari nõ potuiſſet, & aliquod tẽpus poſt mortẽ eius operi perficiendo ſuperfuiſſet. & ꝓpemodũ, etiã ſi ante kalẽdas Iunias futurũ eſſe cœpit, opus anteeã diẽ effici non poſſe, pœna cõmiſſa eſt.

A

Qui non dat fideiuſſorem, & non liberat vt promiſit, tenetur ad intereſſe. Bartolus.

Cũ venderet aliquis, promiſit emptori fideiuſſores præſtare, & rem venditã liberare. quæ vt liberetur, nunc deſiderat emptor: & in mora eſt is, qui ea ſtipulatione id futurum promiſit. quæro, quid iuris ſit? Proculus reſpõdit. tãti litem æſtimari oportet, quanti actoris intereſt.

B

CXIIII. VLPIANVS.

SI fundum certo die præſtari ſtipuler, & per promiſſorẽ ſteterit, quò minus ea die præſtetur : conſecuturum me, quanti mea interſit moram factam non eſſe.

Pœnalis ſtipulatio vitiatur ex errore vel incertitudine, quæ principalem ſtipulationem reddit inutilem ſinautem vtilem conuentionem pœnalis ſtipulatio ſubſequatur tunc pœnalis cõmittitur, cum ſuper prima mora contrahitur. quod ſi non conuentio ſed cõditio pœnalem ſtipulationem præcedat : tunc committitur, cum omnino conditionem exiſtere certum erit: ſed in vltimis voluntatibus abſque diſtinctione à tempore ceſſationis pœna committitur: quæ pœna ſolummodo exigetur, niſi actum ſit vt vtrumque petatur. Bartolus.

C

CXV. PAPINIANVS.

ITa ſtipulatus ſum, TE SISTI IN CERTO LOCO? SI NON STITERIS, QVINQVAGINTA AVREOS DARI SPONDES? ſi dies in ſtipulatione per errorem omiſſus fuerit, cùm id ageretur, vt certo die ſiſteres : imperfecta erit ſtipulatio nõ ſecus ac ſi quod pondere, numero, menſura continetur, ſine adiectione ponderis, numeri, menſuræ ſtipulatus eſſem: vel inſulam ædificari, non demonſtrato loco: vel fundum dari, non adiecto nomine. quod ſi ab initio id agebatur, vt quocunq; die ſiſteres, & ſi non ſtitiſſes, pecuniam dares: quaſi quælibet ſtipulatio ſub conditione concepta vires habebit : nec ante committetur, ꝙ fuerit declaratũ reum promittendi ſiſti nõ

poſſe,

poſſe. Sed & ſi ita ſtipulatus fuero, SI IN CAPITOLIVM NON ASCENDERIS, VEL ALEXANDRIAM NON IERIS, CENTVM DARI SPONDES? non ſtatim cõmittitur ſtipulatio, quamuis capitoliũ aſcendere, vel Alexandriã peruenire potueris: ſed cũ certum eſſe cœperit, te capitolium aſcendere, vel Alexandriã ire non poſſe. Item ſi quis ita ſtipuletur, SI PAMPHILVM NON DEDERIS, CENTVM DARE SPONDES? Reſpondit Pegaſus, non antè committi ſtipulationem, quàm deſiiſſet poſſe Pamphilus dari. Sabinus autem exiſtimabat, ex ſententia contrahentium, poſtquàm homo potuiſſet dari, confeſtim agendum: & tamdiu ex ſtipulatione non poſſe agi, quamdiu per promiſſorem non ſtetiſſet, quò minus eum daret: idque defendebat exemplo penus legatæ. hæredẽ etenim, ſi dare potuiſſet penum, nec dediſſet: confeſtim in pecuniam legatam teneri ſcripſit. idque vtilitatis cauſſa receptum eſt ob defuncti voluntatem, & ipſius rei natura. Itaque poteſt Sabini ſententia recipi, ſi ſtipulatio non à cõditione cœperit: veluti SI PAMPHILVM NON DEDERIS, DARI TANTVM SPONDES? ſed ita concepta ſit, PAMPHILVM DARE SPONDES? SI NON DEDERIS, TANTVM DARI SPONDES? quod ſine dubio verũ erit, cùm id actũ probatur: vt ſi homo datus nõ fuerit, & homo & pecunia debeatur. ſed & ſi ita cautũ ſit, vt ſola pecunia non ſoluto homine debeatur, idẽ defendendum erit: quoniã voluntas fuiſſe probatur, vt homo ſoluatur, aut pecunia petatur.

D

E

F

Non ſequitur priuatio, niſi præcedat habitus. Bartolus.

CXVI. IDEM.

DEcem ſtipulatus à Titio, poſtea quanto minus ab eo conſequi poſſes, ſi à Mæuio ſtipuleris: ſine dubio Mæuius vniuerſum periculum poteſt ſubire. ſed & ſi decẽ petieris à Titio: Mæuius non erit ſolutus, niſi iudicatum Titius fecerit. PAVLVS notat. non enim ſunt duo rei Titius & Mæuius eiuſdem obligationis: ſed Mæuius ſub conditione debet, ſi à Titio exigi non poterit. igitur nec Titio conuento Mæuius liberatur, qui an debiturus ſit, incertum eſt: & ſoluente Titio non liberatur Mæuius, qui nec tenetur, cùm conditio ſtipulationis deficit: nec Mæuius pendente

dente ſtipulationis cõditione rectè poteſt cõueniri. à Mę-
A uio enim ante Titium excuſſum non rectè petetur.

CXVII. IDEM.

SI centum homines, quos ego hæréſve meꝰ elegiſſet, ſtipulatus, antequàm elegerim, duos hæredes reliquero: numero diuiditur ſtipulatio. diuerſum erit, ſi iam electis hominibus ſucceſſerint.

Liber homo bonæ fidei poſſeſſori ex ſtipulatione obligatur: & ex qua cauſa ab alio ſtipulando mihi adquirit, ex eadẽ tibi promittendo non obligor. Item ex promiſſione facta fructuario, vel bonæ fidei poſſeſſori à ſeruo, dominus de peculio non tenetur. Bartolus.

CXVIII. IDEM *lib.* XXVII. *Quæſtionum.*

LIber homo, qui mihi bona fide ſeruit, quod ſtipulanti mihi promittit: propè eſt, vt omnimodo ſit vtile, quã-
B uis ex re mea ꝓmittat. nam quid aliud dici poteſt, quò minùs liber homo teneatur? nec tamen ideò, ſi ſtipulanti eidẽ ex eadem cauſſa ſpondeam, tenebor. quemadmodum enim habebit eius actionem aduerſus me, quod ab alio ſtipulatus quæreret mihi? hoc itaque látere fructuario ſeruo vel alieno, qui bona fide ſeruit, comparabitur. ſeruus autem fructuario ſi promittit ex re ipſius: vel alienus, qui bona fide ſeruit, emptori: nulla de peculio dabitur in dominum actio. nam in his caſibus domini eſſe intelliguntur.

Adiectio inſtantis temporis exactionem non differt. Bartolus.

DECEM HODIE DARE SPONDES? dixi poſſe
C vel eodem die pecuniam peti: nec videri prematurius agi, non finito ſtipulationis die, quod in aliis temporibus iuris eſt. nam peti non debet, quod intra tempus comprehenſum ſolui poteſt. in propoſito enim diem nõ differendæ actionis inſertum videri, ſed quo præſens oſtendatur reſponſum eſt.

Si datio referatur ad ſtipulatorem: obligatio cõtinet certum. ſi ad alium: continet incertum. Bartolus.

DECEM MIHI AVT TITIO, VTRVM EGO VELIM, DARE SPONDES? ex eo, quod mihi dandũ eſt, certi ſtipulatio eſt: ex eo, quod illi ſoluendum, incerti. finge mea intereſſe Titio potius, q̃ mihi ſolui: quoniã pœnam promiſeram, ſi Titio ſolutum non fuiſſet.

Clauſula generalis non refertur ad ſpecificata. Bartolus.

CXIX.

CXIX. IDEM.

DOli clauſula, quæ in ſtipulationibus ſubiicitur, non pertinet ad eas partes ſtipulationis, de quibus nominatim cauetur. D

Conditio de præterito deficiens reddit ſtipulationem inutilem ab initio. Bartolus.

CXX. IDEM.

SI ita ſtipulatus fuero, HANC SVMMAM, CENTVM AVREORVM DARI SPONDES? & ſi maximè ita exaudiatur ille ſermo, SI MODO CENTVM AVREORVM EST: non facit conditionem hæc adiectio: quoniam ſi centum non ſint, ſtipulatio nulla eſt: nec placuit inſtar habere conditionis ſermonem, qui non ad futurum, ſed ad præſens tempus refertur, & ſi contrahentes rei veritatem ignorent. E

Qui promiſit cauere ad ſenſum ſapientis, & non cauet: ad intereſſe tenetur. Bartolus.

CXXI. IDEM.

EX ea parte cautionis, DOLVMQVE MALVM HVIC REI PROMISSIONIQVE ABESSE ABFVTVRVMQVE ESSE, IS STIPVLATVS EST, SPOPONDIT ILLE. incerti agetur ſtipulationis vtiliter interponendæ gratia.

Poteſt maritus ſe obligare vxori ad pœnam, ſi tenuerit concubinam. Bal.

Mulier ab eo, in cuius matrimonio conueniebat, ſtipulata fuerat ducenta, ſi concubinæ tempore matrimonij cõſuetudinẽ repetiſſet. nihil cauſſæ eſſe, cur ex ſtipulatione, quæ ex bonis moribus concepta fuerat, mulier impleta conditione pecuniam adſequi non poſſit. In inſulam deportato reo promittẽdi, ſtipulatio ita cõcepta CVM MORIERIS, DARI? non niſi moriente eo, committitur. F

Quando dolus purgatur per actionem: ex contractu datur actio contra hæredem, etiam ante litis conteſtationem. Pau.

Ex facto rei promittendi doli ſtipulatio hæredem eius tenet, ſicut ex cæteris aliis contractibus: veluti mandati depoſiti.

Si tempus adiicitur gratia creditoris vel vtriuſque: non poteſt ſolui ante tempus. Item oblatio facta in congruo loco & tempore, debitorem

debitorem non excuſat. Bartolus.

A CXXII. SCAEVOLA *lib.* XXVIII. *Digeſtorũ.*

QVi Romæ pecuniam mutuam acceperat ſoluẽdam in longinqua prouincia poſt menſes tres, eamq́; ibi dari ſtipulanti ſpoponderat: poſt paucos dies Romæ teſtato creditori dixit, paratum ſe eſſe Romæ eam numerare, detracta ea ſumma, quam creditori ſuo vſurarum nomine dederat. quæſitum eſt, cùm in integrum ſummam, in quam ſtipulatione obligatus eſt, obtulerit: an eo loco, in quo ſoluenda promiſſa eſt, ſua die integra peti poſſit? Reſpondit. poſſe ſtipulatorem ſua die ibi, vbi ſoluendam ſtipulatus eſſet, petere.

B *Qui eſt poſitus ad recipiendam ſolutionem, non poteſt terminum prorogare, niſi tempus & locus fuerint in eius voluntatem collata. Bartolus.*

Callimachus mutuam pecuniam nauticam accepit à Sticho ſeruo Seij in prouincia Syria in ciuitate Beryto vſq; Brenteſium: idq́; creditum eſſe in omnes nauigij dies ducẽtos ſub pignoribus & ex hypothecis mercib⁹ à Beryto comparatis, & Brenteſium perferendis, & quas Brenteſio empturus eſſet, & per nauem Beryto inuecturus: cõuenitq́ue inter eos, vti cùm Callimachus Brenteſium perueniſſet, inde intra idus Septembres, quę tunc proximæ futurę eſſent, aliis mercibus emptis & in nauẽ miſſis, ipſe in Syriam per nauigium proficiſcatur. aut ſi intra diem ſupra-

C ſcriptam non reparaſſet merces, nec enauigaſſet de ea ciuitate: redderet vniuerſam continuo pecuniam, quaſi perfecto nauigio, & præſtaret ſumptus omnes perſequentibus eam pecuniam, vti in vrbem Romam eam deportarẽt: eamq́ue ſic rectè dari fieri fide roganti Sticho ſeruo Lucij Titij promiſit Callimachus. ſed cùm ante idus ſupraſcriptas ſecundum conuẽtionẽ mercibus in nauem impoſitis, cum Erote conſeruo Stichi, quaſi in prouinciam Syriam peruenturus enauigauerit: quęſitũ eſt, naue ſubmerſa, cùm ſecundum cautionem Callimachus merces Beryto perferendas, in nauem miſiſſet eo tempore, quo iam pecuniã Brenteſio reddere Romæ perferendam deberet: an nihil proſit Erotis conſenſus, qui cum eo miſſus erat, cuiq; nihil amplius de pecunia ſupraſcripta poſt diem conuen-

tionis permiſſum vel mandatum erat, quàm vt eam receptam Romam perferret: & nihilominùs actione ex ſtipulatu Callimachus de pecunia domino Stichi teneatur? Reſpondit. ſecundum ea, quæ proponerentur, teneri. Item quæro, ſi Callimacho poſt diem ſupraſcriptam nauiganti Eros ſupraſcriptus ſeruus conſenſerit: an actioné domino ſuo ſemel adquiſitam adimere potuerit? Reſpondit. non potuiſſe: ſed fore exceptioni locum, ſi ſeruo arbitrium datum eſſet, eam pecuniam quocunque tempore in quemuis locum reddi. D

Stipulatio pœnalis non nouat praecedentem conuentionem ex cauſa oneroſa. Item vbi eſt pœna, & non dies: admittitur purgatio moræ. Item ex pacto libertatis agere poteſt ſeruus domino differente. Bartolus. E

Flauius Hermes hominé Stichum manumiſſionis cauſſa donauit, & ita de eo ſtipulatus eſt. ſi homo Stich⁹, de quo agitur, qué hac die tibi donationis cauſſa manumiſſioniſque dedi, à te hæredeque tuo manumiſſus vindictaque liberatus non erit: quod dolo malo meo non fiat: pœnæ nomine quinquaginta dari ſtipulat⁹ eſt Flauius Hermes, ſpopondit Claudius. quæro, an Flauius Hermes Claudium de libertate Stichi conuenire poteſt? Reſpondit. nihil proponi, cur non poteſt. Item quæro, an ſi Flauij Hermetis hæres à Claudij hærede pœnam ſupraſcriptam petere voluerit: an Claudij hæres libertatem Sticho præſtare poſſit, vt pœna liberetur? Reſpondi poſſe. Item quæro, an ſi Flauij Hermetis hæres cum Claudij hærede ex cauſſa ſupraſcripta nolit agere: an nihilominus Sticho libertas ex conuentione, quæ fuit inter Hermetem & Claudium (vt ſtipulatione ſupraſcripta oſtenditur) ab hærede Claudij præſtari debeat? Reſpondit. debere. F

Qui tenetur ſub pœna vni alienare: illo exiſtente in mora poteſt alienare cui volet. Bartolus.

Cohæredes cùm prædia hæreditaria diuiſiſſent, vnum prædium commune reliquerunt ſub hoc pacto: vt ſi quis eorum partem ſuam alienare voluiſſet, eam vel cohæredi ſuo vel eius ſucceſſori venderet centum vigintiquinque: quod ſi quis aliter feciſſet: pœnam centum inuicem ſtipulati ſunt. quæro, cùm cohæres mulier cohæredis liberorũ

tutores

tutores ſæpius teſtatò conuenerit, & deſiderauerit, vt ſe-
A cundum conuentionem aut emerent, aut venderent, hique nihil tale fecerint: an ſi mulier extero vẽdiderit, pœna ab ea centum exigi poſſit? Reſpondit. ſecundum ea, quę proponerentur, obſtaturam doli mali exceptionem.

Facultas implendi conditionem, ad hæredem non tranſit. Bar.

Agerius filiusfamiliâs ſeruo Publij Mæuij ſtipulanti ſpopondit, ſe daturum, quidquid patrem ſuũ Publio Mæuio debere conſtitiſſet. quæſitum eſt, patre defuncto antè, quàm conſtitiſſet, quid quantumque deberet: an ſi aduerſus hæredem eius actum fuiſſet, aliúmve ſucceſſorem, & de debito conſtitiſſet, Agerius teneatur? Reſpondit. ſi cõditio non exſtitiſſet: ſtipulationem non eſſe commiſſam.

B *Non currunt vſuræ ſi creditor eſt in mora recipiendi.* Bar.

Seia hæres vnius tutoris cum hærede pupillæ tranſactione ſolo pacto facto, maiorem partem ſoluit, in reſiduũ cauit: ſed illico negauit hæres ſe tranſactionem ſeruare, & apud iudicem tutelæ egit, & victus prouocauit ad competentem iudicem: ſed & ab eo ad principem idem prouocauit, & iniuſta quoque hæc prouocatio eius pronunciata eſt. quæſitum eſt, cùm per hæredem pupillæ mora interceſſerit, quo minus pecunia in ſtipulationem deducta, ab hærede tutoris ſolueretur, nec vnquam petierit: an ei hodie debeantur vſuræ ab hærede tutoris? Reſpondit. ſi Seia non ceſſaſſet † ex ſtipulatione pecuniam offerre, iu-
C re vſuras non deberi.

† *Ita habent Pã. Flo. Malè igitur Alciatus legit, Si Seia antè ceſſaſſet.*

Iniuſta ſententia, per quam quis contra diuiſionem facere declaratur, facit pœnam committi. Bartolus.

Duo fratres hæreditatem interſe diuiſerunt, & ſibi cauerunt, nihil ſe contra eam diuiſionem facturos: & ſi contrà quis feciſſet, pœnam alter alteri promiſit. poſt mortẽ alterius, qui ſuperuixit, petiit ab hæredibus eius hæreditatem, quaſi ex cauſſa fideicõmiſſi ſibi à patre relicti debitam: & aduerſus eum pronunciatum eſt, quaſi de hoc quoq; tranſactum fuiſſet. quæſitum eſt, an pœna commiſſa eſſet? Reſpondit. pœnam ſecundum ea, quæ proponerẽtur, commiſſam.

Promiſſio ob turpem cauſſam de præterito vel de futuro, eſt ipſo iure nulla. Bartolus.

CXXIII. PAPINIANVS.

SI flagicij faciendi vel facti cauſſa concepta ſit ſtipulatio: ab initio non valet. D

Stipulatio facti quæ habet diem, non cõmittitur ad intereſſe ante diem, licet certum ſit ante diem fieri non poſſe. Bartolus.

CXXIIII. IDEM.

INSVLAM INTRA BIENNIVM ILLO LOCO AEDIFICARE SPONDES? ante finem biénij ſtipulatio non committitur: quamuis reus promittendi non ædificauerit, & tantum reſidui temporis ſit, quo ædificium exſtrui non poſſit. neque enim ſtipulationis ſtatus, cuius dies certus in exordio fuit, ex poſt facto mutatur. Idque & in ſtipulatione iudicio ſiſtendi cauſſa facta placuit: ſcilicet vt ante diem ſtipulatio non committatur, ſi certum eſſe cœperit, pareri ſtipulationi reſiduo tempore non poſſe. E

Verbum præſens non trahitur ad futurum. Bartolus.

CXXV. PAVLVS.

CVm ſtipulatur QVIDQVID TE DARE FACERE OPORTET? nihil aliud in ſtipulationem deducitur, quàm quod præſenti die debetur. hoc enim ſolum hæc ſtipulatio demonſtrat.

Exiſtente conditione retro poteſt deberi pecunia. Bartolus.

CXXVI. IDEM.

SI ita ſtipulatus fuero, SI TITIVS CONSVL FACTVS FVERIT: TVNC EX HAC DIE IN ANNOS SINGVLOS DENA DARE SPONDES? poſt triennium conditione exiſtente, triginta poterunt peti. F

Qui promittit vſumfructum & proprietatem ſeparatim, ſoluto vſufructu liberatur: ſecus in eo qui plenam proprietatem promiſit. B.

Titius à Mæuio fundum detracto vſufructu ſtipulatus eſt, & ab eodem eiuſdem fundi vſumfructum. duæ ſunt ſtipulationes: & minus eſt in eo vſufructu, qué per ſe quis promiſit, quàm in eo, qui proprietatem comitatur. deinque ſi ille vſumfructum dederit, eumque ſtipulator non vtendo amiſerit: tradendo poſtea fundũ detracto vſufructu liberabitur. Non idem contingit ei, qui fundum pleno iure promiſit, & vſumfructum dedit, deinde amiſſo eo pro-

proprietatem ſine vſufructu tradidit. ille enim liberatus
A eſt dando vſumfructũ, hic in nulla parte obligationis exoneratur, niſi pleno iure fundum effecerit ſtipulatoris.

Per liberam perſonam non quæritur nobis actio ex ſtipulatione, ſed ex numeratione ſic. Et qui ſtipulatur imperſonaliter, ſibi ſtipulari videtur: & nunquam perſona extrinſecus ſubintelligitur. Bartolus.

Chryſogonus Flauij Candidi ſeruus actor ſcripſi corã ſubſcribente & adſignante domino: accepiſſe eum à Iulio Zoſa agente rem Iulij Quintiliani abſentis mutua denaria mille. quæ dari Quintiliano hæredive eius, ad quẽ ea res pertinebit, kalendis Nouẽbris, quæ proximæ ſunt futuræ, ſtipulatus eſt Zoſas libertus, & rem agens Quintiliani: ſpopondit Flauius Candidus dominus meus. & die ſupraſcripta ſi ſatis eo nomine factum non erit: tunc quo poſt
B ſoluetur, vſurarum nomine denarios octo præſtari, ſtipulatus eſt Iulius Zoſas: ſpopondit Flauius Candidus dominus meus, ſubſcripſitq́;. Reſpõdi. per liberam perſonam, quæ neque iuri noſtro ſubiecta eſt, neque bona fide nobis ſeruit, obligationẽ nullã adquirere nobis poſſumus. Planè ſi liber homo noſtro nomine pecuniã daret vel ſuã vel noſtrã, vt nobis ſolueretur: obligatio nobis pecuniæ creditæ adquireretur. ſed quod patrono libertus dari ſtipulatus eſt: inutile eſt: vt nec ad ſolutionẽ ꝓficiat adiectio abſentis, cui principaliter obligatio quærebatur. Supereſt, vt quæramus, an ex numeratione ipſe, qui contraxit, pecuniam creditam petere poſſit. nam quoties mutuam pecuniam
C dantes eandem ſtipulamur: non duæ obligationes naſcuntur, ſed vna verborum. planè ſi præcedat numeratio, ſequatur ſtipulatio: non eſt dicendum, receſſum à naturali obligatione. Sequens ſtipulatio, in qua ſine adiectione nominis vſuras ſtipulatus eſt, non eodem vicio laborat. neque enim malignè accipiendum eſt, eidem ſtipulatum vſuras, cui & ſortem, videri. ideoque in liberti perſona valet ſtipulatio vſurarum, & cogitur ea patrono cedere. plerumque enim in ſtipulationibus verba, ex quibus obligatio oritur, inſpicienda ſunt. rarò ineſſe tempus vel conditionem ex eo, quod agi apparebit, intelligendum eſt: perſonam nunquam, niſi expreſſa ſit.

Inutilis ſtipulatio pœnalis nõ reddit inutilem ſtipulationem ſortis,

tis, nec ipſam nouat. Paulus.

Si ita ſtipulatus fuero, TE SISTI? ET NISI STITERIS, ALIQVID DARI? quod promittenti impoſſibile eſt: detracta ſecũda ſtipulatione, prior manet vtilis: & perinde erit, ac ſi te ſiſti ſtipulatus eſſem. D

Interpellatio quæ non conſtituit principalem in mora, non nocet fideiuſſori. Bartolus.

CXXVII. SCAEVOLA.

SI pupillus ſine tutoris authoritate Stichũ promittat, & fideiuſſorem dederit, ſeruus autem poſt moram à pupillo factam decedat: nec fideiuſſor erit propter morã pupilli obligatus. nulla enim intelligitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio eſt. eſſe autem fideiuſſorem obligatum ad hoc, vt viuo homine conueniatur, vel ex ſua mora poſtea. E

Si perſona vel res ad obligationem adiicitur inutiliter, non prodeſt ad ſolutionem. Bartolus.

CXXVIII. PAVLVS.

SI duo rei ſtipulandi ita exſtitiſſent, vt alter vtiliter, alter inutiliter ſtipularetur: ei, qui non habet promiſſorem obligatum, non rectè ſoluitur: quia non alterius nomine ei ſoluitur, ſed ſuæ obligationis, quæ nulla eſt. Eadem ratione qui Stichum aut Pamphilum ſtipulatur, ſi in vnum conſtiterit obligatio, quia alter ſtipulatoris erat: etiam ſi deſierit eius eſſe, non rectè ſoluitur: quia vtraque res ad obligationem ponitur, non ad ſolutionem.

Ad veritatem copulatiuæ requiritur vtrumque eſſe factũ, & ad veritatem diſiunctiuæ ſufficit alterum tantum. Bartolus. F

CXXIX. SCAEVOLA.

SI quis ita ſtipulatus fuerit DECEM AVREOS DABIS, SI NAVIS VENERIT, ET TITIVS CONSVL FACTVS SIT? non aliás dabitur, quàm ſi vtrumq; factũ ſit. idé in cõtrariũ, DARE SPONDES SI NEC NAVIS VENERIT, NEC TITIVS FACTVS CONSVL SIT? exigendũ erit, vt neutrũ factũ ſit. huic ſimilis ſcriptura eſt, SI NEQVE NAVIS VENIT, NEQVE TITIVS CONSVL FACTVS EST? at ſi ſic, DABIS, SI NAVIS VENERIT, AVT TITIVS CONSVL FACTVS SIT? ſufficit vnum factum

factum.& contrà DABIS, SI NAVIS NON VENE
A RIT, AVT TITIVS CONSVL FACTVS NON SIT? ſufficit vnum non factum eſſe.

Si pater ſtipulatur filio quod iuris eſt, ſibi acquirit: ſecus ſi id quod eſt facti per filium explicandi: filius verò quærit patri: ſiue factum, ſiue ius ſtipuletur eidem. Bartolus.

CXXX. PAVLVS.

QVod dicitur, patrem filio vtiliter ſtipulari. quaſi ſibi ille ſtipuletur: hoc in his verum eſt, quæ iuris ſunt, quæque adquiri patri poſſunt. alioquin ſi factum conferatur in perſonam filij: inutilis erit ſtipulatio. veluti VT TENERE EI, vel IRE AGERE LICEAT? contrà autem filius etiam vt ire agere patri liceat, ſtipulando
B adquiret ei. imò & quod in ſuam perſonã conferre non poteſt, hoc patri adquiret.

Perſona hæredis promiſſoris in iis, quæ contra hæredes tranſeunt, ſupervacue adiicitur in ſtipulatione: & ideo licet tantum vnus fuerit nominatus, omnes tenentur. Paulus.

CXXXI. SCAEVOLA.

IVlianus ſcripſit. ſi nec per te neque per hæredem tuum Titium fiat, quò minus mihi ire liceat? ſtipuler: non ſolùm Titium teneri, ſi prohibeat, ſed etiam cohæredes eius.

Si in re ſoluta deficit aliquod ius: adhuc ipſa res peti poteſt. Bartolus.

Qui fundum ſibi aut Titio dari ſtipulatur: quamuis fun
C dus Titio traditus ſit, nihilominus petere fundum poteſt, vt ſibi de euictione promittatur. nã intereſt eius, quia mandati actione fundum recepturus ſit à Titio. ſed ſi donationis cauſſa Titium interpoſuit: dicetur traditione protinus reum liberari.

Qui aliquem tanquam filium promittit tractare: ipſum emancipare, inſtituere, vel exhæredare tenetur de iure vel de facto: alias pœna cuique ſtipulationi committitur. Bartolus.

CXXXII. PAVLVS.

QVidam cùm filium alienum ſuſciperet, tradenti promiſerat certam pecuniæ quantitatem, ſi eum aliter, quàm vt filium, obſeruaſſet. quæro, ſi poſtmodũ cum de domo pepulerit, vel moriens nihil ei teſtamento reliquerit: an ſtipulatio committatur? & an quid interſit,

vtrum filius, an alumnus, vel cognatus agentis fuerit? Præterea quæro, ſi filium ſuum quis legitimè in adoptionem dederit, & ita (vt ſuprà ſcriptum eſt) ſtipulatio interceſſerit, cúmque pater adoptiuus exhæredauerit vel emancipauerit: an ſtipulatio committatur? Reſpondi. ſtipulatio vtilis eſt in vtroq; caſu. igitur ſi contra conuentionem factum ſit: committetur ſtipulatio. Sed videamus primum in eo, qui legitimè adoptauit, an poſſit committi, ſi eum exhæredauerit, vel emancipauerit. hæc enim pater circa filium ſolet facere. igitur non aliter eum, quàm vt filium, obſeruauit. ergo exhæredatus de inofficioſo aget. quid ergo dicemus, ſi & meruit exhæredari & emãcipari? planè & hoc remedio carebit. Quare ſic debet interponi ſtipulatio, vt ſi eum emancipaſſet vel exhæredaſſet, certum quid promitteret. quo tamen caſu commiſſa ſtipulatione, poteſt quæri, an exhęredato permittendum ſit de inofficioſo dicere, maximè ſi patri naturali hæres exſtitiſſet: & an victo denegan da ſit ex ſtipulatu actio? ſed & ſi ei, qui ſtipulatus eſt, non debuit denegari victo filio: nec ipſi deneganda erit debitæ pecuniæ exſecutio. In eo autem, qui non adoptauit, quem intellectum habeat hæc cõceptio, SI EVM ALITER, QVÀM VT FILIVM, OBSERVASSET, non perſpicio. an & hic exigimus exhæredationem vel emancipationé, res in extraneo ineptas? ſed & ſi is, qui legitimè adoptauit, nihil facit contra verba ſtipulationis, cùm vtitur patrio iure in eo, qui hæc non fecit, licet ſuperuacuò: dici tamen poterit commiſſam eſſe ſtipulationem. D E F

Si ſtipulatio ſub conditione poteſtatiua concipiatur, quantum ad adquiſitionem tempus exiſtentis conditionis inſpicitur. Bartolus.

Filiusfamiliâs ita ſtipulatus eſt, QVANTAM PECVNIAM TITIO CREDIDERO, FIDE TVA ESSE IVBES? & emancipatus credidit. patri non debebit fideiuſſor: quia nec reus ei tenetur.

Stipulatio ſemel ad intereſſe commiſſa, ſi factum eſt reiterabile, iterum committitur, quoties cõtrà fiat: niſi aliter actum ſit. Bartolus.

CXXXIII. SCAEVOLA.

SI ſic ſtipulatus ſum, NEQVE PER TE NEQVE PER HAEREDEM TVVM VIM FIERI SPONDES? & egi, quod mihi vim feceris: rectè remanet factum

hæredis

hæredis in ſtipulatione. nam & ex ipſius poſteriore vi poterit committi ſtipulatio. non enim ad vnam vim tantum pertinet. nã ſicut & ipſius vim & hęredis capit: ita & ipſius vim vel ſæpius factam cõplectitur, vt condemnetur quanti intereſt. At ſi ſic volumus factam eſſe ſtipulationẽ, NEQVE PER TE, NEQVE PER HAEREDEM TVVM FIERI? vt ad vnam vim primam teneat ſi vim fecerit, amplius ex hęredis committi non poſſit. Ergo ſi actum ſit, quaſi ex ipſius vi tota ſit conſumpta? quod non eſt verum.

A

Stipulatio pœnalis inter ſponſos & eorum parentes ſuper ſponſalibus interpoſita, eſt ipſo iure nulla. Bartolus.

CXXXIIII. PAVLVS.

B Titia, quę ex alio filium habebat, in matrimonium coit Caio Seio habenti filiam: & tempore matrimonij conſenſerunt, vt filia Caij Seij filio Titij deſponderetur. & interpoſitum eſt inſtrumentum, & adiecta pœna, ſi quis eorum nuptiis impedimẽto fuiſſet. poſtea Caius Seius conſtante matrimonio diem ſuum obiit, & filia eius noluit nubere. quæro, an Caij Seij hæredes teneantur ex ſtipulatione? Reſpõdeo. ex ſtipulatione, quę proponeretur, cùm non ſecundum bonos mores interpoſita ſit, agẽti exceptionem doli mali obſtaturam: quia inhoneſtum viſum eſt vinculo pœnę matrimonia obſtringi, ſiue futura, ſiue iam cõtracta.

C *Quæ in præfationibus dicũtur, in ſequentibus repetita intelliguntur.* Bartolus.

Idem reſpondit. plerumque ea, quæ præfationibus conueniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur: ſic tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio.

Verbum, promiſit, redactum in ſcriptis, intelligitur per ſtipulationem. Bartolus.

Idem reſpondit. cùm Septitius literis ſuis præſtaturum ſe cauerit pecuniam & vſuras eius ſemiſſes, quæ apud Sempronium depoſitæ ſunt: ſi inter præſentes actum eſt, intelligendum etiam à parte Lucij Titij præceſſiſſe verba ſtipulationis.

Licet vnicus ſit conceptus verborum, tot tamen dicuntur ſtipulationes quot præceſſerunt conuentiones, ad quarum roborationem venit ſti-

nit ſtipulatio. Bartolus.

Idem reſpondit. quoties pluribus ſpecialiter pactis ſtipulatio vna omnibus ſubiicitur: quamuis vna interrogatio & reſponſum vnum ſubiiciatur: tamen perinde haberi, ac ſi ſingulæ ſpecies in ſtipulationem deductæ fuiſſent. D

Terminus ſolutionis vſurarum cedit à die ſtipulationis interpoſitæ, quando ſtipulatio eſt pura, & vſuræ debentur nō propter moram, ſed propter ſtipulationem. & verba. Qua die petiero, non reddunt ſtipulationem conditionalem, ſed faciunt monitionem. Paulus,

CXXXV. SCAEVOLA *lib.* V. *Reſponſorum,*

ITa quis promiſerat, DECEM TIBI DABO, QVA DIE PETIERIS, ET EORVM VSVRAS IN DIES TRIGINTA. quæro, vtrum vſuræ ex die ſtipulationis, an ex die, qua petita ſors fuerit, debeātur? Reſpondit. ſecundū ea, quæ proponerētur, ex die ſtipulationis deberi: niſi aliud actū manifeſtè probaretur. Item quæſitum eſt, quando pecuniam reddere debebo, cùm primum petierit? Reſpondit. ſecundū ea, quę proponerentur, ex die, quo ſtipulatio facta eſſet, initium capere. E

Ex parte creditoris ad actionem conſeruandam admittitur purgatio moræ intra modicum tempus, ſi aduerſarii non intereſt. Bar.

Seia cauit, Lucio Titio, quod mandante eo hortos emiſſet, cùm precium omne cum vſuris ab eo recepiſſet, ſe in eum proprietatem hortorum tranſlaturam. deinde incontinenti inter vtrumque conuenit, vt intra kalendas Apriles primas vniuerſam ſummam mādator numeraret, & hortos acciperet. quæritur, cùm ante kalendas Apriles non omne precium cum vſuris à Lucio Titio Seiæ ſolutum ſit: interpoſito tamen modico tempore reliquum precium cum vſuris Seiæ Titius ſoluere paratus fuerit, neq; Seia accipere voluerit, & vſque in hodiernum per Titiū non ſtet, quò minus reliquum ſolueret: an ſi nihilominus Lucius Titius Seiæ pecuniam vniuerſam ſoluere paratus ſit, ex ſtipulatu agere poſſit? reſpondit, poſſe: ſi non multo pòſt obtuliſſet, nec mulieris quidquā propter eam moram intereſſet. quod omne ad iudicis cognitionem remittendum eſt. F

Prohibitio alienationis in contractu non impedit tranſlationem dominii, licet contrà faciens ad intereſſe teneatur. Bartolus.

Ea lege donatum ſibi eſſe à Seia ſeruum & traditum, vt ne

vt ne ad fratrem eius, aut filium, aut vxorem, aut ſocrum
A perueniret,ſcripſit. & hæc ita ſtipulante Seia ſpopõdit Titius,qui poſt biẽnium hæredes reliquit Seiam & fratrem, cui ne ſeruiret,expreſſum erat.quæritur,an Seia cum fratre & cohærede ex ſtipulatu poſſit agere? reſpondit, poſſe in id,quod eius intereſſet.

Translatio facta ſuper vna cauſſa, non obſtat agenti ad eandem ex alia cauſſa. Bartolus.

Filia,quæ de inofficioſo agere inſtituit,& trãſegit:poſtea cum hæredibus ſtipulatione interpoſita,& ſubiecta doli clauſula, apud præfectum de falſo teſtamento egit, nec probauit.quæro,an ex doli clauſula poſſit conueniri? Reſpondit.nihil ad eam ſtipulationem id, quod poſtea actum
B proponeretur,pertinere.

Diuerſitas vocabulorum inter interrogantem & reſpondentem circa rem in ſtipulationem deductam nõ vitiat:ſi non variatur ſubſtantia,ſed idem importat. Paulus.

CXXXVI. PAVLVS.

SI ſub vna ſignificatione diuerſis nominibus ea res,quæ in ſtipulatione deducitur,appellatur: non infirmat obligationem,ſi alter altero verbo vtatur.

Ante rem perfectam & conſumptam vitiatur ſtipulatio ſi deuenit res ad eum caſum,à quo non potuit inchoari Bartolus.

Si qui viam ad fundũ ſuum dari ſtipulatus fuerat, poſtea fundum partémve eius ante conſtitutam ſeruitutem alie
C nauerit:euaneſcit ſtipulatio.

Inter interrogantem & reſpondentem non debet interuenire actus omnimodo extraneus:alias ſtipulatio vitiatur. Paulus.

CXXXVII. VENVLEIVS.

COntinuuS actus ſtipulantis & promittẽtis eſſe debet: vt tamen aliquod momentum naturæ interuenire poſſit,& quò minus reſponderi ſtipulanti oportet. cæterùm ſi poſt interrogationem aliud agere cœperit:nihil proderit, quamuis eadem die ſpopondiſſet.

Diſſenſus inter ſtipulatorem & promiſſorem circa rem, vitiat ſtipulationem. Paulus.

Si hominem ſtipulatus ſim, & ego de alio ſenſero, tu de alio: nil acti erit. nam ſtipulatio ex vtriuſque conſenſu perficitur.

Si ſolu-

Si ſolutio in certũ locum cõfertur, ſtipulatio habet diem qua ibi poterit commode perueniri: & vbi eſt certum, coniectura non eſt locus. Bar. D

Cũ ita ſtipulatus ſim, EPHESI DARI? ineſt tẽpus. quod autem accipi debeat, quæritur. & magis eſt, vt totam eam rem ad iudicem, aut virum bonum* remittamus, qui æſtimet quanto tempore diligens paterfamiliás conficere poſſit, quod facturum ſe promiſit: vt qui Epheſi daturum ſe ſpoponderit, neque diplomate diebus ac noctibus, & omni tempeſtate contempta, iter continuare cogatur: neque tam delicatè progredi debeat, vt reprehenſione dignus appareat: ſed habita ratione temporis, ætatis, ſexus, valetudinis: cũ id agatur, vt maturè perueniat, id eſt, eodẽ tempore, quo plerique eiuſdem conditionis homines ſolent peruenire: eo tranſacto (quamuis Romæ remanſerit, nec poſſit Epheſi pecuniam dare) nihilominus ei rectè condicetur, vel quia per ipſum ſteterit, quò minus Epheſi daret, vel quoniam per alium Epheſi dare poſſit, vel quia vbique poteſt ſoluere. nã & quod in diem debetur, antè ſolui poteſt, licet peti non poteſt. quod ſi diplomate vſus aut felici nauigatione maturi*, quàm quiſquam peruenerit Epheſum: cõfeſtim obligatus eſt: quia in eo, quod tẽpore atque facto finitum eſt, nullus eſt cõiecturæ locus. E

Qua ſit forma, ſpecies, & notio viri boni, pulchrè Cic. lib. 3. officio.

Quanto tempore opus poſſit ædificari, iudicis arbitrio committitur. Item ſi non inchoatur: ad particulare intereſſe ſtipulatio committitur. Item poſt moram admittitur purgatio. Bar.

Item qui inſulam fieri ſpopondit, non vtique conquiſitis vndique fabris, & plurimis operariis adhibitis, feſtinare debet: nec rurſus vno atque altero contentus eſſe: ſed modus adhibendus eſt ſecundum rationem diligentis ædificatoris, & temporum locorumque. item ſi nõ inchoetur opus: id tantum æſtimetur, quod in illo interuallo effici potuit: tranſactoque tempore, quo inſulam conſummare oportuerit, ſi poſtea ædificetur: liberetur reus, ſicut liberatur, qui ſe daturum ſpopõdit, ſi quãdoque tradidit. F

Difficultas non impedit diem obligationis cedere & venire: ſecus ſi eſt impoſſibilitas. Bar.

Illud inſpiciendum eſt, an qui centum dari promiſit, confeſtim teneatur: an verò ceſſet obligatio, donec conferre

ferre pecuniam poſſit. quid ergo ſi neque domi habeat, A neque inueniat creditorem? ſed hæc recedunt ab impedimento naturali, & reſpiciunt ad facultatem dandi. eſtauté facultas, perſonæ commodum incommodumque, non rerum, quæ promittuntur. alioquin & ſi quis Stichum dare ſpoponderit, quæremus, vbi ſit Stichus: vt ſic non multũ referre videatur, Epheſi daturum, ſe an quod Epheſi ſit, cũ ipſe Romæ ſit, dare ſpondeat. nam hoc quoque ad facultatem dandi pertinet: quia & in pecunia & Sticho illud commune eſt, quod promiſſor in præſentia dare non poteſt. & generaliter cauſſa difficultatis ad incommodum promiſſoris, non ad impedimentum ſtipulatoris pertinet: ne incipiat dici, eum quoque dare non poſſe, qui alienum B ſeruum, quem dominus non vendat, dare promiſerat.

Poſſum ſtipulari ab eo, qui non poteſt facere illud quod per aliũ eſt factibile. Bar.

Si ab eo ſtipulatus ſim, qui efficere non poſſit, cũ alij poſſibile ſit: iure factam obligationem Sabinus ſcribit.

Non ſufficit de facto fieri ad pœnæ commiſſionem. Bar.

Cũ quis ſub hac conditione ſtipulatus ſit, ſi rem ſacrã, aut religioſam Titius vendiderit, vel forum, aut baſilicã, & huiuſmodi res, quæ publicis vſibus in perpetuum relictæ ſint, vbi omnino conditio iure impleri non poteſt, & ſi velit facere, ei non liceat: nullius momenti fore ſtipulationem perinde, ac ſi ea conditio, quæ natura impoſſibilis C eſt, inſerta eſſet. nec ad rem pertinet, quod ius mutari poſſit: & id, quod nunc impoſſibile eſt, poſtea ſit poſſibile fieri. non enim ſecundum futuri temporis ius, ſed ſecundum præſentis æſtimari debet ſtipulatio.

Quando præcedit conuentio affirmatiua, ſtipulatio pœnalis debet concipi negatiue: & econuerſo ſi præcedit conuentio negatiua, debet concipi affirmatiue. Pau.

Si vt aliquid fiat, ſtipulemur: & vſitatius, & elegantius eſſe Labeo ait, ſic ſubiici pœnam, SI ITA FACTVM NON ERIT. at cũ quid ne fiat, ſtipulemur: tunc hoc modo, SI ADVERSVS EA FACTVM ERIT. & cũ alia fieri, & alia non fieri coniunctè ſtipulemur: ſic comprehendendum, SI ITA NON FECERIS, SIVE QVID ADVERSVS EA FECERIS.

In dandis

In dandis non poteſt quis vni ex hæredibus promittere ſicut in faciendis.Bar.

Præterea ſciendum eſt,quod dari ſtipulamur,non poſſe per nos vni ex hæredibus adquiri:ſed neceſſe eſt omnibus adquiri.at cũ quid fieri ſtipulemur: etiã vnius perſonam rectè comprehendi. D

Promiſsio facta in nundinis,intelligitur de vltima die nundinarum.Bart.

CXXXVIII IDEM.

Cvm,qui certarum nundinarum diebus dari ſtipuletur, primo die poſſe petere,ait Sabinus. Proculus autem & cæteri diuerſæ ſcholæ autores, quamdiu vel exiguum tempus ex nundinarum ſpatio ſupereſſet, peti non poſſe exiſtimant.ſed ego cũ Proculo ſentio. E

Qui habet electionem a lege,poteſt quandocũque variare.Bar.

Cùm purè ſtipulatus ſum ILLVD AVT ILLVD DARI? licebit tibi,quoties voles, mutare voluntatem in eo,quod præſtaturus ſis:quia diuerſa cauſſa eſt voluntatis expreſſæ,& eius,quæ ineſt.

In cauſſa euictionis ſi pro parte non defendatur:pœna inſolidum committitur.Bar.

CXXXIX. IDEM.

Cvm ex cauſſa duplæ ſtipulationis aliquid intendimus: venditoris hæredes in ſolidum omnes conueniendi ſunt,omneſque debent ſubſiſtere: & quolibet eorum defugiente, cæteris ſubſiſtere nihil prodeſt: quia in ſolidum defendenda eſt venditio, cuius indiuiſa natura eſt.ſed cũ vno defugiẽte omnes defuiſſe videãtur: ideoque & omnes tenentur, & vnicuique pro parte hæreditaria præſtatio incumbit. F

Tot dicuntur ſtipulationes,quot præceſſerunt conuentiones diſtinctæ:& ſi diſtinguuntur per duplicem dictionem geminatam, tot cẽſentur ſtipulationes quot tempora.Pau.

CXL. PAVLVS *lib.* III *ad Neratium.*

** De hac locutione vide Lauren.Vallã li.4.Eleg.*

Pluribus rebus præpoſitis,ita ſtipulatio facta eſt: EA OMNIA, QVAE SVPRA SCRIPTA SVNT, DARI? propius eſt,vt tot ſtipulationes, quot res ſint. De hac ſtipulatione* ANNVA, BIMA, TRIMA DIE ID ARGENTVM QVOQVO DIE DARI? apud

veteres

veteres variatum fuit. Paulus. Sed verius, & hic tres eſſe trium ſummarum ſtipulationes.

A *Diſpoſitio non perfecta & non conſummata vitiatur etiam, ſi ad eum caſum deuenit à quo non potuit inchoari: ſecus in diſpoſitione perfecta Bar.*

Etſi placet exſtingui obligationem, ſi in eum caſum inciderit, à quo incipere non poteſt: non tamen hoc in omnibus verum eſt. ecce ſtipulari viam, iter, actum ad fundũ communem ſocius non poteſt: & tamen ſi is, qui ſtipulat⁹ fuerat, duos hæredes reliquerit, non exſtinguitur ſtipulatio. & per partem dominorum ſeruitus adquiri nõ poteſt: adquiſita tamen conſeruatur. & per parté dominij hoc euenit: ſi pars prædij ſeruientis, vel cui ſeruitus debetur, alterius domini eſſe cœperit.

B *Facultas eligendi cohæret perſonæ. Bar.*

CXLI. CAIVS.

SI ſeruus aut filiusfamiliâs ita ſtipulatus ſit, REM ILLAM AVT ILLAM, VTRVM EGO VELIM: non pater dominúsve, ſed filius ſeruúsve deſtinare de alterutra debet. extranei quoque perſona ſi comprehenſa fuerit, veluti hoc modo, VTRVM EARVM TITIVS ELEGERIT: non aliter ſtipulator alterutrius petendæ facultatem habet, quàm ſi Titius elegerit.

Vbi eſt ætatis defectus, patris authoritas non ſufficit ad obligãdum. Bar.

C Pupillus licet ex quo fari cœpit, rectè ſtipulari poteſt: tamen ſi in parentis poteſtate eſt, ne authore quidé patre obligatur. pubes verò, qui in poteſtate eſt, perinde ac paterfamiliâs obligari ſolet. quod auté in pupillo dicimus, idé & in filiafamiliâs impubere dicendum eſt. Si ita ſtipulatus fuero, MIHI AVT TITIO? & tu mihi daturum te reſpondeas: ſecundum omnium opinionem ad interrogatum te reſpondere: quia conſtat mihi ſoli adquiri obligationem, Titio autem dumtaxat rectè ſoluitur.

Anguſtia temporis vitiat ſtipulationẽ, niſi in loco deſtinato præſentia procuratoris interueniat. Bar.

Si inter eos, qui Romæ ſunt, talis fiat ſtipulatio, HODIE CARTHAGINI DARE SPONDES? qnidã putant non ſemper videri impoſſibilé cauſſam ſtipulationis con-

nis contineri: quia poſſit contingere, vt tam ſtipulator, ꝙ promiſſor ante aliquod tempus ſuo quiſque diſpenſatori notum fecerit, in eum diem futuram ſtipulationem: ac demandaſſet promiſſor quidem ſuo diſpenſatori, vt daret: ſtipulator autem ſuo, vt acciperet. quod ſi ita factum fuerit: poterit valere ſtipulatio. D

Diuerſitas rerum, temporum, qualitatum vel conditionum adiecta facto extranei in ſtipulatione vtili, non vitiat, nec ob eiuſdem factum valida ſtipulatio impeditur Bar.

Cũ mihi aut Titio ſtipular: dicitur aliam quidem rem in perſonam meam, aliam in Titij deſignari non poſſe: veluti mihi decem, aut Titio hominem. ſi verò Titio ea res ſoluta ſit, quæ in eius perſona deſignata fuit: licet ipſo iure non liberetur promiſſor, per exceptioné tamen defendi poterit: tempora verò diuerſa deſignari poſſe, veluti MIHI KALENDIS IANVARIIS, AVT TITIO KALENDIS FEBRVARIIS? imò etiam citeriore dié in Titij perſonã conferri poſſe: veluti mihi kalendis Februariis, Titio kalendis Ianuariis? quo caſu intelligimus talé eſſe ſtipulationé, SI TITIO KALENDIS IANVARIIS NON DEDERIS, MIHI KALENDIS FEBRVARIIS DARE SPONDES? ſed rurſus mihi quidé purè, aut Titio ſub conditione ſtipulari poſſum. cõtrà verò ſi mihi ſub cõditione, aut Titio purè: inutilis erit tota ſtipulatio, niſi in meã perſonã conditio exſtiterit: ſcilicet quod niſi à me vim accipiat obligatio, adiectio nihil poteſt valere. hoc tamen ita demum tractari poteſt, ſi euidéter appareat purè Titij perſonam adiectã. alioquin cũ ita ſtipulor SI NAVIS EX AFRICA VENERIT, MIHI AVT TITIO SPONDES? Titij quoq; perſona ſub eadé cõditione adiici videtur. ex hoc apparet, ſi diuerſa cõditio in meã perſonã, diuerſa in Titij poſita ſit, nec in meã perſonam exſtiterit cõditio: totã ſtipulationé nullius momenti futurã. exſtante verò mea cõditione, ſi quidé Titij quoq; conditio exſtiterit: poterit vel Titio ſolui. ſi verò in illius perſona defecerit: quaſi non adiectus habebitur. ex his oĩbus apparet: licet alterius perſona nõ rectè adiiciatur: non ideo minus in noſtra perſona vtiliter procedere ſtipulationé. E F

De duo-

DE DVOBVS REIS CONSTI-
A *tuendis.* Tit. II.

I. MODESTINVS.

QVi ſtipulatur,*re* ſtipulãdi dicitur: qui promittit,reus promittendi habetur. *Huc ſpectat definitio, quã li.2. de ora.tradit Ci. qui reos appellat nõ eos mõ qui arguũtur, ſed omnes quorũ de re diſceptatur.*

*Hac adiectio idẽ facit vt videantur conſtitui duo rei debendi & credendi:& vnius petitione & acceptilatione tollitur obligatio.*Bar.

II. IABOLENVS.

CVm duo eandem pecuniam aut promiſerunt, aut ſtipulati ſunt:ipſo iure & ſingulis in ſolidum debetur, & ſinguli debent. ideoque petitione, acceptilationeq́ue
B vnius,tota ſoluitur obligatio.

*Licet prius cõtrahatur obligatio vnius,poſtea obligatio alterius: non vitiatur conſtitutio duorum reorum: & fruſtra timetur nouatio.*Bartolus.

III. VLPIANVS.

IN duobus reis promittendi fruſtra timetur nouatio.nã licet antè prior reſponderit, & poſterior ex interuallo accipiatur:conſequens eſt dicere,priſtinam obligationem durare,& ſequentem accedere.& parui refert,ſimul ſpõdeant, an ſeparatim promittant: cũ hoc actum inter eos ſit,vt duo rei conſtituantur,neque vlla nouatio fiat.

Poteſt à quolibet correorum inſolidum peti, & etiam pro parte:
C *& vna ſolutio ſufficit.*Bar.

Vbi duo rei facti ſunt,poteſt vel ab vno eorum ſolidũ peti.hoc enim eſt duorum reorum, vt vnuſquiſque eorũ in ſolidum ſit obligatus, poſſitq́ue ab alterutro ſolidum peti.partes autem & à ſingulis peti poſſe,nequaquam dubium eſt: quẽadmodũ & à reo,& fideiuſſore petere poſſumus.vtique enim cũ vna ſit obligatio,vna etiam ſumma eſt: vt ſiue vnus ſoluat, omnes liberentur: ſiue ſoluatur ab altero,liberatio contingat.

*Siue vnica voce reſpondeatur, ſiue pluribus:non vitiatur conſtitutio duorum reorum.*Bar.

IIII. POMPONIVS.

DVo rei promittẽdi,ſiue ita interrogati, SPONDETIS? reſpondeant SPONDEO, aut SPONDE-

MVS: ſiue ita interrogati; SPONDES? reſpondeant, SPONDEMVS: rectè obligantur. D

Obligationi perſonarum poteſt accedere fideiuſſor: & in ea actiue & paßiue poſſunt duo rei conſtitui. Bar.

V. IVLIANVS.

NEmo eſt, qui neſciat, alienas operas promitti poſſe, & fideiuſſorem adhiberi in ea obligatione. & ideo nihil prohibet, duos reos ſtipulandi conſtitui vel promittendi, ſicuti ſi ab eodem fabro duo rei ſtipulandi eaſdem operas ſtipulentur. & ex contrario duo fabri eiuſdem peritiæ eaſdem operas promittere intelliguntur, & duo rei promittendi fieri.

Ex duobus interrogatis vel interrogantibus qui reſpondet, obligatur: & cui reſpondetur, quæritur obligatio: & ab vno tantum ex correis poteſt accipi fideiuſſor. Bar. E

VI. IDEM.

DVos reos promittendi facturus, ſi vtrumque interrogauero, & alter dumtaxat reſponderit: verius puto eum, qui reſponderit, obligari. neque enim ſub conditione interrogatio in vtriuſque perſona fit: vt ita demum obligetur, ſi alter quoque reſponderit. Duobus autem reis conſtitutis, quin liberum ſit ſtipulatori, vel ab vtroque, vel ab altero dumtaxat fideiuſſorem accipere, nõ dubito. Sed ſi à duobus reis ſtipulandi interrogatus, reſpondiſſet vni ſe ſpondere: ei ſoli tenetur.

Modicum interuallum conſtitutionem reorum non vitiat, nec actus medius conſtitutioni reorum non contrarius. Bar. F

Duo rei ſine dubio ita conſtitui poſſunt, vt & temporis ratio habeatur, intra quod vterque reſpondeat. modicum tamen interuallum temporis, item modicus actus, qui modo contrarius obligationi non ſit: nihil impedit, quò min9 duo rei ſint. fideiuſſor quoque interrogatus inter duorum reorum reſponſa, ſi reſponderit, poteſt videri non impedire obligationem reorum: quia nec longum ſpatiũ interponitur, nec is actus eſt, qui contrarius ſit obligationi.

Diſparitas qualitatis, quæ ſperatur reduci ad paritatem: non vitiat conſtitutionem correorum. Bar.

VII. FLORENTINVS.

EX duobus reis promittendi alius in diem vel ſub cõditione

ditione obligari poteſt.nec enim impedimento erit dies,
A aut conditio,quò minus ab eo,qui purè obligatus eſt, petatur.

Si in vnius perſona non conſiſtit obligatio: alter tenetur inſolidum,ſi tanquam duo rei ſe obligant:aliàs in virilem. Bar.

VIII. VLPIANVS

HIs verbis, EA, QVAE PRAESTARI STIPVLANTI TIBI SPOPONDIMVS: intereſſe, quid inter cõtrahentes actum ſit.nam ſi duo rei facti ſint: eum,qui abſens fuerit,non teneri:præſentem autem in ſolidum eſſe obligatum:aut ſi minus, in partem fore obſtrictum.

Re,verbis,conſenſu,teſtamento,poſſunt conſtitui duo rei. Bar.

IX. IVLIANVS.

B EAndem rem apud duos pariter depoſui, vtriuſque fidem in ſolidum ſecutus: vel eandem rem duobus ſimiliter commodaui. fiunt duo rei promittendi: quia non tantum verbis ſtipulationis, ſed & cæteris contractibus: veluti emptione,venditione,locatione, conductione, depoſito,commodato,teſtamento: vtputa ſi pluribus hæredibus inſtitutis teſtator dixit, TITIVS ET MAEVIVS SEMPRONIO DECEM DATO.

Imparitas culpæ ab initio vitiat conſtitutionem duorum reorũ: ſecus ſi ex poſt facto. Bar.

Sed ſi quis in deponendo penes duos paciſcatur, vt ab
C altero culpa quoque præſtaretur: verius eſt,non eſſe duos reos,à quibus impar ſuſcepta eſt obligatio. Non idẽ probandum eſt,cũ duo quoque culpam promiſiſſent,ſi alteri poſtea pacto culpa remiſſa ſit: quia poſterior conuentio, quæ in alterius perſona interceſſit,ſtatum & naturam obligatiõis,quæ duos initio reos fecit,mutare nõ poteſt. quarè ſi ſocij ſint,& communis culpa interceſſerit: etiam alteri pactum cũ altero factum proderit.

Diſparitas locorum non impedit conſtitutionem reorum. Bar.

Cũ duos reos promittendi facerem, ſi ex diuerſis locis Capuæ pecuniam dari ſtipulatus ſim: ex perſona cuiuſque ratio proprij temporis habebitur. nam & ſi maximè parem cauſſam ſuſcipiunt: nihilominus in cuiuſquẽ perſona propria ſingulorum conſtitit obligatio.

Correus non ſocius opponit compenſationem de eo quod alteri Correo debetur. Bar. D

X. IDEM.

SI duo rei promittendi ſocij non ſint: non proderit alteri, quod ſtipulator alteri reorum pecuniam debeat.

Duo rei poſſunt inuicem fideiubere: & poteſt actor actionem diuidere quo ad quantitatem, & quo ad petendi modum. Bar.

XI. IDEM.

REos promittendi vice mutua fideiuſſores non inutiliter accipi conuenit. itaque reus ſtipulandi actionẽ ſuam diuidere ſi velit, (neque enim diuidere cogendus eſt) poterit eundem vt principalem reum : item eum, qui fideiuſſor pro altero exſtitit, in partes cõuenire: nõ ſecus, ac ſi duos promittẽdi reos diuerſis actionibus cõueniret. E

Plures intelliguntur in dubio viriliter obligari, & viriliter ſtipulari, niſi aliud actum ſit. Bar.

Cũ tabulis eſſet comprehenſum, illum & illum centũ aureos ſtipulatos, neque adiectum ita, vt duo rei ſtipulãdi eſſent: virilem partem ſinguli ſtipulati videbantur. & ẽ contrario, cũ ita cautum inueniretur: TOT AVREOS RECTE DARI STIPVLATVS EST IVLIVS CARPIVS. SPOPONDIMVS EGO ANTONIVS ACHILLEIVS ET CORNELIVS DIVVS: partes viriles deberi: quia nõ fuerat adiectũ, ſingulos in ſolidũ ſpopõdiſſe: ita vt duo rei promittẽdi fierẽt.

Interuallum inter interrogationem & reſponſionem, impedit reſpondentem obligari. Bar. F

XII. VENVLEIVS.

SI ex duobus, qui promiſſuri ſunt, hodie alter, alter poſtera die reſponderit: probatur, non eſſe duos reos: ac ne obligatum quidem intelligi eum, qui poſtera die reſpondit, cũ actor ad alia negotia diſceſſerit vel promiſſor, licet peractis illis rebus reſponderit.

Diſparitas in obligationis ſubſtantia non impedit duorum reorũ conſtitutionem. Bar.

Si à Titio & pupillo ſine tutoris authoritate ſtipulatus fuero eadem decem, vel ſeruo, & quaſi duos reos promittendi cõſtitui: obligatum Titium ſolum Iulianus ſcribit: quamquam ſi ſeruus ſpopondiſſet, in actione de peculio eadem

eadem obſeruari deberent, ac ſi liber fuiſſet.

A *Duæ obligationes paris potentiæ inuicem non tollunt ſe: ſed maius potens tollit minus potens.* Bar.

XIII. IDEM *lib.* VII. *Sipulationum.*

SI reus promittendi alteri reo hæres exſtiterit: duas obligationes ſuſtinere eum dicendum eſt. nã vbi quidem altera differẽtia obligationum eſſe poſſit (vt in fideiuſſore & reo principali) conſtat alteram ab altera perimi. cũ verò duæ eiuſdem poteſtatis ſint: non poteſt reperiri, quarè altera potius, quàm altera conſumatur. ideoque & ſi reus ſtipulandi hæres exſtiterit: duas ſpecies obligationis eum ſuſtinere.

XIIII. PAVLVS.

B ET ſtipulationum prætoriarum duo rei fieri poſſunt.
Diſparitas rei debitæ vel cauſſæ debendi, impedit duorum reorum conſtitutionem. Bar.

XV. CAIVS.

SI id, quod ego & Titius ſtipulamur, in ſingulis perſonis proprium intelligatur: non poterimus duo rei ſtipulandi conſtitui: veluti cũ vſumfructum, aut dotis nomine dari ſtipulamur. idque & Iulianus ſcribit. Idem ait, ſi Titius & Seius decem aut Stichum, qui Titij ſit, ſtipulati fuerint: non videri eos duos reos ſtipulandi: cũ Titio decem tantum, Seio Stichus aut decem debeantur. quæ ſententia eò pertinet, vt quãuis vel huic vel illi decem ſol-
C uerit, vel Seio Stichum: nihilominus alteri obligatus maneat. ſed dicendum eſt, vt ſi decem alteri ſoluerit: ab altero liberetur.

Vnus ex reis credendi lite conteſtata perimit ius alterius. Bar.

XVI. IDEM.

EX duobus reis ſtipulandi ſi ſemel vnus egerit: alteri promiſſor offerendo pecuniam, nihil agit.

Videntur hæredes in dubio grauari pro portionibus hæreditariis. Bartolus.

XVII. PAVLVS.

SIue à certis perſonis hæredum nominatim legatũ eſt, ſiue ab omnibus excepto aliquo: Atilicinus, Sabinus, & Caſſius, pro hæreditariis partibus in totum eos legatũ debituros aiunt: quia hæreditas eos obliget. idem eſt, cũ

omnes hæredes nominantur.

Factum vnius ex reis debendi, nocet alteri. Bar. D

XVIII. POMPONIVS.

EX duobus reis eiuſdem Stichi promittendi factis, alterius factum alteri quoque nocet.

Si perſona vnius ex reis debendi ab obligatione eximitur, alter remanens non liberatur: & poteſt illi obligationi fideiuſſor accedere. Bartolus.

XIX. IDEM.

CVm duo eandem pecuniam deberent, ſi vnus capitis deminutione exemptus eſt: obligatione alter non liberatur. multum enim intereſt, vtrum res ipſa ſoluatur, an perſona liberetur. cũ perſona liberatur, manente obligatione: alter durat obligatus. & ideo ſi aqua & igni interdictum eſt alicui: fideiuſſor poſtea ab eo datus tenetur. E

DE STIPVLATIONE SERuorum. Tit. III.

I. IVLIANVS.

CVm ſeru⁹ ſtipulatur: nihil intereſt, ſibi, an domino, an verò ſine alterutra eorum adiectione dari ſtipuletur.

Stipulatio inutilis non tollit domino rei vindicationem Bar.

Si ſeruus tuus, qui mihi bona fide ſeruiebat, peculium habuit, quod ad te pertinebat, & ego ex eo pecuniam Titio credidero: numi tui manebunt. ſtipulando autem mihi ſeruus eandem pecuniam, nihil aget. vindicando ergo eã pecuniam tu conſequi poteris. F

Stipulatio facta vni non tollit certi condictionem ex mutuo alteri adquiſitam. Bar.

Si ſeruus communis meus & tuus ex peculio, quod ad te ſolum pertinebat, mutuam pecuniam dederit: obligationem tibi adquiret. & ſi eandem mihi nominatim ſtipulatus fuerit: debitorem à te non liberabit, ſed vterque noſtrum habebit actionem, ego ex ſtipulatu, tu quod pecunia tua numerata ſit. debitor tamẽ me doli mali exceptione ſubmouere poterit. Quod me⁹ ſeru⁹ meo ſeruo dari ſtipulaĩ: id perinde haberi debet, ac ſi mihi ſtipuleĩ. Itẽ

quod

quod tuo ſeruo ſtipulatur: perinde eſt,ac ſi tibi ſtipulatus
A eſſet : vt altera ſtipulatio obligationem pariat, altera nullius momenti ſit.

Quod vni ex dominis non adquiritur: alteri inſolidum quæri poteſt. Bartolus.

Cõmunis ſeruus duorum ſeruorum perſonam ſuſtinet. Idcirco ſi proprius meus ſeruus communi meo & tuo ſeruo ſtipulatus fuerit: idem iuris erit in hac vna conceptione verborum, quod futurum eſſet, ſi ſeparatim duæ ſtipulationes conceptæ fuiſſent : altera in perſonam mei ſerui, altera in perſonam tui ſerui . nec exiſtimare debemus, dimidiam partem tantum mihi adquiri, alteram partem nullius eſſe momenti: quia perſona ſerui communis eius conditionis eſt, vt in eo, quod alter ex dominis poteſt adquirere, alter non poteſt : perinde habeatur, ac ſi eius ſolius eſſet, qui cui adquirendi facultatem habet. Si fructuarius ſeruus ſtipulatus eſſet fructuario aut proprietario: ſiquidem ex re fructuarij ſtipulatus eſſet : inutilem eſſe ſtipulationem: quia vtrique ex re fructuarij actionem adquirere potuiſſet. ſed ſi aliunde ſtipulatus fuiſſet: ꝓprietariũ petere poſſe, & ſi promiſſor fructuario ſoluiſſet, liberari.

B

Si ſtipulatio principalis confertur in perſonam vnius, pœnalis in perſonam alterius: prima per pœnalem non nouatur ipſo iure, ſed ope exceptionis perimitur. Bar.

Cùm ſeruus communis Titij & Mæuij ſtipulatur in hũc
C modum, DECEM KALENDIS TITIO DARE SPONDES? ET SI DECEM KALENDIS TITIO NON DEDERIS: TVNC MAEVIO VIGINTI DARE SPONDES? duæ ſtipulationes eſſe videntur. ſed ſi kalendis decem data non fuerint : vterque dominus ex ſtipulatu agere poterit : & ſecunda obligatione Mæuio cõmiſſa, Titius exceptione doli mali ſubmouebit.

Inter eum qui ſibi ſtipulatur, & rem in ſtipulationem deductam: debet eſſe diuerſitas. Bar.

II. VLPIANVS.

SEruus communis ipſe ſibi ſtipulari non poteſt: quamuis conſtat eum ſe ſtipulari domino poſſe. non enim ſe domino adquirit, ſed de ſe domino obligationem.

III. IDEM.

SI ſeruus reipublicæ, vel municipij, vel coloniæ ſtipuletur: puto valere ſtipulationem.

Generalis promiſſio refertur etiam ad eum, cui poſtea ſpecialiter eſt promiſſa. Bartolus. D

IIII. IDEM.

SI ſeruus communis ſibi & vni ex dominis ſtipuletur: perinde eſt, ac ſi omnibus dominis, & vni ex his ſtipuletur, veluti Titio & Mæuio, & Titio: & probabile eſt, vt Titio dodrans, Mæuio quadrans debeatur.

Ex ſtipulatione ſerui communis adquirit dominus pro parte dominica: niſi fuerit vnus nominatus, vel iubens. Idem in aliis adquiſitionibus. Bar.

V. IDEM.

SEruus communis ſic omnium eſt, nō quaſi ſingulorum eſt totus, ſed pro partibus vtiq; indiuiſis, vt intellectu magis partes habeant, quàm corpore. & ideo ſi quid ſtipulatur, vel quaq; alia ratione adquirit: omnibus pro parte, qua dominium in eo habent, adquirit. licet autem ei nominatim alicui ex dominis ſtipulari, vel traditā accipere rē, vt ei ſoli adquirat. ſed ſi non vni nominatim domino ſtipuletur, ſed iuſſu vnius dominorum: hoc iure vtimur, vt vt ſoli ei adquirat, cuius iuſſu ſtipulatus eſt. E

VI. POMPONIVS.

OFilius rectè dicebat, & per traditionem accipiendo, vel deponendo, cōmodandoq; poſſe ſoli ei adquiri, qui iuſſiſſet. quæ ſententia etiam Caſſij & Sabini dicitur.

VII. VLPIANVS. F

PRoinde & ſi quatuor fortè dominos habuit, & duorū iuſſu ſtipulatus ſit: his ſolis adquiret, qui iuſſerūt: magisq; eſt, vt non æqualiter, ſed pro portione dominica totum eis adquiratur. idem puto, & ſi nominatim eis ſtipulatus eſſe proponatur. nam & ſi omniū iuſſu ſtipulatus ſit, vel omnibus nominatim: non dubitaremus omnibus pro dominicis eum portionibus, non pro virilibus adquirere.

Qui ſtipulatur ab vno ex dominis: ſi alteri nominatim, vel iubenti: valet ſtipulatio in totum, vel pro portionibus dominicis aliorum. B.

Si ſeruus communis ab vno ex ſociis ſtipulatus ſit: ſiquidem nominatim alteri ſocio: ei ſoli debetur. ſin autem ſine vlla adiectione purè ſtipulatus ſit: reliquas partes ſeruus cæteris omnibus ſociis, præter eam partem, ex qua promiſſor

miſſor dominus eſt, adquiret. ſed ſi iuſſu vnius ſocij ſtipu-
A latus eſt: idem iuris eſt, quod eſſet, ſi eidem illi ſocio nomi natim dari ſtipulatus eſſet.

Quod vni non poteſt quæri, quæritur alteri cui poteſt. Bar.

Interdum etiam ſi neque iuſſu, neque nominatim alteri ex dominis ſtipularetur: ei tamen ſoli adquirere eum, Iuliano placuit: vtputa ſi quid fortè ſtipuletur, quod vtrique adquiri nõ poteſt. veluti ſi ſeruitutem ad fundũ Cornelianum ſtipulatus eſt, qui fundus Sempronij erat, id eſt, alterius ex dominis: ei ſoli adquirit.

VIII CAIVS.

Item ſi alter ex dominis vxorem ducturus ſit, & huic ſeruo dos promittatur.

IX. VLPIANVS.

B Item ſi ſeruus duorum Titij & Mæuij hominẽ, qui Titij erat, ſtipulatus fuerit: ei ſoli adquiret, cuius non fuit. ſed ſi ſtipulatus ſit Stichum ſic, ET MAEVIO ET TITIO DARE SPONDES? totum eum Mæuio adquiret. quod enim alteri ex dominis adquirere non poteſt: id ad eum, qui ad obligationem admittitur, pertinet.

Qui ſtipulatur pluribus dominis quibus æqualiter poteſt quæri, alternatiue inutiliter ſtipulatur: ſecus ſi ſibi primo, quia tunc domini vt adiecti habentur. Idem ſi vni quæri non poſſit, quia habebitur vt adiectus. Bartolus.

Si cùm duos dominos ſeruus haberet, ſtipulatus fuerit
C illi aut illi dominis ſuis: quæſitum eſt, an ſic conſiſtat ſtipulatio? Caſſius inutilem eſſe ſtipulationem ſcripſit, & Iulianus Caſſij ſententiam probat, eoq; iure vtimur.

X. IVLIANVS.

Sed ſi ita ſtipuletur, TITIO DECEM AVT MAEVIO FVNDVM DARE SPONDES? quia incertum eſt, vtri eorum adquiſierit actionem: idcirco inutilis ſtipulatio exiſtimanda eſt.

XI. VLPIANVS.

Sed ſi ſibi, aut Primo, aut Secundo dominis ſuis ſtipulatus ſit: & hic tantũdem erit probandum, quod Iulianus, inutilem eſſe ſtipulationem. ſed vtrum adiectio inutilis eſt: an tota ſtipulatio vtilis non eſt? & puto adiectionẽ ſolam eſſe inutilem. eo enim, quod ait MIHI: omnibus ad-

adquiſiuit ex ſtipulatu actionem. an ergo in cæterorũ perſonam ſolutio locum habeat exemplo extraneæ perſonæ? & puto, vel ſolui eis poſſe, quemadmodum cùm ego mihi aut Titio ſtipuler. cur ergo cum Primo & Secundo dominis ſtipulatio non conſiſtat, nec ſolutio fit, illa eſt ratio: quia non inuenimus, in cuius perſona ſtipulatio conſtitit, & in cuius ſolutio. D

XII. PAVLVS.

NAm cùm vterque obligationis capax ſit, non inuenimus quis adiectus ſit, quia non eſt, qui petere poſſit.

XIII. VLPIANVS.

CVm enim ſtipulatur domino aut extraneo ſeruus: vtrumq; conſiſtit, & in domini perſona ſtipulatio, & in extranei ſolutio. at hic corrumpit τὸ ἰσάζειν ſtipulationem & ſolutionem. E

Si ſeruus ſtipulatur nominatim malæ fidei poſſeſſori, nec ſibi nec domino quærit. Bartolus.

XIIII. IVLIANVS.

SEruus meus cũ apud furẽ eſſet, furi dari ſtipulatus eſt: negat furi deberi Sabinus: quia eo tempore, quo ſtipulatus eſt, ei non ſeruierit. ſed ſi detracta furis perſona ſtipulatus eſt: mihi quidem adquiritur actio: ſed furi, nec mã dati, nec alia actio aduerſus me dari debet.

XV. FLORENTINVS.

SIue mihi, ſiue ſibi, ſiue conſeruo ſuo, ſiue imperſonaliter dari ſeruus meus ſtipuletur: mihi adquiret. F

XVI. PAVLVS.

SEruus hæreditarius futuro hæredi nominatim dari ſtipulatus, nihil ait: quia ſtipulationis tempore hæres dominus eius non fuit.

Ex ſtipulatione ſerui adquiritur ei domino cui poteſt. ſi ſtipuletur indiuiduum, quæritur cuilibet inſolidum. Bartolus.

XVII. POMPONIVS.

SI cõmunis ſeruus meus & tuus viã, vel iter, vel actũ ſtipulei ſine adiectione nominis noſtri, cũ ego ſolus vicinum fundum habeã: ſoli mihi eã adquirit. quod ſi & tu fundum habeas: mihi quoq; in ſolidũ ſeruitus adquiritur.

Mortuo vno ex dominis ſine hærede, vel hæreditate non adita, ex ſtipulatione ſerui quæritur inſolidum ſuperuiuenti domino. Barto.

XVIII.

XVIII. POMPONIVS.

A Si ſeruus communis Mæuij & caſtrenſis peculij, defuncto filiofamiliâs milite, anteq̃ adeat inſtitutus hæreditatem, ſtipuletur: ſocio, qui ſolus interim dominus inuenitur, tota ſtipulatio quæretur: quoniam partẽ non facit hæreditas eius, quæ nondum eſt. non enim ſi quis hęredẽ exiſtere filiofamiliâs dixerit, ſtatim & hæreditatem eius iam eſſe conſequens erit: cùm beneficium principalium conſtitutionum in eo locum habeat, vt filiusfamiliâs de peculio teſtari poſſit. quod priuilegium ceſſat, priuſq̃ teſtamentũ aditione fuerit confirmatum. Si ſeruus Titij & Mæuij partem quę Mæuij eſt, ſibi dari ſtipuletur: nulla ſtipulatio eſt: cũ ſi Titio dari ſtipulatus fuiſſet, Titio adquireretur. B quod ſi ſimpliciter concepta eſt ſtipulatio, veluti PARTEM EAM, QVAE MAEVII EST, DARE SPONDES? non adiecto MIHI: propè eſt, vt quia ſine vicio cõcepta eſt ſtipulatio, ſequatur eius perſonam, cuius poteſt.

Seruus & filius adquirunt patri vel domino reuerſo, quocunque modo ſtipulentur. ſed ſi ibi decedat: ſtipulatio nominatim concepta eſt nulla, ſimpliciter concepta valet in ſeruo. Bartolus.

Seruus, capto domino ab hoſtibus, domino dari ſtipulatus eſt. quãuis quæ ſimpliciter ſtipuletur, vel ab alio acceperit, etiam ad hæredem captiui pertineant: aliudq́; ſit iuris in perſona filij, quia nec tunc fuit in poteſtate, cũ ſtipularetur, nec poſtea deprehenditur, vt ſeruus in hæreditate: C tamen in propoſito poteſt quæri, num ex hac ſtipulatione nihil adquiſitũ hæredi videatur, quomodo ſi ſeruus hæreditarius defuncto, aut etiam hæredi futuro ſtipulatus fuiſſet? ſed in hac ſpecie ſeruus filio exæquabitꝰ. nã & ſi filius captiui patri ſuo ſtipulatus fuerit dari: res in pendenti erit. & ſi pater apud hoſtes deceſſerit: nullius momenti videbitur fuiſſe ſtipulatio: quoniã alij, nõ ſibi ſtipulatus eſt.

Si ſeruus fructuarius aliquid annuum pro operis ſtipuletur: in initio cuiuſlibet anni vſufructuario quæretur vſufructu durante: pro futuro tempore domino quæretur iure ſuo. Bar.

Cùm ſeruus fructuarius operas ſuas locaſſet, & eo nomine pecuniã in annos ſingulos dari ſtipulatus eſſet: finito fructu, domino reſidui temporis adquiri ſtipulationẽ, Iulianus ſcriptũ reliquit. quæ ſẽtẽtia mihi videtꝰ firmiſſima ra-

ma ratione ſubnixa. nam & ſi in annos (fortè) quinque loca tio facta eſſet: quoniam incertum eſt, fructus in quē diem D duraturus ſit: ſingulorū annorum initio cuiuſque anni pecunia fructuario quæreretur. ſecundum quæ non tranſit ad alterum ſtipulatio, ſed vnicuique tantum acquiritur, quantum ratio iuris permittit. nam & cùm idem ſeruus ita ſtipulatur: QVANTAM PECVNIAM TIBI INTRA ILLVM DIEM DEDERO, TANTAM DARE SPONDES? in pendenti eſt, quis ex ſtipulatu ſit habiturus actionem. ſi enim ex re fructuarij, vel operis ſuis pecuniam dederit: fructuario. ſi verò aliunde: domino quæretur ſtipulatio.

Quod vni ex poſſeſſoribus quæri non poteſt, quæritur alii cui poteſt. Bartolus.

XIX. SCAEVOLA.

SI alienus ſeruus duob⁹ bona fide ſeruiens, ex vnius eorum re adquirat: ratio facit, vt ei ex cuius re adquiſiit, id totum adquirat: ſiue ei ſoli, ſiue quaſi duobus ſeruiat. nam & in veris dominis, quoties vtrique adquiritur, toties partes adquiri. cæterùm ſi alij non adquiratur: alium ſolidum habiturum. igitur eadem ratio erit & in propoſito: vt hic ſeruus alienus, qui mihi & tibi bona fide ſeruit, mihi in ſolidum ex re mea adquirat: quia tibi non poteſt adquiri, quia non ſit ex re tua.

Liber homo bona fide poſſeſſus, quod non poteſt quærere ſibi, quærit poſſeſſori: quod nō poteſt quærere poſſeſſori, quærit ſibi. Bar.

XX. PAVLVS.

LIber homo, qui bona fide mihi ſeruit, ſi ſtipulatur ex re mea, vel operis ſuis Stichum, qui ipſius eſt: magis eſt, vt mihi adquirat: quia & ſi ſeruus eſſet me⁹, adquireret mihi nec enim illud dici debet, quaſi ille quoque in peculio eius eſſet. ſed ſi ex re mea Stichum, qui meus eſt, ſtipulatur: ſibi adquiret.

Cùm tractatur de commodo filii: exiſtentia ſui hæredis eum facit hæredem etiam errantem & ius ignorantem. Bartolus.

Apud Labeonem ita ſcriptum eſt. filium & filiam in ſua poteſtate pater inteſtatus reliquit. filia eo animo fuit ſemper, vt exiſtimaret nihil ad ſe ex hæreditate patris pertinere. deinde frater eius filiam procreauit, & eam infantem reliquit.

reliquit. tutores ſeruo auito eius imperauerunt, vt ab eo,
A cui res aui hęreditatis vendiderant, ſtipularetur, quanta pecunia ad eum perueniſſet ex ea ſtipulatione. quídne pupillæ adquiſitum ſit, peto reſcribas. PAVLVS. eſt quidem verum, bona fide poſſeſſum ſeruum ex re eius, cui ſeruit, ſtipulantem poſſeſſori adquirere. ſed ſi res, quæ ex hæreditate aui communes fuerunt, in venditione hæreditatis venierunt: non videtur ex re pupillę totum precium ſtipulari, ideoque vtrique adquirit.

Stipulatio alternatiua inter perſonas, quib⁹ æqualiter poteſt quæri, vitiatur. Bartolus.

XXI. VENVLEIVS.

SI ſeruus communis ita ſtipuletur, KALENDIS IA-
B NVARIIS DECEM TITIO AVT MAEVIO DOMINIS, VTER EORVM TVNC VIVET, DARE SPONDES? inutilem eſſe ſtipulationem Iulianus ſcribit: quia non poſſit eſſe ſtipulatio in pendenti, nec appareat, vtri eorum ſit adquiſitum.

XXII. NERATIVS.

SEruum fructuarium ex re domini inutiliter fructuario ſtipulari, domino ex re fructuarij vtiliter ſtipulari.

XXIII. PAVLVS.

EAdem de eo dicenda ſunt, cui vſus legatus eſt.

XXIIII. NERATIVS.

ET ſi duorum vſusfructus ſit: id, quod ex operis ſuis al-
C teri eorum ſtipulatus ſit: pro ea dũtaxat parte, ex qua vſusfructus eius ſit, adquiri.

Præſcriptio currit à die quo fuit facultas agendi. Bartolus.

XXV. VENVLEIVS.

SI ſeruus hæreditarius ſtipulatus ſit, & fideiuſſores acceperit, poſteáque adita fuerit hæreditas: dubitatur, vtrum ex die interpoſitæ ſtipulationis tempus cedat, an ex adita hæreditate: item ſi ſeruus eius, qui apud hoſtes ſit, fideiuſſores acceperit. & Caſſius exiſtimabat, tempus ex eo computandum, ex quo agi cum eis potuerit: id eſt ex quo adeatur hæreditas, aut poſtliminio dominus reuertatur.

Subſtantia ſtipulationis pura vel conditionalis non poteſt eſſe in pendenti: ſed legatum poteſt pendere, antequam eius dies cedat. Bartolus.

XXVI.

XXVI. PAVLVS.

VSusfructus ſine perſona eſſe non poteſt. & ideo ſeruus hæreditarius inutiliter vſumfructum ſtipulatur. legari autē ei poſſe vſumfructū dicitur, quia dies eius ſtatim nō cedit: ſtipulatio autē pura ſuſpēdi non poteſt. quid ergo, ſi ſub conditione ſtipuletur? nec hoc caſu valet ſtipulatio: quia ex præſenti vires accipit ſtipulatio, quamuis ex ea petitio ſuſpenſa ſit. D

XXVII. IDEM.

SEruus communis, ſiue emat, ſiue ſtipuletur: quāuis pecunia ex peculio detur, quod alterū ex dominis ſequitur: vtriq; tamē adquirit. diuerſa cauſſa eſt fructuarij ſerui.

XXVIII. CAIVS.

SI ex re domini domino aut fructuario ſeruus ſtipulatus fuerit: domino quidem adquiri obligationem, Iulianus ſcribit: ſolui autem fructuario poſſe, quaſi quolibet adiecto. Si ſeruus cōmunis ex re vnius ſtipulatus erit: magis placuit vtrique adquiri. ſed eum, cuius ex re facta eſt ſtipulatio, cum ſocio communi diuidūdo aut ſocietatis iudicio de parte recuperanda rectè acturum. idémque eſſe dicendum, & ſi ex operis ſuis alteri ex dominis ſeruus adquirat. E

Si ipſi domini ſinguli eadem decem ſeruo communi dari fuerint ſtipulati, & ſemel reſpōſum ſecutum fuerit: duo rei ſtipulandi erunt: cùm placeat dominum ſeruo dari ſtipulari poſſe. Sicuti vni ex dominis nominatim ſtipulando ei ſoli adquirit: ita placet, & ſi rem emat nomine vnius ex dominis, ei ſoli ſeruū adquirere. ita ſi credat pecuniam, vt vni ex dominis ſolueretur, vel quodlibet aliud gerat negocium: poſſe eum nominatim exprimere, vt vni ex dominis reſtituatur, aut ſoluatur. F

Hæreditatis aditio retro ad tempus mortis trahitur. Bartolus.

Illud quæſitū eſt, an hæredi futuro ſeruus hæreditarius ſtipulari poſſit? Proculus negauit: quia is eo tēpore extraneus eſt. Caſſius reſpondit poſſe: quia qui poſtea hęres extiterit, videtur ex mortis tēpore defuncto ſucceſſiſſe. quę ratio illo argumento commendatur: quod hæredis familia ex tempore mortis funeſta facta intelligitur, licet poſt aliquod tempus hæres exſtiterit. manifeſtum igitur eſt ſerui ſtipulationem ei adquiri.

XXIX.

XXIX. PAVLVS.

A SI ſeruus communis ſic ſtipulatus ſit; DECEM ILLI DOMINO, EADEM DECEM ALTERI DARE SPONDES? dicemus duos reos eſſe ſtipulandi.

XXX. IDEM.

SEruus alienus alij nominatim ſtipulando nõ adquirit domino.

XXXI. IDEM.

SI vſufructuarij aut bonæ fidei poſſeſſoris ſeruus ſtipulatur, ex quibus cauſſis non ſolet his adquiri: domino adquirit. non idem dicetur, ſi nomẽ ipſorum in ſtipulatione poſitum ſit.

Si ſeruus vni ex fructuariis ſtipuletur nominatim ex re, quæ pertinet ad vtrumque, ei ſoli quærit. Bartolus.

B XXXII. IDEM.

SI cùm duorum vſusfructus eſſet in ſeruo, is ſeruus vni nominatim ſtipulatus ſit ex ea re, quæ ad vtroſque pertinet: Sabinus ait, quoniam ſoli obligatus eſſet, videndum eſſe, quemadmodum alter vſufructuarius partem ſuam recipere poſſit, cùm inter eos nulla communio iuris ſit, ſed verius eſt, vtili communi diuidundo iudicio inter eos agi poſſe.

XXXIII. IDEM.

SI liber homo vel ſeruus, qui bona fide ſeruit, ex re alterius iuſſu poſſeſſoris ſtipuletur. Iulianus ait: liberum C quidem ſibi adquirere: ſeruum verò domino, quia iuſſum domino cohæreat. Si duo rei ſtipulandi vſumfructum in ſeruo habeant, vel quibus bona fide ſeruiebat, & iuſſu vnius à debitore ſtipuletur: ei ſoli adquirit.

Liber homo non quærit malæ fidei poſſeſſori. Bartolus.

XXXIIII. IABOLENVS.

SI ſeruus teſtamento manumiſſus, cùm ſe liberum eſſe ignoraret, & in cauſſa hæreditaria maneret, pecuniam hæredi ſtipulatus eſt: nihil debetur hæredi, ſi modò ſciuerunt eum teſtamento manumiſſum: quia non poteſt videri iuſta ſeruitute ſeruiſſe his, qui illum liberum eſſe non ignorabant. diſtat igitur huius cauſſa ab eo, qui liber emptus bona fide ſeruit: quia in eo & ipſius & emptoris exiſtimatio cõſentit. cæterùm is, qui ſcit hominem liberum eſſe, quamuis il-

uis ille conditionem ſuam ignoret, ne poſſidere quidem eum poteſt videri. D

XXXV. MODESTINVS.

SEruus hæreditarius & hæredi futuro & hæreditati recté ſtipulatur.

Stipulatio ſerui qui non habet dominum, non valet. Bartolus.

XXXVI. IABOLENVS.

QVod ſeruus ſtipulatus eſt, quem dominus pro derelicto habebat, nullius eſt momenti: quia qui pro derelicto ré habet, omnimodo á ſe reiicit: vt nec operis eius vti poſſit, quem vllo iure ad ſe pertinere noluerit. quod ſi ab alio adprehenſus eſt: & ſtipulationem ei adquirere poterit. nam & hæc genere quodam donatio eſt.

Inter hæreditarium enim ſeruum, & eum, qui pro derelicto habetur, plurimũ intereſt: quoniam alter iure hæreditatis retinetur, nec poteſt relictus videri, qui vniuerſo hæreditatis iure cótinetur: alter volũtate domini derelictus, nó poteſt videri ad vſum eius pertinere, á quo derelictus eſt. E

Si propria nomina exprimantur: vocantur domini in viriles, ſi appellatiua: vocantur in dominicas. ſi vtraque exprimantur, in dubio inſpicitur quod præcedit. Bartolus.

XXXVII. POMPONIVS.

SI cómunis ſeruus ita ſtipularetur, LVCIO TITIO ET CAIO SEIO DARI SPONDES? qui ſunt domini illius, pro virilibus partib⁹ eis ex ſtipulatione deberi. ſi veró ita DOMINIS MEIS DARE SPONDES? pro parte, qua domini eſſent. ſi veró ita, LVCIO TITIO ET CAIO SEIO DOMINIS MEIS DARE SPONDES? dubitari, vtrum per viriles partes, an pro dominica portione eis deberetur. & intereſſe, quid cuius demonſtrandi gratia eſſet adiectum, & quæ pars eius ſtipulationis principalem cauſſam haberet. ſed cùm ad nomina prius decurſum eſt: rationabilius eſſe videtur, pro virili parte ſtipulationem eis adquiri, quod dominorum vocabula pro demonſtratione habeantur. F

XXXVIII. IDEM.

SI ſeruus meus á liberto meo operas ſibi dari ſtipuletur, inutilem ſtipulationé eſſe, Celſus ſcribit: aliter atque ſi non adiecto hoc verbo SIBI ſtipulatus fuerit.

XXXIX. IDEM.

A CVm ſeruus,in quo vſumfructum habemus,proprietatis domino ex re fructuarij vel operis eius nominatim ſtipulatur : domino adquirit proprietatis . ſed qua actione fructuarius recuperare poſſit à domino proprietatis,requirendum eſt.item ſi ſeruus bona fide nobis ſeruiat, & id , quod nobis adquirere poterit , nominatim domino ſuo ſtipulatus fuerit : ei adquiret. ſed qua actione id recuperare poſſumus , quæremus. & non ſine ratione eſt, quod Caius noſter dixit:condici id vtroque caſu poſſe domino.

Licet ſtipulatio ſerui & filii conferatur in tempus exiſtentiæ ſui iuris:nihilominus patri & domino quæritur.Bartolus.

XL. IDEM.

B QVidquid contraxit ſeruus,dum nobis ſeruit:etiam ſi ſtipulationem contulerit in alienationem vel manumiſſioné ſuam: tamen nobis id adquiſitum erit: quia poteſtas eius tunc,cùm id contraheret,noſtra fuit. Idque eſt, & ſi filiusfamiliâs contrahat. nanque etiam, quod in emancipationis ſuæ tempus contulerit , nobis debebitur:ſi tamen dolo malo id fecerit.

DIGESTORVM SEV PANdectarum Liber XLVI.

C DE FIDEIVSSORIBVS ET MANdatoribus. Titulus. I.

Omni obligationi & ciuili & naturali accedere poteſt fideiuſſor.Bartolus.

VLPIANVS.

OMNI obligationi fideiuſſor accedere poteſt.

II. POMPONIVS.

ET commodati , & depoſiti fideiuſſor accipi poteſt : & tenetur, etiam ſi apud ſeruū, vel pupillū depoſitum cōmendatúmve fuerit: ſed ita demum,ſi aut dolo malo aut cul-

pa hi fecerunt, pro quibus fideiuſſum eſt.

Qui dat fideiuſſorem illum qui non poteſt conueniri: tenetur de nouo ſatiſdare. ſecus ſi dedit fideiuſſorem non idoneum. Bartolus. D

III. VLPIANVS.

QVi ſatiſdare promiſit, ita demum impleſſe ſtipulationem ſatiſdationis videtur: ſi eum dederit acceſſionis loco, qui obligari poteſt & conueniri. cæterùm ſi dederit ſeruum aut filium, ex quibus cauſſis de peculio actio non datur: vel mulierem, quæ auxilio ſenatuſconſulti vtitur: dicendum eſt, non eſſe impletam ſatiſdationis ſtipulationem. Planè ſi nõ idoneum fideiuſſorem dederit: magis eſt, vt ſatisfactum ſit: quia qui admiſit eum fideiubentem, idoneum eſſe comprobauit.

IIII. IDEM. E

POteſt accipi fideiuſſor eius actionis, quam habiturus ſum aduerſus eum, pro quo fideiuſſi, vel mandati, vel negociorũ geſtorum. Fideiuſſor & ipſe obligatur, & ſuũ hæredem obligatum relinquit, cùm rei locum obtineat.

Obligatio principalis extinguit acceſſoriam, ſi in eadem cauſſa concurrit: ſecus in duabus obligationibus paris potentiæ. Bartolus.

V. IDEM.

GEneraliter Iulianus ait: eum, qui hęres exſtitit ei, pro quo interuenerat, liberari ex cauſſa acceſſionis, & ſolummodo quaſi hæredem rei teneri. denique ſcripſit, ſi fideiuſſor hæres exſtiterit ei, pro quo fideiuſſit: quaſi reum eſſe obligatum, & cauſſa fideiuſſionis liberari eum. verùm reo reum ſuccedentem ex duabus cauſſis eſſe obligatum. F nec enim poteſt reperiri, quæ obligatio quam perimat. at in fideiuſſore & reo reperitur: quia rei obligatio plenior eſt. nam vbi aliqua differentia eſt obligationum, poteſt conſtitui alterã per alteram perimi. cùm verò duæ eiuſdẽ ſunt poteſtatis: non poteſt reperiri, cur altera potius, quàm altera conſumatur. refert autem hæc ad ſpeciem, in qua vult oſtendere, nõ eſſe nouum, vt duæ obligationes in vnius perſona concurrant. eſt autem ſpecies talis. ſi reus promittendi hæres exſtiterit reo promittendi: duas obligationes ſuſtinet. Item ſi reus ſtipulandi exſtiterit hæres reo ſtipulandi: duas ſpecies obligationis ſuſtinebit. planè ſi ex altera earum egerit: vtrãque conſumit: videlicet, quia natura obligationum

ligationum duarum, quas habet, ea eſſet: vt cùm altera earum in iudicium deduceretur, altera conſumeretur.

A

VI. IDEM.

STipulatus ſum à reo, nec accepi fideiuſſorem ab eo. poſtea volo adiicere fideiuſſorem. ſi adiecero: fideiuſſor obligatur: & parui refert, vtrum purè fideiuſſorem obligem, an ex die, an ſub conditione. Adhiberi auté fideiuſſor, tam futuræ, quàm præcedenti obligationi poteſt: dummodo ſit aliqua vel naturalis futura obligatio.

Tūc pro naturali ſola obligatione poteſt accedere fideiuſſor, quando non eſt omnino inefficax, ſed ſaltem eſt efficax vt impediat repetitionem indebiti ſoluti per errorem iuris. Paulus.

VII. IVLIANVS.

B

QVod enim ſolutum repeti non poteſt: cōueniens eſt, huiuſmodi naturalis obligationis fideiuſſorem accipi poſſe.

VIII. VLPIANVS.

GRæcè etiam fideiuſſor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω λέγω. ſed & ſi dixerit θέλω, ſiue βούλομαι, ſed & φημὶ: pro eo erit, ac ſi dixerit λέγω. Præterea ſciendum eſt, fideiuſſorem omnī obligationi adhiberi poſſe, ſiue re, ſiue verbis, ſiue conſenſu. Pro eo etiam, qui iure honorario obligatus eſt, poſſe fideiuſſorem accipi, ſciēdum eſt.

Poſt litem conteſtatam poteſt accipi fideiuſſor: & fideiuſſor de iudicio ſiſti non tenetur poſt ſententiam. Bartolus.

C Et poſt litem conteſtatam fideiuſſor accipi poteſt: quia & ciuilis & naturalis ſubeſt obligatio. & hoc etiam Iulianus admittit, eóque iure vtimur. An ergo condemnato reo exceptione vti poſſit, quæritur. nam ipſo iure nō liberatur. & ſiquidem iudicati actionis acceptus non eſt, ſed tantum litis exercitationis: rectiſſimè dicetur, vti eum exceptione poſſe. ſi verò acceptus fuerit: etiam totius cauſſæ ceſſabit exceptio. A tutore, qui teſtamento datus eſt, ſi fuerit fideiuſſor datus, tenetur. Sed & ſi ex delicto oriatur actio, magis putamus teneri fideiuſſorem. Et generaliter omnium obligationum fideiuſſorem accipi poſſe, nemini dubium eſt.

Fideiuſſor non poteſt teneri in cauſſam grauiorem quam principalis: ſed in non grauiorem ſic. Bartolus.

Illud commune eſt in vniuerſis, qui pro aliis obligantur: quod ſi fuerint in duriorem cauſſam adhibiti, placuerit eos nõ omnino obligari. in leuiorem planè cauſſam accipi poſſunt: propter quod in minorem ſummã rectè fideiuſſor accipietur. Item accepto reo purè, ipſe fideiuſſor ex die, vel ſub conditione accipi poteſt. enimuero ſi reus ſub cõditione ſit acceptus: fideiuſſor purè nõ obligabitur. D

Alternatiuæ obligationi non poteſt accedere fideiuſſor. Bartolus.

Si quis Stichum ſtipulatus, fideiuſſorem ita acceperit, STICHVM AVT DECEM FIDE TVA IVBES? non obligari fideiuſſorem Iulianus ait, quia durior eius fuerit conditio: vt puta cùm futurum ſit, vt mortuo Sticho teneatur. Marcellus autem notat, non ideo tantum non obligari, quia in duriorem conditionem acceptus eſt: ſed & quia in alia potius obligatione acceptus eſt. denique pro eo, qui decem promiſerat, nõ poterat fideiuſſor ita accipi, vt decem aut Stichum promittat: quamuis eo caſu non ſit eius conditio durior. E

Quo ad electionem fideiuſſor non poteſt in cauſſam duriorem accedere, ſed in cauſſam leuiorem ſic. Bartolus.

Idem Iulianus ait. ſi is, qui hominem aut decem dare ſtipulatus fuerat, fideiuſſorem ita acceperit, HOMINEM, AVT DECEM, VTRVM EGO VELIM? non obligauit eum: quia durior eius conditio facta eſt. contrà autem ſi is, qui hominem aut decẽ, vtrum ipſe ſtipulator veller, ſtipulatus eſt: rectè fideiuſſorem ita accipiet, decẽ aut hominẽ, vtrũ tu voles. fit etenim (inquit) hoc modo fideiuſſoris conditio melior. ſed & ſi reum ſic interrogauero, STICHVM ET PAMPHILVM DARE SPONDES? fideiuſſorẽ STICHVM AVT PAMPHILVM? rectè interrogẽ: quia leuior fideiuſſoris conditio eſt. Pro fideiuſſore accipi fideiuſſorem, nequaquam dubium eſt. F

IX. POMPONIVS.

Fideiuſſores & in partem pecuniæ, & in partem rei rectè accipi poſſunt.

Si dubitatur an fideiuſſor ſit ſoluendo: non poteſt opponi ſimpliciter beneficium diuiſionis. Bartolus.

X. VLPIANVS.

Si dubitet creditor, an fideiuſſores ſoluendo ſint, & vnus

vnus ab eo electus paratus ſit offerre cautionem, vt ſuo pe A riculo cæteri fideiuſſores conueniantur in partem: dico audiendum eſſe eum: ita tamen, vt & ſatiſdationes offerat, & omnes confideiuſſores, qui idonei eſſe dicũtur, præſto ſint. nec enim ſemper facilis eſt nominis emptio, cùm numeratio totius debiti non ſit in expedito.

Propter mendacium perditur beneficium diuiſionis. Bartolus.

Ita demum inter fideiuſſores diuiditur actio, ſi non inficientur. nam inficiantibus auxilium diuiſionis non eſt indulgendum.

Filiusfamilias pro parte vtiliter fideiubet: & ex hac cauſſa pater Quod iuſſu & de in rem verſo tenetur, & filio emancipato ſoluenti de caſtrenſi peculio ſubuenitur. Bartolus.

B Fliusfamiliâs pro patre poterit fideiubere, nec erit ſine effectu hæc fideiuſſio: primo quidem, quod ſui iuris effectus poterit teneri in id, quod facere poteſt: dein quod & dum in poteſtate manet, condemnari poteſt. Sed an pater ex hac cauſſa QVOD IVSSV teneatur, videamus. & puto ad omnes contractus QVOD IVSSV etiam referri. ſed ſi ignorante patre pro eo fideiuſſerit: ceſſat iſta actio: tamen quaſi in rem patris verſum ſit, poteſt agi cum patre. Planè ſi emancipatus ſoluerit: vtilis ei actio debebit competere. in poteſtate etiam manenti eadem actio competit, ſi de peculio caſtrenſi pro parte ſoluerit.

Vbi nulla ſubeſt obligatio: nõ poteſt accedere fideiuſſor. Bartolus.

XI. VLPIANVS.

C QVi contra ſenatuſconſultum filiofamiliâs credidit, mortuo eo, fideiuſſores à patre accipere non poteſt: quia neque ciuilem, neque honorariam aduerſus patrem actionem habet: nec vlla hæreditas eſt, cuius nomine fideiuſſores obligari poſſint.

XII. IDEM.

PLanè eius actionis nomine, quæ de peculio aduerſus eum competit, fideiuſſor rectè accipitur.

Electo mandatore non liberatur reus principalis, nec econuerſo. Item ei qui conuenitur pro alio, debet cedi actio contra principalem: aliter non debet condemnari. Paulus.

XIII. IDEM.

SI mandatu meo Titio decem credideris, & mecũ man-

dati egeris : non liberatur Titius . ſed ego tibi non aliter condemnari debebo, quàm ſi actiones, quas aduerſus Titium habes, mihi præſtiteris. Item ſi cùm Titio egeris, ego non liberabor : ſed in id dumtaxat tibi obligatus ero, quod à Titio ſeruare non potueris. D

Si reus principalis ſuccedit fideiuſſori, ſicut extinguitur obligatio fideiuſſoria, ita & exceptio perſonalis, quæ competebat fideiuſſori: nec poteſt opponi ex perſona eius. Pau.de caſt.

XIIII. IDEM.

CVm reus promittendi fideiuſſori ſuo hæres exſtitit: obligatio fideiuſſoria perimitur. quid ergo eſt? ſi tanquam à reo debitum petatur, & ſi exceptione fideiuſſori competente vſus fuerit: in factum replicatio dari debebit, aut doli mali proderit. E

Fideiuſſor poteſt opponere exceptionem ex perſona rei etiã eo inuito. Bartolus.

XV. IDEM.

SI ſtipulatus eſſes à me ſine cauſſa, & fideiuſſorem dediſſem, & nollem eum exceptione vti. ſed potius ſoluere, vt mecum mandati iudicio ageretur: fideiuſſori etiã me inuito exceptio dari debet, intereſt enim eius, pecuniam retinere† potius, quàm ſolutam ſtipulatori à reo repetere.

† Huic nõ abſimile eſt, quod Ariſtoteles lib. 5. Poli. c. 3 ait. Melius eſſe prouidere, ne homines nimia potentio augeãtur, quàm poſt contra auctos remedium quærere.

Pactum vnius fideiuſſoris non præiudicat creditori contra alium fideiuſſorem agenti. Bartolus.

Si ex duobus, qui apud te fideiuſſerant in viginti, alter ne ab eo peteres, quinque tibi dederit, vel promiſerit: nec alter liberabitur. & ſi ab altero quindecim petere inſtitueris, nulla exceptione ſubmoueris. reliqua autem quinque ſi à priore fideiuſſore petere inſtitueris : doli mali exceptione ſubmoueris. F

XVI. IDEM.

FIdeiuſſor obligari non poteſt ei, apud quem reus promittendi obligatus non eſt. quare ſi ſeruus communis Titij & Sempronij nominatim Titio dari ſtipulatus fuerit, & fideiuſſorem ita interrogauerit, TITIO AVT SEMPRONIO ID DARE SPONDES? Titius quidem petere à fideiuſſore poterit : Sempronij verò perſona in hoc ſolum interpoſita videbitur, vt ſolui ei ante litem conteſtatam & ignorante vel inuito Titio poſſit.

Non

Non poteſt obligari fideiuſſor in cauſſam duriorem. Bar.

A Qui certo loco dari promiſit: aliquatenus duriori cõditioni obligatur, quàm ſi purè interrogatus fuiſſet. nullo enim alio loco, quàm in quem promiſit, ſoluere inuito ſtipulatore poteſt. quarè ſi purè reum interrogauero, & fideiuſſorem cũ adiectione loci accepero: non obligabitur fideiuſſor. ſed & ſi reus Romæ conſtitutus Capuæ dare promiſerit, fideiuſſor Epheſi: perinde non obligabitur fideiuſſor, ac ſi reus ſub conditione promiſiſſet, fideiuſſor autem in diem certam, vel purè.

Pro ſola naturali obligatione poteſt accedere fideiuſſor: ſiue ex ea oriatur actio, ſiue non: dummodo propter eam impediatur repetitio ſoluti. Paulus.

B Fideiuſſor accipi poteſt, quoties eſt aliqua obligatio ciuilis vel naturalis, cui adplicetur: naturales autem obligationes non eo ſolo æſtimantur, ſi actio aliqua eorum nomine competit: verum etiam cũ ſoluta pecunia repeti nõ poteſt. nam licet minus propriè debere dicantur naturalis actionis debitores: per abuſionem tamen intelligi poſſunt debitores: & qui ab his pecuniam recipiunt, debitum ſibi recepiſſe.

Si propter futurum euentum eſt dubium an fideiuſſor ſit receptus in duriorem cauſſam: expectatur ille euentus, & interim fideiuſſio eſt in pendenti. Pau.

C Stipulatione in diem concepta, fideiuſſor ſi ſub conditione acceptus fuerit, ius eius in pendenti erit: vt ſi ante diem conditio impleta fuerit, non obligetur: ſi concurrerit dies & conditio, vel etiam diem conditio ſecuta fuerit, obligetur.

Fideiuſſoria obligatio concepta ſi reus principalis non ſoluerit, ex mora rei principalis vel ex eius morte committitur. Bar.

Cũ fideiuſſor hoc modo acceptus eſſet, SI REVS QVADRAGINTA, QVAE TIBI CREDIDI, NON SOLVERIT, FIDE TVA ESSE IVBES? veriſimile eſt id eſſe actum, vt cũ appellatus reus non ſoluiſſet, fideiuſſor teneretur. *ſed & ſi reus antè, quàm appellaretur, deceſſiſſet: fideiuſſor obligatus erit, quaſi hoc quoque caſu verum eſſet, reum non ſoluiſſe.

Quàm efficaciter teneatur fideiuſſor reo nõ ſoluente, declarat Salomõ Prouerb. ca. 6.

Fideiuſſori ſoluenti ſolidũ, cedẽda eſt actio cõtra cõfideiuſſorẽ. P.

XVII. IDEM.

FIdeiuſſoribus ſuccurri ſolet, vt ſtipulator compellatur ei, qui ſolidum ſoluere paratus eſt, cedere cæterorum nomina. D

Ficta ſolutio fideiuſſoris parit ſibi actionem contra principalem debitorem. Pau. de caſt.

XVIII. IDEM.

QVi debitorem ſuum delegat, pecuniam dare intelligitur, quanta ei debetur. & ideo ſi fideiuſſor debitorem ſuum delegauerit (quamuis eum, qui ſoluendo non erat) confeſtim mandati agere poteſt.

Si pro ſerui fideiuſſione ſoluatur: pecunia dominica vindicatur: ſi peculiaris, pro debito non repetitur: pro indebito condicitur. ſed ſi dominus ſoluit: ipſe ab eo cui ſoluit, repetit. Bar. E

XIX. IDEM.

SEruus inſcio domino pro quodam fideiuſſerat, & eo nomine pecuniam ſoluerat. quærebatur, poſſétne dominus ab eo, cui ſolutum eſſet, repetere? Reſpondi. intereſt, quo nomine fideiuſſerit. nam ſi ex cauſſa peculij fideiuſſerit: tunc id, quod ex peculio ſoluerit, repetere dominus non poterit. quod ſi ex dominica cauſſa ſoluerit: vindicabitur. ſi verò extra cauſſam peculij fideiuſſerit: quod ex pecunia dominica ſoluerit, æquè vindicabitur: quod ex peculio, condici poterit.

XX. IABOLENVS.

SEd & ſi ſerui dominus pecuniam ſoluerit: repetere eã non ab eo, pro quo fideiuſſit, ſed ab eo, cui numerauit, poterit: cũ ſeruus fideiuſſionis nomine obligari non poſſit. Sequitur ergo, vt ab eo, pro quo fideiuſſerat, repeti non poſſit, cũ ipſe ære alieno obligatus ſit: nec ſolutione liberari eius pecuniæ nomine potuerit, cuius obligatio ad ſeruum non pertinuerit. F

XXI. AFRICANVS.

HAeres à debitore hęreditario fideiuſſorem accepit, deinde hæreditatem ex Trebelliano reſtituit. fideiuſſoris obligationem in ſuo ſtatu manere ait. Idemq́ue in hac cauſſa ſeruandum, quod ſeruaretur, cũ hæres, contra quem emancipatus filius bonorum poſſeſſionem acceperit, fideiuſſorem accepit. ideoque in vtraque ſpecie tran-

ſeunt

ſcunt actiones. Non eſt nouum, vt fideiuſſor duabus A obligationibus eiuſdem pecuniæ nomine teneatur. nam ſi in diem acceptus, mox purè accipiatur: ex vtraque obligabitur. & ſi fideiuſſor confideiuſſori hæres exſtiterit: idē erit. Seruo tuo pecuniam credidi, tu eum manumiſiſti, deinde eundem fideiuſſorem accepi. ſi quidem in ea obligatione fideiubeat, quæ aduerſus te intra annum ſit: obligari eum ait. ſi verò in naturalem ſuam: potius eſſe, vt nihil agatur. nō enim intelligi poſſe, vt quis fideiubēdo pro ſe obligetur. Quod ſi hic ſeruus manumiſſus fideiuſſorem dederit, deinde fideiuſſori ſuo hæres exiſtat: durare cauſſam fideiuſſionis putauit. & tamen nihilominus naturalem obligationem manſuram: vt ſi obligatio ciuilis pe-B reat, ſolutum repetere nō poſſit. nec his contrarium eſſe, quod cū reus fideiuſſori hæres exiſtat, fideiuſſoris obligatio tollatur: quia tunc duplex obligatio ciuilis cū eodem eſſe non poteſt. Retro quoque ſi fideiuſſor ſeruo manumiſſo hæres exſtiterit: eadem aduerſus eum obligatio manet, quamuis & naturaliter teneatur, nec pro ſe quis fideiubere poſſit. Quod ſi ſtipulator reum hærēdē inſtituit: omnimodo fideiuſſoris obligationem perimit, ſiue ciuilis, ſiue tantum naturalis in reum fuiſſet: quandoquidem nemo poteſt apud eundem pro ſe ipſo obligatus eſſe. Quod ſi idem ſtipulator fideiuſſorem hæredem ſcripſerit: proculdubio ſolam fideiuſſoris obligationem pe-C rimit. argumentum rei eſt, quod ſi poſſeſſio rei debitoris data ſit creditori: æquè dicendum ſit, fideiuſſorem manere obligatum. Cū tu & Titius eiuſdem pecuniæ rei eſſetis: eum, qui pro te fideiuſſit, poſſe & pro Titio fideiubere reſpondit: quamuis eandem pecuniam eidem debiturus ſit: non tamen inanem eam creditori futuram, nonnullis etiam caſibus emolumentum habituram: veluti ſi ei, pro quo antè fideiuſſiſſet, hæres exiſtat. tunc enim cōfuſa prima obligatione, poſteriorem duraturam. Cū fideiuſſor reo ſtipulandi hæres exſtiterit: quæritur, an quaſi ipſe à ſe exegerit, habeat aduerſus reum mandati actionem? reſpondit. cū reus obligatus maneat: non poſſe intelligi, & ipſum à ſe fideiuſſorem pecuniam exegiſſe. itaque ex ſtipulatu potius, quàm mandati agere debebit.

XXII.

XXII. FLORENTINVS.

MOrtuo reo promittendi, etiam ante aditam hæreditatem fideiuſſor accipi poteſt: quia hæreditas perſonæ vice fungitur, ſicuti municipiũ, & curia, & ſocietas. D

XXIII. MARTIANVS.

SI mihi aut Titio decem ſtipulatus fuerim, Titius fideiuſſorem accipere non poteſt: quia ſolutionis tantum cauſſa adiectus eſt.

XXIIII. MARCELLVS.

LVcius Titius, cũ pro Seio fratre ſuo apud Septiciũ interuenire vellet, epiſtolam ita emiſit. Si petierit à te frater meus, peto des ei numos fide & periculo meo. poſt quã epiſtolam Septicius Seio pecuniam numerauit. deinde Titius inter reliquos & Seium fratrem pro tertia parte reliquit hæredem. quæro, an quia aduerſus Seium debitorem Septicij confuſa ſit actio pro tertia parte, qua Titio fratri ſuo hæres exſtitit: cũ cohæredibus eius agere in ſolidum poſſit? Marcellus reſpondit. cũ cohærede Seij, non pro maiore, quàm hæreditaria parte, mandati agi poſſe. E

XXV. VLPIANVS.

MArcellus ſcribit: ſi quis pro pupillo ſine tutoris authoritate obligato, prodigoúe, vel furioſo fideiuſſerit: magis eſſe, vt non ei ſubueniatur: quoniam his mãdati actio non competat.

XXVI. PAVLVS.

INter fideiuſſores non ipſo iure diuiditur obligatio ex epiſtola diui Hadriani. & ideo ſi quis eorum ante exactam à ſe partem ſine hærede deceſſerit, vel ad inopiam peruenerit: pars eius ad cæterorum onus reſpicit. F

XXVII. VLPIANVS.

SI plures ſint fideiuſſores, & vnus purè, alius in diem, vel ſub conditione acceptus: ſuccurri oportet ei, qui purè acceptus eſt, dum exiſtere conditio poteſt, ſcilicet vt interim in virilem conueniatur. ſed ſi cũ conditio exſtitit, non eſt ſoluendo, qui ſub conditione acceptus eſt: reſtituendam actionem in purè acceptum, Põponius ſcribit. Præterea ſi fideiuſſor exſtitit fideiuſſori, ſiue vnus, ſiue plures: æquè hic quoque pertinebit ad eandem cauſ-

ſam: in

ſam: in quorum perſona æquè locũ habebunt ea, quæ ſunt
A à diuo Hadriano cõſtituta. Præterea ſi quæratur, an ſol-
uendo ſit principalis fideiuſſor: etiam vires ſequentis fi-
deiuſſoris ei adgregandæ ſunt. Sicut ipſi fideiuſſori, ita
hæredibus quoque eius ſuccurrendum, Pomponius ſcri-
bit. Si fideiuſſor fuerit principalis & fideiuſſor fideiuſ-
ſoris: non poterit deſiderare fideiuſſor, vt inter ſe & eum
fideiuſſorem, pro quo fideiuſſit, diuidatur obligatio. ille
enim loco rei eſt: nec poteſt reus deſiderare, vt inter ſe &
fideiuſſorem diuidatur obligatio. Proinde ſi ex duobus
fideiuſſoribus alter fideiuſſorem dederit: aduerſus eum
quidem non diuiditur obligatio, pro quo interuenit: ſed
aduerſus confideiuſſorem magis eſt, vt diuidatur.

B XXVIII. CAIVS.

SI contendat fideiuſſor cæteros ſoluendo eſſe: etiã ex-
ceptionem ei dandam, SI NON ET ILLI SOL-
VENDO SINT.

XXIX. IDEM.

SI ſub impoſſibili conditione ſtipulatus ſim: fideiuſſor
adhiberi non poteſt.

XXX. CAIVS.

FIdeiubere pro alio poteſt quiſque, etiam ſi promiſſor
ignoret.

XXXI. VLPIANVS.

SI fideiuſſor, vel quis alius pro reo ante diem credito-
C ri ſoluerit: expectare diẽ debebit, quo eum ſoluere o-
portuit.

XXXII. VLPIANVS.

EX perſona rei (& quidem inuito reo) exceptio, & cæ-
tera rei commoda fideiuſſori, cæteriſq́ue acceſſioni-
bus competere poſſunt.

XXXIII. IDEM.

SI eum hominem, quem à Titio petieram, pro quo ſatis
de lite acceperam, Titius liberum hæredemq́ue reli-
querit: ſiquidem re vera ipſius fuit: dicendum eſt iudi-
cium in eum transferri: & ſi non patiatur id fieri, commit-
ti ſtipulationem. Si autem meus petitoris fuerit, neque
iuſſu meo hereditatem adierit: fideiuſſores tenebuntur ob
rem non defenſam. ſi autem adierit me iubente: ſtipula-
tio euaneſcit. Planè ſi meus fuerit, & idcirco differam
aditionem,

aditionem,vt cùm vicero,tunc eum iubeam adire, & interim ob rem non defenſam agere velim : non committetur ſtipulatio,quia vir bonus non arbitraretur. D

XXXIIII. PAVLVS.

HI,qui acceſſionis loco promittunt,in leuiorem cauſſam accipi poſſunt,in deteriorem non poſſunt. ideo ſi à reo mihi ſtipulatus ſum, à fideiuſſore mihi aut Titio: melioré cauſſam eſſe fideiuſſoris Iulianus putat,quia poſſit vel Titio ſoluere.quod ſi à reo mihi aut Titio ſtipulatus à fideiuſſore mihi tantum interrogem : in deteriorem cauſſam acceptum fideiuſſorem, Iulianus ait.quid ergo, ſi à reo Stichum aut Pamphilum, à fideiuſſore Stichum interrogem ? vtrum in deteriorem cauſſam acceptus eſt ſublata electione,an in meliorem? quod & verum eſt : quia & mortuo eo liberari poteſt. E

XXXV. IDEM.

CVm fideiubet aliquis pro ſeruo:in ſolidum tenetur, etiam ſi nihil in peculio ſit.planè ſi pro domino fideiubeat,cum quo de peculio actio eſt,dumtaxat de peculio tenebitur,quod tunc erit,cùm res iudicatur.

XXXVI. IDEM.

CVm quis & reum & fideiuſſores habens, ab vno ex fideiuſſoribus accepta pecunia pręſtat actiones:poterit quidem dici nullas iam eſſe,cùm ſuum perceperit,& perceptione omnes liberatos.ſed non eſt ita. non enim in ſolutum accepit, ſed quodammodo nomen debitoris vendidit.& ideo habet actiones:quia tenetur ad id ipſum, vt præſtet actiones. F

XXXVII. IDEM.

SI quis poſtquàm tranſacto tempore liberatus eſt,fideiuſſorem dederit:fideiuſſor non tenetur : quoniam fideiuſſio erroris nulla eſt.

XXXVIII. MARCELLVS.

SI Stichum aut Pamphilũ ſtipulatus eſſem, vtrum promiſſor voluiſſet:nõ poſſum fideiuſſoré ita accipere,Stichum aut Pamphilum,vtrum fideiuſſor vellet : quia futurum eſſet in eius poteſtate,alium velle,quàm reus voluiſſet. A Titio, qui mihi ex teſtamento ſub cõditione decem debuit,fideiuſſoré accepi,& ei hæres exſtiti. deinde con-

conditio legati exſtitit. quæro, an fideiuſſor mihi teneatur? A Reſpondit. ſi ei, à quo tibi erat ſub cōditione legatum, cū ab eo fideiuſſorem accepiſſes, hæres exſtiteris: non poteris habere fideiuſſorem obligatum: quia nec reus eſt, pro quo debeat, ſed nec res vlla, quæ poſſit deberi.

XXXIX. MODESTINVS.

VT fideiuſſor aduerſus confideiuſſorem ſuum agat, actio danda non eſt. ideoq́ue ſi ex duobus fideiuſſoribus eiuſdem quantitatis, cùm alter electus à creditore totū exſoluerit, nec ei ceſſæ ſint actiones: alter nec à creditore, nec à fideiuſſore rectè conuenietur.

XL. IDEM.

CVm duo rei conſtituti ſunt: ſiue ab vtroque, ſiue ab B altero fideiuſſor datus fuerit: in ſolidum rectè accipietur.

XLI. IDEM. *lib.* XIII. *Reſponſorum reſpondit.*

SI fideiuſſores in id accepti ſunt, quod à curatore ſeruari non poſſit: & poſt impletam legitimam ætatem tam ab ipſo curatore, quàm ab hæredibus eius ſolidū ſeruari potuerit: & ceſſante eo, qui pupillus fuit, ſoluēdo eſſe deſierit: non temerè vtilem in fideiuſſores actionē cōpetere. Idem reſpondit. ſi in ſolidum condemnatus eſt vnus ex mādatoribus: cùm iudicati cōueniri cœperit, poſſe eum deſiderare, vt aduerſus eos, qui idem mandauerūt, actiones ſibi mandentur.

C XLII. IABOLENVS.

SI ita fideiuſſorē accepero, QVOD EGO DECEM CREDIDI, DE EA PECVNIA MILLE MODIOS TRITICI FIDE TVA ESSE IVBES? nō obligatur fideiuſſor: quia in aliam rem, quàm quæ credita eſt, fideiuſſor obligari non poteſt: quia nō vt æſtimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri poteſt, ita pecunia quoque merce æſtimanda eſt.

XLIII. POMPONIVS.

SI à Titio ſtipulatus fideiuſſorem te acceperim, deinde eandem pecuniam ab alio ſtipulatus alium fideiuſſorē accipiam: confideiuſſores non erunt, quia diuerſarum ſtipulationum fideiuſſores ſunt.

XLIIII. IABOLENVS *lib.* XI. *Epiſtolarum.*

Stipulatus

STipulatus es opus arbitratu tuo ante certam diem fieri: quod ſi effectum non eſſet, quanti vt efficeretur, opus locaſſes, tanti fideiuſſores accepiſti. & quia opus effectum non erat, alij locaſti: & cùm poſterior conductor ſatis non daret, ipſe opus feciſti. quæro, an fideiuſſor teneatur? Reſpondi. ſecundum ea verba ſtipulationis, quæ à te propoſita ſunt, fideiuſſores non tenentur. non enim id feciſti, quod in ſtipulatione conuenerat: id eſt opus alij non locaſti, tametſi poſtea locaſti. ea enim locatio, quam ſecutus es, perinde eſt, ac ſi interpoſita non eſſet, & ſi ſtatim tu opus facere cœpiſſes. D

XLV. SCAEVOLA.

FIdeiuſſor pro venditore fundorum tuorum, altero euicto, conuentus ab emptore, condemnatus eſt in certam quantitatem. quæſitum eſt, an cum hærede venditoris ante diem, quo iudicatum facere cõpelleretur, agere poſſit? Reſpondit. agere quidem poſſe: ſed ex iuſta cauſſa ad officium iudicis pertinere, quo fideiuſſor aut defendatur, aut liberetur. E

XLVI. IABOLENVS.

CVm lex venditionibus occurrere voluit, fideiuſſor quoque liberatur: eo magis, quod per huiuſmodi actionem ad reum peruenitur.

XLVII. PAPINIANVS.

SI debitori deportatio irrogata eſt: non poſſe pro eo fideiuſſorem accipi ſcribit Iulianus, quaſi tota obligatio contra eum exſtincta ſit. Si filiusfamiliâs in cauſſa peculiari ita fideiuſſorem acceperit, QVANTAM PECVNIAM CREDIDERO, FIDE TVA ESSE IVBES? & emancipatus credat: patri quidem, ſi non eſt reus obligatus, nõ tenebitur: filio vero humanitatis intuitu obnoxius eſſe debet. F

XLVIII. IDEM.

SI Titi° & Seia pro Mæuio fideiuſſerint: ſubducta muliere, dabimus in ſolidum aduerſus Titium actionem: cùm ſcire potuerit, aut ignorare non debuerit, mulierem fruſtra intercedere. Huic ſimilis & illa quæſtio videri poteſt: ob ætatem ſi reſtituatur in integrum vnus fideiuſſor, an alter

an alter onus obligationis in integrum excipere debeat? ſed ita demum onus alteri totum irrogandum eſt, ſi poſtea minor interceſſit, propter incertum ætatis ac reſtitutionis. Quod ſi dolo creditoris inductus ſit minor, vt fideiubeat: non magis creditori ſuccurrendum erit aduerſus confideiuſſorem, quàm ſi facta nouatione circumuẽto minore deſideret in veterem debitorem vtilem actionem ſibi dari.

XLIX. IDEM.

SI teſtamẽto liberatum debitorem hæres omittat, fideiuſſorem autem eius conueniat: proderit exceptio doli fideiuſſori ꝓpter improbitatẽ hæredis, quæ prodeſſẽ reo debuerat, ſi cõueniretur. Ex duobus fideiuſſoris hæredibus ſi per errorẽ alter ſolidũ exſoluat: quidã putãt eũ habere condictionem, & ideo manere obligatũ cohæredem. condictione quoque ceſſante, durarẽ obligationem cohæredis probant: propterea quod creditor, qui dum ſe putat obligatum, partem ei, qui totum dedit, exſoluit: nullam habeat condictionem. Quod ſi duo fideiuſſores accepti fuerint (verbi gratia) in viginti, & alter ex duobus hæredibus alterius fideiuſſoris totum creditori exſoluerit: habebit quidem decem, quæ ipſo iure nõ debuit, condictione. an autem & alia quinque repetere poſſit, ſi fideiuſſor alter ſoluendo eſt, videndum eſt. ab initio enim hæres fideiuſſoris, ſiue hæredes, vt ipſe fideiuſſor, audiendi ſunt: vt ſcilicet pro parte ſinguli, qui fideiuſſores ſunt, conueniantur. ſed verior & vtilior eſt in vtroque caſu illa ſententia, ſolutionem non indebitæ quantitatis non debere reuocari: quod etiam epiſtola diui Pij ſignificatur in perſona fideiuſſoris, qui totum exſoluerat.

Quæſitum eſt, an fideiuſſor, qui Capuæ pecuniã ſe daturum Romæ promiſit, ſi reus promittendi Capuæ eſſet, ſtatim conueniri poſſit? dixi, non magis fideiuſſorem confeſtim teneri, quàm ſi ipſe Capuæ ſpopondiſſet, cùm reus adhuc Capuam peruenire non potuiſſet. nec ad rem pertinere, quod hoc látere nemo dubitet, nondum fideiuſſorẽ teneri: quia nec ipſe reus promittẽdi teneretur. nam ẽ contrario quoque ſi quis reſponderit, quoniam debitor Capuæ ſit, fideiuſſorem confeſtim teneri, non habita ratione

taciti

taciti proprij temporis: euenturum, vt eo caſu fideiuſſor conueniatur, quo debitor ipſe, ſi Romæ fuiſſet, non conueniretur. itaque nobis placet, fideiuſſoriam obligationem conditionem taciti temporis ex vtriuſq; perſona recipere, tam rei promittendi, quàm ipſius fideiuſſoris: quoniam aliud reſpondentibus, contra iuris formam in duriorem conditionem acceptus intelligetur. D

L. IDEM.

DEbitori creditor pro parte hæres exſtitit. accepto cohærede fideiuſſore (quod ad ipſius quidem portionem attinet) obligatio ratione confuſionis intercidit aut (quod eſt verius) ſolutionis poteſtate. ſed pro parte cohæredis obligatio ſalua eſt, non fideiuſſoria, ſed hæreditaria: quoniam maior tollit minorem. E

LI. IDEM.

INter eos fideiuſſores actio diuidenda eſt, qui ſolidum & partes viriles fide ſua eſſe iuſſerũt. diuerſũ erit verbis ita conceptis, SOLIDVM AVT PARTEM VIRILEM FIDE TVA ESSE IVBES? tunc enim ab initio, non niſi viriles partes, ſingulos debere conueniet.

Fideiuſſor, qui partẽ pecuniæ ſuo nomine vel rei promittendi ſoluit: quò minus reſidui diuiſione facta portionis iudicium accipiat, recuſare non debet. eam enim quantitatem inter eos, qui ſoluendo ſunt, diuidi conuenit, quã litis tempore ſinguli debent. ſed humanius eſt, ſi & alter ſoluendo ſit, litis conteſtationis tempore per exceptionẽ ei, qui ſoluit, ſuccurri. F Duo rei promittendi ſeparatim fideiuſſores dederunt. inuitus creditor inter omnes fideiuſſores actiones diuidere non cogitur: ſed inter eos dũtaxat, qui pro ſingulis interuenerũt. planè ſi velit inter omnes actionem ſuam diuidere: non erit prohibendus, non magis, quàm ſi duos reos pro partibus conueniret. Creditor pignus diſtrahere non cogitur, ſi fideiuſſorem ſimpliciter acceptum omiſſo pignore velit conuenire. Cũ inter fideiuſſores actione diuiſa quidam poſt litem conteſtatam ſoluendo eſſe deſierũt: ea res ad onus eius, qui ſoluendo eſt, non pertinet. nec auxilio defendetur ætatis actor. non enim deceptus videtur, qui iure communi vſus eſt. Bonis damnati fideiuſſoris fiſco vindicatis, inter fideiuſ-

deiuſſores actio poſtea ſi diuidi cœperit: vt hæredis, ita fiſci rationem haberi oportet.

A

LII. IDEM.

AMiſſi ruina pignoris damnum tam fideiuſſoris, quàm rei promittendi periculum ſpectat. nec ad rem pertinebit, ſi fideiuſſor ita ſit accept⁹, QVANTO MINVS EX PRECIO PIGNORIS DISTRACTI SERVARI POTEST. iſtis enim verbis etiam totum conuenit contineri. Inter fideiuſſores actione diuiſa condemnatus ſi deſierit eſſe ſoluẽdo: fraus vel ſegnitia tutoribus, qui iudicatum perſequi potuerint, damnum dabit. quod ſi diuiſam actionem inter eos, qui non erant ſoluendo, conſtabit: pupilli nomine reſtitutionis auxiliũ implorabitur.

B Fideiuſſores à colonis datos etiam ob pecuniam dotis prædiorum teneri conuenit, cum ea quoque ſpecies locationis vinculũ ad ſe trahat: nec mutat, confeſtim, an interiecto tempore fidem ſuam adſtrinxerint. Plures eiuſdẽ pecuniæ credẽdæ mandatores, ſi vnus in iudicio eligatur, abſolutione quoq; ſecuta, non liberantur: ſed pecunia ſoluta, omnes liberantur.

LIII. IDEM.

CApitis poſtulati fideiuſſores ex contractu citra vllam præſcriptionem à creditore, qui reum poſtulauerat, rectè conueniuntur.

LIIII. PAVLVS.

C SI in pignore contrahẽdo deceptus ſit creditor, qui fideiuſſorem pro mutuo accepit: aget contraria pigneraticia actione. in quam actionem venit quod intereſt creditoris. ſed ea actio fideiuſſorem onerare non poterit. non enim pro pignore, ſed ꝓ pecunia mutua fidẽ ſuã obligat.

LV. IDEM.

SI ita ſtipulatus à Seio fuero, QVANTAM PECVNIAM TITIO QVANDOQVE CREDIDERO, DARE SPONDES? & fideiuſſores accepero, deinde Titio ſæpius credidero: nẽpe is Seius in omnes ſummas obligatus eſt, & per hoc fideiuſſores quoque: & in id, quod ex bonis ei⁹ ſeruari poteſt, omnibus æquo iure proficere debet.

LVI. IDEM.

SI quis pro eo, qui libertus nõ eſſet, & operas præſtaturum ſe iuraſſet, fideiuſſerit: non tenebitur. Item ſi filius à patre, vel ſeruus à domino ſtipuletur: nec fideiuſſor acceptus tenetur: quia non poteſt pro eodem & eidẽ eſſe obligatus. ex diuerſo ergo patre à filio, vel domino à ſeruo ſtipulato, fideiuſſor acceptus tenetur. Si numos alienos quaſi tuos mutuos dederis ſine ſtipulatione: nec fideiuſſorem teneri Põponius ait. quid ergo ſi conſumptis numis naſcatur condictio? fideiuſſorem puto obligatũ fore. in omnem enim cauſſam acceptus videtur, quæ ex ea numeratione naſci potuit. Pro furti actione fideiuſſor accipi poteſt: item pro eo, qui in legem Aquiliam commiſit. diuerſa cauſſa eſt popularium actionum. D

LVII. SCAEVOLA.

FIdeiuſſor antè, quàm reus debeat, conueniri nõ poteſt. B

LVIII. PAVLVS.

SI à colono ſtipulatus fideiuſſorem accepi: vna ſtipulatio eſt plurium penſionum. & ideo in vniuerſis pẽſionibus fideiuſſor tenetur. Cum facto ſuo reus principalis obligationem perpetuat, etiam fideiuſſoris durat obligatio: veluti ſi moram fecerit in Sticho ſoluendo, & is deceſſerit.

LIX. IDEM.

PAulus reſpondit fideiuſſorem, in quem pignora à cõfideiuſſoribus data tráſlata ſunt, non emptoris loco ſubſtitutum videri, ſed eius, qui pignora accepit. & ideo rationem fructuum & vſurarum haberi oportere. F

LX. SCAEVOLA.

VBicunq; reus ita liberatur à creditore, vt natura debitum maneat: teneri fideiuſſorem reſpondit. cũ verò genere nouationis obligatio tranſeat: fideiuſſorem autẽ iure, aut exceptione liberandum.

LXI. PAVLVS.

SI (vt proponitur) cùm pecunia mutua daretur, ita cõuenit, vt in Italia ſolueretur: intelligendum, mandatorem quoque ſimili modo contraxiſſe.

LXII. SCAEVOLA.

SI fideiuſſor creditori denunciauerit, vt debitorem ad ſoluendam pecuniam compelleret, vel vt pignus diſtrahe-

ſtraheret, isq́ue ceſſauerit: an poſſit eũ fideiuſſor doli ma-
A li exceptione ſubmouere? reſpondit non poſſe.

LXIII. IDEM.

INter creditorem & debitorem pactum interceſſerat, vt ſi centum, quæ mutua dederat, vbi primum petita fuiſſent, non ſoluerentur, ornamenta pignori data intra certũ tempus liceret ei vendere: & ſi quo minoris veniſſent, quàm quod ſortis vel vſurarum nomine deberetur, id creditori redderetur: & fideiuſſor acceptus eſt. quæſitum eſt, an fideiuſſor in vniuerſam obligari ſummam potuerit? Reſpondit. ſecundum ea, quæ proponerentur, teneri fideiuſſorem in id, quod minus ex pignoribus venditis redactum eſſet.

B LXIIII. HERMOGENIANVS.

FIdeiuſſor, qui minori vigintiquinq; annis pecuniã obtulit, & in publico loco metu in integrũ reſtitutionis conſignatam depoſuit, confeſtim experiri mãdati poterit.

LXV. IDEM.

SIcut reus principalis non aliàs, quàm ſi de ſua perſona promittat, obligatur: ita fideiuſſores non aliàs tenentur, quàm ſi ſe quid daturos vel facturos promittant. nam reum principalem daturum vel facturum aliquid fruſtra promittunt: quia factum alienum inutiliter promittitur.

LXVI. PAVLVS.

C SI ſeruus alienus pro Titio fideiuſſit & ſoluit: liberatur Titius, ſi dominus mandati contra eum agere inſtituit. nam qui mandati agit, ratam habere ſolutionem videtur.

LXVII. IDEM.

EXceptione, quæ tibi prodeſſe debebat, vſus, iniuria iudicis damnatus es. nihil tibi præſtabitur iure mandati: quia iniuriam illam, quæ tibi facta eſt, penes te manere, q̃ ad alium tranferri, æquius eſt: ſcilicet ſi culpa tua iniuſtæ damnationis cauſſam præbuiſti.

LXVIII. IDEM.

FIdeiuſſores magiſtratuum in pœnam vel multam, quã non ſpopondiſſent, non debere conueniri decreuit.

Pro Aurelio Romulo conductore vectigalis centũ annua Petroni⁹ Thall⁹ & alij fideiuſſerãt. bona Romuli fiſc⁹

 occupaue-

occupauerat, vt obligata ſibi: & conueniebat fideiuſſores tam in ſortem, q̃ in vſuras. qui deprecabantur. lecta ſubſcriptione fideiuſſionis: quoniam in ſola centum annua ſe obligauerant, non in omnem conductionem: decreuit fideiuſſores in vſuras non teneri: ſed quidquid ex bonis fuiſſet redactum, prius in vſuras cedere, reliquum in ſortem: & ita in id, quod defuiſſet, fideiuſſores conueniendos exemplo pignorum à creditore diſtractorum. Nó poſſunt conueniri fideiuſſores, liberato reo tranſactione. D

LXIX. TRIPHONINVS.

TVtor datus eius filio, cui ex fideiuſſoria cauſſa obligatus erat, à ſemetipſo exigere debet: & quãuis tempore liberatus erit, tamen tutelæ iudicio eo nomine tenebitur. item hæres eius: quia cum eo ob tutelam non ex fideiuſſione agitur. & quamuis nó quaſi fideiuſſor, ſed quaſi tutor ſoluerit: etiamſi tempore liberatus eſt, mandati actionem eum habere aduerſus reum promittẽdi, dixi. inhæret enim in vtraque cauſſa adhuc illius debiti perſecutio nam eius ſolutione liberauit reũ promittendi ab obligatione, in qua ꝓ eo fideiuſſerat: & nó titulus actionis, ſed debiti cauſſa reſpicienda eſt. licet eni is tutor, qui fideiuſſor apud pupillum pro eo obligatus eſt, ſoluit ſe authore pupillo: quia reo promittendi liberato, & ipſe tutor idẽque fideiuſſor liberabitur: quod ſua authoritate efficere non poteſt: tamen ſi non pro ſe ſoluendi animo, ſed pro Titio fecit, vt maximè eum liberet, cum eo mãdati actionem habebit. E F

LXX. CAIVS.

SI à reo ſub conditione fuero ſtipulatus: potero fideiuſſorem & in hanc, & in aliam conditionem obligare: ſi modò eas coniungam. niſi enim vtraque exſtiterit, non tenebitur, cùm reus ex vna conditione teneatur. quod ſi eas diſiungam: durior fit conditio fideiuſſoris, atque ob id obligatur: quippe ſiue communis vtriuſque conditio exſtiterit, ſiue alterutra, videtur adprehendi: cùm reus non aliter teneatur, quàm ſi communis exſtiterit. aut igitur nullo modo tenebitur fideiuſſor: aut (quod magis eſt), ita tenebitur, ſi prius exſtiterit cómunis. Sub diuerſis quoq; conditionibus ſi fuerint interrogati: intereſt, vtra earum

prior

prior exſtiterit.ſi reo iniuncta:tenebitur etiam fideiuſſor, A cùm conditio eius exſtiterit,tanquã ſi ſtatim ab initio reus purè,fideiuſſor ſub conditione acceptus eſſet. Ex diuerſo autem,ſi fideiuſſoris conditio prior exſtiterit, nõ tenetur: perinde ac ſi ſtatim ab initio purè acceptus eſſet, reo ſub conditione obligato.

Si reus promittit fundum, poteſt accipi fideiuſſor in vſumfructum. Bartolus.

Si reo in fundum obligato fideiuſſor in vſumfructum accipiatur: quæſitum eſt,vtrum obligetur fideiuſſor,quaſi in minus:an nõ obligetur,quaſi in aliud?nobis in eo videtur dubitatio eſſe, vſusfruct⁹ pars rei ſit,an propriũ quiddam.ſed cùm vſusfructus fundi ius eſt:inciuile eſt, fideiuſſorem ex ſua promiſſione non teneri.

B *Pro obligatione naturali qua tenetur ſeruus: etiam ipſi domino poteſt accedere fideiuſſor etiam ſeruo eodem à fideiuſſore ſtipulante. Paulus.*

Adeò à ſeruo poteſt fideiuſſor accipi, vt ipſe quoque dominus in id,quod ſibi debetur,fideiuſſorem ab eo rectè accipiat: quẽ fideiuſſorem etiã ab eo ipſo ſeruo interrogari,nihil impedit. Si à furioſo ſtipulatus fueris:nõ poſſe te fideiuſſorem accipere,certum eſt:quia non ſolũ ipſa ſtipulatio nulla interceſſit, ſed ne negotiũ quidẽ vllũ geſtum intelligitur. quod ſi pro reo furioſo iure obligato fideiuſſorem accepero:tenetur fideiuſſor.

C *Pro maleficiis non poteſt accedere fideiuſſor, ſed pro obligationibus deſcendentibus ex maleficio ſic. Bartolus.*

Id, quod vulgo dictum eſt, maleficiorum fideiuſſorem accipi non poſſe:non ſic intelligi debet, vt in pœna furti is,cui furtum factum eſt, fideiuſſorem accipere non poſſit (nam pœnas ob maleficia ſolui, magna ratio † ſuadet) ſed ita potius,vt quis cum alio,cum quo furtũ admiſit,in partem, quam ex furto ſibi reſtitui deſiderat,fideiuſſorẽ obligare non poſſit: & qui alieno hortatu ad furtum faciendũ prouectus eſt, ne in furti pœnam ab eo, qui hortatus eſt, fideiuſſorẽ accipere poſſit. in quibus caſibus illa ratio impediet fideiuſſorem obligari:quia ſcilicet in nulla ratione adhibeatur fideiuſſor,cũ flagitioſæ rei ſocietas coita nullam vim habeat.

† *Hãc ratione eleganter explicat Gellius.li. 6. noct. Atti. cap. 14.*

Per confuſionem perſona ab obligatione eximitur, & eius acceſſoria obligationes: ſecus in correis principaliter obligatis: quia in obligatione remanent. Bartolus. D

LXXI. PAVLVS.

VRanius Antoninus pro Iulio Pollione & Iulio Rufo pecuniam mutuam accipientibus, ita vt duo rei eiuſdem debiti eſſent, apud Aurelium Palmã mandator exſtitit. Iulij bona ad fiſcum deuenerunt: ſimiliter & creditori fiſcus ſucceſſerat, & mandator allegabat ſe liberatum iure confuſionis: quia fiſcus tam creditori, quàm debitori ſucceſſerat. Et quidem ſi vnus debitor fuiſſet: non dubitabã, ſicut fideiuſſorem, ita & mandatoré liberatum eſſe. quãuis enim iudicio conuento principali debitore mandator non liberetur: tamen vbi ſucceſſit creditor debitori, veluti ſolutionis iure ſublata obligatione, etiã mãdator liberatur, vel quia non poteſt pro eodé apud eundem quis mandator eſſe. ſed cũ duo rei promittédi ſint, & alteri exſtiterit hæres creditor: iuſta dubitatio eſt, vtrum alter quoq; liberatus ſit, ac ſi fuiſſet ſoluta pecunia: an perſona tantũ exépta, confuſa obligatione. & puto aditione hæreditatis confuſione obligationis eximi perſonã. ſed & acceſſiones ex eius perſona liberari propter illã rationé: quia nõ poſſunt pro eodem ápud eundem obligati eſſe, vt quemadmodum incipere aliâs non poſſunt, ita nec remaneant. igitur alterũ reum eiuſdem pecuniæ non liberari: & per hoc nec fideiuſſorem, vel mandatorem eius. plané quia is mandati iudicio eligere poteſt vel creditoré: competiturã ei exceptioné doli mali, ſi cœperit conueniri. cũ altero auté reo vel in ſolidum, ſi non fuerit ſocietas: vel in partem, ſi ſocij fuerunt, poſſe creditorem agere. quod ſi creditor fideiuſſori hæres fuerit, vel fideiuſſor creditori: puto conuenire, confuſione obligationis reum non liberari. E F

Pactum factum uni ex correis, non præiudicat mandatori. Bar.

Si ponamus vnum ex reis promittendi pactum eſſe, ne à ſe peteretur, deinde mandatorem ſoluiſſe: mandati iudicio conuenire potuerit etiã eum, cum quo pactum eſt. non enim pactum creditoris tollit actionem alienam.

Mandator tenetur ſiue mandatarius impleat mandatum per ſe, ſiue per alium. Pau.

Placet

Placet mandatorem teneri,etiam ſi fœnerator creditori
A mandet pecuniam credere.

Acceptilatio facta fideiuſſori, qui in obligationem non incidit, non prodeſt fideiuſſori. Bartolus.

LXXII. CAIVS.

SI fideiuſſori ſub conditione obligato, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, quem ſub hoc modo accepi, vt vſque ad tempus vitæ ſuæ dumtaxat obligaretur, & pendente conditione acceptum latum fuerit, & is fideiuſſor adhuc pendente conditione mortuus fuerit: confeſtim à reo petere poſſum: quia exiſtens conditio neque obligationem in perſonam iam mortui efficere, neque acceptilationem confirmare poſſit.

B *Contumacia rei non auget obligationem fideiuſſoris. Bartolus.*

LXXIII. PAVLVS.

CVm procurator in rem ageret, cautionem dederat, ratam rem dominum habiturum. poſtea victo eo, reuerſus dominus iterum de eadem re agitabat: & cùm reus haberet poſſeſſionem, & nollet eam reſtituere, ideo magno condemnatus eſt. in amplius fideiuſſores non tenentur. hoc enim non debet imputari fideiuſſoribus, quod ille propter ſuam pœnam præſtitit.

DE NOVATIONIBVS ET DELEgationibus. Tit. II.

C *Per ſequentem obligationem etiam naturalem tantum nouatur præcedens, qualiſcunque obligatio fuerit. Bartolus.*

VLPIANVS.

NOuatio eſt prioris debiti in aliam obligationem, vel ciuilem, vel naturalem transfuſio atque trãſlatio: hoc eſt cùm ex præcedenti cauſa ita noua conſtituitur, vt prior perimatur. nouatio enim à nouo nomen accepit, & à noua obligatione. Illud non intereſt, qualis præceſſit obligatio, vtrum naturalis, an ciuilis, an honoraria: & vtrum verbis, an re, an conſenſu. qualiſcunque igitur obligatio ſit, quæ præceſſit, nouari verbis poteſt: dummodo ſequẽs obligatio, aut ciuiliter teneat, aut naturaliter: vtputa ſi pupillus ſine tutoris authoritate promiſerit.

Omnis obligatio poteſt nouari, ſi tamen hoc agatur. Bartolus.

II. IDEM. D

OMnes res tranſire in nouationem poſſunt. quodcunque enim ſiue verbis cõtractum eſt, ſiue non verbis, nouari poteſt, & tranſire in verborum obligationẽ ex quacunque obligatione: dummodo ſciamus nouationem ita demum fieri, ſi hoc agatur, vt nouetur obligatio. cæterùm ſi hoc non agatur: duæ erunt obligationes.

Qui non poteſt alienare, non poteſt etiam nouare: niſi cõditio ſua efficiatur melior. Paulus.

III. POMPONIVS.

CVi bonis interdictum eſt, nouare obligationem ſuam non poteſt, niſi meliorem conditionem ſuam fecerit.

In obligationibus quæ contrahuntur ſuper rebus inſeparabilibus à perſona, non cadit vera obligatio. Bartolus. E

IIII. VLPIANVS.

SI vſusfructus debitorem meum tibi delegauero: non nouatur obligatio mea. quamuis exceptione doli vel in factum tutus debeat eſſe aduerſus me is, qui delegatus fuerit. & non ſolùm donec manet eius vſusfructus, cui delegaui, ſed etiam poſt interitũ eius videbimus: quia etiam hoc incommodum ſentit, ſi poſt mortem meam maneat eius vſusfructus. & hæc eadem dicẽda ſunt in qualibet obligatione perſonæ cohærenti.

Obligatio pura poteſt nouari in diem, & ante diem non fiet executio. Bartolus. F

V. IDEM.

IN diem obligatio poteſt nouari, & prius quàm dies aduenerit, & generaliter conſtat, ex ſtipulatione in diem factanouationẽ contingere: ſed non ſtatim ex eâ ſtipulatione agi poſſe antè, quàm dies aduenerit.

Obligatio fideiuſſoria non nouat principalem. Bartolus.

VI. IDEM.

SI ita fuero ſtipulatus: QVANTO MINVS À TITIO DEBITORE EXEGERO, TANTVM FIDEIVBES? non fit nouatio: quia non hoc agitur vt nouetur.

Si vna cauſſa venit ad implementum alterius, agitur ex implemento, non ex implente. Bartolus.

Cùm

Cùm pecuniam mutuam dedit quis ſine ſtipulatione,& A ex continenti fecit ſtipulationem,vnus cõtractus eſt.idem erit dicendum, & ſi antè ſtipulatio facta, mox pecunia numerata ſit.

VII. POMPONIVS.

CVm enim pecuniam mutuã datam ſtipulamur,non puto obligationem ex numeratione naſci,& deinde eam ſtipulatione nouari: & quia id agitur,vt ſola ſtipulatio teneat, magis implendæ ſtipulationis gratia numeratio fieri intelligenda eſt.

Stipulatio nouãs tollit primam obligationem, & purgat moram. Bartolus.

VIII. VLPIANVS.

B SI Stichum dari ſtipulatus fuerim, & cùm in mora promiſſor eſſet,quò minus daret,rurſus eundem ſtipulatus fuero: deſinit periculum ad promiſſorem pertinere, quaſi mora purgata.

Obligatio in diem vel pura,poteſt ſtatim nouari:ſed conditionalis demum in conditionis euentum. Bartolus.

Legata vel fideicommiſſa ſi in ſtipulatione fuerint deducta,& hoc actum ſit,vt nouetur:fiet nouatio.ſi purè quidem vel in diem fuerint relicta:ſtatim.ſi verò ſub cõditione:non ſtatim, ſed vbi conditio exſtiterit. nam & aliâs qui in diem ſtipulatur,ſtatim nouat, ſi hoc actum eſt, cùm certum ſit diem quandoque venturum. at qui ſub conditione C ſtipulatur: non ſtatim nouat, niſi conditio exſtiterit.

Cõceptio ſtipulationis nouantis poteſt præcedere ſtipulationem nouatam. Bartolus.

Si quis ita ſtipulatus à Seio ſit, QVOD À TITIO STIPVLATVS FVERO, DARE SPONDES? an ſi poſtea à Titio ſtipulatus ſim, fiat nouatio, ſolúſque teneatur Seius? & ait Celſus nouationem fieri: ſi modò id actum ſit, vt nouetur: id eſt, vt Seius debeat, quod Titius promiſit. nam eodem tempore & impleri prioris ſtipulationis conditionem,& nouari ait:eóque iure vtimur.

Actio iudicati non nouatur per ſtipulationem iudicatum ſolui. B.

Idem Celſus ait, IVDICATVM SOLVI ſtipulatione actionem iudicati non nouari, meritò: quia hoc ſolum agatur ea ſtipulatione,vt & fideiuſſoribus cautũ ſit,non vt ab obli-

ab obligatione iudicati diſcedatur.

Si debita à duobus alternatiue promittantur, nouatio non extinguitur. Bartolus. D

Si decẽ, quæ mihi Titius, aut decem, quæ Seius debet, à Tertio ſtipulat⁹ fuero: putat Marcellus neutrum liberari: ſed Tertium eligere poſſe, pro quo decem ſoluere velit.

Poteſt alius me inuitum liberare, non autẽ mihi inuito actionem auferre. Bartolus.

Si ab alio promiſſam ſibi dotẽ maritus ab vxore dotis nomine ſtipulatus ſit: non duplari dotem, ſed nouationem fieri placet, ſi hoc actum eſt. quid enim intereſt, ipſa, an alius quilibet promittat? quod enim ego debeo, ſi ali⁹ promittat: liberare me poteſt, ſi nouationis cauſſa hoc fiat. ſi autem non nouandi animo interuenit hoc: vterq; quidem tenetur, ſed ſoluente altero alter liberatur. non tamen ſi quis ſtipuletur, quod mihi debetur, aufert mihi actionem, niſi ex voluntate mea ſtipuletur. liberat autem me is, qui quod debeo, promittit, etiam ſi nolim. E

Per ſtipulationem interpoſitam à pupillo ſine tutoris authoritate non fit nouatio actionis ſibi competentis, niſi eam ratificet, poſtquam factus eſt adultus, cùm non poſſit nouare. Paulus.

IX. IDEM.

SI pupillus ſine tutoris authoritate rem ſaluam fore ſtipulatus, pubes factus ratam ſtipulationem habuerit: nouandi cauſſa tollitur tutelæ actio. ſi non habuerit ratum: licet tutelæ egiſſet, habet tamẽ adhuc ex ſtipulatu actionẽ: F ſed iudex tutelæ non aliter condemnare debet, quàm ſi ex ſtipulatione liberatio fiet. Qui ſub conditione ſtipulatur, quæ omnino extitura eſt, purè videtur ſtipulari.

Si ſecunda ſtipulatio continet minus, non præſumitur nouatio: ſecus ſi continet plus. Bartolus.

†.i. nihil innouat. Qui actũ ſtipulatur, deinde iter, †nihil agit. item vſumfructũ ſtipulatus, ſi vſum ſtipuletur: nihil agit. ſed qui iter ſtipulatus, actum poſtea ſtipulatur: aliud magis ſtipulatur. aliud enim eſt iter, aliud actus.

Qui poteſt recipere ſolutionem ſuo nomine, poteſt etiam nouare: ſecus quando alieno nomine. Paulus.

X. PAVLVS.

CVi rectè ſoluitur, is etiam nouare poteſt: excepto eo, ſi mi-

ſi mihi aut Titio ſtipulatus ſim. nam Titius nouare non poteſt, licet ei rectè ſoluatur.

A *Delegatio eſt propriè quando debitor vnius debitorem ſuum delegat ſuo creditori. & ſic requiritur duplex debitor: quia delegans eſt debitor eius, cui fit delegatio, & delegatus eſt debitor delegantis. & loco delegantis datur. Paulus.*

XI. VLPIANVS.

Delegare eſt vice ſua alium dare reum creditori, vel cui iuſſerit. fit autē delegatio vel per ſtipulationem, vel per litis conteſtationem.

Delegatus ſciens ſibi exceptionem competere, eam videtur remittere: ignorans non poteſt excipere contra eum, cui facta eſt delegatio, ſed contra delegantem ſibi ſuccurritur. Bartolus.

B XII. PAVLVS.

Si quis delegauerit debitorem, qui doli mali exceptione tueri ſe poſſe ſciebat: ſimilis videbitur ei, qui donat: quoniam remittere exceptionem videtur. ſed ſi per ignorantiam promiſerit creditori: nulla quidem exceptione aduerſus creditorem vti poterit, quia ille ſuum recepit: ſed is, qui delegauit, tenetur condictione, vel incerti, ſi pecunia ſoluta non eſſet: vel certi, ſi ſoluta eſſet. & ideo cū ipſe præſtiterit pecuniam, aget mandati iudicio.

XIII. VLPIANVS.

Si non debitorem delegauero quaſi debitorem creditori meo: exceptio locum non habebit: ſed condictio

C aduerſus eum, qui delegauit, competit.

Stipulatio conditionalis nouat puram in conditionis euentum: ſed ſtatim moram præcedentis obligationis purgat. Item ſtipulatio pura nouat conditionalē in conditionis euentum, ſi tunc exiſtat perſona in quam obligatio cadat. Bartolus.

XIIII. IDEM.

Quoties quod purè debetur, nouandi cauſſa ſub conditione promittitur: non ſtatim fit nouatio, ſed tunc demum, cùm conditio exſtiterit. & ideo ſi fortè Stichus fuerit in obligatione, & pendente conditione deceſſerit: nec nouatio cōtingit: quia non ſubeſt res eo tempore, quo conditio impletur. vnde Marcellus, & ſi poſt moram Stichus in conditionalem obligationem deductus ſit, purgari moram, nec in ſequentem obligationem deduci putat.

putat. Sed ſi quod ſub conditione debetur, purè quis nouandi cauſſa ſtipuletur: ne nunc quidem ſtatim nouat, licet pura ſtipulatio aliquid egiſſe videatur: ſed tunc nouabit, cũ conditio exſtiterit. etenim exiſtens conditio primã ſtipulationem committit, commiſſamque in ſecundã trãſfert. & ideo ſi fortè perſona promiſſoris pendente conditione fuerit deportata: Marcellus ſcribit, ne quidem exiſtente conditione vllã contingere nouationem: quoniam nunc, cũ exſtitit conditio, non eſt perſona, quæ obligetur. D

Pœna non intelligitur repetita in ſtipulatione nouante. Bar.

XV. IVLIANVS.

SI creditor pœnam ſtipulatus fuerit, ſi ad diẽ pecunia ſoluta non eſſet: nouatione facta non committetur ſtipulatio.

Etiam obligationem quæſitam domino per ſeruum non poteſt ipſe ſeruus nouare ſine voluntate domini. E

XVI. FLORENTINVS.

SEruus ne peculiarem quidem obligationem citra voluntatem domini nouare poteſt: ſed adiicit potius obligationem, quàm priſtinam nouet.

XVII. VLPIANVS.

DElegare ſcriptura, vel nutu, vbi fari non poteſt, debitorem ſuum quis poteſt.

In ſtipulatione non intelligitur repetitum pignus vel vſura. Bar.

XVIII. IVLIANVS.

NOuatione legitimè facta, & hypothecæ liberantur, & pignus, & vſuræ non currunt. F

Exceptio quæ obſtabat deleganti, nõ obſtat ei cui eſt delegatum: niſi contra eum eadem ratio concedendæ exceptionis ſubſiſtat. Bar.

XIX. IDEM.

DOli exceptio, quæ poterat deleganti opponi, ceſſat in perſona creditoris, cui quis delegatus eſt.

Idemque eſt & in cęteris ſimilibus exceptionibus. imò & in ea, quæ ex ſenatuſconſulto filiofamiliâs datur. nã & aduerſus creditorem, qui delegatus eſt ab eo, qui mutuã pecuniam contra ſenatuſconſultum dederat, non vtetur exceptione: quia nihil in ea promiſſione contra ſenatuſconſultum factum eſt. ideoque quod ſoluitur, repetere nõ poteſt: tãto magis, quod nec hic ſolutum repetere poteſt. diuer-

diuerſum eſt in muliere, quæ contra ſenatuſconſultū promiſit. nam & in ſecunda promiſſione interceſſio eſt. Idemque eſt in minore, qui circumſcriptus delegatur: quia
A ſi nunc etiam eſt minor, rurſus circūuenitur. diuerſum eſt, ſi iam exceſſit ætatem viginti quinque annorum, quamuis adhuc poſſit reſtitui aduerſus priorem creditorem. ideoque autem denegantur exceptiones aduerſus ſecundum creditorem: quia in priuatis contractibus & pactionibus non facilè ſcire petitor poteſt, quid inter eum, qui delegatus eſt, & debitorem actum eſt: aut etiam ſi ſciat, diſſimulare debet, *ne curioſus videatur. & ideo meritò denegāda eſt aduerſus eum exceptio ex perſona debitoris.

In hanc ſententiam vide Eraſmū chiliadis primæ prou. 585. & chiliadis 2. pro 150.

B *Qui habet adminiſtrationem bonorum ſuorum: poteſt nouare per ſe, vel per alium. Idem ſi habet liberam adminiſtrationem bonorum alterius: ſecus ſi nec ſuorum nec alterius. Pau.*

XX. IDEM.

NOuare poſſumus, aut ipſi, ſi ſui iuris ſumus: aut per alios, qui volūtate noſtra ſtipulantur. Pupillus ſine tutoris authoritate non poteſt nouare: tutor poteſt, ſi hoc pupillo expediat: item procurator omnium bonorum.

Mandatum de ſoluendo non extenditur vt poßit mandatarius promittendo nouare. Bar.

XXI. CAIVS.

SI debitorem meum iuſſero tibi ſoluere: non ſtatim tu etiam ſtipulando id nouare poſſis, quamuis debitor
C ſoluendo tibi liberetur.

XXII. PAVLVS.

SI quis abſente me à debitore meo ſtipulatus ſit nouādi animo, & ego poſtea ratum habuero: nouo obligationem.

XXIII. POMPONIVS.

FIlius patris actionem ignorante eo nouare non poteſt.

Per mortem promiſſoris non extinguitur ſtipulatio conditionalis: ſed adueniente cōditione committitur contra hæredes, vel hæreditatem iacentem. Paulus.

XXIIII. IDEM.

NOuatio non poteſt cōtingere ex ea ſtipulatione, quæ non committitur. nec huic contrarium eſt, quod ſi ſtipulatus à Titio fuero nouandi animo ſub cōditione, quod mihi,

mihi Sempronius debet, & pendente conditione Titius deceſſerit, quamuis ante aditam hæreditatem cōditio exſtiterit: nouatio fieret. hic enim morte promiſſoris nō extinguitur ſtipulatio, ſed tranſit ad hæredem, cuius perſonam interim hæreditas ſuſtinet. D

Non omnis cui poteſt ſolui, poteſt nouare. Paulus.

XXV. CELSVS.

NOn ideo nouare veterem obligationem quiſquam recte poteſt, quod interdum recte ei ſoluitur. nā & his, qui in noſtra poteſtate ſunt, quod ab his creditum eſt, recte interdum ſoluitur: cū nemo eorū per ſe nouare priorem obligationem iure poſſit.

Quando in ſummis alternatiue poſitis cadere poterit affectio: vtraque ſumma erit in obligatione tam minor quam maior, ſicut in ſpeciebus. Pau. E

XXVI. IDEM.

SI is, cui decem Titius, quindecim Seius debebat, ab Attio ſtipulatus eſt, quod ille aut ille debeat, dari ſibi: nouatum vtrumque non eſt, ſed in poteſtate Attij eſt, pro quo velit ſoluere, & eum liberare. fingamus auté ita actū, vt alterutrum daret. nam alioquin vtrumque ſtipulatus videtur, & vtrumque nouatum, ſi nouandi animo hoc fiat.

Curſus vſurarum ex natura actionis procedens, in ſtipulatione nouante non intelligitur repetitus. Bar.

XXVII. PAVLVS.

EMptor cū delegante venditore pecuniam ita promittit, QVIDQVID EX VENDITO DARE FACERE OPORTET: nouatione ſecuta, vſuras neutri poſt inſecuti temporis debet. F

Si ſecūda ſtipulatio continet aliud, quam prima: nouatio nō præſumitur. Item *quando æſtimatio debetur iure actionis, tempus contractæ obligationis: quando officio iudicis, tempus petitionis inſpicitur.* Bar.

XXVIII. IDEM.

FVndum Cornelianum ſtipulatus, quanti fundus eſt, poſtea ſtipulor: ſi non nouandi animo ſecunda ſtipulatio facta eſt, ceſſat nouatio. ſecunda verò ſtipulatio tenet, ex qua non fundus, ſed pecunia debetur. itaque ſi reus promittendi fundum ſoluat: ſecunda ſtipulatio iure non tollitur,

litur, nec ſi litem actor ex prima conteſtetur. denique meliore vel deteriore facto ſine culpa debitoris poſtea fundo petito: præſens æſtimatio fundo petito rectè conſideretur. in altera verò ea æſtimatio venit, quæ ſecundæ ſtipulationis tempore fuit.

A

Per litis conteſtationem non fit deterius ius agentis. Item in ſtipulatione nouante intelliguntur repetita priuilegia quæ fauore agentis vel cauſſæ erant in prima: niſi aliud actum ſit. Bar.

XXIX. PAVLVS.

ALiam cauſſam eſſe nouationis voluntariæ, aliam iudicij accepti, multa exempla oſtendunt. perit enim priuilegium dotis & tutelæ, ſi poſt diuortium dos in ſtipulationem inducatur, vel poſt pubertatem tutelæ actio nouetur: ſi id ſpecialiter actum eſt, quod nemo dixerit lite conteſtata. neque enim deteriorem cauſſam noſtram facimus actionem exercentes, ſed meliorem: vt ſolet dici in his actionibus, quæ tempore vel morte finiri poſſunt.

B

Res ſemel liberatæ per nouationem, ſine nouo cõſenſu domini nõ reobligantur. Pau.

XXX. IDEM.

PAulus reſpondit. ſi creditor à Sépronio nouandi animo ſtipulatus eſſet, ita vt à prima obligatione in vniuerſum diſcederetur: rurſus eaſdem res à poſteriore debitore ſine conſenſu prioris obligari non poſſe.

Stipulatio conditionalis nouat puram in conditionis euentum, ſi tunc res exiſtat, vel ante ſecũdam ſtipulationem poſt moram eſſe deſierit, vel poſt ſecundam facto debitoris perierit. Bar.

C

XXXI. VENVLEIVS.

SI rem aliquam dari ſtipulatus ſim, deinde eandem nouandi animo ſub conditione ab eodem ſtipuler: manere oportet rem in rebus humanis, vt nouationi locus ſit: niſi ſi per promiſſorem ſteterit, quò minus daret. idéoque ſi hominem mihi dare te oporteat, & in mora fueris, quò minus dares: etiam defuncto eo teneris. & ſi prius, quàm decederet, cũ iam mora facta ſit, eundem à te ſub conditione ſtipulatus fuero, & ſeruus poſtea deceſſerit, deinde conditio exſtiterit, cũ iam ex ſtipulatu obligatus es mihi: nouatio quoque fiet.

Vnus ex reis credendi poteſt in alterius præiudicium nouare, delegare,

legare, & nomen debitoris cedere. Bar.

Si duo rei ſtipulandi ſint, an alter ius nouandi habeat, D quæritur: & quid iuris vnuſquiſque ſibi adquiſierit? ferè autem conuenit (& rectè) vni ſolui, vnum in iudicio petẽtem totam rem in litem deducere, item vnius acceptilatione perimi vtriuſque obligationem. ex quibus colligitur, vnumquemque perinde ſibi adquiſiſſe, ac ſi ſolus ſtipulatus eſſet: excepto eo, quod etiam facto eius, cũ quo commune ſtipulandi ius eſt, admittere debitorem poteſt. ſecundũ quæ ſi vnus ab aliquo ſtipuletur, nouatione quoque liberare eum ab altero poterit, cũ id ſpecialiter agit: eo magis, cũ eam ſtipulationẽ ſimilem eſſe ſolutioni exiſtimemus. alioquin quid dicemus, ſi vnus delegauerit creditori ſuo communem debitorem, iſq́ue ab eo ſtipulatus E fuerit: aut mulier fundum iuſſerit doti promittere viro, vel nuptura ipſi doti eum promiſit? nam debitor ab vtroque liberabitur.

Si ſtipulor ab vno quod mihi debetur à duobus, animo nouandi: vterque liberatur, ſi copulatiue, vel eo caſu, quo alternatiua ponitur pro coniunctiua.

XXXII. PAPINIANVS.

TE hominem, & Seium mihi decem dare oportet. ſtipulor ab altero nouandi cauſſa ita, quod te aut Seiũ dare oportet. vtrumque nouatur. PAVLVS. meritò: quia vtrumque in poſteriorem deducitur ſtipulationem.

Exceptio cohærens perſonæ, quæ obſtat deleganti, non obſtat ei cui F *facta eſt delegatio. Bar.*

XXXIII. TRIPHONINVS.

SI Titius donare mihi volens, delegatus à me, creditori meo ſtipulanti ſpopondit: non habebit aduerſus eũ illam exceptionem, vt quatenus facere poteſt, condemnetur. nam aduerſus me tali defenſione meritò vtebatur, quia donatum ab eo petebam: creditor autem debitum perſequitur.

Qui habet liberam peculii adminiſtrationem, poteſt nouare: niſi animo donandi hoc faciat. Bar.

XXXIIII. PAVLVS.

DVbitari non debet, quin filius ſeruúsve, cui adminiſtratio peculij conceſſa eſt, nouandi quoque peculiaria

liaria debita ius habeat: vtique ſi ipſi ſtipulentur, maximè
A etiam ſi meliorem ſuam conditionem eo modo faciant. nã ſi alium iubeant ſtipulari: intereſt, vtrum donandi animo alium iubeant ſtipulari, an vt ipſi filio ſeruoúe negotium gerat. quo nomine etiã mandati actio peculio adquiritur.

Adgnatũ furioſi, aut prodigi curatoré nouandi ius habere, minimè dubitandum eſt: ſi hoc furioſo vel prodigo expediat.

Vna ſtipulatio poteſt nouare plures ſtipulationes. Bar.

In ſumma admonendi ſumus nihil vetare, vna ſtipulatione plures obligationes nouari: veluti ſi ita ſtipulemur, QVOD TITIVM ET SEIVM MIHI DARE OPORTET, ID DARE SPONDES? licet enim ex di
B uerſis cauſſis ſinguli fuerant obligati: vtrique tamen nouationis iure liberantur: cũ vtriuſque obligatio in huius perſonam, à quo nunc ſtipulemur, confluat.

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS. Tit. III.

Debitor ex pluribus cauſis ſoluendo, ſummam quæ alteri ex eis ſufficere poteſt, tempore ſolutionis habet eligendi poteſtatẽ: & ſi nõ eligit dator, poteſt recipere receptor, dum tamen eligat vt bonus vir, & incontinenti, & præſente ſoluente: vt ſi ei diſpliceat, poſſit cõtradicere. Neutro verò eligente, lex arbitratur in duriorem vel certiorẽ cauſſam ſolutionis. & arbitrio legis ſtatur vbi arbitrium hominis
C *non reperitur.* Bal.

1. VLPIANVS.

QVoties quis debitor ex pluribus cauſſis vnũ debitum ſoluit, in arbitrio ſoluentis eſt dicere, quod potius debitum voluerit ſolutum: & quod dixit, id erit ſolutũ. poſſumus enim certam legem dicere ei, quod ſoluimus. quoties verò non dicimus id, quod ſolutum ſit: in arbitrio eſt accipientis, cui potius debito acceptum ferat: dummodo in id conſtituat ſolutum, in quo ſi ipſe deberet, eſſet ſoluturus: id eſt, in id debitum, quod non eſt in cõtrouerſia: aut in illud, quod quis pro alio fideiuſſerat: aut cuius dies nõdum venerat. æquiſſimum enim viſum eſt, creditorem ita agere rem debitoris, vt ſuã gereret. permittitur ergo cre-

ditori conſtituere, in quod ſolutum velit: dummodò ſic conſtituat, vt in re ſua conſtitueret. ſed conſtituere in re præſenti, hoc eſt ſtatim, atque ſolutum eſt, debet. D

II. FLORENTINVS.

CVm in re agẽda hoc fiat, vt vel creditori liberum ſit, non accipere, vel debitori non dare, ſi alio nomine exſolutum quis eorum velit.

III. VLPIANVS.

CAeterũ poſtea non permittitur. hæc res efficiet, vt in duriorem cauſſam ſemper videatur ſibi debere acceptò ferre. ita enim & in ſuo cõſtitueret nomine. quod ſi fortè à neutro dictum ſit: in his quidem nominibus, quę diem vel conditionem habuerint, id videtur ſolutum, cuius dies iam venit. E

IIII. POMPONIVS.

ET magis quod meo nomine, quàm quod pro alio fideiuſſorio nomine debeo: & potius quod cũ pœna, q̃ quod ſine pœna debetur: & potius quod ſatiſdato, quàm quod ſine ſatiſdatione debeo.

V. VLPIANVS.

IN his verò, quæ præſenti die debentur: cõſtat, quoties indiſtinctè quid ſoluitur, in grauiorem cauſſam videri ſolutũ. ſi autem nulla prægrauet, id eſt ſi omnia nomina ſimilia fuerint: in antiquiorem. grauior etiã videtur, quæ ſub ſatiſdatiõe debetur, q̃ ea, quæ pura eſt. Si duos quis dederit fideiuſſores: poteſt ita ſoluere, vt vnum liberet. F

Quod creditor redigit ex venditione pignorum, id pariter cedit in vſuras ſtipulatas, & nudo pacto promiſſas. Pignoribus autem nõ interuenientibus, in vſuras nudo pacto promiſſas nõ cedit, ſed in ſortem. Baldus.

Imperator Antoninus cũ diuo patre ſuo reſcripſit: cũ diſtractis pignoribus creditor pecuniam redegit, ſi ſint vſuræ debitæ, & aliæ indebitæ: quod ſoluitur in vſuras, ad vtramque cauſſam vſurarum, tam debitarum, quàm indebitarum pertinere: puta quædam earum ex ſtipulatione, quædam ex pacto naturaliter debebantur. ſi verò ſumma vſurarum debitarum & non debitarum non eadem ſit: æqualiter ad vtramque cauſſam proficit, quod ſolutum eſt, non pro rata, vt verba reſcripti oſtendunt. ſed ſi fortè vſuræ

ſuræ non ſunt debitæ,& quis ſimpliciter ſoluerit,quas o-
A mnino non erat ſtipulatus. Imperator Antoninus cũ diuo patre ſuo reſcripſit,vt in ſortem cedant:eidem autem reſcripto,ita ſubiicitur.quod generaliter cõſtitutũ eſt,prius in vſuras numum ſolutum acceptò ferendum: ad eas vſuras videtur pertinere,quas debitor exſoluere cogitur : & ſicut ex pacti conuentione datæ repeti non poſſunt, ita proprio titulo non numeratæ pro ſolutis ex arbitrio percipientis non habebuntur.

Quando mens legis eſt certa:de ordine non curatur.Bar.

Apud Marcellum libro viceſimo Digeſtorum quæritur.ſi quis ita cauerit debitori,in ſortem & vſuras ſe accipere: vtrũ pro rata & ſorti & vſuris decedat: an verò pri⁹
B in vſuras,& ſi quid ſupereſt in ſorté? ſed ego non dubito, quin hæc cautio in ſorté & in vſuras admittatur.ſed prius in vſuras:tunc demum,ſi quid ſuperfuerit, in ſorté cedat.

VI. PAVLVS.

NEc enim ordo ſcripturæ ſpectatur, ſed potius ex iure ſumitur id,quod agi videtur.

In cauſam quæ maius periculum comminatur: in dubio ſolutum videtur.Bal.

VII. VLPIANVS.

SI quid ex famoſa cauſſa & non famoſa debeatur:id ſolutum videbitur,quod ex famoſa cauſſa debétur. proinde ſi quid ex cauſſa iudicati & non iudicati debeatur:id
C putem ſolutum, quod ex cauſſa debeatur iudicati : & ita Pomponius probat. ergo & ſi ex cauſſa, quæ inficiatione creſcit,vel pœnali debetur:dicendum eſt,id ſolutum videri,quod pœnæ habet liberationem.

Omnibus paribus quod ſimpliciter ſoluitur, videtur proportionaliter ſolui pro ipſis.Bal.

VIII. PAVLVS.

ILlud non ineleganter ſcriptum eſſe Pomponius ait : ſi par & dierũ & contractuũ cauſſa ſit, ex omnibus ſummis pro portione videri ſolutum.

Si ſeruus eſt adiectus,non poteſt ſolui domino.Bar.

IX. VLPIANVS.

SI Stipulat⁹ ſum mihi aut Sticho ſeruo Sépronij ſolui: Sempronio ſolui non poteſt,quãuis dominus ſerui ſit.

In obligatione quantitatis vel ſpeciei certæ, ſolutio partis liberat à parte: ſecus in obligatione generis: niſi in eadem re reliqua pars ſoluatur. Bar. D

Qui decem debet, partem ſoluendo in partem obligationis liberatur, & reliqua quinque ſola in obligatiõe remanent. item qui Stichum debet, parte Stichi data in reliquam partem Stichi tenetur. qui autem hominem debet: partem Stichi dando, nihilominus hominem debere non deſinit. denique homo adhuc ab eo peti poteſt. ſed ſi debitor reliquam partem Stichi ſoluerit, vel per actorem ſteterit, quò minus accipiat: liberatur.

Adiectus nullo modo poteſt liberare niſi recipiẽdo ſolutionẽ. Bar.

X. PAVLVS.

QVod ſtipulatus ita ſum, MIHI AVT TITIO: Titius nec petere, nec nouare, nec acceptum facere poteſt, tantumq́ue ei ſolui poteſt. E

In ſolutione quæ ad commodum pupilli non cedit: tutoris authoritas non requiritur. Bar.

XI. POMPONIVS.

SI ſtipulatus fuero MIHI AVT PVPILLO DARI: promiſſor ſine tutoris authoritate ſoluẽdo pupillo, liberabitur à me.

Procuratori ſufficiens mandatum habẽti, rectè ſoluitur: item adiecto. Item non procuratori ſolutio facta, ſecuta ratihabitione ſoluentem liberat: quæ ſi intra modicum tempus non ſequitur, ſtipulatio rati committitur. Bal. F

XII. VLPIANVS.

VEro procuratori rectè ſoluitur. verum autem accipere debemus eum, cui mandatum eſt vel ſpecialiter, vel cui omnium negociorum adminiſtratio mandata eſt. Interdum tamen & nõ procuratori rectè ſoluitur: vtputa cuius nomen ſtipulationi inſertum eſt, ſi quis ſtipuletur SIBI AVT TITIO.

Mandatum poteſt reuocari, ſed non facultas ſoluendi adiecto. B.

Sed & ſi quis mandauerit, vt Titio ſoluam, deinde vetuerit eum accipere: ſi ignorans prohibitum eum accipere, ſoluam: liberabor. ſed ſi ſciero: non liberabor. alia cauſa eſt, ſi mihi proponas aliquem ſtipulatum SIBI AVT TITIO. hic enim, & ſi prohibeat me Titio ſoluere, ſoluendo

uendo tamen liberabor:quia certam conditionem habuit
A ſtipulatio,quam ſtipulator immutare non potuit. Sed & ſi non vero procuratori ſoluam, ratum autem dominus habeat,quod ſolutum eſt:liberatio contingit. rati enim habitio mandato comparatur.

XIII. IVLIANVS.

RAtum autem habere dominus debet,cũ primum certior factus eſt. ſed hoc ἐν πλάτει cũ quodam ſpacio temporis accipi debet: ſicut in legato, cũ de repellendo quæreretur,ſpacium quoddam temporis adſumitur. nec minimum,nec maximum:& quod magis intellectu percipi,quàm elocutione poſſit exprimi.

XIIII. VLPIANVS.

B QVod ſi fortè quis ita ſoluat, vt niſi ratum habeatur, condicãt: ſi dominus ſolutionem ratam non habuerit:condictio ei,qui ſoluit,competit.

Solutio facta tutori qui non adminiſtrat, poteſt tamen adminiſtrare ſi vult: liberat ſoluentem. ſecus ſi non poteſt adminiſtrare, quia eſt ſibi interdicta adminiſtratio per legẽ aut per iudicem vel teſtatorem. ſolutio verò facta ei qui poteſt ab adminiſtratione repelli,non tamen eſt repulſus, adhuc liberat ſoluentem. Paulus de caſtro.

Sunt quidam tutores,qui honorarij appellantur: ſunt, qui rei noticiæ gratia dantur:ſunt, qui ad hoc dantur, vt gerãt.& hoc vel pater adiicit,vt vnus(puta)gerat: vel voluntate tutorum vni committitur geſtus: vel prætor ita
C decernit. dico igitur, cuicumque ex tutoribus fuerit ſolutum,& ſi honorariis(nam & ad eos periculum pertinet) rectè ſolui:niſi interdicta eis fuerit à prætore adminiſtratio.nam ſi interdicta eſt:non rectè ſoluitur. idem dico, & ſi ſciens quis ſuſpectis poſtulatis ſoluat. nam his interim videtur interdicta adminiſtratio. Quod ſi remoto ſoluerit,aut qui tutor eſſe deſierat:non liberabitur. Quid ergo ſi ſoluit ei,in cuius locum curator erat conſtituendus, vtputa relegato in perpetuum,vel ad tempus:dico, ſi antè ſoluit,quàm ſubſtitueretur curator: oportere liberari. ſed & qui abfuturo cauſſa reipublicæ ſoluit, rectè ſoluit. quinimò & ſi abſenti: ſi modò non eſt alius in loco eius ſubſtitutus. Siue autem legitimi ſint,ſiue teſtamentarij,

ſiue ex inquiſitione dati: rectè vel vni ſoluitur. Ei, qui noticiæ gratia datus eſt, an rectè ſoluatur, videndum eſt: quia ad inſtruendos contutores datur. ſed cũ tutor ſit: niſi prohibitum fuerit ei ſolui, puto liberationem contingere. Curatori quoque furioſi rectè ſoluitur. item curatori non ſufficientis ſibi vel per ætatem, vel per aliam iuſtam cauſſam. ſed & pupilli curatori rectè ſolui conſtat. D

Pupillum ſine tutoris authoritate nec ſoluere poſſe, palàm eſt. ſed ſi dederit numos: non fient accipientis, vindicarique poterunt. planè ſi fuerint conſumpti: liberabitur.

XV. PAVLVS.

PVpillo ſolui ſine tutoris authoritate non poteſt. ſed nec delegare poteſt: quia nec alienare vllam rem poteſt. ſi tamen ſoluerit ei debitor, & numi ſalui ſint: petentem pupillum. doli mali exceptione debitor ſubmouebit. E

Debitor conditionalis ſolutione vera vel ficta tunc liberatur vere, quando conditio extiterit: retro tamen fingitur liberatus. Bar.

XVI. POMPONIVS.

SVb cõditione debitor, ſi acceptum feratur, poſtea cõditione exiſtente intelligitur iam olim liberatus: & hoc etiam ſi ſolutio re fiat, accidere Ariſto dicebat. ſcripſit enim: ſi quis ſub conditione pecuniam promiſit, deditque ea conditione, vt ſi conditio exſtitiſſet, in ſolutum cederet: exiſtente conditione liberari eum, nec obſtare, quod antè eius pecunia facta eſt.

Si procurator pecuniam domini ſoluat ſuo nomine, neuter liberatur, ſed conſumpta pecunia liberatur ipſe, non dominus. Pan. F

XVII. IDEM.

CAſſius ait. ſi cui pecuniam dedi, vt eã creditori meo ſolueret: ſi ſuo nomine dederit, neutrum liberari: me, quia nõ meo nomine data ſit: illum, quia alienam dederit. cæterũ mandati eum teneri. ſed ſi creditor eos numos ſine dolo malo conſumpſiſſet: is, qui ſuo nomine eos ſoluiſſet, liberabitur: ne ſi aliter obſeruaretur, creditor in lucro verſaretur.

Si ad reuocationem mandati ſufficit vnum, illud ignorari oportet à debitore ſoluente. ſi requiruntur duo: ſufficit ignorari vnum, vt liberatio competat, licet recipiens ſcienter furti teneatur. Bar.

XVIII. VLPIANVS.

Si quis

A SI quis ſeruo pecuniis exigendis præpoſito ſoluiſſet poſt manumiſſionem: ſiquidem ex contractu domini: ſufficiet, quod ignorauerit manumiſſum. quod ſi ex cauſſa peculiari: quamuis ſcierit manumiſſum: ſi tamen ignorauerit ademptum ei peculium, liberatus erit. Vtroque caſu autem manumiſſus, ſi interuertendi cauſſa id fecerit, furtum domino facit. nam & ſi debitori meo mandauero, vt Titio pecuniam ſolueret, deinde Titium vetuero accipere, idque ignorans debitor Titio ſimulanti ſe procuratorem ſoluerit: & debitor liberabitur, & Titius furti actione tenebitur.

Solutio facta ſeruo fugitiuo ab ignorante, eum liberat ſi pecunia ſoluta efficiatur domini. Bartolus.

B

XIX. IDEM.

FVgitiuus meus cum pro libero ſe gereret, numos mihi ſubreptos tibi credidit. obligari te mihi Labeo ait. ſed ſi eum liberum exiſtimans ſolueris ei: liberari te à me. ſed ſi alij ſoluiſſes iuſſu eius, vel is ratum habuiſſet: non liberari: quia priore caſu mei numi facti eſſent, & quaſi mihi ſolutum intelligeretur. & ideò ſeruus meus, qui peculiari nominè crediderit, exigendo liberabit debitorem: delegando autem, vel nouando, non idem conſequetur.

Si res non efficiatur perfecte creditoris, debitor non liberatur. B.

XX. IDEM.

C SI rem meam, quæ pignoris nomine alij obligata eſſet, tibi debitam ſoluero: non liberabor: quia auocari tibi res poſſit ab eo, qui pignori accepiſſet.

Ordinata petitio vel inordinata non liberat eum, qui adhuc obligari poteſt. Baldus.

XXI. PAVLVS.

SI decem ſtipulatus à Titio, deinde ſtipuleris à Seio, quanto minus ab illo cõſecutus ſis: & ſi decẽ petieris à Titio, non tamẽ abſoluitur Seius. quid enim ſi condemnatus Titius nihil facere poteſt? ſed & ſi cũ Seio prius egeris, Titius in nullam partem liberatur. incertũ quippe eſt, an omnino Seius debiturus ſit. denique ſi totũ Titius ſoluerit: nec debitor fuiſſe videbitur Seius, quia conditio eius defecit.

Patria poteſtas ad augendum non ad deminuendum inuenta eſt. Baldus.

Baldus.

XXII. VLPIANVS. D

FIliusfamiliâs patre inuito debitorem eius liberare nõ poteſt. adquirere enim obligationem poteſt, deminuere non poteſt.

Poteſt quis al.um inuitum liberare ſoluendo pro eo, vel iudicium ſuſcipiendo animo nouandi. Pau.

XXIII. VLPIANVS.

SOlutionem, vel iudicium pro nobis accipiendo, & inuiti, & ignorantes liberari poſſumus.

Qui pro pluribus obligatus exiſtit, poteſt ſoluere pro quo vult, in dubio vero videtur ſoluiſſe pro eo, pro quo prius ſe obligauit. Pau.

XXIIII. VLPIANVS.

VBi fideiuſſor pro duobus in dena fideiuſſit, obligatus eſt in viginti: & ſiue viginti, ſiue dena ſoluerit, vtrumque reum liberabit. ſed ſi quinq; ſoluerit: videamus, quem ex reis releuat in quinque. & erit ille releuatus, de quo actum eſt. at ſi non appareat: antiquius debitum erit inſpiciendum. idem & ſi quindecim ſint ſoluta. ſiquidem appareat quid actum ſit: in decẽ, & aliunde quinque erũt releuata. ſi verò non appareat. ex antiquiore contractu decem, ex alio quinque erunt releuata. E

Qui ſoluit plus ſua parte pro hæreditatis portione: repetit illud plus, niſi portio cohæredis ſibi adcreuerit. Pau.

XXV. POMPONIVS.

EX parte hæres inſtitutus, ſi decem, quæ defunctus ꝓmiſerat, tota ſoluerit: pro parte quidẽ, qua hæres eſt, liberabitur: pro parte autem reliqua ea cõdicet. ſed ſi antè, quàm condicat, ei adcreuerit reliqua pars hæreditatis: etiam pro ea parte erit obligatus. & ideò condicenti indebitum doli mali exceptionem obſtare exiſtimo. F

Precium perceptum ex venditione pignoris vere vel ficte, liberat debitorem: niſi venditio retractabilis ſit. Pau.

XXVI. IDEM.

SI creditor fundum pignoratum vendiderit, & quantũ ei debebat, receperit: debitor liberabitur. ſed & ſi acceptum emptori precium tuliſſet creditor, vel ab eo ſtipulatus eſſet: debitor nihilominus liberabitur. ſed etſi ſeruus pignoratus à creditore venierit: quamdiu redhiberi poſſit;

poſſit, non liberabitur debitor, ſicuti in quolibet pignore
A vendito, quandiu res inempta fieri poſſit.

Si in re ſoluta deficit aliquod ius, liberatio non contingit. Barto.

XXVII. VLPIANVS.

ETiam circa ſtipulationem & ex teſtamento actionem, ſi res tradita fuerit, quæ debebatur, quamdiu aliquid iuri rei deeſt, adhuc tamen ipſa res petẽda eſt: vtputa fundum poſſum petere, licet mihi traditus ſit, ſi ius quoddam cautionis ſupererit.

Soluentes falſo adminiſtratori liberantur, ſi pecunia conuertatur in vtilitatem creditoris. Bartolus.

XXVIII. PAVLVS.

DEbitores ſoluendo ei, qui pro tutore negocia gerit,
B liberantur: ſi pecunia in rem pupilli peruenerit.

Obligatio ſpecierum diuiditur per quotas: obligatio generis vel quantitatis diuiditur numero. Bartolus.

XXIX. VLPIANVS.

CVm Stichus & Pamphilus communi ſeruo promiſſi ſunt: non alteri Stichus, alteri Pamphilus ſolui poteſt: ſed dimidiæ ſingulorum partes debentur. idemq́; eſt ſi quis aut duos Stichos, aut duos Pamphilos dari promiſit, aut communi duorum ſeruo homines decem dare promiſit. nam ambigua vox eſt decem homines, quemadmodum decem denarij: atque vtriuſque rei dimidiũ duobus modis intelligi poteſt. ſed in numis, & oleo, ac frumento,
C & ſimilibus, quæ cõmuni ſpecie continentur, apparet hoc actum, vt numero diuidatur obligatio: quatenus & cõmodius promiſſoribus ſtipulatoribusq́ue eſt.

Creditori qui pecuniam debitam oblatam ſine iuſta cauſſa nolit accipere, denegatur actio. Pau.

XXX. IDEM.

SI debitor offerret pecuniã, quæ peteretur, creditor nollet accipere: prætor ei denegat actionem.

In operis artificialibus, in quibus vertitur ingenium & diſciplina: in dubio intelligitur perſona induſtria. Baldus.

XXXI. IDEM.

INter artifices longa differentia eſt, & ingenij, & naturę, & doctrinæ, & inſtitutionis. & ideo ſi nauem à ſe fabricandam quis promiſit, vel inſulam ædificandam, foſſámve facien-

faciendam: & hoc ſpecialiter actum eſt, vt ſuis operis id perficiat: fideiuſſor ipſe ædificans, vel foſſam fodiens, nõ conſentiente ſtipulatore, non liberabit reum. Quare etiam ſi illis ſtipulationibus fideiuſſor acceſſerit, PER TE NON FIERI, QVÒMINVS MIHI IRE AGERE LICEAT? prohibens ire fideiuſſor, ſtipulationem non committit. & ſi patientiam præſtet, nõ efficiet, quò minus committatur ſtipulatio. D

Debitor ſoluens ei, cui erat ablata poteſtas recipiendi liberatur ſi ignorabat cauſſam ablationis. Itẽ procuratori qui exequitur mandatum poſtquam eſt reuocatus: non imputatur, ſi reuocationem ignorabat. Paulus.

XXXII. IVLIANVS.

SI ſeruus peculiari nomine crediderit, eique debitor, cùm ignoraret dominum mortuum eſſe, ante aditã hereditatem ſoluerit: liberabitur. idemque iuris erit, & ſi manumiſſo ſeruo debitor pecuniam ſoluerit, cùm ignoraret ei peculium conceſſum non eſſe: neque intererit, viuo, an mortuo domino pecunia numerata ſit. nam hoc quoq; caſu debitor liberatur, ſicut is, qui iuſſus eſt à creditore pecuniam Titio ſoluere: quamuis creditor mortuus fuerit, nihilominus rectè Titio ſoluit: ſi modò ignorauerit creditorem mortuum eſſe. E

Si res ſoluta adiecto euincatur: agitur actione perſonali. Pau.

XXXIII. IDEM.

QVi ſibi aut Titio fundum dari ſtipulat⁹ eſt, quamuis fundus Titio datus fuerit: tamen ſi poſtea euictus eſt, habet actionem: quemadmodum ſi hominẽ ſtipulatus eſſet, & ſtatuliberum promiſſor Titio dediſſet, iſque ad libertatem perueniſſet. F

Solutio vel obligatio rei deteriorata facto debitoris, eum non liberat. Bartolus.

Qui Stichum aut Pamphilum dare promiſit, ſi Stichum vulnerauerit: non magis eum dando liberatur, quàm ſi Stichum ſolum promiſiſſet, & à ſe vulneratum daret. Itẽ qui hominem dare promiſit, & vulneratum à ſe offert, non liberabitur. Iudicio quoq; accepto ſi hominẽ is, cum quo ageret, vulneratũ à ſe offerat, cõdẽnari debebit. ſed & ab alio vulneratũ ſi det: condẽnãdus erit, cũ poſſit aliũ dare.

Si ſolu-

Si ſolutum adiecto, ex poſtfacto apparet indebitum: repetitur à
A *creditore. Paulus.*

XXXIIII. IDEM.

QVi hominem aut decem tibi aut Titio dari promiſit, ſi Titio partem hominis tradiderit, mox tibi decem numerauerit: non Titio, ſed tibi partem hominis condicet, quaſi indebitum tua voluntate Titio ſoluerit. idemq́; iuris erit, etiam ſi mortuo Titio decem ſoluerit: vt tibi potius, q̃ hæredi Titij partem hominis condicat.

In obligatione generis ſolutione partium in diuerſis rebus non contingit liberatio: etiam ſi fiat diuerſis perſonis vel à diuerſis. Pau.

Si duo rei ſtipulandi hominem dari ſtipulati fuerint, & promiſſor vtrique partes diuerſorum hominum dederit:
B dubium non eſt, quin non liberetur. ſed ſi eiuſdem hominis partes vtrique dederit: liberatio contingit, quia obligatio communis efficit, vt quod duobus ſolutum eſt, vni ſolutum eſſe videatur. nam ex contrario cùm duo fideiuſſores hominem dari ſpoponderint: diuerſorum quidem hominum partes dantes non liberabuntur. at ſi eiuſdẽ hominis partes dederint, liberabuntur.

Solutio facta adiecto de eo quod eſt in ſolutione, liberat ſoluentẽ à principali creditore, etiam de eo quod eſt in obligatione. Pau.

Stipulatus ſum mihi decem, aut hominem Titio dari: ſi homo Titio datus fuiſſet, promiſſor à me liberabitur: & antè, quàm homo daretur, ego decem petere poſſum.

C *Reuocatio mandati non nocet debitori ſoluenti, in cuius notitiã non peruenit. Bartolus.*

Si Titium omnibus negociis meis præpoſuero, deinde vetuero eum ignorantibus debitoribus adminiſtrare negocia mea: debitores ei ſoluendo liberabũtur. nam is, qui omnibus negociis ſuis aliquem præponit, intelligitur etiã debitoribus mandare, vt procuratori ſoluant.

Soluens falſo procuratori, qui nunquam habuit mandatum, non liberatur etiam ſi ſoluat bona fide credens ipſum habere mãdatum. Item ſi habuit mandatum, & fuit reuocatum: & ſoluens hoc ſciebat, vel ſcire poterat. Pau.

Si nullo mandato intercedente, debitor falſò exiſtimauerit voluntate mea pecuniã ſe numerare: nõ liberabitur. & ideo procuratori, qui ſe vltro alienis negociis offerat, ſoluen-

ſoluendo nemo liberabitur. Et cùm fugitiuus, qui pro libero ſe gerebat, rem vendidiſſet: reſponſum eſt, emptores fugitiuo ſoluentes à domino liberatos non eſſe. D

Reſtituens dotem profectitiam patri ſine volunte filia, non liberatur a filia: & ideo poteſt repetere. Paulus.

Si gener ſocero ignorante filia dotem ſoluiſſet: non eſt liberatus, ſed condicere ſocero poteſt, niſi ratum filia habuiſſet: & prope modum ſimilis eſt gener ei, qui abſentis procuratori ſoluerit: & quia in cauſſam dotis particeps, & quaſi ſocia obligationis patri filia eſſet.

Soluens alteri de mandato creditoris liberatur, licet ille non recipiat eo animo quo creditor ſibi ſolui mandauit. Paulus.

Si debitorem meum iuſſero pecuniam Titio dare donaturus ei: quamuis Titius ea mente acceperit, vt numos meos faceret: nihilominus debitor liberabitur. ſed ſi poſtea Titius eandem pecuniam mihi dediſſet: numi mei fient. E

Si debitor ſuccedat creditori, liberantur fideiuſſores, licet hæreditas momẽto penes eum non remaneat, ſed adquiratur patri, in cuius eſt poteſtate. Paulus.

Quidam filiumfamiliâs, à quo fideiuſſorem acceperat, hæredem inſtituerat. quæſitũ eſt, ſi iuſſu patris adiſſet hæreditatem, an pater cum fideiuſſore agere poſſet? dixi. quoties reus ſatiſdandi reo ſatis accipiendi hæres exſtitit: fideiuſſores ideo liberari, quia pro eodem apud eundem debere non poſſent.

Solutum prædoni, & ab eo vero hæredi reſtitutum: liberat ſoluentem. Baldus. F

Si prædo id, quod à debitoribus hæreditariis exegerat, petenti hæreditatem reſtituerit: debitores liberabuntur.

Si decem aut hominem dari ſtipulatus fuero, & duos fideiuſſores accepero Titium & Mæuium, & Titius quinque ſoluerit: non liberatur prius, quàm Mæuius quoque quinque ſoluat. quod ſi Mæuius partem hominis ſoluerit: vterque remanebit obligatus.

Eadem ſolutio non poteſt parere liberationem & repetitionem. Bartolus.

Qui perpetua exceptione ſe tueri poteſt, ſolutum repetit, & ideo non liberatur. quare ſi ex duobus reis promittendi alter pepigerit, ne ab eo peteretur: quamuis ſoluerit, nihilominus

nihilominus alter obligatus remanebit.

A *Debitor meus ex cõtractu celebrato cum ſeruo meo ſoluendo liberatur à me, etiam ſi erat alienatus, vel manumiſſus, dummodo hoc ignoret, vel ſaltem peculii ademptionem. Paulus.*

XXXV. VLPIANVS.

QVod ſeruus ex peculio ſuo credidiſſet, aut depoſuiſſet: id ei, ſiue veniſſet, ſiue manumiſſus eſſet, rectè ſolui poteſt: niſi aliqua cauſſa intercederet; ex qua intelligi poſſet, inuito eo, cuius tunc ſeruus fuiſſet, ei ſolui. ſed & ſi quis pecuniam dominicam ab eo fœneratus eſſet, ſi permiſſu domini ſeruus negocium dominicum geſſiſſet, idem iuris eſt. videri enim voluntate domini eos, qui cum ſeruo negocium contraherent, & ab eo accipere, & ei B ſoluere.

Sententia abſolutoria præiudicat actori, in eo quod ex poſtfacto apparebit ipſum petere potuiſſe: alteri verò non præiudicat. Paulus.

XXXVI. IDEM *lib.* 11. *ad Vrſeium Ferocem.*

SI pater meus prægnante vxore relicta deceſſerit, & ex cauſſa hæreditaria totum hoc, quod patri meo debitum fuiſſet, petiſſem: nihil me conſumpſiſſe quidam exiſtimant. ſi nemo natus ſit, rectè me egiſſe, quia in rerum natura verum fuiſſet, me ſolũ hæredẽ fuiſſe, Iulianus notat. Verius eſt me eam partẽ perdidiſſe, pro qua hęres fuiſſem, antequam fuiſſet certum, neminem naſci: aut quartam partem, quia tres naſci potuerint: aut ſextam, quia quinque. C nam & Ariſtotelem ſcripſiſſe quinque naſci poſſe: †quia vuluæ mulierum totidem receptacula habere poſſint: & eſſe mulierem Romæ Alexandrinam ab Aegypto, quæ quinque ſimul pepererit, & tum habuerit incolumes. & hoc in Aegypto affirmatum eſt mihi.

†*In hũc locũ copioſe diſſerit Gellius li.* 16. *noct. Atti. c.* 2. *Cal. Rho. li.* 2. *lect. anti. cap.* 53.

Fideiuſſor ſoluens nomine rei, pro parte ſua ſe ſolum liberat. Pau.

XXXVII. IVLIANVS.

QVotieſvnus ex fideiuſſoribus ſuam partem ſoluiſſet, tanquam negocium reo geſſiſſet: perinde habendum eſt, ac ſi reus ipſe vnius fideiuſſoris partem ſoluat: ſed tamen, vt non ex ſorte decedat: ſed is fideiuſſor ſolus liberetur, cuius nomine ſolutio facta fuerit.

Si cõditio adiecti mutatur in deterius: et nõ poteſt ſolui. Bartolus.

XXXVIII. AFRICANVS.

Cùm

CVm quis ſibi aut Titio dari ſtipulatus ſit: magis eſſe ait, vt ita demũ rectè Titio ſolui dicẽdum ſit, ſi in eodem ſtatu maneat, quo fuit, cùm ſtipulatio interponeretur. cæterùm ſiue in adoptionem, ſiue in exilium ierit, vel aqua & igni ei interdictum, vel ſeruus factus ſit: nõ rectè ei ſolui dicendum. tacitè enim hæc conuentio ineſſe ſtipulationi videtur, ſi in eadem cauſſa maneat. D

Poſt mandatum reuocatum debitor ignorans ſoluendo liberatur ipſo iure, ſi recipiens bonum animum habuerit: alias ope exceptionis, ſi ſoluens condictionem cedere ſit paratus. Bartolus.

Si debitorem meum iuſſerim Titio ſoluere, deinde Titium vetuerim accipere, & debitor ignorans ſoluerit: ita eum liberari exiſtimaui, ſi non ea mente Titius numos acceperit, vt eos lucretur. alioquin, quoniam furtum eorum ſit facturus, manſuros eos debitoris. & ideo liberationem quidem ipſo iure non poſſe cõtingere debitori. exceptione tamen ei ſuccurri æquum eſſe, ſi paratus ſit condictionem furtiuam, quam aduerſus Titium habet, mihi præſtare: ſicuti ſeruatur, cùm maritus vxori donaturus debitorẽ ſuum iubeat ſoluere. nam ibi quoque, quia numi mulieris non fiunt, debitorem non liberari. ſed exceptione eum aduerſus maritum tuẽdum eſſe, SI CONDICTIONEM, QVAM ADVERSVS MVLIEREM HABET, PRAESTET. furti tamen actionem in propoſito poſt diuortium mihi competituram, quando mea interſit interceptos numos non eſſe. E F

Eadem ſolutio prodeſt ad diuerſas cauſſas obligationis tollendas. Bartolus.

De peculio cùm domino actum eſt. is damnatus ſoluit, & fideiuſſores pro ſeruo acceptos liberari reſpondit. eandem enim pecuniam in plures cauſſas ſolui poſſe: argumento eſſe, quod cùm iudicatum ſolui ſatiſdatum eſt, & damnatus reus ſoluit, non ſolùm actione iudicati, ſed etiam ex ſtipulatu & ipſe & fideiuſſores liberentur: & magis ſimile eſſe, quod cùm poſſeſſor hæreditatis exiſtimans ſe hæredem eſſe ſoluerit, hæres non liberetur. tunc enim propterea id euenire, quod ille ſuo nomine indebitam pecuniam dando, repetitionem eius haberet.

Qui hominem debet in genere, ſoluendo ſtatuliberum non liberatur,

tur,ſi conditio libertatis eo viuo defecerit:ſecus ſi eo mortuo.Bar.

A Qui hominem promiſerat,ſi ſtatuliberum ſoluat:magis puto,non eſſe exſpectādam conditionem. ſed & creditoré agere poſſe,& illi condictionem competere. quod ſi interim conditio defecerit:liberatur perinde,atque ſi quis pēdente conditione ſoluerit per errorem,& antequam condiceret,conditio exſtiterit. illud nullo modo dici cōueniet, ſi mortuo Sticho conditio deficiat, liberari debitorem: quamuis ſi viuente eo defecerit, liberetur:quādo iſto caſu nullo tempore perfectè hominem meum feceris. alioquin propè erit,vt etiam ſi eum ſeruum, in quo vſusfructus alienus eſt,mihi ſolueris,iſque deceſſerit, ea ſolutione liberari videaris. quod nullo modo probandum eſt:ſicuti ſi communem ſoluiſſes,iſque deceſſiſſet.

B *Pro eo,contra quem poteſt in integrum reſtitutio poſtulari, poteſt accedere fideiuſſor:& curſus talis prodeſt reo præſenti,& non abſenti.Bartolus.*

Si quis pro reo reuerſo fideiuſſerit,qui cùm reipublicę cauſſa abeſſem,actione qua liberatus ſit,deinde annus præterierit: an fideiuſſor liberetur? quod Iuliano non placebat, & quidem ſi cum fideiuſſore experiundi poteſtas non fuit. ſed hoc caſu in ipſum fideiuſſorem ex edicto actionem reſtitui debere, quemadmodum in eum fideiuſſorem, qui hominem promiſſum occiderit.

Si fideiuſſor debitori ſuccedit, obligatio fideiuſſoria extinguitur:

C *ſecus in pignore.Bartolus.*

Qui pro te apud Titium fideiuſſerat,pignus in ſuam obligationem dedit,pòſt idem hæredem te inſtituit.quamuis ex fideiuſſoria cauſſa non tenearis:nihilominus pignus tamen obligatum manebit.at ſi idem alium fideiuſſorem dederit,atque ita inſtituerit te hæredé: rectius exiſtimari ait, ſublata obligatione eius, pro quo fideiuſſum ſit:eum quoque,qui fideiuſſerit,liberari.

Si pecunia deponatur per debitorem penes electum per creditorem: periculum eſt ipſius creditoris. ſed ſi ipſe debitor eligit:ita demum eſt periculum creditoris, ſi ipſe fuit in mora percipiendi: ſecus ſi debitor fuit in culpa offerendi: vel neuter fuit in mora vel culpa: quia tunc pertinet ad ipſum debitorem. ſed in debito ſpeciei hoc vltimo caſu, quando neuter fuit in mora vel culpa,periculum

culum pertinet ad ipſum creditorem, cum interitu ſpeciei debitor liberetur. Paulus. D

XXXIX. IDEM.

SI ſoluturus pecuniam tibi iuſſu tuo ſignatam eam apud numularium, quoad probaretur, depoſuerim: tui periculi cauſſa eam fore, Mela libro decimo ſcribit: (quod verum eſt) cum eo tamen, vt illud maximè ſpectetur, an per te ſteterit, quò minus incontinenti probaretur. nam tunc perinde habendum erit, ac ſi parato me ſoluere, tu ex aliqua cauſſa accipere nolles. in qua ſpecie non vtique ſemper tuum periculum erit. quid enim ſi non opportuno tempore vel loco obtulerim? His conſequens eſſe puto, vt etiam ſi & emptor numos, & venditor mercem, quod inuicem parum fidei haberent, depoſuerint: numi emptoris periculo ſint, vtique ſi ipſe eum, apud quem deponerentur, elegerit: & nihilominus merx quoque, quia emptio perfecta ſit. E

XL. MARCELLVS.

SI pro me quis ſoluerit creditori meo, licet ignorante me, adquiritur mihi actio pignoraticia. item ſi quis ſoluerit legata, debent diſcedere legatarij de poſſeſſione. alioquin naſcetur hæredi interdictũ, vt eos deiicere poſſit.

XLI. MARTIANVS.

REo criminis poſtulato interim nihil prohibet rectè pecuniam à debitoribus ſolui, alioquin plerique innocentium neceſſario ſumptu egebunt. F

XLII. PAVLVS.

SEd nec illud prohibitum videtur, ne à reo creditori ſoluatur.

XLIII. VLPIANVS.

IN omnibus ſpeciebus liberationum & acceſſiones liberantur: puta ad promiſſores, hypothecę, pignora: pręter quàm quod inter creditores & adpromiſſores confuſione facta reus non liberatur.

Vna ſolutio poteſt parere diuerſos effectus non contrarios. Bar.

XLIIII. MARCIANVS.

IN numerationibus aliquãdo euenit, vt vna numeratione duæ obligationes tollantur vno momento: veluti ſi quis pignus pro debito vendiderit creditori. euenit enim, vt ex

vt ex vendito tollatur obligatio & debiti. Item ſi pupil
A lo, qui ſine tutoris authoritate mutuam pecuniam accepit, legatum à creditore fuerit ſub ea conditione, ſi eam pecuniam numerauerit: in duas cauſſas videri eum numeraſſe: & in debitum ſuum, vt in Falcidiā hæredi imputetur: & conditionis gratia, vt legatum conſequatur. Item ſi vſusfructus pecuniæ numeratæ legatus fuerit: euenit, vt vna numeratione & liberetur hæres ex teſtamento, & obliget ſibi legatarium. tantundem eſt, & ſi damnatus fuerit alicui vēdere, vel locare. nam vendendo vel locando, & liberatur ex teſtamento hæres, & obligat ſibi legatarium.

Pactū de pignore dando in ſolutum, non præiudicat creditori poſſidenti. Bartolus.

B XLV. VLPIANVS *lib.* I. *Reſponſorum Callippo reſpondit.*

QVamuis ſtipulanti vxori vir ſpoponderit dirempto matrimonio prædia, quæ doti erant obligata, in ſolutū dare: tamen ſatis eſſe offerre dotis quantitatē.

Per proceſſum criminalem inchoatum contra tutorem vel alium adminiſtratorem, non interdicitur ſibi adminiſtratio. Paulus.

Idem Frontoni reſpondit. perſeueranti tutori in tutelæ adminiſtratione, licet capitis reo, potuiſſe id, quod pupillo bona fide debetur, exſolui.

Si ſpecies pro ſpecie ſoluta euincatur: in totum vel in partem liberatio non contingit. Bartolus.

XLVI. MARCIANVS.

C SI quis aliam rem pro alia volenti ſoluerit, & euicta fuerit: remanet priſtina obligatio. ſed & ſi pro parte fuerit euicta, tamen pro ſolido obligatio durat. Nam non accepiſſet re integra creditor, niſi pro ſolido eius fieret. Sed & ſi duos fundos (verbi gratia) pro debito dederit, euicto altero fundo remanet integra obligatio. tunc ergo res pro re ſoluta liberationem præſtat, cùm pro ſolido facta eſt ſuſcipiētis. ſed & ſi quis per dolum pluris æſtimatū fundum in ſolutum dederit, non liberatur: niſi id, quod deeſt, repleatur.

Quādo aliquem eſſe locupletem eſt cauſſa actionis dandæ vel denegandæ: tempus litis conteſtatæ inſpicitur: & ille dicitur locupletior qui non eſt pauperior. Bartolus.

XLVII. IDEM.

IN pupillo, cui ſine tutoris authoritate ſolutum eſt, ſi quęratur, quo tempore ſit locupletior: tempus, quo agitur, inſpicitur: & vt exceptio doli mali oppoſita ei noceat, tempus, quo agitur, ſpectatur. Planè (vt Scæuola aiebat) etiam ſi perierit res ante litem conteſtatam, interdum quaſi locupletior factus intelligitur: id eſt ſi neceſſariam rem ſibi emit, quam neceſſariò de ſuo erat empturus. nam hoc ipſo, quod non eſt pauperior factus, locupletior eſt. ſic & in filiofamiliâs putabat Macedonianum ceſſare, ſi in neceſſarias cauſſas filius mutuam pecuniam acceperit, & eam perdiderit. D

In prætorio pignore fructus extenuant debitum. Bartolus.

XLVIII. MARCELLUS.

TItia, cùm propter dotem bona mariti poſſideret, omnia pro domina egit, reditus exegit: & mouentia diſtraxit. quæro, an ea, quæ ex re mariti perceperit, in dotem ei reputari debeant? Marcellus reſpondit, reputationem eius, quod proponeretur, non iniquam videri. pro ſoluto enim magis habendum eſſe, quod ex cauſſa mulier perceperit. ſed ſi fortè vſurarum quoq; rationem arbiter dotis recuperandæ habere debuerit: ita eſſe computandum, prout quidque ad mulierem peruenerit, non vt ex vniuerſa ſumma decedat: ſed prius in eam quantitatem, quam vſurarum nomine mulierem conſequi oportebit. quod non eſt iniquum. E

Verbum, ſolutam, iunctum cum verbo, pecuniam, importat veram & naturalem ſolutionem, per quam debitor liberatur ipſo iure, ſiue ſoluat creditori, ſiue eius legitimo adminiſtratori, ſiue cuiquam alteri de voluntate creditoris. ſed verbum, ſatisfactio, importat etiam ſolutionem fictam, quæ fit per acceptilationem. Paulus. F

XLIX. MARTIANUS.

SOlutam pecuniam intelligimus vtique naturaliter, ſi numerata ſit creditori. ſed & ſi iuſſu eius alij ſoluatur, vel creditori eius, vel futuro debitori, vel etiam ei, cui donaturus erat: abſolui debet. ratam quoq; ſolutionem ſi creditor habuerit, idem erit. tutori quoque ſi ſoluta ſit pecunia, vel curatori, vel procuratori, vel cuilibet ſucceſſori, vel ſeruo actori: proficiet ei ſolutio. Quod ſi acceptum latum ſit, quod ſtipulationis nomine hypotheca ſit obliga

ta, vel

ta, vel ſine ſtipulatione accepta: ſolutionis quidem verbum
A non proficiet, ſed ſatiſdationis proficit.

Indebitum ſolutum ſcienti contra agentem ex eadem cauſſa, ope re exceptione petitur. Bartolus.

L. PAVLVS.

SI cùm aurum tibi promiſiſſem ignoranti, quaſi aurum æs ſoluerim: non liberabor. ſed nec repetam hoc quaſi indebitũ ſolutum, quod ſciens feci. petẽtem tamen aurum exceptione ſubmouebo, ſi non reddas æs, quod accepiſti.

LI. IDEM.

DIſpenſatori, qui ignorãte debitore remotus eſt ab actu, rectè ſoluitur. ex voluntate enim domini ei ſoluitur: quam ſi neſcit mutatam, qui ſoluit, liberatur.

B LII. VLPIANVS.

SAtisfactio pro ſolutione eſt.

LIII. CAIVS.

SOluere pro ignorante & inuito cuique licet: cùm ſit iure ciuili conſtitutum, licere etiam ignorantis inuitique meliorem conditionem facere.

LIIII. PAVLVS.

SOlutionis verbum pertinet ad omnem liberationem quoquo modo factam: magiſque ad ſubſtantiam obligationis refertur, quàm ad numorum ſolutionem.

Solutio quæ debet durare momento ex pacto habito inter partes: non liberat ſoluentem. Paulus.

C LV. VLPIANVS.

QVi ſic ſoluit, vt recuperet, non liberatur: quemadmodum non alienantur numi, qui ſic dantur, vt recipiantur.

LVI. PAVLVS.

QVi mandat ſolui, ipſe videtur ſoluere.

Conteſtatio litis tollit facultatem ſoluendi circa rem adiectam ad ſolutionem & circa perſonam. Bartolus.

LVII. VLPIANVS.

SI quis ſtipulatus fuerit decem in melle: ſolui quidem mel poteſt antè, quàm ex ſtipulatu agatur. ſed ſi ſemel actum ſit, & petita decem fuerint: amplius mel ſolui non poteſt. item ſi mihi aut Titio ſtipulatus fuero dari, deinde petam: amplius Titio ſolui non poteſt, quamuis ante li-

tem conteſtatam poſſit.

Poſt conſtitutum tollitur facultas ſoluendi. Adiecto à filio poteſt ſoluere pater: & quod adiecto ſoluitur, poteſt condici à domino. B. D

LVIII. IDEM.

SI quis offerenti ſe negociis alienis bona fide ſoluerit, quando liberatur? & ait Iulianus, cùm dominus ratum habuerit, tunc liberari. Idem ait. antequàm dominus ratum habuerit, an condici ex ea cauſſa poſſit? & ait intereſſe, qua mente ſolutio facta eſſet: vtrum vt ſtatim debitor liberaretur, an verò cùm dominus ratum habuiſſet. priore caſu confeſtim poſſe cōdici procuratori: & tunc demum exſtingui condictionem, cùm dominus ratum habuiſſet. poſteriore tunc demum naſci condictionem, cùm dominus ratum non habuiſſet. E

Facultas habendi ratum, tranſit in vniuerſalem ſucceſſorem eius, qui debet ratum habere, & ſufficit ratihabitio illius.

Si creditor, cuius ignorantis procuratori ſolutū eſt, adrogandum ſe dederit: ſiue habuerit pater ratum, ſiue nō habuerit: repetere debitor poteſt.

Poteſtas ratificandi non perditur facto alterius, quam debentis ratum habere. Paulus.

Et ſi duo rei ſtipulandi ſunt, quorum alterius abſentis procuratori datum ante tempus, quàm is ratum haberet, interim alteri ſolutum eſt: in pendenti eſt poſterior ſolutio, ac prior: quippe incertū eſt, debitū, an indebitum exegerit.

Facultas ſoluendi adiecto, non perditur per conſtitutum factum creditori: & competit ei qui tenetur acceſſoriè. & ſolutum adiecto cenſetur ſolutū principali: & ab eo repetitur ſi erat repetendum tanquam indebitum ſolutum. Pau. F

LIX. PAVLVS.

SI ita ſtipulatus ſim, MIHI AVT TITIO DARE SPONDES? & debitor conſtituerit ſe mihi ſoluturū: quamuis mihi cōpetat de conſtituta actio poteſt adhuc adiecto ſoluere. & ſi à filiofamiliâs mihi aut Titio ſtipulatus ſim: patré poſſe Titio ſoluere, quod in peculio eſt: ſcilicet ſi ſuo, nō filij nomine ſoluere velit. dum enim adiecto ſoluitur, mihi ſolui videtur. & ideo ſi indebitum adiecto ſolutum ſit, ſtipulatori poſſe condici Iulianus putat: vt nihil interſit, iubeam Titio ſoluere, an ab initio ſtipulatio ita

concepta

concepta ſit.

A *Vſucapio creditoris pro ſoluto, liberat debitorem ſoluentem.* Bar.

L X. I D E M.

IS, qui alienum hominem in ſolutum dedit, vſucapto homine liberatur.

Duæ cauſſæ lucratiuæ non poſſunt concurrere circa idem. Bar.

L X I. I D E M.

IN perpetuum quoties id, quod tibi debeam, ad te peruenit, & tibi nihil abſit, nec quod ſolutum eſt, repeti poſſit: competit liberatio.

Debitum in ſeruitute contractum, minuit peculium: ſecus ſi eſt contractum in libertate. Item quod ſemel reprobaui, poſtea approbare non poſſum ad actionem conſequendam. Bartolus.

L X I I. I D E M.

B DIſpenſatorem meum teſtamento liberum eſſe iuſſi, & peculium ei legaui. is poſt mortem meam à debitoribus pecuniam exegit. an hæres meus retinere ex peculio eius, quod exegit, poſſit, quæritur. Et ſi quidẽ poſt aditam hęreditatem exegerit pecuniam: dubitari non debet, quin de peculio meo nomine retineri nihil debeat: quia liber factus incipit debere, ſi liberantur ſolutione debitores. cùm verò ante aditam hæreditatem pecuniam accepit diſpenſator: ſiquidem liberantur debitores ipſa ſolutione: non eſt dubium, quin de peculio id retinendum ſit: quia incipit debere hoc hæredi quaſi negociorum geſtorum, vel mandati actione. ſi verò non liberantur: illa quæſtio eſt. cùm
C negocium meum gerens à debitoribus meis acceperis, deinde ego ratum non habuero, & mox agere velim negociorum geſtorum actione: an vtiliter agam, ſi caueam te indemnem futurum? quod quidem ego non puto. nam ſublata eſt negociorum geſtorum actio eo, quod ratum non habui, vt per hoc debitor mihi conſtituatur.

Ex re mea intelligitur mihi quæri etiam quod gratuito mihi quæritur. Baldus.

L X I I I. I D E M.

SI debitor ſit ſerui fructuarius: poteſt is ſeruus per acceptilationem liberare eum. videbitur enim ex re eius acquirere. idem in pacto dicemus.

L X I I I I. I D E M.

CVm iuſſu meo id, quod mihi debet ſolui, ſoluis creditori meo: & tu à me, & ego à creditore meo liberor. D

LXV. POMPONIVS.

SI filia furioſi à viro diuorterit: dicẽdum eſt, adgnato curatori voluntate filiæ, vel filiæ conſentiente adgnato, ſolui dotem.

Pupillus non obligatur facto ſuo, niſi quatenus eſt factus locupletior. Bartolus.

LXVI. IDEM.

SI pupilli debitor iubente eo ſine tutoris authoritate pecuniam creditori eius numerauit: pupillũ quidem à creditore liberat, ſed ipſe manebit obligatus, ſed exceptione ſe tueri poteſt. Si autem debitor pupilli non fuerat: nec pupillo condicere poteſt, qui ſine tutoris authoritate nõ obligatur: nec creditori, cum quo alterius iuſſu contraxit. ſed pupillus in quantum locupletior factus eſt (vtpote debito liberatus) vtili actione tenebitur. E

Vna res poteſt ſolui ex duabus cauſis lucratiuis. Item in quantitatibus non habet locum regula de duabus cauſis lucratiuis. Bart.

LXVII. MARCELLVS.

SI quis duos homines promiſerit, & Stichum ſoluerit: poterit eiuſdem Stichi dominium poſtea conſecutus dando liberari. in numis minor vel propè nulla dubitatio eſt. nam etiam apud Alfenum Seruius eum, qui minus à debitore ſuo acciperet, & liberare eum vellet: reſpõdit, poſſe ſæpius aliquot numos accipiendo ab eo, eíque retro dando, ac rurſus accipiendo id efficere: veluti ſi centum debitorem decem acceptis liberare creditor velit, vt cùm decem acceperit, eadem ei retro reddat, mox ab eo accipiat, ac nouiſſimè retineat. & ſi in dubitationem à quibuſdam hoc malè deducatur: quod non poſſit videri is, qui ita acceperit, vt ei, à quo accepit, retro reddat; ſoluiſſe potius, quàm dediſſe. F

Conditio conſiſtens in dando: in perſona pupilli ſine tutoris vel curatoris authoritate non impletur, ſecus ſi in faciendo conſiſtit. Bar.

LXVIII. IDEM.

SErnus decẽ dare iuſſus pupillo & liber eſſe, ſi hæres ſit pupillus, ſiue tantum conditio in eũ collocata ſit: an abſente quoque tutore pupillo dando libertatẽ conſequatur? mo-

tur? moueri ſe comparatione conditionis, quæ conſtitit in
A facto, veluti SI PVPILLO SERVIERIT, quæ poteſt impleri citra interuétum quoque tutoris, & quid (inquit) ſi curatorem habeat, & furioſo dare iuſſus ſit: an curatori dando liberetur? & finge alicui fundum legatum, ſi dediſſet pupillo furioſóue. Et ſciendum eſt, in omnibus iſtis caſibus tutori quidem vel curatori vtiliter dependi: ipſis autem, id eſt furioſo, vel pupillo, non rectè perſolui, ne datio ex illorum imbecillitate pereat. nec enim hoc egit teſtator, vt quoquo modo eſſet datum, expleta videretur conditio.

Non liberatur quis dando pro noxa ſeruum pignoratum, vel in quo habetur vſusfructus. Bar.

B LXIX. CELSVS.

SI hominem, in quo vſusfructus alienus eſt, vel qui erat pignori Titio obligatus, noxæ dediſti: poterit is, cui condemnatus es, tecum agere iudicati: nec exſpectabimus, vt creditor eum vindicet. ſed ſi vſusfructus interierit, vel diſſoluta fuerit pignoris obligatio: exiſtimo proceſſuram liberationem.

Debitor in diem certum, poteſt diem præuenire in ſoluendo etiã inuito creditore. Pau.

LXX. IDEM.

QVod die certa promiſſum eſt, vel ſtatim dari poteſt. totum enim medium tempus ad ſoluendum promiſ-
C ſori liberum relinqui intelligitur.

Per partis ſolutionem factam creditori non tollitur facultas ſoluendi adiecto alteram partem. Pau.

LXXI. IDEM.

CVm decem mihi aut Titio dari ſtipulatus, quinque accipiam: reliquum promiſſor rectè Titio dabit.

Poteſt quis ratum habere geſtum nomine ſuo ſi ius eius non erat extinctum contra principalem, licet eſſet extinctum contra fideiuſſorem ſoluentem. Pau.

Si fideiuſſor procuratori creditoris ſoluit, & creditor poſt tempus, quo liberari fideiuſſor potuerit, ratum habuit: tamé quia fideiuſſor, cũ adhuc ex cauſſa fideiuſſoris teneretur, ſoluit: nec repetere poteſt, nec minus agere aduerſus reũ mandati poteſt, quàm ſi tum præſenti dediſſet.

Actus medius interueniens facto hominis, negocium geri non impedit, nec ratihabitionem retrotrahit. Bar. D

Item ſi ignorans creditor procuratori ſuo ſolutum, ſeruo debitoris filió ve acceptum fecerit: poſtea autē, quàm id reſcierit, ratum habuerit: confirmatur ſolutio, & quod acceptò latum eſt, nullius momenti eſt. contrà ſi ratum nō habuerit: quod acceptum fecerit, cōfirmatur. Sed ſi ignorans ſolutum litem conteſtatus eſt: ſi pendente iudicio ratum habuerit: abſolui oportet illum, cū quo actum eſt. ſi ratum non habuit: condemnari.

Re perempta poſt oblationem debitor generis liberatur ope exceptionis, ſpeciei debitor ipſo iure. Idem in debitore generis ex cauſſa dotis. Bar.

LXXII. MARCELLVS. E

QVi decem debet, ſi ea obtulit creditori, & ille ſine iuſta cauſſa ea accipere recuſauit, deinde debitor ea ſine ſua culpa perdiderit: doli mali exceptione poteſt ſe tueri, quamquam aliquando interpellatus non ſoluerit. etenim non eſt æquum, teneri pecunia amiſſa, qui non teneretur, ſi creditor accipere voluiſſet. quarè pro ſoluto id, in quo creditor accipiendo moram fecit, oportet eſſe. & ſanè ſi ſeruus erat in dotem, eumq́ue obtulit maritus, & is ſeruus deceſſit, aut numos obtulit, eosq́ue nō accipiente muliere perdidit: ipſo iure deſinet teneri.

Stipulatio conditionalis animo nouandi tollit effectum moræ, ſi erat res præſens, aliàs ſecus. Bar. F

Si cū mihi Stichum deberes, & in ſoluendo moram feciſſes, ſub conditione eum promiſiſti, & pendente ea Stichus deceſſit: videam⁹, an quia nouari prior obligatio nō poteſt, petitio ſerui competat ea, quæ competeret, ſi non interceſſiſſet ſtipulatio? ſed in promptu contradictio eſt: debitorem cū ſtipulanti creditori ſub conditione promiſit, non videri in ſolutione hominis ceſſaſſe. nam verum eſt eum, qui interpellatus dare noluit, offerentem poſtea periculo liberari. Sed quid ſi ignorante debitore ab alio creditor eum ſtipulatus eſt? hic quoque exiſtimandus eſt periculo debitor liberatus eſſe, quemadmodū ſi quolibet nomine eius ſeruum offerēte ſtipulator accipere noluiſſet. Idem reſponſum eſt, ſi quis, cū ſubreptus ſibi ſeruus

ſeruus eſſet,ſub conditione ſtipulatus fuerit, quicquid fu
A rem facere dare oportet.nam etiam fur condictione liberatur, ſi dominus oblatum ſibi accipere noluit: ſi tamen, cū in prouincia fortè ſeruus eſſet,interceſſerit ſtipulatio. & finge prius,quàm facultatem eius nanciſceretur fur vel promiſſor,deceſſiſſe ſeruum.non poterit rationi,quam ſupra reddidimus, eſſe locus. non enim obtuliſſe eum propter abſentiam intelligi poteſt.

In obligatione alternatiua res,quæ non cadit tempore obligationis,non cadit in ſolutione:ſecus in obligatione generis, vel incerti de certis. Bal.

Stichum aut Pamphilum ſtipulatus ſum, cū eſſet meus Pamphilus.nec ſi meus eſſe deſierit, liberabitur promiſ-
B ſor Pamphilum dando.neutrum enim videtur in Pamphilo homine conſtitiſſe, nec obligatio, nec ſolutio. ſed ei, qui hominem dari ſtipulatus eſt, vnum etiam ex his,qui tunc ſtipulatori ſeruierant, dando promiſſor liberatur vi quidem ipſa.at ſi ex his dari ſtipulatus eſt,qui eius non erant. fingamus ita ſtipulatum, HOMINEM EX HIS, QVOS SEMPRONIVS RELIQVIT, DARE SPONDES? cū tres Sempronius reliquiſſet, eorumque aliquem ſtipulatoris fuiſſe:num mortuis duobus,qui alterius erant,ſupererit illa obligatio,videamus.& magis eſt, deficere ſtipulationem: niſi ante mortem duorum deſierit eſſe reliquus ſeruus ſtipulatoris.

C *Qui ſoluit rem,quam habere creditorem non licet, nō liberatur, ſecus ſi ſibi habere licet,quamuis vilem.* Bar.

Qui hominem debebat Stichum, cui libertas ex cauſſa fideicommiſſi præſtanda eſt, ſoluit.non videtur liberatus,ſimiliq́ue modo ſi ſoluerit ſeruum, qui noxa ſolutus non eſt,non liberabitur. item qui hominem noxæ deditū ſoluit,non liberabitur.nam vel minus hic ſeruum dedit,q̃ ille,qui ſeruum nondum noxa ſolutum.num ergo & ſi veſpillonem,aut aliàs turpem dederit hominem,idem ſit?& ſanè datum negare non poſſumus:ſed differt hæc ſpecies à prioribus.habet enim ſeruum,qui ei auferri non poſſit.

Promiſſor ſerui eum debet hominem ſoluere, quem ſi velit ſtipulator,poſſit ad libertatem perducere.

Pecuniam redactam ex venditione pignoris poteſt creditor vertere in

tere in quam cauſſam vult. Bar.

LXXIII. IDEM.

OB triginta aureos pecuniæ creditæ fideiuſſorem in viginti dedi, & pignus in decem. ex venditione autem pignoris creditor decem conſecutus eſt. vtrum ex vniuerſitate id decedat, vt quidam putant, ac ſi in ſoluẽdis decem nihil debitor dixiſſet: an (ſicut ego puto) in totis decem fideiuſſori contigerit liberatio: quia hoc dicendo potuit efficere debitor, vt vbi non dixit, id potius ſolutũ exiſtimetur, quod ſatiſdatò debebatur. magis tamen exiſtimo licuiſſe creditori in id, quod ſolus debebat reus, acceptò referre. D

LXXIIII. MODESTINVS.

ID, quod pœnæ nomine à debitore exactum eſt, lucro debere creditoris cedere. E

LXXV. IDEM.

SIcut acceptilatio in eum diem præcedentes perimit actiões, ita & cõfuſio. nam ſi debitor hęres creditori extiterit: cõfuſio hæreditatis perimit petitionis actionẽ.

Non valet ceſſio facta poſt ſolutionem contra correum pariter obligatum, niſi pactum de cedendo præceſſerit. Bar.

LXXVI. IDEM.

MOdeſtinus reſpondit. ſi poſt ſolutum ſine vllo pacto omne, quod ex cauſſa tutelæ debebatur, actiones poſt aliquod interuallum ceſſæ ſint: nihil ea ceſſione actũ eſſe, cũ nulla actio ſuperfuerit. quod ſi ante ſolutionem hoc factum eſt, vel cũ conueniſſet, vt mandarentur actiones, tunc ſolutio facta eſſet, & mandatum ſubſecutũ: ſaluas eſſe mandatas actiones: cũ nouiſſimo quoque caſu precium magis mandatarum actionum ſolutum, quàm actio, quæ fuit, perempta videatur. F

LXXVII. IDEM.

IN liberto antiquior contractus operarum eſſe non poteſt, ſine quo libertas ei data non eſſet.

Commiſtione nummorum reconciliatur ſolutio. Bar.

LXXVIII. IABOLENVS *lib.* XI. *ex Caßio.*

SI alieni numi inſcio vel inuito domino ſoluti ſunt: manent eius, cuius fuere. ſi miſti aliis eſſent ita, vt decerni non poſſent: eius fieri, qui accepit, in libris Caij ſcriptũ eſt: ita,

eſt: ita, vt actio domino cũ eo, qui dediſſet, furti competeret.

A *Per aſpectum quæritur dominium rei ſolutæ. Bar.*

LXXIX. IDEM.

SI pecuniam, quam mihi debes, aut aliam rem, meo in conſpectu ponere te iubeam: efficitur, vt & tu ſtatim libereris, & mea eſſe incipiat. nam tunc, quod à nullo corporaliter eius rei poſſeſſio detinetur, adquiſita mihi, & quodammodo manu longa tradita exiſtimanda eſt.

Qualibet obligatio diſſoluitur eo modo quo ligatur. Bar.

LXXX. POMPONIVS.

PRout quidque cõtractum eſt, ita & ſolui debet. vt cũ re contraximus, re ſolui debet: veluti cũ mutuum dedimus, vt retrò pecuniæ tantũdẽ ſolui debeat. & cũ verbis aliquid contraximus, vel re vel verbis obligatio ſolui debet. verbis; veluti cũ acceptum promiſſori fit. re: veluti cũ ſoluit, quod promiſit. Aquè cũ emptio, vel vẽditio, vel locatio contracta eſt: quoniam conſenſu nudo contrahi poteſt: & diſſenſu contrario diſſolui poteſt.

B *Hæres adiecti non poteſt ſolutionem recipere. Bar.*

LXXXI. IDEM.

SI ſtipulatus ſum, MIHI AVT TITIO DARI: ſi Titius deceſſerit, hæredi eius ſoluere non poteris.

Res indiuidua quo ad ſolutionem poteſt quibuſdam ex hæredibus ſolui mandato iudicis. Bar.

C Si lancem depoſuerit apud me Titius, & pluribus hæredibus relictis deceſſerit: ſi pars hæredum me interpellet: optimum quidẽ eſſe, ſi prætor aditus iuſſiſſet me parti hæredum eam lancẽ tradere. quo caſu depoſiti me reliquis cohæredibus non teneri. ſed & ſi ſine prætore ſine dolo malo hoc fecero, liberabor: aut (quod verius eſt) non incidam in obligationem. optimum autem eſt id per magiſtratum facere.

Pactum de ſoluendo tertio, ex interuallo appoſitum: idem operatur quod ſimplex mandatum. Bar.

LXXXII. PROCVLVS.

SI cũ Cornelius fundum ſuum nomine Seiæ viro eius doti dediſſet, nec de eo reddẽdo quidq̃ cauiſſet: efficit, vt vir & Seia inter ſe paciſcerent̃, vt diuortio facto is fundus

fundus Cornelio redderetur: nō puto, diuortio facto, virum vetante Seia eum fundum Cornelio redditurum eſſe: ſicuti ſi cùm pactū conuentū nullum interceſſiſſet, diuortio facto mulier iuſſiſſet eū fundū Cornelio reddi, deinde antequam redderetur, vetuiſſet: non tutò redderetur. ſed ſi antè, quàm Seia vetaret, Cornelio eum fundum reddidiſſet, nec cauſſam habuiſſet exiſtimandi ſe id inuita Seia facturum eſſe: nec melius, † nec æquius eſſe exiſtimarem, eum fundum Seiæ reddi. D

† Alludit ad formulam, cuius meminit. Cic. lib. 3. officio. Reliquorum (inquiēs) iudiciorū hæc verba maximè excellunt, in arbitrio rei vxoriæ melius æquius &c.

Qui ſoluit debitum naturaliter tantum: non repetit. Bar.

LXXXIII. POMPONIVS.

SI tuo ſeruo credidero, eumq́ue redemero, & is manumiſſus mihi ſoluerit: non repetet.

Ex duobus obligatis ad idem debitum, vno conuento alter non liberatur: ſed vno ſoluente ſic. Pau. E

LXXXIIII. PROCVLVS.

EGiſti de peculio ſerui nomine cum domino. non eſſe liberatos fideiuſſores eius reſpondeo. at ſi idem ſeruus ex peculio ſuo, permiſſa adminiſtratione peculij, nummos ſoluiſſet: liberatos eſſe fideiuſſores eius, rectè legiſti.

Qui tardius dat: minus dare videtur. Pau.

LXXXV. CALLISTRATVS.

SOlidum non ſoluitur, non minus quantitate, q̄ die.

Procuratori litis non poteſt ſolui, niſi ad hoc datus ſit. Bar.

LXXXVI. PAVLVS.

HOc iure vtimur, vt litis procuratori non rectè ſoluatur. nam & abſurdum eſt, cui iudicati actio nō datur, ei ante rem iudicatā ſolui poſſe. ſi tamen ad hoc datus ſit, vt ſolui ei poſſit: ſoluendo ei liberabitur. F

Generalis procurator ad negocia, poteſt ſoluere creditoribus domini: nec requiritur alia ratihabitio domini. Paulus.

LXXXVII. CELSVS.

QVodlibet debitum ſolutum à procuratore meo non repeto: quoniam cùm quis procuratorem omnium rerum ſuarum conſtituit, id quoque mandare videtur, vt creditoribus ſuis pecunia ſoluatur: neque poſtea exſpectandum eſt, vt ratum habeat.

Ex re pupilli per extraneum non tutorem ſibi non quæritur, niſi in ſubſi-

in ſubſidium. Bartolus.

LXXXVIII. SCAEVOLA.

A Filię inteſtato patri hęredis negocia mater geſſit,& res vendendas per argentarios dedit,idque ipſum codice conſcriptum eſt.argentarij vniuerſum redactum vēditionis ſoluerunt:& poſt ſolutionem nouem ferè annis, quicquid agendum erat, nomine pupillæ mater egit : eamque marito nuptum collocauit,& res ei tradidit.quæſitum eſt, an puella cum argentariis aliquam actionem habeat: quoniam non ipſa ſtipulata ſit precium rerum, quæ in venditionem datæ ſunt, ſed mater ? Reſpondit. ſi de eo quæreretur,an iure ea ſolutione argentarij liberati eſſent:reſpōderi iure liberatos.CLAVDIVS.ſubeſt enī illa ex iuriſdictione pendens quæſtio:an precia rerum, quæ ſciebant B eſſe pupillæ, bona fide ſoluiſſe videantur matri, quæ ius adminiſtrationis non habebat.ideoque ſi hoc ſciebant:nō liberantur,ſcilicet ſi mater ſoluendo non ſit.

Clauſula generalis reſtringitur ad ſpecificata tantum, ſi hoc fieri poteſt ſalua ratione recti ſermonis. Bartolus.

LXXXIX. IDEM.

Ex pluribus cauſſis & chirographis creditor ita cauit. Titius Mæuius dico me accepiſſe,& habere, & acceptum tuliſſe à Caio Titio reliquum omne poſt rationem propoſitam eius pecuniæ, quam mihi Stichus Caij Titij ſeruus cauerat . quæſitum eſt, an ex cæteris chirographis, C quæ non Stichus cauit,ſed ipſe debitor,integra maneat actio? Reſpondit, eam ſolam obligationem diſſolutam, ex qua ſolutum proponeretur.

Ille qui habet mandatum recipiendi ſolutionem ex certa cauſſa non poteſt ex alia cauſſa recipere. Bar.

Lucius Titius ex duob9 chirographis,quibus quadringēta ei à Seio debebantur, altero centū, altero trecenta: ſcripſit Seio,vt vnius chirographi centum per Mæuiū & Septicium ſibi mitterentur . quæro, an Seius, ſi Mæuio & Septicio ex trecentis quoque ſoluiſſe ſe dicat, liberatus ſit?Reſpondit.ſi nec mandauit, vt ex trecentis ſolueretur, nec ſolutum ratum habuit:non eſſe liberatum.

Simplex ſolutio refertur ad cauſſam antiquiorē, ſi vtraque eſt vſuraria,licet vna grauioribus prægrauetur vſuris. Bar.

Lucius

Lucius Titius duabus ſtipulationib⁹, vna quidecim ſub vſuris maioribus,altera viginti ſub vſuris lenioribus,Seiũ eadem die obligauit:ita,vt viginti prius ſoluerentur,id eſt idibus Septembribus. debitor poſt diem vtriuſque ſtipulationis cedentem ſoluit vigintiſex : neque dictum eſt ab altero,pro qua ſtipulatione ſolueretur. quæro, an quod ſolutum eſt,eam ſtipulationem exonerauerit, cuius dies anteceſſit:id eſt vt viginti ſortis ſoluta videantur,& in vſuras eorum ſex data? Reſpondit, magis id accipi, ex vſu eſſe. D

Solutio facta hæredi,qui poſtea per in integrum reſtitutionem eſt abſtentus:liberat debitorem. Bar.

XC. IDEM.

Filius, qui adminiſtrabat vt hæres paterna bona, pecuniam ex his Sempronio mutuã dedit, & eãdẽ particulatim recepit. deinde ſe abſtinuit, quia minor annis erat, ab ea hæreditate. quæſitum eſt, curator bonorum patris conſtitutus, an aduerſus Sempronium vtilem actionem habeat? Reſpondit.nihil proponi,cur non is,qui ſoluiſſet id, quod mutuum iam ita acceperat,liberatus eſſet. E

Per nouationem debitor inuitus, & contradicens poteſt liberari. Bartolus.

XCI. LABEO.

SI debitor tuus non vult à te liberari,& præſens eſt:nõ poteſt inuitus à te abſolui. PAVLVS. imò debitorem tuum & præſentem & inuitum liberare ita poteris,ſupponendo alium,à quo debitum nouandi cauſſa ita ſtipuleris. quod etiam ſi acceptum non feceris : tamen ſtatim (quod ad te attinet) res peribit.nam & petentẽ te doli mali præſcriptio excludet. F

Manumiſſio ſimilis eſt morti. Bartolus.

XCII. POMPONIVS.

SI mihi alienum ſeruum dare promiſeris,aut teſtamẽto iuſſus dare fueris, isq́ue ſeruus antè, quàm per te ſtaret, quo minus dares, à domino manumiſſus ſit : hæc manumiſſio ſimilis morti eſt. ſi autem deceſſiſſet, non teneris. ſed & ſi quis ſeruum , quem dare promiſit, hæres à domino ſcriptus ſtatim liberum dederit,liberabitur.

Obligatio principalis per confuſionem extinguit acceſſoriam. ſecus

eus in alia æquè principali. Item cui ad idem competunt duæ actiones, debet exprimere quam intentat. Bar.

A

XCIII. SCAEVOLA. *lib. ſingulari Quæſtionum publicè tractatarum.*

SI duo rei ſint ſtipulandi,& alter alterum hæredem ſcripſerit: videndum, an confundatur obligatio.& placet non confundi, quò bonú eſt hoc dicere? quod ſi intendat dari ſibi oportere : vel ideo dari oportet ipſi, quod hæres exſtitit : vel ideo : quod proprio nomine ei debeatur . at quin magna eſt huius rei differentia . nam ſi alter ex reis pacti conuenti temporali exceptione ſubmoueri poterit: intererit, is, qui hæres exſtitit, vtrúmne ſuo nomine, an hæreditario experiatur: vt ita poſſit animaduertere, an exceptioni locus ſit, nécne. Item ſi duo rei ſint promittendi, & alter alterum hæredem ſcripſerit: non confunditur obligatio . ſed ſi reus hæredem fideiuſſorem ſcripſerit: confunditur obligatio.& quaſi generale quid retinendú eſt: vt vbi ei obligationi, quæ ſequelæ obtinet locum, principalis accedit, confuſa ſit obligatio. quoties verò duæ ſint principales: altera alteri poti⁹ adiici ad actionem, quàm confuſionem parere videatur. quid ergo, ſi fideiuſſor reum hæredem ſcripſerit? confundetur obligatio ſecundum Sabini ſententiam, licet Proculus diſſentiat.

B

Numeratio pecuniæ alienæ liberationem vel obligationem non parit, niſi ea conſumpta vel domino ſatisfacto: creditor tamen agens ad reſtitutionem tenetur. Bar.

C

XCIIII. PAPINIANVS.

SI is, cui numos debitor ſoluit alienos, numis integris pergat petere, quod ſibi debeatur, nec offerat, quod accepit: exceptione doli ſubmouebitur. ſin autem communes numos credam, aut ſoluam : confeſtim pro parte mea naſcetur & actio & liberatio : ſiue in ſingulis numis communionem pro indiuiſo quis eſſe intelligat, ſiue in pecunia non corpora cogitet, ſed quantitatem. ſed & ſi fideiuſſor alienos numos in cauſſam fideiuſſionis dedit: conſumptis his mãdati agere poteſt. & ideo ſi eam pecuniam ſoluat, quam ſubripuerat: mandaat aget, poſtquam furti vel ex cauſſa condictionis præſtiterit.

Solutum ſimpliciter, videtur ſolutum in cauſſam efficacem : & man-

mandatum de ſoluendo, ad cauſſam efficacem videtur directum. B.

Fauius Ianuarius Papiniano ſalutem. cùm Titius Caio Seio deberet ex cauſſa fideicommiſſi certam quãtitatem, & tantundem eidem ex alia cauſſa, quæ peti quidem non poterat, ex ſolutione autem petitionem non præſtabat: Titij ſeruus actor abſente domino ſoluit eam ſummã, quæ ſufficeret ad quantitatem vnius debiti, cautumque eſt ei ſolutum ex vniuerſo credito. quęro, id, quod ſolutum eſt, in quam cauſſam acceptum videatur? Reſpondi. ſiquidem Titio Seius ita cauiſſet, vt ſibi ſolutum ex vniuerſo credito ſignificaret: crediti appellatio ſolius fideicommiſſi pecuniam demonſtrare videtur: non eam, quæ petitionem quidem non habet, ſolutione autem facta, repeti pecunia non poteſt. cùm verò ſeruus Titij actor abſente domino pecuniam ſolueret: ne dominium quidem numorum in ea ſpecie obligationis, quæ habuit auxilium exceptionis, tranſlatum fore, ſi ex ea cauſſa ſolutio facta proponeretur: quia non eſt veriſimile dominum ad eam ſpeciem ſoluendis pecuniis ſeruum præpoſuiſſe, quæ ſolui non debuerint: non magis, quàm vt numos peculiares ex cauſſa fideiuſſionis, quàm ſeruus non ex vtilitate peculij ſuſcepit, ſolueret.

In obligatione alternatiua, ſine culpa debitoris altera re perempta, in ſuperſtite obligatio tantum durat. idem ſi vilior perit eius facto: & per interitum alterius poſtea contingentem liberatur debitor à directa: ſed ad æſtimationem prioris vtili conuenitur. Bar.

XCV. IDEM.

STICHVM AVT PAMPHILVM VTRVM EGO VOLAM DARE SPONDES? altero mortuo, qui viuit, ſolus petetur: niſi mora facta ſit in eo mortuo, quem petitor elegit. tunc enim perinde ſolus ille, qui deceſſit, præbetur, ac ſi ſolus in obligationem deductus fuiſſet. quod ſi promiſſoris fuit electio: defuncto altero, qui ſupereſt, æquè peti poterit. Enimuero ſi facto debitoris alter ſit mortuus, cùm debitoris eſſet electio: quamuis interim non alius peti poſſit, quàm qui ſolui etiam poteſt: neq; defuncti offerri æſtimatio poteſt, ſi fortè longè fuit vilior (quoniam id, pro petitore in pœnã promiſſoris con ſtitutũeſt) tametſi alter ſeruus poſtea ſine culpa debitoris mo-

ris moriatur: nullo modo ex ſtipulatu agi poterit, cũ illo in tempore, quo moriebatur, non commiſerit ſtipulationẽ.
A Sanè quoniam impunita non debent eſſe admiſſa: doli actio non immeritò deſiderabitur: aliter, quàm in perſona fideiuſſoris, qui promiſſum hominem interfecit: quia tenetur ex ſtipulatu actione fideiuſſor, quemadmodum teneretur, ſi debitor ſine hęrede deceſſiſſet. Aditio hæreditatis nonnunquam iure confundit obligationem: veluti, ſi creditor debitoris, vel contrà debitor creditoris adierit hæreditatem. aliquando pro ſolutione cedit: ſi fortè creditor, qui pupillo ſine tutoris authoritate numos crediderat, hæres ei exſtiterit. non enim quanto locupletior factus pupillus eſt, conſequetur, ſed inſolidum creditũ ſuũ ex hæreditate retinet. aliquando euenit, vt inanis obligatio
B aditione hæreditatis confirmetur. nam ſi hæres, qui reſtituit ex Trebelliano hęreditatem, fideicommiſſario hęres exſtitit: vel mulier, quæ pro Titio interceſſerat, eidem hæres exſtitit: incipit obligatio ciuilis propter hæreditatem eius, qui iure tenebatur, auxilium exceptionis amittere. etenim inconditum eſt, ſubuenire ſexui mulieris, quæ ſuo nomine periclitentur.

Si fideiuſſor ſucceſſit reo efficaciter obligato, tollitur obligatio fideiuſſoria. Baldus.

Quod vulgo iactatur, fideiuſſorem, qui debitori hæres exſtiterit, ex cauſſa fideiuſſionis liberari: toties verum eſt,
C quoties plenior rei promittendi obligatio inuenitur. nam ſi reus dumtaxat fuit obligatus: fideiuſſor liberabitur. & è contrario non poteſt dici, non tolli fideiuſſoris obligationem, ſi debitor ꝓpriã & perſonalẽ habuit defenſionẽ. nã ſi minori vigintiquinq; annis bona fide pecuniã credidit, isq́; numos acceptos perdidit, & intra tẽpora in integrum reſtitutionis deceſſit, hærede fideiuſſore: difficile eſt dicere, cauſſam iuris honorarij, quæ potuit auxilio minori eſſe, retinere fideiuſſoris obligationẽ, quæ prĩcipalis fuit, & cui fideiuſſoris acceſſit ſine contẽplatione iuris prætorij. auxilium igitur reſtitutionis fideiuſſori, qui adoleſcẽti hæres exſtitit, intra conſtitutum tempus ſaluum erit.

Naturalis obligatio pacto & iureiurando tollitur ipſo iure: quod prodeſt fideiuſſori. Bar.

Naturalis obligatio vt pecuniæ numeratione, ita iuſto pacto vel iureiurando ipſo iure tollitur: quia vinculum æquitatis, quo ſolo ſuſtinebatur, conuẽtionis æquitate diſ- D ſoluitur. ideoque fideiuſſor, quem pupillus dedit, ex iſtis cauſſis liberari dicitur.

Tunc pater poteſt adiici à filio ad ſolutionem, cùm patri actio nõ quæritur ſed filius indiſtincte à patre adiicitur. Bar.

Quæſitum eſt, an ita ſtipulari quis poſſit, MIHI AVT FILIO MEO DECEM DARI? vel ita, MIHI AVT PATRI? ſed non incõmodè poteſt adhiberi diſtinctio: vt filio quidem ſtipulante, patris tunc adiiciatur perſona, cùm ſtipulatio ei adquiri non poſſit. è contrario autem nihil prohibeat, patre ſtipulante filij perſonam adiici: cùm toties, quod filio pater ſtipulatur, ſibi ſtipulatus intelli- E gitur, cùm ipſe ſibi ſtipulatus non eſt. & in propoſito manifeſtum eſt, non obligationis, ſed ſolutionis gratia filij perſonam adiectam. Vſumfructum mihi aut Titio dari ſtipulatus ſum. Titio capite minuto facultas ſoluendi Titio nõ intercidit: quia & ſic ſtipulari poſſumus, MIHI AVT TITIO, CVM CAPITE MINVTVS ERIT, DARI? nam & ſi furioſi vel pupilli perſona adiecta ſit, ita tutori vel curatori pecunia rectè dabitur. conditionis quoq; implendę cauſſa rectè pecunia tutori vel curatori datur. quod quidẽ Labeo & Pegaſus putauerũt vtilitatis cauſſa recipiendum: idque ita recipi poteſt, ſi pecunia in rem vel pupilli vel furioſi verſa eſt. quomodo ſi domino dare iuſ- F ſus, ſeruo dediſſet, vt domino daret. cæterùm qui ſeruo dare iuſſus eſt, domino dando non aliter impleſſe conditionem intelligendus eſt, quàm ſi ex voluntate ſerui dederit. idem reſpondẽdum eſt in ſolutione, ſi ſtipulato Sẽpronio ſibi aut Sticho Mæuij ſeruo decem dari, & debitor Mæuio domino pecuniam ſoluerit.

Sola peruentione rerum ad creditorem, non liberatur debitor vel fideiuſſor. Bartolus.

Si creditor debitoris hæreditatẽ ad ſe non pertinentẽ poſſedit, & tantũ ad eum peruenit, quantũ ſi quilibet alius bonorũ poſſeſſor ei ſolueret, liberaret hæredẽ: nõ poteſt dici fideiuſſores liberari. nõ enim ipſum ſibi ſoluiſſe pecuniam credendum eſt, à quo hæreditas euincitur.

Percẽ-

Perceptione rei omnes liberantur: ſed perceptione precii non liberatur poſſeſſor rei. Bar.

A Dolo feciſti, quò minus poſſideres, quod ex hęreditate ad alium pertinente adprehenderas. ſi poſſeſſor corp⁹ aut litis æſtimationem præſtitit: ea res tibi proderit, quia nihil petitoris intereſt. cæterùm ſi tu antè conuétus, ex præterito dolo præſtiteris: nihil ea res poſſeſſori proderit.

Quando obligationes ſunt diſpares: ſoluens ex interuallo, poteſt petere vt ſibi actiones cedantur. Bar.

Si mandatu meo Titio pecuniam credidiſſes: eiuſmodi cõtractus ſimilis eſt tutori & debitori pupilli. & ideo mãdatore conuento & damnato (quanquã pecunia ſoluta ſit) nõ liberari debitorem, ratio ſuadet. ſed & præſtare debet

B creditor actiones mãdatori aduerſus debitoré, vt ei ſatiſfiat. & ad hoc pertinet tutoris & pupilli debitoris nos feciſſe cóparationé. nã cũ tutor pupillo tenetur ob id, quod debitoré eius nó cõuenit: neq; iudicio cũ altero accepto liberat̃ alter, nec ſi cõdẽnatus tutor ſoluerit, ea res ꝓderit debitori. quin etiã dici ſolet, tutelæ cõtraria actione agendũ, vt ei pupillus aduerſus debitoré actionib⁹ ſuis cedat.

Si creditor non poteſt cedere actionem mandatori vel fideiuſſori: exceptione cedendarum actionum repellitur. Bar.

Si creditor à debitore petés culpa ſua cauſſa ceciderit: propè eſt, vt actione mandati nihil à mandatore conſequi debeat: cùm ipſius vicio acciderit, ne mandatori poſſit a-

C ctionibus cedere.

Si principale ipſo iure reſoluitur: eodem modo reſoluitur acceſſoria ſtipulatio. Baldus.

Si inter emptorem & venditoré cóuenerit, prius q̃ aliquid ex alterutra parte ſoluere t̃, vt ab emptione diſcedat̃: fideiuſſor eo nomine accept⁹ ſoluto cõtractu liberabitur.

Delegatio tutoris liberat debitorem pupilli ita demum ſi fuerit facta bona fide. Bartolus.

XCVI. IDEM.

PVpilli debitor, tutore delegante, pecuniam creditori tutoris ſoluit. liberatio contingit, ſi nó malo conſilio cum tutore habito, hoc factum eſſe probetur. ſed etiã interdicto fraudatorio tutoris creditor pupillo tenetur, ſi cum conſilium fraudis participaſſe conſtabit.

Tranſactione reſciſſa, ex qua inducebatur exceptio: tollitur exceptionis effectus per tranſactionem inductus. Bar. D

Cùm pupilla magiſtratui, qui per fraudẽ pupillo tutorem dedit, hæres extitiſſet, tutores eius cum adoleſcẽte tranſegerũt. eam tranſactionem pupilla ratam habere noluit. nihilominus erit tutorum pecunia liberata: nec tutores contra adoleſcentem actionem, nec vtilem habebunt, qui ſuũ, recuperauit. planè ſi adoleſcẽs pecuniã reſtituere tutoribus pupillę maluerit: reſciſſo, quod geſtũ eſt, actionem vtilem in pupillam hæredem magiſtratus accipiet.

Periculum nominis ceſſi pertinet ad ceſſionarium. Bar.

Soror, cui legatũ ab hærede fratre debebatur, poſt motam legati quæſtionem tranſegit, vt nomine debitoris cõtenta legatum non peteret. placuit, quamuis nulla delegatio facta, neq; liberatio ſecuta eſſet: tamen nominis periculum ad eam pertinere. itaque ſi legatum contra placitũ peteretur, exceptionem pacti non inutiliter opponi. E

Precium pignorum debet conuerti in omne debitum, in quod pignora ſunt obligata. Baldus.

Cum eodem tempore pignora duobus contractibus obligantur, precium eorum pro modo pecuniæ cuiuſq; cõtractus creditor accepto facere debet: nec in arbitrio eius electio erit: cùm debitor precium pignoris conſortioni ſubiecerit. quod ſi temporibus diſcretis ſuperfluum pignorum obligari placuit: prius debitum precio pignorum iure ſoluetur, ſecundum ſuperfluo compenſabitur. F

Si debitum ſolutum ſit ei ad quem non pertinet, non repetitur ſi poſtea cœpit ad illum pertinere, antequam repeteretur. Pau.

Cũ inſtitutus deliberaret, ſubſtituto pecunia per errorẽ ſoluta eſt. ad eũ hęreditate poſtea deuoluta, cauſſa cõdictionis euaneſcit. quæ ratio facit, vt obligatio debiti ſoluatur.

Solutum ſimpliciter cedit primo in cauſſam duriorem: & ſi non ſit durior, cedit in antiquiorem. Pau. de caſt.

XCVII. IDEM.

Cum ex pluribus cauſſis debitor pecuniam ſoluit, vtriuſque demonſtratione ceſſante, potior habebitur cauſſa eius pecuniæ, quæ ſub infamia debetur: mox eius, quæ pœnam continet: tertio, quæ ſub iure hypothecæ vel pignore contracta eſt: poſt hunc ordinem potior habetur

propria,

propria, q̃ aliena cauſſa, veluti fideiuſſoris. quod veteres
A ideo definierunt, quod veriſimile videretur, diligentem debitorem admonitum, ita negocium ſuum geſturum fuiſſe. & ſi nihil eorum interueniret, vetuſtior contractus antè ſolueretur. Si maior pecunia numerata ſit, quàm ratio ſingulorum expoſcat. nihilominus primo contractu ſoluto, qui potior erit, ſuperfluum ordini ſecundo, vel in totũ, vel pro parte minuendo, videbitur datum.

Euicta re pro alio debito in ſolutum data, prima actione agitur, niſi dolus creditori imputetur. Item ad liberationem ſufficit rem ſolutam perfecte ex poſtfacto creditoris fieri. Bar.

XCVIII. PAVLVS.

QVi res ſuas obligauit, poſtea aliquã poſſeſſionem ex his, pro filia ſua promittendo doté, obligauit, & ſol
B uit. ſi ea res à creditore euicta eſt: dicendũ eſt, maritũ ex dotis promiſſione agere poſſe, ac ſi ſtatuliberũ, vel rem ſub cõditione legatã dotis nomine pro filia pater ſo luiſſet. harum enim rerũ ſolutio non poteſt, niſi ex euẽtu, liberare: ſcilicet quo caſu certum erit remanere eas.

Si ab alio qui habet cauſſam lucratiuam, euincitur res per extraordinariam viam, non agit ille de euictione, etiam ſi donatio cœpit à præcedenti promiſſione. Pau.

Diuerſum reſpõdetur in ea pecunia ſiue re, quã patron⁹ poſt morté liberti per Fauianã aufert. hęc enim actio cùm ſit noua, partam liberationem non poteſt reuocare.

Reſtituto minore ad rem, non reſtituitur aduerſarius eius ad pe-
C *cuniam ſi fuit in dolo inducẽdo minorem ad dandam in ſolutum. P.*

Huic applicatur minor x x v. annis, qui à creditore circunſcriptus, in rem ex cauſſa debiti ſolutam reſtituitur.

Si datur in ſolutum res quæ poteſt euinci, & etiã poteſt nõ euinci: ex futuro euentu apparebit an debitor fuerit perfecte liberatus. aliàs ſecus. Pau. de caſt.

Rem autem caſtrenſis peculij ſoluente patre, perinde accipere debemus, ac ſi alienam dediſſet: quamuis poſſit reſidere apud eũ, cui ſoluta eſt, mortuo prius inteſtato filio. ſed tunc adquiſita creditur, cùm filius deceſſerit. & vtique cuius fuerit, euentus declaret: ſicque & hoc ex his, quæ ex poſtfactis ſunt, in præteritum cuius quid fuerit, declaret.

Cauſſa leuior vel durior adiectionem non vitiat. Bar.

Mihi decem dari purè, aut Titio kalendis, vel ſub conditione: aut kalendis Ianuariis mihi, Titio Februariis vtiliter ſtipulor. quod ſi mihi ſolui kalendis Februariis, Titio kalendis Ianuariis: poteſt dubitari. ſed rectius dicitur, vtiliter ſtipulatum. nam cùm in diem ſit ea quoque obligatio: etiam mihi ſolui poteſt ante kalendas Februarias. igitur & illi ſolui poterit. D

Ratione diuerſitatis perſonarum illud quod accedit ſorti, non dicitur vſura. Bar. *vel ſic: Inter adiicientem & adiectum cadit etiam differentia ſummarum.* Bal.

Qui ſtipulatur SIBI AVT TITIO, ſi hoc dicit, SI TITIO NON SOLVERIS, dari ſibi: videtur conditionaliter ſtipulari. & ideo etiam ſic facta ſtipulatione, MIHI DECEM, AVT QVINQVE TITIO DARI? quinque Titio ſolutis, liberabitur reus à ſtipulatore. quod ita poteſt admitti, ſi hoc ipſum expreſſim agebatur, vt quaſi pœna adiecta ſit in perſona ſtipulantis, ſi Titio ſolutum non eſſet. at vbi ſimpliciter ſibi aut Titio ſtipulatur: ſolutionis tantũ cauſſa adhibetur Titius. & ideo quinque ei ſolutis, remanebũt reliqua quinque in obligatione. contrà ſi mihi quinque, illi decem ſtipulatus ſim: quinque Titio ſolutis, non facit conceptio ſtipulationis, vt à me liberetur. porrò ſi decem ſoluerit: non quinque repetit, ſed mihi per mandati actionem decem debebuntur. E

Diuerſitas locorum rerum aut factorũ inter ſtipulatorem & adiectum, ſtipulationem non vitiat: & ſolutione facta adiecto, liberatur debitor à ſtipulatione. Pau. F

Mihi Romæ aut Epheſi Titio dari ſtipulor. an ſoluendo Titio Epheſi, à me liberetur, videamus. nam ſi diuerſa facta ſint: (vt Iulianus putat) diuerſa res eſt. ſed cùm præualet cauſſa dãdi: liberatur. liberaretur enim, & ſi mihi Stichum, illi Pamphilũ dari ſtipulatus eſſem, & Titio Pãphilum ſoluiſſet. at vbi merum factũ ſtipulor, puta inſulam in meo ſolo ædificari, aut in Titij loco: nunquid ſi in Titij loco ædificet, non cõtingat liberatio? nemo enim dixit facto pro facto ſoluto liberationem contingere. ſed verius eſt liberationem contingere: quia non factum pro facto ſolui videtur, ſed electio promiſſoris completur.

Stipula-

Stipulatio concepta in perſona duorum alternatiuè, non valet
A *ſi cuilibet eorum poteſt obligatio adquiri. ſed ſi vni tantum valet: & illi adquiritur, & alter cenſetur ad ſolutionem appoſitus. Paulus.*

Si ſeruus fructuarius ex re fructuarij domino proprietatis aut vſufructuario ſtipuletur: inutilis eſt ſtipulatio. at ex re proprietarij ſi ipſi domino aut fructuario ſtipuletur: rectè ſtipulatur. tantum enim ſolutionis capax eſt fructuarius. hoc caſu, non etiam obligationis.

Exemptio ſpeciei debitæ de rerum natura, vel cõmuni commercio, obligatiõnem perimit, nec reuiuiſcit impedimento ſubmoto. tranſlatio verò in corpus integrale, obligationem non perimit: ſed res ipſa debet peti, æſtimatio verò præſtabitur creditori. Bartolus.

B Aream promiſi alienam. in ea dominus inſulam ædificauit. an ſtipulatio exſtincta ſit, quæſitum eſt. Reſpondi. ſi alienum hominem promiſi, & is à domino manumiſſus eſt: liberor. nec admiſſum eſt, quod Celſus ait, ſi idẽ rurſus lege aliqua ſeruus effectus ſit: peti eum poſſe. in perpetuum enim ſublata obligatio reſtitui non poteſt. & ſi ſeruus effectus ſit: alius videtur eſſe. nec ſimili argumento vſus eſt: ſi nauem, quam tu promiſiſti, dominus diſſoluerit, deinde eiſdem tabulis compegerit: teneri te. hic enim eadem nauis eſt, quam te daturum ſpopondiſti: vt videatur magis obligatio ceſſare, quàm exſtincta eſſe. homini autem manumiſſo ſimilis fiet, ſi ea mente diſſolutam eſſe nauem poſueris,
C vt in alios vſus cõuerterentur tabulę, deinde mutato conſilio eaſdem compoſitas. alia enim videbitur eſſe poſterior nauis, ſicut ille alius homo eſt. Non eſt his ſimilis area, in qua ædificium poſitum eſt. non enim deſiit rerum natura eſſe. imò & peti poteſt area, & æſtimatio eius ſolui debebit. pars enim inſulæ area eſt, & quidem maxima, cui etiam ſuperficies cedit. diuerſum dicemus, ſi ſeruus promiſſus ab hoſtibus captus eſt. hic interim peti non poteſt, quaſi ante diem. ſed ſi redierit poſtliminio: rectè tunc petetur. ceſſauit enim hic obligatio. area autem exſtat, ſicut cætera, ex quibus ædificium conſtitit. denique lex duodecim tabularum tignum ædibus iunctum vindicare poſſe ſcit: ſed interim id ſolui prohibuit, preciúmque eius dari voluit.

Si non intereſt creditoris, poteſt ei ſolui pecunia etiam alterius for

ma quam ſit promiſſa.

XCIX. PAVLVS *lib.* V. *Reſponſorum.* D

PAulus reſpondit. creditorem non eſſe cogẽdum in aliam formam numos accipere, ſi ex ea re damnum aliquod paſſurus ſit.

Solutio pertinet ad illos qui habẽt adminiſtrationem loci vbi eſt facienda, nec locus cõtracta obligationis inſpicitur, niſi aliud actum ſit. Bartolus.

C. IDEM.

QVæro, an curatoribus vel tutoribus in prouincia datis Romæ pecunia ſolui poſſit, quæ in prouincia ita ab his fœnerata eſſet, vt Romæ ſolueretur, cùm iidem curatores vel tutores rerum Italicarum adminiſtrationẽ non ſuſtineant: an ſi ſoluerit debitor liberetur? Paulus reſpondit. tutoribus his vel curatoribus rectè pupillo pecuniam debitam ſolui, qui negocia eius adminiſtrãt. eos autem, qui prouincialium rerũ curatores vel tutores ſunt. Italica negocia adminiſtrare non ſolere: niſi ſpecialiter tutores prouincialium rerũ, vt ſibi Romæ res redderet, promitti curauerunt. E

Solutum quod poteſt repeti non parit liberationem. Bartolus.

CI. IDEM.

PAulus reſpondit. non ideo eos, qui virilem portionem ex cauſſa fideicommiſſi inferre debuerant, liberatos videri, quoniam quidam ex collegis per errorem plus debito intulerint. Paulus reſpondit. aliam cauſſam eſſe debitoris ſoluentis, aliam creditoris pignus diſtrahẽtis. nam cùm debitor ſoluit pecuniam: in poteſtate eius eſſe, commemorare in quam cauſſam ſoluerit. cùm autẽ creditor pignus diſtrahit: licere ei precium acceptum referre etiam in eam quantitatem, quæ natura tãtum debebatur. & ideo deducto eo debitum peti poſſe. F

Si creditoris vel tutoris culpa non præceſſit: periculum pecuniæ pertinet ad debitorem vel pupillum. Bartolus.

CII. SCAEVOLA.

CReditor oblatam à debitore pecuniam, vt alia die acceptturus, diſtulit. mox pecunia, qua illa reſpublica vtebatur, quaſi ærosa iuſſu præſidis ſublata eſt. item pupillaris pecunia, vt poſſit idoneis nominib⁹ credi, ſeruata, ita

interempta

interempta eſt.quæſitum eſt,cuius detrimentum eſſet? Re-
A ſpondit.ſecundum ea,quæ proponerentur,nec tutoris, nec creditoris detrimentum eſſe.

Pecunia cedit in cauſſam expreſſam à ſoluente.Bartolus.

Cùm de ſorte debita conſtaret,de vſura litigatum eſſet: nouiſſimè ex appellatione pronunciatum eſt, ſolutas quidem vſuras non repeti,in futurum verò non deberi.quęro, pecunia data vtrũ vſuris cedere deberet,quod petitor defenderet:an verò ſorti proficeret? Reſpondit. ſi qui dabat, in ſortem ſe dare dixiſſet,vſuris non debere proficere.

Solutum in dubio cedit in cauſſam antiquiorem.Bartolus.

Valerius Lucij Titij ſeruus ſcripſit.accepi à Marino Materno ex ſumma maiore tot aureos. quæro, an hæc ſumma
B in proximum annum ei acceptò ferri debeat,cùm ſuperioris anni ſit reliquator? Reſpondit.videri in primam quamque ſummam liberationem proficere.

Quod in cauſſam indebitam eſt ſolutum:cedit in debitum.Bar.

Titius mutuam pecuniam accepit, & quincunces vſuras ſpopondit, eáſque paucis annis ſoluit. poſtea nullo pacto interueniente,per errorem & ignorantiam ſemiſſes vſuras ſoluit.quæro,an patefacto errore id, quod amplius vſurarum nomine ſolutum eſſet, quàm in ſtipulatum deductum, ſortem minueret? Reſpondit.ſi errore plus in vſuris ſoluiſſet,quàm deberet:habẽdam rationem in ſortem eius,quod amplius ſolutum eſſet.

C CIII. TERENTIVS CLEMENS.

CVm ex pluribus cauſſis debitor pecuniam ſoluit, Iulianus elegantiſſimè putat ex ea cauſſa eũ ſoluiſſe videri debere,ex qua tunc, cùm ſoluebat, cõpelli poterat ad ſolutionem.

CIIII. IDEM.

ANte reſtitutam hæreditatem ſolutiones & liberationes factæ ab hærede ratæ habebuntur.

CV. PAVLVS.

QVod dicimus in eo hærede,qui fideiuſſori teſtatoris id,quod ante aditam hęreditatem ab eo ſolutum eſt, debere ſtatim ſoluere:cũ aliquo ſcilicet temperamento temporis† intelligendum eſt.nec enim cum ſacco adire debet.

†*Hoc temp*[9].30. *die rũ erat ſecũdũ legẽ* 12. *tabularũ, de qua Alexã. ab Ale.lib.*6. *Geni. die. cap.*10.

Ius quæſitum ex conuentione, non tollitur vnius partis reuocatione: ſecus in mandato. Bartolus. D

CVI. CAIVS.

ALiud eſt iure ſtipulationis Titio ſolui poſſe, aliud poſtea permiſſu meo id cõtingere. nam cui iure ſtipulationis rectè ſoluitur, ei etiam prohibente me rectè ſolui, poteſt. cui verò aliâs permiſero ſolui, ei non rectè ſoluitur: ſi prius, quàm ſolueretur, denũciauerim promiſſori, ne ei ſolueret.

CVII. POMPONIVS.

VErborum obligatio aut naturaliter reſoluitur, aut ciuiliter. naturaliter, veluti ſolutione, aut cùm res in ſtipulationem deducta ſine culpa promiſſoris in rebus humanis eſſe deſiit. ciuiliter, veluti acceptilatione, vel cùm in eandẽ perſonam ius ſtipulantis promittentiſq; deuenit. E

Stipulanti poſt mortem meam, vel ſimpliciter ſibi dari, me mortuo rectè ſoluitur. ſed ſi mando alicui dare, me mortuo non rectè ſoluitur. Baldus.

CVIII. PAVLVS.

EI, qui mandatu meo poſt mortem meam ſtipulatus eſt, rectè ſoluitur: quia talis eſt lex obligationis. ideoque etiam inuito me rectè ei ſoluitur. ei autẽ, cui iuſſi debitorem meum poſt mortem meam ſoluere, non rectè ſoluitur: quia mandatum morte diſſoluitur.

DE ACCEPTILATIONE. Tit. IIII. F

MODESTINVS.

ACceptilatio eſt liberatio per mutuam interrogationem, qua vtriuſque contingit ab eodem nexu abſolutio.

II. VLPIANVS.

PVpillum per acceptilationẽ & ſine tutoris authoritate liberari poſſe placet.

III. PAVLVS.

PEr procuratorem nec liberari, nec liberare quiſquam acceptilatione ſine mandato poteſt.

IIII. VLPIANVS.

ACceptilatio ſub conditione fieri non poteſt.

V. VLPIANVS.

In diem

IN diem acceptilatio facta nullius momenti eſt. nam ſolutionis exemplo acceptilatio ſolet liberare.

A *Acceptilatio generalis refertur ad omnia: niſi appareat eſſe ſenſum de certis. Bartolus.*

VI. IDEM.

PLuribus ſtipulationib' factis, ſi promiſſor ita acceptò rogaſſet, QVOD EGO TIBI PROMISI, HABE'SNE ACCEPTVM? ſi quidem apparet, quid actum ſit: id ſolum per acceptilationem ſublatum eſt. ſi non apparet: omnes ſtipulationes ſolutæ ſunt: dummodo illud ſciamus, ſi ego aliud acceptò tuli, aliud tu rogaſti, nihil valere acceptilationem.

VII. IDEM.

B SAnè & ſic acceptilatio fieri poteſt, ACCEPTA FACIS DECEM? ille reſpondit. FACIO.

VIII. IDEM *lib.* XLVIII. *ad Sabinum.*

AN inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur. & niſi in hoc quoque contra ſenſum eſt, habet pactum. dicet aliquis. poteſt ergo non eſſe cõſenſus? Reſpondeo. cur non poſſit? fingamus eũ, qui acceptò ferebat, ſcientem prudentémque nullius eſſe mométi acceptilationem, ſic acceptò tuliſſe. quis dubitat non ineſſe pactũ, cùm conſenſum paciſcendi non habuerit.

Seruus cõmunis qui quærit obligationem, poteſt quærere obligationis liberationem. Bartolus.

C Seruus cõmunis ſicut vni ex dominis ſtipulari poteſt, ita etiam acceptũ rogare vni ex dominis poteſt, eúmque in ſolidum liberat. & ita Octauenus putat. Acceptò liberare ſeruus cõmunis alterum ex dominis etiã ab altero domino poteſt. id enim & Labeoni placuit. deniq, Labeo libris πιθανῶν ſcribit: ſi à Primo domino, Secundo domino ſocio ſuo ſtipulatus fuerit, poſſe à Secũdo acceptò rogare, & per acceptiliationé Primum liberare, quem ipſe obligauerat. ſic fieri, vt per vnum atque eundem ſeruum & conſtituatur & tollatur obligatio. Acceptũ ferri nõ poteſt, niſi quod verbis obligatum eſt. acceptilatio enim verborum obligationem tollit: quia & ipſa verbis fit. non enim poteſt verbis tolli, quod non verbis contractum eſt.

Obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem, nõ prætoria. Item ſublata

ſublata principali tolluntur acceſsiones vndecumque inducta. Bar.

Filiusfamiliâs promittendo patrem ciuiliter non obligat,ſed ſe obligat. propter quod acceptó rogare filiusfamiliâs poteſt,vt ſe liberet, quia ipſe obligatus eſt. pater autem acceptum rogando nihil agit, cũ nõ ipſe obligatus ſit,ſed filius.Idem erit & in ſeruo dicendum. nam & ſeruus acceptó liberari poteſt. & tolluntur etiam honorariæ obligationes,ſi quæ ſunt aduerſus dominum: quia hoc iure vtimur,vt iuriſgentium ſit acceptilatio. & ideo puto & Græcè acceptum ferri poſſe: dummodo ſic fiat, vt Latinis verbis ſolet, ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών. D

IX. PAVLVS.

PArs ſtipulationis acceptó fieri poteſt,nõ tantum ſi ſic dicatur, EX NVMIS DECEM, QVOS TIBI PROMISI, QVINQVE HABE'SNE ACCEPTOS? ſed etiam ſi ſic, QVOD EGO TIBI PROMISI, ID PRO PARTE DIMIDIA HABE'SNE ACCEPTVM? E

X. POMPONIVS.

SEd & ſi nõ numerata pecunia,ſed certum corpus(veluti homo) in ſtipulationem deductus eſt: poteſt ex parte acceptilatio fieri,quomodo & vni ex hæredibus acceptum fieri poteſt.

XI. PAVLVS.

SPecies adquirendi eſt, liberare dominum ab obligatione. & ideo fructuarius quoque ſeruus liberare acceptum rogando fructuarium poteſt: quia ex re eius videtur ei adquirere. ſed & ſi tantum vſum habuit, idẽ fiet. idemq́ue dicemus & in eo, qui bona fide nobis ſeruit: & in cæteris, qui noſtro iuri ſubiecti ſunt. ſed & ſi ſeruo, quod ipſe mihi promiſit,acceptum fecero: inutiles mihi erunt aduerſus dominum honorariæ actiones,quæ de peculio, vel in rem verſo dantur. Si ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem acceptum roget,quod defunct⁹ mihi promiſerat: verius puto contingere liberationem,vt per hoc hæreditas ipſa liberetur. ſed & ſi dominus apud hoſtes ſit: dicendũ eſt iure poſtliminij cõfirmari acceptilationẽ. nã & ſtipulari ei,qui apud hoſtes eſt, ſeru⁹ poteſt. F

XII. POMPONIVS.

Quod

A QVod in diem vel ſub conditione debetur, acceptilatione tolli poteſt. ſed ita id factum apparebit, ſi cõditio ſtipulationis exſtiterit, vel dies venerit.

Obligatio iuramenti poteſt per acceptilationem reſolui. Baldus.

XIII. VLPIANVS.

ET per iuſiurandum liberti interpoſitam operarũ obligationem per acceptilationem tolli, verius eſt. Si id, quod in ſtipulationem deductum eſt, diuiſionem non recipiat: acceptilatio in partem nullius erit momenti: vtputa ſi ſeruitus fuerit prædij ruſtici vel vrbani. planè ſi vſusfructus ſit in ſtipulatum deductus, puta fundi Titiani: poterit pro parte acceptilatio fieri, & erit reſiduæ partis fundi vſusfructus. ſi tamen viam quis ſtipulatus acceptò B iter vel actũ fecerit: iſta acceptilatio nullius erit momẽti. hoc idem eſt probandum, ſi actus fuerit acceptò latus. ſi autem iter & actus acceptò fuerit latus: conſequens erit dicere liberatum eum, qui viam promiſit. Illud certum eſt: eum, qui fundũ ſtipulatus, vſumfructum vel viam acceptò faciat: in ea eſſe cauſſa, vt acceptilatio nõ valeat. qui enim acceptò facit: vel totum, vel partem eius, quod ſtipulatus eſt, debet acceptò facere. hæ autẽ partes nõ ſunt: non magis, quàm ſi quis domum ſtipulatus, acceptò ferat cæmenta, vel feneſtras, vel parietem, vel diætã. Si quis vſumfructum ſtipulatus vſum acceptò tulerit: ſi quidem ſic tulerit acceptum, quaſi vſu debito: liberatio non continget. ſi verò quaſi ex vſufructu: cũ poſſit vſus ſine fru- C ctu conſtitui, dicendum eſt acceptilationẽ valere. Si is, qui hominẽ ſtipulatus eſt, Stichũ acceptò tulerit: Iulian⁹ libro quinquageſimoquarto Digeſtorũ ſcripſit, acceptilationem aliquid egiſſe, tuliſſeque totam obligationem. quod enim ſtipulatori inuito promiſſor ſoluere poteſt, id & acceptum latum liberationem pariet. Eum, qui fundũ ſtipulatus eſt, non poſſe de dolo malo clauſulam acceptũ ferre, conſtat. non enim in partem debiti id conſtitit: & aliud eſt, quod debetur, & aliud, quod acceptò fertur.

Si acceptilatio non valet in expreſſo: non valet in tacito. Bar.

Si Stichum aut decem ſub cõditione ſtipulatus, Stichũ acceptum fecerit, & pendente conditione Stichus deceſſerit: decem in obligatione manebunt, perinde ac ſi ea acceptila-

ceptilatio interpoſita non fuiſſet.

Acceptilatio interpoſita ſuper obligatione, per conſequentiam tollit obligationem alio modo contractam. Bar.

Si fideiuſſori acceptò fuerit latum, cũ reus re, non verbis fuiſſet obligatus: an reus quoque liberetur? & hoc iure vtimur, vt licet reus non ſit verbis obligatus, tamé acceptilatione per fideiuſſorem liberetur. D

Acceptilatio facta fideiuſſori pendente conditione, cuius exiſtentia non fingit quem retro obligatum, non prodeſt principali. Bar.

Si legatorum ſub cõditione relictorum fideiuſſori dato acceptò latum ſit: legata debebuntur poſtea conditione eorum exiſtente. Qui ita ſtipulatur à fideiuſſore, QVOD TITIO CREDIDERO, FIDE TVA ESSE IVBES: deinde antè, quàm crederet, acceptũ fecit fideiuſſori: reus non liberabitur. ſed ſi quandoque ei creditum fuerit: tenetur. nam & ſi fideiuſſorem nõ ante liberatum eſſe credimus, quàm cũ fuerit creditum reo: non tamen reus antiquiore acceptilatione, quàm obligatio ei⁹ eſt, liberari potuit. Tutor, curatorve furioſi acceptum ferre non poſſunt. ne procurator quidem poteſt facere acceptum. ſed hi omnes debent nouare. poſſunt enim & ſic acceptò facere. ne his quidem acceptum fieri poteſt, ſed nouatione facta poterunt liberari per acceptilationem. nã & in abſentium perſona hoc remedio vti ſolemus, cũ ſtipulamur ab aliquo id nouandi cauſſa, quod abſens nobis debet: & ita acceptò liberam⁹ eum, à quo ſtipulati ſumus: ſitque, vt abſens nouatione, præſens per acceptilationem liberetur. Hęres quoque & liberare & liberari acceptò poteſt, & honorarij ſucceſſores. Ex pluribus reis ſtipulandi, ſi vnus acceptũ fecerit, liberatio cõtingit in ſolidũ. E F

Si in acceptilatione venit aliud quam ſit in obligatione: non valet. Bar.

XIIII. PAVLVS.

Niſi conſentiat acceptilatio cũ obligatione, & niſi verum eſt, quod in acceptilatione demõſtratur: imperfecta eſt liberatio: quia verbis verba ea demũ reſolui poſſunt, quæ inter ſe congruunt.

Adiectio vltra debitum, acceptilationem non vitiat Bar.

XV. POMPONIVS.

Siis,

SI is, qui Stichum expromiſit, ita interroget, QVOD
A STICHVM PROMISI, STICHVM ET PAMPHILVM HABÉSNE ACCEPTO? puto rectè acceptò latum, & ſuperuacuam mentionem Pamphili factã. quemadmodum ſi is, qui decem promiſit, ita interroget, QVOD TIBI DECEM PROMISI, ET VIGINTI HABÉSNE ACCEPTA? etiam decem nomine erit liberatus.

Acceptilatio facta vni ex pluribus reis debendi, cæteros liberat ſicut ſolutio. Bar.

XVI. VLPIANVS.

SI ex pluribus obligatis vni acceptò feratur: ipſe non ſolus liberatur, ſed & hi, qui ſecũ obligantur. nã cũ ex
B duobus pluribúsve eiuſdẽ obligationis participibus vni acceptò fertur, cæteri quoq; liberãtur: nõ quoniã ipſis acceptò latũ ſit, ſed quoniã velut ſoluiſſe videat̃ is, qui acceptilatione ſolutus eſt. Si iudicati fideiuſſor ſit datus & acceptus, eiq́; acceptò latũ ſit: liberabitur & iudicatus.

Pars vnius ex rebus alternatiue debitis poteſt per acceptilationẽ ab obligatione ſubduci. Bar.

XVII. IVLIANVS.

QVi hominẽ aut decem ſtipulatus eſt, ſi quinque acceptò fecerit: partem ſtipulationis peremit, & petere quinque, aut partem hominis poteſt.

XVIII. FLORENTINVS.

C ET ex vno, & pluribus contractibus, vel certis, vel incertis, vel quibuſdã exceptis cæteris, vel omnibus ex cauſſis vna acceptilatio & liberatio fieri poteſt. Ei⁹ rei ſtipulatio, quã acceptilatio ſequatur, à Gallo Aquilio talis expoſita eſt. quidquid te mihi ex quacũq; cauſſa dare, facere oportet, oportebitue, præſens in diémue: quarũcũque rerũ mihi tecũ actio, quęq́ue aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſecutio eſt eritue: quódue tu meũ habes, tenes, poſſides: quanti quæq́ue earum rerum res erit, tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt Aulus Agerius, ſpopondit Numerius Nigidius, quod Numerius Nigidius Aulo Agerio ſpopõdit, id haberétne à ſe acceptum Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit. Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

XIX. VL-

XIX. VLPIANVS.

SI acceptó latum fuerit ei,qui non verbis, ſed re oblígatus eſt:non liberabitur quidem,ſed exceptione doli mali,vel pacti cõuenti ſe tueri poteſt. Inter acceptilationẽ & apocham hoc intereſt, quod acceptilatione omni modo liberatio contingit,licet pecunia ſoluta nõ ſit: apocha non aliâs,quàm ſi pecunia ſoluta ſit. D

XX. IDEM.

SI acceptó fuerit lata ob rem iudicatam clauſula: Marcellus ait,cæteras partes ſtipulationis euanuiſſe. propter hoc enim tantum interponi,vt res iudicari poſſit.

XXI. VENVLEIVS.

SI ſub conditione legatum mihi datum nouandi cauſſa ſtipulatus ſim,& ante exiſtẽtem conditionem acceptũ fecero: Nerua filius ait,etiam ſi conditio exſtiterit:neque ex teſtamento competituram actionem, quia nouatio facta ſit:neque ex ſtipulatu,quæ acceptilatione ſoluta ſit. E

XXII. PAVLVS.

SEruus nec iuſſu domini acceptum facere poteſt.

Reſoluta vna parte contractus, totus contractus ſoluitur. B.

XXIII. LABEO.

SI ego tibi acceptum feci, nihilomagis ego à te liberatus ſum. PAVLVS. imó cũ locatio,cõductio,emptio, venditio conuentione facta eſt,& nondum res interceſſit: vtrinque per acceptilationem (tametſi ab alterutra parte dumtaxat interceſſit)liberantur obligatione. F

DE PRAETORIIS STIPVLAtionibus. Tit. V.

I. VLPIANVS.

PRætoriarum ſtipulationum tres videntur eſſe ſpecies:iudiciales,cautionales, & communes. Iudiciales eas dicimus,quę propter iudiciũ interponuntur,vt ratum fiat:vt iudicatum ſolui,& ex operis noui nunciatione. Cautionales autem ſunt, quæ inſtar actionis habent, & vt ſit nouatio,intercedunt:vt de legato ſtipulationes,& de tutela, & ratam rem habere,& damni infecti. Communes ſunt ſtipulationes,quæ fiunt iudicio ſiſtendi cauſſa. Et ſciendum eſt,om-

eſt, omnes ſtipulationes natura ſui cautionales eſſe. hoc e-
A nim agitur in ſtipulationib⁹, vt quis cautior ſit & ſecurior interpoſita ſtipulatione.

Stipulationes Pratoria regulariter requirunt fideiuſſores, & ſic ſunt ſatiſdationes. fallit in tribus caſibus qui hic continentur vſque ad. §. quod ſi ſit. Pau.

Stipulationum iſtarum prætoriarum quædam ſunt, quæ ſatiſdationem exigunt, quædam quæ nudam repromiſſionem. ſed perpaucæ ſunt, quæ nudam repromiſſionem habent: quibus enumeratis, apparebit cæteras non eſſe repromiſſiones, ſed ſatiſdationes. Stipulatio iſta ex operis noui nunciatione, aliâs ſatiſdationem, aliâs repromiſſionem habet. videamus ergo, ex qua operis noui nuncia-
B tione ſatiſdari oporteat, & quemadmodum ſatiſdetur. nã que de eo opere, quod in priuato factum erit, ſatiſdari: de eo, quod in publico, repromitti oportet. ſed & hi quidẽ, qui ſuo nomine cauent, repromittunt: qui alieno, ſatiſdant. Item ex cauſſa damni infecti interdum repromittitur, interdum ſatiſdatur. nam ſi quid in flumine publico fiat, ſatiſdatur de ædibus: de ædibus autẽ repromittitur. Stipulatio duplę repromiſſio eſt, niſi cõuenerit, vt ſatiſdetur.

Quando vertitur dubium, an ſtipulatio Pratoria ſit de neceßitate praſtanda: cauſſa eſt ſummaria, & pertinet ad Pratorẽ viuũ hoc diſcernere. Pau. de caſt.

Quod ſi ſit aliqua controuerſia: vtputa ſi dicatur per
C calumniã deſiderari, vt ſtipulatio interponatur: ipſe prætor debet ſuper ea ſummatim cognoſcere, & cautum iubere aut denegare. ſed & ſi quid vel addi, vel detrahi, vel immutari in ſtipulatione oporteat: prætoriæ erit iuriſdictionis.

Si pratoria ſtipulatio continet factum indiuiduum: nõ diuiditur inter haredes ſtipulatoris vel promiſſoris, & tranſit ad quemlibet ipſorum actiue & paßiue. ſecus ſi continet quantitatem certam vel incertam. Pau. de caſt.

II. PAVLVS.

PRætorię ſtipulationes aut rei reſtitutionem continẽt, aut incertam quantitatem. Reſtitutionem rei, ſicuti ſtipulatio ex operis noui nunciatione, qua cauetur, vt opus reſtituatur ideoque ſiue actor, ſiue reus deceſſerit, pluri-

bus hæredibus relictis: vno vincente, vel victo, totum opus reſtitui debebit. quamdiu enim aliquid ſupereſt, tamdiu non poteſt videri opus reſtitutum. Incertam quantitatem continet ſtipulatio iudicatum ſolui, & rem ratam dominũ habiturum, & dãni infecti, & his ſimiles: in quibus reſpondetur ſcindi eas in perſonas hæredum: quamuis poſſit dici, ex perſona hæredum promiſſoris non poſſe deſcendentem à defuncto ſtipulationem diuerſam cõditionem cuiuſque facere. at in contrarium ſumma ratione fit, vt vno ex hæredibus ſtipulatoris vincente, in partẽ eius committatur ſtipulatio. hoc enim facere verba ſtipulationis, quãti ea res eſt. Sed ſi vnus ex hæredibus promiſſoris totam rem poſſideat: in ſolidum eum damnandũ, Iulianus ſcribit. In quãtum autem ipſe ea ſtipulatione, vel fideiuſſores an omnino teneãtur, dubitari poteſt. & vidẽdum ait, ne non committatur. Sed ſi lite conteſtata poſſeſſor deceſſerit: vnum ex hæredibus non maiore ex parte damnandum, licet totum fundum poſſideat, quàm ex qua parte hæres eſt. D E

III. CAIVS.

GEneraliter in omnibus prætoriis ſtipulationibus & procuratoribus ſatiſdatur.

Prætoria ſtipulatio toties eſt interponenda, quoties expedit. Pau.

IIII. PAVLVS.

PRætoriæ autem ſtipulationes ſæpius interponuntur, cũ ſine culpa ſtipulatoris cautum eſſe deſiit. F

Ex ſtipulationibus Prætoriis per procuratorẽ quæritur actio domino ſine ceſſione cauſſa cognita: ſicut in contractibus inſtitorum. B.

V. IDEM.

IN omnibus prætoriis ſtipulationibus hoc ſeruandum eſt, vt ſi procurator meus ſtipuletur mihi, cauſſa cognita ex ea ſtipulatione actio competat. idem eſt, & cũ inſtitor in ea cauſſa eſſe cœperit, vt interpoſita perſona eius dominus mercis rem amiſſurus ſit: veluti bonis eius venditis. ſuccurrere enim domino prætor debet.

In ſtipulationibus Prætoriis poteſt apponi pæna, licet in edicto Prætoris hoc non dicatur. Pau. de caſt.

VI. IDEM.

IN omnibus prætoriis ſtipulationibus, in quibus fieri primo

primò aliquid, deinde ſi factum nõ ſit, pœnam inſerimus:
A pœnæ nomine ſtipulatio committitur.

VII. VLPIANVS *lib. XIV. ad edictum.*

PRætoriæ ſatiſdationes perſonas deſiderant pro ſe interuenientiũ: neq; pignoribus quis, neq; pecuniæ vel auri vel argẽti depoſitione, in vicẽ ſatiſdationis fungitur.

VIII. PAPINIANVS *lib. quinto Quæſtionum.*

QVi ſub conditione inſtitutus eſt, agnita bonorũ poſſeſſione cogi ſubſtituto in diem cauere longiorem. prætor enim beneficium ſuum nemini vult eſſe damnoſum: & poteſt videri calumnioſè ſatis petere, quem alius antecedit. Cũ ſub contrariis conditionibus Titio & Mæuio legatũ ſit: vtrique cauetur: quia vterque
B ex voluntate defuncti ſperat legatum.

IX. VENVLEIVS.

IN prætoriis ſtipulationibus ſi ambiguus ſermo acciderit: prætoris erit interpretatio, eius etenim mẽs exiſtimanda eſt.

In ſtipulationibus Prætoriis interuentu nouæ perſonæ nouatio nõ præſumitur ipſo iure. ſed ope exceptionis. Bar.

X. VLPIANVS.

VAleriano reſpondit. ſi præſes, qui antè in triennium caueri iuſſerat, poſtea in longum tẽpus caueri præceperit: quia à prima ſtipulatione prorſus diſcedi voluerit, exceptionem primæ ſtipulationis obligatis peperiſſe
C videri.

In ſtipulationibus quæ committuntur ad intereſſe propter difficultatem probandi intereſſe, vtile eſt apponere pœnam certæ quantitatis, quæ loco illius ſuccedit. Pau. de caſt.

XI. VENVLEIVS.

IN huiuſmodi ſtipulationibus, quę quãti ea res eſt, promiſſionem habent: commodius eſt certam ſummam comprehendere: quoniam plerumque difficilis probatio eſt, quanti cuiuſcumque interſit, & ad exiguam ſummam deducitur.

REM PVPILLI SALVAM FOre, uel adoleſcentis. Tit. VI.

Hac ſtipulatio committitur finita pœna, & nō ante. Pau. de caſt.

I. PAVLVS. D

CVm pupillo rem ſaluam fore ſatiſdatum ſit: agi ex ea tunc poteſt, cū & tutelæ poteſt.

II. VLPIANVS.

SI pupillus abſens ſit, vel fari non poſſit: ſeruus eius ſtipulabitur. ſi ſeruum non habet: ſeruus ei emendus eſt. ſed ſi non ſit, vnde ematur, aut ſi non ſit expedita emptio: profectò dicemus ſeruum publicum apud prætorem ſtipulari debere.

III. IDEM.

AVt dare aliquem prætor debet, cui caueatur.

IIII. IDEM.

NOn quaſi ipſo iure pupillo adquirat (neque enim adquirit) ſed vt vtilis actio ex ſtipulatu pupillo detur. cauetur autem pupillo hac ſtipulatione per ſatiſdationē. E

Qui tutelam adminiſtrauit: etiam ſi non erat verus tutor, ſed vt tutor agebat: hac ſtipulatione tenetur. ſed ille qui nullo modo geſſit, etiam ſi erat verus tutor, non tenetur hac ſtipulatione, licet teneatur vtili actione tutelæ. Pau.

Illud ſciendum eſt, hac ſtipulatione teneri tam eū, qui tutor eſt, quàm eum, qui pro tutore negocia geſſit, vel gerit, & fideiuſſores eorum. ſed enim qui non geſſit, omnino non tenebitur: nam nec actio tutelæ eum, qui non geſſit, tenet: ſed vtili actione conueniendus eſt, quia ſuo periculo ceſſauit: & tamen ex ſtipulatu actione neque ipſe, neque fideiuſſores eius tenebuntur. compellendus igitur erit ad adminiſtrationem propterea, vt ſtipulatione quoq; iſta poſſit teneri. F

Hac ſtipulatio contra verum tutorem committitur demum finita tutela: ſed contra procuratorem & contra curatorem committitur ſtatim, quod res cœperit male geri. Pau. de caſt.

Hanc ſtipulationem placet finita demum tutela committi: & fideiuſſoribus diem exinde incipere cedere. in curatore aliud eſt. ſed & in eo, qui pro tutore negocia geſſit, aliud dicendum eſt. itaque iſtæ ſtipulationes ſiquidē quis tutor fuit, finita demum tutela committentur. ſi verò pro tutore negocia geſſit: cōueniēs eſt dicere, ſtatim, vt quæque res ſalua non eſſe cœpiſſet, committi ſtipulationem.

Si tutor

A Si tutor ab hoſtibus captus ſit, an committatur ſtipulatio, videamus. mouet, quia finita tutela eſt, licet recuperari ſperetur. & puto poſſe agi. Generaliter ſciendum eſt, ex quibus cauſſis dicimus tutelæ agi non poſſe: ex iiſdé cauſſis nec ex ſtipulatu rem ſaluam fore agi poſſe, dicendum eſſe. Si quis curator datus non geſſerit curam: conſequens erit dicere, ſtipulationem non committi. ſed eadem hæc erunt dicenda, quæ in tutore diximus. illud ſecus, quod hæc ſtipulatio ſtatim, atque quid ſaluum eſſe deſinit, committitur, & fideiuſſoribus dies cedit, & in ſe reuoluitur. Pertinet autem hæc ſtipulatio ad omnes curatores, ſiue puberibus, ſiue impuberibus propter ætatis infirmitatem, ſiue prodigis, vel furioſis, vel quibuſdam aliis (vt fieri adſolet) dati ſint.

B *Per filium in poteſtate patris ſtipulātem hac actio quæritur.* Bal.

V. PAVLVS.

SI filius, qui in poteſtate furioſi erit, rem ſaluam fore ſtipuletur: adquirit patri obligationem.

VI. CAIVS.

SEruum pupilli ſtipulari ita neceſſe eſt, ſi pupillus abeſt, aut fari non poteſt. nam ſi præſens eſt, & fari * poteſt: etiam ſi eius ætatis erit, vt non intelligat, quid agat: tamen propter vtilitatem receptum eſt, rectè eum ſtipulari, & agere.

* *Pand. Flo. habent fari* 'non' *poteſt cũ nota expũctionis.*

VII. MODESTINVS.

C DAtiuus, vel teſtamentarius tutor, ſiue curator nõ petet ſatis à collega ſuo: ſed offerre ei poterit, vtrum ſatis accipere velit, an dare.

Curator etiam ad certum actum debet ſatiſdare. Bal.

VIII. VLPIANVS.

ET ſi ad ſpecies curator datus ſit, rem ſaluam fore ſtipulatio interponetur.

Etiam nomina debitorum comprehenduntur appellatione rerum: & ideo cadunt ſub verbis ipſius ſtipulationis. Pau.

IX. POMPONIVS.

CVm pupillus à tutore ſtipulatur ré ſaluam fore: non ſolum quæ in patrimonio habet, ſed etiam quæ in nominibus ſunt, ea ſtipulatione videntur contineri. quod enĩ in tutelæ iudiciũ venit, hoc & ea ſtipulatione cõtineť.

Tutor qui finita tutela retinet aliquid ex bonis pupilli, tenetur ad fructus & intereſſe. Bal. D

X. AFRICANVS.

SI poſtea, quàm pupillus ad pubertatem peruenit, tutor in reſtituenda tutela aliquamdiu moram fecerit: certũ eſſe, & fructuum nomine, & vſurarum medij temporis, tã fideiuſſores eius, quàm ipſum teneri.

Licet res pupilli ſint ſalua in ſe, ſi tamen ſunt penes tutorem, & non reſtituuntur, committitur contra eum hac ſtipulatio: quia nõ videntur ſalua quo ad pupillum. Pau.

XI. NERATIVS.

CVm rem ſaluam fore pupillo cauetur: committitur ſtipulatio, ſi quod ex tutela dari fieri oportet, non præſtetur. nam & ſi res ei ſalua ſit, ob id nó eſt: quia quod ex tutela dari fieri oportet, non ſoluitur. E

Fideiuſſores rem pupilli ſaluam fore, non habent beneficium diuiſionis. Bal.

XII. PAVLVS.

SI plures fideiuſſores à tutore pupillo dati eſſent: non eſſe diſtinguendum, ſed in vnum dãdam actionem: ita vt ei, qui conueniretur, actiones præſtarẽtur. nec quiſquã putauerit ab iure diſceſſum, poſtquã pro ea parte placuit tutores condemnari, quam adminiſtrauerunt: & ita demũ in ſolidum, ſi res à cæteris non ſeruentur, aut idonea culpa detegatur, quod ſuſpectum facere ſuperſederint. nam æquitas arbitrij atque officium boni viri videtur eam formam iuris deſideraſſe. cæterũ fideiuſſores ciuiliter in ſolidum obligati, cæteris quidem agentibus, vt diuidatur actio, impetrare poſſunt: pupillo verò agente, qui non ipſe contraxit, ſed in tutorem incidit, & ignorat omnia, beneficium diuidendæ actionis iniuriam habere viſum eſt: ne ex vna tutela cauſſæ plures, variæque quæſtiones apud diuerſos iudices conſtituerentur. F

IVDICATVM SOLVI.

Tit. VII.

Fideiuſſor iudicatum ſolui, habet ad ſoluendum tempus quadrimeſtre ſicut reus principalis. Bal.

I. PAVLVS.

In ſti-

A IN ſtipulatione IVDICATVM SOLVI poſt rem iudicatam ſtatim dies cedit: ſed exactio in tépus reo principali indultũ differtur.

Perempta inſtantia liberatur fideiuſſor iudicatum ſolui. Bartolus.

II. IDEM.

CVm lite mortua nulla res ſit: ideò cõſtat fideiuſſores ex ſtipulatu IVDICATVM SOLVI non teneri.

III. VLPIANVS.

SI quis ad aliquẽ iudicem iturus, ſtipulatus eſt IVDICATVM SOLVI? & agit apud alterum: non committitur ſtipulatio: quia non huiuſmodi iudicis ſententiæ
B fideiuſſores ſe ſubdiderunt.

Tutor, curator, & procurator poſſunt ſatiſaccipere iudicatum ſolui, dummodo ſatiſaccipiant vt tales, & vigore officii ſui. coniunctæ vero perſonæ non poſſunt ſatiſaccipere cum effectu, niſi ratihabitio ſubſequatur. Bal.

Stipulationem IVDICATVM SOLVI ꝓcurator, & tutor, & curator ſtipulari poſſunt. Procuratorem eum accipere debemus, cui mandatum eſt: ſiue huius rei tantum mandatum ſuſcepit, ſiue etiam vniuerſorum bonorum. ſed & ſi ratum fuerit habitũ, procurator videtur. Sed ſi fortè ex liberis, vel ex parentibus aliquis interueniat, vel vir vxoris nomine, à quibus mandatum non exigitur: an com-
C mittatur ſtipulatio, quæritur. magiſq; erit, ne cõmitti debeat, niſi fuerit ei mandatum, vel ratum habitum. quod enim eis agere permittitur edicto prætoris, non facit eos procuratores. itaq; ſi talis perſona interueniat: ex integro erit cauendum. ſed & quod de tutore diximus, ita accipiẽdum eſt: ſi is fuerit, qui tutelam adminiſtrabat. ſi tutor non eſſet: tutoris appellatione eum nõ contineri. ſed & ſiquidem tutor ſit, non tamẽ quaſi tutor negocium adminiſtret, vel dum ignorat, vel ex alia cauſſa: dicendum erit, non cõmitti ſtipulationem. nam edicto prætoris illi tutori agẽdi facultas datur, cui à parente, maioreuẽ parte tutorum eorum, vel cuius de ea re iuriſdictio fuit, tutela permiſſa erit. Sed & curatorem accipiemus furioſi vel furioſæ. item pupilli, pupillæ, cæterorumq́ue, puta adoleſcentis,

vel ſi alterius cuius curator ſit: cõmitti puto ſtipulationẽ.

Si tutor eſſe proponatur regionis alicuius, vel prouinciæ, vel rerum Italicarum: conſequens erit dicere, ſtipulationem ita demum committi, ſi ex ea cauſſa egerit, quæ ad adminiſtrationem earum pertinebat. D

Si cauſſa non defendatur: cõmittitur hac ſtipulatio propter clauſulam de defendendo, licet definitiua non ſit adhuc lata. Pau.

Si reus, poſtquam iudicatũ ſolui promiſit, demens factus ſit: an ſtipulatio committatur ob rem non defenſam, quæritur. magisq́ue eſt, vt cõmittatur, ſi nemo eum defendat.

Ob rem non defenſam ſtipulatio nõ committitur, quãdiu poteſt exiſtere, qui defendat.

Mora cõmiſſa in non defendendo poteſt purgari vſque ad ſententiam: poſt ſententiam vero vel ſolutionem purgari non poteſt. Bar. E

Si plures fuerint fideiuſſores: poſtea, quàm cum vno lis conteſtata eſt, ex clauſula ob rem non defenſam ipſe reus poteſt ſuſcipere defenſionem.

IIII. IVLIANVS.

IS autem, cum quo actum fuerit, abſolui debet.

V. VLPIANVS.

IAm tamẽ fideiuſſore, qui iudicium acceperat, damnato: fruſtra defenſionem reus ſuſceperit. cæterùm & ſi ſolutum fuerit poſtea, quàm illi iudicatum eſt: repetitionem conſtituerimus eius, quod ſolutum eſt. Vnus ex fideiuſſoribus vel hæredibus plurib⁹, alio ceſſante ſuſcipere defenſionem poteſt. F

Stipulatio ſemel commiſſa ad intereſſe totale, vlterius non committitur. Bartolus.

In hac ſtipulatione, quia plures cauſſæ ſunt vna quantitate concluſæ, ſi committetur ſtatim ſtipulatio ex vno caſu: amplius ex alio committi non poteſt.

Qualiſcunque defenſor ſponte admiſſus ſufficit. Bal.

Nunc videamus, qualis defenſio exigatur, ne committatur ſtipulatio, & quarum perſonarum. & ſiquidẽ ex perſonis enumeratis in defenſionẽ quis ſuccedat: palàm eſt, rectè rem defendi, nec cõmitti ſtipulationem. ſi verò extrinſecus perſona defenſoris interueniat: æquè ſtipulatio non committetur: ſi modò ille paratus ſit rem boni viri arbitratu defẽdere, hoc eſt ſatiſdare. ſic enim videtur defendere,

fendere, ſi ſatiſdet. cæterùm ſi ſimpliciter paratus ſit in-
A teruenire, nec admittatur: committetur iſta ſtipulatio ob
rem non defenſam. quod ſi quis eum, vel cum ſatiſdatio-
ne, vel ſine ſatiſdatione admiſerit: conſequens erit di-
cere, ſtipulationis iſtius nullam partem committi: quia
ſibi imputare debet, qui talem defenſorem admiſit. Si
ex fideiuſſoribus, qui iudicatum ſolui cauerant, exiſtat de-
fenſor: placuit ob rem iudcatam ſtipulationem non com
mitti: cæteraque eadem eſſe, atque ſi extraneus defenſor
exiſtat.

*Fideiuſſores dati in hac ſtipulatione non tenentur defendere ſi no
lunt: quia nec promiſerunt. ſed dumtaxat pœnã & intereſſe, ſi cauſ-
ſa non defendatur: ſed ſi defendant, & ſuccumbant: recuperant ſortẽ
B quam ſoluunt: expenſas vero non ſi autem obtinent, expenſas recu-
perant per vtilem actionem mandati, non per directam, quia non fe-
cerunt id quod mandatum erat: cum defenſio non eſſet eis mandata,
vt dictum eſt, ſed fecerunt iuxta mandatum. Pau.*

In hac ſtipulatione hoc tractatur, an qui fideiuſſerunt,
ſi defenſionem omiſerint, mandati iudicio teneantur. &
eſt verius, non teneri. hi enim in quantitatem interuene-
runt, & hoc illis fuit mandatum, non in defenſionem. quid
tamen ſi & hoc ſibi adſumpſerint, vt defendant? an man-
dati poſſint agere? & ſi quidem victi ſunt: vtique quod
ob rem iudicatam præſtiterunt, conſequentur. ſumptus ta-
men litis minimè petent. ſi autem obtinuerint: poterunt
C & ſumptus litis conſequi, quaſi iuxta mandatum, & ſi non
mandatum fecerint.

*Ad defendendum cauſſam cœptam contra vnum, etiam ſi de illo
peruentum ſit ad plures hæredes: non admittuntur plures defenſo-
res, ſed debent vnum conſtituere, licet ex parte actoris plures procu-
ratores admittantur. Pau.*

Si tamen plures fideiuſſores defendere fuerint parati:
videamus, vtrum vnum defenſorem debeant darę: an ve-
rò ſufficiat, vt vnuſquiſque eorum pro parte ſua defendat,
vel defenſorem ſubſtituat. & magis eſt, vt niſi vnum dent
procuratorem (deſideràte ſcilicet hoc actore) cõmittatur
ſtipulatio ob rem non defenſam. nã & plures hæredes ne-
ceſſe habebunt vnum dare procuratorem, ne defenſio per
plures ſciſſa incõmodo aliquo adficiat actorem. aliud eſt
in hæ-

in hæredibus actoris, quibus neceſſitas non imponitur, vt per vnum litigent. Illud ſciendum eſt, ibi rem eſſe defendendam, vt rectè defendatur, vbi debet agi. D

VI. IDEM.

IVdicatũ ſolui ſtipulatio tres clauſulas in vnũ collectas habet: de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo.

Mutata conditione defenſoris rei de habente mandatum ad non habente, vel econtra, vel in ipſum principalẽ actore ſciẽte ſtipulatio iudicatum ſolui non poterit committi: ſecus actore ignorante. Bar.

VII. CAIVS. *lib.* XXVII. *ad edictum prouinciale.*

SI ante acceptum iudicium prohibitus fuerit procurator à domino, & actor ignorans prohibitum eſſe egerit: an ſtipulatio committatur? Et nihil aliud dici poteſt, ꝗ̃ committi. Quod ſi quis ſciens prohibitũ eſſe, egerit: Iulianus non putat ſtipulationem committi. nam vt committatur, non ſufficere ait, cum ea perſona acceptum eſſe iudicium, quæ ſtipulatione comprehenſa eſt: ſed oportere etiã cauſſam perſonæ eandem eſſe, quæ ſtipulationis interponendæ tẽpore fuit. & ideò ſi is, qui ꝓcurator datus eſt, hæres extiterit domino, atq; ita acceperit iudiciũ, ſiue etiã prohibitus acceperit: non cõmittitur ſtipulatio. Nã aliàs reſponſum eſſe, ſi quis abſentẽ defendẽs ſatiſdederit, deinde vel procurator ab eo datus, vel poſt quàm hæres ei extitit, iudicium acceperit: fideiuſſores non teneri. E

VIII. PAVLVS.

SI petitor poſt ſatiſdationem ante iudicium acceptum hæres poſſeſſori extiterit: extinguetur ſtipulatio. F

IX. VLPIANVS.

IVDICATVM SOLVI ſtipulatio expeditam habet quantitatem. in tantum enim cõmittitur, in quantum iudex pronunciauerit.

Pro defenſore cum mandato ſatiſdat dominus, ſed defenſor ſine mandato inuenire debet ſibi fideiuſſores. Pau.

X. MODESTINVS.

SI ad defendendũ procurator datus fuerit: ſatiſdare iubetur IVDICATVM SOLVI ſtipulatione, q̃ non ab ipſo ꝓcuratore, ſed à domino litis interponitur. quod ſi procurator aliquẽ defendat: ipſe cogitur ſatiſdare IVDICATVM SOLVI ſtipulatione.

Princi-

Principali perempto durat iudicium ſuper acceſſorio. Baldus.

XI. PAVLVS.

A SI ſeruus, qui in rem actione petebatur, lite conteſtata deceſſerit, deinde poſſeſſor litem deſeruerit: quidam eius fideiuſſores pro lite datos nõ teneri putant: quia mortuo homine nulla iam res ſit. quod falſum eſt: quoniam expedit de euictione actionis conſeruandæ cauſſa, item fructuum nomine rem iudicari.

Perſonale priuilegium rei non competit fideiuſſori iudicii. Baldus.

XII. IDEM.

SI reus poſt IVDICATVM SOLVI ſtipulationem, in magiſtratu ſit, nec inuitus in ius vocari poſſit: tamen niſi res boni viri arbitratu defendatur, fideiuſſores tenent.

B *Definitiua lata contra contumacem, extinguit actionem competentem ob rem non defenſam: niſi ſuper ea prius lis fuerit conteſtata. Item quocunque modo deſinat actio competere, vel lis fuerit terminata: ſtipulatio ob rem non defenſam finitur. Bar.*

XIII. VLPIANVS.

CVm quærebatur, ſi interpoſita IVDICATVM SOLVI ſtipulatione, cùm quis rem nõ defenderet, poſtea ex eremodicio † ſententiã eſſet paſſus: an ob rem iudicatã clauſula cõmittatur? dicebã, vnã clauſulã in ſtipulatione IVDICATVM SOLVI ob rem nõ defenſam, & ob rem iudicatã in ſe habere. cũ igitur IVDICATVM SOLVI ſtipulatio vna claudatur clauſula, ſiue res iudicetur, ſiue res non defendatur: meritò quæritur, ſi altera clauſula cõmittatur, an ex altera rurſum cõmitti poſſit? ecce enim ſi quis ſtipuletur, SI NAVIS EX ASIA VENERIT, aut SI TITIVS CONSVL FVERIT, cõſtat, ſiue nauis prior venerit, ſiue Titius antè conſul factus ſit: cõmitti ſtipulationem. ſed vbi cõmiſſa eſt ex priore cauſſa, ex altera (licet exiſtat conditio) amplius non committitur. altera enim cauſſa, non vtraque inerat ſtipulationi. proinde videndum eſt, ſtipulatio ob rem non defenſam, vtrum commiſſa eſt re non defenſa: an non prius creditur commiſſa, niſi ex ſtipulatione lis fuerit conteſtata. quod magis eſt. & ideo nec fideiuſſoribus videtur ſtatim dies cedere, vbi res cœperat non defendi. proinde & ſi fortè lis finita fuerit, ad quã defenſio erat neceſſaria, vel ſolutione,

† Quid eremodiciũ Alex. ab Alex. lib. 4. Geni. die. ca. 15.

C

vel

vel tranſactione, vel acceptilatione, vel quo alio modo: conſequenter placuit, euaneſcere ob rem non defenſam clauſulam. D

Mutatio actionis, vel rei impedit ſtipulationem Iudicatum ſolui committi. Bartolus.

Si fuero à fideiuſſore procuratoris ſtipulat' IVDICATVM SOLVI quaſi in rem acturus, & poſtea in perſonā egero: vel alia actione acturus, aliam autem dictauero: non committitur ſtipulatio: quia de alio actum videtur, de alio ſtipulatio interpoſita eſt.

Licet facta fuerit ſolutio pro parte de intereſſe ex clauſula de defendendo. poteſt purgari mora ne ſoluatur altera pars, nec propterea repetitur ſolutum. Paulus.

XIIII. VLPIANVS. E

SI ex duobus fideiuſſorib', qui IVDICATVM SOLVI ſpoponderant, alter ob rem non defenſam partem ſuam ſoluerit: nihilominus res defendi poterit: nec tamen is, qui ſoluerit, repetet. ſtipulatio enim pro parte eius perempta eſt perinde, ac ſi acceptum ei factum fuiſſet.

Si agitur ob rem non defenſam contra fideiuſſores: debet actor ſibi cauere de non proſequendo litem contra principalem: alias non tenetur fideiuſſor ſibi ſoluere: & ſi ſoluit hac cautione non recepta, non repetitur à principali. Pau.

Quoties ex ſtipulatione IVDICATVM SOLVI ob rem non defenſam agitur cum fideiuſſoribus: non eſt iniquum caueri, dominum priore iudicio abſolui: quia omiſſa cautione, fideiuſſores mandati iudicio non conſequentur, aut certè cogentur dominū priore iudicio defendere. F

Clauſula ob rem non defenſam tollitur eo ipſo quod cœpit cauſſa defendi, vel deſiit poſſe. Paulus.

XV. AFRICANVS.

HAec ſtipulatio QVAM DIV RES NON DEFENDATVR, ſimulatque defendi cœperit, aut defendi debere deſierit, reſoluitur.

Qui paratus eſt ſoluere, non cogitur iudicium ſuſcipere. Paulus.

XVI. TERENTIVS CLEMENS.

EX IVDICATVM SOLVI ſtipulatione ob rem non defenſam cum vno ex fideiuſſoribus agere volo. quod pro parte eius ſit, ſi ſoluere mihi paratus eſt: nō debet dari mihi

ri mihi in eum iudicium. neque enim æquum eſt, aut iudicio adſtringi, aut ad inficiationem cõpelli eum, qui ſine iudice dare paratus eſt, quantũ aduerſarius eius per iudicem ab eo conſecuturus eſt.

A

Ratione doli cõmittitur ſtipulatio ex clauſula de dolo inſolidum contra quemlibet fideiuſſorem. Paulus.

XVII. VENVLEIVS.

EX clauſula de re iudicata dolo malo ob rem non defenſam in ſolidũ committitur ſtipulatio. non enim videbitur defenſa res boni viri arbitratu, quæ nõ in ſolidum defenſa ſit.

Non dicitur indefenſus ille, qui non tenetur ſe defendere. Bal.

XVIII. IDEM.

B VIr bonus non arbitratur indefenſam eſſe rem, de qua prætor accipere iudicium non cogitat.

Clauſula doli cõmittitur propter dolum commiſſum ab initio ſtipulationis vſque ad finem iudicii ex dolo principalis & hæredis eius, & etiam extranei ſi pœna fuerit adiecta. Bartolus.

XIX. IDEM.

NOuiſſima clauſula IVDICATVM SOLVI ſtipulationis DOLVM MALVM ABESSE ABFVTVRVMQVE ESSE, & in futurum tempus permanens factum demonſtrat. itaque & ſi fortè deceſſerit is, qui dolo fecit, tenebitur hæres eius. verbũ enim ABFVTVRVMQVE ESSE pleniſſimum eſt, & ad omne tempus refertur: vt ſi aliquo tempore non abfuerit dolus (quoniam verum ſit non abfuiſſe) committatur hæc clauſula. ſin autem adiectum ſit, SI HVIVS REI DOLVS MALVS NON ABERIT, QVANTI EA RES EST, DARE SPONDES? etiam ob extranei dolum promiſſor de pœna tenebitur. doli autem mali clauſula, ſicut reliquæ ſtipulationes, in quibus tempus nominatim adiectum nõ eſt, ad principium ſtipulationis refertur.

C

Fideiuſſor acceptus in prima cauſſa non tenetur, in eo quod iudicatur in cauſſa appellationis, niſi aliud actum ſit. Bartolus.

XX. SCAEVOLA.

CVm apud Sempronium iudicem datum reus defenderetur: ſtipulatione cautũ eſt, vt quod Sempronius iudex iudicaſſet, præſtaretur: à cuius ſententia petitor appellauit.

lauit.& cùm apud competentem appellationis iudicem res agererur,defenſore condemnato: quæſitum eſt,an ſtipulatio commiſſa eſſet?reſpondit. ſecundum ea, quæ proponerentur,non eſſe iure commiſſam.CLAVDIVS.ideo in ſti pulatione adiicitur,QVI'VE IN EIVS LOCVM SVBSTITVTVS ERIT. D

Hæc ſtipulatio ex duabus clauſulis poteſt committi contra diuerſos,ſed contra eundem non:ſed præualet cauſſa iudicati. Bartolus.

XXI. IDEM.

SI vnus ex fideiuſſoribus ob rem non defenſam conuentus ſit,deinde poſtea ea res defendatur:alter fideiuſſorum ob rem iudicatã cõueniri poteſt.& ſi reus promittẽdi duobus hæredibus relictis deceſſerit,alter rem non defendat, alter defendat:is,qui non defendit,ob rem non defenſam conueniri poteſt:ille,qui defendit,ob rem iudicatam: E quoniam in vnius eiuſdémque perſona non poſſe committi has duas clauſulas creditur:& nos dicimus,ſemper prçualere rei iudicatæ clauſulam,eámque ſolam committi.

RATAM REM HABERI, ET DE RAtihabitione. Tit. VIII.

Quando conuenitur ille, cui exceptio rei iudicatæ competeret, ſi verus procurator exegiſſet,ſtipulatio de rato committitur. Bartolus.

PAPINIANVS.

CVm quis de rato ſtipularetur : quamuis non idem, ſed alius pro domino conueniretur,qui conueniri non poſſet:ſi ratũ dominus habuiſſet, committi ſtipulationem placuit : veluti ſi fideiuſſor,aut alter ex reis promittendi,qui ſocius eſt,conueniretur. F

In ſtipulatione rem ratam haberi, habetur reſpectus ad intereſſe, non ad petita,ſi fortè minus vel plus eſt in intereſſe. Bál.

II. IDEM.

IN ſtipulatione de ratum habendo non eſt cogitandum rei promittendi vel ſtipulandi compendium: ſed quid interfuit eius,qui ſtipulatus eſt ratũ haberi,quod geſtũ eſt.

Petens reſtitutionem in integrum aduerſus actum geſtum cũ procuratore,nõ videtur ipſum impugnare ex defectu mãdati, ſed poti° approbare

approbare quantum ad hoc: ideo non facit hanc ſtipulationem committi ex eo, quod no fuit habitus ratus: niſi etiam de hoc fuiſſet promiſſum, quod reſtitutio non peteretur: quam promiſsionem vtue eſt reo conuento fieri facere. Bartolus.

A

III. IDEM.

CVm minor vigintiquinque annis creditor pecuniam recuperare vellet: interpoſitus procurator debitori de ratum habendo cauit. reſtitutione in integrum data, neque indebiti conditionem, neque ſtipulationem committi conſtabat. idémque eueniret, ſi falſi procuratoris actum minor annis ratum habuerit. & ideo ità cauẽdũ erit: præcedente quidem mandato, ſi ille in integrum reſtitutus fuerit, hæréſve eius, aut is, ad quem ea res, qua de re agitur, pertinebit: quanti ea res erit, tantam pecuniam dari. mãdato verò non interueniente: vulgaribus verbis de ratum habendo. hæc quoque prudentius inter conſentientes adſtringentur. alioquin ſi non conueniat, nec creditor minor conſentiat: actionem dari oportebit.

B

Qui appellat à ſententia lata contra falſum procuratorem, procuratorio nomine intelligitur ea, quæ per procuratorem geſta ſunt, rata habere & ideo non committitur ſtipulatio rati. Baldus.

Falſus procurator de ratum habẽdo cauit, atque ita dominus à ſententia iudicis procuratore victo prouocauit. ſtipulationis defeciſſe conditionem apparuit, cùm ad auxilium commune ſuperatus cõfugiſſet. quod ſi dominus, qui ratũ non habuit, pecuniam exegerit: ſtipulatio de rato committetur in eam pecuniam, quam dominus accepit, quamuis nihil procurator accepit.

C

Qui petit maiorem ſummam, & minorẽ petere videtur. Baldus

IIII. SCAEVOLA.

PRocurator quinquaginta petit. ſi dominus centum petat: tenebuntur fideiuſſores, qui de ratihabitione cauerunt in quinquaginta, & quanti interfuit differri quinquaginta actionem.

Ratihabitio poteſt fieri tacitè ſicut expreſſè: & vtroque caſu facit ſtipulationem iſtam non committi. Pau.

V. PAVLVS *lib.* XI. *Reſponſorum reſpondit.*

NOn tantum verbis ratum haberi poſſe, ſed etiam actu. denique ſi eam litem, quam procurator inchoaſſet, dominus

dominus comprobans perſequeretur: non eſſe commiſſam ſtipulationem. D

In cauſſa ſuſpecti procurator ex parte rei cogitur cauere de rato. Bartolus.

VI. VENVLEIVS.

TVtore ſuſpecto poſtulato, defenſor ſi velit, reſpõdere: cautionem ratam rem dominum habiturum cauere compellendus eſt.

Hæres non poteſt ratum habere quod factum eſt nomine defuncti in iis quæ ad hæredem non tranſeunt. Bartolus.

VII. PAVLVS.

SI is, cui ignoranti petita eſt bonorum poſſeſſio, deceſſerit: hæres eius intra tempora petitionis ratam eam habere non poteſt. E

Propoſitio actoris contra quam exceptio rei iudicatæ non obſtaret, ſi dominus verus egiſſet: non facit ſtipulationem de rato committi. Bartolus.

VIII. VENVLEIVS.

PRocurator ad exhibendum egit, & cùm aduerſarius abſolutus eſſet, quia non poſſidebat: cùm poſſeſſionẽ eiuſdem rei nactus eſſet, egit cum eo dominus ad exhibendum. Sabinus ait, fideiuſſores non teneri: quoniam hæc alia res ſit. nã & ſi dominus egiſſet, mox abſoluto aduerſario, quia non poſſideret, ex integro ageret: non obſtaturam rei iudicatæ exceptionem.

Defenſor ex neceſſitate poteſt exceptionẽ ex ſua perſona opponere. Bartolus. F

Si procurator à debitore pecuniam exegerit, & ſatiſdederit dominum ratã rem habere, mox dominus de eadem pecunia egerit, & litem amiſerit: committi ſtipulationem. & ſi procurator eandem pecuniam domino ſoluerit: ſine iudice condicturum. ſed cùm debitor ex ſtipulatu agere cœperit: poteſt dici dominũ, ſi procuratoris defenſionem ſuſcipiat, nõ inutiliter doli mali exceptione aduerſus debitorem vti: quia naturale debitum manet.

In cauſſa ſtatus cauetur tam ex parte actoris quàm rei: & certa pœna apponitur: quia res eſt inæſtimabilis. Pau.

Si quis à procuratore ſtatus controuerſiam patiatur: ſatis accipere debet à procuratore, ne impunè ſæpius pro ſuo ſta-

ſuo ſtatu conueniretur. & ſi dominus venientéſque ab eo
A perſonæ ratum non habuerint,quod procurator eum in ſer
uitutem peticrit, vel aduerſus procuratorem ex ſeruitute
in libertatem petitus fuerit: quanti ea res eſt, ei præſtetur,
ſcilicet cùm de libertate eius conſtiterit:id eſt quãti inter-
fuit eius de ſtatu ſuo rurſus non periclitari,& propter im-
pendia, quæ in litem fecerit. ſed Labeo certam ſummam
comprehendendam exiſtimabat, quia æſtimatio libertatis
ad infinitum extenderetur. ex quo autem dominus ratum
non habuit: cõmitti ſtipulatio videtur. ſed non antè ex ea
agi poterit,quàm de libertate iudicatum fuerit: quia ſi ſer
uus ſit iudicatus,inutilis fit ſtipulatio:cũ & ſi qua ſit actio,
eam domino adquiſiſſe intelligatur.

B IX. VLPIANVS.

ACtor à tutore datus omnimodo cauet. ſed actor ci-
uitatis nec ipſe cauet,nec magiſter vniuerſitatis, nec
curator bonis conſenſu creditorum datus.

Etiam in actibus extraiudicialibus praſtatur iſta cautio, ſi de mandato dubitatur:vt pars aduerſa tutior ſit. Pau.

X. IDEM.

INterdum ex conuentione ſtipulatio ratam rem interpo-
ni ſolet.vtputa ſi quid procurator aut vendat,aut locet,
aut ſi ei ſoluatur.

XI. VENVLEIVS.

VEl paciſcitur, vel quodlibet aliud abſentis nomine
C gerit.

XII. VLPIANVS.

QVo enim tutiore loco ſit,qui contrahit,de rato ſolet
ſtipulari. Rem haberi ratam hoc eſt, comprobare
agnoſceréque,quod actũ eſt à falſo procuratore.

Si dominus ratum habet ſtatim quod ſit actum ſuo nomine vel geſtum,vel poſt modicum interuallum(quod iudicis arbitrio relinquitur) iſta ſtipulatio non committitur.ſi verò ex interuallo: tunc commiſſa ſoluitur ope exceptionis.Pau.

Iulianus ait:intereſſe,quãdo dominus ratam habere de-
beret ſolutioné in procuratorem factam: an tunc demum,
cùm primum certior factus eſſet. hoc autem accipiendum
ἐν πλάτει, & cùm quodam ſpacio temporis, nec minimo,
nec maximo, quod magis intellectu percipi, quàm elocu-

9 m tione

tione exprimi poſſit. quid ergo ſi quod primò ratum non habuit, poſtea habebit ratum? nihilomagis proficere ad impediendam actionem ſuam: & ob id, quod primò non habuerit ratum, actionem ſaluam habere ait. ideoque ſi quod procuratori fuerat ſolutum, exegerit: perinde agi ex ea ſtipulatione poterit, ac ſi ratum habere ſe poſtea nõ dixiſſet. ſed ego puto exceptionem doli mali eum habiturum. D

Qualitercunque quis impugnet factum falſi procuratoris: facit hanc ſtipulationem committi. Pau.

Siue quis petat, ſiue compẽſatione vtatur: committitur ſtatim ratam rem dominum habiturum ſtipulatio. nã qualiter qualiter quis eundem actum retractat, qui à procuratore actus eſt: committi ſtipulationem oportet.

Iſta ſtipulatio committitur ad intereſſe conſiſtens etiam in lucro. Paulus. E

XIII. PAVLVS.

SI cõmiſſa eſt ſtipulatio ratam rem dominũ habiturũ: in tantum cõpetit, in quãtum meà interfuit, id eſt, quantũ mihi abeſt, quantúmq; lucrari potui. Si ſine iudice procuratori legatum ſoluatur: caueri debere ait Pomponius.

Quod petitur à ſocio meo, videtur à me peti. Bal.

XIIII. IDEM.

SI quis vni ex reis promiſerit rem ratam dominum habiturum, aut amplius eam non peti: dicendum eſt ſtipulationem committi, ſi ab eo petatur, qui eiuſdẽ obligationis ſocius eſt. F

XV. IDEM.

AMplius non peti verbum Labeo ita accipiebat; ſi iudício petitum eſſet. & ſi autem in ius eum vocauerit, & ſatis iudicio ſiſtendi cauſſa acceperit, iudicium tamen acceptum non fuerit: ego puto non committi ſtipulationem AMPLIVS NON PETI. hic enim amplius non petit, ſed petere vult. ſi verò ſoluta eſſet pecunia, licet ſine iudicio: cõmittitur ſtipulatio. nam & ſi quis aduerſus petentem cõpenſatione deductionéve vſus ſit: rectè dictũ eſt petiiſſe eum videri, & ſtipulationem committi AMPLIVS NON PETI. nam & hæres, qui damnatus eſt non petere, ſi horum quidquam feciſſet, ex teſtamento tenetur.

Si ſoluitur indebitum falſo procuratori: ſtatim poteſt agi ex hac ſtipulatione

pulatione vt vel reſtituat, vel faciat dominum ratificare, vt ab eo repeti poßit. Paulus.

A

XVI. POMPONIVS *lib.* III. *ex Plautio.*

SI indebitum procuratori ſolutum ſit: agi ſtatim ex hac ſtipulatione aduerſus procuratorem poteſt, vt ratũ habeat dominus: vt poſſit dinoſci, vtrúmne domino condici debeat id, quod indebitum ſolutum ſit, ſi is ratum habeat: an verò procuratori condicendum ſit, ſi dominus ratum non habeat.

Factum eius qui cauſſam habet à me, cenſetur factum meum. Paulus.

Si procurator fundum petiiſſet, & cauiſſet (vti adſolet) ratam rem dominum habiturum, deinde poſtea dominus B vendidiſſet eundem fundum, eúmque emptor peteret: ſtipulationem ratam rem haberi committi, Iulianus ſcribit.

Stipulatio rati recipit diuiſionem: & dominus poteſt pro parte ratum habere, pro parte non habere: & quatenus ratum habet, ſtipulatio conſumitur: quatenus ratum non habet, ſtipulatio committitur. Baldus.

XVII. MARCELLVS.

CVm debitore decem creditoris nomine Titius egit. partem petitionis ratam habuit dominus. dicendum eſt obligationis partẽ conſumptam, quemadmodum ſi decem ſtipulatus eſſet, aut exegiſſet: creditórque non totum, ſed partem rei geſtæ comprobaſſet. & idcirco ſi ex ſtipula-C tu DECEM AVT STICHVM, VTRVM EGO VOLVERO, abſente me domino, Titius quinque petiiſſet: inſecuta ratihabitione rectè actum videri.

Stipulatio quæ ad particulare intereſſe committitur: poteſt ſæpius committi. Bartolus.

XVIII. POMPONIVS.

SI procurator ratam rem dominum hæredémve eius habiturum cauerit, & vnus ex hæredibus domini ratum habeat, alter non habeat: ſine dubio committetur ſtipulatio pro ea parte, pro qua ratum non habebitur: quia in id committitur ſtipulatio, quod ſtipulatoris intereſt. nam & ſi ipſe dominus pro parte ratum habuerit, pro parte non habuerit: nõ vltra, quàm in partem committitur ſtipulatio: quia in id committitur, quod intereſt agentis. & ideo ſæpius ex

ea ſtipulatione agi poteſt, prout interſit agentis, quod litigat, quod conſumit, quod aduocat, quod damnatus ſoluit: ſicut in ſtipulatione dãni infecti accidere poteſt, vt is, qui ſtipulatus ſit, ſubinde agat. cauet enim ſi quid ibi ruet, ſcindetur, fodietur, ædificabitur. finge ergo ſubinde damnum dari. non erit dubium, quin agere poſſit. nam ſi toto damno computato tunc agendum eſt: propemodum nõ antè aget, quàm dies ſtipulationis præterierit, intra quem ſi damnum datum ſit, ſtipulatori cautum erit. quod verum non eſt. D

XIX. PAVLVS.

IN ſtipulatione, qua procurator cauet rem ratã dominum habiturũ, id continetur, quod interſit ſtipulatoris. idémque iuris eſt in clauſulis omnibus de dolo malo.

Procurator de cuius mandato dubitatur, cauet de rato etiam, cùm implorat iudicis officium nobile. Paulus. E

XX. VLPIANVS.

NOn ſolùm in actionibus, quas procurator intendit: verum etiam in ſtipulationibus quoque, quas interponi deſiderat (ſi vicem repræſentant actionum) cauere eum de rato oportet. quare ſi duplæ ſtipulationes procurator interponat: de rato cauere debet. ſed etiam ſi damni infecti ſtipulatio à procuratore interponatur, de rato debet procurator cauere.

Cautio de rato non interponitur, cùm eſt certum de mandato: ſecus in cautione iudicatum ſolui. Bartolus.

XXI. IDEM. F

NE ſatiſdatio ratam rem dominum habiturum exigatur in his, quæ nomine eius agentur, qui eum ſe feciſſe procuratorem libello principi dato profeſſus eſt, prodeſt. quod ſi iudicatum ſolui ſatis ab eo procuratore poſtuletur: neceſſe eſt, vt iuri manifeſto pareatur.

Falſus procurator, qui extra iudicium exegit indebitum domino ratum non habente, tenetur ex ſtipulatione rati, non condictione indebiti, ſine cauſſa, vel furtiua. ſed domino ratum habente, tenetur ſolus dominus condictione indebiti. Bal-

XXII. IVLIANVS.

SI ſine iudice indebitam pecuniam exegerit procurator, & dominus ratam ſolutionem non habuerit, ſed eandem pecuniam petere inſtituerit: fideiuſſores tenentur: & con-

& cōdictio,qua procurator teneretur, ſi ſtipulatio interpo
A ſita non fuiſſet,perimitur. quoties enim procuratori pecunia ſoluitur,& dominus eam ſolutionem ratam non habet: exiſtimo agendum, vt condictio perimatur: & ſola actio ei, qui indebitam ſoluit, aduerſus procuratorem ex ſtipulatu cōpetat. Hoc amplius præſtant fideiuſſores impenſas, quæ in iudicium factæ ſunt. quod ſi dominus ratam habuerit: fideiuſſores quidem liberantur, ſed ab ipſo domino eadem pecunia per condictionem peti poteſt. Quod ſi procurator debitam domino pecuniam ſine iudice exegiſſet: idem iuris eſt. hoc ſecus, quod ſi dominus ratam rem habuiſſet, nulla eius pecuniæ repetitio futura eſt.

B *Si dominus non habet ratam ſolutionem factam falſo procuratori per ſententiã iudicis: ſi pecunia erat indebita, ſtipulatio iſta non committitur de rigore, ſed de æquitate. ſi verò debita, committitur etiam de rigore. Bartolus.*

Quod ſi procurator per iudicem non debitam pecuniam exegiſſet: dici poteſt (ſiue ratum dominus habuiſſet, ſiue non habuiſſet) fideiuſſores non teneri: vel quia nulla res eſſet, quam dominus ratam habere poſſit: vel quia nihil ſtipulatoris intereſſet, ratum haberi. adficietur ergo iniuria is, qui ſoluit procuratori. magis tamen eſt, vt ſi ratum dominus non habuerit, fideiuſſores teneantur.

Quod ſi debitam pecuniam procurator, cui nihil mandatum fuerat, per iudicem petierit: magis eſt, vt in ſolidum fideiuſſores teneantur, ſi dominus ratum non habuerit.
C

Si verus procurator exegit debitum vel indebitum, & dominus ratum non habens iterum agat, ſiue obtineat, & iterum exigat, ſiue ſuccumbat: non committitur ſtipulatio contra procuratorem & eius fideiuſſores, niſi ad ſumptus factos in lite mota per dominum. Paulus.

Cùm autem procurator rectè petit, dominus perperam: non debet procurator præſtare, ne iniuria iudicis dominus aliquid conſequatur. nunquam enim propter iniuriam iudicis fideiuſſores obligantur. verius tamen eſt, hoc caſu fideiuſſores non niſi in impenſas litis teneri. MARCELLVS. ſi dominus ratam rem non habuerit, ſed lite mota rem amiſerit: nihil præter impẽdia in ſtipulationem ratam

rem haberi deducitur.

Geſtum nomine defuncti, poteſt ratificari per eius hæredem. Paulus. D

Si procuratori eius, qui mortuus erat, ſine iudice fuerint ſoluta legata: ſtipulatio committetur, niſi hæres ratum habuerit: vtique ſi debita fuerint. tunc enim non dubiè intereſt ſtipulatoris, ratam ſolutionem ab hærede haberi, ne bis eadem præſtet.

Si in ſtipulatione rati per dolum cauentis omittatur mentio hæredum, agitur ratione doli, ſecus ſi nullus dolus interceſſit. Paulus.

Si in ſtipulatione ratam rem haberi hactenus comprehenſum fuerit, LVCIVM TITIVM RATVM HABITVRVM? cùm id apertè ageretur, vt hæredis cæterorúmque perſonæ, ad quos ea res pertineret, omitterentur: difficile eſt exiſtimari, doli clauſulam committi. ſanè cùm per imprudentiam hæ perſonæ omittentur: actio ex doli clauſula competit. E

Si dominus petat id quod petere non poterat, ſi ille qui cauit, fuiſſet verus procurator, committitur hæc ſtipulatio. Pau.

Si procurator iudicium de hæreditate ediderit, deinde dominus fundũ ex ea hæreditate petierit: ſtipulatio ratam rem haberi committetur: quia ſi verus procurator fuiſſet, exceptio rei iudicatæ dominum ſubmoueret. plerunque autem ſtipulatio ratam rem haberi committetur his caſibus, quib⁹ ſi verus procurator egiſſet, domino aut ipſo iure aut per exceptionem actio inutilis eſſet. F

Mutatione perſonæ extinguitur cautio rem ratam haberi, & in ſtipulatione ſunt comprehendendæ perſonæ, ad quas veriſimiliter iudicium debet tranſire. Bartolus.

Qui patris nomine iniuriarum agit ob eam rem, quod filius eius verberatus pulſatúſve ſit: in ſtipulatione cogendus eſt filij quoque perſonam comprehendere: præſertim cùm fieri poſſit, vt pater antè decedat, quàm ſciret procuratorem ſuum egiſſe, & ita iniuriarum actio redeat ad filium. Sed & ſi nepoti iniuria facta fuerit, & procurator aui propter hanc cauſſam iniuriarum aget: non ſolum filij, ſed etiam nepotis perſona comprehendenda erit in ſtipulatione. quid enim prohibet & patrem & filium, antequàm ſcirent procuratorem egiſſe, decedere? quo caſu iniquum eſt fi-

eſt fideiuſſores non teneri,nepote iniuriarum agente.

A *Factum falſi procuratoris non facit committi ſtipulationem de rato ab alio interpoſitam.* Bar.

XXIII. IDEM.

PRocurator, cũ peteret pecuniam, ſatiſdedit amplius non peti.poſt iudicium acceptum exſtitit, qui & ipſe procuratorio nomine eandem pecuniam repeteret. quæſitum eſt,cũ is,qui poſtea repeteret,procurator non eſſet, & propter hoc exceptionibus procuratoriis excludi poſſet: fideiuſſores ne procuratoris prioris tenerentur?reſpõdi. verius eſt non obligari fideiuſſores.nam in ſtipulatione cauetur,non petiturum eum, cuius de ea re actio, petitio,perſecutio ſit: & ratum habituros omnes, ad quos ea

B res pertinebit.hic autem, qui procurator non eſt, nec actionem,nec petitionem habere intelligendus eſt.

Si ſuperuenit defectus ex parte ratum habentis, ratihabitio impeditur,ſecus ſi ex parte gerentis. Bar.

XXIIII. AFRICANVS.

BOnorum poſſeſſionem ab alio agnitam ratam haberi oportere eo tempore, quo adhuc in ea cauſſa ſit, vt peti poſſit.itaque poſt centeſimum diem ratam haberi nõ poſſe.an autem,& ſi mortuus fuiſſet,qui petiſſet,vel furere cœpiſſet,ratum habere poſſit:videamus. nam ſi in vniuerſum perinde haberi debet, ac ſi tunc, cũ ratum habet, per eum bonorum poſſeſſionem petat: fruſtra his caſibus

C ratum habetur.ſed & illud conſequens futurum, etiam ſi pœniteat illum petiiſſe,ratum haberi non poſſe.quod vtique ſit abſurdum. rectius itaque dicetur, neutram earum cauſſarum impedire ratihabitionem.

Quando quis ſuccedit ei,quem promiſit ratum habiturum, non tenetur. Bar.

XXV. IDEM.

PAter dotem à ſe datam abſente filia petiit,& ratam rẽ habituram eam cauit. ea prius, quàm ratum haberet, mortua eſt.negauit committi ſtipulationem: quia etiam ſi verum ſit ratum eam non habuiſſe, nihil tamen mariti intersit dotem reſtitui,cũ patri etiam mortua filia ſalua eſſe dos debeat.

Defectus ſuperueniens ex parte ratum habentis,ex legis diſpoſi-

*tione impedit ratihabitionem.*Bar.

Procurator cũ ab eo æs alienum exegerat,qui tempore liberaretur,ratam rem dominum habiturum cauit.deinde poſt tempus liberato iam debitore dominus ratam ré habet.poſſe debitorem agere cũ procuratore exiſtimauit,cũ iam debitor liberatus ſit.argumẽtum rei eſſe, quod ſi nulla ſtipulatio interpoſita ſit,cõdictio locum aduerſus procuratorem habitura ſit.in locum autem cõdictionis interponi ſtipulationem. D

DIGESTORVM SEV PANdectarum Liber XLVII. E

DE PRIVATIS DELICTIS. Tit. I.

I. VLPIANVS.

Ciuilis conſtitutio eſt, pœnalibus actionibus hæredes non teneri, nec cæteros quidem ſucceſſores. idcirco nec furti conueniri poſſunt. ſed quamuis furti actione nõ teneantur: attamen ad exhibendum actione eos teneri oportet,ſi poſſideant,aut dolo fecerint, quò minus poſſideãt. F ſed enim,& vindicatione tenebuntur re exhibita.item cõdictio aduerſus eos competit. Hæredes autem furti agere poſſe,æquè conſtat.exſecutio enim quorumdam delictorum hæredibus eſt data. ita & legis Aquiliæ actioné hæres habet. ſed iniuriarum actio hæredi non competit.

Non tantum in furti,verum in cæteris quoque actionibus,quæ ex delictis oriuntur(ſiue ciuiles ſunt,ſiue honorariæ)placet,vt noxa caput ſequatur.

II. IDEM.

NVnquam plura delicta cõcurrentia faciunt,vt vllius impunitas detur. neque enim delictum ob aliud delictum minuit pœnam.Qui igitur hominem ſubripuit, & occîdit:

occidit: quia ſubripuit, furti tenetur: quia occîdit, Aquilia
A tenetur: neque altera harum actionum alteram conſumit. idem dicendum, ſi rapuit & occîdit. nam & vi bonorum raptorum & Aquilia tenebitur. Itē ſi quis ſubreptum flagello cæciderit: duabus actionibus tenetur, furti, & iniuriarum. & ſi fortè hunc eundem occiderit, tribus actionibus tenebitur. Item quęſitum eſt, ſi condictum fuerit ex cauſſa furtiua, an nihilominus ex lege Aquilia agi poſſit? & ſcripſit Pomponius agi poſſe: quia alterius æſtimationis ſit legis Aquiliæ actio, alterius cōdictio ex cauſſa furtiua. Namque Aquilia eam æſtimationem complectitur, quanti eo anno plurimi fuerit: condictio autem ex cauſſa furtiua non egreditur retrorſum iudicij accipiendi tem-
B pus. ſed ſi ſeruus ſit, qui hoc admiſit: ex quacūque actione noxæ fuerit deditus: perempta eſt altera actio. Item ſi quis ancillam alienam ſubripuit, & flagitauerit: vtraque actione tenebitur. nam & ſerui corrupti agi poterit, & furti. Item ſi quis ſeruum vulnerauit, quem ſubripuerat: æquè duæ actiones locum habebunt, Aquiliæ, & furti.

Agens ciuiliter de crimine, ſe non tenetur inſcribere: ſecus autem ſi accuſet. Ange.

III. IDEM.

SI quis actionem, quæ ex maleficiis oritur, velit exſequi: ſiquidem pecuniariè agere velit: ad ius ordinariū
C remittendus erit, nec cogendus erit in crimen ſubſcribere. enimuero ſi extra ordinem eius rei pœnam exercere velit: tunc ſubſcribere eum in crimen oportebit.

DE FVRTIS. Tit. II.

I. PAVLVS *lib. trigeſimo nono ad edictum.*

FVrtum à furuo, * id eſt nigro dictum Labeo ait, quòd clam & obſcurè fiat, & plerumque nocte: vel à fraude, vt Sabinus ait, & à ferēdo, & auferēdo: vel à Græco ſermone, qui φῶρας adpellant fures. imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt. Inde ſola tamē cogitatio furti faciēdi nō facit furē. ſic is, qui depoſitum abnegat, non ſtatim etiam furti tenetur: ſed ita, ſi id intercipiendi cauſſa occultauerit. Fur-

* *De hac deriuatione Gel. lib. 1. no. Attic. ca. 18.*

rit. Furtum eſt contrectatio fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſionis úe, quod lege naturali prohibitum eſt admittere. D

II. CAIVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

*De hac diuiſione idē Gel.li. II.noct.Attic.ca. 18.

FVrtorū genera ſunt duo: manifeſtū, & nec manifeſtū.*

III. VLPIANVS.

FVr manifeſtus eſt, quem græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant, hoc eſt, qui depræhenditur cū furto: & parui refert, à quo deprehendatur: vtrum ab eo, cuius res fuit, an ab alio. ſed vtrum ita demū fur ſit manifeſtus, ſi in faciēdo furto deprehendatur: an verò & ſi aliubi fuerit deprehenſus? & magis eſt (vt & Iulianus ſcripſit) & ſi non ibi deprehendatur, vbi furtum fecit: attamen eſſe furem manifeſtum, ſi cū re furtiua fuerit adprehēſus, priuſquàm eò loci rem pertulerit, quò deſtinauerat. E

IIII. PAVLVS.

QVò deſtinauerit quis auferre, ſic accipiendum eſt: quò deſtinauerit eo die manere cū eo furto.

V. VLPIANVS.

SIue igitur in publico, ſiue in priuato deprehendatur, antequam ad locum deſtinatum rem perferret: in ea cauſſa eſt, vt fur manifeſtus ſit, ſi cū re furtiua deprehendatur. & ita Caſſius ſcribit. Sed ſi pertulerit, quò deſtinauit: tametſi deprehendatur cū re furtiua, non tamen eſt manifeſtus fur.

VI. PAVLVS. F

QVamuis enim ſæpe furtum contrectando fit: tamen initio, id eſt faciendi furti tempore, conſtituere viſum eſt, manifeſtus, nécne fur eſſet.

VII. VLPIANVS.

SI quis in ſeruitute furtum fecerit, & manumiſſus deprehendatur: an fur manifeſtus ſit, videamus. & ait Pōponius libro decimonono ex Sabino, non poſſe eum manifeſti conueniri: quia origo furti in ſeruitute facti non fuit manifeſti. Idem Pomponius eleganter ſcribit: deprehenſione fieri manifeſtum furem. cæterū ſi cū tibi furtum facerem, de domo tua abſcondiſti te, ne te occidam: etiam ſi vidiſti furtum fieri, attamen non eſt manifeſtum. Sed Celſus deprehenſioni hoc etiam adiicit: ſi cū vidiſſes eū

ſubripientem,& ad comprehendendum eum occurriſſes,
A abiecto furto fugit: furem manifeſtum eſſe. paruique refer re putat, dominus, an vicinus quilibet tráſiés adprehédat.

VIII. CAIVS.

NEc manifeſtum furtum quid ſit, apparet. nam quod manifeſtum non eſt, hoc ſcilicet nec manifeſtum eſt.

IX. POMPONIVS.

EI, qui furti actionem habet, aſſidua contrectatione furis. non magis furti actio poteſt naſci: ne in id quidẽ, in quod creuiſſet poſtea res ſubrepta. ſed ſi eã à fure vindicaſſem: condictio mihi manebit. ſed poteſt dici officio iudicis, qui de proprietate cognoſcit, contineri: vt non aliter iubeat ei reſtitui, quàm ſi condictionem petitor re-
B mittat. quod ſi ex condictione antè damnatus reus litis æſtimationem ſuſtulerit: vt aut omnimodo abſoluat reum: aut (quod magis placet) ſi paratus eſſet petitor æſtimationem reſtituere, nec reſtitueretur ei homo: quanti in litem iuraſſet, damnaretur ei poſſeſſor.

Furti actio datur ei, cuius intereſt ex honeſta cauſſa, & nõ datur malæ fidei poſſeſſori: ne ex improbitate ſua actionem conſequatur.

X. VLPIANVS.

CVius interfuit non ſubripi, is actionem furti habet.

XI. PAVLVS.

QVinimò cuius intereſt, ita furti actionem habet, ſi honeſta de cauſſa intereſt.

C XII. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad Sabinum.*

ITaque fullo, qui curanda poliendaque veſtimenta accepit, ſemper agit. præſtare enim ſemper cuſtodiam debet. ſi autem ſoluendo non eſt: ad dominum actio redit. nam qui non habet, quod det, eius periculo nihil eſt. Sed furti actio malæ fidei poſſeſſori non datur, quamuis interſit eius rem non ſubripi, quippe cũ res eius periculo ſit: ſed nemo de improbitate ſua conſequitur actionem. & ideo ſoli bonæ fidei poſſeſſori, non etiam malæ fidei furti actio datur.

Pro re pignorata ſubrepta datur actio furti creditori, & etiam domino rei: quia vtriuſque intereſt. Et ſemper creditoris intereſt, licet debitor ſoluendo ſit: cũ ſit tutum pignori incumbere propter fallacem hominum fidem.

Sed ſi

Sed ſi res pignori data ſit:creditori quoq; damus furti actioné,quamuis in bonis eius res non ſit.quinimò nó ſolū aduerſus extraneum, verum contra ipſum quoque dominum furti actionem damus.& ita Iulianus ſcripſit.nec non & ipſi domino dari placet. & ſic ſit, vt non teneatur furti, & agat.Ideo autem datur vtrique, quia vtriuſque intereſt. ſed vtrū ſemper creditoris intereſt : an ita demum, ſi debitor ſoluendo non eſt?& putat Pomponius, ſemper eius intereſſe pignus habere.quod & Papinianus libro duodecimo Quæſtionum probat.& verius eſt, vbiq; videri creditoris intereſſe:& ita Iulianus ſæpiſſimè ſcripſit. D

XIII. PAVLVS.

IS, cui ex ſtipulatu res debetur,furti actioné nó habet,ſi ea ſubrepta ſit, cùm per debitorem ſtetiſſet, quò minus eam daret. E

Emptor ante traditam ſibi rem furti actionem non habet. quod ſi rem emptor ipſe ſubripiat ante precium ſolutum : tenetur actione furti.ſecus vero poſt precium ſolutum.

XIIII. VLPIANVS.

EVm, qui emit, ſi non eſt tradita ei res, furti actionem non habere : ſed adhuc venditoris eſſe hanc actioné, Celſus ſcripſit. mādare eum planè oportere emptori furti actionem,& condictionem, & vindicationem.& ſi quid ex his actionibus fuerit conſecutus, id præſtare eum emptori oportere.quæ ſententia vera eſt,& ita Iulianus.& ſanè periculum rei ad emptorem pertinet : dummodo venditor cuſtodiam ante traditionem præſtet. Adeo autem emptor ante traditionem furti actionem non habet, vt ſit quæſitum,an ipſe ſubripiendo rem emptor furti teneatur. & Iulianus libro viceſimoſecundo Digeſtorum ſcribit, ſi emptor rem,cuius cuſtodiam venditorem præſtare oportebat,ſoluto precio ſubripuerit:actione furti eum non teneri. planè ſi antè, q̃ pecuniam ſolueret, rem ſubtraxerit: furti actione teneri perinde,ac ſi pignus ſubtraxiſſet. F

Præterea habent actionē furti,coloni, quamuis domini non ſint : quia eorum intereſt. Is autem, apud quem res depoſita eſt: videamus,an habeat furti actioné.& cū dolū dūtaxat pręſtet:merito placet eū nó habere furti actioné. quid enī eius intereſt,ſi dolo careat?quod ſi dolo fecit : iā quidem

quidem periculum ipſius eſt: ſed non debet ex dolo ſuo
A furti quærere actionem. Iulianus quoque libro viceſimoſecundo Digeſtorum ſcribit: quia in omnium furũ perſona eſt conſtitutũ, ne eius rei nomine furti agere poſſint, cuius ipſi fures ſint: non habebit furti actionem is, apud quem res depoſita eſt, quamuis periculo eius res eſſe cœperit: quia eam contrectauit.

In odium furis inſpicimus quod euenire poteſt, licet veriſimiliter res non tendat ad hoc. Bar.

Papinianus tractat: ſi duos ſeruos ob decem aureos pignori acceperim, & alter ſubripiatur. cùm alter quoq;, qui ſit retentus, non minoris decem valeret: vtrum vſque ad quinq; tantum habeam furti actionem, quia in alio habeo
B ſaluos quinq;: an verò, quia mori poteſt, dici debeat in decem fore actionem, etiam ſi magni precij ſit is, qui retinetur. & ita putat. nõ enim debemus reſpicere pignus, quod ſubreptum non eſt: ſed id, quod ſubtractum eſt.

Qui ſemel conſequitur quod ſua intereſt, nõ habet amplius actionem furti pro eadem re ſubrepta: & diſtingue vt in verſi. Hoc ita.

Idem ſcribit. ſi cùm mihi decem deberentur, ſeruus pignori datus ſubtractus ſit, & actione furti conſecutus fuero decem: non competere mihi actionem furti, ſi iterum ſubripiatur: quia deſierit mea intereſſe, cum ſemel ſim cõſecutus. hoc ita, ſi ſine mea culpa ſubripiatur. nam ſi culpa mea: quia intereſt, eo quod teneor: pignoratícia actione
C agere potero. quod ſi culpa abeſt: ſine dubio actio competere domino videtur, quæ creditori non competit. quam ſententiam Pomponius quoque libro decimo ex Sabino probat. Iidem dicunt, etiam ſi duo ſerui ſubrepti ſint, ſimul competere vtriuſque nomine furti actionem creditori: ſed non in totum, ſed pro qua parte, in ſigulos diuiſo eo, quod eis debetur, eius intereſt. ſeparatim autẽ duobus ſubreptis, ſi vnius nomine ſolidum conſecutus ſit, alterius nomine nihil conſequetur. Idem Pomponius libro decimo ex Sabino ſcribit: ſi is, cui commodaui, dolo fecerit circa rem commodatam: eum furti agere nõ poſſe. idem Pomponius probat & in eo, qui rem mandatu alicuius ceperit perferendam.

Non omnis cuius intereſt, habet furti actionem: ſed is tantum, cuius

ius intereſt, & ſua culpa res ſubrepta eſt.

An pater, cuius filio commodata res eſt, furti actionem habeat, quæritur. & Iulianus ait, patrem hoc nomine agere non poſſe, quia cuſtodiam præſtare non debeat: ſicut (inquit) ille, qui pro eo, cui commodata res eſt, fideiuſſit, non habet furti actionem. neque enim (inquit) cuiuſcunque intererit rem non perire, habet furti actionem: ſed qui ob eã rem tenetur, quod ea res culpa eius perierit. quam ſententiam Celſus quoque libro duodecimo Digeſtorum probat. Is, qui precariò ſeruum rogauerat, ſubrepto eo, poteſt quæri, an habeat furti actionem. & cùm non eſt contra eum ciuilis actio (quia ſimile donato precarium eſt, ideoque & interdictum neceſſarium viſum eſt) non habebit furti actionem. planè poſt interdictum redditum, puto eũ etiã culpã præſtare. & ideo & furti agere poſſe. Quod ſi conduxerit quis: habebit furti actionem, ſi modò culpa eius res ſubrepta eſt. Si filiusfamiliâs ſubreptus ſit: patrẽ furti actionem habere, palàm eſt. Si res cõmodata eſt, & is, cui commodata eſt, deceſſerit: quamuis hæreditati furtum fieri non poſſit, & ideo nec hæres eius, cui cõmodata eſt, poſſit agere: tamen cõmodator poterit furti agere. idemq; & in re pignorata, vel in re locata. licet enim hæreditati furti actio non adquiratur: tamen alij, cuius intereſt, adquiritur. Nõ ſolũ autẽ in re cõmodata competit ei, cui cõmodata eſt, furti actio: ſed etiam in ea, quæ ex ea adgnata eſt: quia & huiuſmodi cuſtodia ad eum pertinet. nam & ſi ſeruũ tibi cõmodauero: etiam veſtis eius nomine furti ages: quãuis veſtẽ, qua veſtitus eſt, tibi non commodauerim. Item ſi iumenta tibi commodauero, quorum ſequela erat equuleus: puto competere furti actionem etiam eius nomine, quamuis ipſe non ſit commodatus.

D

B

F

Furti actio datur ei, cuius intereſt: condictio vero furtiua datur domino rei.

Qualis ergo furti actio detur ei, cui res cõmodata eſt, quæſitum eſt. & puto omnibus, quorũ periculo res alienæ ſunt: veluti commodatæ, item locatæ, pignoriſve nomine acceptæ: ſi hæ ſubreptæ ſint, omnibus furti actionẽ cõpetere. cõdictio autẽ ei demum cõpetit, qui dominiũ habet.

Etiam in re propria quis nuncius eſſe poteſt. Ange.

Si epi-

Si epiſtola, quam ego tibi miſi, intercepta ſit: quis furti actionem habeat? & primum quærendum eſt, cuius ſit epiſtola: vtrum eius, qui miſit: an eius, ad quem miſſa eſt. & ſiquidem dedi ſeruo eius: ſtatim ipſi quæſita eſt, cui miſi. ſi verò procuratori: æquè (quia per liberam perſonam poſſeſſio quæri poteſt) ipſius facta eſt: maximè ſi eius interfuit eam habere. quod ſi ita miſi epiſtolam, vt mihi remittatur: dominium meum manet: quia eius nolui amittere vel transferre dominium. quis ergo furti aget? is, cuius interfuit eam non ſubripi, id eſt ad cuius vtilitatem pertinebant ea, quæ ſcripta ſunt. & ideo quæri poteſt, an etiã is, cui data eſt perferenda, furti agere poſſit? & ſi cuſtodia eius ad eum pertinebat: poteſt. ſed & ſi interfuit eius epiſtolam reddere, furti habebit actionem. finge enim eam epiſtolam fuiſſe, quæ continebat, vt ei quid redderetur, fieret ve. poteſt habere furti actionem, & ſi vel cuſtodiam eius rei recepit, vel mercedẽ perferendæ accepit. & erit in hoc caſu ſimilis cauſſa eius & cauponis, aut magiſtri nauis. nam his damus furti actionem, ſi ſint ſoluendo: quoniam periculum rerum ad eos pertinet.

Creditor cui pignus ſubreptũ eſt, tenetur debitori actione pignoratitia in id, quod plus eſt in pignore: ideo habet furti actionem.

XV. PAVLVS.

CReditoris, cui pignus ſubreptum eſt, non credito tenus intereſt, ſed omnimodo in ſolidũ furti agere poteſt. ſed & pignoraticia actione id, quod debitum excedit, debitori præſtabit.

Vſufructuarius habet actionem furti contra proprietarium: ſed commodatarius non contra dominum rei commodatæ: niſi impenſas in re commodata fecerit.

Dominus, qui rem ſubripuit, in qua vſusfructus alienus eſt, furti vſufructuario tenetur. ſed eum, qui tibi commodauerit, ſi eam rem ſubripiat, nõ teneri furti placuiſſe, Põponius ſcripſit: quoniam nihil tua interſit, vtpote cũ nec commodati tenearis. ergo ſi ob aliquas impenſas, quas in rem commodatam feciſti, retentionem eius habueris: etiã cum ipſo domino ſi eam ſubripiat, habebis furti actionem: quia eo caſu quaſi pignoris loco ea res fuerit.

XVI. IDEM.

Ne

NE cum filiofamiliàs pater furti agere poſſit, non iuris conſtitutio,ſed natura rei impedimento eſt : quod nō magis cum his,quos in poteſtate habemus, quàm nobiſcū ipſi agere poſſumus. D

Cum ſeruus & liberis noſtris furti actionem non habemus : quia aliter eos caſtigare poſſumus : nec ſeruus manumiſſus tenebitur actione furti : niſi poſt manumiſſionem iterum rem illam contrectauerit. Bartolus.

XVII. VLPIANVS.

SErui & filij noſtri furtum quidem faciūt,ipſi autē furti nobis non tenentur.neque enim qui poteſt in furem ſtatuere, neceſſe habet aduerſus furem litigare. idcirco nec actio ei à veteribus prodita eſt.Vnde eſt quæſitum,ſi fuerit alienatus vel manumiſſus, an furti actione teneatur ? & placet non teneri.neque enim actio,quæ non fuit ab initio nata,oriri poteſt aduerſus hunc furem. Planè ſi manumiſſus cōtrectauit:dicendū erit,teneri eum furti iudicio:quia hodie furtum fecit. Cùm autem ſeruus,quem emi,traditusq́; mihi eſt,à me redhibetur: nō eſt in ea cauſſa, vt perinde habeatur, atque ſi nunquam meus fuiſſet. ſed & fuit, & deſiit.idcirco dicit Sabinus, eum, ſi furtum fecit, in ea eſſe cauſſa, vt furti eius nomine is, qui redhibuit, agere non poſſit.ſed & ſi non poſſit : attamen ratio haberi debet eius,quod fecit,cùm redhiberi cœperit:idq́ue actione redhibitoria continetur. E

Poſſidenti ſeruum alienum datur furti actio contra eum,qui ſeruum fugientem & furem poſſidere cœpit, antequam in domini poteſtatem reuerſus fuerit. Bartolus. F

Illud quæſitum eſt : ſi cùm in fuga eſſet ſeruus, furtum domino feciſſet:an æquè poſſim actionem habere aduerſus eum, qui in poteſtate domini non regreſſum bona fide poſſidere cœperit ? mouet quæſtionem ,quod quamuis poſſidere ſeruum eo tempore, quo in fuga eſt, videor:attamen furti actione non tenebor , quaſi non ſit in mea poteſtate.quod enim videor poſſidere,ad vſucapionem tantum mihi proficere Iulianus ſcribit . dicit igitur Pomponius libro decimoſeptimo ex Sabino, competere furti actionem huic domino,cuius ſeruus in fuga fuit.

Si ſeruus noxam committens, in poteſtatem damnum paſſi perueniat:

veniat: actio noxalis extinguitur: nec reuiuiſcit, licet de eiuſdem exeat poteſtate. Accurſius.

A

XVIII. PAVLVS.

QVod dicitur noxam caput ſequi: tunc verum eſt, vt quæ initio aduerſus aliquem nata eſt,† caput nocētis ſequatur. ideoque ſi ſeruus tuus furtum mihi fecerit, & dominus eius effectus eum vendidero: non poſſe me agere cum debitore Caſſiani putant.

† *De hac noxali furti actione Alex. ab Alex. lib. 6. Gen. die cap.* 10.

XIX. VLPIANVS.

IN actione furti ſufficit rem demonſtrari, vt poſſit intelligi. de pondere autem vaſorum non eſt neceſſe loqui. ſufficiet igitur ita dici lancem, vel diſcum, vel paterā. ſed deſcribenda etiam materia eſt: vtrū argentea, an aurea, aut B alia quæ ſit. quod ſi quis argentum infectum petat: & maſſam argenteam dicere, & pondus debebit ponere. ſignati argenti numerum debebit cōplecti: veluti aureos tot pluresſve furto ei abeſſe. De veſte quæritur, an color eius dicendus ſit? & verum eſt, colorem eius dici oportere: vt quemadmodum in vaſis dicitur patera aurea: ita & in veſte color dicatur. planè ſi quis iuret pro certo ſe colorem dicere non poſſe: remitti ei huius rei neceſſitas debet.

Qui rem pignori dat, eamque ſubripit: furti actione tenetur. furtum autem rei pignoratæ dominus non tantum tunc facere videtur, cùm poſſidenti, ſiue tenenti creditori aufert: verum & ſi eo tempore abſtulerit, quo nō poſſidebat, vt puta ſi rem pignoratam vendidit. nam & hic furtum C eum facere conſtat. & ita Iulianus ſcripſit.

Pignorans argentum quod aurum eſſe dicebat, in ſtellionatū incidit: non in furtum. Ange.

XX. PAVLVS.

CVm æs pignori datur, etiam ſi aurum eſſe dicitur, turpiter fit, furtum non fit. ſed ſi datum eſt aurum, deinde cùm dixiſſet ſe ponderare, aut obſignare velle, æs ſubiecit: furtum fecit. rem enim pignori datam interuertit. Si bona fide rem meam emeris, eamque ego ſubripuero: vel etiam tuus vſusfructus ſit, & eam contrectauero: tenebor tibi furti actione, & ſi dominus rei ſum. ſed his caſibus vſucapio quaſi furtiuæ rei non impedietur: quoniam & ſi alter ſubripiat, & in meam poteſtatem reuerſa

res fuerit, vſucapietur.

Qui ex integrali conſiſtente ex partibus ſeparatis partem abſtulit, cum totum ferre non poſſet: illius ſolius partis furti tenetur, licet totum integrale contrectauerit: & ſi reuertens aliam partem ſuſtulit, illius ſolius partis fur manifeſtus & non manifeſtus erit. An. D

XXI. VLPIANVS.

VVlgaris eſt quæſtio, an is, qui ex aceruo frumēti modium ſuſtulerit: totius rei furtum faciat, an verò eius tantum, quod abſtulit? Ofilius totius acerui furem eſſe putat. nam & qui aurem alicuius tetigit (inquit Trebatius) totum videri eum tetigiſſe. proinde (inquit) qui dolium aperuit, & inde parum vini abſtulit: non tantum eius, quod abſtulit, verum totius videtur fur eſſe. ſed verum eſt, in tantum eos furti actione teneri, quantum abſtulerunt. nam & B ſi quis armariū, quod tollere non poterat, aperuerit: & omnes res, quæ in eo erant, contrectauit, atque ita diſceſſerit, deinde reuerſus vnam ex his abſtulerit: & antè, q̄ ſe reciperet, quò deſtinauerat, deprehenſus fuerit: eiuſdem rei & manifeſtus, & nec manifeſtus fur erit. ſed & qui ſegetem ante lucem ſecat, & contrectat: eius, quod ſecat, manifeſtus, & nec manifeſtus fur eſt. Si is, qui viginti numorū ſaccum depoſuiſſet, alium ſaccū, in quo ſcit triginta eſſe, errante eo, qui dabat, acceperit, putauerit autem illic ſua viginti eſſe: teneri furti decem nomine placet. Si quis æs ſubripuit, dum aurum ſe ſubripere putat, vel contra (vt libro octauo Pomponius ex Sabino ait) minus eſſe putat, cùm plus eſſet: eius, quod ſubripuit, furtum cōmittit, idē Iulianus ſcribit. F

Qui duas res ſubripuit, quarum vnam ſuam putat: alterius tantum furtum facit. Bartolus.

Sed & ſi quis ſubripuit furto duos ſacculos, vnum decem, alterum viginti, quorum alterum ſuum putauit, alterum ſcit alienum: profectò dicemus tantum vnius, quem putauit alienum, furtum eum facere: quemadmodum ſi duo pocula abſtulerit, quorum alterum ſuum putauit, alterum ſcit alienum. nam & hic vnius fit furtum. Sed ſi anſam in poculo ſuam putauit, vel verè fuit: totius poculi eum furtum facere, Pomponius ſcripſit. Sed ſi de naui onerata furto quis ſextarium frumenti tulerit:

vtrum

vtrum totius oneris, an verò ſextarij tantum furtum fecerit? facilius hoc quæritur in horreo pleno. & durum eſt dicere, totius furtum fieri. & quidem ſi ciſterna vini ſit, vt aquæ ciſterna, quid dices? quid deinde, ſi de naue vinaria: vt ſunt multæ, in quas vinum infunditur? quid dicemus de eo, qui vinum hauſit? an totius oneris fur ſit? & magis eſt, vt & hic non totius dicamus. Certè ſi proponas in apotheca amphoras eſſe vini, easq́ue ſubtractas: ſingularũ furtum fit, non totius apothecæ: quemadmodum ſi ex pluribus rebus mouentibus in horreo recluſis, vnam tulerit.

Non tenetur furti qui cauſſa furandi domum intrat, niſi furatus fuerit. Item is qui totum furari propoſuit, & partem furatus eſt, tenetur furti partis nomine tantum, & non totius, ſi totum tollere non potuit: ſecus ſi potuit. Bar.

Qui furti faciẽdi cauſſa cõclaue intrauit, nondũ fur eſt, quãuis furãdi cauſſa intrauerit. quid ergo, qua actione tenebitur? vtique iniuriarũ, aut de vi accuſabitur, ſi per vim introiuit. Item ſi quis maioris ponderis quid aperuit aut refregit, quod tollere non poſſit: nõ eſt omnium rerum cũ eo furti actio, ſed earum tantum, quas tulerit: quia totũ tollere non potuit. proinde ſi inuolucrum, quod tollere non potuit, ſoluit, vt contrectet, deinde contrectauit quaſdam res: quamuis ſingulas res, quæ in eo fuerant, tollere potuerit: ſi tamen totum inuolucrum tollere non potuit, ſingularum rerum: quas tulerit, fur eſt: cæterarum nõ eſt. quod ſi totum vas tollere potuit: dicemus eum totius eſſe furẽ, licet ſoluerit, vt ſingulas vel quaſdã tolleret. & ita Sabinus ait. Si duo, pluresve vnum tignum furati ſint, quod ſinguli tollere non potuerint: dicendũ eſt, omnes eos furti in ſolidum teneri, quamuis id vnus nec contrectare, nec tollere ſolus potuit, & ita vtimur. nec enim poteſt dici, p parte furtum feciſſe ſingulos, ſed totius rei vniuerſos. ſic fiet, ſingulos furti teneri. Quamuis autem earum quoque rerum, quas quis non abſtulit, furti teneatur: attamen condici ei nõ poteſt: idcirco, quia cõdici ea res, quæ ablata eſt, poteſt. & ita Pomponius ſcripſit.

XXII. PAVLVS.

SI quid fur fregerit, aut ruperit, quod non etiam furandi cauſſa contrectauerit: eius nomine cum eo furti

agi non poteſt. Si eo conſilio arca fracta ſit, vt vniones (puta) tollerentur, hique furti faciendi cauſſa contrectati ſint: eorum tantummodo furtum factum videri. verum eſt. nam cæteræ res, quæ ſeponuntur, vt ad vniones perueniatur, non furti faciendi cauſſa contrectantur. Qui lancem raſit, totius fur eſt: & furti tenetur ad id, quod domini intereſt. D

Impubes doli capax furtum facit: doli non capax non facit. Bar.

XXIII. VLPIANVS.

IMpuberé furtum facere poſſe, ſi iam doli capax ſit, Iulianus libro viceſimoſecundo Digeſtorum ſcripſit. Itē poſſe cum impubere damni iniuria agi, quia & furtum ab impubere fiat: ſed modū eſſe adhibēdum ait. nam in infantes id non cadere. nos putamus, cum impubere culpæ capace Aquilia agi poſſe. Item verū eſt, quod Labeo ait: nec ope impuberis furto facto, teneri eum. E

XXIIII. PAVLVS.

NEc minus etiam condici ei poſſe, Iulianus ſcripſit, cū doli capax ſit.

Qui alium deiecit de fundo, non tenetur furti condictione: tenetur tamen triticaria ratione poſſeſſionis fundi quam abſtulit: ſed ratione arborum ablatarum tenetur actione furti. Barto.

XXV. VLPIANVS. *lib.* XLI. *ad Sabinum.*

VErum eſt, quod plerique probant, fundi † furti agi non poſſe. vnde quæritur, ſi quis de fundo vi deiectus ſit, an condici ei poſſit, qui deiecit? Labeo negat. ſed Celſus putat poſſe condici poſſeſſionem, quemadmodum poteſt re mobili ſubrepta. Eorum, quæ de fundo tolluntur, vtputa arborum, vel lapidum, vel arenæ, vel fructuum, quos quis fraudandi animo decerpſerit: furti agi poſſe, nulla dubitatio eſt. F

† ſubaudi nomine.

XXVI. PAVLVS.

SI apes feræ in arborem fundi tui apes fecerint, & quis eas vel fauum abſtulerit: eum nō teneri tibi furti, quia non fuerint tuæ: eaſque conſtat captarum terra, mari, cœlo numero eſſe. Item conſtat, colonum, qui numis colat, cum eo, qui fructus ſtantes ſubripuerit, acturum furti: quia vt primum decerpti eſſent, eius eſſe cœpiſſent.

Subtractis tabulis debiti, vel liberationis ab eo, fit duplicatio pre-

cii ta-

ſii tabularum cum cohærentiis eius. Ange.

XXVII. VLPIANVS.

A Qvi tabulas, vel cautiones amouerit, furti tenetur: nō tantum precij earum tabularum, verum & eius, quod interfuit: quod ad æſtimationē refertur eius ſummæ, quæ in his tabulis cōtinetur, ſcilicet ſi tanti interfuit: vtputa ſi chirographa aureorum decem tabulæ fuerint. nā dicimus hoc duplicari. quod ſi iam erant inanes, quia ſolutum proponebatur: nunquid ipſarum tantum tabularum precij videatur eſſe æſtimatio facienda? quid enim interfuit huius? ſed poteſt dici: quia nonnūquam debitores tabulas ſibi reſtitui petunt, quod nonnunquam calumniantur debitoreis, quaſi indebito ſoluto ab his: intereſt creditoris tabulas habere, ne fortè controuerſiam ſuper ea re B patiatur. & generaliter dicendum eſt: in id, quod intereſt, duplari. Inde poteſt quæri, ſi quis cùm alias probationes menſæ, quàm ſcripturam haberet, chirographi furtum ſit paſſus: æſtimari duplo chirographi quantitas debeat? & nunquid non, quaſi nihil interſit? quantum enim intereſt, cùm poſſit debitum aliunde probare? quemadmodum ſi in binis tabulis inſtrumentum ſcriptum ſit? nam nihil videtur deperdere: ſed futurum eſt, vt alio chirographo ſaluo, ſecurior ſit creditor. Apocha quoq; ſi fuerit ſubrepta: æquè dicēdum eſt furti actionem in id, quod intereſt, locum habere. ſed nihil videtur intereſſe, ſi ſunt & C aliæ probationes ſolutæ pecuniæ. Sed ſi quis non amouit huiuſmodi inſtrumenta, ſed interleuit: non tantum furti actio locum habet, verum etiā legis Aquiliæ. nam rupiſſe videtur, qui corrupit.

XXVIII. PAVLVS.

SEd ſi ſubripuit prius, quàm deleat: tanti tenetur, quāti domini interfuit non ſubripi. delendo enim nihil ad pœnam adiicit.

XXIX. VLPIANVS.

HOc amplius & ad exhibendum agi poteſt, & interdicto QVORVM BONORVM agi poterit:

XXX. IDEM.

SI hæreditariæ tabulæ deletæ ſint.

XXXI. IDEM.

SEd & ſi imaginem quis vel librum deleuerit:& hic tenetur damni iniuriæ quaſi ruperit. Si quis tabulas inſtrumentorum reipublicæ municipij alicuius aut ſubripuerit, aut interleuerit: Labeo ait, furti eum teneri. D

Idemque ſcribit & de cæteris rebus publicis, deque ſocietatibus.

XXXII. PAVLVS.

QVidam tabularum dumtaxat æſtimationem faciendam in furti actione exiſtimant: quia ſi iudici, apud quem furti agatur, poſſit probari, quantum debitum fuerit: poſſit etiam apud eum iudicem eadem probare, apud quem pecuniam petat. ſi verò in furti iudicio probare non poteſt: ne illud quidem poſſe oſtendi quanti eius interſit. ſed poteſt poſt furtũ factum, ſi tabulas nactus eſſet actor, vt ex eo probet, quanti ſua interfuerit, ſi tabulas nactus nõ eſſet. De lege Aquilia maior quæſtio eſt, quémadmodum poſſit probari, quãti eius interſit. nam ſi poteſt aliàs probare: non patitur damnum. quid ergo ſi fortè pecuniam ſub conditione credidit, & interim ſunt teſtimonia, quorum probationem habeat, quæ poſſunt mori conditione pendente: aut puta me periiſſe creditum, & quia teſtes & ſignatores, qui rem meminiſſent, præſentes nõ haberem, victum remanſiſſe: nunc verò cùm furti agam, eorum memoria & præſentia ad fidem creditæ pecuniæ vti poſſim? E

Cui conceditur adminiſtratio rerum: non videtur conceſſum vt in eis fraudem committat. Bar. F

XXXIII. VLPIANVS.

TVtor adminiſtrationem quidem rerum pupillarium habet, intercipiendi autem poteſtas ei non datur. & ideo ſi quid furandi animo amouerit: furtum facit, nec vſucapi res poteſt. ſed & furti actione tenetur, quamuis & tutelæ cum eo agi poſſit. quod in tutore ſcriptum eſt, idem erit & in curatore adoleſcentis, cæteriſque curatoribus.

XXXIIII. PAVLVS.

IS, qui opem furtũ facienti fert, nunquam manifeſtus eſt. itaque accidit, vt is quidem, qui opem tulit, nec manifeſti furti: is autem, qui deprehenſus eſt, ob eandem rem

manifeſti

manifeſti teneatur.

A XXXV. POMPONIVS.

SI quis perferendum acceperit, quod ſcierit furtiuũ eſſe: conſtat, ſi deprehẽdatur, ipſum dumtaxat furem manifeſtum eſſe, ſi neſciuerit: neutrum. hunc, quia fur nõ ſit: alium: quia non ſit deprehenſus.

Diuerſis reſpectibus poſſunt duo fures eiuſdem rei alter dici fur manifeſtus, alter non manifeſtus. Bartolus.

Si vnus è ſeruis tuis hauſiſſet & abſtuliſſet, alter hauriendo deprehenſus eſſet: prioris nomine nec manifeſti, alterius manifeſti teneberis.

Qui praſtat opem furto irregulari, non tenetur furti: niſi furtum regulare ſequatur. Bartolus.

B XXXVI. VLPIANVS.

QVi ſeruo perſuaſit, vt fugeret, fur nõ eſt. néc enim qui alicui malum conſilium dedit, furtum fecit: non magis, quàm & ſi perſuaſit, vt ſe præcipitaret, aut manus ſibi inferret. hæc enim furti non admittunt actioné. ſed ſi alius fugam ſibi perſuaſerit, vt ab alio ſubripiatur: furti tenebitur is, qui perſuaſit, quaſi ope conſilióve eius furtum factum ſit. plus Pomponius ſcripſit: cùm quis perſuaſit, quamuis interim furti non teneretur: tunc tamen incipere teneri. cùm quis fugitiuus fur eſſe cœperit, quaſi videatur ope conſilióve eius furtum factum. Item placuit eum, qui filio, vel ſeruo, vel vxori opem fert furtũ faciétibus, furti teneri, quãuis ipſi furti actione non cõueniantur.

C Idem Pomponius ait: ſi cum rebus aufugerit fugitiuus, poſſe furti actione ſollicitatorem conueniri rerum nomine: quia opem conſiliúmve cõtrectatori tulit. quod & Sabinus ſignificat.

Perſuaſio inuicem facta ad fugiendum, non facit aliquem furem niſi ſe inuicem celauerint. Bartolus.

Si duo ſerui inuicem ſibi perſuaſerũt, & ambo ſimul aufugerunt: alter alterius fur non eſt. Quid ergo ſi inuicem ſe cælauerint? (fieri enim poteſt, vt inuicé fures ſint) & poteſt dici alterũ alterius furem eſſe: quemadmodũ ſi alij ſingulos ſubripuiſſent, tenerentur quaſi alter alterius nomine opem tuliſſet. quemadmodũ rerum nomine quoque teneri eos furti, Sabinus ſcripſit.

XXXVII. POMPONIVS.

SI pauonem meum manſuetum, cùm de domo mea effugiſſet, perſecutus ſis, quoad is periit: agere tecum furti ita potero, ſi aliquis eum habere cœperit. D

XXXVIII. PAVLVS *lib.* IX. *ad Sabinum.*

MAter filij ſubrepti furti actionem non habet. Liberarum perſonarũ nomine licet furti actio ſit, condictio tamen nuſquam eſt.

Voluntas & propoſitum diſtinguunt maleficia.

XXXIX. IDEM.

VErum eſt, ſi meretricem alienã ancillam rapuit quis, vel celauit, furtum non eſſe. nec enim factum quæritur, ſed cauſſa faciendi. cauſſa autem faciendi libido fuit, non furtum. & ideo etiam eum, qui fores meretricis effregit libidinis cauſſa, & fures non ab eo inducti, ſed aliâs ingreſſi meretricis res egeſſerunt: furti non teneri. an tamen vel Fauia teneatur, qui ſuppreſſit ſcortum libidinis cauſſa? & non puto teneri: & ita etiam ex facto cùm incidiſſet, dixi. hic enim turpius facit, quàm qui ſubripuit. ſed ſecum facti ignominiam compenſat. certè fur non eſt. E

XL. PAVLVS.

QVi iumenta ſibi commodata longius duxerit, alienâve re inuito domino vſus ſit: furtum facit.

XLI. VLPIANVS.

SI cùm quis in hoſtium poteſtate eſſet, furtum ei factum ſit, & poſtliminio redierit: poterit quis dicere eum furti habere actionem. Adrogatorem poſſe furti agere, ſcilicet eius furti nomine, quod factum eſt ei, qué adrogauit, antequã adrogaret certum eſt. cæterũ ſi poſtea: nulla dubitatio erit. Quãdiu viuit is, qui furtũ fecit, non perit furti actio. aut enim ſui iuris eſt is, qui furtum fecit, & cum ipſo actio eſt: aut alieni iuris eſſe cœpit, & actio furti cũ eo eſt, cuius poteſtati ſubiectus eſt. & hoc eſt, quod dicitur, noxa caput ſequitur. F

Actio noxalis extincta propter captiuitatem, renaſcitur captiuo reuerſo. Bartolus.

Si quis poſt noxam admiſſam hoſtium ſeruus fuerit factus: videndum eſt, an exſtinguatur actio. & Põponius ſcripſit, exſtingui actionem: & ſi fuerit reuerſus poſtliminio, vel

vel quo alio iure, naſci eam actionem debere. & ita vtimur.

A **XLII. PAVLVS.**

SI ſeruus nauem exerceat non voluntate domini: de eo, quod ibi perit, vulgaris formula in dominũ dãda eſt: vt quod alter admiſit, dumtaxat de peculio: quod ipſe exercitor, adiiciatur, aut noxæ dedere. Igitur ſi manumiſſus ſit: perſecutio quidem in peculio manebit aduerſus dominum intra annum, noxalis ipſum ſequetur. Interdũ & manumiſſus, & qui eum manumiſit, ob furtum tenetur: ſi ideo manumiſſus ſit, ne furti cum eo agi poſſit: ſed ſi cum domino actum fuerit: ipſo iure manumiſſum liberari Sabinus reſpondit, quaſi deciſum ſit.

XLIII. VLPIANVS *lib.* **XLI.** *ad Sabinum.*

B FAlſus creditor, hoc eſt is, qui ſe ſimulat creditorem, ſi quid acceperit: furtum facit, nec numi eius fiunt.

Falſus procurator debitum veri creditoris recipiens, furtum facit pecuniam contrectando. tunc enim eius dominium non transfertur in ipſum. Ange.

Falſus procurator furtum quidem facere videtur: ſed Neratius videndum eſſe ait, an hæc ſententia cum diſtinctione vera ſit: vt ſi hac mente ei dederit numos debitor, vt eos creditori perferret, procurator autem eos intercipiat: vera ſit. nam & manent numi debitoris, cùm procurator eos nõ eius nomine accepit, cui⁹ debitor eos fieri vult: & inuito domino eos contrectando, ſine dubio furtum facit. C Quod ſi ita det debitor, vt numi procuratoris fiãt: nullo modo eum furtum facere ait, voluntate domini eos accipiendo. Si is, qui indebitũ accipiebat, delegauerit ſoluendum: non erit furti actio, cùm eo abſente ſolutum ſit. cæterùm ſi præſente: alia cauſſa eſt, & furtum fecit.

Deficiens in ſolutione pecuniæ, quam voluntate creditoris accepit, furtum nõ committit, ſed de dolo tenetur, ſi alia actio cõtra eum non eſt.

Si quis nihil in perſona ſua mentitus eſt, ſed verbis fraudem adhibuit: fallax eſt magis, quàm furtum facit. vtputa ſi dixit ſe locupletem: ſi in mercem ſe collocaturũ, quod accepit: ſi fideiuſſores idoneos daturũ, vel pecuniam confeſtim ſe ſoluturũ. nam his omnibus magis decepit, quàm furtum fecit, & ideo furti non tenetur. ſed quia dolo fecit

(niſi

(niſi ſit alia aduerſus eum actio) de dolo dabitur.

Subripiens rem, licet ignoret cuius ſit, facit furtum, niſi habita ſit pro derelicto. & proſequere diſtinctionem textus valde pulchram & ſatis claram vſque ad finem legis. D

Qui alienum quid iacens lucrifaciendi cauſſa ſuſtulit, furti obſtringitur: ſiue ſcit, cuius ſit, ſiue ignorauit. nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cuius ſit, ignoret. quod ſi dominus id dereliquit: furtum nõ fit eius, etiam ſi ego animum furandi habuero. nec enim furtum fit, niſi ſit, cui fiat. in propoſito autẽ nulli fit: quippe cùm placeat Sabini & Caſſij ſententia, exiſtimantium ſtatim noſtram deſinere rem eſſe, quã derelinquimus. ſed & ſi nõ ſit derelictũ, putauit tamen derelictum: furti non tenetur. ſed ſi neque fuit, neque putauit, iacens tamen tulit, non vt lucretur, ſed redditurus ei, cuius fuit: non tenetur furti. proinde videamus, ſi neſcit, cuius eſſet, ſic tamen tulit, quaſi redditurus ei, qui deſideraſſet, vel qui oſtendiſſet rem ſuam: an furti obligetur. & non puto obligari eum debere. Pleriqúe etiam hoc faciunt, vt libellum proponant continẽtem inueniſſe ſe, & redditurum ei, qui deſiderauerit. hi ergo oſtendunt ſe non animo furandi feciſſe. quid ergo ſi quæ Græci dicũt εὕρετρα, petat? nec hic videtur furtũ facere, & ſi non probè petat aliquid. Si quis ſpontè rem iecit vel iactauit, & ideo quaſi pro derelicto habiturus, túque rem hanc tuleris: an furti tenearis, Celſus lib. duodecimo Digeſto, quærit. & ait: ſiquidem putaſti pro derelicto habitã, nõ teneri. quod ſi non putaſti: hic dubitari poſſe ait. & tamẽ magis defendit, non teneri: quia (inquit) res non interuertitur ei, qui eam ſpontè iecit. Si iactum ex naue factũ alius tulerit, an furti teneatur? quæſtio in eo eſt, an pro derelicto habitum ſit. & ſiquidem derelinquentis animo iactauerit (quod plerũque credendum eſt) cùm ſciat periturum: qui inuenit, ſuum fecit, nec furti tenetur. ſi verò nõ hoc animo, ſed hoc, vt ſi ſaluum fuerit, haberet: ei, qui inuenit, auferendum eſt. & ſi ſcit hoc qui inuenit, & animo furandi tenet: furti tenetur. enimuero ſi hoc animo, vt ſaluum faceret domino: furti non tenetur. quod ſi putans ſimpliciter iactatũ: furti ſimiliter non tenetur. Etiam ſi partis dimidiæ nanciſcar dominium in ſeruo, qui mihi antea furtum fecerat: magis

magis eſt,vt exſtinguatur actio etiam parte redempta:quia etiam ſi ab initio quis partem in ſeruo habebat,furti agere
A non poterat. Planè ſi vſusfructus meus in eo ſeruo eſſe cœperit: dicendum eſt furti actionem non exſtingui: quà fructuarius dominus non eſt.

XLIIII. POMPONIVS.

SI iuſſu debitoris ab alio falſus creditoris procurator accepit:debitori iſte tenetur furti,& numi debitoris erunt. Si rem meã quaſi tuam tibi tradidero ſcienti meam eſſe:magis eſt furtum te facere,ſi lucrãdi animo id feceris.

Si ſeruus hęreditarius nondum adita hæreditate furtum hæredi fecerit,qui teſtamẽto domini manumiſſus eſt:furti actio aduerſus eũ cõpetit:quia nullo tẽpore hęres domin⁹
B eius factus eſt.

XLV. VLPIANVS.

SI ſocius cõmunis rei furtum fecerit:(poteſt enim communis rei furtum facere)indubitatè dicendum eſt,furti actionem competere.

XLVI. IDEM.

INter omnes cõſtat,& ſi exſtincta res ſit furtiua,attamen furti remanere actionẽ aduerſus furem.proinde mortuo quoq; homine, quem quis furto abſtulit, viget furti actio. ſed nec manumiſſio furti actionem exſtinguit. nec enim diſſimilis eſt morti manumiſſio,quod ad ſubtrahendũ domino ſeruum attinet. itaque qualiter qualiter domino ſeruus ſit ſubſtractus: attamen ſupereſſe aduerſus furem furti
C actionem,eóque iure vtimur.cõpetit enim actio non ideo, quia nũc abeſt,ſed quia vnquam beneficio furis abſfuit.hoc idem in condictione quoque placet.nam condici furi poteſt,etiam ſi res ſit aliqua ratione exſtincta. hoc idẽ dicendum,ſi res in poteſtate hoſtium peruenerit.nam conſtat de ea poſſe furti agi.ſed & ſi pro derelicto ſit poſtea à domino habita:furti nihilominus agi poterit.

Pluribus competit actio furti,ſi plurium intereſt.Bartolus.

Si ſeruus fructuarius ſubreptus eſt:vterque,& qui fruebatur,& dominus actionem furti habet.diuidetur igitur actio inter dominum & fructuarium.fructuarius aget de fructibus,vel quãti interfuit eius furtum eius factum non eſſe dupli:proprietarius verò aget, quod interfuit eius ꝓprietatem nõ eſſe ſubreptam.Quod dicimus DVPLI, ſic ac-

cipere

cipere debemus: & quadrupli, ſi manifeſtum furtum ſit.

Hæc actio, & ſi ſit, qui in eo ſeruo tantũ vſum habeat, poterit ei competere. & ſi quis propoſuerit hunc ſeruum etiam pignoratũ eſſe: eueniet, vt etiam is, qui pignori acceperit, habeat furti actionem. Hoc amplius etiam debitor (ſi modò plus valeat, quàm pro pignore debetur) habeat furti actionem. vſque adeo autẽ diuerſæ ſunt actiones, quæ eis competunt: vt ſi quis eorum pro fure damnũ deciderit, dici oporteat, ſolummodo actionem ſibi competentem amiſiſſe eum, cæteris verò ſupereſſe. nam & ſi proponas cõmunem ſeruum ſubreptum, & alium ex dominis pro fure damnum deciſiſſe: is, qui non decidit, habebit furti actionem. proprietarius quoque agere aduerſus fructuarium poteſt iudicio furti, ſi quid celandæ proprietatis vel ſupprimendæ cauſſa fecit. D E

In delictis licet allegare ignorantiam ad commodum ignorantis, non ad incommodum. Bar.

Rectè dictum eſt, qui putauit ſe domini voluntate rem attingere, non eſſe furẽ. quid enim dolo fecit, qui putauit dominum conſenſurum fuiſſe: ſiue falſò id, ſiue verè putet? is ergo ſolus fur eſt, qui id adtrectauit, quod inuito ſe domino facere ſciuit. Per contrarium quæritur, ſi ego me inuito domino facere putarem, cũ dominus vellet: an furti actio ſit? & ait Pomponius, furtum me facere. verum tamen eſt, vti cũ ego velim, licet tu ignores, ne furto ſis obligatus. Si furtiua res ad dominum rediit, & iterum contrectata eſt: competit alia furti actio. F

Interuentu noui dominii aſſidua contrectatione naſcitur actio furti. Bar.

XLVII. PAVLVS.

SI dominium rei ſubreptæ quacũque ratione mutatum ſit: domino furti actio competit: veluti hæredi, & bonorum poſſeſſori, & patri adoptiuo, & legatario.

Licet dominus rem recuperauerit: nihilominus fur ad pœnam furti, ſiue manifeſti, ſiue non manifeſti tenetur. Bar.

XLVIII. VLPIANVS.

QVi vas argenteum perdiderat, eoque nomine furti egerat, de pondere vaſis controuerſia cũ eſſet, & actor maius fuiſſe diceret, fur vas protulit. id is, cuius

cuius erat, abſtulit ei, qui ſubripuerat. dupli nihilominus cōdemnatus eſt, & rectiſſimè iudicatum eſt. nam in actio-
A nem pœnalē non venit ipſa res, quæ ſubrepta eſt: ſiue manifeſti furti, ſiue nec manifeſti agatur. Qui furem nouit, ſiue indicet eum, ſiue non indicet, fur non eſt: cū multum interſit, furem quis cælet, an non indicet. qui nouit, furti non tenetur: qui cælat, hoc ipſo tenetur. Qui ex volūtate domini ſeruum recipit, quin neque fur, neque plagiarius ſit, plus quàm manifeſtum eſt. quis enim voluntatem domini habens, fur dici poteſt? quid ſi dominus vetuit, & ille ſuſcepit? & ſiquidem non cælandi animo: non eſt fur. ſi cælauerit: tunc eſſe incipit fur. qui igitur ſuſcepit, nec cælauit, & ſi inuito domino, fur non eſt. Vetare autem
B dominum accipimus etiam eum, qui ignorat, hoc eſt eum, qui non conſentit. Si ego tibi poliendum veſtimentum locauero, tu verò inſcio aut inuito me commodaueris Titio, & Titio furtum factū ſit: & tibi competit furti actio, quia cuſtodia rei ad te pertinet: & mihi aduérſus te, quia non debueras rem commodare, quod faciēdo furtum admiſeris. & ita erit caſus, quo fur furti agere poſſit. Si ancilla ſubripiatur prægnans, vel apud furem conceperit: partus furtiuus eſt, ſiue apud furem edatur, ſiue apud bonæ fidei poſſeſſorem. ſed in hoc poſteriore caſu furti actio ceſſat. ſed ſi concepit apud bonę fidei poſſeſſorem, ibiq́ue peperit: eueniet, vt partus furtiuus non ſit: verum etiam
C vſucapi poſſit. idem & in pecudibus ſeruandum eſt, & in fœtu earum, quod in partu. Ex furtiuis equis nati ſtatim ad bonę fidei emptorem pertinebunt, & meritò: quia & in fructu numerantur. at partus ancillæ non numerantur in fructu.

Precium redactum ex re furtiua, non eſt furtiuum: ideo dominus rei furtiuæ venditæ id auferens, furtum committit. Bar.

Cū fur rem furtiuam vendidiſſet, eiq́ue numos precij dominus rei per vim extorſiſſet: furtum eorum numorum non feciſſe rectè reſponſum eſt. idem etiam vi bonorum raptorum actione tenebitur. quod enim ex re furtiua redigitur, furtiuum non eſſe, nemini dubium eſt. numus ergo hic, qui redactus eſt ex precio rei furtiuæ, nō eſt furtiuus.

Creditor non habet actionem furti pro re debitoris ſubrepta, ſi ei non fuit

non fuit obligata, licet eius interſit. Bar.

XLIX. CAIVS.

INterdum accidit, vt non habeat furti actionem is, cuius intereſt rem ſaluam eſſe. vt ecce creditor ob rem debitoris ſubreptam furti agere non poteſt, & ſi aliunde creditum ſeruare non poſſit. loquimur autem ſcilicet de ea re, quæ pignoris iure obligata non ſit. item rei dotalis nomine, quæ periculo mulieris eſt: nõ mulier furti actionem habet, ſed maritus. D

L. VLPIANVS.

**De hac dupli & quadrupli pœna vide quæ diſſerit Crinit' li. 3. de honeſt. diſc. cap. 13.*

IN furti actione non quod intereſt, quadruplicabitur, vel duplicabitur *, ſed rei verum precium. ſed & ſi in rebus humanis eſſe deſierit, cũ iudicatur, nihilominus cõdemnatio facienda eſt. idemque & ſi nunc deterior ſit, æſtimatione relata in id tempus, quo furtũ factũ eſt. quod ſi precioſior facta ſit: eius duplum, quanti tunc, cũ precioſior facta eſt, æſtimabitur: quia & tũc furtũ factũ ei' eſſe, verius eſt. Ope aut cõſilio furtũ factũ Celſus ait, nõ ſolũ ſi idcirco fuerit factũ, vt ſocij furarẽtur: ſed & ſi nõ vt ſocij furarenť, inimicitiarũ tamen cauſſa fecerit. Recte Pedius ait: ſicut nemo furtũ faciat ſine dolo malo, ita nec conſiliũ vel opẽ ferre ſine dolo malo poſſe. conſiliũ autẽ dare videť, qui perſuadet, & impellit, atq; inſtruit cõſilio ad furtum faciendum. opem fert, qui miniſteriũ atque adiutorium ad ſubripiendas res præbet. Cũ eo, qui pãnum rubrum oſtendit, fugauitque pecus, vt in fures incideret: ſiquidem dolo malo fecit: furti actio eſt. ſed & ſi non furti faciendi cauſſa hoc fecit, non debet impunitus eſſe luſus tam pernicioſus. idcirco Labeo ſcribit in factum dandam actionem. E F

LI. CAIVS.

NAm ſi præcipitata ſint pecora: vtilis actio damni iniuriæ, quaſi ex lege Aquilia dabitur.

LII. VLPIANVS.

SI quis vxori res mariti ſubtrahẽti opem conſiliumúe accommodauerit: furti tenebitur. ſed & ſi furtum cũ ea fecit, tenebitur furti, cũ ipſa non teneatur. ipſa quoque ſi opem furi tulit, furti non tenebitur, ſed rerum amotarum. ſerui verò ſui nomine furti eam teneri, nequaquam ambigendum

gendum eſt. idem dicendum eſt & in filiofamiliâs milite. nam ipſe patri nō tenebitur furti. ſerui autem ſui nomine
A caſtrenſis tenebitur, ſi patri ſeruus furtum fecerit. Sed ſi filius meus, qui habet caſtrenſe peculium, furtum mihi fecerit: an poſſim actione vtili aduerſus eū agere, videndū eſt, cū habeat, vnde ſatisfaciat. & poteſt defendi agēdum. an autem pater filio teneatur, ſi rem eius caſtrenſis peculij ſubtraxerit, videamus. & puto teneri. non tantum igitur faciet furtum filio, ſed etiam furti tenebitur. Eum creditorem, qui poſt ſolutam pecuniam pignus non reddat, furti teneri Mela ait, ſi cælādi animo retineat. quod verū eſſe arbitror. Si ſulphurariæ ſunt in agro, & inde aliquis terram egeſſit, abſtulitque: dominus furti aget. deinde colonus conducti conſequetur, vt idipſum ſibi præſtetur. Si
B ſeruus tuus vel filius polienda veſtimenta ſuſceperit: an furti actioné habeas, quæritur. & ſiquidé peculium ſerui ſoluēdo ſit: potes habere furti actionem. ſi nō fuerit ſoluendo: dicendum eſt, non competere furti actioné. Sed & ſi rem furtiuam imprudens quis emerit, & ei ſubrepta ſit: habebit furti actioné. Apud Labeonem relatum eſt: ſi ſiliginario quis dixerit, vt quiſquis nomine ei' ſiliginé petiſſet, ei daret: & quidam ex tranſeuntibus cū audiſſet, petierit eius nomine, & acceperit: furti actionem aduerſus eum, qui ſic petet, ſiliginario competere, non mihi. nō enim mihi negociū, ſed ſibi ſiliginarium geſſiſſe. Si fugitiuum meum quis quaſi ſuum à duumuiro, vel ab aliis,
C qui poteſtatem habent de carcere vel de cuſtodia dimittendi, acceperit: an is furti teneatur? & placet, ſi fideiuſſores dedit: in eos domino actionem dādam, vt hi actiones ſuas mihi mandent. quod ſi non acceperint fideiuſſores, ſed tanquam ſuum accipienti eum tradiderint: dominum furti actionem aduerſus plagiarium habiturum. Si quis de manu alicuius numos aureos, vel argenteos, vel aliam ré excuſſerit: ita furti tenetur, ſi ideo fecerit, vt alius tolleret, iſque ſuſtulerit. Si quis maſſam meam argenteā ſubripuerit, & pocula fecerit: poſſum vel poculorum, vel maſſæ furti agere, vel condictione. idé eſt & in vuis, & in muſto, & in vinaciis. nā & vuarū, & muſti, & vinaciorum nomine furti agi poteſt. ſed & condici. Seruus, qui ſe

liberum

liberum adfirmauit, vt ſibi pecunia crederetur, furtum nō facit. namque hic nihil amplius, quàm idoneum ſe debitorem adfirmat. idem eſt & in eo, qui ſe patremfamiliâs finxit, cũ eſſet filiusfamiliâs, vt ſibi promptius pecunia crederetur. Iulianus libro viceſimoſecundo Digeſtorum ſcripſit: ſi pecuniã quis à me acceperit, vt creditori meo ſoluat: deinde cũ tantam pecuniam eidem creditori deberet, ſuo nomine ſoluerit: furtum eum facere. Si Titi⁹ alienam rem vendidit, & ab emptore numos accepit: non videtur numorum furtum feciſſe. Si ex duobus ſociis omnium bonorum vn⁹ rem pignori acceperit, eaque ſubrepta ſit: Mela ſcribit, eum ſolum furti habere actionem, qui pignori accepit, & ſocium non habere. Neque verbo, neque ſcriptura quis furtum facit. hoc enim iure vtimur, vt furtum ſine contrectatione non fiat. quare & opem ferre, vel conſilium dare tunc nocet, cũ ſecuta contrectatio eſt. Si quis aſinum meum in equas ſuas τῆς γονῆς dũtaxat χάριν captum admiſiſſet: furti non tenetur, niſi fraudandi quoque animum habuit. quod & Herennio Modeſtino ſtudioſo meo de Dalmacia conſulenti reſcripſi circa equos, quibus eiuſdem rei gratia ſubieciſſe quis equas ſuas proponebatur: furti ita demum teneri, ſi furandi animo id feciſſet. ſi minus: agendum in factum. Cũ Titio honeſto viro pecuniã credere vellem, ſubieciſti mihi alium Titium egenum, quaſi ille eſſet locuples, & numos acceptos cũ eo diuiſiſti: furti teneris, quaſi ope tua conſilioque furtum factum ſit. ſed & Titius furti tenebitur.

Si maiora quis tibi pondera commodauit, cũ emeres ad pondus: furti eum teneri venditori, Mela ſcripſit. te quoque, ſi ſciſti. non enim ex voluntate venditoris accipis, cũ erret in pondere. Si quis ſeruo meo perſuaſerit, vt nomen ſuum ex inſtrumento (puta) emptionis tolleret: & Mela ſcripſit, & ego puto, furti agendum. ſed ſi ſeruo perſuaſum ſit, vt tabulas meas deſcriberet: puto, ſiquidẽ ſeruo perſuaſum ſit, ſerui corrupti agendum. ſi ipſe fecerit: de dolo actionem dãdam. Si linea margaritarũ ſubrepta ſit: dicendus eſt numerus. ſed & ſi de vino furti agatur: neceſſe eſt dici quot amphoræ ſubreptæ ſint. ſi vaſa ſubrepta ſint: itẽ numerus erit dicendus. Si ſeruus me⁹,

qui ha-

qui habebat liberam peculij adminiſtrationem, pactus ſit
cũ eo nõ donationis cauſſa, qui rem eius peculiarem ſub-
A ripuerat: rectè tranſactum videtur. quamuis enim domino
quæratur furti actio: attamen in peculio ſerui eſt. ſed & ſi
tota pœna dupli furti ſeruo ſoluta ſit: non dubiè fur libe-
rabitur. Cui conſequens eſt, vt ſi fortè à fure acceperit
ſeruus, quod eius rei ſatis eſſe videatur: ſimiliter rectè
tranſactum videatur. Si quis iurauerit ſe furtum non fe-
ciſſe, deinde rem furtiuam contrectet: furti quidem actio
perimitur, rei tamẽ perſecutio domino ſeruatur. Si ſer-
uus ſubreptus hæres inſtitutus fuerit: furti iudicio actor
conſequetur etiam precium hæreditatis: ſi modò ſeruus
antè, quàm iuſſu domini adeat, mortuus fuerit. condicen-
B do quoque mortuum, idem conſequetur. Si ſtatuliber
ſubreptus ſit, vel res ſub conditione legata: deinde antè,
quàm adeatur hæreditas, exſtiterit conditio: furti iam agi
non poteſt: quia deſiit intereſſe hæredis. pendente autem
conditione, tanti æſtimandus eſt, quanti emptorem poteſt
inuenire.

LIII. IDEM *lib.* XXXVIII. *ad edictum.*

SI quis ex domo, in qua nemo erat, rapuerit: actione de
bonis raptis in quadruplũ cõuenietur: furti nec mani-
feſti videlicet actione, ſi nemo eũ deprehẽderit, tollẽda.

LIV. PAVLVS.

QVi iniuriæ cauſſa ianuam effregit: quamuis mihi per
C alios res amotæ ſint: non tenetur furti. nam malefi-
cia voluntas & propoſitum delinquentis diſtin
guunt. Si ſeruus commodatoris rem ſubripuerit, & ſoluẽ-
do ſit is, cui ſubreptum eſt: Sabinus ait, poſſe & commo-
dati agi cũ eo, & contra dominum furti ſerui nomine. ſed
ſi pecuniam, quam dominus exegit, reddat: euaneſcere fur
ti actionem. idem & ſi remittat cõmodati actionẽ. Quod
ſi ſeruus tuus rem tibi commodatam ſubripuerit: furti te-
cum actio non eſt, quia tuo periculo res ſit, ſed tãtum cõ-
modati. Qui alienis negociis gerendis ſe obtulit, actio-
nem furti nõ habet, licet culpa eius res perierit: ſed actio-
ne negociorum geſtorum ita damnandus eſt, ſi dominus
actionem ei cedat. eadem ſunt in eo, qui pro tutore nego-
cia gerit: vel in eo tutore, qui diligentiã præſtare debeat:

veluti qui ex pluribus tutoribus teſtamento datis, oblata ſatiſdatione, ſolus adminiſtrationem ſuſcepit. Si ex donatione alterius rem meam teneas, & eam ſubripiam: ita demum te furti agere mecū poſſe Iulianus ait, ſi interſit tua retinere poſſeſſionem: veluti ſi hominem donatum noxali iudicio defenderis, vel ægrum curaueris, vt aduerſus vindicantem iuſtam habiturus ſis retentionem. D

LV. CAIVS.

SI pignore creditor vtatur: furti tenetur. Eum, qui quod vtendum accepit, ipſe alij commodauerit, furti obligari reſponſum eſt. ex quo ſatis apparet: furtum fieri, & ſi quis vſum alienæ rei in ſuum lucrum conuertat. nec mouere quem debet, quaſi is nihil lucri ſui gratia faciat. ſpecies enim lucri eſt ex alieno largiri, & beneficij debitorem ſibi adquirere. * vnde & is furti tenetur, qui ideo rem amouet, vt eam alij donet. Furem interdiu deprehenſum nō aliter occidere lex duodecim tabularum permiſit, quàm ſi telo ſe defendat. teli autem appellatione & fuſtis, & ferrum, & lapis, & denique omne, quod nocendi cauſſa habetur, ſignificatur. E

**Iuxta hoc. cic. li. 2. offic. dū genera largorū explicat, Iā Illud, iquit, non ſunt admonēdi (eſt enī in prōptu) vt animaduertant cū alios adiuuare velint, ne quos offendant: & paulò pòſt, Extremū præceptū in beneficiis eſt, ne quid cōtra æquitatem contendas, ne quid ꝑ iniuria.*

Condictio vel vindicatio rei furtiuæ non tollit pœnam ſed pœnalem actionem furti: & econtra. Bar.

Cū furti actio ad pœnæ perſecutionem pertineat, condictio verò & vindicatio ad rei recuperationem: apparet recepta re nihilominus ſaluam eſſe furti actionem, condictionem verò & vindicationē tolli: ſicut ex diuerſo poſt ſolutam dupli aut quadrupli pœnam, ſalua eſt vindicatio & condictio. Qui ferramenta ſciens commodauerit ad effringendum oſtium, vel armarium: vel ſcalam, ſciens, cuius rei gratia id fieret, commodauerit ad aſcendendum: licet nullum eius conſilium principaliter ad furtum faciēdum interuenerit, tamen furti actione tenetur. Si tutor, qui negocia gerit, aut curator tranſegerit cū fure: euaneſcit furti actio. F

LVI. PAVLVS.

CVm creditor rem ſibi pignoratam aufert: non videtur contrectare, ſed pignori ſuo incumbere.

LVII. IVLIANVS.

INterdum fur etiam manente pœnæ obligatione in quibuſdam

buſdam caſibus rurſus obligatur, vt cū eo ſæpius eiuſdem A rei nomine furti agi poſſit. primus caſus occurrit, ſi poſſeſſionis cauſſa mutata eſſet: veluti ſi res in domini poteſtatem rediſſet, eandemq́ue idem ſubriperet, vel eidem domino, vel ei, cui is commodaſſet, aut vendidiſſet. ſed & ſi perſona domini mutata eſſet: altera pœna obligatur.

Qui furem deducit ad præfectum vigilum, vel ad præſidem: exiſtimandus eſt elegiſſe viam, qua rem perſequeretur. & ſi negocium ibi terminatum eſt, & damnato fure recepta eſt pecunia ſublata: in ſimplum videtur furti quæſtio ſublata: maximè ſi non ſolum rem furtiuam fur reſtituere iuſſus fuerit, ſed amplius aliquid in eum iudex conſtituerit. ſed & ſi nihil amplius, quàm furtiuam rem reſti-B tuere iuſſus fuerit: eo ipſo, quod in periculum maioris pœnæ deductus eſt fur, quæſtionem furti ſublatam eſſe. Si res peculiaris ſubrepta in poteſtatem ſerui redierit: ſoluitur furti vicium, & incipit hoc caſu in peculio eſſe, & ita à domino poſſideri. cū autem ſeruus rem ſuam peculiarem furandi conſilio amouet: quàmdiu eam retinet, condictio eius non mutatur. nihil enim domino abeſt. ſed ſi alij tradiderit: furtum faciet. Qui tutelam gerit, trãſigere cū fure poteſt. & ſi in poteſtatem ſuam redegerit rem furtiuam: deſinit furtiua eſſe: quia tutor domini loco * habetur. ſed & circa curatorem furioſi eadem dicenda ſunt: qui adeo perſonam domini ſuſtinet, vt etiam tra-C dendo rem furioſi, alienare exiſtimetur. condicere etiam rem furtiuam tutor & curator furioſi eorum nomine poſſunt. Si duo ſerui tui veſtem & argentum ſubripuerint, & alterius nomine de veſte tecum actum fuerit, & alteri' de argẽto agetur: nulla exceptio dari debebit ob eam rẽ, quod iam de veſte actum fuerit.

*Sic per cõtrarium Paul. ad Gal. ca. 4. hæredem puerũ quã diu ſub tutoribus eſt, nihil à ſeruo differre affirmat.

LVIII. ALFENVS.

SI cretæ fodiendæ cauſſa ſpecum quis feciſſet, & cretam abſtuliſſet: fur eſt, non quia fodiſſet, ſed quia abſtuliſſet.

LIX. VLPIANVS.

SI filiofamiliâs furtum factum eſſet: rectè is paterfamiliâs factus eo nomine aget. ſed & ſi res ei locata ſubrepta fuerit, paterfamiliâs factus idem agere poterit.

LX. IDEM.

SI is, qui rem commodaſſet, eam rem clam abſtuliſſet: furti cũ eo agi non poteſt: quia ſuum recepiſſet, & ille commodati liberatus eſſet. hoc tamen ita accipiẽdum eſt, ſi nullas retinendi cauſſas is, cui commodata res erat, habuit. nam ſi impenſas neceſſarias in rem commodatam fecerat: interfuit eius, potius per retentionem eas ſeruare, quàm vltrò commodati agere. ideoque furti actionem habebit. D

LXI. AFRICANVS.

ANcilla fugitiua quemadmodũ ſui furtũ facere intelligitur, ita partum quoque cõtrectando furtum facit.

LXII. IDEM.

SI ſeruus communis vni ex dominis furtum fecerit: cõmuni diuidundo agi debere placet: & in arbitrio iudicis contineri, vt aut damnum præſtet, aut parte cedat. Cui conſequens eſſe videtur, vt etiam ſi alienauerit ſuam partem, ſimiliter & cũ emptore agi poſſit: vt quodam modo noxalis actio caput ſequatur. quod tamen nõ eò vſque producendum ait, vt etiam ſi liber ſit factus, cũ ipſo agi poſſe dicamus: ſicuti nec ageretur, etiam ſi proprius fuiſſet. Ex his igitur apparere, mortuo ſeruo nihil eſſe, quod actor eo nomine conſequi poſſit: niſi fortè quid ex re furtiua ad ſocium peruenerit. His etiam illud conſequens eſſe ait: vt & ſi is ſeruus, quem mihi pignori dederis, furtum mihi fecerit: agendo pignoraticia contraria conſequar, vt ſimiliter aut damnum decidas, aut pro noxæ dedito hominem relinquas. idem dicendum de eo, quem cõueniſſet in cauſſa redhibitionis eſſe: vt quemadmodũ acceſſiones & fructus emptor reſtituere cogitur, ita & è cõtrario venditor quoque vel damnum decidere, vel pro noxæ dedito hominem relinquere cogatur: niſi quid in his amplius ſit. Quod ſi ſciens quis ignoranti furem pignori dederit: omnimodo præſtare damnum cogendum eſſe. id enim bonæ fidei conuenire. Sed in actione empti præcipuè ſpectandum eſſe, qualem ſeruum venditor promiſerit. Quod verò ad mandati actionem attinet, dubitare ſe ait, num æquè dicendum ſit, omnimodo damnum præſtari debere. & quidem hoc amplius, quàm in ſuperioribus E F

rioribus cauſſis ſeruandum eſſe: vt etiam ſi ignorauerit is, A qui certum hominem emi mandauerit, furem eſſe: nihilominus tamen damnum decidere cogatur. iuſtiſſimè enim procuratorem allegare, non fuiſſe ſe id damnum paſſurum, ſi id mandatum non ſuſcepiſſet. idque euidentius in cauſſa depoſiti apparere. nam licet alioquin æquum videatur, non oportere cuiquam plus damni per ſeruum euenire, quàm quanti ipſe ſeruus ſit: multo tamen æquius eſſe, nemini officium ſuum, quod eius, cũ quo contraxit, non etiam ſui commodi cauſſa ſuſceperit, damnoſum eſſe. & ſicut in ſuperioribus contractibus, venditione, locatione, pignore, dolum eius, qui ſciens retinuerit, puniendum eſſe dictum ſit: ita in his culpam eorum, quorũ cauſſa contrahatur, ipſis potius damnoſam eſſe debere. nam B certam mandantis culpam eſſe, qui talem ſeruum ſibi emi mandauerit: & ſimiliter eius, qui deponat, quod non fuerit diligentior circa monendum, qualem ſeruum deponeret. Circa commodatum autem meritò aliud exiſtimandum: videlicet quod tunc eius ſolius commodum, qui vtendum rogauerit, verſetur. itaque eum, qui commodauerit, ſicut in locatione, ſi non dolo id fecerit, non vltra precium ſerui quid amiſſurum. Quin etiam paulò remiſſius circa interpretationem doli mali debere nos verſari: quoniam (vt dictum ſit) nulla vtilitas commodantis interueniat. hæc ita putat vera eſſe, ſi culpa nulla ipſius, qui mandatum vel depoſitum ſuſceperit, intercedat. cæterũ C ſi ipſe vltro ei cuſtodiam argenti fortè, vel numorum cõmiſerit, cũ alioquin nihil vnquam dominus tale quid feciſſet: aliter exiſtimandum eſſe. Locaui tibi fundum, & (vt adſolet) conuenit, vti fructus ob mercedem mihi pignori eſſent. ſi eos clam deportaueris: furti me tecum agere poſſe aiebat. ſed & ſi tu alij fructus pendentes vendideris, & emptor eos deportauerit: conſequens eſſe, vt in furtiuam cauſſam eos incidere dicamus. etenim fruct', quàmdiu ſolo cohæreãt, fundi eſſe & ideo colonum, quia voluntate domini eos percipere videatur, ſuos fructus facere. quod certè in propoſito non æquè dicitur. qua enim ratione coloni fieri poſſunt, cũ emptor eos ſuo nomine cogat? Statuliberum, qui ſi decem dediſſet, liber eſſe

iuſſus erat, hæres noxali iudicio defenderat. pendente iudicio ſeruus datis decem hæredi ad libertatem peruenit. D quæritur, an non aliter abſolutio fieri debeat, quàm ſi decem, quæ accepiſſet hæres, actori dediſſet? referre exiſtimauit, vnde ea pecunia data eſſet. vt ſiquidem aliunde, quàm ex peculio: hæc ſaltem præſtet: quandoquidem ſi nondum ad libertatem ſeruus perueniſſet, noxæ deditus ei, cui deditus eſſet, daturus fuerit. ſi verò ex peculio: quia numos hæredi dederit, quos vtique is paſſurus eum non fuerit ei dare: contra ſtatuendum eſſe.

LXIII. MARTIANVS.

FVrtum non committit, qui fugitiuo iter monſtrauit.

LXIV. MARCELLVS.

NOn poterit præſes prouinciæ efficere, vt furti damnatum non ſequatur infamia. E

LXV. MARCELLVS.

ATitio hærede homo Seio legatus ante aditam hæreditatem Titio furtum fecit. ſi adita hæreditate Seius legatum ad ſe pertinere voluerit: furti ſerui eius nomine aget cũ eo Titius: quia nec tunc, cũ faceret furtum, eius fuerit. & vt maximè quis exiſtimet, ſi ſeruus eſſe cœperit eius, cui furtum fecerat, tolli furti actionem, vt nec ſi alienatus ſit, agi poſſit eo nomine: ne poſt aditã quidem hæreditatem Titij factus eſt: quia ea, quæ legantur, recta via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata ſunt, tranſeunt.

Qui tenetur ex delicto actione originaliter pœnali, non liberatur pœnitentia. Bar. F

LXVI. VLPIANVS *lib. I. ad edictum ædilium.*

Ca. 17. de ædilitio edicto. QVi ea mente alienum quid contrectauit, vt lucrifaceret: tametſi mutato cõſilio id domino poſtea reddidit, fur eſt. nemo enim tali peccato pœnitẽtia ſua nocens eſſe deſiit.

LXVII. PAVLVS.

SI is, qui rem pignori dedit, vendiderit eam: quamuis dominus ſit, furtum facit: ſiue eam tradiderit creditori, ſiue ſpeciali pactione tantum obligauerit. idque & Iulianus putat. Si is, cui res ſubrepta ſit, dum apud furem ſit, legauerit eã mihi: an ſi poſtea fur eã contrectet, furti actionẽ habeã? & ſecũdũ Octaueni ſentẽtiã mihi ſoli cõpetit

petit

petit furti actio, cùm hæres ſuo nomine non habeat: quia
A quacunq; ratione dominium mutatum ſit, domino competere furti actionem conſtat. Eum, qui mulioné dolo malo in ius vocaſſet, ſi interea mulæ periſſent, furti teneri, veteres reſponderunt. Iulianus reſpondit, eum, qui pecuniis exigendis præpoſitus ſit, ſi manumiſſus exigat, furti teneri. quod ei conſequens dicere eſt & in tutore, cui poſt pubertatem ſolutum eſt. Si tu Titium mihi commédaueris, quaſi idoneum, cui crederem, & ignorem Titiũ quis ſit: ſi deinde tu alium adducas quaſi Titium: furtũ facies, quia Titium hũc eſſe credo: ſcilicet ſi & ille, qui adducitur, ſcit. quod ſi neſciat: non facies furtum: nec is, qui adducitur, opem tuliſſe poterit videri, cùm furtum factũ nõ
B ſit. ſed dabitur actio in factũ in eum, qui adduxit. Si ſtipulatus de te ſim, PER TE NON FIERI, QVÒ MINVS HOMO EROS INTRA KALENDAS ILLAS MIHI DETVR? quamuis mea interſit eum non ſubripi, cùm ſubrepto eo ex ſtipulatu non tenearis (ſi tamen per te factum non ſit, quò minus mihi daretur) nõ tamen furti actionem me habere.

LXVIII. CELSVS.

INficiando depoſitum nemo facit furtum. nec enim furtum eſt ipſa inficiatio, licet prope furtum ſit. ſed ſi poſſeſſionem eius adipiſcatur interuertendi cauſſa: facit furtum. nec refert, in digito habeat annulum, an dactyliotheca, quem cum depoſito teneret, habere pro ſuo deſtina-
C uerit.

In actione furti habetur ratio intereſſe quod eſt extra rem. Bartolus.

Si tibi ſubreptum eſt, quod niſi die certa dediſſes, pœnam promiſiſti, ideoque ſufferre eam neceſſe fuit: furti actione hoc quoque æſtimabitur.

Pro toto tempore vnum furtum eſt, niſi fuerit poſſeſsio interrupta. Item in actione furti inſpicitur quanti plurimi res fuit à tẽpore furti. Bartolus.

Infans apud furem adoleuit. tam adoleſcẽtis furtum fecit ille, quàm infantis. & vnum tamen eſt furtum. ideoque dupli tenetur tanti, quanti vnquam apud eum plurimi fuit. nam quod ſemel dumtaxat furti agi cũ eo poteſt, quid re-

fert propoſitę quęſtioni? quippe ſi ſubreptus furi foret, ac rurſus à fure altero eum recuperaſſet: etiã ſi duo furta feciſſet, non amplius, quàm ſemel, cum eo furti agi poſſet. & nec dubitauerim, quin adoleſcentis potius, quàm infantis æſtimationem fieri oporteret. & quid tam ridiculum eſt, q̃ meliorem furis conditionem eſſe propter continuationẽ furti exiſtimare? Cùm ſeruus inemptus factus ſit: non poſſe emptorem furti agere cum venditore ob id, quod is ſeruus poſt emptionem antè, quàm redderetur, ſubripuiſſet. Quod furi ipſi furtum fecerit furtiuus ſeruus, eo nomine actionem cum domino furem habiturum placet: ne facinora talium ſeruorum nõ ſolum ipſis impunitatẽ pręſtent, ſed dominis quoque eorum quæſtui ſint. plerumque enim eius generis ſeruorum furtis peculia eorumdem augentur. Si colonus poſt luſtrum conductionis anno amplius fructus inuito domino perceperit: videndũ, ne meſſis & vindemiæ furti cum eo agi poſſit. & mihi dubiũ non videtur, quin fur ſit: & ſi conſumpſerit rem ſubreptam, repeti ab eo poſſit. D E

Non habet quis per alium quod per ſe habere non poteſt. Bar.

LXIX. MARCELLVS.

HAereditariæ rei furtũ fieri Iulianus negabat, niſi forte pignori dederat defunctus, aut commodauerat,

LXX. SCAEVOLA.

AVt in qua vſusfructus alienus eſt. F

LXXI. MARCELLVS.

HIs enim caſibus putabat hæreditariarũ rerũ fieri furtum, & vſucapionem impediri. idcircoq́ue hæredi quoque actionem furti competere poſſe.

Si is, cui commodata res eſt, male vtitur ea, tenetur furti, id eſt condictione furtiua, & commodati: & vna actione experta tollitur altera. Bartolus.

LXXII. SABINVS.

SI is, cui commodata res erat, furtum ipſius admiſit: agi cum eo & furti & commodati poteſt. & ſi furti actum eſt: & commodati actio exſtinguitur. ſi cõmodati: actioni furti exceptio obiicitur.

Actio furti non competit ei, qui de lucro certat, ſed ei qui de dãno vitando contendit.

Eius

Eius rei, quæ pro hærede poſſidetur, furti actio ad poſ-
A ſeſſorem nó pertinet, quamuis vſucapere quis poſſit: quia furti agere poteſt is, cuius intereſt rem non ſubripi. Intereſſe autem eius videtur, qui damnum paſſurus eſt: nó eius, qui lucrum facturus eſt.

LXXIII. MODESTINVS.

SEmpronia libellos compoſuit, quaſi datura centurioni, vt ad officium tranſmitterentur. ſed non dedit. Lucius ꝓ tribunali eos recitauit, quaſi officio traditos. quæro, cùm non ſint in officio inuenti, neq; centurioni traditi: quo crimine ſubiiciatur, qui auſus eſt libellos de domo ſubtractos pro tribunali legere, qui non ſunt dati? Modeſtinus reſpondit. ſi clam ſubtraxit: furtum commiſſum.

B *Creditor vendens pignus antequam debeat: furtum committit. Ang.*

LXXIIII. SABINVS.

SI is, qui pignori rem accepit, cùm de vendẽdo pignore nihil conueniſſet, vendidit: aut antè, ꝗ dies venditionis veniret, pecunia nó ſoluta, id fecit: furti ſe obligat.

Qui emit ancillam furtiuam ab aliquo, & alius ei ſubripuit: tenetur ſubripiens domino ancillæ in duplum, & emptori in duplum quanti eius intereſt. Bartolus.

LXXV. IDEM.

FVrtiuam ancillam bona fide duobus aureis emptam cũ poſſiderem, ſubripuit mihi Attius, cum quo & ego &
C dominus furti agimus. quæro, quanti æſtimatio pro vtroque fieri debeat? reſpondit. emptori duplo, quanti eius intereſt, æſtimari debet: domino autem duplo, quanti ea mulier fuit. nec nos mouere debet, quod duobus pœna furti præſtabitur: quippe cùm eiuſdem rei nomine præſtetur, emptori eius poſſeſſionis, domino ipſius ꝓprietatis cauſſa præſtanda eſt.

LXXVI. POMPONIVS.

SI is, qui ſimulabat ſe procuratorem eſſe, efficeret, vt vel ſibi, vel cui me delegauit, promitterem: furti cum eo agere non poſſum: quoniam nullum corpus interueniſſet, quod furandi animo contrectaretur.

LXXVII. IDEM.

Qui

† Vide quæ in hûc locum ex Labeõe & M. Scæuola refert Gel. lib. 7. noct. Atti. cap. 15.

QVi re † ſibi cõmodata, vel apud ſe depoſita vſus eſt aliter, atque accepit: ſi exiſtimauit ſe non inuito domino id facere: furti non tenebitur, ſed nec depoſiti vllo modo tenebitur. cõmodati an teneatur, in culpa æſtimatio erit: id eſt, an non debuerit exiſtimare, id dominum permiſſurum. D

Fur pro re, quam ſubripuit, non poteſt furti agere contra eum qui illam ſubripuit. Bar.

Si quis alteri furtum fecerit, & id, quod ſubripuit, alius ab eo ſubripuerit: cum poſteriore fure dominus eius rei furti agere poteſt, fur prior non poteſt: ideo quod domini interfuit, non prioris furis, vt id, quod ſubreptum eſt, ſaluum eſſet. hæc Quintus Mutius refert, & vera ſunt. nam licet interſit furis rem ſaluam eſſe, quia condictione tenetur: tamen cum eo is, cuius intereſt, furti habet actionẽ, ſi honeſta ex cauſſa intereſt. nec vtimur Seruij ſentẽtia, qui putabat, ſi rei ſubreptæ domin⁹ nemo exſtaret, nec exſtaturus eſſet: furem habere furti actionẽ. nõ magis enim tũc eius eſſe intelligitur, cùm lucrum facturus ſit. domin⁹ igitur habebit cum vtroq; furti actionẽ: ita, vt ſi cum altero furti actionẽ inchoet, aduerſus alterũ nihilominus duret. ſed & condictionem: quia ex diuerſis factis tenentur. E

LXXVIII. IDEM.

QVi ſaccum habentem pecuniam ſubripuit: furti etiã ſacci nomine tenetur, quamuis non ſit ei animus ſacci ſubripiendi. F

LXXIX. PAPINIANVS.

REm inſpiciendam quis dedit. ſi ſpectet periculũ eũ, qui accepit: ipſe furti agere poterit.

LXXX. IDEM.

SI debitor pignus ſubripuit: quod actione furti ſoluerit, nullo modo recipit.

LXXXI. IDEM.

SI vendidero, neque tradidero ſeruum, & is ſine culpa mea ſubripiatur: magis eſt, vt furti mihi cõpetat actio: & mea videtur intereſſe, quia dominium apud me fuit, vel quoniam ad præſtandas actiones teneor. cùm autem iure dominij defertur furti actio: quamuis non aliâs, niſi noſtra interſit, competat: tamen ad æſtimationem corporis furti

furti actio, & ſi nihil amplius interſit, vtilitas mea referen
A da eſt.idq́; & in ſtatuliberis, & in legato ſub cõditione relicto probatur.alioquin diuerſum probãtibus ſtatui facile quantitas non poteſt: quia tunc ſola vtilitas æſtimationem facit, cũ ceſſante dominio furti actio naſcitur.in iſtis cauſſis ad æſtimationẽ corporis furti actio referri non poteſt.

Si ad exhibendũ egiſſem, optaturus ſeruũ mihi legatũ, & vnus ex familia ſeruus ſubreptus eſſet: hæres furti habebit actionem.eius enim intereſt.nihil enim refert, cùm præſtare cuſtodiã debeat. Cùm raptor omnimodo furtum facit, manifeſtus fur exiſtimandus eſt. is autem, cuius dolo fuerit raptum, furti quidem non tenebitur, ſed vi bonorum raptorum.

B *Procurator falſus recipiendo indebitum obligatur domino negociorum geſtorum etiam ratihabitione ſecuta: & ratificans tenetur ſoluenti condictione indebiti, furtiua, & furti, quam cedere ſoluens tenetur ratum habenti.* Ange.

Si Titius, cuius nomine pecuniam perperam falſus procurator accepit, ratum habeat: ipſe quidem Titius negociorum geſtorum aget: ei verò, qui pecuniam indebitam dedit, aduerſus Titium erit indebiti condictio: aduerſus falſum procuratorem furtiua durabit condictio:& à Titio non iniquè per doli exceptionem, vti præſtetur ei furtiua condictio, deſiderabitur.quod ſi pecunia fuerit debita, ratum habente Titio, furti actio euaneſcit: quia debitor li-
C beratur. Falſus autem procurator ita demum furtum pecuniæ facit: ſi nomine quoque veri procuratoris, quẽ creditor habuit, adſumpto, debitorẽ alienum circumuenerit. quod æquè probatur & in eo, qui ſibi deberi pecuniam, vt hæredi Sempronij, creditori adſeuerauit, cùm eſſet alius.

Qui rem Titij agebat, eius nomine falſo procuratori creditoris ſoluit, & Titius ratũ habuit. non naſcitur ei furti actio: quæ ſtatim, cũ pecunia ſoluta eſt, ei, qui dedit, nata eſt: cùm Titij numorum dominium non fuerit, neque poſſeſſio.ſed condictionem indebiti.quidem Titius habebit: furtiuam autem, qui pecuniam dedit, quæ (& ſi negociorum geſtorum actione Titius conueniri cœperit) arbitrio iudicis ei præſtabitur.

LXXXII. IDEM. *lib.* I. *Reſponſorum.*

Ob

†Ita habēt P.F. quã-uis Alciat. li.I.Diſpū. corrigat necnō. propter. ca. 4. ad fi. ad. l. Iuliam peculat.

OB pecuniam ciuitati ſubtractam actione furti, † non crimine peculatus tenetur. D

Qui rei vſum peruertit, furti tenetur.

LXXXIII. PAVLVS.

FVllo, vel ſarcinator, qui polienda, vel ſarcienda veſtimenta accepit: ſi fortè his vtatur, ex cõtrectatione eorum furtum feciſſe videtur: quia non in eam cauſſam ab eo videntur accepta. Frugibus ex fundo ſubreptis tam colonus, quàm dominus furti agere poſſunt: quia vtriuſq; intereſt rem perſequi. Qui ancillam non meretricem libidinis cauſſa ſubripuit, furti actione tenetur: & ſi ſuppreſſerit, pœna legis Fauiæ coërcetur. Qui tabulas cautionéſve ſubripuit: in adſcriptam ſummam furti actione tenebitur. nec refert cancellatæ, nécne ſint: quia ex his debitũ magis ſolutum eſſe comprobari poteſt. E

LXXXIIII. NERATIVS.

SI quis ex bonis eius, quem putabat mortuum, qui viuus erat, pro hærede res adprehẽderit: eum furtum non facere. Ei, cum quo ſuo nomine furti actum eſt, etiam ſi ſerui nomine de alia re aduerſus eum agatur: non dandam exceptionem furti vnà facti placet.

LXXXV. PAVLVS.

QVamuis res furtiua, niſi ad dominum redierit, vſucapi non poſſit: tamen ſi eo nomine lis æſtimata fuerit, vel furi dominus eam vendiderit: non interpellari iam vſucapionis ius, dicendum eſt.

LXXXVI. IDEM. F

IS, cuius intereſt non ſubripi, furti actionem habet, ſi & rem tenuit domini voluntate: vt eſt is, cui res locata eſt. is autem, qui ſua voluntate, vel etiã pro tutore negocia gerit, item tutor, vel curator, ob rem ſubreptam non habebit furti actionem. item is, cui ex ſtipulatu, vel ex teſtamento ſeruus debetur, quamuis interſit eius, nõ habet furti actionem. ſed nec is, qui fideiuſſit pro colono.

Non videtur poſsidere, qui ſe ignorat poſsidere.

LXXXVII. TRIPHONINVS.

SI ad dominum ignorantem peruenerit res furtiua, vel vi poſſeſſa: non videtur in poteſtatem domini reuerſa. ideoque nec ſi poſt talem domini poſſeſſionem bona fide

ementi venierit, vſucapio ſequetur

A LXXXVIII. PAVLVS.

CReditori actio furti in ſummam pignoris, non debiti cōpetit. ſed vbi debitor ipſe ſubtraxiſſet pignus, contrà probatur, & in ſummam pecuniæ debitę & vſurarum eius furti conuenietur.

LXXXIX. IDEM.

SI quis egerit vi bonorum raptorum, etiam furti agere non poteſt. quod ſi furti elegerit in duplum agere: poteſt & vi bonorum raptorum agere, ſic vt nō excedat quadruplum.

XC. IDEM.

SI libertus patrono, vel cliens, vel mercenarius ei, qui eum conduxit, furtum fecerit: furti actio non naſcitur. B

Ille non poteſt furti agere, cuius non intereſt: aut ſi intereſt, deſinit tamen facto furto intereſſe. Bartolus.

XCI. IABOLENVS.

FVllo actione locati de domino liberat' eſt, negat eum furti rectè actum Labeo. item ſi furti egiſſet prius, quàm ex locato cum eo ageretur, & antequam de furto iudicaretur, locati actione liberatus eſſet: & furem ab eo abſolui debere. quod ſi nihil horum antè accidiſſet, furem ei condemnari oportere. hæc idcirco, quoniam furti eatenus habet actionem, quatenus eius intereſt. Nemo opem aut conſilium alij præſtare poteſt, qui ipſe furti faciendi conſilium capere non poteſt. C

XCII. LABEO.

SI quis, cùm ſciret quid ſibi ſubripi, non prohibuit: non poteſt furti agere. PAVLVS. imò contrà: nam ſi quis ſcit ſibi rapi, & quia non poteſt prohibere, quieuit: furti agere poteſt. ſed & ſi potuit prohibere, nec prohibuit: nihilominus furti aget. & hoc modo patronus quoque liberto: & is, cuius magna verecundia, ei, quem in præſentia pudor ad reſiſtendum impedit, furtum facere ſolet.

Qui agit actione furti criminaliter: debet ſubſcribere ſe ad pœnā talionis: ſicut fit in criminibus publicis.

XCIII. VLPIANVS.

MEminiſſe oportebit, nunc furti plerunque criminaliter † agi: & eum, qui agit, in crimē ſubſcribere: non quaſi

† Quibus legib' criminaliter in fures animaduerſum fuerit, declarat Alexā. ab Ale. li. 6. Geni. die. ca. 10.

quaſi publicum ſit iudiciũ,ſed quia viſum eſt temeritatem agẽtium etiã extraordinaria animaduerſione coërcendam. non ideo tamen minus is,qui velit,poterit ciuiliter agere. D

DE TIGNO IVNCTO. *Tit.* III.

VLPIANVS.

LEx duodecim tabularum neq; ſoluere permittit tignum furtiuũ ædibus vel vineis iunctum, neque vindicare. quod prouidẽter lex effecit, ne vel ædificia ſub hoc prætextu diruãtur, vel vinearum cultura turbetur. ſęd in eum, qui conuictus eſt iunxiſſe, in duplum dat actionem. Tigni autem appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium conſtet, vineæq́ue neceſſaria. vnde quidam aiunt, tegulam quoque, & lapidem, & cæmenta, cęteráque, ſi qua ædificiis ſunt vtilia (tigna enim à tegendo dicta ſunt) hoc amplius & calcem, & arenam appellatione tignorum contineri. ſed & in vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria continentur: vt puta perticæ, pedamenta. Sed & ad exhibendũ danda eſt actio. nec enim parci oportet ei, qui ſciens alienam rem ædificio incluſit iunxítve. non enim ſic eum conueniemus, quaſi poſſidentem: ſed ita, quaſi dolo malo fecerit, quò minus poſſideat. E

II. IDEM.

SEd & ſi proponas tigni furtiui nomine ædibus iuncti actum: deliberari poterit, an extrinſecus ſit reivindicatio. & eſſe, non dubito. F

SI IS, QVI TESTAMENTO LIBER *eſſe iuſſus erit, poſt mortẽ domini ante aditam hæreditatem ſubripuiſſe quid dicetur.* Tit. IIII.

VLPIANVS.

SI DOLO MALO EIVS, QVI LIBER ESSE IVSSVS ERIT, POST MORTEM DOMINI ANTE ADITAM HAEREDITATEM IN BONIS, QVAE EIVS FVERVNT, QVI EVM LIBERVM

RVM ESSE IVSSERIT, FACTVM ESSE DI-
A CETVR, QVO MINVS EX HIS BONIS AD HAEREDEM ALIQVID PERVENIRET: IN EVM INTRA ANNVM VTILEM DVPLI IVDICIVM DABO. Hęc autē actio(vt Labeo ſcripſit) naturalem potius,quàm ciuilem habet in ſe æquitatem:ſiquidem ciuilis deficit actio.ſed natura æquum eſt,non eſſe impunitum eum,qui hac ſpe audacior factus eſt,quia neque vt ſeruum ſe coërceri poſſe intelligit ſpe imminentis libertatis:neque vt liberum damnari,quia hæreditati furtum fecit,hoc eſt dominæ. dominus autem dominá ve non poſſunt habere furti actionem cum ſeruo ſuo,quãuis poſtea ad libertatem peruenerit, vel alienatus ſit : niſi ſi poſtea quoque contrectauerit. itaque eſſe è re prætor putauit,calliditatem & proteruitatem horum, qui hæreditates
B depopulantur,duplatione coërcere. Non autem aliás tenebitur iſte libertus, quàm ſi dolo quid diſſipaſſe proponatur. culpa autē negligentiáq; ſerui poſt libertatem excuſata eſt.ſed culpa dolo proxima dolũ repræſentat. proinde ſi quid damni dedit ſine dolo:ceſſabit iſta actio:quamuis aliâs Aquilia tenetur ob hoc, quod damnum qualiter qualiter dederit. Habet itaque certum finem iſta actio, vt & dolo fecerit iſte,& poſt mortem domini, & ante aditam hæreditatem. cæterùm ſi ſine dolo malo : aut dolo quidem,verum viuo domino:nõ tenebitur hac actione. quin-
C imò & ſi poſt mortem domini,poſt aditam tamen hæreditatem:ceſſabit actio.nam vbi adita hæreditas eſt,iam quaſi liber conueniri poteſt.quid tamen ſi ſub conditione accepit libertatem:ecce nondum liber eſt,ſed vt ſeruus poteſt coërceri.idcirco dicendum eſt,ceſſare hanc actionem.ſed vbi libertas cõpetit:continuo dicendũ eſt,poſſe & debere hanc actionem dari aduerſus eum, qui peruenit ad libertatem. Si ſeruus purè legatus ante aditã hæreditatē quid admiſerit in hæreditate: dicendum eſt, quia dominium in eo mutatur,huic actioni locũ eſſe. & generaliter dicimus, quo caſu in ſeruo dominiũ immutatur,vel amittitur,vel libertas cõpetit poſt interuallum modicum aditæ hæreditatis:eo caſu hanc actionē indulgendam.ſed ſi fideicõmiſſaria libertas data ſit ſeruo, qui quid in hæreditate maleficij admiſit:

admiſit: nunquid non prius cogatur hæres manumittere, quàm ſi ſatisfecerit? eſt autẽ ſæpiſſimè & à diuo Marco, & ab Imperatore noſtro cum patre reſcriptum: non impediri fideicommiſſariam libertatẽ, quæ purè data ſit. diuus ſanè Marcus reſcripſit, arbitrũ ex continenti dandum, apud quẽ ratio ponatur. ſed hoc reſcriptum ad rationem ponendam pertinere actus, quem ſeruus adminiſtrauit, arbitror. ideo & hic poſſe hãc actionem competere. Ante aditam hæreditatem ſic accipere debemus, antequàm vel ab vno adeatur hæreditas. nam vbi vel vnus adiit, competit libertas. E

Si pupillus hæres inſtitutus ſit, & à ſubſtituto eius libertas data, medióque tempore quædam admittantur: ſiquidem viuo pupillo quid fuerit factum: locum non eſſe huic actioni. ſi verò poſt mortem antè, quàm quis pupillo ſuccederet: actionem iſtam locum habere. Hæc actio locum habet, non tantum in rebus, quæ in bonis fuerunt teſtatoris: ſed & ſi hæredis interfuerit, dolum malum admiſſum non eſſe, quò minus ad ſe perueniret. & ideo Scæuola plenius tractat: vt ſi eam rẽ ſubripuiſſet ſeruus, quam defunctus pignori acceperat: actio honoraria locum haberet. plenius enim cauſſam bonorũ hic accipimus pro vtilitate. nam ſi in locum deficiẽtis furti actionis propter ſeruitutem, hanc actionem ſubſtituit prætor: veriſimile eſt in omnibus cauſſis eũ, in quibus furti agi potuerit, ſubſtituiſſe. In ſumma probatur, hanc actionem & in rebus pignoratis, & in rebus alienis bona fide poſſeſſis locum habere. idem & de re commodata teſtatori. Item ſi fructus poſt mortem teſtatoris perceptos hic ſeruus, qui libertatem proſpicit, contrectauerit: locus erit huic actioni. ſed & ſi partus, vel fœtus poſt mortem adgnatos: tantundẽ erit dicendum. Præterea ſi impubes poſt mortem patris quæſierit rei dominium, eáque antè, quàm impuberis hæreditas adeatur, ſubripiatur: locum habere iſtam actionem, dicendum eſt. Sed & in omnibus, quæ interfuit hæredis, non eſſe euerſa: locum habet hæc actio. Non tantum autem ad ſola furta iſta actio pertinet, ſed etiam ad omnia damna quæcũque hæreditati ſeruus dedit. Scæuola ait, poſſeſſionis furtum fieri. denique ſi nullus ſit poſſeſſor, furtum negat fieri. idcirco autem hæreditati furtum non fieri, quia poſſeſſionem

poſſeſſionem hæreditas non habeat,quæ facti eſt & animi.
ſed nec hæredis eſt poſſeſſio, antequã poſſideat: quia hæ-
A reditas in eum id tantum transfundit, quod eſt hæredita-
tis. non autẽ fuit poſſeſſio hæreditatis. Illud verum eſt:
ſi poteſt aliâs hæres ad ſuum peruenire, non eſſe honora-
riam actionem tribuendam:cùm in id, quod interſit, con-
demnatio fiat. Præter hanc actionem eſſe & vindicatio-
nem rei cõſtat:cùm hæc actio ad ſimilitudinem furti com-
petat. item hæredi cæteriſque ſucceſſoribus competere i-
ſtam actionem, dicendum eſt. Si ſerui plures libertatem
acceperunt,& dolo malo aliquid admiſerunt:ſinguli con-
uenientur in ſolidum,hoc eſt in duplum.& cùm ex delicto
conueniantur: exemplo furti,nullus eorum liberatur, & ſi
B vnus conuentus præſtiterit.

II. PAVLVS.

SI paulò antè, quàm ſtatuta libertas obtingeret, amoue-
rit aliquid ſeruus aut corruperit:ignorãtia domini non
introducit hanc actionem. ideoque licet maximè ignora-
uerit hæres à ſtatulibero,aut quilibet alius dominus à ſer-
uo ſuo amotũ aliquid corruptúmve eſſe: nõ impetrat poſt
libertatem eius vllam actionem:quamuis in pluribus cauſ-
ſis aliis iuſta ignorantia excuſationem mereatur.

III. VLPIANVS.

LAbeo putauit, ſub conditione manumiſſum res amo-
uentem, ſi cito conditio exſtiterit, hac actione conue-
C niendum.

FVRTI ADVERSVS NAVTAS,CAV*pones,ſtabularios.* *Tit.* V.

VLPIANVS *lib.* XXXVIII. *ad edictum.*

IN eos,qui naues,cauponas,ſtabula exercent:ſi
quid à quoquo eorum, quos quáſve ibi habe-
bunt,furtum factum eſſe dicetur:iudicium da-
tur,ſiue furtum ope & conſilio exercitoris fa-
ctum ſit,ſiue eorum cuius, qui in ea naue naui-
gandi cauſſa eſſet. Nauigandi autem cauſſa accipere de-
bemus eos,qui adhibẽtur,vt nauis nauiget, hoc eſt nautas.
Et in duplum actio eſt. cùm enim in caupona vel naui res
perierit, ex edicto prætoris obligatur exercitor nauis vel

caupo:ita vt in poteſtate ſit eius, cuius res ſubrepta ſit, vtrum malit cum exercitore honorario iure,an cum fure iure ciuili experiri. D Qod ſi recipit ſaluum fore caupo vel nauta : furti actionem non dominus rei ſubreptæ, ſed ipſe habet:quia recipiendo periculum cuſtodiæ ſubiit. Serui verò ſui nomine exercitor noxæ dedendo ſe liberat. cur ergo non exercitor condemnatur, qui ſeruum tam malum in naue admiſit?& cur liberi quidem hominis nomine tenetur in ſolidum,ſerui verò non tenetur?niſi fortè idcirco,quod liberum quoque hominem adhibens,ſtatuere debebat, de eo, qualis eſſet: in ſeruo verò ſuo ignoſcendum ſit ei, quaſi in domeſtico malo, ſi noxæ dedere paratus ſit. ſi autem alienum adhibuit ſeruum: quaſi in libero tenebitur. Caupo præſtat factum eorum, qui in ea caupona e- E ius cauponæ exercendæ cauſſa ibi ſunt:item eorum, qui habitandi cauſſa ibi ſunt. viatorum autem factum non præſtat.nãque viatorem ſibi eligere caupo vel ſtabularius non videtur,nec repellere poteſt iter agẽtes. inhabitatores verò perpetuos ipſe quodãmodo elegit,qui non reiecit,quorum factum oportet eum præſtare. In naui quoque vectorum factum non præſtatur.

SI FAMILIA FVRTVM FECISSE *dicetur.* Tit. VI.

Si familia alicuius furtum fecerit:habet dominus electionem aut totam familiam dedendi,aut tantum offerre pro furto facto, quantum ſi vnus liber furtum feciſſet. hoc verum, ſi eo non conſcio furtum factum ſit.nam ſi eo conſcio: tunc poterit conueniri ſuo nomine, & nomine ſingulorum de familia,hoc dicit.Deinde exponit verbum ſcientiam. F

VLPIANVS.

VTiliſſimum id edictum prętor propoſuit,quo dominis proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorum:videlicet,ne cùm plures furtum admittant, euertant domini patrimonium, ſi omnes dedere,aut pro ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur.datur igitur arbitrium hoc edicto, vt ſiquidem velit addicere noxios ſeruos : póſſit omnes dedere, qui participauerunt furtum. enimuero ſi maluerit æſtimationem

tionem offerre: tantum offerat, quantũ ſi vnus liber furtum
A feciſſet, & retineat familiam ſuam. Hæc autem facultas domino tribuitur toties, quoties ignorante eo furtum factum eſt. cæterùm ſi ſciente eo: facultas ei non erit danda. nam & ſuo nomine, & ſingulorum nomine conueniri poteſt noxali iudicio: nec vna ęſtimatione, quam homo liber ſufferret, defungi poterit. Is autem accipitur ſcire, qui ſcit, & potuit prohibere. Scientiam verò ſpectare debemus, quæ habet & volũtatem. cæterùm ſi ſcit, & prohibuit: tum dicendum eſt, vſurum edicti beneficio. Si plures ſerui damnum culpa dederint: æquiſſimum eſt eandem facultatem domino dari.

Si ſecundum iudicium ita ſe habet ad primum, quod condemnatoria lata in primo, & exactione ſecuta tollatur ſecundum, interim
B *differtur, & cumulatio impeditur. Bartolus.*

Cùm plures ſerui eiuſdem rei furtum faciunt, & vnius nomine cum domino lis conteſtata eſt: tamdiu aliorum nomine actio ſuſtineri debebit, quàmdiu priore iudicio poteſt actor conſequi, quãtum conſequeretur, ſi liber id furtum feciſſet.

II. IVLIANVS.

ID eſt & pœnæ nomine duplũ, & condictionis ſimplum. *Si pro furto familiæ dominus præſtat id quod præſtitiſſet liber ſubtrahens, agi non poteſt de cætero contra eum, nec contra habentes cauſam ab eo, nec contra aliquem de familia manumiſſum. ſed ſi ha-*
C *bens cauſſam à domino ſoluit, non liberatur dominus niſi cùm pro ſoluto poteſt aduerſus eum per ſoluentem haberi regreſſus. Ange.*

III. VLPIANVS.

QVoties tantum præſtat dominus, quantum præſtaretur, ſi vnus liber feciſſet: ceſſat cæterorum nomine actio, non tantum aduerſus ipſum, verumetiã aduerſus emptorem dumtaxat: ſi fortè quis eorum, qui ſimul fecerant, venierit. idémq; & ſi fuerit manumiſſus. Quod ſi prius fuerit oblatum à manumiſſo: tunc dabitur aduerſus dominum familiæ nomine. nec enim poteſt dici, quod à manumiſſo præſtitum eſt, quaſi à familia eſſe præſtitũ. planè ſi emptor præſtiterit: puto denegandam in venditorem actionem. quodam enim modo hoc à venditore præſtitum eſt, ad quem nonnunquam regreſſus eſt ex hac cauſſa: maxi

mẽ ſi furtis noxáque ſolutum eſſe promiſit. Sed an ſi legati ſerui nomine vel eius, qui donatus eſt, actũ ſit cum legatario, vel eo, cui donatus eſt: agi poſſit etiam cum domino cæterorum, quæritur. quod admittendum puto. Huius edicti leuamentum, non tantum ei, qui ſeruos poſſidens condemnatus præſtitit tantum, quantũ ſi vnus liber feciſſet, præſtaretur: verùm ei quoque, qui idcirco condemnatus eſt, quia dolo fecerat, quò minus poſſideret. D

IIII. PAVLVS.

ETiam hæredibus eius, cui plures eiuſdem familiæ furtum fecerint, eadem actio competere debet, quæ teſtatori competebat: id eſt vt omnes non amplius conſequantur, quàm conſequerentur, ſi id furtum liber feciſſet.

V. MARCELLVS. E

FAmilia communis ſciente altero furtum fecit. omnium nomine cum eo, qui ſcit, furti agi poterit: cũ altero ad eum modum, qui edicto cõprehenſus eſt. quod ſi ille præſtiterit non totius familiæ nomine: ab hoc ſocio partẽ conſequetur. Et ſi ſeruus communis alterius iuſſu damnum dederit: etiam quod præſtitit alter (ſi modò cum eo quoq; ex lege Aquilia, vel ex duodecĩ tabulis agi potuerit) repetit à ſocio, ſicuti cùm rei communi nocitum eſt. ſi ergo dũtaxat duos habuerimus ſeruos cõmunes: cum eo, quo non ignorante factum eſt, agetur vtriuſque ſerui nomine. ſed non amplius conſequetur à ſocio, quàm ſi vnius nomine præſtitiſſet. quod ſi cum eo, quo ignorante factum eſt, agere volet: duplum tãtum cõſequetur, & videamus, an iam in ſocium alterius ſerui nomine non ſit dandum iudicium, quemadmodũ ſi omnium nomine ſocius dediſſet. niſi fortè hoc caſu ſeuerius à prætore conſtituendũ, nec ſeruorum conſilio parcendum eſt. F

VI. SCAEVOLA.

LAbeo putat, ſi cohæres meus, quod furtum familia cuius feciſſet, duplum abſtuliſſet: me non impediri, quò minus dupli agam, eóque modo fraudem edicto fieri: eſſéque iniquum, plus hæredes noſtros ferre, quàm ferremus ipſi. item ſi defunctus minus duplo abſtulerit, adhuc ſingulos hæredes rectè experiri. ſed verius puto, partes eius hæredes perſecuturos. ſed vt cum eo, quod defunctus abſtulit, vter-

lit, vterque hæres non plus duplo ferat.

A ARBORVM FVRTIM CAESARVM. *Titulus* VII.

PAVLVS.

SI furtim arbores cæſę ſint: & ex lege Aquilia, & ex duodecim tabulis dandam actionem Labeo ait: ſed ait Trebatius ita vtranque dandã, vt iudex in poſteriorem deducat id, quod ex prima conſecutus ſit, & reliquo condẽnet eũ.

II. CAIVS.

SCiendum eſt autem eos, qui arbores, & maximè vites cæciderint, tanquam latrones puniri.

III. VLPIANVS.

B VItem arboris appellatione contineri, plerique veterum exiſtimauerunt. Hederæ quoque & arundines arbores non malè dicentur. idem de ſalicto dicendum eſt.

Sed ſi quis ſaligineas virgas inſtituẽdi ſalicti cauſſa defixerit, hæq́; antequàm radices egerint, ſuccidantur, aut euellantur: rectè Pomponius ſcribit, non poſſe agi de arboribus ſuccisis: cùm nulla arbor propriè dicatur, quæ radicem non conceperit. Quod ſi quis ex ſeminario ſtirpitus arborem tranſtulerit: eam, quamuis nondum comprehenderit terram, arborem tamen videri, Pomponius libro decimonono ex Sabino probat. ideo ea quoque arbor eſſe

C videtur, cuius radices deſinant viuere, quamuis adhuc terra contineatur. quam ſentẽtiam Labeo quoq; probat. Labeo etiam eam arborem rectè dici putat, quæ ſubuerſa radicitus etiam nunc reponi poteſt: aut ita tranſlata eſt, vt poni poſſit. Stirpes oleæ arbores eſſe magis placet: ſiue iam egerint radices, ſiue nõdum. omnium igitur harum arborũ, quas enumerauimus, nomine agi poterit.

IIII. CAIVS.

CErtè non dubitatur, ſi adhuc adeo tenerum ſit, vt herbæ loco ſit, non debere arboris numero haberi.

V. PAVLVS.

CAedere eſt non ſolũ ſuccidere, ſed etiã ferire cædendi cauſſa. cingere eſt deglabrare. ſecare eſt ſubſecuiſſe. non enim poterat cæcidiſſe intelligi, qui ſerra ſecuiſſet.

Eius actionis eadem cauſſa eſt, quæ eſt legis Aquiliæ.
Is, cuius vſusfructus eſt in fundo, hanc actionem nō habet. qui autem fundum vectigalem habet: hanc actionē habet, ſicuti aquę pluuiæ arcēdæ actionē & finiū regundorū. D

VI. CAIVS.

SI plures eandem arborem furtim cæciderint: cum ſingulis in ſolidum agetur. at ſi eadem arbor plurium fuerit: vniuerſis dumtaxat vna & ſemel pœna præſtabitur.
Si arbor in vicini fundum radices porrexerit: recidere eas vicino non licebit. agere autem licebit, non eſſe ei ius, ſicuti tignum, aut protectum immiſſum habere. ſi radicibus vicini arbor aletur: tamen eius eſt, in cuius fundo origo eius fuerit.

VII. VLPIANVS. E

FVrtim cæſæ arbores videntur, quæ ignorante domino cælandique cauſſa eius cæduntur. nec eſſe hanc furti actionē ſcribit Pædius: cùm & ſine furto fieri poſſit, vt quis arbores furtim cædat. Si quis radicitus arborem euulſerit, vel exſtirpauerit: hac actione non tenetur. neque enim vel cędit, vel ſuccîdit, vel ſubſecuit. Aquilia tamē tenetur, quaſi ruperit. Et ſi non tota arbor cæſa ſit: rectè tamen agetur, quaſi cæſa ea. Siue autem quis ſuis manibus, ſiue dum imperat ſeruo arbores cingi, ſecari, cædi: hac actione tenetur. idem eſt, ſi libero imperet, quod ſi ſeruo ſuo non præceperit dominus, ſed ipſe ſua voluntate admiſerit: Sabinus ait competere noxalem, vt in cæteris maleficiis. quæ ſententia vera eſt. F Hæc actio, & ſi pœnalis ſit, perpetua eſt. ſed aduerſus hæredem non datur: hæredi, cęteriſque ſucceſſoribus dabitur. cōdemnatio autem eius duplum continet.

VIII. PAVLVS.

FAcienda æſtimatione, quanti domini interſit non lædi. ipſarum quoque arborum precium deduci oportet: & eius, quod ſupereſt: fieri æſtimationem. Furtim arbores cædit, qui clàm cædit. igitur ſi cæciderit, & lucri faciendi cauſſa contrectauerit: etiam furti tenebitur: lignorum cauſſa & condictione, & ad exhibendum. Qui per vim ſciēte domino cædit, nō incidit in hanc actionem.

IX. CAIVS.

Si co-

SI colonus ſit, qui cæciderit arbores: etiã ex locato cũ
A eo agi poteſt. planè vna actione contentus debet eſſe
actor. X. IVLIANVS *lib.* I I. *ex Minicio.*

SI gemina arbor eſſet, & ſupra terram iunctura eius eminerèt: vna arbor videtur eſſe. ſed ſi id, quà iungeretur, non exſtaret: totidem arbores ſunt, quot ſpecies earũ ſupra terram eſſent.

XI. PAVLVS.

SEd ſi de arboribus cæſis ex lege Aquilia actum ſit: interdicto QVOD VI AVT CLAM reddito, abſoluetur, ſi ſatis prima condemnatione grauauerit reum: manente nihilominus actione ex lege duodecim tabularum.

XII. IABOLENVS.

B QVi agrum vendidit, nihilominus furtim arborum cæſarum agere poteſt.

VI BONORVM RAPTORVM, & de turba. Tit. VIII.

Quando duo delicta ex eodem facto deſcendentia ſe habent vt genus & ſpecies, pœnæ tolluntur inuicem quatenus concurrunt. Bartolus.

I. PAVLVS.

QVi rem rapuit, & furti nec manifeſti tenetur in duplum, & vi bonorum raptorum in quadruplum. ſed ſi antè actum ſit vi bonorum raptorum: deneganda eſt furti. ſed ſi antè furti actum eſt: non eſt illa deneganda: vt tantum
C id, quod amplius in ea eſt, conſequatur.

II. VLPIANVS.

PRætor ait. SI CVI DOLO MALO HOMINIBVS COACTIS DAMNI QVID FACTVM ESSE DICETVR, SIVE CVIVS RAPTA BONA: EI INTRA ANNVM, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, IN QVADRVPLVM: POST ANNVM IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. ITEM SI SERVVS FECISSE DICETVR: IN DOMINVM IVDICIVM NOXALE DABO.

Quando ex eodem delicto oritur ciuilis & criminalis, prohibetur quis eam ſimul intentare: ſed vna peracta poterit ad aliam redire Bar. D

Hoc edicto contra ea, quæ vi committuntur, conſulit prætor. nam ſi quis ſe vim paſſum docere poſſit: publico iudicio de vi poteſt experiri. neque debere publico iudicio priuata actione præiudicari, quidam putant. ſed vtili' viſum eſt, quamuis præiudicium legi Iuliæ de vi priuata fiat: nihilominus tamen non eſſe denegandam actionem eligentibus priuatam perſecutionem. Dolo autem malo facere poteſt (quod edictum ait) non tantum is, qui rapuit: ſed & qui præcedente conſilio ad hoc ipſum homines collegit armatos, vt damnum det, bonáue rapiat. ſiue igitur ipſe quis cogat homines, ſiue ab alio coactis vtatur E ad rapiendum: dolo malo facere videtur. Homines coactos accipere debemus, ad hoc coactos, vt damnum daretur. neque additur quales homines. qualeſcunque igitur, ſiue liberos, ſiue ſeruos, ſed & ſi vnus homo coactus ſit: adhuc dicemus homines coactos eſſe. Item ſi proponas ſolum damnum dediſſe: non puto deficere verba. hoc enim, quod ait, HOMINIBVS COACTIS: ſic accipere debemus, vt ſiue ſolus vim fecerit, ſiue etiam hominibus coactis, vel armatis, vel inermibus: hoc edicto teneatur.

Vbicunque eſt violentia, ibi eſt dolus: ſed non econtra.

Doli mali mentio hic & vim in ſe habet. nam qui vim F facit, dolo malo facit. non tamen qui dolo malo facit, vtique & vim facit. & ita dolus habet in ſe & vim: & ſine vi ſi quid callidè admiſſum eſt, æquè continebitur. DAMNI prætor inquit. omnia ergo damna continet, & clandeſtina. ſed non puto clandeſtina: ſed ea, quæ violentia permiſta ſunt. etiam quis rectè definiet: ſi quid ſolus admiſit quis non vi: non contineri hoc edicto. & ſiquidem hominibus coactis, etiam ſi ſine vi, dummodo dolo ſit admiſſum: ad hoc edictũ ſpectare. Cæterũ neque furti actio, neque legis Aquiliæ contributæ ſunt in hoc edicto: licet interdum communes ſint cũ hoc edicto. nã Iulianus ſcribit eum, qui rapuit vi, furem eſſe improbiorem: & ſi quid damni coactis hominibus dederit, vtique etiam Aquilia

poſſe

poſſe teneri. Quod ait prætor, BONA RAPTA: ſic
A accipiemus, etiam ſi vna res ex bonis rapta ſit. Si quis homines non ipſe coëgerit, ſed inter coactos ipſe fuerit, & quid aut rapuerit, aut damni dederit: hac actione tenetur. ſed vtrum hoc ſolum contineat edictum, quod dolo malo hominibus à reo coactis damnum datum ſit, vel raptum: an verò quod dolo malo rei raptum, vel damnũ datum ſit, licet ab alio homines ſint coacti? quarè melius dicitur, etiam hoc contineri, vt omnia hic contineantur: & quod ex coactis ab aliquo damnum datũ ſit, in id & is, qui coëgit, & is, qui coactus eſt, teneri videat̃. In hac actione intra annum vtilem verũ precium rei quadruplatur, nõ etiam quod intereſt. Hæc actio etiam familiæ nomine
B competit, non impoſita neceſſitate oſtẽdendi, qui ſunt ex familia homines, qui rapuerunt, vel etiam damnum dederunt. Familiæ autem appellatio ſeruos cõtinet: hoc eſt eos, qui in miniſterio ſunt, & ſi liberi eſſe proponant̃, vel alieni bona fide nobis ſeruientes. Hac actione nõ puto poſſe actorem ſingulorũ ſeruorum nomine agere aduerſus dominũ eorũ: quia ſufficit dominũ ſemel quadruplũ offerre. Ex hac actione noxæ deditio non totius familię, ſed eorũ tantũ vel eius, qui doloſè feciſſe cõperietur, fieri debet. Hæc actio vulgo VI BONORVM RAPTORVM dicitur. Hac actione is demũ tenetur, qui dolũ malũ adhibuit. ſi quis igitur ſuam rem rapuit: vi qui-
C dẽ bonorum raptorũ nõ tenebitur, ſed aliter multabitur.

Sed & ſi quis fugitiuũ ſeruũ, quem quis bona fide poſſidebat, rapuit: æquè hac actione nõ tenebitur, quia rẽ ſuã aufert. quid ergo, ſi ſibi obligatã rapuit? debebit teneri vi bonorũ raptorũ actione. In impuberẽ, qui doli mali capax nõ eſt, non dubitur: niſi ſeruus ipſius vel familia eius admiſiſſe proponatur. & ſerui, & familię nomine noxali vi bonorũ raptorũ actione tenebitur. Si publicanus pec⁹ meũ abduxerit, dũ putat contra legẽ vectigalis aliquid à me factũ: quãuis errauerit, agi tamen cũ eo vi bonorũ raptorũ nõ poſſe, Labeo ait: ſanè ſi dolo caret. ſi tamen ideo incluſerit, ne paſceretur, & vt fame periret: etiam vtili le le Aquilia teneri. Si per vim pecus abductũ incluſerit quis: vtique vi bonorum raptorum conueniri poterit.

Actio vi

Actio vi bonorum raptorum datur ei, cuius intereſt, ſicut actio furti non inſpecto vtrum dominus rei ſit, an non.

In hac actione nõ vtique ſpectamus ré in bonis actoris eſſe. & ſiue in bonis ſit, ſiue nõ ſit, ex bonis tamen ſit: locũ hæc actio habebit. quarè ſiue commodata res, ſiue locata, ſiue etiam pignorata proponatur, ſiue depoſita apud me, vt interſit mea eam nõ auferri: ſiue bona fide à me poſſideatur, ſiue vſumfructũ in ea habeam, vel quod aliud ius, vt interſit mea non rapi: dicendum eſt cõpetere mihi hãc actionem, vt non dominium accipiamus, ſed illud ſolum, vt ex bonis meis, hoc eſt ex ſubſtantia mea res ablata eſſe proponatur. Et generaliter dicendũ eſt, ex quibus cauſſis furti actio mihi cõpetit in re clàm facta, ex iiſdé cauſſis habere me hanc actionem. dicet aliquis. at quin ob rem depoſitam furti actionem non habemus. ſed ideo addidi, ſi interſit noſtra non eſſe raptam. nam & furti actionem habeo. Si in re depoſita culpã quoque repromiſi, vel precium depoſitionis non quaſi mercedem accepi: vtilius dicendum eſt, & ſi ceſſet actio furti ob rem depoſitam, eſſe tamen vi bonorum raptorum actionem: quia non minima differentia eſt inter eum, qui clàm facit, & eum qui rapit: cũ ille cælet ſuum delictum, hic publicet, & crimé etiam publicum admittat. ſi quis igitur intereſſe ſua vel modicè docebit: debet habere vi bonorum raptorum actionem.

Si fugitiuus meus quaſdam res inſtruendi ſui cauſſa emerit, hæque raptæ ſint: quia in bonis meis hæ ſunt, reſpõſum eſt, de his vi bonorum raptorum poſſe me agere.

Rerum raptarum nomine etiã furti, vel damni iniuriæ, vel condictione agi poteſt: vel certè ſingulæ res vindicari poſſunt.

Hæc actio datur hæredibus, & in hæredes de hoc quod ad eos peruenit.

Hæc actio hæredi cæteriſq; ſucceſſoribus dabitur. aduerſus hæredes auté, vel cæteros ſucceſſores nõ dabitur: quia pœnalis actio in eos nõ datur. an tamen in id, quo locupletiores facti ſunt, dari debeat: videamus. & ego puto prætorem ideo nõ eſſe pollicitum in hæredes in id, quod ad eos peruenit, quia putauit ſufficere condictionem.

Quando actio vna numero datur contra diuerſos, negligentia adhibita

adhibita contra primum,præiudicat contra alium.Bar.

III. PAVLVS.

A SI ſeruus rapuerit,& cũ libero agatur: etiam ſi cũ domino experiundi poteſtas fuit,non rectè cũ manumiſſo poſt annum agetur:quia cũ quocumque experiundi poteſtas fuerit,excluditur actor . & ſi cũ domino intra annũ actum ſit,deinde cũ manumiſſo agatur:rei iudicatæ exceptionem nocere,Labeo ait.

Hic ponitur aliud edictum huius tituli vſque ibi , Turbam . vbi exponit verba præſentis edicti.

IIII. VLPIANVS.

B PRætor ait. CVIVS DOLO MALO IN TVRBA DAMNVM QVOD FACTVM ESSE DICETVR: IN EVM IN ANNO, QVÒ PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, IN DVPLVM: POST ANNVM IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. Hoc edictum de eo damno proponitur, quod quis in turba dedit.turbam autẽ appellatam Labeo ait ex genere tumultus, idq́ue verbum ex Græco tractum ἀπὸ τοῦ θορύβεῖν. Turbam autem ex quo numero admittimus? ſi duo rixam commiſerint: vtiq; non accipiemus in turba id factũ:quia duo turba non propriè dicuntur.enimuero ſi perplures fuerint (decem puta aut quindecim homines) turba dicetur . quid ergo ſi tres aut quatuor? turba vtique non erit.& rectiſſimè Labeo in- C ter turbam & rixam multum intereſſe ait.namque turbam multitudinis hominum eſſe turbationem & cœtum:at rixam duorum. Hoc autem edicto tenetur non ſolùm qui damnum in turba dedit:ſed etiam is,qui dolo malo fecit, vt in turba damni quid daretur:ſiue illò venerit, ſiue non fuerit præſens.dolꝰ enim malus etiã abſentis eſſe poteſt.

Hoc edicto dicendũ eſt etiã eum teneri,qui venit,& in turba fuit author dãni dãdi: ſi tamen & ipſe inter turbam fuit,cũ dãnum daretur,& dolo malo fuit. nã & huiꝰ dolo malo in turba dãni quid factũ eſſe,negari non poteſt. Si quis aduentu ſuo turbã cõcitauerit,vel cõtraxerit,vel clamore,vel facto aliquo,dũ vel criminat̃ aliquẽ,vel miſericordiã prouocat:ſi dolo malo eius datũ ſit dãnum : etiam

ſi non

ſi non habuit conſilium turbæ cogẽdæ, tenetur. verum eſt enim dolo malo eius in turba damni quid datum. neque enim exigit prætor, vt ab ipſo ſit turba conuocata: ſed hoc, vt dolo malo alicuius in turba damnum datum ſit. eritque hæc differentia inter hoc edictum & ſuperius: quod ibi de eo damno prætor loquitur, quod dolo malo hominib° coactis * datum eſt, vel raptum etiam non coactis hominibus. at hic de eo damno, quod dolo malo in turba datũ eſt: etiam ſi nõ ipſe turbam coëgit, ſed ad clamorem eius, vel dicta miſericordia turba contracta eſt: vel ſi alius cõtraxit, & ipſe ex turba fuit. Idcirco illud quidem edictum propter atrocitatem facti quadrupli pœnam comminatur. ad hoc dupli. Sed & hoc, & illud intra annum tribuit experiundi facultatem: poſt annum in ſimplum competit. D

** Coacti homines qui dicuntur Cic. in orat. pro Cecin.*

Loquitur autem hoc edictum de damno dato, & de amiſſo: de rapto non. ſed ſuperiore edicto vi bonorum raptorum agi poterit. Amiſſa autem dicuntur ea, quæ corrupta alicui reliquuntur, ſciſſa fortè, vel fracta. Hæc autẽ actio in factum eſt, & datur in duplum, quanti ea res erit: quod ad precium verum rei refertur, & præſentis temporis fit æſtimatio, & ſemper in duplum intra annum eſt: docereq; actor in turba damnum datum eſſe debet. cæterùm ſi alibi datum ſit, quàm in turba: ceſſabit hęc actio. Si cũ ſeruum meum Titius pulſaret, turba fuerit collecta, iſque ſeruus in ea turba aliquid perdiderit: cũ eo, qui pulſabat, agere poſſum, quippe cùm in turba dolo malo damnũ datum ſit: ſic tamen, ſi vt damnum daret, ideo cœperat cædere. cæterùm ſi alia cauſſa verberandi fuerit: ceſſat actio. & ſi quis ipſe turbam conuocaſſet, vt turba corâm ſeruum verberaret iniuriæ faciendæ cauſſa, non damni dandi conſilio: locum habet edictum. verum eſt enim eum, qui per iniuriã verberat, dolo facere: & eum, qui cauſſam præbuit damni dandi, damnum dediſſe. In ſeruum etiam & in familiam prætor dat actionem. Quæ de hæredibus cæteriſque ſucceſſoribus in vi bonorum raptorum actione diximus, & hic erunt repetita. E F

V. CAIVS.

NOn prodeſt ei, qui vi rapuit, ad euitandam pœnam: ſi ante iudicium reſtituat rem, quam rapuit.

VI. VL-

VI. VENVLEIVS.

A QVod vi poſſeſſum raptúmve ſit, antequàm in poteſtatem domini hæredisve eius perueniat, vſucapi lex vetat.

DE INCENDIO, RVINA, NAVfragio, *rate, naue expugnata.* Tit. IX.

1. VLPIANVS.

PRætor ait. IN EVM, QVI EX INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO, RATE, NAVE EXPVGNATA QVID RAPVISSE, RECEPISSE DOLO MALO, DAMNI'VE QVID IN HIS REBVS DE-
B DISSE DICETVR: IN QVADRVPLVM IN ANNO, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT: POST ANNVM, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO. ITEM IN SERVVM ET FAMILIAM NOXALE IVDICIVM DABO. Huius edicti vtilitas euidens eſt, & iuſtiſſima ſeueritas. ſiquidem publicè intereſt, nihil rapi ex huiuſmodi caſibus. Et quanquam ſint de his facinoribus etiam criminum exſecutiones: attamen rectè prętor fecit, qui forenſes quoque actiones criminibus iſtis propoſuit.

EX INCENDIO quemadmodum accipimus? vtrum ex ipſo igne: an verò ex eo loco, vbi incendium fit? & me-
C lius ſic accipietur, propter incendium, hoc eſt propter tumultum incendij, vel propter trepidationem incendij rapi: quemadmodum ſolemus dicere in bello admiſſum, quod propter cauſſam belli admittitur. proinde ſi ex adiacentibus prædiis, vbi incendium fiebat, raptum quid ſit: dicendum, edicto locum eſſe: quia verum eſt, ex incendio rapi. Item ruinæ appellatio refertur ad illud tépus, quo ruina fit: nõ tantum ſi ex his quæ ruerunt, tulerit quis: ſed etiam ſi ex adiacentibus. Si ſuſpicio fuit incendij vel ruinæ, vt incendiũ vel ruina non fuerit: videamus, an hoc edictum locum habeat. & magis eſt, ne habeat: quia neque ex incendio, neque ex ruina quid raptum eſt. Item ait prætor NAVFRAGIO. hic illud quæritur, vtrum ſi quis eo tempore tulerit, quo naufragium fit: an verò etiam ſi

alio

alio tempore, hoc eſt poſt naufragium? nanque res ex naufragio etiam hæ dicuntur, quæ in litore poſt naufragium iacent. & magis eſt, vt eo tempore, D

II. CAIVS.

ET loco,

III. VLPIANVS.

QVo naufragiũ ſit, vel factum eſt, ſi quis rapuerit, incidiſſe in hoc edictum videatur. qui autem in litore rem iacentem poſtea, quàm naufragium factum eſt; abſtulit: iu ea conditione eſt, vt magis fur ſit, quàm hoc edicto teneatur: quemadmodum is, qui quod de vehiculo exciderit, tulit. nec rapere videtur, qui in litore ré iacentem tollit. Deinde ait prætor, RATE, NAVI EXPVGNATA. expugnare videtur, qui in ipſo quaſi E prælio & pugna aduerſus nauẽ & ratem aliquid rapit: ſiue expugnet, ſiue prædonibus expugnãtibus rapiat. Labeo ſcribit, æquũ fuiſſe, vt ſiue de domo, ſiue villa expugnatis aliquid rapiatur: huic edicto locus ſit. non enim minus in mari, q̃ in villa per latrunculos inquietari, vel infeſtari poſſumus. Non tantum autem qui rapuit, verum is quoque, qui recepit, ex cauſſis ſupra ſcriptis tenetur: quia receptatores non minus delinquunt, quàm aggreſſores.

Sed enim additum eſt, DOLO MALO: quia non omnis, qui recepit, ſtatim etiam deliquit: ſed qui dolo malo recepit. quid enim ſi ignarus recepit: aut quid ſi ob hoc recepit, vt cuſtodiret, ſaluaq́ue faceret ei, qui amiſerat? vtique non debet teneri. Nõ ſolum autem qui rapuit, ſed F & qui abſtulit, vel amouit, vel damnum dedit, vel recepit, hac actione tenetur. aliud autem eſſe rapi, aliud amoueri, palàm eſt: ſiquidem amoueri aliquid etiam ſine vi poteſt, rapi autem ſine vi non poteſt. Qui eiecta naue quid rapuit, hoc edicto tenetur: eiecta, hoc eſt, quod Græci aiunt ἐξεβράσθη. Quod ait prætor de damno dato, ita demũ locum habet, ſi dolo malo damnum datum ſit. nam ſi dol⁹ malus abſit: ceſſat edictum. quemadmodũ ergo procedit, quod Labeo ſcribit: ſi defendendi mei cauſſa vicini ædificium orto incendio diſſipauerim: & meo nomine, & familiæ iudicium in me dandũ? cùm enim defendendarũ mearum ædiũ cauſſa fecerim: vtiq; dolo careo. puto igitur verum

rum non eſſe, quod Labeo ſcribit. an tamen lege Aquilia
A agi cum hoc poſſit? & non puto agendum. nec enim iniuria
hoc fecit, qui ſe tueri voluit, cùm aliás non poſſet. & ita
Celſus ſcribit. Senatuſconſultum Claudianis temporibus
factum eſt, vt ſi quis ex naufragio claues, vel vnum
ex his abſtulerit: omnium rerum nomine teneatur. item alio
ſenatuſconſulto cauetur: eos, quorum fraude, aut conſilio,
naufragi ſuppreſſi per vim fuiſſent, ne naui ibíve periclitantibus
opitulentur: legis Corneliæ, quæ de ſicariis
lata eſt, pœnis adficiendos. eos autem, qui quid ex miſerrima
naufragorum fortuna rapuiſſent, lucratíve fuiſſent
dolo malo: in quantum edicto prætoris actio daretur, tantum
& fiſco dari debere.

B IIII. PAVLVS.

Pedius poſſe etiam dici ex naufragio rapere eum, qui
cùm nondum naufragium fiat, in ipſa trepidatione rapiat.
Diuus Antoninus de his, qui prædam ex naufragio
diripuiſſent, ita reſcripſit. quod de naufragiis nauis &
ratis ſcripſiſti mihi: eò pertinet, vt explores, qua pœna
adficiendos eos putem, qui diripuiſſe aliqua ex illa probantur.
& facilè (vt opinor) conſtitui poteſt. nam plurimũ
intereſt, peritura collegerint: an quæ ſeruari poſſint, flagitioſè
inuaſerint. ideoq; ſi grauior præda vi appetita videbitur:
liberos quidem fuſtibus cæſos in triennium relegabis.
at ſi ſordidiores erunt: in opus publicum eiuſdem
C temporis dabis. ſeruos flagellis cæſos in metallum damnabis.
ſi non magnæ pecuniæ res fuerint: liberos fuſtibus,
ſeruos flagellis cæſos dimittere poteris. Et omnino vt in
cæteris, ita in huiuſmodi cauſſis, ex perſonarum † conditione,
& rerum qualitate diligenter pœnæ ſunt æſtimandæ:
ne quid aut durius, aut remiſſius conſtituatur, quàm
cauſſa poſtulabit. Hæ actiones etiam hæredibus dantur.
at in hæredes eatenus dãdæ ſunt, quatenus ad eos puenit.

† vnde Cic. actione. 7. Verri intercætera crimina obiicit, quòd eandem in ſeruos & ciues Rom. pœnam ſtatueret.

V. CAIVS.

Si quis ex naufragio, vel incendio, ruináve ſeruatam
rem, & alio loco poſitam ſubtraxerit, aut rapuerit: furti
ſcilicet, aut aliás vi bonorum raptorum iudicio tenetur:
maximè ſi non intelligebat ex naufragio vel incendio,
ruináve eam eſſe. iacentem quoque rem ex naufragio,
quæ

quæ fluctibus expulſa ſit,ſi quis abſtulerit: plerique idem putāt. Quod ita verum eſt,ſi aliquod tempus poſt naufragium interceſſerit. alioquin ſi in ipſo naufragij tempore id acciderit:nihil intereſt, vtrum ex ipſo mari quiſque rapiat,an ex naufragiis, an ex litore. De eo quoque,quod ex rate naue expugnata raptum ſit, eandem interpretationem adhibere debemus. D

VI. CALLISTRATVS.

EXpugnatur nauis,cùm ſpoliatur,aut mergitur, aut diſſoluitur, aut pertunditur, aut funes eius perſcindūtur, aut vela conſcindūtur,aut ancoræ inuolantur de mari.

Prouidet hic miſera fortunæ naufragorum, vt nullus res eorum cauſſa ſubripiendi colligat cum ad litus eiecta ſint, vel adhuc in mari fluctuent.Et imponit pœnas contra facientibus. E

VII. IDEM.

NE quid ex naufragiis diripiatur, vel quis extraneus interueniat colligendis eis, multifariam proſpectum eſt. nam & diuus Hadrianus edicto præcepit, vt hi, qui iuxta litora maris poſſiderent, ſcirent ſi quando naui vel infixa, vel fracta intra fines agri cuiuſque, naufragia diripiant: in ipſos iudicia præſides his, qui res ſuas direptas querantur,reddituros: vt quidquid probauerint ademptū ſibi naufragio,id à poſſeſſoribus recipiant. De his autem, quos diripuiſſe probatum ſit, præſidem vt de latronibus grauem ſententiam dicere.Et quò facilior ſit probatio huius admiſſi:pmiſit eis, qui quid paſſos ſe huiuſmodi querantur, adire præfectos,& apud eos teſtari,reoſq́ue petere: vt pro modo culpæ, vel vincti, vel ſub fideiuſſoribus ad præſidem remittantur. A domino quoque poſſeſſionis, in qua id admiſſum dicatur, ſatis accipi,ne cognitioni deſit,præcipitur. Sed nec interuenire naufragiis colligendis,aut militem,aut priuatum,aut libertū,ſeruúmve principis placere ſibi, ait ſenatus. F

VIII. NERATIVS.

RAtis vi fluminis in agrum meū delatæ non aliter tibi poteſtatem faciendam,quàm ſi de præterito quoque damno mihi cauiſſes.

IX. CAIVS.

Qui

A QVi ædes aceruúmve frumenti iuxta domum poſitũ cõbuſſerit: vinctus, verberatus, igni necari iubetur: ſi modò ſciens prudensq; id commiſerit. ſi verò caſu, id eſt negligentia: aut noxam ſarcire iubetur, aut ſi minus idoneus ſit, leuius caſtigatur. appellatione autem ædium omnes ſpecies ædificij continentur.

X. VLPIANVS.

NE piſcatores nocte lumine oſtenſo fallant nauigãtes, quaſi in portum aliquem delaturi, eoq; modo in periculum naues, & qui in eis ſunt, deducant, ſibiq́ue exſecrandam prædam dent: præſidis prouinciæ religioſa conſtantia efficiatur.

XI. MARCIANVS. lib. XIIII. *Inſtitut.*

B SI fortuito incẽdium factum ſit, venia indiget: niſi tam lata culpa fuit, vt luxoria, aut dolo ſit proxima.

XII. VLPIANVS.

LIcere vnicuique naufragium ſuum impune colligere conſtat, idq́ue imperator Antoninus cum Diuo patre ſuo reſcripſit. Qui data opera in ciuitate incendium fecerint: ſi humiliore loco ſint, beſtiis ſubiici ſolent. ſi in aliquo gradu id fecerint: capite puniuntur, aut certè in inſulam deportantur.

DE INIVRIIS, ET FAMOSIS *libellis.* Tit. X.

C *Hæc lex prima huius tituli in ſui principio ponit deriuationem vocabuli iniuriæ, vſque ibi: Iniuriam autem. vbi ponit quandam diuiſionem iniuriarum, quam ſequitur per quæſtiones vſque ad finẽ. l.*

I. VLPIANVS. *lib.* LVI. *ad edictum.*

INiuria ex eo dicta eſt, quod nõ iure fiat. omne enim, quod nõ iure fit, iniuria fieri dicitur. hoc generaliter. ſpecialiter autem iniuria dicitur contumelia. Interdum iniuriæ appellatione damnum culpa datum ſignificatur, vt in lege Aquilia dicere ſolemus. interdum iniquitatem iniuriã dicimus. nam cum quis iniquè vel iniuſtè ſententiã dixerit: ex eo iniuriam dicam, quod iure & iuſtitia caret, quaſi nõ iuriam. contumeliam autem à contemnendo. Iniuriã autem fieri Labeo ait, aut re, aut verbis. re, quoties manus in-

 feruntur.

feruntur. verbis autem, quoties non manus inferuntur, ſed conuiciũ fit. Omnemq; iniuriam aut in corpus inferri, aut ad dignitatem, aut ad infamiam pertinere. in corpus fit, cũ quis pulſatur. ad dignitaté, cùm comes matronæ abducitur. ad infamiam, cũ pudicitia attentatur. Item aut per ſemetipſum alicui fit iniuria, aut per alias perſonas. per ſemet, cùm directò ipſi patrifamiliâs vel matrifamiliâs fit iniuria. per alias, cùm per conſequentias fit: vt cùm fit liberis meis, vel ſeruis meis, vel vxori nuruíve. ſpectat enĩ ad nos iniuria, quæ his fit, qui vel poteſtati noſtræ, vel adfectui ſubiecti ſunt. Et ſi fortè cadaueri defuncti fiat iniuria, cui hæredes bonorúmve poſſeſſores exſtitimus: iniuriarum noſtro nomine actioné habebimus. ſpectat enim ad exiſtimationem noſtram, ſi qua ei fit iniuria. idemque eſt, & ſi fama eius, cuius hæredes exſtitimus, laceſſatur. D E

Vſqueadeo auté iniuria, quæ fit liberis noſtris, noſtrum pudorem pertingit: vt etiam ſi volentem filium quis vendiderit: patri ſuo quidem nomine competat iniuriarum actio, filij verò nomine non competat: quia nulla iniuria fit, quæ in † volentem fiat. Quoties autem funeri teſtatoris vel cadaueri fit iniuria: ſiquidem poſt aditam hæreditaté fiat: dicẽdum eſt hæredi quodãmodo factam. ſemper enim hæredis intereſt defuncti exiſtimationé purgare. quoties autem ante hæreditatem aditam: magis hæreditati, & ſic hæredi per hæreditatem adquiri. Denique Iulianus ſcribit: ſi corpus teſtatoris ante aditam hæreditatem detentũ ſit: adquiri hæreditati actionem, dubium non eſſe. idemque putat, & ſi ante hæreditatem aditam ſeruo hæreditario iniuria facta fuerit. nam per hæreditatem actio hæredi adquiritur. Labeo ſcribit: ſi quis ſeruum hæreditarium teſtaméto manumiſſum ante aditam hæreditaté verberauerit: iniuriarum hæredem agere poſſe. at ſi poſt aditam hæreditatem verberatus ſit: ſiue ſcit ſe liberum eſſe, ſiue ignorat: ipſum agere poſſe. Siue autem ſciat quis filium meum eſſe, vel vxorem meam, ſiue ignorauerit: habere me meo nomine actionem, Neratius ſcripſit. Idé ait, ex vna iniuria interdum tribus oriri iniuriarum actionem, neque vnius actionem per aliam conſumi. vtputa vxori meæ filiæfamiliâs iniuria facta eſt. & mihi, & patri eius, F

† Vide in hanc ſententiam Ariſt. lib. 5. Ethico. cap. 9. & 11.

eius,& ipſi iniuriarum actio incipiet competere.

II. PAVLVS.

A Quod ſi viro iniuria facta ſit: vxor non agit: quia defendi vxores à viris,nõ viros ab vxorib⁹,æquũ eſt.

III. VLPIANVS.

Illud relatum peræquè eſt:eos,qui iniuriã pati poſſunt, & facerè poſſe.

Furioſus & impubes non doli capax poſſunt iniuriam pati:facere autem nequaquam cum affectum habere non videantur.

Sanè ſunt quidam, qui facere non poſſunt: vtputa furioſus, & impubes, qui doli capax non eſt.nanque hi iniuriam pati ſolent, non facere. cùm enim iniuria ex adfectu facientis conſiſtat: conſequens erit dicere, hos, ſiue pulſent, ſiue conuicium dicant, iniuriam feciſſe non videri. B itaque pati quis iniuriam,etiam ſi non ſentiat,poteſt:facere nemo, niſi qui ſcit ſe iniuriam facere, & ſi neſciat, cui faciat. quarè ſi quis per iocum percutiat, aut dum certat: iniuriarum non tenetur.

Error in perſona cui fit iniuria,facit vt nõ oriatur actio iniuriarũ.

Si quis hominem liberum occiderit, dum putat ſeruum ſuum:in ea cauſſa eſt, ne iniuriarum teneatur.

IIII. PAVLVS.

Si cum ſeruo meo pugnum ducere vellẽ, in proximo te ſtantem inuitus percuſſerim:iniuriarum non teneor.

V. VLPIANVS.

C Lex Cornelia de iniuriis cõpetit ei, qui iniuriarum agere volet ob eã rem,quod ſe pulſatum,verberatúmve,domúmve ſuam vi introitam eſſe dicat. qua lege cauetur,vt non iudicet qui ei,qui aget,gener,ſocer, vitricus, priuignus, ſobrinúſve eſt, propiúſve eorum quis quemq; in ea cognatione affinitatéve attinget,quíve eius parétíſve cuius eorum patronus erit. Lex itaque Cornelia ex tribus cauſſis dedit actionem:quod quis pulſatus, verberatúſve,domúſve eius vi introita ſit. apparet igitur omnẽ iniuriam, quæ manu fiat, lege Cornelia contineri. Inter pulſationem & verberationẽ hoc intereſt (vt Ofilius ſcribit.) verberare eſt cum dolore cædere: pulſare ſine dolore. Domum accipere debemus, non proprietatem domus,ſed domicilium.quarè ſiue in propria domo quis ha-

bitauerit, ſiue in conducta, vel gratis, ſiue hoſpitio rece-
ptus: hæc lex locũ habebit. Quid ſi quis in villa habitet, D
vel in hortis? idem erit probandum. Et ſi dominus fun-
dum locauerit, inq́ue eũ impetus factus ſit: colonus aget,
non dominus. Si tamen in fundum alienũ, qui domino co-
lebatur, introitum ſit: Labeo negat eſſe actionem domino
fundi ex lege Cornelia: qui non poſſit vbique domiciliũ
habere, hoc eſt per omnes villas ſuas. ego puto ad omnem
habitationem, in qua paterfamiliâs habitat, pertinere hanc
legem: licet ibi quis domicilium non habeat. ponamus e-
nim ſtudiorum cauſſa Romæ agere. Romæ vtique domi-
cilium non habet. & tamen dicendum eſt, ſi vi domus eius
introita fuerit, Corneliam locum habere. tantum igitur
ad meritoria vel ſtabula non pertinebit. cæterùm ad hos E
pertinebit, qui inhabitant non mométi cauſſa, licet ibi do
micilium non habeant. Illud quæritur, an pater filiofa-
miliâs iniuriam paſſo ex lege Cornelia iniuriarum agere
poſſit? & placuit non poſſe, de eoq́; res inter omnes cõſtat:
ſed patri quidem prætoria iniuriarum actio cõpetit, filio
verò legis Corneliæ. In lege Cornelia filiusfamiliâs a-
gere poteſt ex omni cauſſa: nec cauere debet rem ratam
patrem habiturum. nam nec aliâs agentem filium iniuriarũ
ad cautionem de rato cõpellendũ, Iulianus ſcribit. Hac
lege permittitur actori iuſiurandum deferre, vt reus iuret
iniuriam ſe non feciſſe ſed Sabinus in adſeſſorio etiã prę-
tores exemplum legis ſecutos ait, & ita res ſe habet. F
Si quis librum ad infamiam † alicuius pertinenté ſcri-
pſit, compoſuit, edidit, dolóve malo fecit, quo quid eorũ
fieret: etiamſi alterius nomine ediderit, vel ſine nomine:
vti de ea re agere liceat: & ſi condénatus ſit, qui id fecit,
inteſtabilis ex lege eſſe iubetur. Eadem pœna ex ſena-
tuſcõſulto tenetur etiã is, qui ἐπιγράμματα, aliúdve quid
ſine ſcriptura in notam aliquorũ produxerit: itẽ qui emen
dum vendendúmve curauerit. & ei, qui indicaſſet (ſiue li-
ber, ſiue ſeruus ſit) pro modo ſubſtãtiæ accuſatæ perſonæ
æſtimatione iudicis præmiũ conſtituitur: ſeruo forſitan &
libertate præſtãda. quid enim, ſi publica vtilitas ex hoc e-
mergit?

† Hac iniuria capitalis erat ſecundum legem. 12. Tab. cuius meminit Alex. ab Alex. lib. 6. Genia. die. ca. 10.

VI. PAVLVS.

Quod

A QVod ſenatuſconſultum neceſſariũ eſt. Cùm nomẽ adiectum non eſt eius, in quem factum eſt: tunc ei (quia difficilis probatio eſt) voluit ſenatus publica quæſtione rem vindicare. cæterùm ſi nomen adiectum:& iure communi iniuriarũ agi poteſt.nec enim prohibendus eſt priuato agere iudicio, quod publico iudicio præiudicetur: quia ad priuatam cauſſam pertinet. planè ſi actum ſit publico iudicio: denegandum eſt priuatum. ſimiliter ex diuerſo.

VII. VLPIANVS.

PRætor edixit. QVI AGIT INIVRIARVM, CERTVM DICAT, QVID INIVRIAE FACTVM SIT: quia qui famoſam actionem intendit, non debet vagari cum diſcrimine alienæ exiſtimationis: ſed B deſignare certum, & ſpecialiter dicere, quam ſe iniuriam paſſum contendit.

Si actum eſt actione ciuili, quæ competit ad vindictam: tollitur criminalis accuſatio. ſecus ſi ad rem familiarẽ ciuiliter ſit actum. B.

Si dicatur homo iniuria occiſus: nunquid non debeat permittere prætor priuato iudicio legi Corneliæ præiudicari? itemq́; & ſi ita quis agere velit, quod tu venenum dediſti hominis occidendi cauſſa? rectius igitur fecerit, ſi huiuſmodi actionem non dederit. Atqui ſolemus dicere, ex quibus cauſſis publica ſunt iudicia, ex his cauſſis non eſſe nos prohibendos, quò minus & priuato agamus. & eſt hoc verum. ſed vbi non principaliter de ea re agitur, quæ C habet publicam exſecutionem. quid ergo de lege Aquilia dicimus? nam & ea actio principaliter hoc continet: hominem occiſum non principaliter. nam ibi principaliter de damno agitur, quod domino datum eſt. at in actione iniuriarum de ipſa cæde, vel veneno, vt vindicetur, non vt dãnum ſarciatur. Quid ergo ſi quis idcirco velit iniuriarum agere, quod gladio caput eius percuſſum eſt? Labeo ait, non eſſe prohibendum. neq; enim vtiq; hoc (inquit) intẽditur, quod publicã habeat animaduerſionẽ. quod verũ nõ eſt. cui enim dubium eſt, etiam hunc dici poſſe Cornelia conueniri? Præterea illò ſpectat, dici certum de iniuria, quam paſſus quis ſit: vt ex qualitate iniuriæ ſciamus, an in patronum liberto reddendum ſit iniuriarum iudicium.

etenim meminiſſe oportebit liberto aduerſus patronum non quidem ſemper, verum interdum iniuriarũ dari iudicium:ſcilicet ſi atrox ſit iniuria, quam paſſus ſit, puta ſi ſeruilis eſt. cæterùm leuẽ coërcitionem vtiq; patrono aduerſus libertum dabimus: nec patietur eum prætor querentẽ, quaſi iniuriã paſſus ſit, niſi atrocitas eũ mouerit. nec enim ferre prętor debet heri ſeruum, hodie libertũ conquerẽtem, quod dominus ei conuiciũ dixerit, vel quod leuiter pulſauerit, vel emẽdauerit. ſed ſi flagris, ſi verberibus vulnerauit non mediocriter: æquiſſimũ erit, prætorem ei ſubuenire. Sed & ſi quis ex liberis, qui nõ ſunt in poteſtate, cum parente velit experiri: non temerè iniuriarum actio danda eſt, niſi atrocitas ſuaſerit. certè his, qui ſunt in poteſtate, prorſus nec competit, etiam ſi atrox fuerit. Quod autem prætor ait, CERTVM DICAT, quemadmodum accipiendũ eſt? certum eum dicere, Labeo ait, qui dicat nomen iniuriæ, neq; ſub alternatione, puta illud aut illud: ſed illam iniuriã ſe paſſum. Si mihi plures iniurias feceris: puta turba & cœtu facto domum alicuius introeas, & hoc pacto efficiatur, vt ſimul & conuitium patiar, & verberer: an poſſim ſeparatim tecũ experiri de ſingulis ĩiuriis, quęritur. & Marcellus ſecũdum Neratij ſententiam hoc probat: cogendum iniuriãs, quas ſimul paſſus ſit, coniungere. D E

Poſſe hodie de omni iniuria, ſed & de atroci ciuiliter agi, Imperator noſter reſcripſit. Atrocem iniuriam quaſi contumelioſiorem & maiorem accipimus. Atrocem autẽ iniuriam aut perſona, aut tempore, aut re ipſa fieri, Labeo ait. perſona atrocior iniuriam fieri, cum magiſtratui, cũ parenti, patronóve fiat. tempore: ſi in ludis, & in conſpectu prætoris. nã in prætoris conſpectu, an in ſolitudine iniuria facta ſit, multum intereſſe ait: quia atrocior eſt, quę in cõſpectu fiat. Re atrocem iniuriam haberi Labeo ait: vtputa ſi vulnus illatum, os alicui percuſſum ſit. F

VIII. PAVLVS.

VVlneris magnitudo atrocitatem facit, & nonnunquã locus vulneris, veluti oculo percuſſo.

IX. VLPIANVS.

SEd eſt quæſtionis, quod dicimus re iniuriam atrocem fieri: vtrum ſi corpori inferatur, atrox ſit, an & ſi non corpori,

corpori, vtputa veſtimẽtis ſciſſis, comite abducto, vel con
A uicio dicto? & ait Pomponius, etiam ſine pulſatione poſſe dici atrocem iniuriam, perſona atrocitatem faciente. ſed & ſi in theatro, vel in foro cædit & vulnerat, quanquã non atrociter atrocem iniuriam facit. Parui autem refert, vtrum patrifamiliâs, an filiofamiliâs talis iniuria facta ſit. nam & hęc atrox exiſtimabitur. Si atrocem iniuriam ſeruus fecerit: ſiquidẽ præſens ſit dominus: poteſt agi de eo. quod ſi abfuerit: præſidi offerendus eſt, qui eũ flagris rumpat. Si quis tam fœminam, quàm maſculum, ſiue ingenuos, ſiue libertinos impudicos facere attẽtauerit: iniuriarum tenebitur. ſed & ſi ſerui pudicitia attentata fuerit: iniuriarum actio locum habet.

B X. PAVLVS.

ATtẽtari pudicitia dicitur, cùm id agitur, vt ex pudico impudicus fiat.

XI. VLPIANVS.

NOn ſolùm is iniuriarũ tenetur, qui fecit iniuriam, hoc eſt, qui percuſſit: verùm ille quoque continetur, qui dolo fecit, vel qui curauit, vt cui mala pugno percuteretur. Iniuriarum actio ex bono & æquo eſt, & diſſimulatione abolетur. ſi quis enim iniuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim paſſus ad animum ſuum non reuocauerit: poſtea ex pœnitentia iniuriã remiſſam non poterit recolere. ſecundũ hoc ergo æquitas actionis omnem metum eius abolere vi-
C detur, vbicũque contra æquum quis venit. proinde & ſi pactum de iniuria interceſſerit, & ſi tranſactũ, aut iuſiurãdum exactum erit: actio iniuriarũ non tenebit. Agere quis iniuriarũ & per ſe, & per alium poteſt: vtputa per procuratorem, tutorem, cæteróſque, qui pro aliis ſolent interuenire.

Committens iniuriam de mandato alterius, aut etiam accepta pecunia iniuriarum tenetur, etiam mandans & conducens, & etiam perſuadens non facturo vel facturo. Ange.

Si mandatu meo facta ſit alicui iniuria: plerique aiunt, tam me, qui mandaui, quàm eum, qui ſuſcepit, iniuriarũ teneri. Proculus rectè ait, ſi in hoc te conduxerim, vt iniuriam facias: cum vtroq; noſtrum iniuriarum agi poſſe, quia mea opera iniuria facta ſit. Idémque ait, & ſi mandauero filio meo, vt tibi iniuriam faciat. Atilicinus autem ait, & ſi

perſuaſerim alicui aliàs noléti, vt mihi ad iniuriam faciendam obediret: poſſe iniuriarum mecum agi. Quanquam D aduerſus patronum liberto iniuriarum actio non detur: verùm marito libertæ nomine cum patrono actio competit. maritus enim, vxore ſua iniuriã paſſa, ſuo nomine iniuriarum agere videtur. quod & Marcellus admittit. Ego autem apud eum notaui, non de omni iniuria hoc eſſe dicendum, me putare. leuis enim coërcitio etiam in nuptam, vel conuicij non impudici dictio cur patrono denegetur? ſi autem conliberto nupta eſſet: diceremus omnino iniuriarum actionem marito aduerſus patronum ceſſare. & ita multi ſentiunt. Ex quibus apparet, libertos noſtros non tantum eas iniurias aduerſus nos iniuriarum actione exſequi non poſſe, quæcunque fiunt ipſis: ſed ne eas quidem, quæ eis fiunt, quos eorum intereſt iniuriam nõ pati. Planè ſi fortè E filius liberti vel vxor velint iniuriarum experiri, quia patri maritóve non datur: denegandum non erit, quia ſuo nomine experiuntur.

Qui pro libertate litigat, ratione incertitudinis ſtatus habet actionem iniuriarum.

Ei qui ſeruus dicitur, ſéque adſerit in libertatem: iniuriarum actionem aduerſus dicentem ſe dominum competere, nulla dubitatio eſt. & hoc eſt verum, ſiue ex libertate in ſeruitutem petatur, ſiue ex ſeruitute in libertatem proclamet. nam hoc iure indiſtinctè vtimur. F

XII. CAIVS.

SI quis de libertate aliquem in ſeruitutem petat, quem ſciat liberum eſſe, neque id propter euictionem, vt eam ſibi conſeruet, faciat: iniuriarum actione tenetur.

XIII. VLPIANVS.

INiuriarum actio neque hæredi, neque in hæredem datur. idem eſt, & ſi in ſeruum meum iniuria facta ſit. nam nec hic hæredi meo iniuriarum actio datur. ſemel autem lite conteſtata, hæc actio etiã ad ſucceſſores pertinet. Is, qui iure publico vtitur, non videtur iniuriæ faciendæ cauſſa hoc facere. iuris enim exſecutio nõ habet iniuriam. Si quis quòd decreto prætoris non obtéperauerit, ductus ſit: nõ eſt in ea cauſſa, vt agat iniuriarũ propter prætoris præceptũ. Si quis per iniuriã ad tribunal alicuius me interpellauerit,

pellauerit,mei vexandi cauſſa:potero iniuriarum experiri.

A *Ille tenetur actione iniuriarum, qui facto facit iniuriam, non ille qui prohibet ne quis ad honorem aliquem promoueatur. Bartolus.*

Si quis de honoribus decernendis alicui paſſus non ſit decerni,vtputa imaginem alicui,vel quid aliud tale:an iniuriarum teneatur?& ait Labeo non teneri, quãuis hoc contumeliæ cauſſa fiat.etenim multũ intereſt (inquit)cõtumeliæ cauſſa quid fiat, an verò fieri quid in honorem alicuius quis non patiatur. Idẽ Labeo ſcribit: ſi cùm alium cõtingeret locatio, alij hoc onus duumuir indixerit : non poſſe agi iniuriarũ ob laborẽ indictum.aliud enim eſſe laborem indicere,aliud iniuriã facere.idem ergo erit probandum & in cæteris muneribus atq; honoribus,quæ per iniuriam indicuntur.ergo & ſi quis per iniuriã ſentẽtiam dixerit,idem erit probandum. Quæ iure poteſtatis à magiſtratu fiunt, ad iniuriarũ actionẽ non pertinent. Si quis me prohibeat in mari piſcari,vel euerriculum,quod Græci σαγήνην dicunt,ducere:an iniuriarum iudicio poſſim eum conuenire? ſunt,qui putant, iniuriarũ me poſſe agere. & ita Põponius. & pleriq; eſſe huic ſimilem eum,qui in publicũ lauare,vel in cauea publica ſedere,vel in quo alio loco agere,ſedere, conuerſari non patiatur : vt ſi quis re mea vti me non permittat. nam & hic iniuriarũ conueniri poteſt. Conductori autem veteres interdictum dederunt, ſi fortè publicè hoc conduxiſſet.nam vis ei prohibẽda eſt, quò minus cõditione ſua fruatur. Si quẽ tamen ante ædes meas, vel ante prætorium meũ piſcari prohibeam: quid dicendũ eſt?me iniuriarum iudicio teneri,an non?& quidem mare cõmune omnium eſt, & littora, ſicuti aër. & ſæpiſſimè reſcriptum eſt, non poſſe quem piſcari prohiberi : ſed nec aucupari, niſi quod ingredi quis agrum alienum prohiberi poteſt. vſurpatum tamen & hoc eſt(tam & ſi nullo iure)vt quis prohiberi poſſit ante ædes meas vel prætorium meum piſcari. quare ſi quis prohibeatur:adhuc etiam iniuriarum agi poteſt.In lacu tamen, qui mei dominij eſt, vtique piſcari aliquem prohibere poſſum.

(B and C margin letters appear beside "dicuntur.ergo" and "ne ſua fruatur" respectively.)

XIIII. PAVLVS.

SAnè ſi maris proprium ius ad aliquem pertineat: VTI POSSIDETIS interdictum ei competit,ſi prohibeatur ius

tur ius ſuum exercere: quoniam ad priuatam iam cauſſam pertinet, non ad publicā hæc res: vt puta cùm de iure fruendi agatur, quod ex priuata cauſſa contingat, non ex publica. ad priuatas enim cauſſas accommodata interdicta ſunt, non ad publicas. D

XV. VLPIANVS.

ITem apud Labeonem quæritur, ſi quis mentem alicuius medicamēto alió ve quo alienauerit: an iniuriarum actio locum habeat? & ait iniuriarum aduerſus eum agi poſſe.

Si quis pulſatus quidem non eſt, verùm manus aduerſus eum leuatæ, & ſæpe territus eſt quaſi vapulaturus, non tamen percuſſit: vtili iniuriarum actione tenetur. Ait prætor. QVI ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM CVI FECISSE, CVIVSVE OPERA QVID FACTVM ESSE DICETVR, QVO ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM FIERET: IN EVM IVDICIVM DABO. Conuicium autem iniuriā eſſe Labeo ait: conuicium dicitur vel à concitatione, vel à conuentu, hoc eſt à collatione vocum. cùm enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium appellatur, quaſi conuocium. Sed quod adiicitur à prætore, ADVERSVS BONOS MORES: oſtendit non omnem in vnum collatam vociferationem prætorem notare: ſed eam, quæ bonis moribus improbetur, quæque ad infamiam vel ad inuidiam alicuius ſpectet. Idem ait ADVERSVS BONOS MORES ſic accipiendum: non eius, qui fecit, ſed generaliter accipiendum aduerſus bonos mores huius ciuitatis. Conuicium non tantum præſenti, verùm abſenti quoque fieri poſſe, Labeo ſcribit. proinde ſi quis ad domum tuam venerit te abſente: conuicium factum eſſe dicit. idem & ſi ad ſtationem, vel tabernam ventum ſit, probari oportere. Feciſſe conuicium non tantum is videtur, qui vociferatus eſt: verùm is quoque, qui concitauit ad vociferationem alios, vel qui ſubmiſit, vt vociferentur. CVI non ſine cauſſa adiectum eſt. nam ſi incertæ perſonæ conuicium fiat: nulla exſecutio eſt. Si curauerit quis conuicium alicui fieri, non tamē factum ſit: non tenebitur. Ex his apparet non omne maledictum conuicium eſſe: ſed illud ſolum, quod cum vociferatione E F

ratione dictum eſt: ſiue vnus, ſiue plures dixerint, & quod in cœtu dictum eſt, cōuicium. quod autem nō in cœtu, nec A cum vociferatione dicitur: conuiciū non propriè dicitur, ſed infamandi cauſſa dictum eſt. Si quis aſtrologus, vel qui aliquam illicitam diuinationem pollicetur, conſultus aliquem furem dixiſſet, qui non erat: iniuriarum cum eo agi non poteſt, ſed conſtitutiones eum tenent. Iniuriarum actio, quæ ex conuicio naſcitur, in hæredes nō eſt reddenda: ſed nec hæredi.

Talis quis eſſe præſumitur, in quali habitu reperitur. Bartolus.

Si quis virgines appellaſſet, ſi tamen ancillari veſte veſtitas: minus peccare videtur. multo minus ſi meretricia veſte fœminæ, non matrumfamiliarum veſtitæ fuiſſent. Si B igitur non matronali habitu fœmina fuerit, & quis eam appellauerit, vel ei comitem abduxerit: iniuriarum tenetur. Comitem accipere debemus eum, qui comitetur, & ſequatur: & (vt ait Labeo) ſiue liberū, ſiue ſeruum, ſiue maſculum, ſiue fœminam. & ita comitem Labeo definit: qui frequentandi cuiuſque cauſſa, vt ſequeretur deſtinatus, in publico priuatóve abductus fuerit. inter comites vtique & pædagogi erunt. Abduxiſſe videtur (vt Labeo ait) non qui abducere comitem cœperit, ſed qui perfecerit, vt comes cùm ea non eſſet. abduxiſſe autem non tantum is videtur, qui per vim abduxit: verùm is quoque, qui perſuaſit comiti, vt eam deſereret. Tenetur hoc edicto non tantum qui comitem abduxit, verum etiam ſi quem eorum appel- C lauit, adſectatúſve eſt. Appellare, eſt blanda oratione alterius pudicitiam attentare. hoc enim non eſt conuiciū facere, ſed aduerſus bonos mores attentare. Qui turpibus verbis vtitur, non tentat pudicitiam, ſed iniuriarum tenetur. Aliud eſt attētare, aliud adſectari. appellat enim, qui ſermone pudicitiam attentat: adſectatur, qui tacitus frequenter ſequitur. aſſidua etenim frequentia quaſi præbet nonnullam infamiam. Meminiſſe autem oportebit, non omnem, qui adſectatus eſt: nec omnem, qui appellauit, hoc edicto conueniri poſſe. neque enim ſi quis colludēdi, ſi quis officij honeſtè faciendi gratia id fecerit, ſtatim in edictum incidit: ſed qui contra bonos mores id fecit.

Sponſum quoque ad iniuriarum actionem admittendum pu-

dum puto. etenim ſpectat ad contumeliam eius iniuria, quæcunque ſponſæ eius fiat. Ait prætor, NE QVID INFAMANDI EIVS CAVSSA FIAT. SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT: PROVT QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. D

Hoc edictum ſuperuacuum eſſe Labeo ait: quippe cũ ex generali clauſula agere poſſumus. ſed videtur & ipſi Labeoni, & ita ſe habet: prætorem eandem cauſſam ſecutum, voluiſſe & ſpecialiter de ea re loqui. ea enim, quæ no tabiliter fiunt, niſi ſpecialiter notentur, videntur quaſi neglecta. Generaliter vetuit prætor ad infamiam alicuius quid fieri. proinde quodcumque quis fecerit, vel dixerit, vt aliquem infamaret: erit actio iniuriarum. Hæc autem ferè ſunt, quæ ad infamiam alicuius fiunt: vtputa ſi ad inuidiam alicuius veſte lugubri vtatur, aut ſqualida: aut ſi barbam demittat, vel capillos ſubmittat: aut ſi carmen cóſcribat, vel proponat, vel cantet aliquid, quod pudorem alicuius lædat. Quod ait prætor, SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT: PROVT QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM, ſic intelligendum eſt: vt plenior ſit prætoris animaduerſio: id eſt, vt quidque eum mouerit, vel in perſona eius, qui agit iniuriarũ actione: vel eius, aduerſus quem agitur: vel etiam in re ipſa, id eſt qualitate iniuriæ: non audiat eum, qui agit. Si quis libello dato vel principi, vel alij, famam alienam inſectatus fuerit: iniuriarum erit agendum, vt Pomponius ait. Idé ait: eum, qui euentum ſententiæ, velut laturus pecuniam, vendiderit: fuſtibus à præſide ob hoc caſtigatum iniuriarum damnatum videri vtique autem apparet hunc iniuriã ei feciſſe, cuius ſententiam vendit auit. Si quis bona alicuius, vel rem vnam per iniurjam occupauerit: iniuriarum actione tenetur. Item ſi quis pignus proſcripſerit, venditurus, tanquam à me acceperit, infamãdi mei cauſſa: Seruius ait iniuriarum agi poſſe. Si quis non debitoré quaſi debitorem appellauerit iniuriæ faciendæ cauſſa: iniuriarũ tenetur. Prætor ait. QVI SERVVM ALIENVM ADVERSVS BONOS MORES VERBERAVISSE, DEVE EO INIVSSV DOMINI QVAESTIONEM HABVISSE DICETVR: IN EVM

E

F

IVDI-

IVDICIVM DABO. ITEM SI QVID ALIVD FACTVM ESSE DICETVR: CAVSSA COGNITA IVDICIVM DABO. Si quis ſic fecit iniuriam ſeruo,vt domino faceret: video dominum iniuriarum agere poſſe ſuo nomine. ſi verò non ad ſugillationem domini id fecit: ipſi ſeruo facta iniuria inulta à prætore relinqui non debuit: maximè ſi verberibus vel quęſtionibus adfecerit. hoc enim & Seruium ſentire, palàm eſt.

Si communem quis ſeruum verberauerit: vtique hac actione non tenebitur, cũ iure dominij id fecerit. nec ſi fructuarius id fecerit, dominus cũ eo aget: vel ſi proprietarius fecerit, fructuarius eum cõueniet. Adiicitur, ADVERSVS BONOS MORES: vt non omnis omnino, qui verberauit, ſed qui aduerſus bonos mores verberauit, teneatur. cæterũ ſi quis corrigẽdi animo verberauerit, aut emendandi: non tenetur. Vnde quærit Labeo, ſi magiſtratus municipalis ſeruum meum loris ruperit: an poſſim cũ eo experiri, quaſi aduerſus bonos mores verberauerit? & ait iudicem debere inquirere, quid facientem eum ſeruũ verberauerit. nam ſi honorem ornamentaque petulanter attentantem cęciderit: abſoluendum eum. VERBERASSE dicit abuſiuè, & qui pugnis cęciderit. QVAESTIONEM intelligere debemus & tormenta, & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio, vel leuis territio non pertinet ad hoc edictũ. Quæſtionis verbo etiam ea, quam malam manſionem Græci dicunt, continebitur. Cũ igitur per vim & tormenta habita quæſtio eſt: tunc quæſtio intelligitur. Sed & ſi iuſſu domini quis quæſtionem hanc habeat, modum tamen exceſſerit: teneri eum debere Labeo ait. Prætor ait. SI QVID ALIVD FACTVM ESSE DICETVR: CAVSSA COGNITA IVDICIVM DABO. proĩde ſi quidem verberatus ſit ſeruus, vel tormẽtis de eo quæſtio habita: ſine cauſſæ cognitione iudicium in eum competit. ſi verò aliam iniuriam paſſus ſit: non aliter competit, quàm cauſſa cognita. Itaque prætor non ex omni cauſſa iniuriarum iudicium ſerui nomine permittet. nam ſi leuiter percuſſus, vel leuiter ei maledictum ſit: non dabit actionem. at ſi infamatus ſit vel facto aliquo, vel carmine ſcripto: puto

puto cauſſæ cognitionem prætoris porrigendam & ad ſerui qualitatem. etenim multum intereſt, qualis ſeruus ſit: bonæ frugi, ordinarius, diſpenſator, an verò vulgaris, vel mediaſtinus, an qualis qualis. & quid ſi compeditus, vel malè not⁹, vel notę extremę: habebit igitur prętor rationem tam iniuriæ, quæ admiſſa dicitur: quàm perſonæ ſerui, in quem admiſſa dicitur: & ſic aut permittet, aut denegabit actionem. Interdum iniuria ſeruo facta ad dominum redundat: interdum non. nam ſi pro libero ſe gerentem, aut cũ alterius potius, quàm meum exiſtimabat, quis cęciderit, non cæſurus eum, ſi meum ſciſſet: non poſſe eũ, quaſi iniuriam fecerit, ſic cõueniri, Mela ſcribit. Si quis ſeruo verberato iniuriarum egerit, deinde poſtea damni iniuriæ agat: Labeo ſcribit, eandem rem non eſſe: quia altera actio ad damnum pertinet culpa datum, altera ad cõtumeliam. Si vſumfructũ in ſeruo habeam, tu proprietatem, isq́ue verberatus ſit quæſtionẽ de eo habita: iniuriarum actio magis proprietario, quàm mihi competit. idemq́ue probatur etiam, ſi ſeruum meum, quem bona fide poſſidebam, cæcideris. domino enim magis competit iniuriarum actio. Item ſi liberum hominem, qui mihi bona fide ſeruiebat, quis cęciderit: diſtinguendum eſt, vt ſi in mei contumeliam pulſatus ſit, competat mihi iniuriarum actio. idem ergo & in ſeruo alieno bona fide mihi ſeruienti: vt toties admittamus iniuriarum actionem, quoties in meam cõtumeliam iniuria ei facta ſit. nam & ipſius quidem ſerui nomine domino dabimus iniuriarum actionẽ. Si autem me tangat & pulſet: iniuriarũ mihi quoque actio eſt. ergo & in fructuario idem diſtingui poteſt. Si ſeruũ complurium cæcidero: competere iniuriarum actionem omnibus, pluſquàm manifeſtum eſt.

D

E

F

XVI. PAVLVS.

SEd non eſſe æquum, pro maiore parte, quàm pro qua dominus eſt, damnationem fieri, Pedius ait. & ideo officio iudicis portiones æſtimandæ ſunt.

XVII. VLPIANVS.

SEd ſi vnius permiſſu id fecero: ſiquidem ſolius eius eſſe putaui: nulli competit iniuriarum actio. planè ſi ſciui eſſe plurium: ei quidem, qui permiſit, iniuriarũ actio

non competit:cæteris cópetit. Si iuſſu tutoris,aut procuratoris,vel curatoris quæſtio habita ſit : conſequens erit dicere,ceſſare iniuriarum actionem. Seruus meus opera vel querela tua flagellis cæſus eſt à magiſtratu noſtro.Mela putat,dandam mihi iniuriarum actionem aduerſus te, in quantum ob eam rem æquum iudici videbitur. & ſi ſeruus deceſſerit : dominum eius agere poſſe Labeo ait:quia de damno, quod per iniuriam factum eſt , agitur. & ita Trebatio placuit. Quædam iniuriæ à liberis hominibus factæ leues & nullius momenti videntur. enimuero à ſeruis:graues ſunt.creſcit enim cótumelia ex perſona eius:qui contumeliam fecit. Cũ ſeruus iniuriã fecit,maleficium eum admittere,palàm eſt.igitur meritò ſicuti ex cæteris delictis , ita & ex hoc iniuriarum noxalis actio datur.Sed in arbitrio domini eſt , an velit eum verberandum exhibere, vt ita ſatisfiat ei, qui iniuriam paſſus eſt.neque enim erit neceſſe domino vtique eum verberãdum præſtare:ſed dabitur ei facultas præſtãdi ſeruũ verberandum:aut ſi de eo verberibus ſatis non fiat,noxæ dedendi,vel litis æſtimationẽ ſufferendi. Prætor ait , ARBITRATV IVDICIS VTIQVE QVASI VIRI BONI VTILEM MODVM VERBERVM IMPONET. Si cũ ante iudicem dominus verberandũ ſeruum exhibuerit,vt ſatis verberibus de eo fieret, & erit factũ arbitratu alicuius:poſtea actor agere iniuriarũ perſeuerans,non eſt audiendus. qui enim accepit ſatisfactionẽ,iniuriam ſuã remiſit . nam & ſi nuda voluntate iniuriã remiſit;indubitatè dicẽdum eſt,exſtingui iniuriarũ actionẽ non minus,q̃ ſi tẽpore abolita fuerit iniuria. Si iuſſu domini ſeruus iniuriã fecerit:vtiq; dominus cõueniri poterit,etiã ſuo nomine.ſed ſi proponat̃ ſeruus manumiſſus: placet Labeoni in eũ dandum actionẽ:quia & noxa caput ſequit̃,nec in omnia ſeruus domino parere debet:cæterũ & ſi occidiſſet iuſſu domini,Cornelia eũ eximerem⁹. Planè ſi defendendi domini gratia aliquid fecerit: rationem ei conſtare apparet,inque eam rem aduerſus agentem exceptio obiicienda erit. Si ſeruus , in quo vſusfructus meus eſt,iniuriã mihi fecerit:aduerſus dominũ noxali iudicio experiri potero : q; debeo deterioris cõditionis ob hoc

ob hoc eſſe, quòd vſumfructum in eo habeo, quàm ſi non haberem, aliter atque ſi ſeruus communis eſſet. tunc enim non daremus ſocio actionem ea propter, quia & ipſe iniuriarū actione tenetur. Ait prætor. SI EI, QVI IN ALTERIVS POTESTATE ERIT, INIVRIA FACTA ESSE DICETVR: ET NEQVE IS, CVIVS IN POTESTATE EST, PRAESENS ERIT, NEQVE PROCVRATOR QVISQVAM EXISTET, QVI EO NOMINE AGAT: CAVSSA COGNITA IPSI, QVI INIVRIAM ACCEPISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. D

Filiofamiliâs iniuriam paſſo: ſi præſens ſit pater, agere tamen nō poſſit propter furorem, vel quem alium caſum dementiæ: puto competere iniuriarum actionem. nam & hic pater eius abſentis loco eſt. Planè ſi præſens agere nolit, aut quia differt, vel quia remittit, atque donat iniuriā: magis eſt, vt filio actio non detur. nam & cū abeſt, idcirco datur actio filio, quia veriſimile eſt patré, ſi præſens fuiſſet, acturum fuiſſe. Interdum tamen putamus, & ſi pater remittat, iniuriarum actionem filio dandam. vtputa ſi patris perſona vilis & abiecta ſit, filij honeſta. neque enī debet pater viliſſimus filij ſui contumeliam ad ſuam vtilitatem metiri. ponamus eum eſſe patrem, cui iure meritoq́ue curator à prætore cōſtitueretur. Sed & ſi pater lite cōteſtata cœperit abeſſe, vel etiam negligere exſecutionem pater vilis: dicendum eſt, cauſſa cognita tranſlationem filio competere. idem eſt, & ſi emancipatus filius eſſe proponatur. Procuratoré patris prætulit prætor ipſis perſonis, quę iniuriam paſſæ ſunt. ſi tamen procurator aut negligat aut colludat, aut nō ſufficiat aduerſus perſonas, quę iniuriam fecerūt: ipſi potius, qui paſſus eſt iniuriam, actio iniuriarum competit. Procuratorem auté accipere debemus, non vtique eum, cui ſpecialiter data eſt procuratio actionis iniuriarum: verum ſufficit eſſe eum, cui omniū rerum adminiſtratio mandata eſt. Quod autem ait prætor, CAVSSA COGNITA, ita accipiendum eſt, vt in cognitione cauſſæ hoc verſetur: quàm longè pater abſit, & quando ſuperuenturus ſit: & nunquid is, qui vult iniuriarum actionem mouere, ſegnior, vel inutilis admodum ſit, qui

E

F

ſit, qui non ſufficiat ad rei alicuius adminiſtrationem, ac per hoc nec ad actionem. Quod deinde ait, QVI INIVRIAM ACCEPISSE DICETVR: interdum
A ita accipiendum eſt, vt patri eius competat actio. vtputa nepoti facta eſt iniuria. pater præſens eſt. auus abeſt. ſcribit Iulianus, patri potius dandam iniuriarum actionem, q̃ ipſi nepoti: ad cuius (inquit) officium pertinet, etiam viuente auo filium ſuum in omnibus tueri. Idem Iulianus ſcribit: filium non tantum ipſum agere debere, verumetiã procuratorem dare poſſe. alioquin (inquit) niſi ei permiſerimus procuratorem dare poſſe: futurum eſt, vt ſi valetudine impediatur, neque, ſit qui iniuriarum actionem exſequatur, impediatur actio. Idem ait: & ſi nepoti facta
B ſit iniuria, & nemo ſit, qui aui nomine agat: permittendum eſſe patri experiri, & is procuratorẽ dabit. omnibus enim, qui ſuo nomine actionem habent, procuratoris dandi eſſe poteſtatem. intelligi autem filium (inquit) familiâs ſuo nomine agere, cũ patre ceſſante, prætor ei agere permittit.

Si filiusfamiliâs iniuriarum egerit: patri actio non cõpetit.

Filiofamiliâs datur actio iniuriarum exiſtenti in patris poteſtate, & etiam emancipato vel aliâs liberato à patria poteſtate. Bar.

Idem ait: filiofamiliâs iniuriarum nomine actionẽ dari, quoties nemo eſt, qui patris nomine experiatur: & hoc caſu quaſi patremfamiliâs conſtitui. quarè ſiue emancipatus,
C ſiue ex parte hæres ſcriptus fuerit, vel etiam exhæredatus, ſiue paterna hæreditate abſtinuerit: exſecutionem litis ei dandam. eſſe enim perabſurdum, quem prætor manente patria poteſtate ad actionem admittendum putauerit, ei patrifamiliâs facto vltionẽ iniuriarũ ſuarũ eripi, & transferri ad patrem, qui eum (quantum in ipſo eſt) omiſerit: aut (quod eſt indignius) ad hæredes patris, ad quos non pertinere iniuriã filiofamiliâs factã proculdubio eſt.

XVIII. PAVLVS.

EVm, qui nocentem infamauit, nõ eſſe bonum & æquũ ob eam rem condemnari. peccata enim nocentium nota eſſe & oportere, & expedire. Si ſeruus ſeruo fecerit iniuriam: perinde agendum eſt, quaſi ſi domino feciſſet.

Si nupta filiafamiliæ iniuriam acceperit: & vir, & pater in-

ter iniuriarum agent. Pomponius rectè putat: tanti patri condemnandum eſſe reum, quanti condemnaretur, ſi ea vidua eſſet: viro tanti, quanti condemnaretur, ſi ea in nullius poteſtate eſſet: quòd ſua cuiuſque iniuria propriã æſtimationem habeat. & ideo ſi nupta in nullius poteſtate ſit: non ideo minus eam iniuriarum agere poſſe, quod & vir ſuo nomine agat. D

Quando iniuria infertur in aliquem principaliter, veritas inſpicitur potius quam opinio: & cũ infertur in aliquem per conſequentiam, inſpicitur opinio potius quam veritas. Bar.

Si iniuria mihi fiat ab eo, cui ſim ignotus: aut ſi quis putat me Lucium Titium eſſe, quum ſim Caius Seius: præualet, quod principale eſt, iniuriam eum mihi facere velle. nam certus ſum ego: licet ille putet me alium eſſe, q̃ ſim. & ideo iniuriarũ habeo actionẽ. At cũ aliquis filiũfamiliâs patréfamiliâs putat: nõ poteſt videri iniuriã patri facere: non magis, q̃ viro, ſi mulierem viduã eſſe credat: quia neque in perſonam eorum cõfertur iniuria, nec trãſferri perſonæ putatio ex perſona filiorum ad eas poteſt: cũ adfectus iniuriam facientis in hunc, tanquam in patréfamiliâs, conſiſtat. Quòd ſi ſciſſet filiumfamiliâs eſſe: tã & ſi neſciſſet, cuius filius eſſet: dicerem (inquam) patrem ſuo nomine iniuriarum agere poſſe: nec minus virum, ſi ille nuptam eſſe ſciret. nam qui hæc non ignorat: cuicumq; patri, cuicumque marito, per filium, per vxorem vult facere iniuriam. E F

XIX. IDEM.

SI creditor meus, cui paratus ſum ſoluere, per iniuriam meam fideiuſſores meos interpellauerit: iniuriarum tenetur.

XX. IDEM.

SI iniuriæ faciendæ gratia Seia domum abſentis debitoris ſignaſſet ſine authoritate eius, qui concedendi ius poteſtatémve habuit: iniuriarum actionem intendi poſſe reſpondit.

XXI. IABOLENVS.

INiuriarum æſtimatio* non ad id tempus, quo iudicatur, ſed ad id, quo facta eſt, referri debet.

**Quanti per legem .12. tabu. æſtimarẽt iniuria, declarat Aul. Gel. li. 20. noctiũ Atticarũ ca. 1.*

XXII. VLPIANVS.

Si liber

A SI liber pro fugitiuo adprehenſus erit: iniuriarum cũ eo agit.

XXIII. PAVLVS.

SI quis domum alienam inuito domino introiit, quamuis in ius vocati: actionem iniuriarum in eum competere, Ofilius ait.

XXIIII. VLPIANVS.

SI quis proprium ſeruũ diſtrahere prohibeatur à quolibet: iniuriarum experiri poteſt.

XXV. IDEM.

SI ſtuprum ſerua paſſa ſit: iniuriarum actio dabitur. at ſi cælauit mancipium, vel quid aliud furandi animo fecit: etiam furti. vel ſi virginem immaturam ſtuprauerit: etiam

B legis Aquiliæ actionem competere putant.

XXVI. PAVLVS.

SI quis ſeruum meum vel filium meũ ludibrio habeat, licet conſentientem: tamen ego iniuriam iam videor accipere: veluti ſi in popinam duxerit illum, ſi alea luſerit. ſed hoc vtrumque tunc locum habere poteſt, quoties ille, qui ſuadet, animum iniuriæ faciendæ habet. atquin poteſt malum conſilium dare, vel qui dominum ignoret. & ideo incipit ſerui corrupti actio neceſſaria eſſe.

XXVII. IDEM.

SI ſtatua patris tui in monumento poſita ſaxis cæſa eſt: ſepulchri violati agi non poſſe, iniuriarum poſſe, La-

C beo ait.

XXVIII. VLPIANVS.

INiuriarum actio in bonis noſtris non cõputatur, antequàm litem conteſtetur.

XXIX. PAVLVS.

SI ſeruum, cuius nomine iniuriarum actio tibi competit, manumiſeris, aut alienaueris: ſupereſt tibi iniuriarum actio.

XXX. PAVLVS.

SEruo autem manumiſſo non competere actionem ob iniuriam, quam in ſeruitute paſſus eſt, quis dubitet?

Filio ſi iniuria facta ſit: cũ vtrique tam filio, quàm patri adquiſita actio ſit: nõ eadẽ vtique facienda æſtimatio eſt.

XXXI. PAVLVS.

CVm poſſit propter filij dignitatem maior ipſi, quàm patri iniuria facta eſſe. D

XXXII. VLPIANVS.

NEc magiſtratibus licet aliquid iniurioſè facere. ſi quid igitur per iniuriam fecerit magiſtratus, vel quaſi priuatus, vel fiducia magiſtratus: iniuriarum poteſt cōueniri. ſed vtrum depoſito magiſtratu: an verò & quamdiu eſt in magiſtratu? ſed verius eſt: ſi is magiſtratus eſt, qui ſine fraude in ius vocari nō poteſt: exſpectādum eſſe, quoad magiſtratu abeat. quod ſi ex minoribus magiſtratibus erit, id eſt qui ſine imperio, aut ſine poteſtate ſunt magiſtratus: & in ipſo magiſtratu poſſe eos conueniri.

XXXIII. PAVLVS.

QVod reipublicæ venerandæ cauſſa ſecundum bonos mores fit: etiam ſi ad cōtumeliam alicuius pertinet: quia tamen non ea mente magiſtratus facit, vt iniuriam faciat, ſed ad vindictam magiſtratus publicè reſpiciat: actione iniuriarum non tenetur. E

XXXIIII. CAIVS.

SI plures ſerui aliquem ſimul cæciderint, aut conuicium alicui fecerint: ſingulorum proprium eſt maleficium: & tanto maior iniuria, quāto à pluribus admiſſa eſt. imò etiam tot iniuriæ ſunt, quot & perſonæ iniuriam facientium.

XXXV. VLPIANVS.

SI quis iniuriam atrocem fecerit, qui contemnere iniuriarum iudicium poſſit ob infamiam ſuam, & egeſtatē: prætor atrociter exſequi hanc rem debet, & eos, qui iniuriam fecerunt, coërcere. F

XXXVI. IVLIANVS.

SI filij nomine cū patre iniuriarū agere velim, & is procuratorem det: non intelligitur filius defendi, niſi iudicatum ſolui ſatiſdetur. & ideo actio aduerſus filium, tāquam à patre non defendatur, danda erit.

XXXVII. MARTIANVS.

COnſtitutionibus principalibus cauetur: ea, quæ infamandi alterius cauſſa in monumenta publica poſita ſunt, tolli de medio. Etiam ex lege Cornelia iniuriarū actio ciuiliter moueri poteſt: condemnatione æſtimatione iu-

ne iudicis facienda.

XXXVIII. SCAEVOLA.

A SEnatuſconſulto cauetur, ne quis imaginem Imperatoris in inuidiam alterius portet:& qui contrà fecerit,in vincula publica mittatur.

XXXIX. VENVLEIVS.

VEſtem ſordidam rei nomine in publico habere, capillumúe ſubmittere nulli licet:niſi ita coniunctus ſit adfinitate,vt inuitus in reum teſtimonium dicere cogi non poſſit.

XL. MARTIANVS.

DIuus Seuerus Dionyſio Diogeni ita reſcripſit.atrocis iniuriæ damnatus in ordine decurionum eſſe nõ poteſt:nec prodeſſe tibi debet error præſidum, aut eius, B qui de te aliquid pronunciauerit:aut eorum, qui cõtra formam iuris manſiſſe te in ordine decurionum putauerint.

XLI. NERATIVS.

PAter,cuius filio facta eſt iniuria, nõ eſt impediendus, quò minus duobus iudiciis & ſuam iniuriam proſequatur & filij.

XLII. PAVLVS.

IVdici ab appellatoribus conuicium fieri non oportet, alioquin infamia notantur.

XLIII. CAIVS.

QVi iniuriarum actionem per calumniam inſtituit:extra ordinem damnatur, vt exilium, aut relegationẽ, C aut ordinis amotionem patiatur.

XLIIII. IABOLENVS.

SI inferiorum ædium dominus ſuperioris vicini fumigandi cauſſa fumum faceret : aut ſi ſuperior vicinus in inferiores ædes quid aut proiecerit, aut infuderit : negat Labeo iniuriarumm agi poſſe quod falſum puto: ſi tamen iniuriæ faciendæ cauſſa immittitur.

XLV. HERMOGENIANVS.

DE iniuria nunc extra ordinem ex cauſſa & perſona ſtatui ſolet. Et ſerui quidem flagellis cæſi dominis reſtituuntur : liberi verò, humilioris quidem loci, fuſtibus ſubiiciuntur:cæteri autem vel exſilio temporali, vel

interdictione rei certæ coërcentur.

D

DE EXTRAORDINARIIS *criminibus*. Tit. XI.

I. PAVLVS *lib.* V. *Sententiarum tit. de iniuriis.*

SOllicitatores alienarum nuptiarum, itemque matrimoniorum interpellatores, & ſi effectu ſceleris potiri non poſſunt: propter voluntatem pernicioſæ libidinis extra ordinem puniuntur. Fit iniuria contra bonos mores, veluti ſi quis fimo corrupto aliquem perfuderit: cœno, luto oblinierit: aquas ſpurcauerit: fiſtulas, lacus, quidúe aliud ad iniuriam publicam contaminauerit. in quos grauiter animaduerti ſolet. E Qui puero ſtuprum, abducto ab eo vel corrupto comite, perſuaſerit: aut mulierem puellamúe interpellauerit, quidúe impudicitiæ gratia fecerit, donum præbuerit, preciumúe, quo is perſuadeat, dederit: perfecto flagitio, punitur capite: imperfecto, in inſulam deportatur: corrupti comites ſummo ſupplicio adficiuntur.

II. VLPIANVS.

SVb prætextu religionis, vel ſub ſpecie ſoluendi voti cœtus illicitos nec à veteranis tentari oportet.

III. IDEM.

STellionatus, vel expilatæ hæreditatis iudicia accuſationem quidem habent, ſed non ſunt publica. F

IIII. MARTIANVS.

DIuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: eam, quæ data opera partum abegiſſet, à præſide in temporale exſilium dandam. indignum enim videri, impune eam maritum liberis fraudaſſe.

V. VLPIANVS.

IN eum, cuius inſtinctu ad infamandum dominum ſeruus ad ſtatuam confugiſſe compertus erit, præter corrupti ſerui actionem, quæ ex edicto perpetuo competit, ſeuerè animaduertetur.

VI. IDEM.

Annonã

A ANnonã attentare & vexare vel maximè dardanarij † ſolent. quorum auaritiæ obuiam itum eſt, tam mandatis, quàm conſtitutionibus. Mandatis denique ita cauetur. præterea debebis cuſtodire, ne dardanarij vllius mercis ſint: ne aut ab his qui coëmptas † merces ſupprimunt: aut à locupletioribus, qui fructus ſuos æquis preciis vendere nolunt, dum minus vberes prouentus exſpectãt: annona oneretur. pœna autem in hos varia ſtatuitur. nam plerumque, ſi negociãtes ſunt, negociatione tantum eis interdicitur, interdum & relegari ſolent: humiliores ad opus publicum dari. Onerant annonam etiam ſrateræ adulterinæ, de quibus diuus Traianus edictum propoſuit: quo edicto pœnam legis Corneliæ in eos ſtatuit, perinde ac ſi B lege teſtamentaria, quod teſtamentum falſum ſcripſiſſet, ſignaſſet, recitaſſet, damnatus eſſet. ſed & diuus Hadrianus eum, qui falſas menſuras habuerat, in inſulã relegauit.

† *Dardanarii qui dicantur pulchrè Nebriſ. in lexico iur.*

† *Vide in hunc locũ qua de Thalete Mileſio & Syracuſio quodã refert Ariſto. lib. 1. Politi. ca. 7.*

VII. IDEM.

SAccularij, qui vetitas in ſacculis artes exercẽtes partem ſubducunt, partem ſubtrahunt: itẽ qui directarij † appellantur, hoc eſt hi, qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo: plus, quàm fures puniendi ſunt. idcirco aut ad tempus in opus dantur publicum, aut fuſtibus caſtigantur & dimittuntur, aut ad tempus relegantur. Sunt præterea crimina, quæ ad executionem præſidis pertinẽt. vtputa ſi quis inſtrumenta ſua prodita eſſe dicat. nam huius C rei exſecutio præfecto vrbi à diuis fratribus data eſt.

Sunt quædam, † quæ more prouinciarum coërcitionem ſolẽt admittere: vtputa in prouincia Arabia σκοπελισμὸν crimẽ appellant, cuius rei admiſſum tale eſt. Plerique inimicorum ſolent in prædium inimici σκοπελίζειν, id eſt lapides ponere, indicio futuros, quod ſi quis eum agrũ coluiſſet, malo læto periturus eſſet inſidiis eorum, qui σκοπέλους poſuiſſent. quæ res tantum terrorẽ habet, vt nemo ad eum agrum accedere audeat, crudelitatem timens eorum, qui σκοπελισμὸν fecerunt. hanc rem præſides exſequi ſolent grauiter vſque ad pœnam capitis: quia & ipſa res mortem comminatur. In Aegypto qui chomata rũpit vel diſſoluit (hi ſunt aggeres, qui quidem ſolent aquã

† *Vide in hãc l. Crinitũ. li. 17 de hone. diſci. ca. 8 & Caliũ Rhod. lib. 13. lect. anti. cap. 50 & Budaũ in annota. poſt.*

† *Vide in hoc. ꝟ. Alcia. lib. 2. Præter. hoc ipſo titulo, & Crinitũ li. 8. cap. 10.*

Niloticam continere) æquè plectitur extra ordinem. ſed pro conditione ſua & pro admiſſi menſura quidam opere publico, aut metallo plectuntur. Sed & metallo quidem ſecundum ſuam dignitatem, ſi quie arborē ſycaminon exciderit. nam & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna: idcirco, quod hæ arbores colligunt aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili diſpenſantur, & deminutiones æquè coërcentur. chomata etiam & diacopi, qui in aggeribus fiunt, plecti efficiunt eos, qui id admiſerint. D

VIII. PAVLVS.

IN circulatores, qui ſerpétes circunferunt & proponũt, ſi cui ob eorum metum damnum datum eſt, pro modo admiſſi actio dabitur.

† *De ſepulchris, & eorũ violatione non nihil Calius lib. 9. cap. 94.*

DE SEPVLCHRO VIOLATO. E

Tit. XII.

I. VLPIANVS.

SEpulchri violati actio infamiam irrogat.

II. IDEM.

SI ſepulchrum quis diruit: ceſſat Aquilia: QVOD VI tamé AVT CLAM agendum erit. & ita de ſtatua de monuméto euulſa Celſus ſcribit. idem quærit, ſi neq; adplũbata fuerit, neq; adfixa: an pars monuméti effecta ſit, an verò maneat in bonis noſtris? & Celſus ſcribit, ſic eſſe monuméti, vt oſſaria. & ideo QVOD VI AVT CLAM interdicto locũ fore. F

III. VLPIANVS.

PRætor ait. CVIVS DOLO MALO SEPVLCHRVM VIOLATVM ESSE DICETVR: IN EVM IN FACTVM IVDICIVM DABO: VT EI, AD QVEM PERTINEAT, QVANTI OB EAM REM AEQVVM VIDEBITVR, CONDEMNETVR. SI NEMO ERIT, AD QVEM PERTINEAT, SIVE AGERE NOLET: QVICVNQVE AGERE VOLET, EI CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO. SI PLVRES AGERE VOLENT: CVIVS IVSTISSIMA CAVSSA ESSE VIDEBITVR, EI AGENDI POTESTATEM FACIAM. SI QVIS IN SEPVLCHRO VIO-

VIOLATO DOLO MALO INHABITAVERIT,
A AEDIFICIVMVE ALIVD, QVAM QVOD SEPVLCHRI CAVSSA FACTVM SIT, HABVERIT: IN EVM, SI ALIQVIS EO NOMINE AGERE VOLET, DVCENTORVM AVREORVM IVDICIVM DABO. Prima verba oſtendunt eũ demum ex hoc plecti,qui dolo malo violauit.ſi igitur dolus abſit: ceſſabit in eiuſdem perſona pœna. Perſonę igitur doli non capaces, vt impuberes,& omnes, qui non animo violandi accedunt: excuſati ſunt. Sepulchri autem appellatione omnem ſepulturæ locum cõtineri exiſtimandũ eſt. Si quis in hæreditarium ſepulchrum inferat: quãuis hæres,tamen poteſt ſepulchri violati teneri, ſi fortè con-
B tra voluntatẽ teſtatoris intulit.licet enim cauere teſtatori, ne quis eò inferatur,vt reſcripto imperatoris Antonini cauetur.ſeruari enim voluntatẽ eius oportere. ergo & ſi cauit,vt vnus tantum hæredum inferat: ſeruabitur, vt ſolus inferat. Non perpetuæ ſepulturæ tradita corpora poſſe transferri,edicto diui Seueri continetur: quo mandatur, ne corpora detinerentur,aut vexarentur, aut prohiberentur per territoria oppidorum transferri. Diuus tamen Marcus reſcripſit nullam pœnam meruiſſe eos, qui corp' defuncti in itinere per vicos aut oppidum tranſuexerunt: quamuis talia fieri ſine permiſſu eorum,quibus permittẽdi ius eſt,non debeant. Diuus Hadrianus reſcripto pœ-
C nam ſtatuit quadraginta aureorũ in eos, qui in ciuitate ſepeliunt, quam fiſco inferri iuſſit: & in magiſtratus eandẽ ſtatuit, qui paſſi ſunt,& locum publicari iuſſit, & corpus transferri. Quid tamen ſi lex municipalis permittit in ciuitate ſepeliri?poſt reſcripta principalia an ab hoc diſceſſum ſit,videbim':quia generalia ſunt reſcripta, & oportet imperialia ſtatuta ſuam vim obtinere, & in omni loco valere. Si quis in ſepulchro habitaſſet, ædificiúmve habuiſſet:ei,qui velit, agendi poteſtas eſt. Aduerſus eos, qui cadauera ſpoliant, præſides ſeuerius interuenire debent:maximè ſi manu armata aggrediantur.vt ſi armati more latronum id egerint : etiam capite plectantur, vt diuus Seuerus reſcripſit.ſi ſine armis : vſque ad pœnam metalli procedatur. Qui de ſepulchri violati actione iudicant, æſtima-

æſtimabunt quatenus interſit, ſcilicet ex iniuria, quæ facta eſt: item ex lucro eius, qui violauit: vel ex damno, quod contigit: vel ex temeritate eius, qui fecit. nunquam tamen minoris debét condemnare his, quorum intereſt, quàm ſolent extraneo agente. Si ad plures ius ſepulchri pertineat: vtrum omnibus damus actionē: an ei, qui occupauit? Labeo omnibus dandam dicit, rectè: quia in id, quod cuiuſque intereſt, agitur. Si is, cuius intereſt, ſepulchri violati agere nolet: poteſt pœnitentia acta antè, quàm lis ab alio conteſtetur, dicere ſe velle agere, & audietur. D

Si ſeruus in ſepulchro habitat, vel ædificauit: noxalis actio ceſſat, & in eum prætor hanc actionem pollicetur. ſi tamen non habitet, ſed domunculam habeat ibi ſeruus: noxale iudicium erit dandum: ſi modò habere poſſe videtur. Hæc actio popularis eſt. E

IIII. CAIVS.

Sepulchra hoſtium religioſa nobis non ſunt. ideoq; lapides inde ſublatos in quemlibet vſum cōuertere poſſumus: nec ſepulchri violati actio competit.

V. POMPONIVS.

Vtimur eo iure, vt dominis fundorum, in quibus ſepulchra fecerint, etiam poſt venditos fundos adeūdorum ſepulchrorum ſit ius. legibus nanque prædiorum vendendorū cauetur: vt ad ſepulchra, quæ in fundis ſunt, iter ei, aditus, ambitus funeris faciendi cauſſa ſint.

VI. MARTIANVS. F

Sepulchri violati actio in primis datur ei, ad quem res pertinet. quo ceſſante, ſi alius egerit (quamuis reipublicæ cauſſa abfuerit dominus) non debebit ex integro aduerſus eum, qui litis æſtimationem ſuſtulerit, dari. nec poteſt videri deterior fieri cōditio eius, qui reipublicæ cauſſa abfuit: cùm hæc actio non ad rem familiarem eius, ſed magis ad vltionem pertineat.

VII. IDEM.

Sepulchri deteriorem conditionē fieri prohibitū eſt. ſed corruptum & lapſum monumētum, corporibus nō contactis, licet reficere.

VIII. MARCELLVS.

Sepulchri violati crimē poteſt dici ad legem Iuliā de vi pu-

vi publica pertinere ex illa parte, qua de eo cauetur, qui
A fecerit quid, quò minus quis funeretur, ſepeliatúrve: quia
& qui ſepulchrũ violat, facit, quò minus quis ſepultus ſit.

IX. IDEM.

DE ſepulchro violato actio quoque pecuniaria datur.

X. PAPINIANVS. *lib.* VIII. *Quæſtionum.*

QVæſitum eſt, an ad hæredem neceſſarium, cùm ſe bonis nõ miſcuiſſet, actio ſepulchri violati pertineret? dixi, rectè eum ea actione experiri, quæ in bonũ & æquum concepta eſt. nec tamen ſi egerit, hæreditarios creditores timebit: cùm & ſi per hæreditatem obtigit hęc actio, nihil tamen ex defuncti capitur voluntate: neque id
B capiatur, quod in rei perſecutione, ſed in ſola vindicta ſit conſtitutum.

XI. PAVLVS.

REi ſepulchrorum violatorum ſi corpora ipſa extraxerint, vel oſſa eruerint: humilioris quidem fortunæ ſummo ſupplicio adficiuntur: honeſtiores, in inſulã deportantur, aliâs aut relegantur, aut in metallũ damnantur.

DE CONCVSSIONE. *Tit.* XIII.

I. VLPIANVS.

SI ſimulato præſidis iuſſu cõcuſſio interuenit:
C ablatũ eiuſmodi terrore reſtitui præſes prouinciæ iubet, & delictum coërcet.

II. MACER.

COncuſſionis iudicium publicum non eſt. ſed ſi ideo pecuniam accepit quis, quod crimen minatus ſit: poteſt publicum iudicium eſſe ex ſenatuſconſultis: quibus pœna legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accuſationẽ innocentium coierint, quíve ob accuſandum vel non accuſandum, denunciandum vel non denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint.

DE ABIGEIS. *Tit.* XIIII.

I. VLPIANVS.

DE abigeis puniendis ita diuus Hadrianus proconſuli Beticæ reſcripſit, abigei cùm duriſſimè puniuntur, ad gladium damnari ſolent. D puniuntur autem duriſſimè, non vbique, ſed vbicunque frequentius eſt id genus maleficij. alioqui in opus nonnunquam temporarium dantur. Abigei autem propriè hi habétur, qui pecora ex paſcuis, vel ex arniétis ſubtrahunt, & quodammodo deprædantur: & abigendi ſtudium quaſi artem exercent, equos de armentis, vel oues de gregibus abducentes. cæterùm ſi quis bouem aberrantem †, vel equos in ſolitudine relictos abduxerit: non eſt abigeus, ſed potius fur. Sed & qui porcum, vel capram, vel veruecem abduxit: non tam grauiter, quàm qui maiora animalia abigunt, plecti debet. Quanquam autem Hadrianus metalli pœnam, item operis, vel etiam gladij præ- E ſtituerit: attamẽ qui honeſtiore loco nati ſunt, non debent ad hanc pœnam pertinere: ſed aut relegandi erunt, aut ſunt ordine mouendi. ſanè qui cum gladio abegerint: non iniquè beſtiis obiiciuntur. Qui pecora, de quorum proprietate faciebat cõtrouerſiam, abegit: vt Saturninus quidem ſcribit, ad examinationem ciuilem remittendus eſt. ſed hoc ita demum probandum eſt, ſi non color abigeatui quæſitus eſt. ſed verè putauit ſua iuſtis rationibus ductus.

† oberrãtẽ ouẽ nõ eſſe abducẽdã, ſed domino reſeruã dam iubet deus Deu. cap. 22.

II. MACER.

ABigeatus crimen publici iudicij non eſt, quia furtum magis eſt: ſed quia plerunque abigei & ferro vtuntur, ſi deprehendantur: ideo grauiter puniri eorum admiſ- F ſum ſolet.

III. CALLISTRATVS.

OVes pro numero abactorum, aut abigeum, aut furem faciunt. quidam decem oues gregem eſſe putauerũt. porcos etiam quinque vel quatuor abactos: equũ, bouem vel vnum abigeatus crimen facere. eúmque plenius coërcendum, qui à ſtabulo abegerit domitum pecus, non à ſylua, nec grege. Qui ſæpius abegerunt, licet ſemper vnum vel alterum pecus ſubripuerint: tamẽ abigei ſunt. Receptores abigeorum qua pœna plecti debeant, epiſtola diui Traiani ita cauetur, vt extra terram Italiam decem annis relegentur.

DE PRAEVARICATORIBVS.

A Titulus. XV.

VLPIANVS *lib.* VI. *ad edictum.*

PRæuaricator eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat prodita cauſſa ſua. quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait. nam qui præuaricatur, ex vtraque parte conſtitit, quinimò ex altera. is autem præuaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accuſauerit. cæterùm aduocatus non propriè præuaricator dicitur. quid ergo de eo fiet, ſiue priuato iudicio, ſiue publico præuaricatus eſt? hic extra ordinem ſolet puniri. *Cap. 4. de iis qui not. infam.*

B II. IDEM.

SCiẽdum eſt, quod hodie iis, qui præuaricati ſunt, pœna iniungitur extraordinaria.

III. MACER.

PRæuaricationis iudicium aliud publicum, aliud moribus inductum eſt. nam ſi reus accuſatori publico iudicio ideo præſcribat, quod dicat ſe eodem crimine ab alio accuſatum, & abſolutum: cauetur lege Iulia publicorum, vt non prius accuſetur, quàm de propria accuſatoris præuaricatione conſtiterit, & pronunciatum fuerit. huius ergo præuaricationis pronunciatio publici iudicij intelligitur. Quod ſi aduocato præuaricationis crimen intendatur: publicum iudicium non eſt. nec intereſt, publico, an priuato iudicio præuaricatus dicatur. Si ideo quis accuſetur, quod dicatur crimen iudicij publici deſtituiſſe: iudicium publicum nõ eſt: quia neque lege aliqua de hac re cautum eſt: neque per ſenatuſconſultum, quo pœna quinq; librarum auri in deſiſtentem ſtatuitur, publica accuſatio inducta eſt.

C

IIII. IDEM.

SI is, de cuius calumnia agi prohibetur, præuaricator in cauſſa iudicij publici pronunciatus ſit: infamis erit.

V. VENVLEIVS.

ACcuſator de præuaricatione conuictus, poſtea ex lege non accuſat.

VI. PAVLVS.

Ab im-

AB imperatore noſtro & patre eius reſcriptum eſt, vt in criminibus,quæ extra ordinem obiiciuntur, præuaricatores eadem pœna adficiantur,qua tenerentur,ſi ipſi in legem commiſiſſent, qua reus per præuaricationem abſolutus eſt. D

VII. VLPIANVS.

IN omnibus cauſſis,præterquàm in ſanguine,qui delatorem corrupit,ex ſenatuſconſulto pro victo habetur.

DE RECEPTORIBVS. Tit. XVI.

MARTIANVS.

PEſſimum genus eſt receptorum,ſine quibus latere nemo diu poteſt:& præcipitur,vt perinde puniantur, atque latrones. In pari cauſſa habendi ſunt,qui cùm adprehẽdere latrones poſſent, pecunia accepta vel ſubreptorũ parte, dimiſerunt. E

II. PAVLVS.

EOs,apud quos adfinis, vel cognatus latro conſeruatus eſt:neque abſoluendos,neque ſeuerè admodũ puniendos. non enim par eorum eſt delictum, & eorum, qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt.

Vide Ariſto. in Proble. particul. 18. de his quæ ad mores & ius ciuile pertinent.

DE FVRIBVS BALNEARIIS. Titulus XVII.

F

VLPIANVS.

FVres nocturni extra ordinem audiendi ſunt,& cauſſa cognita ſunt puniendi: dummodo ſciamus,in pœna eorum operis publici temporarij modum non egrediendũ. idem eſt & in balneariis furibus. ſed ſi telo ſe fures defendunt, vel effractores,vel cæteri his ſimiles, nec quenquam percuſſerunt:metalli pœna, vel honeſtiores relegationis adficiendi ſunt.

II. MARTIANVS.

SEd ſi interdiu furtum faciunt,ad ius ordinarium remittendi ſunt.

III. PAVLVS.

Miles,

A MIles, qui in furto balneario deprehenſus eſt, ignominia mitti debet.

DE EFFRACTORIBVS ET EXPILatoribus. Tit. XVIII.

VLPIANVS.

DE his qui carcere effracto euaſerunt, ſumendũ ſupplicium, diui fratres Aemilio Tironi reſcripſerunt. Saturninus etiam probat hos, qui de carcere eruperunt: ſiue effractis foribus, ſiue conſpiratione cum cæteris, qui in eadem cuſtodia erant: capite puniendos. quod ſi per negligentiam

B cuſtodum euaſerint: lenius puniendos. Expilatores, qui ſunt atrociores fures, hoc enim eſt expilatores, in opus publicum, vel perpetuum, vel temporarium dari ſolent: honeſtiores autem ordine ad tempus moueri, vel patriæ fines iuberi excedere. quibus quia nulla ſpecialis pœna reſcriptis principalibus impoſita eſt: idcirco cauſſa cognita liberum erit arbitrium ſtatuendi ei, qui cognoſcit. ſimili modo & ſaccularij, & directarij erunt puniendi, item & effractores. ſed enim diuus Marcus effractoré equitem Romanum, qui effracto perforatóque pariete pecuniam abſtulerat, quinquennio abſtinere iuſſit prouincia Africa, vnde erat, & vrbe, & Italia. Oportebit autem æquè & in effra-

C ctores, & in cæteros ſupraſcriptos cauſſa cognita ſtatui, prout admiſſum ſuggerit: dummodo ne quis in plebeio operis publici pœnam, vel in honeſtiore relegationis excedat.

II. PAVLVS.

IN effractores variè animaduertitur. atrociores enĩ ſunt nocturni effractores. & ideo hi fuſtibus cæſi in metallum damnari ſolent: diurni verò effractores, poſt fuſtium caſtigationem, in opus perpetuum, vel temporarium dandi ſunt.

EXPILATAE HAEREDITATIS. Titulus XIX.

MARTIANVS.

Si quis

SI quis alienam hæreditatem expilauerit: extraordinariè ſolet coërceri per accuſationem D
expilatæ hæreditatis, ſicut in oratione diui Marci cauetur.

II. VLPIANVS.

SI expilatæ hæreditatis crimen intendatur: præſes prouinciæ cognitionem ſuam accõmodare debet. cùm enim furti agi non poteſt, ſolum ſupereſt auxilium pręſidis.

Apparet autem expilatæ hæreditatis crimen eo caſu intendi poſſe, quo caſu furti agi non poteſt: ſcilicet ante aditam hæreditatem, vel poſt aditam, ſcilicet antequam res ab hærede poſſeſſæ ſunt. nam in hoc caſu furti actionẽ non competere palàm eſt: quamuis ad exhibendum agi poſſit, ſi qui vindicaturus exhiberi deſideret, palàm ſit. E

III. MARCIANVS.

DIuus Seuerus & Antoninus reſcripſerũt: electionem eſſe, vtrũ quis velit crimen expilatæ hæreditatis extra ordinẽ apud præfectũ vrbi, vel apud pręſides agere: an hæreditatem à poſſeſſoribus iure ordinario vindicare.

IIII. PAVLVS.

RES hæreditarias omnium hæredum fuiſſe cõmunes. & ideo eum, qui expilatæ hæreditatis crimẽ obiecit, & obtinuit, etiam cohæredi profuiſſe videri.

V. HERMOGENIANVS.

VXor expilatæ hæreditatis crimine idcirco non accuſatur, quia nec furti cum ea agitur. F

VI. PAPINIANVS.

SI hæreditariam rem ignorãs in ea cauſſa eſſe, ſubripuiſti: furtum te facere reſpondi. PAVLVS. rei hæreditariæ furtum non fit: ſicut nec eius, quæ ſine domino eſt: & nihil mutat exiſtimatio ſubripientis.

STELLIONATVS. Tit. XX.

PAPINIANVS.

ACtio ſtellionatus, neque publicis iudiciis, neque priuatis actionibus continetur.

II. VLPIANVS.

STellionatus iudiciũ famoſum quidẽ non eſt, ſed coërcitionẽ extraordinariã habet.

III. IDEM.

A STellionatus accuſatio ad præſidis cognitionē ſpectat. Stellionatum autem obiici poſſe his, qui dolo quid fecerunt, ſciendum eſt: ſcilicet & ſi aliud crimen non ſit, quod obiiciatur. quod enim in priuatis iudiciis eſt de dolo actio, hoc in criminibus ſtellionatus perſecutio. Vbicunque igitur titulus criminis deficit, illic ſtellionatum obiiciemus. maximè autem in his locū habet, ſi quis fortè rem alij obligatam diſſimulata obligatione per calliditatem alij diſtraxerit, vel permutauerit, vel in ſolutū dederit. nam hæ omnes ſpecies ſtellionatum continent. Sed & ſi quis merces ſuppoſuerit, vel obligatas auerterit, vel corruperit: æquè ſtellionatus reus erit. Idem ſi quis impoſturam fe-
B cerit, vel colluſionem in necem alterius: ſtellionatus poterit poſtulari. & vt generaliter dixerim, deficiente titulo criminis, hoc crimen locū habet, nec opus eſt ſpecies enumerare. Pœna autem ſtellionatus nulla legitima eſt, cùm nec legitimum crimen ſit. ſolent autem ex hoc extra ordinem plecti: dummodo non debeat opus metalli hæc pœna in plebeiis egredi. in his autem, qui ſunt in aliquo honore poſiti, ad tempus relegatio, vel ab ordine motio remittenda eſt. Qui merces ſuppreſſit, ſpecialiter hoc crimine poſtulari poteſt.

IIII. MODESTINVS.

DE periurio, ſi ſua pignora eſſe quis in inſtrumento iu-
C rauit, crimen ſtellionatus ſit. & ideo ad tēpus exulat.

DE TERMINO MOTO. *Tit.* XXI.

MODESTINVS.

TErminorum† auulſorum non multa pecuniaria eſt, ſed pro conditione admittentium coërcitione tranſigendum eſt.

II. CALLISTRATVS.

DIuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit. quin peſſimum factum ſit eorum, qui terminos finium cauſſa poſitos protulerunt: dubitari nō poteſt. de pœna autem modus ex conditione perſonæ & mente facientis magis ſtatui poteſt. nam ſi ſplendidiores perſonæ ſunt: quæ conuincuntur: non dubiè, ſi id occupandorum alienorum fi-

†In hunc tractatum multa grauiter & copioſè diſſeruit Plato dial. 8. de legibus.

nium cauſſa admiſerunt, poſſunt ad tempus, vt cuiuſque ætas patietur, relegari: & ſi iunior, in longius: ſi ſenior, reciſius. ſi verò alij negociũ geſſerint, & miniſterio functi ſint: caſtigari, & ad opus biennio dari. Quod ſi per ignorantiam, aut fortuitu lapides furati ſunt: ſufficiet eos verberibus decidere. D

III. IDEM *lib.* III. *Cognitionum.*

AGraria lege, quam Caius Cæſar tulit aduerſus eos, qui terminos ſtatutos extra ſuum gradũ fineſve mouerunt dolo malo, pecuniaria pœna conſtituta eſt. nam in terminos ſingulos, quos eiecerint, locóve mouerint, quinquaginta aureos in publicum dari: & eius actionem ei, qui volet, eſſe iubet. Alia quoque lege agraria, quam diuus Nerua tulit, cauetur: vt ſi ſeruus ſeruáve inſciente domino E dolo malo fecerit, ei capital eſſet†: niſi dominus domináve multam ſufferre maluerit. hi quoque, qui finalium quæſtionum obſtruendarum cauſſa faciem locorũ conuertunt: vtputa ex arbore arbuſtum, aut ex ſylua nouale, aut aliquid eiuſmodi faciunt: pœna plectendi ſunt pro perſona, & conditione, & factorum violentia.

eſſe.Flo.

DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS.
Titulus XXII.

MARTIANVS.

MAndatis principalibus præcipitur præſidibus prouinciarum, ne patiantur eſſe ſodalitia, néve milites collegia in caſtris habeant. ſed permittitur tenuioribus ſtipẽ menſtruam conferre: dum tantum ſemel in menſe coëant, ne ſub prætextu huius illicitum collegium coëant. quod non tantum in vrbe, ſed & in Italia, & in prouinciis locũ habere, diuus quoque Seuerus reſcripſit. Sed religionis cauſſa coire non prohibentur: dum tamen per hoc non fiat contra ſenatuſconſultum, quo illicita collegia coërcentur. F

Non licet autem amplius, quàm vnũ collegium licitum habere: vt eſt etiam cõſtitutum à diuis fratribus. & ſi quis in duobus fuerit: reſcriptum eſt, eligere eum oportere, in quo magis eſſe velit: accepturum ex eo collegio, à quo recedit, id, quod ei competit ex ratione, quæ cõmunis fuerit.

II. VL-

II. VLPIANVS.

A Quiſquis illicitũ collegium vſurpauerit: ea pœna tenetur, qua tenentur hi, qui hominibus armatis loca publica, vel templa occupaſſe iudicati ſunt.

III. MARTIANVS.

Collegia, ſi qua fuerint illicita, mandatis, & conſtitutionibus, & ſenatuſconſultis diſſoluuntur. ſed permittitur eis, cùm diſſoluuntur, pecunias communes (ſi quas habent) diuidere, pecuniámque inter ſe partiri. In ſumma autẽ, niſi ex ſenatuſconſulti authoritate vel Cæſaris, collegium, vel quodcunque tale corpus coierit: contra ſenatuſconſulta, & mãdata & cõſtitutiones collegium celebratur.

B Seruos quoque licet in collegium tenuiorum recipere, volẽtibus dominis: vt curatores horum corporum ſciant, ſi inuito aut ignorãte domino, in collegium tenuiorum recipiant, & in futurum pœna teneantur in ſingulos homines aureorum centum.

IIII. CAIVS.

Sodales ſunt, qui eiuſdem collegij ſunt, quam Græci ἑταιρίαν vocãt. his autem poteſtatem facit lex pactionem, quam velint, ſibi fore: dum ne quid ex publica lege corrumpant. ſed hæc lex videtur ex lege Solonis tranſlata eſſe. nam & illic ita eſt.† ἐὰν δὲ ὁ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερεῖς ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι οὖν τούτων, διαθῶνται πρὸς ἀλλήλ- C λους κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ τὰ δημόσια γράμματα.

† *Ad hanc Solonis legẽ pertinet quod Aelius Lãprid. refert Alexã. Seuerũ ĩperatorẽ corpora omnium artiũ conſtituiſſe.*

DE POPVLARIBVS ACTIONIBVS. Titulus XXIII.

PAVLVS *lib. I. ad edictum.*

Eam popularem actionem dicimus, quæ ſuum ius populo tuetur.

II. IDEM.

Si plures ſimul agant populari actione: prætor eliget idoneiorem.

III. VLPIANVS.

Sed ſi ex eadem cauſſa ſæpius agatur, cùm idem factum ſit: exceptio vulgaris rei iudicatæ opponitur. In popularibus

pularibus actionibus is, cuius intereſt, præfertur.

IIII. PAVLVS. D

POpularis actio integræ perſonæ permittitur: hoc eſt cui per edictum poſtulare licet.

V. IDEM.

QVi populari actione conuenietur, ad defendendum procuratorem dare poteſt: is autem, qui eam mouet, procuratorem dare non poteſt.

VI. VLPIANVS.

MVlieri & pupillo populares actiones nõ dantur, niſi cùm ad eos res pertinet.

VII. PAVLVS.

POpulares actiones non tranſeunt ad eum, cui reſtituta eſt hæreditas ex Trebelliano ſenatuſcõſulto. Item E qui habet has actiones, non intelligitur eſſe locupletior.

VIII. VLPIANVS.

OMnes populares actiones neque in hæredes dantur, neque ſupra annum extenduntur.

DIGESTORVM SEV PANdectarum Liber XLVIII.

DE PVBLICIS IVDICIIS. Titulus I. F

Omnis accuſatio criminis eſt priuata, niſi in ea vertatur crimen puniendum aliqua lege publicorum iudiciorum. Ange.

VLPIANVS.

NON omnia iudicia, in quibus crimen vertitur, & publica ſunt: ſed ea tantũ, quæ ex legibus iudiciorum publicorũ veniunt: vt Iulia maieſtatis, Iulia adulterij, Cornelia de ſiccariis & veneficis, Pompeia parricidij, Iulia peculatus, Cornelia de teſtamentis, Iulia de vi publica, Iulia de vi priuata, Iulia ambitus, Iulia repetundarũ, Iulia de annona.

Ex ge-

Ex genere pœna cognoſcitur an crimen ſit capitale. Ange.

II. PAVLVS *lib.* XV. *ad edictum.*

A PVblicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædã non capitalia. Capitalia ſunt, ex quib' pœna mors, aut exſiliũ eſt, hoc eſt aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera, non exſilia, ſed relegationes propriè dicuntur. tunc enim & ciuitas retinetur. Non capitalia ſunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coërcitio pœna eſt.

III. VLPIANVS *lib.* XXXV. *ad Sabinum.*

PVblica accuſatio reo vel rea antè defunctis ~~p̃mittitur~~.

Pendente iudicio ſuper actione ciuili, non poteſt proponi accuſatio criminalis ſuper eodem crimine. Bartolus.

IIII. PAVLVS.

B INterdum euenit, vt præiudicium iudicio publico fiat: ſicut in actione legis Aquiliæ, & furti, & vi bonorum raptorum, & interdicto vnde vi, & de tabulis teſtamenti exhibendis. nam in his de re familiari agitur.

Receptus inter reos non poteſt ſuum accuſatorẽ reaccuſare, ſi fuerit condemnatus pœna qua aufert ciuitatem vel libertatem: poterit tamen accuſationes inchoatas perficere. Bartolus.

V. VLPIANVS.

IS qui reus fact' eſt, purgare ſe debet: nec antè poteſt accuſare, quàm fuerit excuſatus. cõſtitutionibus enim obſeruatur, vt non relatione criminum, ſed innocẽtia reus purgetur. C Illud incertum eſt: vtrũ ita demum accuſare poſſit, ſi fuerit liberatus: an & ſi pœnam ſubierit. eſt enim conſtitutũ ab Imperatore noſtro & Diuo patre eius, poſt damnationem accuſationem quem inchoare non poſſe. ſed hoc puto ad eos demum pertinere, qui vel ciuitatem, vel libertatem amiſerunt. Inchoatas planè delationes ante damnationem implere eis, & poſt damnationem permiſſum eſt.

VI. MARTIANVS.

DEfuncto eo, qui reus fuit criminis, & pœna exſtincta eſt. In quacunque cauſſa criminis exſtincti debet is cognoſcere, cuius de pecuniaria re eſt cognitio.

Damnatus publico iudicio eſt infamis, ſecus ſi priuato: niſi ſit tale crimen cuius ciuilis actio infamaret. Bartolus.

VII. MACER.

INfamem non ex omni crimine ſententia facit: ſed ex eo, quod iudicij publici cauſſam habuit. itaque ex eo crimine, quod iudicij publici nō fuit, damnatum infamia non ſequetur: niſi id crimen ex ea actione fuit, quæ etiam in priuato iudicio infamiam condemnato importat: veluti furti, vi bonorum raptorum, & iniuriarum. D

VIII. PAVLVS.

ORdo exercendorum publicorum iudiciorum capitalium in vſu eſſe deſiit, durāte tamen pœna legum, cùm extra ordinem crimina probantur.

Seruus de capitali crimine condemnatus, ſi tamen non efficitur ſeruus pœnæ, remanet ſui domini. Ange.

IX. MARTIANVS.

SCiendum eſt, ſi in capitali cauſſa ſuum ſeruum reū crimine factum quis non defenderit: non eum pro derelicto haberi. & ideò ſi abſolutus fuerit: nō liberum fieri, ſed manere domini. E

X. PAPINIANVS.

INter accuſatorem & reum cognitione ſuſcepta, excuſatio pro abſente iuſtis rationibus admittitur: nec per triduum per ſingulos dies ter citatus reus damnatur, vel de accuſatoris abſentis præſente reo calumnia pronunciatur.

XI. MAETIANVS.

SEruus etiam per procuratorē domini æquè, ac per dominum defendi poteſt. F

Cùm examinantur cuſtodiæ, vocandi ſunt iuris periti, & eorum patroni, qui in ciuitate vel prouincia conſiſtunt. Ange.

XII. MODESTINVS.

CVſtodias auditurum tam clariſſimos viros, quàm patronos cauſſarū (ſi omnes in ciuitate prouinciæ, quam regit, agunt) adhiberi debere: & feriatis diebus cuſtodias audiri poſſe, reſcriptum eſt: ita vt innoxios dimittat, & nocentes, qui duriore animaduerſione indigent, differat.

XIII. PAPINIANVS.

ACcuſatore defuncto, reus ab alio, iudicante præſide prouinciæ, peragi poteſt.

In crimine publici iudicii non poteſt interuenire procurator ad allegandum cauſſas cauſſæ, ſed ad allegandum cauſſas abſentiæ admittitur.

mittitur. Bar.

A Ad crimen iudicij publici perſequendum fruſtra procurator interuenit: multoque magis ad defendendum. ſed excuſationes abſentium ex ſenatuſconſulto iudicibus allegantur: & ſi iuſtam rationem habent, ſententiam differunt.

Sententia iniuſta patrem proſequentem necem filii non infamat. Bartolus.

XIIII. IDEM.

Generi ſeruis à ſocero veneficij accuſatis, præſes prouinciæ patrem calumniam intuliſſe pronunciauerat. inter infames patrem defunctæ non habendum reſpondi: quoniam & ſi publicum iudicium inter liberos de B morte filiæ conſtitiſſet, citra periculũ pater vindicaretur.

DE ACCVSATIONIBVS ET *inſcriptionibus.* Tit. II.

I. POMPONIVS.

Non eſt permiſſum mulieri publico iudicio quenquam reum facere: niſi ſcilicet parentũ, liberorumque, & patroni, & patronæ, & eorũ filij, filiæue, nepotis, neptiſve mortem exſequatur.

II. PAPINIANVS.

C Certis de cauſſis conceſſa eſt mulieribus publica accuſatio: veluti ſi mortem exſequantur eorum earũque, in quos ex lege publicorum teſtimonium inuitæ non dicunt. idem & in lege Cornelia teſtamentaria ſenatus ſtatuit. ſed & de teſtamento paterni liberti vel materni mulierib' publico iudicio dicere permiſſum eſt. Pupillis ex conſilio tutorum patris mortem, item pupillę aui ſui mortem exſequi conceſſum eſt lege teſtamentaria. nam & de patris quidem teſtamento pupillis agere diuus Veſpaſianus permiſit. ſed & ſi non exhibeantur tabulæ, per interdictum poſſunt experiri.

III. PAVLVS.

Libellorum inſcriptionis conceptio talis eſt. conſul & dies. apud illum prætorem vel proconſulem Lucius Titius profeſſus eſt ſe Mæuiam lege Iulia adulterij ream

deferre: quod dicat eam cũ Caio Seio in ciuitate illa, domo illius, menſe illo, conſulibus illis, adulterium commiſiſſe. Vtique enim & locus deſignandus eſt, in quo adulterium commiſſum eſt: & perſona, cũ qua admiſſum dicitur: & menſis. hoc enim lege Iulia publicorum cauetur. & generaliter præcipitur omnibus, qui reum aliquem deferunt. neque autem diem, neque horam inuitus comprehẽdet. Quod ſi libelli inſcriptionũ legitimè ordinati nõ fuerint: rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum poteſtas fiet. Item ſubſcribere debebit is, qui dat libellos, ſe profeſſum eſſe: vel alius pro eo, ſi literas neſciat. D

Non ſolum de crimine adulterii, ſed & de pluribus aliis ſimilibus poterit quis accuſari. Bar.

Sed & ſi aliud crimen obiiciat: veluti quod domũ ſuã præbuit, vt ſtuprum materfamiliâs pateretur: quod adulterum deprehenſum dimiſerit: quod precium pro comperto ſtupro acceperit, & ſi quid ſimile: & ipſum libellis comprehendendum erit. E

Accuſatore defuncto vel aliter impedito rei nomen aboletur: & intra triginta dies repetitio conceditur. Bar.

Si accuſator deceſſerit, aliáve cauſſa eum impedierit, quò minus accuſare poſſit, & ſi quid ſimile eſt: nomen rei aboletur, poſtulante reo: idque & lege Iulia de vi, & ſenatuſconſulto cautum eſt: ita, vt liceat alij ex integro repetere reum. ſed intra quod tempus, videbimus. & vtique triginta dies vtiles obſeruandi ſunt. F

IIII. VLPIANVS.

IS, qui iudicio publico damnatus eſt, ius accuſandi non habet: niſi liberorum, vel patronorum ſuorum mortem eo iudicio, vel rem ſuam exſequatur. ſed & calumnia notatis ius accuſandi ademptum eſt. item his, qui cũ beſtiis depugnãdi cauſſa in arenam intromiſſi ſunt: quíve artẽ ludicram, vel lenocinium fecerint: quíve præuaricationis calumniæúe cauſſa quid feciſſe iudicio publicò pronunciatus fuerit: quíve ob accuſandum negociúmve cui faceſſendum pecuniam accepiſſe iudicatus erit.

V. IDEM.

SEruos quoque adulterij poſſe accuſari, nulla dubitatio eſt. ſed qui prohibentur adulterij liberos homines accuſare

accuſare: iidem ſeruos quoque prohibebuntur. Sed & ex A reſcripto diui Marci etiam aduerſus proprium ſeruũ accuſationem dominus inſtituere poteſt. Poſt hoc igitur reſcriptum accuſandi neceſſitas incumbet domino ſeruum ſuum. cæterũ iuſtè mulier nupta præſcriptione vtetur.

VI. IDEM.

Leuia crimina audire & diſcutere de plano proconſulem oportet: & vel liberare eos, quibus obiiciuntur, vel fuſtibus caſtigare, vel flagellis ſeruos verberare.

VII. IDEM.

SI cui crimen obiiciatur: præcedere debet in crimen ſubſcriptio. quæ res ad id inuenta eſt, ne facilè quis proſiliat ad accuſationem: cũ ſciat inultam ſibi accuſatio- B nem non futuram. cauent itaque ſinguli, præterea quod crimen obiiciant, perſeueraturos ſe in crimine vſque ad ſententiam.

Abſolutus non poteſt de eodem crimine accuſari ab eodem, vel ab alio, niſi fuerit ignorans, & ſuam iniuriam proſequatur. Item idem accuſator non poteſt eũdem de alio crimine accuſare, niſi ſuam proſequatur iniuriam, ſecus in filio eius. Bar.

Iiſdem *criminibus, quibus quis liberatus eſt, non debet præſes pati eundem iterum accuſari: & ita Diuus Pius Saluio Valēti reſcripſit. ſed hoc vtrum ab eodem, an nec ab alio accuſari poſſit, videndum eſt. & putem (quoniam C res inter alios iudicatæ, alij non præiudicant) ſi is, qui nunc accuſator exſtitit, ſuum dolorem perſequatur, doceatq́; ſe ignoraſſe accuſationẽ ab alio inſtitutam: magna ex cauſſa admitti eũ ad accuſationẽ debere. Si tamen alio crimine poſtuletur ab eodẽ, qui in alio crimine eũ calũniatus eſt: puto, non facilè admittendum eum, qui ſemel calumniatus ſit: quamuis filium accuſatoris admitti oportere, aliam accuſationem inſtituentem aduerſus eum, quẽ pater accuſauerat, Diuus Pius Iulio Candido reſcripſerit.

*Hũc locũ diffuſè explicat M. Cic. actione. 4. in Verrẽ.

Idem Imperator reſcripſit: ſeruos ibi puniendos, vbi deliquiſſe arguãtur: dominumq́ue eorum (ſi velit eos defendere) non poſſe reuocare in prouinciam ſuam: ſed ibi oportere defendere, vbi deliquerunt.

Quis debet ſuum proceſſum expedire, antequam reum etiam pro maiori

maiori crimine ad iudicem alterum remittat. Bar.

Cú ſacrilegium admiſſum eſſet in aliqua ſua prouincia, deinde in alia minus crimen: diuus Pius Pontio Proculo reſcripſit, poſtquam cognouiſſet de crimine in ſua prouincia admiſſo: vt reum in eam prouinciam remitteret, vbi ſacrilegium admiſiſſet. D

Omnes regulariter poſſunt accuſare, niſi perſonæ prohibitæ. Bar.

VIII. MACER.

**Qui accuſare poſſunt elegãter à M. Cicerone deſcribũtur acti. 5. in Verrẽ.*

QVi accuſare poſſunt, *intelligemus, ſi ſcierimus, qui non poſſunt. itaque prohibentur accuſare alij propter ſexum vel ætatem: vt mulier, vt pupillus. alij propter ſacramentum: vt qui ſtipendium merentur. alij propter magiſtratum poteſtatemúe, in qua agentes ſine fraude in ius euocari non poſſunt. alij propter delictum proprium, vt infames. alij propter turpem quęſtum: vt qui duo iudicia aduerſus duos reos ſubſcripta habet, numóſve ob accuſandum vel non accuſandum accepit. alij propter conditionem ſuam: vt filij circa parentes, & liberti circa patronos. E

IX. PAVLVS.

ALij propter ſuſpitionem calumniæ: vt illi, qui falſum teſtimonium ſubornati dixerunt.

X. HERMOGENIANVS.

NOnnulli propter paupertatem: vt ſunt, qui minus, q̃ quinquaginta aureos habent.

XI. MACER. F

HI tamen omnes, ſi ſuam iniuriam exſequantur, mortémve propinquorum defendant, ab accuſatione nõ excluduntur. Liberi libertíque nõ ſunt prohibẽdi ſuarum rerum defendendarum gratia de facto parentum patronorúmve queri: veluti ſi dicant vi ſe de poſſeſſione ab his expulſos, ſcilicet non vt crimen eis intendant, ſed vt poſſeſſionem recipiant. nam & filius quidem non prohibitus eſt de facto matris queri, ſi dicat ſuppoſitum ab ea partum, quò magis cohæredem haberet: ſed eam ream lege Cornelia facere permiſſum ei non eſt. Ab alio delatum alius deferre nõ poteſt. ſed eum, qui abolitione publica, vel priuata interueniente, aut deſiſtente accuſatore, de reis exemptus eſt: alius deferre non prohibetur.

Præſes

A *Præſes prouinciæ & prouincialis legatus Romam miſſus accuſari non poſſunt de crimine ante legationem & præſidatum commiſſo. Ange.*

XII. VENVLEIVS.

HOs accuſare nō licet. legatum Imperatoris, itē præſidem prouinciæ, ex ſententia Lentuli dicta Sylla & Tirone conſulibus: item legatum prouincialem, eius dūtaxat criminis, quod antè commiſit, quàm in legationem venit. item magiſtratum populi Romani: eúmve, qui reipublicæ cauſſa abfuerit, dum non detrectandi leges cauſſa abeſt. Hoc etiam beneficio in reos recepti vti poſſunt: ſi abolitione interueniente, repeti ſe non debere cōtendant, ſecundum epiſtolam diui Hadriani ad Glabrionem B conſulem ſcriptam. Lege Iulia iudiciorum publicorum cauetur, ne eodem tempore de duobus reis quis queratur, niſi ſuarum iniuriarum cauſſa. Si ſeruus reus poſtulabitur: eadem obſeruanda ſunt, quæ ſi liber eſſet, ex ſenatuſconſulto Cotta & Meſſala conſulibus.

Pœna corporis afflictiua cadit in ſeruum, pœna perditionis ſtatus, vel pecuniaria quota bonorum in eum non cadit, ſed tunc imponitur, & imponenda eſt pœna ad arbitrium iudicantis. Ange.

Omnibus autem legibus ſerui rei fiūt, excepta lege Iulia de vi priuata: quia ea lege damnati partis tertiæ bonorum publicatione puniuntur: quæ pœna in ſeruum non cadit. idemq́ue dicendum eſt in cæteris legibus, quibus pe-C cuniaria pœna irrogatur, vel etiam capitis, quæ ſeruorum pœnis non conuenit, ſicuti relegatio. item nec lex Pompeia parricidij: quoniam caput primum eos adprehendit, qui parentes, cognatósve, aut patronos occiderint: quę in ſeruos (quantum ad verba pertinet) non cadunt. ſed cū natura eſt communis: ſimiliter & in eos animaduertetur. Itē Cornelia iniuriarum ſeruum non debere recipi reū, Cornelius Sylla author fuit. ſed durior ei pœna extra ordinē imminebit.

Qui hac. l. enumerantur, licet prohibeantur de aliis criminibus accuſare: tamen permittuntur accuſare. l. Iulia de annona.

XIII. MARCELLVS.

MVlierem propter publicam vtilitatem ad annonam pertinentem audiri à præfecto annonæ deferentē, diuus

diuus Hadrianus & Antoninus reſcripſerunt. famoſi quoque accuſantes ſine vlla dubitatione admittuntur. milites quoque, qui cauſſas alienas defendere non poſſunt, qui pro pace excubant, vel magis ad hanc accuſationé admittendi ſunt. Serui quoque deferentes audiuntur. D

XIIII. PAVLVS.

SEnatus cenſuit, ne quis ob idem crimen pluribus legibus reus fieret.

Non cogitur quis omittere actionem ciuilem, & proponere criminalem deſcendentem ex eodem facto. Bartolus.

XV. VLPIANVS.

IN eum, cuius dolo malo hominibus coactis damni quid datum eſſe dicetur, non debet cogi actor, omiſſa actione ciuili, crimen intendere. E

Ex pluribus accuſantibus iudex debet idoneiorem eligere ex cauſis hac. l. enumeratis.

XVI. IDEM.

SI plures exiſtant, qui eundem publicis iudiciis accuſare volunt: iudex eligere debet eum, qui accuſet, cauſſa ſcilicet cognita: æſtimatis accuſatorum perſonis, vel de dignitate, vel ex eo, quod intereſt, vel ætate, vel morib', vel alia iuſta de cauſſa.

XVII. MODESTINVS.

SI ſeruum dominus in crimine capitali defendat: ſiſtendum ſatiſdatò promittere iubetur.

XVIII. IDEM.

CVm Titia teſtamentũ Caij fratris ſui falſum arguere minaretur, & ſolennia accuſationis nõ impleſſet intra tẽpus à præſide prouincię definitũ: præſes iterum pronũciauit, non poſſe illam amplius de falſo teſtaméto dicere. aduerſus quas ſententias Titia non prouocauit: ſed dixit ſe poſt finitum tempus de irrito teſtamento dicere. quęro, an Titia, quæ nõ appellauit aduerſus ſententiam præſidis, poſſit ad falſi accuſationem poſtea reuerti? Reſpondit, nihil apertè proponi, propter quod aduerſus ſententiæ authoritatem de falſo agens, audienda ſit. F

XIX. CALLISTRATVS.

DIui fratres reſcripſerunt, non debere cogi hæredes accuſatorum exſequi crimina. item non oportere com-

compelli accuſatoré plures reos facere, diuus Hadrianus
A reſcripſit.

Mortuo reo criminis publici vel priuati criminaliter accuſato, pœna omnium extinguitur, niſi ſententia lata deceſſerit, praterquam in criminibus exceptatis. Sed ſi ciuiliter quæratur de crimine, ſufficit litem fuiſſe conteſtatam, vt ad pœnam pecuniariam teneantur hæredes. Ange.

XX. IDEM.

EX iudiciorum publicorum admiſſis non aliâs tranſeunt aduerſus hæredes pœnæ bonorum ademptionis, quàm ſi lis conteſtata, & condemnatio ſecuta fuerit: excepto repetundarum & maieſtatis iudicio, quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum eſt, adhuc exercere pla-
B cuit, vt bona eorum fiſco vindicentur: adeo vt diui Seuerus & Antoninus reſcripſerint, ex quo quis aliquod ex his cauſſis crimen contraxit, nihil ex bonis ſuis alienare, aut manumittere eũ poſſe. Ex cæteris verò delictis pœna incipere ab hærede ita demum poteſt, ſi viuo reo accuſatio mota eſt, licet non fuerit condemnatio ſecuta.

XXI. PAPINIANVS.

CApitis reus ſuſpenſo crimine cauſſam fiſco deferre non prohibetur.

XXII. PAPINIANVS.

ALterius prouinciæ reus apud eos accuſatur & damnatur, apud quos crimen contractũ oſtenditur. quod
C etiam in militibus eſſe obſeruandum, optimi principes noſtri generaliter reſcripſerunt.

DE CVSTODIA ET EXHIBITIONE reorum. Tit. III.

Accuſatus cuſtoditur arbitrio iudicis cauſis inſpectis quæ hac lege ponuntur. Bartolus.

I. VLPIANVS.

DE cuſtodia reorum proconſul æſtimare ſolet, vtrum in carcerem recipienda ſit perſona, an militi tradenda, vel fideiuſſoribus committenda, vel etiam ſibi. hoc autem vel pro criminis, quod obiicitur, qualitate, vel propter honorem, aut propter ampliſſimas facultates, vel pro innocen-

tia perſonæ, vel pro dignitate eius, qui accuſatur, facere ſolet. D

In cauſſis capitalibus ſeruus ex vinculis cauſſam dicit: niſi pro eo dominus vel extraneus ſatiſdederit: ad quod admittentur poſtquam ſeruus fuerit vinculatus. Bar.

II. PAPINIANVS.

SI ſeruus capitali crimine poſtuletur: lege publicorum cauetur, vt ſiſtendum vel ab extero ſatiſdatò promittatur. qui ſi non defendatur: in vincula publica coniici iubetur, vt ex vinculis cauſſam dicat. ſolet itaque tractari, an poſtea domino permittendum ſit, oblata ſatiſdatione, ſeruum ſuum vinculis liberare. dubitationem auget edictum Domitiani, quo cautum eſt, abolitiones ex ſenatuſconſulto factas ad huiuſmodi ſeruos nō pertinere. nam & lex ipſa prohibet eum abſolui, priuſquam de eo iudicetur. Sed hæc interpretatio perdura, & pernimium ſeuera eſt in eo, cuius dominus abſens fuit, vel quod per inopiam illo momento temporis ſatiſdationem implere non potuit. neque enim pro indefenſo derelictus rectè dici poteſt, qui dominum præſentem non habuit: vel habuit paratū defendere, pauperem tamen. quod vtique facilius admitti poterit, ſi non poſt longum temporis ſpacium hoc deſideretur. E

Qui propter vnum crimen detinetur, vel ad iudicium vocatur: propter aliam cauſſam reuocari non debet. Bar.

Qui exhibēdi poſtulati ſunt: propter aliam cauſſam alterius criminis, quod antè admiſſum eſt, rei non recipiuntur ex ſenatuſconſulto. quod in priuatis quoque cauſſis & hominibus ſub fideiuſſore factis obſeruatur: niſi ex hoc temporalis actio in periculum cadat. F

Accuſatus de modico delicto, ſub fideiuſſoribus debet dimitti: ſecus ſi ex graui. Fran. Accur.

III. VLPIANVS.

DIuus pius ad epiſtolam Antiochenſiū Græcè reſcripſit: non eſſe in vincula coniiciendum eum, qui fideiuſſores dare paratus ſit: niſi ſi tam graue ſcelus admiſiſſe eum cōſtet, vt neque fideiuſſoribus, neque militibus committi debeat, verum hanc ipſam carceris pœnam ante ſupplicium ſuſtinere.

IIII. IDEM.

Si quis

A SI quis reum criminis, de quo ſatiſdedit, nō exhibuerit: pœna pecuniaria plectitur. puto tamen, ſi dolo nō exhibeat, etiam extra ordinē eſſe damnandum. ſed ſi neq; in cautione, neq; in decreto præſidis certa quātitas comprehenſa eſt, ac ne conſuetudo quidem oſtenditur, quæ certam formam habeat: preſes de modo pecuniæ, quæ inferri debet, ſtatuet.

V. VENVLEIVS.

SI confeſſus fuerit reus: donec de eo pronuncietur, in vincula publica coniiciendus eſt.

Denunciationibus non eſt credendum quo ad condemnationem: ſed ex his poteſt procedi ad inquiſitionem: & veritate comperta abſoluet, vel condemnabit denunciatum vel denunciantem. Bartolus.

B VI. MARTIANVS.

DIuus Hadrianus Iulio ſecundo ita reſcripſit. Et aliās reſcriptum eſt, non eſſe vtique epiſtolis eorum credendum, qui quaſi damnatos ad præſidem remiſerint. idē & de irenarchis præceptum eſt: quia non omnes ex bona fide elogia conſcribere compertum eſt. ſed & caput mandatorum exſtat, quod Diuus Pius, cū prouinciæ Aſiæ præeſſet, ſub edicto propoſuit: vt irenarchæ, cùm apprehenderint latrones, interrogent eos de ſociis & receptoribus, & interrogationes literis incluſas atque obſignatas ad cognitionem magiſtratus mittant. igitur qui cum elogio mittuntur, ex integro audiendi ſunt: & ſi per literas miſſi fuerint, vel etiam per irenarchas perducti. & ſic diuus Pius & C alij principes reſcripſerunt: vt etiam de his, qui requirendi adnotati ſunt, non quaſi pro damnatis, ſed quaſi re integra quæratur, ſi quis erit, qui eum arguat. & ideò cùm quis ἀνάκρισιν fecerit: iuberi oportet venire irenarcham, & quod ſcripſit, exſequi. & ſi diligenter ac fideliter hoc fecerit: collaudandum eum. ſi verò parum prudenter: non exquiſitis argumentis ſimpliciter denotare, irenarchā minus retuliſſe. ſed & ſi quid malignè interrogaſſe, aut non dicta retuliſſe pro dictis eum cōpererit: vt vindicet in exēplum, ne quid & aliud poſtea tale facere moliatur.

Poteſt iudex vnius prouinciæ ſcribere prouinciæ alterius iudici, vt remittat ſibi eum, qui in ſua prouincia deliquit, vt ibi puniatur.

VII. MA-

VII MACER.

SOlent præſides prouinciarum, in quibus delictum eſt, D
ſcribere ad collegas ſuos, vbi factores agere dicũtur:
& deſiderare, vt cum perſecutoribus ad ſe remittantur. &
id quoque quibuſdam reſcriptis declaratur.

VIII. PAVLVS *lib. ſingulari de pœnis militum.*

CArceri præpoſitus, ſi precio corruptus, ſine vinculis
agere cuſtodiam, vel ferrum, vel venenum in carcerem
inferri paſſus eſt: officio iudicis puniendus eſt. ſi neſcit:
ob negligentiam remouendus eſt officio.

IX. VENVLEIVS. *lib. I. de officio proconſulis.*

DE militibus ita ſeruatur: vt ad eum remittantur, ſi
quid deliquerint, ſub quo militabant: is autem, qui
exercitum acceperit, etiam ius animaduertendi in milites E
caligatos habet.

Si maior magiſtratus coercetur propter dolum vel negligentiam: à fortiori minor magiſtratus.

X. IDEM.

NE quis receptam cuſtodiam ſine cauſſa dimittat, mandatis
ita cauetur. ſi quos ex his, qui in ciuitatib⁹ ſunt,
celeriter & ſine cauſſa ſolutos à magiſtratib⁹ cognoueris:
vinciri iubebis, & his, qui ſoluerint, multam dices. nam cũ
ſcierint ſibi quoque moleſtiæ futurum magiſtratum, ſi facilè
ſoluerint vinctos: non indifferenter de cætero faciẽt.

XI. CELSVS.

NOn dubium eſt, quin cuiuſcunq; prouinciæ ſit homo, F
qui ex cuſtodia ꝑducitur: cognoſcere debeat is, qui
ei prouinciæ præeſt, in qua prouincia agitur. Illud à quibuſdam
obſeruari ſolet: vt cùm cognouit, & conſtitit: remittat
illum cum elogio ad eum, qui prouinciæ præeſt, vnde
is homo eſt. quod ex cauſſa faciendum eſt.

Delicta commentarienſium ſunt punienda pro menſura culpæ.

XII. CALLISTRATVS.

MIlites, ſi amiſerint cuſtodias, ipſi in periculum deducuntur.
nam diuus Hadrianus Statilio Secundo
legato reſcripſit: quoties cuſtodia militibus euaſerit, exquiri
oportere, vtrum nimia negligentia militum euaſerit,
an caſu: & vtrum vnus ex plurib⁹, an vnà plures: & ita demum
adficiendos ſupplicio milites, quibus cuſtodia euaſerit,

ſerit, ſi culpa eorum nimia deprehendatur . alioquin pro A modo culpę in eos ſtatuẽdum eſt. Saluio quoq; legato Aquitaniæ idem princeps reſcripſit: in eum, qui cuſtodiã dimiſit, aut ita ſciens habuit, vt poſſit cuſtodia euadere: animaduertendum. ſi tamen per vinum aut deſidiã cuſtodis id euenerit : caſtigandum eum, & in deteriorem militiam dari. ſi verò fortuitu amiſerit: nihil in eum ſtatuendum.

Si paganus euaſerit cuſtodiam: idem puto exquirendũ, quod circa militis perſonam explorandum retulit.

Supra viſum eſt qualiter puniuntur perſonæ, quæ non cuſtodierũt bene: nunc ſequitur videre de perſonis cuſtoditis. Bartolus.

XIII. VLPIANVS.

IN eos, qui cùm recepti eſſent in cacerem, conſpiraue-B runt, vt ruptis vinculis & effracto carcere euadant: amplius, quàm cauſſa, ex qua recepti ſunt, repoſcit, conſtituendum eſt. & quamuis innocentes ex eo crimine inueniantur, propter quod impacti ſunt in carcerem : tamen puniendi ſunt. eos verò, qui conſpirationem eorum detexerint, releuandos.

XIIII. TERENTIVS CLEMENS.

NOn eſt facilè tironi cuſtodia credenda. nam ea perdita: is culpæ reus eſt, qui eam ei commiſerit. nec vni, ſed duobus cuſtodia committenda eſt : qui ſi negligentia amiſerint, pro modo culpæ vel caſtigantur, vel militiã mutant. quod ſi leuis perſona cuſtodiæ fuit: caſtigati reſtituũ-C tur. nam & ſi miſeratione cuſtodiam quis dimiſerit : militiam mutat. fraudulenter autem ſi fuerit verſatus in dimittenda cuſtodia: vel capite punitur, vel in extremum gradũ militiæ datur. Interdum venia datur. nam cùm cuſtodia ſimul cum altero cuſtode fugiſſet : alteri venia data eſt. ſed ſi cuſtodia ſe interfecerit, vel præcipitauerit: militis culpæ adſcribitur, & caſtigabitur . quod ſi ipſe cuſtos cuſtodiam interfecerit: homicidij reus eſt. ergo ſi caſu cuſtodia defuncta dicatur: teſtationibus id probandum eſt, & ſic venia dabitur. Solet præterea amiſſa culpa cuſtodia (ſi tamẽ interſit eam adprehẽdi) tempus cauſſa cognita militi dari ad eam requirendam, adplicito ei alio milite. quod ſi fugitiuum domino reddendũ perdiderit : ſi facultates habeat, domino precium reddere iuberi, Saturninus probat.

Elegans maieſtatis deſcriptio apud Ouidium lib. 5. faſtorũ.

AD LEGEM IVLIAM MAIEſtatis. Tit. IIII.

D

Crimen maieſtatis eſt proximum ſacrilegio: & in ipſum incidunt omnes hu legibus nominati. Ang.

I. VLPIANVS.

PRoximũ ſacrilegio crimen eſt, quod maieſtatis dicitur. Maieſtatis autem crimen eſt illud, quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus ſecuritatem eius committitur. quo tenetur is, cuius opera dolo malo conſilium initum erit, quo obſides iniuſſu principis interciderint: quo armati homines cum telis lapidibúsve in vrbe ſint, conueniántve aduerſus rempublicam, † locáve occupent, vel tépla: quóve cœtus conuentúsve fiat, hominésve ad ſeditionem conuocentur. cuiúsve opera & conſilio dolo malo conſilium initum erit, quo quis magiſtratus populi Romani, quíve imperiũ poteſtatémve habet, occidatur: quóve quis contra rempublicã arma ferat: quíve hoſtibus populi Romani nunciũ, literáſve miſerit, ſignúmve dederit, feceritve dolo malo, quo hoſtes populi Romani conſilio iuuentur aduerſus rempublicam: quíve milites ſolicitauerit, concitauerítve, quo ſeditio tumultúsve aduerſus rempublicam fiat. E

† Huc pertinet exemplũ q̃d tractat Cic. li. 2. de Inuen. de cõſtitutione definitiua diſſerens, & in partitione orat.

II. IDEM.

QVíve de prouincia, cùm ei ſucceſſum eſſet, non diſceſſit: aut qui exercitum deſeruit, vel priuatus ad hoſtes perfugit: quíve ſciens falſum cõſcripſit, vel recitauit in tabulis publicis. nam & hoc capite primo legis maieſtatis enumeratur. F

III. MARTIANVS.

LEx duodecim tabularum iubet eum qui hoſtem concitauerit, quíve ciuem hoſti tradiderit, capite puniri. lex autem Iulia maieſtatis præcipit eum, qui maieſtatem publicam læſerit, teneri: qualis eſt ille, qui imbellis ceſſerit: hoſtémve arcere renuerit, aut caſtra conceſſerit. eadem lege tenetur & qui iniuſſu principis bellum geſſerit, delectúmve habuerit, exercitúmve comparauerit: quíve, cùm ei in prouincia ſucceſſum eſſet, exercitum ſucceſſori

ceſſori non tradiderit: quíve imperium exercitúmve populi Romani deſeruerit: quíve priuatus pro poteſtate ma
A giſtratúve quid ſciens dolo malo geſſerit; quíve quid eorum, quæ ſupraſcripta ſunt, facere curauerit.

IIII. SCAEVOLA.

CViuſque dolo malo iureiurando quis adactus erit, quo aduerſus rempublicam faciat: cuiúsve dolo malo exercitus populi Romani in inſidias deductus, hoſtibúſve proditus erit: cuiúſve dolo malo factum dicitur, quò minus hoſtes in poteſtatem populi Romani veniant: cuiúſve opera dolo malo hoſtes populi Romani cõmeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliáve qua re adiuti erunt: vtúe ex amicis hoſtes populi Romani fiant: cuiúſve dolo
B malo factum erit, quo rex exteræ nationis populo Romano minus obtéperet: cuiúſve opera dolo malo factũ erit, quò magis obſides, pecunia, iumenta hoſtibus populi Romani dentur aduerſus rempublicam. Item qui confeſſum in iudicio reum, & propter hoc in vincula cõiectum, emiſerit. Hoc crimine liberátus eſt à ſenatu, qui ſtatuas Imperatoris reprobatas conflauerit.

V. MARCELLVS.

NOn contrahit crimen maieſtatis, qui ſtatuas Cæſaris vetuſtate corruptas reficit. nec qui lapide iactato incerto fortuitu ſtatuam attigerit, crimen maieſtatis commiſit: & ita Seuerus & Antoninus Iulio Caſſiano reſcri-
C pſerunt. iidem Pontio reſcripſerunt, non videri contra maieſtatem fieri ob imagines Cæſaris nondum conſecratas venditas.

VI. VENVLEIVS.

QVi ſtatuas aut imagines Imperatoris iam conſecratas conflauerint, aliúdve quid ſimile admiſerint: lege Iulia maieſtatis tenentur.

Certæ perſonæ hac & ſequente .l. enumeratæ licet non admittantur ad accuſationem in reliquis criminibus, tamen admittuntur in crimine læſæ maieſtatis.

VII. MODESTINVS.

FAmoſi, qui ius accuſandi non habent, ſine vlla dubitatione admittũtur ad hanc accuſationem. ſed & milites, qui cauſſas alias defendere non poſſunt. nam qui pro pace

excubant, magis ad hanc accuſationẽ admittendi ſunt. ſerui quoq; deferentes audiuntur, & quidem dominos ſuos, & liberti patronos. Hoc tamen crimen à iudicibus non in occaſione ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate. nam & perſona ſpectanda eſt, an potuerit facere, & an antè quid fecerit, & an cogitauerit, & an ſanæ mentis fuerit: nec lubricum linguæ ad pœnã facilè trahendum eſt. quanquam enim temerarij digni pœna ſint: tamen vt inſanis illis parcendum eſt, ſi non tale ſit delictum, quod vel ex ſcriptura legis deſcendat, vel ad exemplum legis iudicandum ſit. Crimine maieſtatis facto, vel violatis ſtatuis, vel imaginibus, maximè exacerbatur in milites. D

VIII. PAPINIANVS. E

IN quæſtionibus læſæ maieſtatis etiam mulieres audiuntur. & coniurationẽ deniq; Lucij Catilinę Fuluia mulier detexit, & Marcũ Tullium conſulẽ indicio ſuo inſtruxit.

IX. VENVLEIVS.

EOrum, qui maieſtatis crimine damnati ſunt, libertorũ bona liberis damnatorum conſeruare diuus Seuerus decreuit: & tunc demum fiſco vindicari, ſi nemo damnati liberorum exiſtat.

X. IDEM.

MAieſtatis crimine accuſari poteſt, cuius ope cõſilio dolo malo ꝓuincia, vel ciuitas hoſtibus ꝓdita eſt.

Morte rei extinguitur crimen: excipitur crimen læſæ maieſtatis: ſcilicet perduellionis: non in aliis capitulis. F

XI. VLPIANVS.

IS, qui in reatu deceſſit, integri ſtatus decedit. extinguitur enim crimen mortalitate: niſi quis fortè maieſtatis reus fuit. nam hoc crimen niſi à ſucceſſoribus purgetur, hęreditas fiſco vindicatur. planè nõ quiſquis legis Iuliæ maieſtatis reus eſt, in eadem conditione eſt: ſed qui perduellionis reus eſt, † hoſtili animo aduerſus rempublicam, vel principem animatus. cæterùm ſi quis ex alia cauſſa legis Iuliæ maieſtatis reus ſit: morte crimine liberatur.

† In hunc locũ vide. Ci. in ora. pro C. Rabirio perduellionis reo.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLteriis coercendis & ſtupro. Tit. V.

I. VL-

I. VLPIANVS.

A Haec lex lata eſt à diuo Auguſto.

II. IDEM.

EX lege Iulia † ſeruatur, vt cui neceſſe ſit ab adultero incipere, ſiquidē mulier ante denunciationem nupſit: nec aliâs ad mulierē poſſit peruenire, niſi reum peregerit. peregiſſe autem non aliâs quis videtur, niſi & condemnauerit. Marito iure mariti accuſanti illa præſcriptio obiicitur: SI NON LEGEM PRODIDISSE DICATVR OB HOC, QVOD AGGRESSVS ACCVSATIONEM ADVLTERII DESTITIT. Lenocinij quidem crimini lege Iulia de adulteriis præſcriptum eſt: cùm ſit in eundem maritū pœna ſtatuta, qui de adulterio vxoris ſuæ quid acceperit: item in eum, qui in adulterio deprehēſam retinuerit. cæterùm qui patitur vxorem ſuam delinquere, matrimoniumq́; ſuum contemnit, quiq́; cōtaminatione nō indignatur: pœna adulterum non affligit. Qui hoc dicit lenocinio mariti ſe feciſſe: releuare quidem vult ſuum crimen, ſed non eſt huiuſmodi compenſatio admiſſa. ideo ſi maritum velit reus adulterij lenocinij reum facere, ſemel delatus non audietur.

† *Hanc legē diffuſè explicat. Alex. ab Alex. li. 4 Geni. die. cap. 1.*

B

Exceptio lenocinii oppoſita à muliere inter reos recepta, maritum non repellit: ſed eum puniri facit. ſed ſi obiicitur ab extraneo: nihil importat. Bartolus.

C Si publico iudicio maritus vxorem reā faciat: an lenocinij allegatio repellat maritum ab accuſatione? & putem non repellere. lenocinium igitur mariti ipſum onerat, non mulierem excuſat. Vnde quæri poteſt: an is, qui de adulterio cognoſcit, ſtatuere in maritum ob lenocinium poſſit? & puto poſſe. nam Claudius Gorgus vir clariſſimus vxorem accuſans, cùm detectus eſſet vxorem in adulterio deprehenſam retinuiſſe: & ſine accuſatore lenocinij damnatus eſt à diuo Seuero. Extraneus autem nequaquam lenocinium obiiciens, poſtea quàm reus factus eſt, ſe releuabit: nec maritum pœnæ ſubiiciet.

Maritus præfertur patri vxoris ſuæ ad accuſandum de adulterio vxoris, ſi non fuerit negligens ad cauſſam inſtituendam & proſequendam.

Si ſimul ad accuſationem veniant maritus & pater mulieris: quem præferri oporteat, quæritur.& magis eſt, vt maritus præferatur.nam & propenſiore iure & maiore dolore exſecuturum eum accuſationem credendum eſt: intantum, vt etſi pater præuenerit, & libellos inſcriptionis depoſuerit,marito non negligente nec retardante, ſed accuſationem parante,& probationibus inſtruéte atque muniente,vt facilius iudicantibus de adulterio probetur: idé ſit dicendum.ſed & quoties alij,qui poſt maritum & patré accuſare poſſunt,ad accuſandum proſilierint: lege expreſſum eſt, vt is, cuius de ea re notio eſt, de iuſto accuſatore conſtituat. D

III. IDEM.

NIſi igitur pater maritum aut infamem arguat, aut doceat colludere magis cum vxore,quàm ex animo accuſare:poſtponetur marito. E

Viro accuſante non currunt tempora patri. vtroque differente, vtrique currunt tempora. Item accuſanti adulterum nõ currunt tẽpora contra adulteram.Item extranei admittuntur poſt accuſationẽ patris & mariti: & habent quatuor menſes.

IIII. IDEM.

SI maritus præuenerit, accuſareq; inſtituerit: tempora non cedunt patri: quia accuſationem inſtituere nõ poteſt.ſic tamé,vt quoad vnus occupat,vtrique tempora cedant.vbi verò maritus occupauit: reſidua tempora ei, qui occupare non poteſt,nõ cedant.Quod & in eo dici poteſt, qui ab adultero vel ab adultera cœpit. nã aduerſus eum, aduerſus quem non cœpit,deſinunt ei tépora cedere. hæc in maritis & patribus dicta ſunt. Extraneis autem, qui accuſare poſſunt,accuſandi facultas poſt maritum & patrem conceditur. nam poſt ſexaginta dies quatuor menſes extraneis dantur. F

Licet extraneus præuenerit accuſare, tamen maritus præferetur: licet mulier ſit abſoluta ab accuſatione extranei.

Si antè extraneus inſtituerit accuſationé:an ſupueniéte marito,permittatur accuſatio,quæritur.& magis arbitror, hoc quoque caſu maritum audiendum, ſi non negligentia præuentus eſt. & ideo ſi accuſatione inſtituta abſoluta ſit mulier extraneo accuſante: tamen marito debet permitti reſtau-

reſtaurare accuſationem, ſi idoneas cauſſas allegare poſſit,
A quibus impeditus accuſationem non inſtituerit.

Maritus poteſt accuſare vxorem ſuam de adulterio quod commiſit in primo matrimonio.

V. IVLIANVS.

NVptam mihi adulterij ream poſtulari poſſe in priore matrimonio commiſſi, dubium nõ eſt: cùm apertè lege Iulia de adulteriis coërcendis caueatur, ſiquidem vidua ſit, de cuius adulterio agetur, vt accuſator liberum arbitrium habeat, adulterum, an adulteram prius accuſare malit. ſi verò nupta ſit: vt prius ad adulterum pergat, tum ad mulierem.

VI. PAPINIANVS.

B INter liberas tantũ perſonas adulterium ſtuprúmve paſſas lex Iulia locũ habet. quod autem ad ſeruas pertinet: & legis Aquiliæ actio facilè tenebit, & iniuriarum quoque competit, nec erit deneganda prętoria quoque actio de ſeruo corrupto: nec propter plures actiones parcendum erit in huiuſmodi crimine reo. Lex ſtuprum & adulterium promiſcuè & καταχρηστικώτερον appellat. ſed propriè adulterium in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum compoſito nomine. ſtuprum verò in virginem viduámve committitur: quod Græci φθορὰν appellant.

Filiusfamilias poteſt inuito patre accuſare de adulterio vxoris ſuæ. Item *maritus poteſt accuſare vxorem de adulterio, licet alios*
C *duos de aliis criminibus accuſet.*

Filiusfamiliâs igitur maritus ab eo, qui ſui iuris eſt, in ea lege non ſeparatur. Diuus quoque Hadrianus Roſciano Gemino reſcripſit, & inuito patre filium hac lege reum facere poſſe. Maritus, & ſi duos reos ex alio crimine habeat, poterit iure viri tertium accuſare: quoniam ea cauſſa non cedit in numerum cæterorum.

Illicitum matrimonium non excuſat quem à pœna ſtupri. Ange.

VII. MARCIANVS.

QVi pupillam ſuam duxit in vxorem contra ſenatuſconſultum: nec matrimonium eſt. & poteſt adulterij accuſari, qui tutor vel curator fuit, & intra viceſimumſextum annum duxerit vxorem non à patre deſponſam, vel deſtinatam, vel in teſtamento denominatam.

In libro ſecūdo de adulteriis Papiniani Martianus notat: inceſti commune crimen aduerſus duos ſimul intentari poteſt. D

VIII. PAPINIANVS.

QVi domum ſuam, vt ſtuprum adulteriúmve cum aliena matrefamiliâs, vel cum maſculo fieret, ſciēs præbuerit, vel quæſtum ex adulterio vxoris ſuæ fecerit: cuiuſcunque ſit conditionis, quaſi adulter punitur.

Appellatione domus habitationem quoque ſignificari, palàm eſt.

Qui eſt cauſſa cauſſæ, eſt cauſſa cauſſati.

IX. VLPIANVS.

ET ſi amici quis domū præbuerit, tenetur. ſed & ſi quis in agro alieno vt ſtuprum fieret, præbuiſſet: comprehendi debet. ſed & ſi in domum aliquam ſoliti fuerint conuenire ad tractandum de adulterio: & ſi eo loco nihil admiſſum fuerit: veruntamen videtur is domum ſuam, vt ſtuprum adulteriúmve cōmitteretur, præbuiſſe: quia ſine colloquio illo adulterium non committeretur. E

X. PAPINIANVS.

MAter autem familiâs ſignificatur non tantum nupta, ſed etiam vidua. Mulieres quoque hoc capite legis, quod domum ſuam præbuerunt, vel pro comperto ſtupro aliquid acceperunt, tenentur.

Quæ ſe vilem perſonam facit vt effugiat legum laqueos: non euitabit pœnam legis. F

Mulier, quæ euitādæ pœnæ adulterij gratia lenocinium fecerit, aut operas ſuas in ſcenam locauerit: adulterij accuſari damnaríque ex ſenatuſconſulto poteſt.

XI. IDEM.

MIles, qui cum adultero vxoris ſuæ pactus eſt, ſolui ſacramento, deportaríque debet. Militem, qui ſororis filiam in contubernio habuit, (licet non in matrimonio) adulterij pœna teneri, rectius dicitur. Ea, quæ inter reas adulterij recepta eſt, abſens defendi non poteſt.

Lucrum pecuniarium non eſt præferendum honeſtæ vindictæ.

Socer cùm nurum adulterij accuſaturū ſe libellis præſidi datis atteſtatus fuiſſet, maluit ab accuſatione deſiſtere, & lucrum ex dote magis petere. quæritur, an huiuſmodi commentum

commentum eius admitti exiſtimes. Reſpondi. turpiſſimo A exemplo is, qui nurum ſuam accuſare inſtituit, poſtea deſiſtere maluit, contentus lucrum ex dote retinere, tanquā cul pa mulieris dirempto matrimonio. quare non iniquè repel letur, qui commodum dotis vindictæ domus ſuæ præponere non erubuit. Adulterij reum intra quinque annos continuos à die criminis admiſſi, defuncta quoque muliere, poſtulari poſſe, palàm eſt.

Dies conſtituti ad accuſandum de adulterio ſunt vtiles.

Quidam accuſare volebat adulterij mulierem: & poſtulabat, ne ſibi computarentur dies, quibus in cuſtodia fuiſſet: me hoc admittente exſtitit, qui mihi contradiceret. cu ius opinionē an tu probes, rogo maturius mihi ſcribas. Re B ſpondi. opinionem quidē tuam & verba legis, & ſententia adiuuāt: cui placuit vtiles dies accuſatori cōputādos eſſe, id eſt, quib⁹ potuit accuſationis ſolēnia implere. quare ſine dubio dies, quib⁹ quis in cuſtodia fuit, extra computationem vtilium dierum exiſtimanti tibi conſtitutos, contradi ci non debuit. Sexaginta dies, qui marito accuſanti vtiles computantur, feriatis quoque diebus (ſi modò facultatem præſidis adeundi accuſator habuit) numerari certum eſt: quoniam de plano quoque libellus dari poteſt. quod priui legium ſi amiſerit: nō prohibetur intra alios quatuor men ſes querelā ſuam apud iudices deferre. Quærebatur, an iure mariti poſſet accuſare vir eam fœminam, quæ cùm ei C deſponſa fuiſſet, alij in matrimonium à patre fuiſſet tradita? Reſpondi. nouam rem inſtituere huiuſmodi accuſatorē exiſtimo, qui adulterij crimen obiicere deſiderat propter hoc tantum, quod priori ſibi deſponſa puella à patre in matrimonium alij fuerit tradita. Defuncto marito adulterij rea mulier poſtulatur. Quæ propter impuberem filium vult dilationem ab accuſatore impetrare, an debeat audiri? Reſpondi, non videtur mihi cōfugere ea mulier ad iuſtam defenſionem, quæ ætatem filij prætendit ad eli dendam legitimam accuſationem. nam non vtique crimen adul terij, quod mulieri obiicitur, infanti præiudicat: cū poſſit & illa adultera eſſe, & impubes defunctum patrē habuiſſe.

Vxor non repudiata non poteſt de adulterio accuſari. Bartolus.

Voléti mihi ream adulterij poſtulare, quæ poſt commiſ ſum ad-

ſum adulterium in eodẽ matrimonio perſeuerauerat, contradictum eſt. quæro, an iuſtè reſponſum ſit? Reſpōdi. ignorare nō debuiſti: durāte eo matrimonio, in quo adulterium dicitur eſſe commiſſum, non poſſe mulierem ream adulterij fieri: ſed nec adulterum interim accuſari poſſe. D

Adultera ſecundo nubens non poteſt accuſari: niſi prius conuicto viro de adulterio. Bartolus.

Licet mulier ei, qui in ſuſpicionem adulterij incidit, nupſiſſe dicetur: non antè accuſari poterit, quàm adulter fuerit conuictus. alioquin ad hoc vel maximè viri cōfugient, volentes bene concordatū ſequens matrimonium dirimere, vt dicant cum adultero mulierem nuptias contraxiſſe.

Fama excuſat à dolo, niſi habeat originem ab eo qui propter famam ſe vult excuſare. Bartolus.

Mulier cùm abſentem virum audiſſet vita functum eſſe, & alij ſe iunxiſſet, mox maritus reuerſus eſt. quæro, quid aduerſus eam mulierem ſtatuendum ſit? & reſpondi, tam iuris, quàm facti quæſtionem moueri. nam ſi longo tempore tranſacto ſine vllius ſtupri probatione falſis rumoribus inducta, quaſi ſoluta priore vinculo, legitimis nuptiis ſecundis iuncta eſt: quod veriſimile eſt deceptam eam fuiſſe, nihil vindicta dignū videri poteſt. quod ſi ficta mariti mors argumentum faciendis nuptiis præſtitiſſe probabitur: cùm hoc facto pudicitia laboret, iudicari debet pro admiſſi criminis qualitate. E

Non videtur in culpa qui dimittit eam quam retinere non poteſt. Bartolus. F

Ream adulterij vxorem duxi. eam damnatam mox repudiaui. quæro, an cauſſam diſſidij præſtitiſſe videar? Reſpondi. cùm per legem Iuliam huiuſmodi vxorem retinere prohibearis: non videri cauſſam te diſſidij præſtitiſſe, palàm eſt. quare ita ius tractabitur, quaſi culpa mulieris facto diuortio.

XII. VLPIANVS.

HAec verba legis, NE QVIS POSTHAC STVPRVM ADVLTERIVMVE FACITO SCIENS DOLO MALO, & ad eum, qui ſuaſit, & ad eum, qui ſtuprum vel adulterium intulit, pertinent.

XIII. IDEM.

Si vxor

A SI vxor non fuerit in adulterio, concubina tamen ſit: iure quidem mariti accuſare eam non poterit, quæ vxor non fuerit. iure tamen extranei accuſationem inſtituere non prohibebitur: ſi modò ea ſit, quæ in concubinatum ſe dando matronę nomen non amiſit: vtputa quę patroni concubina fuit. Planè ſiue iuſta vxor fuit, ſiue iniuſta: accuſationem inſtituere vir poterit. nam (vt Sextus Cęcilius ait) hæc lex ad omnia matrimonia pertinet: & illud Homericum adfert.

ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεΐδαι;

Sed & in ea vxore poteſt maritus adulterium vindicare, quæ vulgaris fuerit: quamuis ſi vidua eſſet, impune

B in eam ſtuprum committeretur. Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, etiam in ſponſa hoc idem vindicandum: quia nec matrimonium qualecũque, nec ſpem matrimonij violare permittitur. Sed & ſi ea ſit mulier, cum qua inceſtum commiſſum eſt: vel ea, quæ quãuis vxoris animo habetur, vxor tamen eſſe non poteſt: dicendum eſt, iure mariti accuſare eam non poſſe, iure extranei poſſe.

Exceptio lenocinii grauat virum: ſed vxor non releuatur quæ inter reas recepta eſt. Ange.

Iudex adulterij ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudicè viuens, mulieri quoque bonos mores colẽdi author fuerit. periniquum enim videtur eſſe, vt

C pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipſe non exhibeat. quæ res poteſt & virum damnare, non rem ob compenſationem mutui criminis inter vtroſque communicare. Si quis vxorem ſuam velit accuſare, dicátq; eam adulterium commiſiſſe, antequam ſibi nuberet: iure viri accuſationem inſtituere non poterit: quia nõ cùm ei nupta eſt, adulterium commiſit. Quod etiam in concubina dici poteſt, quam vxorem quis poſtea habuit: vel in filiafamiliâs, cuius coniunctioni pater poſtea conſenſit.

Non coinquinatur corpus niſi de conſenſu mentis.

Si quis planè vxorem ſuam, cùm apud hoſtes eſſet, adulterium commiſiſſe arguat: benignius dicetur, poſſe eum accuſare iure viri: ſed ita demum adulterium maritus vindicabit, ſi vim hoſtium paſſa non eſſet. cæterùm quæ

vim patitur, non eſt in ea cauſſa, vt adulterij vel ſtupri dánetur. Si minor duodecim annis in domũ deducta adulterium commiſerit, mox apud eum ætatem exceſſerit, cœperitque eſſe vxor: non poterit iure viri accuſari ex eo adulterio, quod in minore ætate, antequàm nupta eſſet, cõmiſit: ſed vel quaſi ſponſa poterit accuſari ex reſcripto diui Seueri, quod ſuprà relatum eſt. Sed & ſi qua repudiata mox reducta ſit, non quaſi eodem matrimonio durãte, ſed quaſi alio interpoſito: videndum eſt, an ex delicto, quod in priore matrimonio admiſit, accuſari poſſit. & puto non poſſe. aboleuit enim prioris matrimonij delicta reducendo eandem. Idem dicendũ eſt, ſi ſtupri velit accuſare eam, quam poſtea duxit vxorem. ſero enim accuſat mores, quos vxorem ducendo comprobauit. D E

XIIII. SCAEVOLA.

IS, cuius ope & conſilio dolo malo factum eſt, vt vir fœmináve in adulterio deprehenſi, pecunia, aliáve qua pactione ſe redimeret: eadem pœna damnatur, quæ conſtituta eſt in eos, qui lenocinij crimine damnantur. Si vir infamandæ vxoris ſuæ cauſſa adulterum ſubiecerit, vt ipſe deprehenderet: & mulier, & vir adulterij crimine tenentur ex ſenatuſcõſulto de ea re facto. Marito primũ vel patri eam filiã, quã in poteſtate habet, intra dies ſexaginta diuortij accuſare permittitur: nec vlli alij intra id tempus agendi poteſtas datur. vltra eos dies neutrius voluntas exſpectatur. Iure mariti qui accuſant, calumniæ periculum non euitant. F

Quando duo habent æquale ius, & eſt locus præoccupationi, ſi vnus eſt impeditus, impeditur ſocius. Bar.

XV. VLPIANVS.

SI maritus ſit in magiſtratu, poteſt præueniri à patre? atquin non oportet. & putat Pomponius debere dici, quoad marit⁹ magiſtratum gerit, patris quoque accuſationem impediendam: ne præripiatur marito ius, quod cũ eo æquale habet. igitur non cedent ſexaginta dies patri, cũ accuſare non poteſt.

Qui Reſpub. cauſſa abſunt ſine fraude, nõ vt accuſationẽ criminis euitent, non poſſunt interim accuſari adulterii: ſecus eſt in militibus qui ſunt in eadẽ prouincia. Item quis debet puniri in ea prouincia,

uincia, in qua adulterium commiſit: niſi eſſet talis perſona, in quam
A *præſes prouinciæ non habet iuriſdictionem.* Bar.

Legis Iuliæ de adulteriis capite ſeptimo ita cauetur. NE QVIS INTER REOS REFERAT EVM, QVI TVNC SINE DETRECTATIONE REIPVBLICAE CAVSSA ABERIT. neque enim æquũ viſum eſt abſenté reipublicæ cauſſa inter reos referri: dũ reipublicę operatur. neceſſariò dicitur SINE DETRECTATIONE. Cæterũ ſi quis euitandi criminis cauſſa id egerit, vt reipublicæ cauſſa abeſſet: nihil illi commentum hoc proficiet. quod ſi quis præſens ſit, vice tamé abſentis habeatur: vtputa qui in vigilibus, vel vrbanis caſtris militat: dicendum eſt deferri hunc poſſe. neque
B enim laborare habet, vt ſe repræſentet. Et generaliter dicendum eſt, eorum demum abſentiam excuſatam eſſe, qui in alia prouincia reipublicæ cauſſa abſunt, quàm in ea, in qua deferuntur. proinde ſi quis in prouincia, in qua agit, adulterium cõmiſerit, accuſari poterit: niſi ſit ea perſona, quæ ad præſidis cognitionem non pertinet.

Renunciante aliquo iuri ſuo, non immerito ſequens admittitur, nec erit renuncianti regreſſus ad id cui renunciandum putauit.

Si negauerint ſe pater & maritus accuſaturos intra diẽ ſexageſimum: an ſtatim incipient tempora extraneo cedere? & primus Pomponius putauit, admitti ad accuſationem extraneum poſſe ſtatim, atque negauerint cui adſen-
C tiendum puto. fortius enim dicitur: eum, qui ſe negauerit acturum, poſtea non audiendum.

Minor non poteſt accuſare de adulterio, niſi de commiſſo cũ vxore ſua: & in eo de facili calumnia non præſumitur. Bar.

Lex Iulia de adulteriis ſpecialiter quoſdam adulterij accuſare prohibet: vt minores annis XXV. nec enim viſus eſt idoneus accuſator, qui nondum robuſtæ ætatis ſit. quod ita verum eſt, ſi non matrimonij ſui iniuriam exſequatur. cęterũ ſi ſuum matrimonium vindicare velit: quãuis iure extranei ad accuſationem veniat, tamen audietur. nec enim vlla præſcriptio obiicitur ſuam iniuriam vindicanti. ſanè ſi iuuenili facilitate ductus, vel etiam feruore ætatis accenſus, ad accuſationem proſiliit: accuſanti ei nõ facilè calumniæ pœna irrogabitur. Minoré XXV. annis &

nis & eum accipimus, qui annum viceſimum quintum ætatis agit. Præſcriptiones, quæ obiici ſolent accuſantibus adulterij, antè ſolét tractari, quàm quis inter reos recipiatur. cæterũ poſtea, quàm ſemel receptus eſt, non poteſt præſcriptioné obiicere. Si in viduitate mulier perſeuerat: in accuſatoris eſt arbitrio, à quo velit incipere: vtrum ab adultero, an ab adultera. Si quis & adulterũ & adulterã ſimul detulerit: nihil egit, poteritq́ue quaſi neutrum detulerit, & rurſus à quo velit, initium facere: quia nihil prima delatione egit. D

XVI. IDEM.

QVi vxori repudium miſit, poteſt denunciare, ne ea Seio nuberet. & ſi denunciauerit: & ab ea incipere poteſt.

XVII. IDEM. E

DEnunciaſſe qualiter accipimus: vtrum ad iudicem, an verò ſimpliciter? ego, & ſi non denunciauit ad iudicem, ſufficere credo, ſi adulterij ſe acturum denunciauerit. Quid ergo, ſi non quidem denunciauerit, verũ libellos accuſatorios dederit antè, quàm nuberet: eaq́ue cũ cognouiſſet, nupſitne ignorans? puto, nõ videri ei denunciatum: idcirco non poſſe accuſatorem ab ea incipere.

Quid ergo, ſi tantum denunciauit, ne nuberet: ſed non addidit, quare? num rectè nupſiſſe videatur? ſed melius eſt illud ſequi, vt eius denunciatio videatur electionem accuſatori reſeruare, qui crimen denunciauit. omnino igitur ſi fecit adulterij criminis commemorationem in denunciatione: & ſi iudicem non monſtrauit: magis putamus mulierem, quaſi denunciatio præceſſerit, poſſe accuſari. F

Quid tamen ſi ſpecialiter, cũ quo adulterium fecit, denũciatione complexus eſt: mox velit eam ex alterius perſona accuſare? magis eſt, vt non debeat audiri. neque enim crimen, quod denunciauit, obiicit. Sed & ſi per procuratorem denunciauerit: puto poſſe eum accuſationem (ſi velit) inſtituere: ſufficereq́ue procuratoris denunciationem. ergo & ſi per actorem denũciauerit, id eſt per ſeruũ dominus denunciauerit, rata erit denunciatio.

Licet vnus non poßit adulterum & adulteram ſimul accuſare, vt ſupra. c. l. ſi maritus. ¶. vlti. tamẽ duo poſſunt accuſare: vnus adulterũ, alter adulterã. Itẽ abſoluto reo mulier vltra nõ poterit accuſari.

ſari:ſed ſi cōdemnetur reus,mulier propter hoc non erit cōdemnata.

A Quæritur, an alius adulteram, alius adulterum poſtulare poſſit: vt quamuis ab eodem ambo ſimul poſtulari nō poſſunt, à diuerſis tamen ſinguli poſſint? ſed non ab re eſt hoc probare, diuerſos accuſatores admitti poſſe: dum ſi ante denunciationem nupſerit, prior mulier accuſari non poſſit. exſpectabit igitur mulier ſententiam de adultero latam. ſi abſolutus fuerit: mulier per eum vincet, nec vltra accuſari poterit. ſi condemnatus fuerit: mulier non eſt cōdemnata, ſed aget cauſſam ſuam: fortaſſis & obtinere vel gratia, vel iuſtitia, vel legis auxilio poterit. quid enim ſi adulter inimicitiis oppreſſus eſt, vel falſis argumentis, teſtibusque ſubornatis apud præſidem grauatus, qui aut noluit, aut non potuit prouocare: mulier verò iudicem religioſum ſortita, pudicitiam ſuam defendat? Sed ſi antè, quàm condemnetur,

B

XVIII. MARTIANVS.

VEl antè, quàm cū eo agi cœperit,

XIX. VLPIANVS.

ADulter diem ſuum obierit: conſtitutum eſt, etiā mortuo adultero ſine præſcriptione mulierem poſſe accuſari. ſed & ſi non mors, ſed pœna alia reum ſubtraxerit: adhuc dicimus poſſe mulierem conueniri. Si eo tempore, quo eligebatur reus, adultera nupta non fuerit, quo autem abſoluatur, nupta inuenitur: dicendum eſt, hanc abſoluto quoque adultero poſſe accuſari: quia eo tēpore, quò adulter eligebatur, nupta non fuit. Nupta nō poteſt accuſari, non tantum ab eo, qui adulterum accuſauit, nec obtinuit: ſed ne ab alio quidem, ſi adulter abſolutus eſt. Proinde ſi per colluſionem cū adultero conſtituerit, fueritq; abſolutus: dedit mulieri nuptæ aduerſus omnes ſecuritatem. Planè ſi nupta eſſe deſierit: accuſari poterit. neque enim aliam lex tuetur, quàm eam, quæ nupta eſt, quàmdiu nupta erit.

C

XX. POMPONIVS.

PAtri datur ius occidēdi adulterum ſimul cū filia, quā in poteſtate habet. itaque nemo alius ex parentibus idem iure faciet: ſed nec filiusfamiliâs pater.

XXI. VLPIANVS.

Sic eun-

SIc eueniet, vt nec pater, nec auus poſſit occidere: nec immeritò. in ſua enim poteſtate non videtur habere, qui non eſt ſuæ poteſtatis. D

XXII. PAPINIANVS.

NEc in ea lege naturalis pater ab adoptiuo ſeparatur. In accuſationem viduæ filiæ non habet pater ius præcipuum. Ius occidendi patri conceditur domi ſuæ (licet ibi filia non habitet) vel in domo generi. ſed dom° & pro domicilio accipienda eſt, vt in lege Cornelia de iniuriis. ſed qui occidere poteſt adulterum: multò magis contumelia poterit eum iure adficere. ideo autem patri, non marito mulieré & omnem adulterum permiſſum eſt occidere, quod plerumque pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit. cæterũ mariti calor & impetus facilè decernentis fuit refręnandus. E

Licitum eſt patri filiam & adulterum occidere, ſi eos in flagranti crimine deprehendat, & in domo ſua, vel generi ſui, non in aliena: & redditur ratio in textu ibi: Quia maiorem &c.

XXIII. VLPIANVS.

QVod ait lex, CV'M IN FILIA ADVLTERVM DEPREHENDERIT, non ocioſum videtur. voluit enim ita demum hanc poteſtatem patri cõpetere, ſi in ipſa turpitudine filiam cũ adultero deprehendat. Labeo quoque ita probat. & Pomponius ſcribit, in ipſis rebus Veneris deprehenſum occídi. & hoc eſt, quod Solo & Draco dicunt ἐν ἔργῳ. Sufficit patri, ſi eo tempore habeat in poteſtate, quo occídit, nõ quo in matrimonium collocauit. finge enim poſtea redactam in poteſtatem. Quare non vbicumque deprehenderit pater, permittatur occidere, ſed domi ſuæ, generíve ſui, tantum illa ratio redditur: quod maiorem iniuriam putauit legiſlator, quod in domo patris, aut mariti auſa fuerit filia adulterum inducere. ſed ſi pater alibi habitet, habeat autem & aliam domum, in qua non habitet: deprehenſam illò filiã, vbi non habitat, occidere non poterit. F

Interpoſito die non dicitur aliquid fieri incontinenti. Item quæ incontinenti fiunt, ineſſe videntur.

Quod ait lex, IN CONTINENTI FILIAM OCCIDAT: ſic erit accipiendum, ne occiſo hodie adultero

tero reſeruet,& poſt diem filiam occîdat, vel contrà. debet enim propè vno ictu & vno impetu vtrumque occîdere, æquali ira aduerſus vtrumque ſumpta. quod ſi non adfectauit, ſed dũ adulterum occîdit, profugit filia, & interpoſitis horis apprehẽſa eſt à patre, qui perſequebatur: in continenti videbitur occidiſſe.

A

Hac.l. enumerantur perſonæ, quæ poſſunt à marito occidi, ſi deprehendantur in adulterio cũ vxore ſua.

XXIIII. MACER.

MArito * quoque adulterum vxoris ſuæ occîdere permittitur: ſed non quemlibet, vt patri. nam hac lege cauetur, vt liceat viro deprehenſum domi ſuæ (non etiam ſoceri) in adulterio vxoris occîdere eum, qui leno fuerit, quíve artem ludicram fecerit, vel in ſcenam ſaltãdi cantandíve cauſſa prodierit: iudicióve publico damnatus, neque in integrum reſtitutus erit: quíve libertus eius mariti, vxoriſúe patris, matris, filij, filiæ, vtrius eorum fuerit (nec intereſt proprius cuius eorum, an cũ alio communis fuerit) quíve ſeruus erit. & præcipitur, vt is maritus, qui horum quem occîderit, vxorem ſine mora dimittat. cæterũ ſui iuris quis, an filiusfamiliâs ſit maritus, nihil intereſſe, à pleriſque dictum eſt. Illud in vtroque ex ſententia legis quæritur, an patri magiſtratũ occîdere liceat? item ſi filia ignominioſa ſit, aut vxor contra leges nupta, an id ius nihilominus pater maritúsve habeat? & quid ſi pater maritúsve leno, vel aliqua ignominia notatus ſit? & rectius dicetur, eos ius occidendi habere, qui iure patris maritíve accuſare poſſunt.

*In hunc locũ vide quæ ex M. Catone refert Gel. li.10.noct. Atti.ca.23

B

C

XXV. VLPIANVS.

CApite quinto legis Iuliæ ita cauetur, vt viro adulterum cũ vxore ſua deprehenſum, quem aut nolit, aut non liceat occîdere, retinere horis diurnis nocturniſque continuis non plus quàm viginti, teſtandæ eius rei cauſſa, ſine fraude ſuo iure liceat. ego arbitror etiam in patre id ſeruandum, quod in marito expreſſum eſt. ſed & ſi non in domo ſua maritus deprehẽderit, poterit retinere. ſed ſemel remiſſus adulter, reduci non poteſt. quid ergo ſi euaſerit? an reductus cuſtodiri xx. horis poſſit? & putem, hic magis dicẽdum, reductũ retineri poſſe, teſtãdæ rei gratia.

Quod adiicitur, TESTANDAE REI GRATIA: ad hoc pertinet, vt teſtes inducat teſtimonio futuros accuſatori deprehenſum reum in adulterio. D

Conſtante matrimonio non debet mulier accuſari de adulterio, niſi prius accuſetur maritus de lenocinio.

XXVI. IDEM.

CONſtante matrimonio ab his, qui extra maritum ad accuſationem admittuntur, accuſari mulier adulterij non poteſt. probatam enim à marito vxorem, & quieſcens matrimonium non debet alius turbare atque inquietare: niſi prius lenocinij maritum accuſauerit. derelictam verò à marito accuſationem etiam ab alio excitari vtile eſt.

XXVII. IDEM.

SI poſtulauerit accuſator, vt quæſtio habeatur de ſeruo adulterij accuſati: ſiue ipſe voluit intereſſe, ſiue noluit: iubent eum iudices ſeruum æſtimari: & vbi æſtimauerint, tantam pecuniam adulterum: & tantam eum, qui nomen eius ſerui detulit, ei, ad quem ea res pertinet, dare iubebunt. Sed diſpiciamus, cui iſta pecunia præſtanda ſit? quia lex eum nominauit, ad quem ea res pertinebit: igitur bonæ fidei emptorem, quamuis ab eo emit, qui dominus non eſt, rectè dicemus eum eſſe, ad quem ea res pertinet. E

Eum quoque, qui pignori accepit, magis admittimus in eadem cauſſa eſſe: ſcilicet, quia intererit eius quæſtionem non haberi. ſed & ſi vſusfructus in ſeruo alienus ſit, inter dominum & fructuarium diuidi debet æſtimatio: & ſi communis plurium ſeruus erit, vtique inter eos quoque erit æſtimatio diuidenda. F Si liber homo, dum ſeruus exiſtimatur, tortus ſit, quia & ipſe conditioné ſuam ignorat: magis admittit Cæcilius, accuſationem vtilem ſibi dandam aduerſus eum, qui per calumniam appetit: ne impunita ſit calumnia eius ob hoc, quod liberum hominem quaſi ſeruum deduxit in quæſtionem. Haberi quęſtionem lex iubet de ſeruis ancillíſve eius, de quo vel de qua quæreretur, parentíſve vtrius eorum: ſi ea mancipia ad vſum eius à parentibus data ſint. diuus autem Hadrianus Cornelio Latiniano reſcripſit, & de exteris ſeruis quæſtionem haberi. Quæſtioni intereſſe iubentur reus reáve, & patroni eorum, & qui crimen detulerit, interrogandíque

gandiq́ue facultas datur patronis. De eo quoque ſeruo, in quo vſumfructum reus habuit, magis eſt, vt quæſtio haberi poſſit. licet enim ſeruus eius non fuerit: in ſeruitute tamen fuiſſe videtur. nec tam proprietatis cauſſa ad quæſtionem, quàm miniſterij pertinet. Ergo & ſi bona fide ſeruiat reo ſeruus alienus: admittat quis, interrogari eum per quæſtionem poſſe. ſed & ſi ſeruus ſit, cui fideicommiſſaria debetur libertas, vel ſtatuta ſperatur: torqueri eum poſſe, magis eſt. Iubet lex eos homines, de quibus quæſtio ita habita ſit, publicos eſſe. proinde in communi partem publicamus: in proprio, cuius vſusfructus alienus eſt, nudam proprietatem. in quo tãtum vſumfructum habuit reus: magis eſt, vt perceptio vſusfructus ad publicum incipiat pertinere. alienum ſeruum vtique non publicamus. Ratio autem publicandorum ſeruorum ea eſt, vt ſine vllo metu verum dicant: & ne dum timeant ſe in reorum poteſtatem regreſſuros, obdurent in quæſtione. non tamen prius publicantur, quàm quęſtio de illis habita fuerit. ſed & ſi negauerint: nihilominus publicantur. ratio enim adhuc eadem eſt: ne dum hi ſperant ſe in poteſtatem dominorum reuerſuros, ſi negauerint, ſpe meriti collocandi in mendacio perſeuerent. Sed & ſerui accuſatoris, ſi de his quæſtio habita ſit, publicentur. eius enim ſerui ne mentiantur, meritò à domino eius recedunt. extranei verò non habent, cui gratificentur. Si reus vel rea abſoluti fuerint, æſtimari per iudices lex dãnum voluit: ſiue mortui fuerint, quãtæ pecuniæ ante quæſtionem fuerint: ſiue viuerent, quantæ pecuniæ in his dãnum datum fuerit, factúmve eſſet. Notandum eſt, quod hoc capite quidem non cauetur, ſi ſeruus adulterij accuſetur. & accuſator quæſtionem in eo haberi velit, duplum precium domino præſtari: at hic ſimplum.

XXVIII. MARTIANVS.

QVod ex his cauſſis debetur, per condictionem, quæ ex lege deſcendit, petitur.

Continuat expoſitionem ſuam verborum legis Iuliæ de adulteriis.

XXIX. VLPIANVS.

MAriti lenocinium lex coërcuit, qui deprehenſam vxorem in adulterio retinuit, adulterumq́ue dimiſit. D debuit enim vxori quoque iraſci, quæ matrimonium eius violauit. tunc autem puniendus eſt maritus eius, cũ excuſare ignorantiam ſuam non poteſt, vel adumbrare patientiam prætextu incredibilitatis. idcirco enim lex ita locuta eſt, ADVLTERVM IN DOMO DEPREHENSVM DIMISERIT: quod voluerit in ipſa turpitudine deprehenſum maritũ coërcere. Quod ait lex, DAMNATAM ADVLTERII SI QVIS DVXERIT VXOREM, EA LEGE TENETOR: an & ad ſtuprũ referatur, videamus. quod magis eſt. certè ſi ob aliã cauſſam ea lege ſit condemnata: impunè vxor ducetur. Plectitur, & qui precium pro comperto ſtupro acceperit. nec E intereſt, vtrum maritus ſit, qui accepit, an alius quilibet. quicumque enim ob conſcientiam ſtupri accepit aliquid, pœna erit plectendus. cæterùm ſi gratis quis remiſit, ad legem non pertinet. Qui quæſtum ex adulterio vxoris ſuæ fecit, plectitur. nec enim mediocriter deliquit, qui lenocinium in vxorem exercuit. Quęſtum autem ex adulterio vxoris facere videtur, qui quid acceperit, vt adulteretur vxor: & ſiue ſæpius, ſiue ſemel accepit, non eſt eximendus. Quæſtum enim de adulterio vxoris facere propè ille exiſtimandus eſt, qui aliquid accepit, vt vxorem pateretur adulterari meretricio quodam genere. quod ſi patiatur vxorem delinquere, non ob quæſtum, ſed ob negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem: extra legem poſitus videtur. F Sex menſium hæc fiet ſeparatio: vt in nupta quidem ex die diuortij ſex menſes computẽtur, in vidua verò ex die commiſſi criminis. quod ſignificare videtur reſcriptio ad Tertyllum & Maximum conſules. Præterea ſi ex die diuortij ſexaginta dies ſunt, ex die verò cõmiſſi criminis quinquénium præterierit: debuit dici nec mulierem poſſe accuſari: vt quod dantur ſex menſes vtiles, ſic ſit accipiendum, ne crimen quinquennio continuo ſopitum excitetur. Hoc quinquennium obſeruari legiſlator voluit, ſi reo vel reæ ſtuprum, adulterium, vel lenocinium obiiciatur. quid ergo ſi aliud crimen ſit, quod obiiciatur, quod ex lege

lege Iulia deſcendit: vt ſunt, qui domum ſuam cauſſa ſtupri præbuerint, & alij ſimiles? & melius eſt dicere, de
A omnibus admiſſis ex lege Iulia venientibus quinquennium eſſe præſtitum. Quinquennium autem accipiendum eſt ex eo die, ex quo quid admiſſum eſt: & ad eum diem, quo quis poſtulatur, poſtulatáve eſt: & non ad eum diem, quo iudicium de adulteriis exercetur. Hoc amplius ſenatuſconſulto adiectum eſt: vt ſi plures eundem poſtulauerint: eius, qui perſeuerauerit reum reámve facere, poſtulationis dies prima exigatur, ſcilicet vt qui accuſat, ſuos libellos accuſatorios expectet, non alienos. Eum autem, qui per vim ſtuprum intulerit, vel mari, vel fœminæ: ſine præfinitione huius temporis accuſari poſſe, dubium non eſt: cũ eum publicam vim committere, nul-
B la dubitatio ſit.

XXX. PAPINIANVS.

Pater ſine periculo calumniæ agere non poteſt. Sexaginta dies à diuortio numerantur. in diebus autem ſexaginta & ipſe ſexageſimus dies eſt.

XXXI. IDEM.

Qvinquennium non vtile, ſed continuò numerandum eſt. quid ergo ſi prior mulier rea facta ſit, & ideo adulter eodem tempore reus fieri non poterit, & diu tracta lite quinquennium tranſierit? quid ſi is, qui intra quinquennium, quem poſtulauerat, non peregerit: aut præuaricat⁹ eſt, & alius eundẽ repetere velit, & quin-
C quennium tranſactum ſit? æquum eſt computationi quinquennij eximi id tempus, quod per poſtulationem præcedentem conſumptum ſit.

XXXII. MACER.

Nihil intereſt, adulteram filiam prius pater occîderit, an non: dum vtrumque occîdat. namque ſi alterum occîdit: lege Cornelia reus erit. quod ſi altero occîſo, alter vulneratus fuerit: verbis quidem legis non liberatur. ſed diuus Marcus & Commodus reſcripſerunt, impunitatem ei concedi: quia licet interempto adultero, mulier ſuperuixerit poſt tam grauia vulnera, quæ ei pater inflixerat: magis facto, quàm voluntate eius ſeruata eſt: quia lex parem in eos, qui deprehenſi ſunt, indignationem exigit, &

ſeueritatem requirit.

Vno electo adultero ad accuſandum, expectatur de alio donec iudicium primum finitum ſit. poteſt tamen ſimul cũ adultero accuſari, qui domum conceſſit vt adulterium committeretur. D

Cũ alterum ex adulteris elegerit maritus: alterum non antè accuſare poteſt, quàm prius iudicium finietur: quia duos ſimul ab eodem accuſari non licet. non tamen prohibetur accuſator ſimul cũ adultero vel adultera eũ quoque accuſare, qui domum ſuam præbuit, vel conſilio fuit, vt crimen redimeretur.

XXXIII. MARTIANVS.

SI quis adulterium à ſeruo ſuo commiſſum dicat in eã, quam vxorem habuit: diuus Pius reſcripſit, accuſare potius mulierem eum debere, quàm in præiudicium ſeruum eius torquere. Si quis adulterum non dimiſerit, ſed retinuerit (forſitan filium in nouercam, vel etiam libertum, vel ſeruum in vxorem) ex ſententia legis tenetur, quamuis verbis non contineretur. quæ autem retinetur, punitur. ſed & ſi dimiſſam reduxerit, verbis non tenetur: ſed tamen dicendum eſt, vt teneatur, ne fraus fiat. E

Si vxor ex adulterio viri præmium acceperit: lege Iulia quaſi adultera tenetur.

Qui filium vel ſeruum qui commiſerunt adulterium in vxorem ſuam retinet: punitur quaſi leno: & mulier etiam retenta punitur. & ſi eam dimiſſam poſtea maritus reduxit, tenetur etiam ipſe.

XXXIIII. MODESTINVS. F

STuprum committit, qui liberam mulierem cupidinis cauſſa, non matrimonij continet: excepta videlicet cõcubina. Adulterium in nupta admittitur: ſtuprum in vidua, vel virgine, vel puero.

Per porrectionem libelli malè concepti non interrumpitur præſcriptio adulterii. Bar.

XXXV. IDEM.

ACcuſaturus adulterij, ſi circa inſcriptionem errauerit, ſi quidem tẽpora largiantur, emendare non prohibetur, ne cauſſa aboleatur.

XXXVI. PAPINIANVS.

SI minor annis adulterium commiſerit: lege Iulia tenetur, quoniam tale crimen poſt pubertatem incipit.

XXXVII.

XXXVII. IDEM.

A Filiumfamiliâs publico iudicio adulterium in vxorem ſine voluntate patris arguere poſſe, conſtitutũ eſt. vindictam enim proprij doloris conſequitur.

Si committatur adulterium cum inceſtu: mulier punitur vt vir. Idem ſi committatur ſtuprum & inceſtus: ſed ab inceſtu excuſatur propter ignorantiam, quæ præſumitur in muliere minore & ſtatim pœnitente. Bar.

XXXVIII. IDEM.

SI adulterium cum inceſtu cõmittatur: vtputa cum priuigna, nuru, nouerca: mulier ſimiliter quoq; punietur. id enim remoto etiam adulterio eueniret. Stuprum in ſororis filiam ſi committatur: an adulterij pœna ſufficiat B marito, conſiderandum eſt. occurrit, quod hic duplex admiſſum eſt: quia multum intereſt, errore matrimonium illicitè contrahatur, an contumacia iuris & ſanguinis contumelia concurrant. quare mulier tunc demum eam pœnã, † quam mares, ſuſtinebit: cùm inceſtum iuregentium prohibitum admiſerit. nam ſi ſola iuris noſtri obſeruatio interueniat: mulier ab inceſti crimine erit excuſata. nonnunquã tamen & in maribus inceſti crimina (quanquam grauiora ſint natura) humanius, quàm adulterij tractari ſolent: ſi modò inceſtum per matrimonium illicitum contractũ ſit. Fratres denique Imperatores Claudiæ crimẽ inceſti propter ætatem remiſerunt, ſed diſtrahi coniunctionem illi- C citam iuſſerunt: cùm aliâs adulterij crimen, quod pubertate delinquitur, non excuſetur ætate. nam & mulieres in iure errantes, inceſti crimine non teneri, ſuprà dictum eſt: cum in adulterio cõmiſſo nullam habere poſſint excuſationem. Iidem Imperatores reſcripſerunt, poſt diuortium, quod cum nouerca bona fide priuignus fecerit, non eſſe crimen admittendum inceſti. Iidẽ Pollioni in hæc verba reſcripſerunt. inceſtæ nuptiæ confirmari non ſolẽt. & ideo abſtinenti tali matrimonio pœnam præteriti delicti, ſi nondum reus poſtulatus eſt, remittimus. inceſtũ autem, quod per illicitã matrimonij coniunctionem admittitur, excuſari ſolet, vel ſexu, vel ætate, vel etiam puniẽdi correctione, quæ bona fide interuenit. vtique ſi error allegatur: & facilius, ſi nemo reum poſtulauerit.

† Hæc pœna ſecũdũ legem. 12 tab. ſupremũ ſuppli cium erat, vt refert Cic. lib. 2. de legibus

Qui vxorem deprehenſam in adulterio occidit, non tenetur lege Cornelia de ſicariis: tamen aliter & aliter ſecundum conditionem perſonæ punitur. D

Imperatores Marcus Antoninus, & Commodus filius reſcripſerunt. ſi maritus vxorem in adulterio deprehenſam, impetu tactus doloris interfecerit: non vtique legis Corneliæ de ſicariis pœnam excipiet. nam & diuus Pius in hæc verba reſcripſit Apollonio. ei, qui vxorem ſuam in adulterio deprehenſam occidiſſe ſe nō negat, vltimum ſupplicium remitti poteſt: difficillimum cùm ſit, iuſtum dolorem temperare: & magis, quia plus fecerit, quàm quia ſe vindicare non debuerit, puniendus ſit. ſufficiet igitur, ſi humili loco ſit, in opus perpetuum eum tradi: ſi quidem honeſtior, in inſulam relegari. Liberto patroni famam laceſſere non facilè conceditur: ſed ſi iure mariti velit adulterij accuſare, permittendum eſt, quomodo ſi atrocē iniuriam paſſus eſſet. certè ſi patronum, qui ſit ex eo numero, qui deprehēſus ab alio interfici poſſet, in adulterio vxoris deprehenderit: deliberandum eſt, an impune poſſit occidere. quod nobis durum eſſe videtur nam cuius famæ, multo magis vitę parcēdum eſt. Si quis in honore miniſteriòve publico ſit: reus quidē poſtulatur, ſed differtur eius accuſatio, vt cautione in iudicio ſiſtendi cauſſa promittatur in finē honoris. & hoc ita Tyberius Cæſar reſcripſit. E

Violentia excuſat ab adulterii pœna, licet celetur marito hoc factum. F

XXXIX. IDEM.

Vim paſſam eſſe mulierem ſententia præſidis prouinciæ continebatur in legem Iuliam de adulteriis non commiſiſſe reſpondi: licet iniuriam ſuam protegendæ pudicitiæ cauſſa confeſtim marito renunciari prohibuit.

Nupta quoque muliere, tametſi lenocinij vir prior non poſtuletur, adulterij tamen crimē contra adulterū ab extero poterit inferri. In matrimonio quoq; defūcta vxore, vir iure adulterū inter reos recipi poſtulat. Nupta, prius q̃ adulter damnetur, adulterij non poſtulatur: ſi nuptias denunciatio vel ad domum mulieris miſſa non præceſſit. Mulierē ob latronum ſocietatē exulare iuſſam citra pœnæ metū in matrimonio poſſe retineri reſpōdi: quia

non fuerit

non fuerit adulterij damnata. Præſcriptione quinq; annorum crimen inceſti coniunctum adulterio non excluditur. Duos quidem adulterij marem & fœminã propter cõmune crimen ſimul non iure, nec à viro poſtulari cõuenit. cùm tamen duobus denunciatũ fuiſſet ab eo, qui poſtea deſiſtere volebat: abolitionem eſſe neceſſariã in vtriuſque perſonam reſpondi. Inceſti commune crimen aduerſus duos ſimul intẽtari poteſt. De ſeruis in dominos inceſti poſtulatos quæſtionem ita demum habendam reſpondi, ſi per adulterium inceſtũ eſſe cõtractum dicatur.

A

Mulier repudiata à viro poteſt nubere illi, quem maritus ſuſpectum habet de adulterio: dum tamen non accuſauerit.

XL. PAVLVS.

B QVæſitum eſt, an ea, quam maritus adulterij crimine ſe accuſaturum minatus eſt, nec quicquam egit: vel iure mariti, vel iure publico: nubere poſſit ei, quẽ in eam reum adulterij deſtinauerit? Paulus reſpondit. nihil impedire, quò minus ei, quem ſuſpectum maritus habuit, ea, de qua quæritur, nubere poſſit.

Qui deſiſtit ab accuſatione vxoris, eam reducendo non poteſt iterum eam accuſare.

Item quæritur, an idem maritus deſtitiſſe videatur, vel lenocinium commiſiſſe, qui eandem reduxit vxorem? Paulus reſpondit. eum, qui poſt crimen adulterij intentatum eandem vxorem reduxerit, deſtitiſſe videri: & ideo ex eadem lege poſtea ius accuſandi ei non ſupereſſe.

C

XLI. IDEM.

IN crimine adulterij nulla danda dilatio eſt: niſi vt perſonæ exhibeãtur, aut iudex qualitate negocij mot⁹ hoc cauſſa cognita permiſerit.

XLII. TRIPHONINVS.

SI is, qui ius annulorum aureorum impetrauit, adulterium commiſerit in patroni vxorem, aut in patronam ſuam, aut in eius eãmve, cuius libertus patris, aut matris, filij, filiæúe fuit: an vt libertus puniri debeat? & ſi deprehẽſus ſit in adulterio, an impune occidatur? & magis probo pœnæ ſubiiciendum libertinorum: quoniam lege Iulia de adulteriis coërcendis ad tuenda matrimonia pro libertinis eos haberi placuit: & deteriorem cauſſam per iſtud beneficium

neficium patronorum haberi non oportet.

Qui vxorem non legitime repudiatam ducit vxorem, credens eā repudiatam, adulterium non committit. D

XLIII. CAIVS.

SI ex lege repudium miſſum non ſit, & idcirco mulier adhuc nupta eſſe videatur: tametſi quis eam vxorem duxerit: adulter non erit. idq́ue Saluius Iulianus reſpondit: quia adulterium (inquit) ſine dolo malo non committitur. quanquam dicendum eſt: ne is, qui ſciret eam ex lege repudiatam non eſſe, dolo malo committat.

XLIIII. PAVLVS.

DEfuncta quoque ſocru gener inceſti poſtulabitur, vt adulter poſt mortem mulieris.

E

AD LEGEM IVLIAM DE VI *publica.* Tit. VI.

Lege Iulia de vi publica tenentur omnes committentes delicta, de quibus in toto hoc titulo fit mentio. Ange.

I. MARTIANVS.

LEge Iulia de vi publica tenetur, qui arma, tela, domi ſuæ, agróve in villa, præter vſum venationis, vel itineris, vel nauigationis coēgerit.

II. VLPIANVS.

EXcipiuntur etiam arma, quæ quis promercij cauſſa habuerit, hæreditatéve ei obuenerint. F

III. MARTIANVS.

† *De coercenda ſeditione Ariſtoteles li. 5. Politicorum. ca. 4*

IN eadem cauſſa ſunt, qui turbæ ſeditioniſve † faciendæ conſilium inierint, ſeruóſve aut liberos homines in armis habuerint. Eadem lege tenetur, qui pubes cum telo in publico fuerit. in eadem cauſſa ſunt, qui peſſimo exemplo conuocata ſeditione villas expugnauerint, & cum telis ac armis bona rapuerint. item tenetur, qui ex incendio rapuerit aliquid præter materiam. præterea punitur huius legis pœna, qui puerum, vel fœminam, vel quenquam per vim ſtuprauerit. ſed & qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi cauſſa fuerit, vel prohibendi res ſuas dominū ſeruare: eadem pœna tenetur. eadem lege tenetur, qui hominibus armatis poſſeſſorem domo agróve ſuo vel naui ſua de-

ſua deiecerit, excuſſerit, expugnauerit.

A IIII. VLPIANVS.

VTíve id fieret, homines commodauerit.

V. MARTIANVS.

QVi cœtu, concurſu, turba, ſeditione incendium fecerit: quiq́; hominem dolo malo incluſerit, obſederit: quíve fecerit, quò minus ſepeliatur, quò magis funus diripiatur, diſtrahatur: quíve per vim ſibi aliquē obligauerit. nam eam obligationem lex reſcindit. Si de vi, & poſſeſſione, vel dominio quæratur: ante cognoſcēdū de vi, q̄ de ꝓprietate rei, diuus Pius τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν reſcripſit. ſed & decreuit, vt pri⁹ de vi quæratur, quàm de iure dominij, ſiue poſſeſſionis. Qui vacantem mulierē rapuit, vel nuptā, vltimo ſupplicio punitur. & ſi pater B iniuriam ſuam precibus exoratus remiſerit: tamē extraneus ſine quinquennij præſcriptione reum poſtulare poterit: cùm raptus crimen legis Iuliæ de adulteriis poteſtatem excedat.

VI. VLPIANVS.

ET eum, qui puerum ingenuum rapuit, puniendū diuus Pius reſcripſit in hæc verba. Exemplū libelli dati mihi à Domitio Syluano nomine Domitij Syluani patrui, ſubiici iuſſi: motus querela eius, qua ſignificauit, filiū ſuū ingenuum iuuenem admodum raptum atque concluſum, mox verberibus ac tormentis vſque ad ſummum pericu-

C lum adflictum. Gemine chariſſime velim, audias eum: & ſi compereris hæc ita admiſſa, rem ſeuerè exſequaris.

VII. IDEM.

LEge Iulia de vi publica tenetur, qui cū imperium poteſtatémve haberet, ciuem Romanum aduerſus prouocationem necauerit, verberauerit, iuſſerítve quid fieri, aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur: item quod ad legatos, oratores, comitéſve attinebit, ſi quis quem eorum pulſaſſe, aut iniuria adfeciſſe arguatur.

VIII. MARTIANVS.

LEge Iulia de vi publica cauetur, ne quis reum vinciat, impediátve, quò minus Romæ intra certum tempus adſit.

IX. PAVLVS. *lib.* VII. *ad edictum.*

Armatos

ARmatos non vtique eos intelligere debemus,qui tela habuerint:ſed etiam eos,qui habent, quod nocere poteſt. D

X. VLPIANVS.

QVi dolo màlo fecerit, quò minus iudicia tutò exerceantur,aut iudices vt oportet iudicét:vel is,qui poteſtatem imperiúmve habebit,aliter,quàm ei ius erit,decernat,imperet,faciat.qui ludos pecuniámve ab aliquo inuito polliceri publicè, priuatímq; per iniuriam exegerit. item qui cum telo dolo malo in concione fuerit, aut vbi iudicium publicè exercebitur. exceptus eſt, qui propter venationem habeat homines, qui cum beſtiis pugnét. miniſtros enim ad ea habere conceditur. Hac lege tenetur,& qui conuocatis hominibus vim fecerit, quò quis verberetur, E & pulſetur, & ſi neque homo occiſus ſit. Damnato de vi publica aqua & igni interdicitur.

XI. PAVLVS.

HI,qui ędes alienas aut villas expilauerint,effregerint, expugnauerint: ſi quidem in turba cũ telis fecerint: capite puniuntur. Telorum autem appellatione omnia, ex quibus ſinguli homines nocere poſſunt, accipiũtur. Qui telum tutandæ ſalutis ſuæ cauſſa gerunt,non videntur hominis occidendi cauſſa portare.

XII. IDEM.

QVi noua vectigalia exercent,lege Iulia de vi publica tenentur.

F

AD LEGEM IVLIAM DE VI PRIuata. *Titulus* VII.

MARTIANVS.

DE vi priuata damnati pars tertia bonorũ ex lege Iulia publicatur:& cautũ eſt,ne ſenator ſit, nec decurio, aut vllum honorem capiat, néve in eum ordinem ſedeat, névè iudex ſit: & videlicet omni honore quaſi infamis ex ſenatuſconſulto carebit.Eadem pœna adficiuntur, qui ad pœnam legis Iuliæ de vi priuata rediguntur,& ſiquis ex naufragio dolo malo quid rapuerit.ſed & ex conſtitutionibus principum extra ordinem,qui de naufragiis aliquid diripuerint, puniuntur,

puniuntur. nam & diuus Pius reſcripſit nullam vim nautis
A fieri debere: & ſi quis fecerit, vt ſeueriſſimè puniatur.

II. SCAEVOLA.

Hac lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quò quis verberetur, pulſetur: neque homo occiſus erit.

III. MACER.

Nec intereſt, liberos, an ſeruos ſuos, an alienos quis ad vim faciendam conuocauerit. nec minus hi, qui conuocati ſunt, eadem lege tenentur. ſed & ſi nulli conuocati, nulliq́ue pulſati ſunt, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum ſit: hac lege teneri eum, qui id fecerit.

IIII. PAVLVS.

B Legis Iuliæ de vi priuata crimen committitur, cùm cœtũ aliquis & concurſum feciſſe dicitur, quò minus quis in ius produceretur: & ſi quis quæſtionem de alterius ſeruo habuiſſet. & ideo moderatius edicto prætoris de iniuriis vtendum eſſe, Labeo ait.

V. VLPIANVS.

Si quis aliquem deiecerit ex agro ſuo hominibus congregatis ſine armis: vis priuatæ poſtulari poterit.

VI. MODESTINVS.

Ex ſenatuſconſulto Voluſiano, qui improbè coëunt in alienam litem, vt quidquid ex condemnatiōne in rem ipſius redactum fuerit, inter hos communicaretur: lege Iulia de vi priuata tenentur.

C VII. CALLISTRATVS *lib. V. de Cognitionibus.*

Creditores ſi aduerſus debitores ſuos agant: per iudicem id, quod deberi ſibi putant, repoſcere debent. alioquin ſi in rem debitoris ſui intrauerint, nullo id concedente: diuus Marcus decreuit, ius crediti eos non habere. verba decreti hæc ſunt. optimum eſt, vt ſi quas putes te habere petitiones, actionib' experiaris. interim ille in poſſeſſione debet morari, tu petitor eſſe. & cùm Martianus diceret. vim nullam feci: Cæſar dixit, tu vim putas eſſe ſolum, ſi homines vulnerētur? vis eſt & tũc, quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit. nõ puto autem nec verecundiæ, nec dignitati, nec pietati tuæ conuenire, quidquam non iure facere. quiſquis igitur probatus mihi fue-

hi fuerit, rem vllam debitoris, non ab ipſo ſibi traditam, ſine vllo iudice temerè poſſidere (vel accepiſſe) ſibiq́ue ius in eam rem dixiſſe: ius crediti non habebit. D

VIII. MODESTINVS.

SI creditor ſine authoritate iudicis res debitoris occupet: hac lege tenetur, & in tertia parte bonorum multatur, & infamis fit.

† Quæ in puniendis circunſtantiis ſint obſeruanda differẽtiæ, copioſè & grauiter differit Plato dial. 9. de legibus

† AD LEGEM CORNELIAM DE SIcariis *& ueneficis.* Tit. VIII.

MARTIANVS.

LEge Cornelia de ſicariis & veneficis tenetur, qui hominẽ occiderit: cuiúſve dolo malo incendium factũ erit: quíve hominis occidendi, E furtíve faciendi cauſſa cum telo ambulauerit: quíve cùm magiſtrat⁹ eſſet, publicó ve iudicio prçeſſet, operã dederit, quò quis falſum indiciũ profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur. Prętera tenetur, qui hominis necandi cauſſa venenum confecerit, dederit: quíve falſum teſtimoniũ dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur: quíve magiſtratus iudéx ve quæſtionis ſub capitalem cauſſam pecuniam acceperit, vt publica lege reus fieret. Et qui hominem occiderit, punitur: non habita differentia, cuius conditionis hominẽ interemit. Diuus Hadrianus reſcripſit: eum, qui hominem occiderit, ſi non occidendi animo hoc F admiſerit, abſolui poſſe: & qui hominem nõ occiderit, ſed vulnerauerit, vt occîdat, pro homicida damnandum: & ex re conſtituendum hoc. nam ſi gladium ſtrinxerit, & eo percuſſerit: indubitatè occidendi animo id eum admiſiſſe. Sed ſi claui percuſſit, aut cucuma in rixa: quamuis ferro percuſſerit, tamen non occidendi animo: leniendam pœnam eius, qui in rixa caſu magis, quàm voluntate homicidium admiſerit. Item diuus Hadrianus reſcripſit: eum, qui ſtuprum ſibi vel ſuis pet vim inferentem occîdit, dimittendum. Sed & in eum, qui vxorem deprehenſam in adulterio occîdit, diuus Pius leniorem pœnam irrogãdam eſſe reſcripſit: & humiliore loco poſitũ in exſilium perpetuũ dari iuſſit, in aliqua dignitate poſitũ ad tẽpus relegari.

II. VLPIANVS.

A INauditum filium pater occidere non poteſt: ſed accuſare eum apud præfectum præſidẽmve prouinciæ debet.

III. MARTIANVS.

EIuſdem legis Corneliæ de ſicarijs & veneficis capite quinto, qui venenum malum necandi hominis cauſſa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit, plectitur. Eiuſdem legis pœna adficitur, qui in publicum mala medicamenta vendiderit, vel hominis necandi cauſſa habuerit. Adiectio autem iſta veneni mali oſtendit eſſe quædam & non mala venena. ergo nomen medium eſt, & tam id, quod ad ſanandum, quàm id, quod ad occidendum paratum eſt, continet. ſed & id, quod amatorium appellatur. ſed hoc ſolũ no-
B tatur in ea lge, quod hominis necandi cauſſa habet. ſed ex ſenatuſconſulto relegari iuſſa eſt ea, quæ non quidem malo animo, ſed malo exemplo medicamentum ad cõceptionem dedit, ex quo ea, quæ acceperat, deceſſit. Alio ſenatuſconſulto effectum eſt, vt pigmentarij, ſi cui temere cicutam, ſalamandram, aconytum, pityocampas, bupreſtim†, mandragoram, cantharidas, aut quid luſtramenti cauſſa dederint: pœna teneantur huius legis. Item is, cuius familia ſciente eo recuperandæ & adipiſcendæ poſſeſſionis cauſſa arma ſumpſerit. Item qui author ſeditionis fuerit, & qui naufragium ſuppreſſerit: quíve falſa indicia profeſſus fuerit, profitendáve curauerit, quo quis innocens cir-
C cumueniretur. Qui hominem libidinis vel promercij cauſſa caſtrauerit, ex ſenatuſconſulto pœna legis Corneliæ punitur. Legis Corneliæ de ſicariis & veneficis pœna inſulæ deportatio eſt, & omnium bonorum ademptio. ſed ſolent hodie capite puniri: niſi honeſtiore loco poſiti fuerint, quàm vt pœnam legis ſuſtineant. humiliores enim ſolent vel beſtiis ſubiici: altiores verò deportantur in inſulam. Transfugas licet (vbicunque inuenti fuerint) quaſi hoſtes interficere.

†Quid bupreſtũ et pityocãpa declarat Alexã. ab Alexã. lib. 2. Geni. die. cap. 10.

IIII. VLPIANVS.

LEge Cornelia de ſicariis tenetur, qui cùm in magiſtratu eſſet, eorum quid fecerit cõtra hominis necẽ, quod legibus permiſſum non eſt. Cùm quidam per laſciuiam cauſſam mortis præbuiſſet: comprobatum eſt factum Igna

tij Tau-

tij Taurini procōſulis Beticæ à diuo Hadriano, quod eum in quinquennium relegaſſet. Idem diuus Hadrianus reſcripſit. conſtitutum quidem eſt, ne ſpadones fierent: eos autem, qui hoc crimine arguerentur, legis Corneliæ pœna teneri, eorúmque bona meritò fiſco meo vindicari debere. ſed & in ſeruos, qui ſpadones fecerint, vltimo ſupplicio animaduertendum eſſe. & qui hoc crimine tenerentur, ſi non adfuerint, de abſentibus quoque, tanquā legis Corneliç teneantur, pronunciandum eſſe. Planè ſi ipſi, qui hanc iniuriam paſſi ſunt, proclamauerint: audire eos prçſes prouinciæ debet, & qui virilitatem amiſerint. nemo enim liberum ſeruúmve inuitū ſinentémve caſtrare debet: nec quis ſe ſponte caſtrandum præbere. at ſi quis aduerſus edictum meum fecerit: medico quidem, qui exciderit, capitale erit: item ipſi, qui ſe ſponte excidendum præbuit. D E

†*Thlibiæ q dicantur, pulchrè Alcia. l. Prater. 2. hoc ipſo tit. & Nebriſ. in lexico iuris ī dictione Thlaſiæ*

V. PAVLVS *lib. II. de officio proconſulis.*

HI quoque, qui thlibias† faciunt, ex conſtitutione diui Hadriani ad Nonium Haſtam in eadem cauſſa ſunt, qua hi, qui caſtrant.

VI. SCAEVOLA.

IS, qui ſeruum caſtrādum tradiderit, pro parte bonorum dimidia multatur ex ſenatuſconſulto, quod Neratio Vero & Annio Priſco conſulibus factum eſt.

In pœnis corporalibus lata culpa nō comparatur dolo, ſed mitius punitur. Bartolus.

VII. PAVLVS. F

IN lege Cornelia dolus pro facto accipitur: neque in hac lege culpa lata pro dolo accipitur. quare ſi quis ab alto ſe præcipitauerit, & ſuper alium venerit, eúmque occiderit: aut putator ex arbore, cùm ramum deiiceret, non proclamauerit, & prætereuntem occiderit: ad huius legis coërcitionem non pertinet.

VIII. VLPIANVS.

SI mulierem viſceribus ſuis vim intuliſſe, quo partum abigeret, conſtiterit: eam in exſilium præſes prouinciç exiget.

IX. IDEM.

FVrem nocturnum ſi quis occiderit: ita demum impune feret, ſi parcere ei ſine ſuo periculo non potuit.

X. IDEM.

X. IDEM.

A SI quis dolo inſulam meam exuſſerit: capitis pœna plectetur quaſi incendiarius.

XI. MODESTINVS.

CIrcumcidere filios ſuos Iudæis tãtum reſcripto diui Pij permittitur. in non eiuſdem religionis qui hoc fecerit: caſtrãtis pœna irrogatur. Seruo ſine iudice ad beſtias dato, non ſolùm qui vendidit, verùm & qui comparauit, tenebitur. Poſt legem Petroniam & ſenatuſconſulta ad eam legem pertinentia, dominis poteſtas ablata eſt ad beſtias depugnandas ſuo arbitrio ſeruos tradere: oblato tamen iudici ſeruo (ſi iuſta ſit domini querela) ſic pœnæ tradetur.

B XII. IDEM.

INfans, vel furioſus, ſi hominem occiderit, legis Corneliæ non tenetur: cùm alterum innocentia conſilij tuetur, alterum fati infelicitas excuſat.

XIII. IDEM.

EX ſenatuſconſulto eius legis pœna damnari iubetur, qui mala ſacrificia fecerit, habuerit.

XIIII. CALLISTRATVS.

DIuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit†. in maleficiis voluntas ſpectatur, non exitus.

XV. VLPIANVS.

NIhil intereſt, occìdat quis, an cauſſam mortis prębeat.

C XVI. MODESTINVS.

QVi cædem admiſerunt ſponte dolóve malo, in honore aliquo poſiti, deportari ſolent: qui ſecundo gradu ſunt, capite puniũtur. facilius hoc in decuriones fieri poteſt: ſic tamen, vt conſulto prius principe, & iubente id fiat: niſi fortè tumultus aliter ſedari non poſſit.

†Iuxta hoc eſt quod dicit Cice. in orat. pro Milone Interit' cauſſam nõ interitũ ſpectari oportere.

XVII. PAVLVS.

SI in rixa percuſſus homo perierit: ictus vniuſcuiuſque in hoc collectorum contemplari oportet.

AD LEGEM POMPEIAM DE PARricidiis. *Titulus* IX.

MARTIANVS.

† Quàm ſit deteſtādū hoc crimen quámque acerbè vindicādum, pclarè M. Ci. pro Roſcio Amerino.

LEge Pompeia de parricidiis† cauetur, ſi quis patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, materteram, conſobrinum, cōſobrinam, virum, vxorem, generum, nurum, ſocerum, ſocrum, vitricum, priuignum, priuignam, patronum, patronam occiderit, cuiúſve dolo malo id factum erit: vt pœna ea teneatur, quæ eſt legis Corneliæ de ſicariis. ſed & mater, quę filium filiámve occiderit, huius legis pœna adficitur: & auus, qui nepotem occiderit: & pręterea qui emit venenum, vt patri daret, quamuis non potuerit dare. D

II. SCAEVOLA.

FRater autem eius, qui cognouerat tātum, nec patri indicauerat, relegatus eſt: & medicus ſupplicio adfect' eſt. E

III. MARTIANVS.

SEd ſciendum eſt Pompeia lege de conſobrino comprehenſum eſſe: ſed nō eos etiam pariter complecti, qui pari propioréve gradu ſint. Sed & nouercæ & ſponſæ perſonæ omiſſæ ſunt. ſententia tamen legis continentur.

IIII. IDEM.

CVm pater & mater ſponſi & ſponſæ ſocerorū, vt liberorum ſponſi generorū appellatione contineantur.

V. IDEM.

DIuus Hadrianus fertur, cùm in venatione filiū ſuum quidam necauerat, qui nouercam adulterabat, in inſulam eū deportaſſe: quod latronis magis, quàm patris iure eum interfeciſſet. nam patria poteſtas in pietate debet, non atrocitate conſiſtere. F

VI. VLPIANVS.

VTrum qui occiderint parentes, an etiam cōſcij pœna parricidij adficiantur, quæri poteſt. & ait Mætianus, etiā cōſcios eadē pœna adficiendos, non ſolū parricidas. proinde conſcij etiā extranei eadem pœna adficiendi ſunt.

VII. IDEM.

SI ſciente creditore ad ſcelus committendum pecunia ſit ſubminiſtrata: vtputa ſi ad veneni mali cōparationem, vel etiam vt latronibus aggreſſoribúſq; daretur, qui patrem interficerent: parricidij pœna tenebitur, quique quæſierit pecuniam, quiq; eorum ita crediderit, aut à quo ita

ita cauerit.

A *Qui parricidii poſtulatus eſt,& nondum condemnatus,poteſt teſtamentum facere:niſi ſibi mortem metu pœnæ conſciuerit,quia tunc fiſcus ſuccedit.*

VIII. IDEM.

PArricidij poſtulatus,ſi interim deceſſerit,ſi quidem ſibi mortem conſciuit : ſucceſſorem fiſcum habere debebit. ſi minus:eũ,quẽ noluit:ſi modò teſtamentũ fecit. ſi inteſtat' deceſſerit:eos hæredes habebit, qui lege vocanẽ.

IX. MODESTINVS.

POena parricidij† more maiorũ hęc inſtituta eſt.parricida virgis ſanguineis verberatus,deinde in culleo inſuitur cum cane, gallo gallinaceo, vipera,& ſimia. deinde in mare profundum culleus iactatur. hoc ita,ſi mare proximum ſit.alioquin beſtiis obiicitur ſecundum diui Hadriani conſtitutionem.qui alias perſonas occiderant,præter patrem & matrem,& auum, & auiam,quos more maiorum puniri ſuprà diximus:capitis pœna plectũtur,aut vltimo ſupplicio mactantur. B

† Vide in hãc.l Caliũ Rhodi. lib.6.lect. anti.c.43.

Nemo debet duplici contritione conteri,quia afflicto non eſt danda afflictio.

Sanè ſi per furorem aliquis parentem occiderit:impunitus eſt,vt diui fratres reſcripſerunt ſuper eo, qui per furorem matrem necauerat. nam ſufficere furore ipſo eum puniri: diligentiúſque cuſtodiendum eſſe, aut etiam vinculis coërcendum. C

X. PAVLVS.

EOrum,qui parricidij pœna teneri poſſunt, ſemper accuſatio permittitur.

AD LEGEM CORNELIAM DE FALſis,& de ſenatuſconſulto Liboniano. Titulus X.

MARTIANVS.

POena legis Cornelię irrogatur ei,qui in falſas teſtationes faciendas, teſtimoniáve falſa inuicem dicenda dolo malo coierit. Item, qui ob inſtruendam aduocationem teſtimoniáve pecuniam acceperit, pactúſve fuerit, ſocietatémve

coierit ad obligationem innocentium: ex ſenatuſconſulto coërcetur. Sed & ſi quis ob denunciandũ, remittendúmve teſtimonium, dicendum, vel non dicendum pecuniã acceperit: pœna legis Corneliæ adficitur. & qui iudicẽ corruperit, corrumpendúmve curauerit, ſed & ſi iudex conſtitutiones principum neglexerit, punitur. Qui in rationibus, tabulis, cereíſve, vel alia qua re, ſiue conſignatione falſum fecerint, vel rem amouerint: perinde ex his cauſſis, atque ſi erãt falſarij, puniũtur. ſic & diuus Seuerus lege Cornelia de falſis damnauit præfectum Aegypti: quod inſtrumẽtis ſuis, cùm præerat prouinciæ, falſum fecerit. Is, qui peruertit viui teſtamentum, legis Corneliæ pœna tenetur. D

Is, qui depoſita inſtrumenta apud alium, ab eo prodita eſſe aduerſariis ſuis dicit: accuſare eum falſi poteſt. E

Hic incipit ſecunda pars, in qua incipit tractare de crimine quaſi falſi. Bartolus.

Ad teſtamenta militum ſenatuſconſultum pertinet, quo lege Cornelia tenetur, qui legatum ſibi fideive cõmiſſum adſcripſerit. Inter filium, & ſeruum, & extraneum teſtamentum ſcribentes hoc intereſt: quod in extraneo, ſi ſpecialier ſubſcriptio facta eſt, QVOD ILLI DICTAVI, ET RECOGNOVI, pœna ceſſat, & capi poteſt. in filio vel ſeruo, vel generalis ſubſcriptio ſufficit, & ad pœnam euitandam, & ad capiendum. Ex illa quoque cauſſa falſi pœnæ quis ſubiicitur, vt diui quoque Seuerus & Antoninus conſtituerunt. Tutores, & curatores, & hi, qui officio depoſito non reſtituerunt tutelam vel curationem, cum fiſco contrahere non poſſunt. At ſi quis aduerſus hãc legem præfectis ærario obrepſerit: vt perinde puniatur, ac ſi falſum commiſiſſet. ſed ad illos hoc non pertinet (vt iidem principes reſcripſerunt) qui antè, quàm tutelam ſuſciperent, hoc geſſerunt. nec enim excuſationes admiſiſſe, ſed fraudes excluſiſſe videntur. Iidem principes reſcripſerunt: ita demum eum, qui rationẽ tutelæ vel curæ nondum reddiderit, cum fiſco contrahere non debere: ſi viuat is, cuius tutela adminiſtrata eſt. nam ſi deceſſerit: licet nõdum hæredi eius rationem reddiderit: iure eum contrahere. ſed & ſi iure hæreditario ſucceſſerunt in fiſcalem contractum tutor, vel curator, licet ante rationem redditam: F

non

non puto pœnam locum habere, licet adhuc viuat is, cu-
A ius tutela vel cura adminiſtrata eſt. Pœna falſi†, vel quaſi falſi, deportatio eſt, & omnium bonorum publicatio: & ſi ſeruus eorum quid admiſerit, vltimo ſupplicio adfici iubetur.

†Lex autē antiqua falſi conuictum de ſaxo deiici iubebat, vt refert Ale. ab Alexā. li. 6. Gen. die. ca. 10.

II. IVLIANVS.

QVi teſtamentum amouerit, cælauerit, rapuerit, deleuerit, interleuerit, ſubiecerit, reſignauerit: quíve teſtamentum falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit, immutauerit dolo malo, cuiúſve dolo malo id factum erit: legis Corneliæ pœna damnatur.

III. PAVLVS.

QVi ignorans falſum eſſe teſtamentū, vel hæreditaté adiit, vel legatū accepit, vel quoquo modo agnouit:
B falſum teſtamentum dicere non prohibetur.

IIII. IDEM.

SI quis cùm falſò ſibi legatum adſcribi curaſſet, deceſſerit: id hæredi quoque extorquendum. Inde quoque diuus Marcus reſcripſit, cùm quidam à patre hæres inſtitutus codicillos intercidiſſet, & deceſſiſſet: fiſco tantum putauit eſſe vindicandum, quātum per codicillos erogari potuiſſet, id eſt vſque ad dodrantem.

V. IVLIANVS.

SEnatus pœnā remiſit ei, qui legata à ſe teſtamento data codicillis ſua manu ſcriptis ademerat. ſed & quia iuſ-
C ſu patris id fecerat, & annorum vigintiquinque erat: hæreditatem quoque ei capere permiſſum eſt.

Si legatum eſt inualidum ratione rei legatæ, vel alterius vicii viſibilis: aſſcribens pœna falſi tenetur: ſecus ſi vitium eſſet inuiſibile. B.

VI. AFRICANVS.

SI quis legatū ſibi adſcripſerit: tenetur pœna legis Corneliæ, quāuis inutile legatū ſit. nam & eum teneri conſtat, qui eo teſtamento, quod poſtea ruptum eſt, vel etiam quod initio non iure fiebat, legatum ſibi adſcripſit. hoc tamen tunc verum eſt, cùm perfectum teſtamentum erit. cæterùm ſi non ſignatum fuerit: magis eſt, vt ſenatuſconſulto locus non ſit: ſicuti nec interdictum de tabulis teſtamenti exhibendis locum habet. prius enim oportet eſſe aliquod teſtamentum, vel non iure factum, vt ſenatuſcon-

ſulto locus ſit.nam & falſum teſtamentum id demum rectè dicitur,quod ſi adulterinum non eſſet, verùm iamè teſtamenium rectè diceretur. ſimiliter igitur & non iure factum teſtamentum id appellatur, in quo ſi omnia rite facta eſſent, iure factum diceretur. Si inſtitutus hæres exhæredationem nominatim filij vel aliarum perſonarũ adſcribit: ſenatuſconſulto tenetur. ſimiliter & is, qui libertatem ſua manu ademit ſeruo teſtatoris,& maximè,cui à ſe legata vel fideicommiſſa data erant : ſenatuſconſulto tenetur. D

Si patronus in teſtamento liberti legatum ſibi adſcripſerit,& venia impetrata abſtinere à legato iuſſus erit:an emolumentum bonorum poſſeſſionis contra tabulas habere poſſit? & magis placet, non poſſe. non tamen huic conſequens eſt, vt & ſi vxor doté, vel creditor id,quod in diem ſibi debetur,ſibi adſcripſerit:ſimiliter venia impetrata abſtinere ſe à legato iubeatur, aut mulieri dos, aut creditori actio ſua denegari debeat: ne eorum vterque meritò debito careat. E

VII. MARTIANVS.

NVllo modo ſerui cum dominis ſuis conſiſtere poſſunt: cùm omnino neque iure ciuili, neque prætorio, neque extra ordinem computtãur:prçterquàm quod fauorabiliter diuus Marcus & Commodus reſcripſerunt, cùm ſeruus quereretur, quod tabulæ teſtamenti, quibus ei data erat libertas,ſupprimerentur: admittendũ ad ſuppreſſi teſtamenti accuſationem. F

VIII. VLPIANVS.

QVicunque numos aureos partim raſerint,partim tinxerint,vel finxerint:ſiquidé liberi ſunt,ad beſtias dari:ſi ſerui,ſummo ſupplicio adfici debent.

IX. IDEM.

LEge Cornelia cauetur, vt qui in aurum vicij quid addiderit,quiúe argenteos numos adulterinos conflauerit, falſi crimine teneatur. Eadem pœna adficitur etiam is,qui cùm prohibere tale quid poſſet,non prohibuit. Eadem lege exprimitur,ne quis numos ſtãneos,plũbeos emere,védere dolo malo vellet. Pœna legis Corneliç irrogatur ei,qui quid aliud, q̃ in teſtamento, ſciens dolo malo falſum ſignauerit,ſignariúe curauerit:ité qui in falſas teſtationes

tiones faciendas teſtimoniáve falſa inuicem dicenda do-
A lo malo coierint. Qui delatorem ſubmiſit in cauſſa pecuniaria: eadem pœna tenetur, qua tenentur hi, qui ob inſtruendas lites falſas pecuniam acceperunt.

X. MARCELLVS.

DE eo, qui ei, in cuius poteſtate eſt, eique, qui in eadem poteſtate eſt, adſcripſerit: nihil ſenatuſconſultis cauetur. ſed hoc quoque caſu committitur in legem: quia huius rei emolumētum ad patrem dominumúe pertinet, ad quē pertineret, ſi fili⁹ ſeruusúe ſibi adſcripſiſſet.

Illud cōſtat: ſi extraneo quis adſcripſerit legatum: licet poſtea viuo teſtatore in poteſtate eum habere cœperit: ſenatuſconſultis locum non eſſe.

B XI. MARTIANVS.

SI pater filio ſuo militi, quem habet in poteſtate, teſtamento commilitonis filij aliquid adſcripſerit, quem commilitonem in militia nouit: quia patri non adquiritur: extra pœnam eſt. & cū matri filius adſcripſerit: diui fratres reſcripſerunt, cū iuſſu teſtatoris hæc ſcripſit, impunitum eum eſſe, matremq́ue poſſe capere.

Turpia lucra ſunt ab hæredibus extorquenda.

XII. PAPINIANVS.

CVm falſi reus ante crimen illatum, aut ſententiam dictam vita decedit: ceſſante lege Cornelia, quod ſcelere quæſitum eſt, hæredi non relinquitur.

C XIII. IDEM.

FAlſi nominis vel cognominis adſeueratio pœna falſi coërcetur.

Spoliatus dignitate ad tempus, finito tempore reſtituitur ad ſuā dignitatem. Bar.

Ordine decurionum decem annis aduocatum motum, qui falſum inſtrumentum cognoſcente præſide recitauit, poſt finem temporis dignitatē reſpondi recuperare: quoniam in Corneliam falſo recitato, non facto non incidit. eadem ratione plebeium ob eandem cauſſam exſilio temporario punitum, decurionem poſt reditum rectè creari.

Filius emancipatus aſſcribēs legatum ſibi & Titio vel ſeruo ſuo & Titii in teſtamento patris: non excuſatur à pœna falſi, licet iuſſu patris fecerit: & legatum nulli adquiritur.

XIIII. PAVLVS.

FIlius emancipatus, cũ ſcriberet patris teſtamentum, iuſſu patris ſeruo communi Titij & ſuo legatũ adſcripſit. quæro quis exitus quæſtionis ſit? Reſpondi. plures quæſtiones coniunxiſti. & quidem quantum ad ſenatuſcõſultum pertinet, quo prohibemur nobis, vel his, quos in poteſtate habemus, adſcribere legatum: emãcipatus quoque filius eadẽ pœna tenebitur, licet iuſſu patris ſcripſerit. excuſatus enim is videtur, qui in poteſtate eſt, ſicut ſeruus: ſi tamen iuſſus ex ſubſcriptione teſtatoris appareat. ſic enim inueni ſenatum cenſuiſſe. Sequens quæſtio eſt: quoniam placet id, quod illicitè ſcriptum eſt, pro non ſcripto eſſe: quod ſeruo communi ſcribentis & alterius adſcriptum eſt, vtrum in totum pro non ſcripto ſit: an quantum ad eum tantum, qui adſcripſit, cæterũ ſocio totũ debeatur? & inueni Marcellum apud Iulianum adnotaſſe. nã cũ Iulianus ſcripſiſſet, ſi ſibi & Titio adſcripſiſſet, aut ſeruo communi, cũ pro nõ ſcripto ſit, facillimè quæri poſſe, quantũ Titio & ſocio eius adquiratur: ita adiicit ipſe Marcellus. quemadmodũ ſocio debebitur, ſi quaſi falſum nomen ſerui ſubducitur? quod & in præſenti quæſtione obſeruandum eſt. Maritus ſeruum dotalem manumiſit, & in teſtamento eius legatum ſibi adſcripſit. quæſitum eſt, quid mulier ex lege Iulia conſequi poſſit? Reſpondi. & patronum incidere in pœnam edicti diui Claudij, dicendum eſt, & filium emancipatum (licet præteriri poſſit) petere bonorum poſſeſſionẽ. ergo ſi nihil habet patronus ex bonis liberti: non tenebitur mulieri. An ideo teneri poteſt, quod adiectũ eſt in lege, AVT DOLO FECIT, QVÒ MINVS AD EVM PERVENIAT? ſed nihil fecit in fraudẽ mulieris. nõ enim aduerſus illã hoc excogitauit. An ideo nõ denegamus huic actiones, quoniã alij reſtituturus eſt? atquin cũ is ſibi iuſſu teſtatoris legatum adſcripſit: etiam ſi fidei ſuæ ſimiliter iubente teſtatore cõmiſit, vti id alij reſtitueret: ſenatus iuſſit eum nihilominus à legato abſtinere, idq́ue apud hæredem remanere cũ onere fideicommiſſi.

XV. CALLISTRATVS.

DIuus Claudius edicto præcepit, adiiciendum legi Corneliæ,

Corneliæ,vt ſi quis cũ alterius teſtamentum vel codicil-
A los ſcriberet,legatum ſibi ſua manu adſcripſiſſet:perinde teneretur,ac ſi commiſiſſet in legem Corneliam.& ne vel his venia daretur,qui ſe ignoraſſe edicti ſeueritatem prętendant. Scribere autem ſibi legatum videri non ſolum eum,qui manu ſua id facit : ſed etiam qui per ſeruum ſuũ, vel filium,quem in poteſtate habet,dictante teſtatore,legato honoratur. Planè conſtitutionibus principalibus cauetur,vt ſi teſtator ſpecialiter ſubſcriptione ſua declarauerit,dictaſſe ſeruo alicuius , vt domino eius legatũ ab hæredibus ſuis daretur:id valere,nec generalem ſubſcriptionem teſtatoris valere aduerſus authoritatem ſenatuſconſulti.& ideo legatum pro non ſcripto habendũ: & ſer
B uo,qui etiam ſibi legatum adſcripſit,veniam dari. ego tutius eſſe puto veniam ab Imperatore petẽdã : ſcilicet eo, quod relictum eſt,abſtinentibus. Item ſenatus cenſuit, vt ſi ſeruus domini ſui iuſſu teſtamẽto codicillisúe libertatem ſibi adſcripſerit:ob eam rem, quod ipſius manu adſcriptum eſt,non ideo minus liber ſit, ſed libertas ei ex fideicommiſſi cauſſa præſtetur: ſi modò poſt eam ſcripturã manu ſua teſtator teſtamento codicillíſve ſubſcripſit.

Et quatenus de ſola ſpecie fideicõmiſſæ libertatis hoc ſenatuſcõſulto continebatur:diuus Pius reſcripſit, ſentẽtiam magis ſequendam eſſe huius ſenatuſconſulti,ꝙ ſcripturam.nam ſeruos,cũ dominis ſuis parent,neceſſitatẽ po
C teſtatis excuſari:ſi tamen accedat domini authoritas ſubſcribentis ſe ea dictaſſe,& recognouiſſe.videri enĩ ait ipſius domini manu ſcripta,cuius voluntate ea ſcripta ſunt. Quod tametſi(inquit)ad liberas perſonas , in quas nullũ ius teſtator habuerit,extendi non debet:quæri tamen debet,an æquè ſubſequendi neceſſitas, & honeſta excuſatio ſit non facientibus,quod non ſit conceſſum. Matri quoque,cui per ſeruum ſuum dictante filio legatum ſcriptum eſſet : veniam tribuendam legis Corneliæ placuit.idẽ in filia,quæ dictante matre ſua,per ignorantiam iuris legatũ ſibi ſcripſerat,cenſuit ſenatus. Si quis duobus hæredibus inſtitutis adiecerit , vt ſi alteruter hæres ſine liberis deceſſiſſet:ei,qui ſupereſſet, & liberos haberet, hæreditas redderetur:vel ſi ſine liberis vterque deceſſiſſet,hæ-

reditas

reditas deinde alia manu ſcriptori teſtaméti reſtitueretur: placet teſtamétario pœnã legis Corneliæ remitti.ſed benignius eſt,vt etiam ea,quæ ſupraſcripta ſunt, ſimili modo conſequatur. D

XVI. PAVLVS.

PAulus reſpondit.inſtrumentorum ſubreptorũ crimen non eſſe publici iudicij,niſi teſtamẽtum alicuius ſubreptum arguatur. Paulus reſpondit.legis Corneliæ pœna omnes teneri,qui etiam extra teſtamentorũ cætera falſa ſignaſſent.ſed & cæteros, qui in rationibus, tabulis, literis publicis,aliáve qua re,ſiue conſignatione falſum fecerunt,vel vt verum non appareat,quid cælauerunt, ſubripuerunt,deleuerunt,ſubiecerunt,reſignauerunt: eadem pœna adfici ſolere,dubium non eſſe. E

XVII. IDEM.

CVm quidam ſua manu ſeruum ſibi legatum ſcripſiſſet, & eum manumittere rogatus eſſet: ſenatus cenſuit,ab omnibus hæredibus eum manumittendum.

XVIII. IDEM.

VXori legatum in alieno teſtamento adſcribere non prohibemur. Qui ſe filio teſtatoris impuberi tutorem adſcripſit:& ſi ſuſpectus eſſe prẹſumitur,quod tutelam vltro videatur adfectaſſe:tamen ſi idoneus eſſe adprobetur,non ex teſtamento,ſed ex decreto tutor dandus eſt:nec excuſatio eius admittetur, quia conſenſiſſe videtur voluntati teſtatoris. F

XIX. IDEM.

QVi falſam monetam percuſſerint, ſi id totum formare noluerunt,ſuffragio iuſtæ pœnitentiæ abſoluuntur. Accuſatio ſuppoſiti partus nulla temporis præſcriptione depellitur:nec intereſt,deceſſerit,nécne ea,quæ partum ſubdidiſſe contenditur.

XX. HERMOGENIANVS.

FAlſi pœna coërcentur,& qui ad litem inſtruẽdã aduocatione teſtibusúe pecuniam acceperunt: obligationem,pactionem fecerunt, ſocietatem inierunt: & vt aliquid eorum fieret,curauerunt.

XXI. PAVLVS.

QVi duobus in ſolidum eandem rem diuerſis contra-

ctibus

ctibus vendiderint, pœna falſi coërcentur: & hoc diuus
A Hadrianus conſtituit. his adiungitur & is, qui iudicem corruperit: ſed remiſſius puniri ſolent, & ad tempus relegantur, nec bona illis auferuntur.

XXII. IDEM.

IMpuberem in hoc edictum incidere, dicẽdum nõ eſt: quoniam falſi crimine vix poterit teneri, cũ dolus malus in eam ætatem non cadit. Si ei filio, qui apud hoſtes eſt, adſcripſerit pater legatum: dicendum eſt, reuerſo eo, incidere in pœnam ſenatuſcõſulti. quod ſi ibi deceſſerit: innocens pater exiſtimabitur. Sed ſi emancipato filio adſcribit: rectè id faciet. item in adoptionem dato. Itẽ ſi ſeruo, cui moram fecerit in fideicõmiſſaria libertate præ-
B ſtanda, adſcripſerit: dicendum eſt, extra ſententiam ſenatuſconſulti eum eſſe: quoniam placet, omne, quod per huiuſmodi ſeruũ adquiſitũ eſt, reſtitui oportere manumiſſo. Sed & ſi ei ſeruo, qui bona fide ſeruit, aliquid adſcribat: quamquã ad cogitationem animi nocens eſt, quia ei adſcribit, quem ſuũ putat: ſed quoniam neque legatum, neque hæreditas bonæ fidei poſſeſſori adquiritur: dicemus eum pœnæ eximendũ eſſe. Si dominus adſcripſerit ſeruo legatum, cũ liber erit: dicimus ſenatuſconſulto dominũ excuſatum eſſe, qui compẽdio ſuo nullo modo proſpexerit. idem & de filio poſtea emancipato dici poteſt. Qui codicillos ante teſtamẽtum factos, in quibus legatum ei ad-
C ſcriptum erat, confirmat: in ſenatuſconſultũ incidit. quod & Iulianus ſcribit. Adimendo quoq; aliquid, in pœnã incidere debet, quaſi ſibi aliquid dederit: veluti ſi ſeruo legato ſibi, eodemq; manumiſſo libertatem ſua manu ademerit. hæc ita, ſi voluntate teſtatoris ademit. nam ſi ignorante eo: libertas valebit. idem ſi rogatus reſtituere legatum ſibi adſcriptum, fideicommiſſario ademerit. Qui liberti ſua manu adſignationem adſcripſit: non verbis, ſed ſententia ſenatuſconſulti tenetur. Item non continetur verbis ſeru⁹, qui alieno teſtamẽto fideicõmiſſam libertatẽ ſibi adſcripſerit. ſed de hoc poteſt hæſitari: quoniã (vt ſuprà diximus) ſenatuſcõſultũ ita demũ ei, qui libertatẽ fideicõmiſſam in teſtamẽto dñi adſcripſit, pœnã remiſit, ſi domin⁹ ſubſcripſit. imò magis dicẽdũ hũc cõtra ſenatuſconſul-

conſultum facere, quàm eum, qui legatum ſibi adſcripſit: cùm libertas omnino ipſi competitura ſit, legatum autem adquiri domino poſſit. Si teſtamétarius ſeruo ſuo fideicommiſſam libertatem dederit: videamus, ne extra pœnã ſit, cùm nullum ipſius commodum ſit: niſi ideo adſcripſerit, vt ſeruus magno precio redimatur ab eo, & manumittatur. ſed & ille, qui cum Titio fundus legaretur, adiecit ſua manu conditionem pecuniæ ſibi dandæ, in voluntatem ſenatuſconſulti incidit. Qui autem voluntate patris ſe exhæredat, vel legatum ſibi adimit: neque verbis ſenatuſconſulti, neque ſententia continetur. D

XXIII. IDEM.

QVid ſit falſum, quærit. & videtur id eſſe: ſi quis chirographum alienum imitetur, aut libellum, vel rationes intercîdat, vel deſcribat: non qui aliâs in computatione, vel in ratione mentitur. E

A crimine falſi poteſt quis libere deſiſtere ante ſententiam ſecundum gloſ. Bartolus.

XXIIII. SCAEVOLA.

A Thales ſeruus, cui teſtamento Vetiti Callinici domini per fideicommiſſum libertas & portio hæreditatis relicta erat ab his, qui ex vndecim portionibus hæredes erant inſtituti: profeſſus eſt indicium apud Maximillã filiam teſtatoris ex parte duodecima hæredem ſcriptã, ſe poſſe probare falſum teſtamentũ Vetiti Callinici: & apud magiſtratũ interrogatus à Maximilla, profeſſus eſt probaturum ſe, quemadmodum ſit falſum factum teſtamentũ. & cùm in crimine falſi ſubſcripſiſſet Maximilla, in ſcriptoré teſtamenti & Proculum cohęredem acta cauſſa: præfectus vrbi falſum teſtamentũ non eſſe pronunciauit, & Maximillæ parté duodecimã à fiſco cogi iuſſit. quæſitum eſt, an Athali libertas & fideicõmiſſum poſt hæc facta debeãtur? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, deberi. F

XXV. VLPIANVS.

QVi nomine prætoris literas falſas reddidiſſe, edictúmve falſum ꝓpoſuiſſe dicetur, ex cauſſa actione in factum pœnali tenetur, quanquam legis Corneliæ reus ſit.

XXVI. MARTIANVS.

Si quis

SI quis patris ſui teſtamentum aboleuerit, & quaſi inteſtatus deceſſiſſet, pro hærede geſſerit, atq; ita diem A ſuum obierit: iuſtiſſimè tota hæreditas paterna hæredibus eius eripietur.

XXVII. MODESTINVS.

EOs, qui inter ſe diuerſa teſtimonia præbuerunt, quaſi falſum fecerint, præſcripto legis Corneliæ teneri, pnunciatum eſt. & eum, qui cōtra ſignum ſuum falſum præbuit teſtimonium, pœna falſi teneri pronunciatum eſt.

De imprudētia eius, qui diuerſa duob⁹ teſtimonia præbuit, cui⁹ ita anceps fides vacillat, quin crimine falſi teneatur, nec dubitandum eſt. Qui ſe pro milite geſſit, vel illicitis inſignibus eſt vſus, vel falſo diplomate vias cōmeauit: B pro admiſſi qualitate grauiſſimè puniendus eſt.

XXVIII. IDEM.

SI à debitore prolato die pignoris obligatio mētiatur: falſi crimini locus eſt.

XXIX. IDEM.

SI quis obrepſerit præſidi prouinciæ: tam per acta, q̃ per libelli interpellationem nihil agit. imò ſi accuſatus fuerit: pœnam temeratoris luit. Perinde enim punitur, atq; ſi falſum fecerit. ſunt enim reſcripta de ea re. ſufficit autē vnum argumenti cauſſa referre, cuius verba hęc ſunt. Alexander Auguſtus Iulio Marillo. ſi libello dato aduerſarius tuus veritatem in precibus ab eo datis non adiecit: ſubſcri C ptione vti non poteſt. imò ſi accuſatus fuerit: & pœnam ſufferre debet.

XXX. IDEM.

LEge Cornelia teſtamētaria obligatur, qui ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit. De partu ſuppoſito ſoli accuſant parentes, aut hi, ad quos ea res pertinet: nō quilibet ex populo, vt publicam accuſationem intendat.

XXXI. CALLISTRATVS.

DIuus pius Claudio reſcripſit, pro menſura cuiuſcūque delicti conſtituendum in eos, qui apud iudices inſtrumenta protulerunt, quæ probari nō poſſint. at ſi plus eos meruiſſe videatur, quàm ex forma iuriſdictionis pati poſſint: vt Imperatori deſcribatur, æſtimaturo, quatenus coërceri debeant. Sed diuus Marcus cū fratre ſuo pro ſua huma-

humanitate hanc rem temperauit: vt ſi (quod plerumque euenit) per errorem huiuſmodi inſtrumenta proferantur: D
ignoſcatur eis, qui tale quid protulerint.

XXXII. MODESTINVS.

HOdie qui edicta propoſita dolo malo corrumpunt, falſi pœna plectuntur. Si venditor menſuras publicè probatas vini, frumenti, vel cuiuſlibet rei, aut emptor corruperit, dolóve malo fraudem fecerit: quanti ea res eſt, eius duplo condemnatur: decretoque diui Hadriani præceptum eſt, in inſulam eos relegari, qui pondera aut menſuras falſaſſent.

XXXIII. IDEM.

SI quis falſis conſtitutionibus nullo authore habito vtitur: lege Cornelia aqua ei & igni interdicitur. E

Huius legis author fuit. L. *Piſo, vt refert Cic. Act.* 5. *in Verrem.*

AD LEGEM IVLIAM REPEtundarum. Tit. XI.

I. MARTIANVS.

LEx Iulia repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, miniſterióve publico cepit, vel cũ ex cohorte cuius eorum eſt. Excipit lex, à quibus licet accipere: à ſobrinis, ꝓpioréve gradu cognatis ſuis, vxore.

II. SCAEVOLA.

DAtur ex hac lege & in hæredes actio intra annum, dumtaxat à morte eius, qui arguebatur. F

III. MARTIANVS.

LEge Iulia repetundarum tenentur, qui cùm aliquã poteſtatem haberent, pecuniam ob iudicandum, vel non iudicandum, decernendúmve acceperint:

IIII. VENVLEIVS.

VEl quo magis aut minus quid ex ſuo officio facerét.

V. MARTIANVS.

IN comites quoq; iudicum ex hac lege iudicium datur.

VI. VENVLEIVS SATVRNINVS.

lib. III. *publicorum iudiciorum.*

EAdem lege tenentur, qui ob denunciandum, vel non denunciandum, teſtimonium pecuniam acceperint.

Hac

Hac lege dãnatus teſtimonium publicè dicere, aut iudex eſſe, poſtularéve prohibetur. Lege Iulia repetundarum cauetur, ne quis ob militem legendum, mittendúmve æs accipiat: néve quis ob ſententiam in ſenatu, cõſilióve publico dicendam pecuniam accipiat, vel ob accuſandum, vel non accuſandum: vtq; vrbani magiſtratus ab omni ſorde ſe abſtineant, néve plus doni munerísve in anno accipiant, q̃ quod ſit aureorum centum.

A

VII. MARCELLVS.

Lex Iulia de repetundis præcipit, ne quis ob iudicem arbitrúmve dandum, mutandum, iubendúmve, vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum, non iubendum, vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica coniiciẽdum, vinciendum, vincirive iubendum, vel ex vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, abſoluendúmve, néve ob litem æſtimandam, iudiciúmve capitis pecuniæ úe faciẽdum, vel non faciendum aliquid accipiat. Apparet autem, quod lex ab exceptis quidem in infinitum capere permittit. ab his autem, qui hoc capite enumerantur, à nullo, nec vllam quantitatem capere permittit. Illud quoque cauetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, adprobandum, ſarta tecta tuenda, antequàm perfecta, probata, præſtita lege erunt. Hodie ex lege repetundarum extra † ordinem puniuntur: & plerumque vel exſilio puniũtur, vel etiam durius, prout admiſerint. quid enim ſi ob hominem necandum pecuniam acceperint: vel licet nõ acceperint, calore tamẽ inducti interfecerint vel innocentem, vel quem punire non debuerãt? capite plecti debent, vel certè in inſulam deportari, vt plerique puniti ſunt.

B

C

† Lex antẽ. 12. tab. pœnã capitis irrogabat vt refert Gel. lib. 20. noct. Atti. cap. 1.

VIII. PAVLVS.

Quod contra legem repetundarũ proconſuli vel prætori donatum eſt, non poterit vſucapi. Eadẽ lex venditiones, item locationes eius rei cauſſa pluris minorísve factas irritas facit: impeditque vſucapionem, priuſquàm in poteſtatem eius, à quo profecta res ſit, hæredíſve eius veniat.

IX. PAPINIANVS.

Qui

QVi munus publicè mandatum accepta pecunia rupe-runt, crimine repetundarum poſtulantur. D

AD LEGEM IVLIAM DE ANnona. Tit. XII.

I. MARTIANVS.

COnſtitit inter ſeruum & dominum iudicium, ſi annonam publicam fraudaſſe dicat dominum.

II. VLPIANVS.

LEge Iulia de annona pœna ſtatuitur aduerſus eum, qui contra annonã fecerit, ſocietatémve coierit, quo annona carior fiat. Eadem lege cõtinetur, ne quis nauẽ nautámve retineat, aut dolo malo faciat, quò magis detineatur: & pœna viginti aureorum ſtatuitur. E

III. PAPYRIVS IVSTVS.

IMperatores Seuerus & Antoninus Auguſt' in hæc verba reſcripſerunt, minimè ęquum eſt, decuriones ciuibus ſuis frumentum vilius, quàm annona exigit, vendere.

Item reſcripſerunt: vt ius non eſſet ordini cuiuſque ciuitatis precium grani, quod inuehitur, ſtatuere. Item in hæc verba reſcripſerunt. & ſi non ſolent hoc genus nunciationis mulieres exercere: tamen quia demonſtraturam te ea, quę ad vtilitatem annonæ pertinent, polliceris: prę-fectum annonæ docere potes. F

AD LEGEM IVLIAM PECVLAtus, & de ſacrilegiis, & reſiduis. Tit. XIII.

I. VLPIANVS.

LEge Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia ſacra, religioſa, publicáve auferat: néve intercipiat, vel in rem ſuam vertat: néve faciat, quo quis auferat, niſi cui vtique lege licebit: néve quis in aurum argentúmve, aut ęs publicum quid indat, néve immiſceat: néve quo quid indatur, immiſceatur, faciat ſciens dolo malo, quo id peius fiat.

II. PAVLVS.

Lege

A Lege Iulia de reſiduis tenetur,qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem, retinuit, neque in eum conſumpſit..

III. VLPIANVS.

Peculatus † pœna aquæ & ignis interdictioné,in quam hodie ſucceſſit deportatio, continet. porrò qui in eũ ſtatũ deducit̃,ſicut omnia priſtina iura,ita & bona amittit.

IIII MARTIANVS.

Lege Iulia peculatus tenetur,qui pecuniam ſacram,religioſam abſtulerit,vel interceperit. ſed & qui donatum deo immortali abſtulerit, peculatus pœna tenetur.

Mandatis autem cauetur,vt præſides ſacrilegos, latrones, plagiarios conquirant: & vt quiſq; deliquerit,in eum B animaduertant. Et ſic conſtitutionibus cauetur, vt ſacrilegi extra ordinem digna pœna puniantur. Lege Iulia de reſiduis tenetur is,apud quem ex locatione,emptione,alimentaria ratione,ex pecunia,quã accepit,aliáve qua cauſa pecunia publica reſedit. ſed & qui pecuniam publicam in vſu aliquo acceptam retinuerit,nec erogauerit: hac lege tenetur. qua lege damnatus amplius tertia parte, quàm debet, punitur. Non ſit locus religioſus, vbi theſaurus inuenitur. nam & ſi in monumento inuentus fuerit,nõ quaſi religioſus tollitur. quod enim ſepelire quis prohibetur, id religioſum facere non poteſt. at pecunia ſepeliri nõ poteſt: vt & mãdatis principalibus cauetur. Sed & ſi de re C ciuitatis aliquid ſubripiatur: conſtitutionibns diuorum principum Traiani & Hadriani cauetur, peculatus crimen committi: & hoc iure vtimur.

† Aurelianus Impe. peculatus reos vltra militarem modũ eſt perſecutus vt eos ingentibus ſuppliciis cruciatibúſque puniret. Flauius Vopiſcus in eodem.

V. IDEM.

Diui Seuerus & Antoninus Caſſio Sexto reſcripſerunt: res priuatorum ſi in ædem ſacrã depoſitæ,ſubreptæ fuerint: furti actionem,non ſacrilegij eſſe.

VI. VLPIANVS.

Sacrilegij pœnã debebit proconſul pro qualitate perſonæ,proq; rei cõditione,& temporis,& ætatis, & ſexus, vel ſeuerius, vel clementius ſtatuere. & ſcio multos etiam ad beſtias damnaſſe ſacrilegos, nonnullos & viuos exuſſiſſe,alios verò in furcas ſuſpendiſſe: ſed moderanda pœna eſt vſque ad beſtiarum damnationem eorum,qui ma

nufacta templum effregerunt, & dona dei noctu tulerunt. Cæterùm ſi quis interdiu modicum aliquid ex templo tulit: pœna metalli coërcendus eſt: aut ſi honeſtiore loco natus ſit, deportandus in inſulam eſt. Qui cùm in moneta publica operarentur, extrinſecus ſibi ſignant pecuniam forma publica, vel ſignatam furantur: hi non videntur adulterinam monetam exercuiſſe, ſed furtum publicę monetæ feciſſe: quod ad peculatus crimen accedit. Si quis ex metallis Cæſarianis aurum argentúmve furatus fuerit: ex edicto diui Pij exſilio vel metallo pro dignitate perſonæ punitur. is autem, qui furãti ſignum præbuit: perinde habetur, atque ſi manifeſti furti codemnatus eſſet, & famoſus efficitur. qui autem aurum ex metallo habuit illicitè, & conflauerit: in quadruplum condemnatur. D E

VII. VENVLEIVS.

Peculatus crimen ante quinquennium admiſſum obiici non oportebit.

VIII. IDEM.

Qui tabulam æreã legis, formámve agrorũ aut quid aliud continentem refixerit, vel quid inde immutauerit: lege Iulia peculatus tenetur. Eadẽ lege teneť, qui quid in tabulis publicis deleuerit, vel induxerit.

IX. PAVLVS.

† De hac definitione tractãt Rhetores in conſtitutiõe definitiua. Cic. lib. 2. de Inuen. Quintil. li. 7, Inſti. orato,

Sacrilegi capite puniũtur. ſunt autẽ ſacrilegi, † qui publica ſacra compilauerunt. at qui priuata ſacra, vel qui ædiculas incuſtoditas tentauerint: amplius q̃ fures, minus quàm ſacrilegi merentur. quare quod ſacrum, quódve admiſſum in ſacrilegij crimen cadat: diligenter conſiderandum eſt. Labeo libro triceſimooctauo Poſteriorum peculatum definit pecuniæ publicæ aut ſacrę furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo ædituum in his, quæ ei tradita ſunt, peculatum nõ admittere. eodem capite inferius ſcribit: non ſolum pecuniam publicam, ſed etiã priuatam crimẽ peculatus facere: ſi quis, quod fiſco debetur, ſimulans ſe fiſci creditorem accepit, quamuis priuatã pecuniam abſtulerit. is autem, qui pecuniam traiiciendam ſuſcepit, vel quilibet alius, ad cuius periculum pecunia pertinet, peculatum nõ cõmittit. Senatus iuſſit lege peculatus teneri eos, qui iniuſſu eius, qui ei rei præerat, tabularum F

rum

rum publicarum inſpiciendarum, deſcribendarumq́ue poteſtatem fecerint. eum quoque, qui pecuniam publicam in vſus aliquos retinuerit, † nec erogauerit, hac lege teneri, Labeo libro triceſimooctauo Poſteriorum ſcripſit. Cũ eo autem, qui cum in prouinciam abiret, pecuniam, quę penes ſe eſſet, ad ærarium profeſſus retinuerit: non eſſe reſiduæ pecunię actionẽ: quia eã priuat⁹ fiſco debebat. & ideo inter debitores eum referri: eámq; ab eo is, qui hoc impe rio vtitur, exigere ſcilicet pignus capiendo, corpus retinendo, multam dicendo. ſed eam quoq; lex Iulia reſiduorum poſt annum reſiduam eſſe iuſſit.

† Vnde & publica pecuniæ fœneratione M. Cic. Acti. 5. in Verrem certiſſimũ peculatũ appellat

A

X. MARTIANVS.

B HAc lege tenetur, qui in tabulis publicis minorem pecuniam, quàm quid venierit, aut locatum erit, ſcripſerit, aliúdve quid ſimile commiſerit. Diuus Seuerus & Atoninus quendam clariſſimum iuuenem cum inuẽtus eſſet arculam in templo ponere, ibiq́ue hominẽ includere, qui poſt clauſum templum de arca exiret, & de tẽplo multa ſubtraheret, & ſe in arculam iterum referret: conuictum in inſulam deportarunt.

XI. VLPIANVS.

QVi perforauerit muros, vel inde aliquid abſtulerit: peculatus accuſatione tenetur.

XII. MARCELLVS.

C PEculatus nequaquam committitur, ſi exigam ab eo pecuniam, qui & mihi & fiſco debet. non enim pecunia fiſci intercipitur, quæ debitori eius aufertur: ſcilicet quia manet debitor fiſci nihilominus.

XIII. MODESTINVS.

IS, qui prædam ab hoſtibus captam ſubripuit: lege peculatus tenetur, & in quadruplum damnatur.

XIIII. PAPINIANVS.

PVblica iudicia peculatus, & de reſiduis, & repetundarum, ſimiliter aduerſus hæredẽ exercẽtur, nec immeritò: cũ in his quæſtio principalis ablatę pecunię moueaẽ.

AD LEGEM IVLIAM DE AMbitu. † Tit. XIIII.

† M. Cic. in oratiõe ꝓ Murena huius legis latorẽ ſe profitetur.

I. MODESTINVS.

HAec lex in vrbe hodie ceſſat: quia ad curam principis magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. quod ſi in municipio contra hanc legem magiſtratum aut ſacerdotium quis petierit: per ſenatuſconſultum centũ aureis cum infamia punitur. qua lege damnatus ſi alium conuicerit: in integrum reſtituitur, non tamẽ pecuniã recipit. D

Item is, qui nouũ vectigal inſtituerit, ex ſenatuſcõſulto hac pœna plectitur. Sed ſi quis reus vel accuſator domum iudicis ingrediatur: per legem Iuliam iudiciariam in legẽ ambit' cõmittit, & aureos cẽtũ fiſco inferre iubetur.

AD LEGEM FAVIAM DE *plagiariis.* Tit. XV. E

I. VLPIANVS.

SI liberum hominem emptor ſciẽs emerit: capitale crimen † aduerſus eum ex lege Fauiæ de plagio naſcitur: quo venditor quoque fit obnoxius, ſi ſciens liberum eſſe vendiderit.

† Hac lex Deut. cap. 24. cõfirmatur. ſi enim deprehenſus fuerit homo ſollicitãs fratrẽ ſuũ de filiis Iſrael, & vẽdito eo acceperit preciũ, interficietur & auferas malũ de medio tui.

II. IDEM.

SCiendum eſt legem Fauiam ad eos non pertinere, qui cùm abſentes ſeruos haberent, eos vendiderunt. aliud enim eſt abeſſe, aliud in fuga eſſe. Item nõ pertinere ad eum, qui mandauit ſeruum fugitiuum perſequendum, & diſtrahendum. nec enim fugam vendidit. Hoc amplius dicendum eſt, & ſi quis mandauit Titio ſeruum fugitiuum deprehendendum, vt ſi adprehendiſſet, eum emptum haberet: ceſſare ſenatuſconſultum. Hoc etenim ſenatuſconſulto domini continentur, qui fugam ſeruorum ſuorum vendiderunt. F

III. MARTIANVS.

LEgis Fauiæ crimine ſuppreſſi mãcipij bona fide poſſeſſor non tenetur, id eſt qui ignorabat ſeruum alienũ, & qui voluntate domini id putabat eum agere. & ita de bonę fidei poſſeſſore ipſa lex ſcripta eſt. nã adiicitur, SI SCIENS DOLO MALO HOC FECERIT. & ſæpiſſime à principibus Seuero & Antonino conſtitutum eſt, ne bonæ fidei poſſeſſores hac lege teneantur. Illud autem non eſt omittendum: quod exemplo legis Aquiliæ ſi is,

propter

propter quem quis in Fauiam commiſit, deceſſerit: adhuc
A accuſatio & pœna legis Fauiæ ſupereſt, vt diuus Seuerus
& Antoninus reſcripſerunt.

IIII. VLPIANVS.

LEge Fauia tenetur, qui ſciens hominem liberum donauerit, vel in doté dederit. item qui ex earum qua cauſſa ſciens liberum eſſe acceperit: in eadé cauſſa haberi debet, qua venditor & emptor habetur. idem & ſi pro eo res permutata fuerit.

V. MODESTINVS *lib. Reſponſorum reſpondit.*

EVm, qui fugitiuum alienum ſuſcepiſſe & cælaſſe doceatur: ex eo, quod proprietatis quæſtionem referret, crimen (ſi probetur) euitare minime poſſe.

VI. CALLISTRATVS.

B NOn ſtatim plagiarium eſſe, qui furti crimine ob ſeruos alienos interceptos tenetur: diuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit, ſeruos alienos qui ſollicitauerit, aut interceperit: crimine plagij, quod illi intenditur, teneatur, nécne, facit quæſtionem. & ideo non me conſuli de ea re oportet: ſed quod veriſſimum in re præſenti cognoſcitur, ſequi iudicé oportet. Planè auté ſcire debet, poſſe aliqué furti crimine ob ſeruos alienos interceptos teneri, nec idcirco tamé ſtatim plagiariū eſſe exiſtimari. Idé prīceps de eadé re in hęc verba reſcripſit. apud qué vnus aut alter fuerit fugitiuus inuentus, qui operas ſuas locauerit, vt paſceretur, & vtiq; ſi idé antea apud alios opus fecerit: hūc
C non iure quis ſuppreſſoré dixerit. Lege Fauia cauetur, vt liber, qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum cælauerit, in vinculis habuerit, emerit ſciens dolo malo, quíve in earum qua re ſocius erit: quiq́ue ſeruo alieno ſeruæúe perſuaſerit, vt à domino domináve fugiat, vel eum eámve inuito, vel inſciente domino domináve cælauerit, in vinculis habuerit, emerit ſciens dolo malo, quíve in ea re ſocius erit: eius pœna tenetur.

VII. VENVLEIVS.

POena pecuniaria ſtatuta lege Fauia in vſu eſſe deſiit. nam in hoc crimine detecti, pro delicti modo coërcentur, & plerumq; in metallum damnantur.

AD SENATVSCONSVLTVM *Turpillianum, & de abolitionibus criminum.* Tit. XVI.

D

1. MARTIANVS *lib. ſing. ad Senatus cõſul. Turpillianũ.*

Accuſatorũ temeritas tribus modis detegitur, & trib⁹ pœnis ſubiicitur. aut enim calumniãtur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur. Calũniari, eſt falſa crimina intendere. prȩuaricari, vera crimina abſcondere. tergiuerſari, in vniuerſum ab accuſatione deſiſtere. Calumniatoribus pœna lege Rhemmia irrogatur: ſed non vtique qui non probat, quod intendit, protinus calumniari videtur. nã eius rei inquiſitio arbitrio cognoſcentis committitur, qui E reo abſoluto de accuſatoris incipit conſilio quærere, qua mente ductus ad accuſationem proceſſerit. & ſiquidem eius iuſtum errorem reperit: abſoluit eum. ſi verò in euidẽti calumnia eum deprehendit: legitimam pœnam ei irrogat. quorum alterutrum ipſis verbis pronunciationis manifeſtatur. nam ſiquidem ita pronunciauerit, NON PROBASTI: pepercit ei. ſi autem pronunciauit, CALVMNIATVS ES: condemnauit eum. & quãuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen legis poteſtas aduerſus eum exercebitur. nam vt Papinianus reſpondit. facti quidem quæſtio in arbitrio eſt iudicantis: pœnæ verò perſecutio non eius volũtati mãdatur, ſed legis authoritati reſeruatur. Quęri poteſt, ſi ita fuerit interlocutus, LVCIVS TITIVS TEMERE VIDETVR ACCVSASSE, an calumniatorem pronunciaſſe videatur? & Papinianus temeritatem facilitatis veniam continere, & inconſultum calorem calumniæ vicio carere: & ob id hunc nullam pœnam ſubire oportere. Præuaricatorem eſſe eum oſtendimus, qui colludit cum reo, & tranſlaticiè munere accuſandi defungitur: eo quod proprias quidem probationes diſſimularet, falſas verò rei excuſationes admitteret. Si quis autem ab accuſatione citra abolitionem deſtiterit, punitur. Abolitio priuatim à præſide poſtulari ac impetrari ſolet, item pro tribunali non de plano: nec præſes hanc cognitionem alteri demandare poteſt. F

poteſt. Si plura crimina idem eidem intulerit: ſingulo-
A rum abolitionẽ debet petere. alioquin prout quid omiſe-
rit,eius nomine ſenatuſconſulti pœnam patietur. Si ac-
cuſationem intulit, qui præſcriptione ſubmoueri poterat:
vt quilibet adulterij maſculo poſt quinq; annos continuos
ex die commiſſi adulterij,vel fœminæ,poſt ſex menſes v-
tiles ex die diuortij:an ſi deſtiterit,hoc ſenatuſcõſulto ple
cti debeat accuſator,bellè dubitatur.mouet,quod penè nul
la ſit accuſatio,quam temporis ſpaciũ,aut perſonæ vicium
omnimodo remoueat,reoque ſecuritatem timoris ac peri-
culi promittat.è contrario mouet,quod qualiſcunq; accu-
ſatio illata cognoſcẽtis authoritate,non accuſantis volun-
tate aboleri debeat : maioréque odio dignus exiſtimetur,
B qui temerè ad tam improbam accuſationẽ proceſſiſſet. er-
go verius eſt,eum quoque,de quo loquimur,in ſenatuſcon
ſultum incidere oportere. Atquin Papinianus reſpõdit,mu
lierem, quæ idcirco ad falſi accuſationem non admittere-
tur, quod ſuam ſuorúmve iniuriam non perſequeretur: de
ſiſtentem ſenatuſconſulto Turpilliano non plecti.num er-
go & in cæteris idem reſponſurus ſit? quid enim intereſt,
propter ſexus infirmitatẽ,an propter ſtatus turpitudinem,
temporíſve finem ad accuſationem aliquam non admitta-
tur? multóque magis excludendi ſunt, quod mulieris qui-
dem accuſatio vel propter proprium eius dolorem effe-
ctum habere potuerit, illorum verò accuſatio voce dum-
C taxat tenus interuenerit. Atquin idem aliâs ſcribit,non poſ
ſe aliquem duos eodẽ tempore adulterij accuſare, marem
& fœminam:& tamen ſi vtrumque ſimul denunciauerit,in
vtriuſq; perſonã abolitionẽ eum petere debere, ne in hoc
ſenatuſconſultum incidat.quid porrò refert propter cauſ-
ſas ſupraſcriptas accuſatio non valuerit,an propter nume-
rum perſonarũ non tenuerit?an hoc interſit,plenam habue
rit aliquis accuſandi facultatẽ, ſed propter perſonarũ con
iunctionem ab hac accuſatione ſubmoueatur:an verò ſtri-
cta ratione quibuſdam accuſandi facultas non competat?
merito itaque dicendum eſt,omnes(excepta muliere & mi
nore) niſi abolitionem petierint, in hoc ſenatuſconſultum
incidere.

Licet accuſatio ſuſpecti tutoris importet infamiam, ſi remotus ſit

 à tutela:

à tutela: tamen deſiſtens ab accuſatione, non incidit in ſenatuſconſultum Turpillianum. D

Suſpecti tutoris accuſatio pro tribunali tantũ examinari poteſt, & nullus alius de huius quæſtione, quàm præſes pronunciare poteſt: & tamen qui ab ea deſtitit, ſenatuſconſulto nõ tenetur. Item ſi dicat aliquis in ſenatuſcõſultum incidiſſe Turpillianũ: præſidis eſt ſuper ea re notio, & tamen cõtra deſertorem ſenatuſconſulti nõ interuenit coërcitio. qui enim dicit, quem in hoc ſenatuſconſultum incidiſſe, accuſator non eſt.

Qui deſiſtit ab accuſatione alium ſubmittendo, vel inſtigando, vel mandando, vel inſtruit alium ad accuſationem capitalem: ſi ille qui ſubmiſſus eſt, nõ probat: ſubmittens incidit ſimilimodo in hoc ſenatuſconſultum cum illo qui ſubmiſſus eſt. Item nuncius ad hoc miſſus incidit. E

Incidit in hoc ſenatuſconſultum, & qui accuſatorẽ ſubmittit, aut inſtigat, aut mandat alicui, & inſtruit eum ad accuſationem capitalem, dando probationes, allegando excuſationes: & meritò. nam diffitendo crimini, quod mouet, & eximendo ſe periculo calumniæ vel deſertionis, meritò calumniantis & deſiſtentis pœnæ ſubiici debuit: niſi ſubornatus accuſator probauerit crimen, quod intendere ſuſcepit. nec intereſt, per ſe mãdauit accuſationem, an per alium. verum hunc, qui hoc miniſterio vſus eſt: ad mandandam accuſationem non ex verbis, ſed ex ſententia ſenatuſconſulti puniri, Papinianus reſpondit. ſubmiſſus enim accuſator ſimiliter eodem ſenatuſconſulto plectitur: id eſt, propter hoc ſolum punitur, quod miniſterium alieni timoris receperit. F

Qui ab accuſatione deſiſtit in cauſſa appellationis: incidit in hoc ſenatuſconſultum.

Reus condemnatus prouocauit, deinde accuſator deſtitit. an in hoc ſenatuſconſultum incidit? propè eſt, vt incidiſſe videatur: quia prouocationis remedio condemnationis exſtinguitur pronunciatio.

II. PAVLVS.

QVi deſtitit, agere amplius, & accuſare prohibetur.

III. IDEM.

ET in priuatis & in extraordinariis criminibus omnes calumnioſi

calumnioſi extra ordinem pro qualitate admiſſi plectũtur.

A IIII. PAPINIANVS.

MVlier, quæ falſi crimen iniuriæ propriæ poſt interpoſitam denunciationem deſiſtens omiſit, ex ſenatuſconſulto Tupilliano teneri non videtur. Poſt abolitionem idem crimen ab eodem in eundem inſtaurari non poteſt.

Licet quis in libello principi porrecto dicat ſe velle aliquẽ de publico crimine accuſare: non incidit in ſenatuſconſultum, licet non accuſet.

V. PAVLVS.

QVæſitum eſt, an is, qui libello principi dato falſum ſe obiecturum minatus eſt, ſi non obieciſſet, Turpilliano ſenatuſconſulto teneretur? Paulus reſpon-
B dit. verbis ſenatuſconſulti Turpilliani eum, de quo quæritur, non contineri.

VI. IDEM.

AB accuſatione deſtitit, qui cum aduerſario ſuo de compoſitione eius criminis, quod intendebat, fuerit locutus. Animo ab accuſatione deſtitit, qui adfectum & animum accuſandi depoſuit. Deſtitiſſe videtur, qui intra præfinitum accuſationis à præſide tempus reum ſuum non peregerit. Nunciatores, qui per notoria indicia produ͂t, notoriis ſuis adſiſtere iubẽtur. Calumniæ cauſſa puniuntur, qui in fraudem alicuius librum, vel teſtimonium, a-
C liúdve quid conquiſiſſe, vel conſcripſiſſe, vel in iudicium protuliſſe dicuntur.

VII. VLPIANVS.

SI quis repetere velit crimen publica abolitione interueniente: eodem iure repetit, quo accuſabat. neq; enim poſſunt præſcriptiones obiici ei, quæ reo ante reorũ abolitionem non ſunt obiectę. & ita diuus Hadrianus ſcripſit.

Si ſtellionatus quis, vel expilatæ hæreditatis crimẽ obiecit, & deſtitit: pœnam ſenatuſconſulti Turpilliani non ſubibit, quemadmodum nec furti, vel iniuriarum: ſed officio iudicis culpa eius coërcebitur.

VIII. PAVLVS.

ABolitio aut publicè fit ob diem inſignem, aut ob publicam gratulationem,

IX. MARTIANVS.

VEl ob rem proſperè geſtam, D

X. PAVLVS.

AVt priuatim actore poſtulãte. Tertio genere lege fit abolitio, mortuo accuſatore, vel ex iuſta cauſſa impedito, quò minus accuſare poſſit. Abolitione autem publicè facta, non retractabitur in iudicio repetẽdo de mariti iure. Triginta dies repetendi rei diuus Traianus vtiles eſſe interpretatus eſt, ex die ſcilicet, quo feriæ finitæ ſunt: & ſenatus cenſuit eos dies cedere, quibus quiſq; reũ ſuum repetere poſſit. Hoc autem repetendi rei tempus non aliter cedit, quàm ſi accuſator quoque potuit adire.

Quando quis accuſationem non proſequitur, quia iudex exceptionem temporis obſtare pronunciat: in Tupillianum non incidit. Bartolus. E

XI. IDEM.

QVærebatur, an hi, qui ab accuſatione tẽpore excluſi eſſent, in ſenatuſconſultum Turpillianum inciderẽt? Reſpondi. non oportere dubitari, calumnia non puniri eos, qui præſcriptione tẽporis excluſi, cauſſam adulterij perferre non potuerunt.

Qui reum non repetit publica abolitione interueniente, in ſenatuſconſultum non incidit. Bartolus.

XII. VLPIANVS.

SI interueniente publica abolitione ex ſenatuſconſulto (vt fieri adſolet) vel ob lætitiam aliquam, vel honorem domus diuinæ, vel ex qua alia cauſſa, ex qua ſenatus cenſuit abolitionem reorum fieri, nec intra dies præſtitutos reum repetierit: dicendum eſt, ceſſare Turpillianum ſenatuſconſultum. nec enim videtur deſiſtere, qui exemptum reum non defert. eximitur autem reus publica abolitione interueniente. F

XIII. PAVLVS.

DEſtitiſſe eum accipimus, qui in totum animum agendi depoſuit, non qui diſtulit accuſationem. ſed qui permiſſu imperatoris accuſatione deſtitit, impunitus eſt.

XIIII. VLPIANVS.

DIuus Hadrianus Fuluio Caro reſcripſit proconſuli Cretæ. tutorem, qui pupilli cauſſa inſtituerat accuſationem,

tionem, defuncto pupillo, cuius cauſſa accuſare cœperat, non eſſe cogendum accuſationem implere.

A

XV. MACER.

IN ſenatuſconſultum Turpillianum incidunt, qui ſubieciſſent accuſatores, aut ſubiecti poſtulaſſent, nec peregiſſent reos: aut aliter, quàm abolitione facta, deſtitiſſent: quique chirographum ob accuſandum dediſſent, pactionémve aliquam interpoſuiſſent. hoc autem verbũ PEREGISSENT ad vniuerſos ſupraſcriptos pertinere dicendum eſt.

Hodie de omni crimine cognoſcitur extra ordinem: & ideo de omni crimine qui accuſat, & deſtitit incidit in hoc ſenatuſcõſultum, exceptis his, qui ſine periculo calumniæ accuſant: nam tales non incidunt in ſenatuſconſultum. qui autem ſint illi, gloſſa ponit.

B

An ad eos, qui hodie de iudiciis publicis extra ordinem cognoſcunt, ſenatuſconſultum pertineat: quęritur. ſed iam hoc iure ex ſacris conſtitutionibus vtimur, vt pertineat, & ex ſingulis cauſſis ſingulæ pœnæ irrogẽtur. Eos, de quorum calũnia agi non permittitur, ſi deſtiterint, nõ incidere in pœnam huius ſenatuſconſulti, conſtitutionibus cauetur.

Qui poſt mortem rei deſtitit ab accuſatione, non incidit in hoc ſenatuſconſultum: ſed ille qui prius deſtitit, licet reus poſtea moriatur: & euadet pœnas huius ſenatuſconſulti exceptis criminibus hic poſitis.

C

Si propter mortem rei accuſator deſtiterit: non poteſt hoc ſenatuſconſulto teneri, quia morte rei iudicium ſoluitur: niſi tale crimen fuit, cuius actio aduerſus hæredes durat, veluti maieſtatis. Idem in accuſatione repetundarum eſt: quia hæc quoque morte non ſoluitur. cæterùm ſi poſtea, quàm accuſator deſtitit, reus deceſſerit: non ideo magis delictum accuſatoris releuatur. nam eum, qui ſemel deſtitit, ſi poſtea paratus accuſare ſit, non eſſe audiendum, diuus Seuerus & Antoninus ſtatuerunt. Qui poſt inſcriptionem ante litem conteſtatam, vel anno, vel biennio agere non potuerũt, variis præſidum occupationibus, vel etiã ciuilium officiorum neceſſitatibus diſtricti: in ſenatuſconſultũ non incident. Cùm prius reũ quis detulerit, & poſt abolitionẽ, antequàm reus repeteretur, alia abolitio ſuperuenerit: nõ ex ſuperiore, ſed ex ſecũda abolitione dies triginta

ginta computantur.

XVI. PAVLVS.

Domitianus reſcripſit : quod de feriis & de abolendis reis dicitur, non pertinere ad ſeruos, qui accuſati in vinculis eſſe iubentur, ne iudicium finiatur. D

Ad crimina, in quibus ex vtraque parte incumbit onus probandi, abolitio non porrigitur. Bar.

XVII. MODESTINVS.

Lucius Titius Seium reũ falſi fecit: & pri⁹, quàm perſequeretur, indulgentia reorum crimina abolita ſunt. quæro, ſi poſtea eum iteratò reum non fecerit: an in Turpillianum ſenatuſconſultum inciderit? Modeſtinus reſcripſit. abolitionem reorum, quæ publicè indulgetur, ad hoc genus criminis non pertinere. E

Non valet abolitio impetrata ſine conſenſu aduerſarii, ſi diu lis eſt ventilata. Item nec impetrata ſine cauſæ cognitione, imo ſi accuſator deſiſtit aut non probat, punitur.

XVIII. PAPINIANVS.

Imperatores Antoninus & Seuer⁹ Auguſti Iulio Seuero reſcripſerunt, cũ ſatis diu litem traxiſſe diceretur, inuito aduerſario non poſſe eum abolitionem accipere.

Item reſcripſerunt: niſi euidenter probaretur conſentire aduerſarium, abolitionem nõ dari. Item reſcripſerunt, cũ in crimine capitali abolitionem, vt in re pecuniaria, petitam eſſe diceretur: reſtaurandam eſſe nihilominus cognitionem: & ſi non probaſſet hoc, quod proponeret, non impune eum laturum. F

DE REQVIRENDIS REIS, NEC *abſentibus damnandis.* Tit. XVII.

I. MARTIANVS.

† Hinc M. Ci. act. 4. Verri criminoſè obiicit, quòd multos abſentes & innocentes dãnaſſet.

Diui Seueri & Antonini Magni reſcriptum eſt, ne quis abſens puniatur: † & hoc iure vtimur, ne abſentes damnẽtur. neque enim inaudita cauſſa quenquam damnari æquitatis ratio patitur. Si autem grauius quis puniatur, puta in opus metalli, vel ſimilem pœnam, ſiue capitalem : hoc caſu nõ eſt irroganda in abſentem pœna, ſed abſens requirendus adnotandus eſt, vt copiam ſui præſtet. Præſides autẽ prouincia-

uinciarum circa requirendos adnotatos & hoc debent facere: vt eos, quos adnotauerint, edictis adeſſe iubeant, vt A poſſit innoteſcere, qui adnotati ſint. ſed & literas ad magiſtratus, vbi conſiſtunt, mittere: vt per eos poſſit innoteſcere, requirédos eos eſſe adnotatos: & ex hoc annus cõputatur ad ſe purgãdos. Sed & Papinianus libro decimoſexto Reſponſorum reſpondit: requirendum adnotatum, ſi prouinciæ præſidem intra annum adierit, & ſatis obtulerit, non facere locum mandatis, vt bona fiſco vindicentur. nam & ſi intra annum mortuus ſit: criminis cauſſa exſpirat, & perit, & bona eius ad ſucceſſores tranſmittuntur.

Anno praſcribitur contra fiſcum ante annotationem: ſed annotatione facta praſcribitur contra fiſcum viginti annis.

B II. MACER.

ANni ſpacium ad occupanda bona eius, qui requirendus adnotatus eſt, pertinet. ſed ſi per viginti annos fiſcus bona eius nõ occupauerit: poſtea præſcriptione vel ab ipſo reo, vel ab hæredibus eius ſubmouebitur.

III. MARTIANVS.

QVamcumque enim quæſtionem apud fiſcum (ſi non alia ſit propria præſcriptio) viginti annorum ſilentio præſcribi, diui principes voluerunt.

IIII. MACER.

ANnus exinde computandus eſt, ex quo ea adnotatio, vel edicto, vel etiam literis ad magiſtratus factis publicè innotuit. ergo & viginti annorum tempus exinde fiſco numeratur, ex quo adnotatio publicè innotuit. In ſumma ſciendum eſt, nulla temporis præſcriptione à cauſſæ defenſione ſubmoueri eum, qui requirédus adnotatus eſt. C

Reus habet annum ad ſe purgandum. quod ſi non venerit intra annum: bona eius tranſeunt ad fiſcum: & fiet venditio vt in litera dicitur.

V. MODESTINVS.

MAndatis cauetur, intra annum requirendorum bona obſignari: vt ſi reſponderint, & ſe purgauerint, integram rem ſuam habeant. ſi neque reſponderint, neque qui ſe defendant, habuerint: tunc poſt annum bona in fiſcum cogantur. & intra annum medio tempore mouentia, ſi qua ſunt (ne aut mora deteriora fiant, aut aliquo modo intereant)

eãt) venire debere, preciumq̃ue eorum in depoſito eſſe, diui Seuerus & Antoninus ſanxerunt. Sed & diuus Traianus inter mouentia fructus quoque haberi reſcripſit. D

Curandum eſt autem, ne quid ei, qui profugit, medio tẽpore à debitoribus eius ſoluatur, ne per hoc fuga eius inſtruatur.

† Mẽorabilia ad hũc titulũ ꝑtinentia exẽpla refert Vale. Maxi. lib. 8. cap. 4.

DE QVAESTIONIBVS†. Tit. XVIII.

I. VLPIANVS.

IN criminibus ſeruandis quæſtio adhiberi ſolet: ſed quando, vel quatenus id faciẽdum ſit, videamus. & non eſſe à tormẽtis incipiendũ, diuus Auguſtus conſtituit: neque adeo fidem quæſtioni adhibẽdam, etiam epiſtola diui Hadriani ad Sennium Sabinum continetur. verba reſcripti ita ſe habent. ad tormenta ſeruorum ita demum veniri oportet, cũ ſuſpectus eſt reus, & aliis argumentis ita à probatione amouetur, vt ſola confeſſio ſeruorum deeſſe videatur. Idem Diuus Hadrianus Claudio Quartino reſcripſit. quo reſcripto illud expreſſit: à ſuſpectiſſimo incipiendum, & à quo facillimè poſſe verum ſciri iudex crediderit. Ad quęſtionem non eſſe prouocãdos eos, quos accuſator de domo ſua produxerit: nec facilè credendum ſubiectam eam, quam ambo parentes dicunt charam filiã habuiſſe, reſcripto diuorum fratrum ad Lucium Tyberianum emiſſo declaratur. Iidem Cornelio Proculo reſcripſerunt: non vtique in ſerui vnius quęſtione fidem rei cõſtituendam, ſed argumentis cauſſam examinandam. Diuus Antoninus & diuus Hadrianus Sennio Sabino reſcripſerunt, cũ ſerui pariter cũ domino aurum & argentũ exportaſſe dicerentur: non eſſe de domino interrogandos: nec quidem, ſi vltro aliquid dixerint, obeſſe hoc domino. Diui fratres Leliano Longino reſcripſerunt: de ſeruo hæredum non eſſe habendam quæſtionem in res hæreditarias: quãuis ſuſpectum fuiſſet, quod imaginaria vẽditione dominium in eo quæſiſſe hæres videretur. Seruum municipum poſſe in caput ciuium torqueri, ſæpiſſimè reſcriptum eſt, quando non ſit illorum ſeruus, ſed reipublicæ. E F

publicæ. idemq́ue in cæteris ſeruis corporũ dicendũ eſt. nec enim pluriũ ſeruus videtur, ſed corporis. Si ſeruus
A bona fide mihi ſeruiat: etiam ſi dominium in eo nõ habui: poteſt dici, torqueri eum in caput meũ non debere. idẽ eſt & in libero homine, qui bona fide ſeruit. ſed nec libertũ torqueri in patroni caput conſtitutum eſt: nec quidem fratrem in fratris, Imperator noſter cũ patre ſuo reſcripſit, addita ratione: quod in eum, in quem quis inuit* teſtimoniũ dicere nõ cogitur, in eũ nec torqueri debet. Seruũ mariti in caput vxoris poſſe torqueri, diuus Traianus Seruio Quarto reſcripſit. Item Mummio Lolliano reſcripſit: damnati ſeruos, qui deſierint eſſe ipſius, poſſe in eum torqueri. Si ſeruus ad hoc erit manumiſſus, ne torqueatur: dummodo in caput domini nõ torqueatur: poſſe eum
B torqueri, diuus Pius reſcripſit. ſed & eum, qui cognitionis ſuſceptæ tempore alienus fuit: licet poſtea rei ſit effect*, torqueri in caput eius poſſe, diui fratres reſcripſerunt.

Si quis dicatur nullo iure emptus: non prius torqueri poterit, quàm ſi conſtiterit venditionẽ non valuiſſe. & ita Imperator noſter cũ diuo patre ſuo reſcripſit. Antoninus & Verus Sulpitio Antigono ita reſcripſerũt. Cũ quęſtio de ſeruis contra dominos neque haberi debeat, neq; ſi facta ſit, dicturi ſententiam cõſilium inſtruat: multominus indicia ſeruorum contra dominos admittenda ſunt.

Diuus Seuerus reſcripſit, confeſſiones reorum pro ex-
C ploratis facinoribus haberi nõ oportere, ſi nulla probatio religionem cognoſcentis inſtruat. Cũ quidam deponere precium ſerui paratus eſſet, vt ſeruus torqueretur contra dominum: Imperator noſter cũ diuo patre ſuo id non admiſit. Si ſerui, quaſi ſceleris participes in ſe torqueãtur, deq́ue domino aliquid fuerint cõfeſſi apud iudicem: prout cauſſa exegerit, ita pronunciare eum debere, diuus Traianus reſcripſit. quo reſcripto oſtenditur, grauari dominos confeſſione ſeruorum. ſed ab hoc reſcripto receſſum, conſtitutiones poſteriores oſtendunt.

Seruus cuius eſt omiſſa profeſsio: poteſt torqueri contra obtinentem, etiam ſi ſit ſeruus Reipublicæ. vel ſic: Seruus Reipublicæ poteſt torqueri contra omittentem profeſsionem alicuius rei. vel ſic: ſeruus poteſt torqueri ſi ipſe dicatur omiſiſſe profeſsionem alicuius rei.

& per

& per omnes iſtos caſus intellige eſſe omiſſam iſtam profeßionem in cauſſa tributorum: & ſic ſeruus eſt capitaliter puniendus. Bar. D

In cauſſa tributorum, in quibus eſſe reipublicæ neruos, nemini dubiũ eſt: periculi quoque ratio, quod ſeruo fraudis conſcio capitalem pœnam denunciat, eiuſdem profeſſionem inſtruat. Qui quæſtionem habiturus eſt, nõ debet ſpecialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit: ſed generaliter, quis id fecerit. alterum enim magis ſuggerentis, quàm requirẽtis videtur. & ita diuus Traianus reſcripſit. Diuus Hadrianus Calpurnio Celeriano in hæc verba reſcripſit. Agricola Pompeij Valẽtis ſeruus de ſe poteſt interrogari. At ſi dum quæſtio habetur, amplius dixerit: rei fuerit iudicium, non interrogationis culpa. Quæſtioni fidem non ſemper, * nec tamen nunquam habendam, conſtitutionibus declaratur. etenim res eſt fragilis, & periculoſa, & quæ veritatem fallat. nam plerique patientia ſiue duritia tormentorum ita tormenta cõtemnunt, vt exprimi ab eis veritas nullo modo poſſit. alij tanta ſunt impatientia, vt quoduis mentiri, quàm pati tormenta velint. & ita fit, vt etiam vario modo fateantur: & non tantum ſe, verum etiam alios criminentur. Præterea inimicorum quæſtioni fides haberi non debet: quia facilè mentiuntur: nec tamen ſub prætextu inimicitiarũ detrahenda erit fides quæſtioni: ſed cauſſa cognita aut habẽda fides, aut non habenda. Cũ quis latrones tradidit: quibuſdam reſcriptis continetur, non debere fidem haberi eis in eos, qui eos tradiderũt. quibuſdam verò, quæ ſunt pleniora, hoc cauetur: vt neque de ſtricto habeatur, vt in cæterorum perſona ſolet: ſed cauſſa cognita æſtimetur, habenda fides ſit, néc ne. plerique enim dum metuunt, ne fortè adprehenſi eos nominent, prodere eos ſolent, ſcilicet impunitatem ſibi captantes, quia nõ facilè eis indicãtibus proditores ſuos credatur. ſed neque paſſim impunitas eis per huiuſmodi proditiones concedenda eſt: neque tranſmittenda allegatio dicentium, idcirco ſe oneratos, quod eos ipſi tradidiſſent. neque enim inualidũ argumẽtum haberi mendacij debet, ſiue calumniæ in ſe inſtructę.

E

F

* *Huc pertinet locus cõmunis à quæſtionibus cõtra quæſtiones, de quo eleganter diſſerit Quĩtil. li. 5. Inſtit. orator. circa principiũ. Ci. li. 2. de Inuẽ. Rheto. & li. 2. Rheto. ad Herẽniũ.*

Si poſt ſententiã ex prima confeßione latã de innocentia rei cõſtiterit: debet condemnatus reſtitui à Principe, non ab inferiore. Bar.

Si quis

Si quis vltro de maleficio fateatur: nõ ſemper ei fides
habenda eſt. nonnunquam enim aut metu , aut qua alia de
A cauſſa in ſe confitentur.& exſtat epiſtola diuorum fratrum
ad Voconium Saxam,qua continetur liberãdum eum, qui
in ſe fuerat confeſſus , cuius poſt damnationem de inno-
centia conſtitiſſet.cuius verba hæc ſunt . Prudenter & e-
gregia ratione humanitatis (Saxa chariſſime) Primitium
ſeruum, qui homicidium in ſe confingere metu ad domi-
num reuertendi ſuſpectus eſſet,perſeuerante falſa demõ-
ſtratione,damnaſti: quæſiturus de conſciis,quos æquè ha-
bere ſe commentus fuerat , vt ad certiorem ipſius de ſe
confeſſionem peruenires. nec fruſtra fuit tam prudẽs cõ-
ſilium tuum : cũ in tormentis conſtiterit , neque illos ei
B conſcios fuiſſe,& ipſum de ſe temerè commentum. potes
itaque decreti gratiam facere, & eum per officium diſtra-
hi iubere:conditione addita, ne vnquam in poteſtatẽ do-
mini reuertatur, quem precio recepto certum habemus li
benter tali ſeruo cariturum. Hac epiſtola ſignificatur,
quod ſi ſeruus damnatus, fuiſſet reſtitutus : ad eum perti-
neret,cuius fuiſſet,antequam damnaretur.ſed pręſes pro-
uinciæ eum,quem damnauit,reſtituere non poteſt:cũ nec
pecuniariam ſentẽtiam ſuam reuocare poſſit. quid igitur?
principi eum ſcribere oportet : ſi quando ei , qui nocens
videbatur,poſtea ratio innocentiæ conſtitit.

II. VLPIANVS.

C HAereditarij ſerui quãmdiu incertũ eſt,ad quem bo-
na pertineant , non poſſunt videri in caput domini
torqueri.

III. IDEM.

COnſtitutione Imperatoris noſtri & diui Seueri pla-
cuit , plurium ſeruũ in nullius caput torqueri poſſe.

IIII. IDEM.

IN inceſto(vt Papinianus reſpondit, & eſt reſcriptum)
ſeruorum tormenta ceſſant : quia & lex Iulia ceſſat de
adulteriis.

V. MARTIANVS.

SI quis viduam,vel alij nuptam cognatã,cũ qua nuptias
contrahere non poteſt,corruperit:in inſulã deportan-
dus eſt, quia duplex crimen eſt:inceſtum , quia cognatam

 violauit

violauit contra fas : & adulterium vel ſtuprum adiungit. denique hoc caſu ſerui in perſonam domini torquentur. D

VI. IVLIANVS.

PAtre vel marito de adulterio agente & poſtulante, vt de ſeruis rei quæſtio habeatur : ſi cauſſa perorata, teſtibus prolatis, abſolutio ſecuta fuerit: mancipiorum, quæ mortua ſunt, æſtimatio habetur. ſecuta verò damnatione: quæ ſuperſunt, publicantur. Cũ de falſo teſtamento quæritur, hæreditarij ſerui poſſunt torqueri.

VII. VLPIANVS.

QVæſtionis modum, magis eſt, iudices arbitrari oportere. itaque quæſtionem haberi oportet, vt ſeruus ſaluus ſit, vel innocentia, vel ſupplicio.

VIII. PAVLVS. E

EDictum diui Auguſti, quod propoſuit Iunio Auito & Lucio Aproniano conſulibus : in hũc modum exſtat. Quæſtiones neque ſemper in omni cauſſa & perſona deſiderari debere arbitror: & cũ capitalia & atrociora maleficia non aliter explorari & inueſtigari poſſunt, quàm per ſeruorum quæſtiones : efficaciſſimas eas ad requirendam veritatem exiſtimo, & habendas eſſe cenſeo. Statuliber in adulterio poſtulari poterit, vt quæſtio ex eo habeatur, quod ſeruus hæredis eſt: ſed ſpem ſuam retinebit.

IX. MARTIANVS.

DIuus Pius reſcripſit, poſſe de ſeruis haberi quæſtioné in pecuniaria cauſſa, ſi aliter veritas inueniri non poſſit. quod & aliis reſcriptis cauetur. ſed hoc ita eſt, vt non facilè in re pecuniaria quæſtio habeatur. ſed ſi aliter veritas inueniri non poſſit, niſi per tormenta: licet habere quæſtionem, vt diuus Seuerus reſcripſit. licet itaque & de ſeruis alienis haberi quæſtionem, ſi ita res ſuadeat. Ex quibus cauſſis quæſtio de ſeruis aduerſus dominos haberi non debet, ex his cauſſis nec quidé interrogatio valere debet : & multominus indicia ſeruorum contra dominos admittenda ſunt. De eo, qui in inſulam deportatus eſt, quæſtio habenda non eſt, vt diuus Pius Cæcilio Iubentiano reſcripſit. ſed nec de ſtatulibero in pecuniariis cauſſis quæſtio habenda eſt, niſi deficiente conditione. F

X. ARCADIVS CHARISIVS *lib. ſing. de teſtibus.*

De mino-

DE minore quatuordecim annorũ quæſtio habẽda nõ
A eſt, vt & diu' Pius Cæcilio Iubẽtiano reſcripſit. ſed
omnes omnino in maieſtatis crimine (quod ad perſonas
principũ attinet) ſi ad teſtimoniũ prouocẽtur, cũ res exiget, torqueantur. Poteſt quæri, an de ſeruis filij caſtrenſis peculij in caput patris quæſtio haberi nõ poſſit? nã patris non debere torqueri in filium, conſtitutum eſt. & puto rectè dici, nec filij ſeruos in caput patris eſſe interrogandos. Tormenta autem adhibenda ſunt, non quanta accuſator poſtulat: ſed vt moderatæ rationis tẽperamenta deſiderant: nec debet initium probationũ de domo rei accuſator ſumere, dũ aut libertos eius, quẽ accuſat, aut ſeruos in teſtimoniũ vocat. Plurimũ quoque in excutiẽda veritate, etiã vox ipſa, & cognitionis ſubtilis diligentia adfert. nã & ex ſermone, & ex eo, qua quis cõſtantia, qua trepidatione quid diceret*, vel cuius exiſtimationis quiſque in ciuitate ſua eſt, quædã ad illuminandã veritatẽ in lucẽ emergũt. In cauſſis quoque liberalibus nõ oportet per eorũ tormenta, de quorũ ſtatu quæritur, veritatẽ requiri.

B (margin)

* *Vide in hunc locũ quæ preclarè diſſerit Ci. in orat. pro P. Sylla paulo ante finem orationis.*

XI. PAVLVS.

ETiã ſi redhibitus fuerit ſeruus, in caput emptoris nõ torquebitur.

XII. VLPIANVS.

SI quis, ne quæſtio de eo agatur, liberum ſe dicat: diuus Hadrianus reſcripſit, non eſſe eum antè torquendum,
C quàm liberali iudicio experiatur.

XIII. MODESTINVS.

CErto precio ſeruum æſtimatum in quæſtionem dari, interpoſita ſtipulatione, reſcriptum eſt.

XIIII. IDEM.

STatuliber in delicto repertus, ſperãdæ libertatis prærogatiua, non vt ſeruus ob ambiguum conditionis, ſed vt liber puniendus eſt.

XV. CALLISTRATVS.

EX libero homine pro teſtimonio non vacillante quæſtionem haberi nõ oportet. De minore quoq; quatuordecim annorum in caput alterius quæſtionem habendam non eſſe, diuus Pius Mecilio reſcripſit: maximè, cũ nullis extrinſecus argumentis accuſatio impleatur. nec ta-

men conſequens eſſe, vt etiam ſine tormentis eidem credatur. nam ætas (inquit) quæ aduerſus aſperitaté quæſtio- D
nis eos interim tueri videtur, ſuſpectiores quoque eoſdé facit ad mentiendi facilitatem.

Lite pendente ſuper dominio ſerui non poteſt torqueri interim in eum à quo ſeruus petitur. Bar.

Eum, qui vindicanti ſeruum cauit, domini loco habendum: & ideo in caput eius ſeruos torqueri non poſſe, diu' Pius in hæc verba reſcripſit. Cauſſam tuã aliis probationibus inſtruere debes. nam de ſeruis quæſtio haberi non debet: cũ poſſeſſor hæreditatis, qui petitori ſatiſdedit, interim domini loco habeatur.

XVI. MODESTINVS.

Repeti poſſe quæſtionem diui fratres reſcripſerunt. E
Is, qui de ſe confeſſus eſt, in caput aliorum nõ torquebitur, vt diuus Pius reſcripſit.

XVII. PAPINIANVS.

Extrario quoq; accuſante ſeruos in adulterij quæſtioné contra dominum interrogari placuit. quod diuus Marcus, ac poſtea maximus princeps noſter iudicãtes ſecuti ſunt. Sed & in quæſtione ſtupri aduerſus dominũ ſerui non torquentur. De quæſtione ſuppoſiti partus, vel ſi petat hæreditaté, qué cæteri filij nõ eſſe fratrẽ ſuũ contendũt: quæſtio de ſeruis hæreditariis habebitur: quia non contra dominum (cæteros filios) ſed pro ſucceſſione domini defuncti quæritur. quod congruit ei, quod diuus F
Hadrianus reſcripſit. cũ enim in ſocium cædis ſocius poſtularetur: de communi ſeruo habendam quæſtionem reſcripſit. quod pro domino fore videretur. De ſeruo in metallum damnato quæſtionem contra eum, qui dominus fuit, non eſſe habendam reſpondi. nec ad rem pertinere, ſi miniſtrum ſe facinoris fuiſſe confiteatur.

XVIII. PAVLVS.

Vnius facinoris plurimi rei ita audiédi ſunt, vt ab eo primum incipiatur, qui timidior eſt, vel teneræ ætatis videtur. Reus euidentioribus argumétis oppreſſus, repeti in quæſtionem poteſt: maximè ſi in torméta animũ corpuſq́ue obduruerit. In ea cauſſa, in qua nullis reus argumentis vrgeatur, tormenta non facilè adhibenda ſunt: ſed in-

ſed inſtandum accuſatori,vt id,quod intēdit,comprobet,
A atque ſic conuincat. Teſtes torquendi non ſunt conuincendi mēdacij aut veritatis gratia,niſi cū facto interueniſſe dicuntur. Iudex cū de fide generis inſtrui nō poteſt, poterit de ſeruis hæreditariis habere quæſtionē. Seruo, qui vltrò aliquid de domino confitetur, fides nō accommodatur.neque enim oportet ſalutem dominorum ſeruorum arbitrio cōmitti. Seruus in caput domini,à quo diſtractus eſt,cui aliquādo ſeruiuit, in memoriā prioris domini interrogari non poteſt. Seruus nec ſi à domino ad tormenta offeratur,interrogandus eſt. Sanè quoties quæritur,an ſerui in caput domini interrogandi ſunt, prius de eorum dominio oportet inquiri.

B *Iudex debet dare terminum parti ad faciendum ſuam defenſionem,licet poſſit fieri defenſio ſine termino.Bar.*

Cogniturum de criminibus præſidem oportet ante diē palàm facere,cuſtodias ſe auditurum:ne hi, qui defendēdi ſunt,ſubitis accuſatorum criminibus opprimātur: quāuis defenſionem quocumque tempore poſtulante reo negari non oportet:adeo,vt propterea & differātur, & proferantur cuſtodiæ. Cuſtodiæ non ſolum pro tribunali, ſed & de plano audiri poſſunt,atque damnari.

XIX. TRIPHONINVS.

IS,cui fideicommiſſaria libertas debetur, non aliter, vt ſeruus,quæſtioni adplicetur,niſi aliorum quæſtionibus oneretur.

C *Teſtis qui non debet examinari propter partis reuerentiam:examinatus non facit indicium nec probationem.Bar.*

XX. PAVLVS.

MAritus quidā hæres vxoris ſuæ petebat à Suro pecuniam, quam apud eum depoſuiſſe defunctam ſe abſente dicebat:& in eam rem vnum teſtem liberti ſui filium produxerat. apud procuratorem deſiderauerat quæſtionē haberi de ancilla.Syrus negabat ſe accepiſſe, & teſtimonium non oportere vnius hominis admitti : nec ſolere à quæſtionibus incipi, & ſi aliena eſſet ancilla procurator quæſtionem de ancilla habuit. cū ex appellatione cognouiſſet Imperator : pronunciauit, quæſtione illicitè habita, vnius teſtimonio non eſſe credēdum:ideoque re-

ctē prouocatum.

XXI. IDEM. D

QVæſtionis habēdæ cauſſa neminem eſſe damnandū, diuus Hadrianus reſcripſit.

XXII. IDEM.

QVi ſine accuſatoribus in cuſtodiā recepti ſunt, quæſtio de eis habenda non eſt: niſi aliquibus ſuſpicionibus vrgeantur.

†DE POENIS. Tit. XIX.

† *Treis puniēdis peccatis debere eſſe cauſſas elegāter declarat Gel. li. 6. noctī. Atti. c. 14.*

In imponendis pœnis tempus delicti non ſentētiæ inſpicitur. Bar.

I. VLPIANVS.

QVoties de delicto quæritur, placuit non eam pœnam ſubire quem debere, quam conditio eius admittit eo tempore, quo ſentētia de eo fertur: ſed eam cauſſam ſuſtinere, quam ſuſtineret, ſi eo tempore eſſet ſententiam paſſus, cū deliquit. proinde ſi ſeruus crimen commiſerit, deinde libertatem conſecutus dicetur: eam pœnam ſuſtinere debebit, quam tunc ſuſtineret, ſi ſententiam paſſus fuiſſet, cū deliquiſſet. per contrarium quoque ſi in deteriorem conditionem fuerit redactus: eam pœnam ſubire eum oportebit, quam ſuſtineret, ſi in conditione priore duraſſet. E

Qui non habet in ære, debet luere in corpore.

Generaliter placet, in legibus publicorum iudiciorum vel priuatorum criminum: qui extra ordinem cognoſcūt, præfecti, vel præſides, vt eis, qui pœnam pecuniariam egentes deludunt, coërcitionem extraordinariam indicāt. F

II. IDEM.

REi capitalis damnatum ſic accipere debemus, ex qua cauſſa dānato vel mors, vel etiam ciuitatis amiſſio, vel ſeruitus contingit.

Loco pœnæ aquæ & ignis ſucceſſit pœna deportationis: & cū princeps ſtatuit aliquem deportādum, ille ſtatim amittit ciuitatem. Præſes autem hoc non poteſt facere, ſed præfectus vrbi ſic, & damnatus ſtatim amittit ciuitatem. Item prouocatione extinguitur pronunciatum. Fran. Accur.

Conſtat, poſtquàm deportatio in locum aquæ & ignis interdictionis ſucceſſit: nō prius amittere quem ciuitatē, quàm

quàm princeps deportatum eum in inſulam ſtatuerit. prę-
A ſidem enim deportare non poſſe, nulla dubitatio eſt. ſed præfectus vrbi ius habet deportandi, ſtatimq́ue poſt ſententiam præfecti amiſiſſe ciuitatem videtur. Eum accipimus damnatum, qui non prouocauit. cæterùm ſi prouocet: nondum damnatus videtur. ſed & ſi ab eo, qui ius dãnandi non habuit, rei capitalis quis damnatus ſit: in eadem cauſſa erit. damnatus enim ille eſt, vbi damnatio tenuit.

III. IDEM.

PRægnantis mulieris conſumendæ damnatæ pœna differtur, quo ad pariat. ego quidem & ne quæſtio de ea habeatur, ſcio obſeruari, quamdiu prægnans eſt.

B *Qui iuſſus eſt relegari, & non obtemperat, aut citius reuertitur: mittitur in exilium. & qui iuſſus exulare, non obedit: pœna capitis plectitur. & nemo poteſt exulem reuocare niſi princeps.*

IIII. MARTIANVS.

RElegati, ſiue in inſulam deportati debét locis interdictis abſtinere. & hoc iure vtimur, vt relegatus interdictis locis non excedat. alioquin in tempus quidẽ relegato, in perpetuum relegationis: in inſulam relegato, deportationis: in inſulam deportato, pœna capitis irrogatur. & hæc ita, ſiue quis non exceſſerit in exſilium intra tempus, intra quod debuit: ſiue etiam aliâs exſilio non obtemperauerit. nam contumacia eius cumulat pœnam: & nemo
C poteſt commeatum remeatúmve dare exſuli, niſi Imperator ex aliqua cauſſa.

V. VLPIANVS.

ABſentem in criminibus damnari non debere, diuus Traianus Iulio Frontoni reſcripſit. ſed neç de ſuſpitionibus debere aliquẽ damnari, diuus Traianus Adſidio Seuero reſcripſit. ſatius enim eſſe impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari. Aduerſus contumaces verò, qui neq; denũciationibus, neq; edictis prę-ſidum obtemperaſſent, etiam in abſentes pronunciari oportet, ſecundum morem priuatorum iudiciorum. poteſt & quis defendere hæc non eſſe contraria. quid igitur eſt? melius ſtatuitur: in abſentes pecuniarias quidem pœnas, vel eas, quæ exiſtimationem contingunt (ſi ſæpius

admoniti per contumaciam deſunt)ſtatui poſſe,& vſq; ad relegationem procedi. verùm ſi quid grauius irrogandum ſit,puta in metallum,vel capitis pœnam, non eſſe abſentibus irrogandam. In accuſatorem autem abſentem nonnunquam grauius ſtatuendum, quàm Turpilliani ſenatuſconſulti pœna irrogatur,dicendum eſt. Refert & in maioribus delictis,conſultò aliquid admittatur,an caſu.& ſanè in omnibus criminibus diſtinctio hæc pœnam aut iuſtã eligere debet,aut temperamentum admittere. D

Qui damnatus eſt ad mortem: non debet vltra audiri quicquid dicere velit: licet etiam de ſalute Principis ſe dicturum dicat.

VI. IDEM.

SI quis fortè,ne ſupplicio adficiatur, dicat ſe habere, quod principi referat ſalutis ipſius cauſſa: an remittendus ſit ad eum, videndum eſt. & ſunt plerique præſidum tam timidi, vt etiam poſt ſententiam de eo dictam pœnam ſuſtineant,nec quidquam audeant. alij omnino nó patiuntur quidquam tale allegantes. nonnulli neque ſemper,neque nũquam remittunt,ſed inquirunt quid ſit,quod allegare principi velint, quidq́ue pro ſalute ipſius habeant dicere: poſt quod aut ſuſtinent pœnam, aut non ſuſtinent. quod videtur habere mediam rationem. cæterùm (vt mea fert opinio) prorſus eos non debuiſſe poſtea, quàm ſemel damnati ſunt, audiri, quidquid allegent.quis enim dubitat, eludendæ pœnæ cauſſa ad hæc eos decurrere? magisq́ue eſſe puniendos, qui tamdiu conticuerunt, quod pro ſalute principis habere ſe dicere iactant? nec enim debebant tam magnam rem tamdiu reticere. Si quos comitum vel legati ſui reos proconſul inuenerit: vtrum punire eos debeat, an ſucceſſori ſeruare, quæri poteſt. ſed multorum exſtant exempla, qui non tantum officialium ſuorum, nec ſub ſe agentium, verum quoq; ſuos ſeruos pœna adfecerunt. quod quidem ideo faciendũ eſt, vt exemplo deterriti minus delinquant. Nunc genera † pœnarum nobis enumeranda ſunt,quibus prȩſides adficere quenquam poſſint.& ſunt pœnæ,quæ aut vitam adimãt, aut ſeruitutem adiungant, aut ciuitatem auferant, aut exſilium, aut coërcitionem corporis contineant. E F

† Hunc locũ diffuſè explicat Alex ab Alex.li.3. Genialiũ die. cap.5. déque varius pœnarũ generibus vide & apud Cælium Rhodig. lib.6. lec. anti.cap.5

VII. CALLISTRATVS.

Veluti

VEluti fuſtium admonitio,flagellorum caſtigatio,vinculorum verberatio.

A

VIII. VLPIANVS.

AVt damnum cum infamia, aut dignitatis alicuius depoſitionem, aut alicuius actus prohibitioné. Vita adimitur: vtputa ſi damnatur aliquis, vt gladio in eũ animaduertatur. ſed ánimaduerti gladio oportet, non ſecuri, vel telo, vel fuſti, vel laqueo, vel quo alio modo. Proinde nec liberã mortis facultaté concedendi ius præſides habent. multò minus vel veneno necandi. diui tamen fratres reſcripſerunt, permittétes liberã mortis facultaté. Hoſtes autem, ité transfugæ ea pœna adficiuntur, vt viui exurantur. nec ea quidé pœna dãnari qué oportet, vt verberi-

B bus necetur, vel virgis interimatur, nec tormentis: quãuis pleriq;, dum torquentur, deficere ſolent. Eſt pœna, quæ adimat libertaté huiuſmodi: vtputa ſi quis in metallũ, vel in opus metalli dãnetur. metalla auté multa numero ſunt: & quædã quidé prouinciæ habent, quædã non habent. ſed quæ non habent, in eas prouincias mittunt, quæ metalla habent. Præfecto plane vrbi ſpecialiter competere ius in metallum damnandi, ex epiſtola diui Seueri ad Fabiũ Cilonem exprimitur. Inter eos, qui in metallũ, & eos, qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantum eſt: quod qui in metallum dãtur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus: quodq; refugæ ex

C opere metalli in metallum damnantur, ex metallo grauius coërcentur. Quiſquis autem in opus publicum damnatus refugit: duplicato tempore damnari ſolet. ſed duplicare eum id temporis oportet, quod ei ſupereſt, cùm fugit: ſcilicet ne illud duplicetur, quo apprehenſus in carcere fuerit: & ſi in decem annos damnatus ſit, aut perpetuari debet ei pœna, aut in opus metalli trãſmitti. plane ſi decennio damnatus fuit, & initio ſtatim fugit: videndum eſt, vtrum duplicari ei tempora debeant, an verò perpetuari, vel transferri in opus metalli. & magis eſt, vt transferãtur, aut perpetuentur. generaliter enim dicitur, quoties decénium exceſſura eſt duplicatio, non eſſe tempore pœnã artandam. In miniſterium metallicorum fœminæ in perpetuum, vel ad tempus damnari ſolent. ſimili modo & in ſalinas,

ſalinas. Et quidē in perpetuū, vel ad tēpus damnatæ: quaſi ſeruæ pœnæ conſtituuntur. ſi verò ad tempus damnantur: retinent libertatē. Solent præſides in carcerē continēdos damnare, vt in vinculis cōtineantur. ſed id eos facere non oportet. nam huiuſmodi pœnæ interdictæ ſunt. carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet. In calcariam quoq; vel ſulfurariam damnari ſolent. ſed hæ pœnæ metalli magis ſunt. Quicunq; in ludum venatorium damnati ſunt, videndum, an ſerui pœnæ efficiātur. ſolēt enim iuniores hac pœna adfici. vtrū ergo ſerui pœnæ iſti efficiātur: an retineant libertatē, videndū eſt. & magis eſt, vt hi quoq; ſerui efficiātur. hoc enī diſtāt à cæteris, quod inſtituūtur venatores, aut pyrrhicharij, aut in aliā quam voluptatē, geſticulandi, vel aliter ſe mouēdi gratia. Seruos in metallū, vel in opus metalli, itē in ludū venatoriū dari ſolere, nulla dubitatio eſt: & ſi dati fuerint, ſerui pœnæ efficiuntur: nec ad eum pertinebūt, cuius fuerunt, antequàm damnarentur. Deniq; cum quidā ſeruus in metallum damnatus, beneficio principis eſſet iam pœna liberatus: Imperator Antoninus rectiſſimè reſcripſit, quia ſemel domini eſſe deſierat pœnæ ſeruus factus, non eſſe eum in poteſtatem domini poſtea reddendum. ſed ſiue in perpetua vincula fuerit damnatus ſeruus, ſiue in temporaria: eius remanet, cuius fuit, antequàm damnaretur.

D

E

IX. IDEM.

MOris eſt, aduocationib⁹ quoq; præſides interdicere, & nonnunquam in perpetuum interdicunt, nonnunquam ad tempus, vel annum metiuntur, vel etiam tempore, quo prouinciam regunt. nec non ita quoque interdici poteſt alicui, ne certis perſonis adſit. poteſt & ita interdici cui, ne apud tribunal præſidis poſtulet: & tamen apud legatum, vel procuratorem non prohibeatur agere. ſi tamen apud legatum prohibitus fuerit poſtulare: credo per conſequentias, nec quidem apud præſidem relictam illi poſtulandi facultatem. Nonnunquam non aduocationibus cui interdicitur, ſed foro. plus eſt autem foro, quàm aduocationibus interdicere: huic omnino forenſibus negociis accommodare ſe non permittitur. ſolet autem ita vel iuris ſtudioſis interdici, vel aduocatis, vel tabellionibus,

F

bus,

buſ, ſiue pragmaticis.ſolet & ita interdici, ne inſtrumenta
A omnino forment,néve libellos concipiant, vel teſtationes
conſignent.ſolet & ſic, ne eò loci ſedeant, quo in publico
inſtrumenta deponuntur, archío fortè,vel grammatophy-
lacío.ſolet & ſic, vt teſtamenta ne ordinent, vel ſcribant,
vel ſignent.Erit & illa pœna,ne quis negociis publicis in-
terueniat.hic enim priuatis quidem intereſſe poterit, pu-
blicis prohibebitur: vt ſolent,quibus ſentẽtia præcipitur
δημοσίων ἀπέχεσθαι. Sunt autem & aliæ pœnæ : puta ſi
negociatione quis abſtinere iubeatur, vel ad conductionẽ
eorum, quæ publicè locantur, accedere, vt ad vectigalia
publica.Interdici autem negociatione plerumq;,vel nego
ciationibus ſolet. Sed & damnare, vt quis negocietur,
B an poſſit, videamus.& ſunt quidem hæ pœnæ, ſi quis ge-
neraliter tractare velit inciuiles : inuitum hominẽ iubere
facere,quod facere non poteſt. ſed ſi quis ſpecialiter tra-
ctauerit:poteſt eſſe iuſta cauſſa compellendi cuius ad ne-
gociationem.quod ſi fuerit:ſequenda erit ſentẽtia. Iſtę
ferè ſunt pœnæ, quæ iniungi ſolent.ſed enim ſciendũ eſt,
diſcrimina eſſe pœnarũ,neq; omnes eadẽ pœna adfici poſ
ſe.nam in primis decuriones in metallum damnari nõ poſ-
ſunt,nec in opus metalli,nec furcæ ſubiici, vel viui exuri.
& ſi fortè huiuſmodi ſententia fuerint adfecti : liberandi
erunt.ſed hoc non poteſt efficere,qui ſentẽtiam dixit:ve-
rum referre ad principẽ debet,vt ex authoritate eius pœ-
C na aut permutetur,aut liberetur. Parentes quoque & li-
beri decurionum in eadem cauſſa ſunt.Liberos non tantũ
filios accipere debemus, verum omnes liberos. Sed vtrũ
hi,qui poſt decurionatum ſuſcepti ſunt, his pœnis nõ ad-
ficiantur : an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia
familia ſuſcepti, vidẽdũ eſt.& magis puto, omnibus pro-
deſſe debere. Planè ſi parẽs decurio eſſe deſierit: ſiqui-
dem iam ex decurione fuerit editus : proderit ei, ne adfi-
ciatur.enimuero ſi poſtea,q̃ plebius factus eſt, tunc ſuſci-
piat filium : quaſi plebeius editus, ita erit plectendus.

Statuliberũ quaſi iã liberũ puniẽdũ, diuus Pius Saluio
Martiano reſcripſit. X. MARCELLVS.

IN ſeruorum perſona ita obſeruatur, vt exemplo humi-
liorũ puniantur. ſed ex quibus cauſſis liber fuſtibus cę-
ditur:

ditur: ex his ſeruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. & ex quibus liber fuſtibus cæſus, in opus publicum damnatur: ex his ſeruus ſub pœna vinculorum ad eius tem poris ſpaciũ, flagellis cæſus, domino reddi iubetur. Si ſub pœna vinculorũ domino reddi iuſſus, non recipiatur à domino, venundari: & ſi emptorem non inuenerit, in opus publicum, & quidem perpetuum tradi iubetur. Qui ex cauſſa in metallum damnati ſunt, & poſt hoc deliquerint: in eos tanquam metallicos conſtitui debet: quamuis nondum in eum locum perducti fuerint, in quo operari debét. nam ſtatim, vt ſententia de his dicta eſt, conditionem ſuam permutant. In perſonas tam plebeiorum, quàm decurionum, illud conſtitutum eſt: vt qui maiore pœna adficitur, quàm legibus ſtatuta eſt, infamis non fiat. ergo & ſi opere tempo rario quis multatus eſt, vel tantum fuſtibus cæſus, licet in actione famoſa, veluti furti: dicendum erit, infamem non eſſe: quia & ſolus fuſtium ictus grauior eſt, quàm pecuniaria damnatio. D E

Hæc lex eſt philoſophica, & dat doctrinam iudicibus quomodo in cauſis criminalibus procedere debent.

XI. MARTIANVS.

†*Huc ſpectant quæ de imagine iuſtitiæ ex Chryſippo refert Gel. li. 14. noct. Attic. c. 4. in eãdem ſententiã præclare Cice. 2. ad Brutum epiſtola.*

Reſpiciendũ eſt† iudicanti, ne quid durius, aut remiſſius conſtituatur, quàm cauſſa depoſcit. nec enim aut ſeueritatis, aut clementiæ gratia adfectanda eſt: ſed perpenſo iudicio, prout quæque res poſtulat, ſtatuendum eſt. Planè in leuioribus cauſſis proniores ad lenitatem iudices eſſe debent: in grauioribus pœnis ſeueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi. F

Furta domeſtica de vilibus rebus non ſunt vindicanda per iudicem, ſed paterfamilias intra domum ſuam vindicabit.

Furta domeſtica, ſi leuiora ſint, publicè vindicanda non ſunt: nec admittenda eſt huiuſmodi accuſatio, cùm ſeruus à domino: vel libertus à patrono, in cuius domo moratur: vel mercenarius ab eo, cui operas ſuas locauerit, offeratur quæſtioni. nàm domeſtica furta vocantur, quę ſerui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij, apud quos degunt, ſubripiunt. Delinquunt autem aut propoſito, aut impetu, aut caſu. Propoſito delinquunt latrones, qui factionem habent. impetu autem, cùm per ebrietatem ad manus,

nus, vel ad ferrum venitur. caſu verò, cùm in venando telum in feram miſſum hominem interficit. Capitis pœna
A eſt beſtiis obiici, vel alias ſimiles pœnas pati.

Quacunque accuſatione ſiue publici, ſiue priuati criminis ſiue extra ordinem quis damnatur ad beſtias, ſiue similē pœnam: ſtatim fit ſeruus pœna. Bartolus.

XII. MACER.

QVod ad ſtatum damnatorum pertinet: nihil intereſt iudicium publicum fuerit, nécne. nam ſola ſententia, non genus criminis ſpectatur. itaque hi, in quos animaduerti iubetur, quíve ad beſtias dantur, confeſtim ſerui pœnæ fiunt.

XIII. VLPIANVS.

B HOdie licet ei, qui extraordinè de crimine cognoſcit, quam vult ſententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem: ita tamè, vt in vtroque modo rationem non excedat.

Quod delictum plerunque vnus impunè fert, alteri idem mortis infligit pœnam ſecundum diuerſitatem perſonarum.

XIIII. MACER.

QVædam delicta pagano aut nullam, aut leuiorem pœnam irrogant: militi verò grauiorem: ita tamen, vt ſi miles artem ludicram fecerit, vel in ſeruitutem ſe venire paſſus ſit, capite puniendum Menander ſcribat.

XV. VENVLEIVS.

DIuus Hadrianus eos, qui in numero decurionum eſſent, capite puniri prohibuit: niſi ſi quis parètem oc
C cidiſſet. verùm pœna legis Corneliæ puniendos, mandatis pleniſſimè cautum eſt.

XVI. CLAVDIVS SATVRNINVS.

AVt facta puniuntur, vt furta, cædéſq;: aut dicta, vt conuicia, & inſidæ aduocationes: aut ſcripta, vt falſa, & famoſi libelli: aut conſilia, vt coniurationes, & latronum conſcientia, quóſque alios ſuadendo iuuiſſe ſceleris eſt inſtar. Sed hęc quatuor genera conſideranda ſunt ſeptem modis: cauſſa, perſona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu.

Cauſſa, vt in verberibus, quæ impunita ſunt à magiſtro allata, vel parente: quoniam emendationis, non iniuriæ gratia videntur adhiberi. puniuntur, cùm quis per iram ab extraneo pulſatus eſt. Perſona dupliciter ſpectatur: eius, qui

qui fecit: & eius, qui paſſus eſt. aliter enim puniuntur ex iiſdem facinoribus ſerui, quàm liberi: & aliter, qui quidquam in dominum parentémve auſus eſt, quàm qui in extraneum, in magiſtratum vel in priuatum. in huius rei conſideratione ætatis quoque ratio habeatur. Locus facit, vt idem, vel furtum, vel ſacrilegium ſit: & capite luendum, vel minore ſupplicio. Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo: & effractorem, vel furem diurnum à nocturno. D

Qualitate: cùm factũ vel atrocius, vel leuius eſt: vt furta manifeſta à nec manifeſtis diſcerni ſolent, rixæ à graſſaturis, expilationes à furtis, à violentia petulantia. qua de re maximus apud Græcos orator Demoſthenes ſic ait: οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργήν, ἀλλ' ἡ ἀτιμία: οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινὸν (καίτοι ὂν δεινὸν) ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. πολλὰ γὰρ ἂν ποιήσειεν ὁ τύπτων, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ὧν ἔνια ὁ παθὼν οὐδ' ἂν ἀπαγγεῖλαι δύναιθ' ἑτέρῳ, τῷ σχήματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ, ὅταν ὡς ὑβρίζων, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπάρχων, ὅταν κονδύλοις, ὅταν ἐπὶ κόρρης. ταῦτα κινεῖ. ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους, ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. E Quantitas diſcernit furem ab abigeo. nam qui vnũ ſuem ſubripuerit, vt fur coërcebitur: qui gregẽ, vt abigeus.

Euentus ſpectetur, vt à clementiſſimo quoque facta: quanquam non minus lex eum, qui occidẽdi hominis cauſſa cum telo ferit, quàm eum, qui occìdit, puniat. & ideo apud Græcos exſilio voluntario fortuiti caſus luebantur, vt apud præcipuum poetarum ſcriptum eſt. F

Εὖτ' ἐμὲ τυτθὸν ἐόντα Μενοίτιος ἐξ Ὀπόεντος
Ἤγαγεν ὑμέτερον δ' ἀνδροκτασίης ὑπὸ λυγρῆς,
Ἤματι τῷ, ὅτε παῖδα κατέκτανον Ἀμφιδάμαντος,
Νήπιος οὐκ ἐθέλων, ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς.

Euenit, vt eadem ſcelera in quibuſdam prouinciis grauius plectantur: vt in Africa meſſium inciſores, in Myſia vitiũ, vbi metalla ſunt, adulteratores monetæ.

Multis delinquentibus pœna vnius debet eſſe metus multorum.

Nonnunquam euenit, vt aliquorum maleficiorum ſupplicia exacerbentur, quoties nimium multis perſonis graſſantibus exemplo opus ſit.

In metallum damnatus nihil poteſt relinqui in teſtamento: apolidibus verò, id eſt, qui ciuitatẽ perdunt, auferuntur ea quæ ſunt iuris ciuilis

ciuilis, vt teſtari: ſed non ea quæ ſunt iuriſgentium, ſicut emere vendere. Bartolus.

A

XVII. MARTIANVS.

QVidam ſunt ſerui pœnæ, vt ſunt in metallum dati, & in opus metalli: & ſi quid eis teſtamento datum fuerit, pro non ſcripto eſt, quaſi non Cæſaris ſeruo datum, ſed pœnæ. item quidam ἀπόλιδες ſunt: vt ſunt in opus publicum perpetuò dati, & in inſulam deportati: vt ea quidem, quæ iuris ciuilis ſunt, non habeant: quæ verò ſunt iuriſgentium, habeant.

XVIII. VLPIANVS.

COgitationis pœnam nemo patitur.

XIX. IDEM.

B SI non defendantur ſerui à dominis: non vtique ſtatim ad ſupplicium deducentur, ſed permittetur eos defendi vel ab alio: & qui cognoſcit, debebit de innocentia eorum quærere.

Pœna impoſita delinquenti non tranſit in eius hæredem. ratio eſt in textu. Franc. Accur.

XX. PAVLVS.

SI pœna alicui irrogatur: receptũ eſt commentitio iure, ne ad hæredes tranſeat. cuius rei illa ratio videtur eſſe: quia pœna conſtituitur in emẽdationem hominum, quę mortuo eo, in quem conſtitui videtur, deſinit.

XXI. CELSVS.

C VLtimum ſupplicium eſſe mortem ſolam interpretamur.

XXII. MODESTINVS.

IN metallum damnati ſi valetudine aut ætatis infirmitate inutiles operi faciundo deprehendantur: ex reſcripto diui Pij à præſide dimitti poterũt, qui æſtimabit de his dimittendis: ſi modò vel cognatos vel adfines habuerint, & non minus decem annis pœna ſua functi fuerint.

XXIII. IDEM.

SIne præfinito tempore in metallum dato imperitia dantis, decennij tempora præfinita videntur.

XXIIII. IDEM.

EOrum, qui relegati vel deportati ſunt ex cauſſa maieſtatis, ſtatuas detrahendas ſcire debemus.

Qui

Qui heri aut nudiuſtertius commiſit adulterium: magis punitur quam qui commiſit quinque annis elapſis. D

XXV. IDEM.

SI diutino tépore aliquis in reatu fuerit: aliquaten' pœna eius ſubleuanda erit. ſic etiam conſtitutú eſt: non eo modo puniendos eos eſſe, qui longo tépore in reatu agunt: quo eos, qui in recenti ſententiam excipiunt. Non poteſt quis ſic damnari, vt de ſaxo præcipitetur.

Pœna impoſita patri non tranſit ad filium: quia ex delicto patris filius non punitur. Bartolus.

XXVI. CALLISTRATVS.

CRimen vel pœna paterna nullam maculã filio infligere poteſt. nãq; vnuſquiſq; ex ſuo admiſſo forti ſubiicitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. idque diui fratres Hierapolitanis reſcripſerunt. E

Præſides non poſſunt mutare ſententias ſuas: ſed Princeps ex cauſſa dat in integrum reſtitutionem. Bartolus.

XXVII. IDEM.

DIui fratres Arunthio Siloni reſcripſerunt: non ſolere præſides prouinciarum ea, quę pronunciauerunt, ipſos reſcindere †. Vetinæ quoque Italicenſi reſcripſerunt: ſuam mutare ſententiam neminem poſſe, idque inſolitum eſſe fieri. ſi tamen de ſe quis mentitus fuerit, vel cùm non haberet probationum inſtrumenta, quæ poſtea reppererit, pœna adflictus ſit: nõnulla exſtant principalia reſcripta, quibus vel pœna eorum minuta eſt, vel in integrum reſtitutio conceſſa eſt. ſed id dumtaxat à principibus fieri poteſt. De decurionibus & principalibus ciuitatum, qui capitale quid admiſerunt, mandatis cauetur, vt ſi quis admiſiſſe videatur, propter quod relegandus extra prouinciam in inſulam ſit: Imperatori ſcribatur ſententia à præſide. F

† Huc pertinẽt exẽpla que, de Decio Syllano Suetonius ĩ Iulio Cæſare et Plutarchus de Philippo Macedonũ rege in Apophteg. referunt.

Alio quoque capite mandatorum in hęc verba cauetur. Si qui ex principalibus alicuius ciuitatis latrocinium fecerint, aliúdve quod facinus, vt capitalem pœnam meruiſſe videantur, commiſerint: vinctos eos cuſtodies, & mihi ſcribes, & adiicies, quid quiſque commiſerit.

XXVIII. IDEM.

CApitalium pœnarũ ferè iſti gradus ſunt. Summum ſupplicium eſſe videtur ad furcam damnatio, item viui cre-

ui crematio. quod quanquam ſummi ſupplicij appellatione meritò continetur: tamen eo, quod poſtea id genus pœnæ adinuentum eſt, poſterius primo viſum eſt. item capitis amputatio. Deide proxima morti pœna metalli coërcitio. deinde in inſulam deportatio. cæteræ pœnæ ad exiſtimationē, non ad capitis periculū pertinēt: veluti relegatio ad tēpus, vel in perpetuū, vel in inſulā: vel cùm in opus quis publicum datur ad tempus, vel cum fuſtium ictui ſubiicitur. Non omnes fuſtibus cædi ſolent: ſed hi dumtaxat, qui liberi ſunt, & quidem tenuiores homines. honeſtiores verò fuſtibus non ſubiiciuntur: idq́ue principalibus reſcriptis ſpecialiter exprimitur.

A

Magus punitur, qui admonitus, vel cui ſemel parcitum eſt, ſi in delicto perſeuerat: vel ad idem delictum reuertitur. Bartolus.

B

Solent quidam, qui vulgo ſe iuuenes appellant, in quibuſdam ciuitatibus turbulentis ſe acclamationibus popularium accommodare. qui ſi amplius nihil admiſerint, nec antè ſint à præſide admoniti: fuſtibus cæſi dimittuntur, aut etiam ſpectaculis eis interdicitur. quod ſi ita correcti, in eiſdem deprehendantur: exſilio puniendi ſunt. nōnunquam capite plectendi: ſcilicet cùm ſæpius ſeditioſè & turbulenter ſe geſſerint, & aliquoties adprehenſi tractati clemētius in eadem temeritate propoſiti perſeuerauerint. Serui cæſi ſolent dominis reddi.

Cui minor pœna non debet infligi, nec maior poteſt imponi. Bar.

C

Et vt generaliter dixerim: omnes, qui fuſtib' cædi prohibentur, eādem habere honoris reuerentiā debent, quam decuriones habent. eſt enim inconſtans dicere: eum, quem principales conſtitutiones fuſtibus ſubiici prohibuerunt, in metallum dari poſſe. Diuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit. In opus metalli ad tempus nemo damnari debet: ſed qui ad tempus damnatus eſt, etiam ſi faciat metallicum opus, non in metallum damnatus eſſe intelligi debet. huius enim libertas manet: quemadmodum etiam his, qui non in perpetuum opus damnantur. Proinde & mulieres hoc modo damnatæ liberos pariunt. Ad ſtatuas confugere, vel imagines principū in iniuriam alterius, prohibitū eſt. cùm enim leges omnibus hominibus æqualiter ſecuritatem tribuant: meritò viſum eſt in iniuriam potius alterius, quàm

ſui defenſionis gratia ad ſtatuas vel imagines principum confugere: niſi ſi quis ex vinculis vel cuſtodia detentus à potentioribus ad huiuſmodi præſidium confugerit. his enim venia tribuenda eſt. Ne autem ad ſtatuas vel imagines quis confugiat, ſenatus cenſuit: eúmque, qui imaginem Cæſaris in inuidiam alterius prætuliſſet, in vincula publica coërceri, diuus Pius reſcripſit. Omnia admiſſa in patronum, patronúve filium, patrem, propinquum, maritum, vxorem, cæteráſque neceſſitudines, grauius vindicanda ſunt, quàm in extraneos. Venenarij capite puniendi ſunt: aut ſi dignitatis reſpectu agi oportuerit, deportandi. Graſſatores, qui prædæ cauſſa id faciũt, proximi latronibus habentur: & ſi cum ferro aggredi, & ſpoliare inſtituerunt, capite puniuntur: vtique ſi ſæpius, atq; in itineribus hoc admiſerunt. cæteri in metallum dantur, vel in inſulas relegantur. Igni cremantur plerunque ſerui, qui ſaluti dominorum ſuorum inſidiati erunt: nonnunquam etiam liberi plebei & humiles perſonæ. D E

Qui ex propoſito incendunt domos, puniuntur pœnis hic enumeratis. cuius autem negligentia & non dolo ignis damnũ vicinis dedit, punitur ciuiliter, vel modicè caſtigatur. Bartolus.

Incẽdiarij capite puniuntur. qui ob inimicitias, vel prędæ cauſſa incenderint intra oppidũ: plerunque & viui exuruntur. qui verò caſam, aut villam: aliquo lenius. Nam fortuita incendia, ſi cùm euitari poſſent, per negligentiam eorum, apud quos orta ſunt, damno vicinis fuerunt: ciuiliter exercẽtur: vt qui iactura adfectus eſt, damni diſceptet, vel modicè vindicetur. In exſulibus gradus pœnarum conſtituit edictum diui Traiani: vt qui ad tẽpus relegatus ſit, ſi redeat, in inſulam relegetur: qui relegatus in inſulã exceſſerit, in inſulam deportetur: qui deportatus euaſerit, capite puniatur. ita & in cuſtodiis gradum ſeruãdum eſſe, idẽ princeps reſcripſit: id eſt vt qui in tempus damnati erãt, in perpetuum damnarẽtur: qui in perpetuũ damnati erant, in metallum damnarẽtur: qui in metallum damnati, id admiſerant, ſummo ſupplicio adficerentur. Famoſos latrones in his locis, vbi graſſati ſunt, furca figendos quàm pluribus placuit: vt & conſpectu deterreantur alij ab iiſdẽm facinoribus, & ſolatio ſit cognatis & adfinibus interemptorum F

eodẽm

eodem loco pœna reddita, in quo latrones homicidia feciſ-
A ſent. nonnulli etiam ad beſtias hos damnauerunt. Maiores noſtri in omni ſupplicio ſeueriꝰ ſeruos, quàm liberos: famoſos, quàm integræ famæ homines punierunt.

XXIX. PAVLVS.

Qui vltimo ſupplicio damnantur: ſtatim & ciuitatem, & libertatem perdunt. itaque præoccupat hic caſus mortem, & nonnunquam longum tempus occupat. quod accidit in perſonis eorum, qui ad beſtias damnantur. ſæpe etiam ideo ſeruari ſolent poſt damnationem, vt ex his in alios quæſtio habeatur.

Qui alicui incuſſit timorem mortis, vel alium magnum timorem: debet in inſulam relegari. Bartolus.

B XXX. IDEM.

Si quis aliquid fecerit, quo leues hominum animi ſuperſtitione numinis terreantur: diuus Marcus huiuſmodi homines in inſulam relegari reſcripſit.

XXXI. IDEM.

Ad beſtias damnatos† fauore populi præſides dimittere non debent. ſed ſi eius roboris vel artificij ſint, vt dignè populo Romano exhiberi poſſint: principé conſulere debent. Ex prouincia autem in prouinciã transducí damnatos ſine permiſſu principis non licere, diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

†Huc pertinet memorabile exẽplũ cuiuſdam ſerui ad beſtias dãnati apud Gel. li. 5. noct. Attica. 14.

Sententia debet conformari petitioni vel accuſationi factæ in libello: & ſecundum hoc pœna ſtatui. Bartolus.

C XXXII. VLPIANVS.

Si præſes vel iudex ita interlocutus ſit, VIM FECISTI: ſiquidem ex interdicto: non erit notatus, nec pœna legis Iuliæ ſequetur. ſi verò ex crimine: aliud eſt. quòd ſi non diſtinxerit præſes, vtrum Iulia publicorum, an Iulia priuatorum: tunc ex crimine erit æſtimandum. ſed ſi vtriuſque legis crimina obiecta ſint: mitior lex, id eſt priuatorum, erit ſequenda.

XXXIII. PAPINIANVS.

Fratres imperatores reſcripſerunt. Seruos in temporaria vincula damnatos libertatem, hæreditatem, ſiue legatum, poſtquã tempus expleuerint, conſequi: quia tẽporaria coërcitio, quæ deſcendit ex ſententia, pœnæ eſt aboli-

tio. ſi autem beneficium libertatis in vinculis eos inueniat: ratio iuris & verba conſtitutionis libertati refragãtur. Planè ſi teſtamento libertas data ſit, & eo tempore, quo aditur hęreditas, tempus vinculorum ſolutum ſit: rectè manumiſſus intelligitur: non ſecus, ac ſi pignori datum ſeruum debitor manumiſiſſet, eiúſque poſt liberatum pignus adita fuiſſet hæreditas. D

XXXIIII. IDEM.

SEruus in opus publicum perpetuum, ac multò magis temporarium non datur. cùm igitur per errorè in opus temporarium fuiſſet datus: expleto tempore, domino ſeruum eſſe reddendum, reſpondi. Eos quoq; delatoris pœna ex ſententia ſenatuſconſulti teneri reſpõdi, qui per ſuppoſitam perſonam delatori cauſſam dederunt. E

XXXV. CALLISTRATVS.

MAndatis principalibus, quæ præſidibus dantur, cauetur, ne quis perpetuis vinculis damnetur. idq́ue & diuus Hadrianus reſcripſit.

XXXVI. HERMOGENIANVS.

IN metallum, & in miniſterium metallorum damnati, ſerui efficiuntur, ſcilicet pœnæ.

XXXVII. PAVLVS.

IN dardanarios propter falſum menſurarum modum ob vtilitatem popularis annonę pro modo admiſſi extra ordinem vindicari placuit.

XXXVIII. IDEM. F

SI quis aliquid ex metallo principis, vel ex moneta ſacra furatus ſit: pœna metalli aut exſilij punitur. Trãſfugæ ad hoſtes, vel conſiliorum noſtrorum renunciatores, aut viui exurũtur, aut furca ſuſpẽduntur. Authores ſeditionis & tumultus populo concitato, pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut beſtiis obiiciuntur, aut in inſulam deportantur. Qui nondum viripotentes virgines corrumpunt: humiliores in metallum damnãtur, honeſtiores in inſulam relegantur, aut in exſilium mittuntur.

Qui ſe ſuis numis redemptum non probauerit, libertatẽ petere non poteſt. amplius eidem domino ſub pœna vinculorum redditur: vel ſi ipſe dominus malit, in metallũ damnatur. Qui abortionis aut amatorium poculum dant: & ſi do-

ſi dolo non faciant, (tamen quia mali exempli res eſt) humiliores in metallum damnantur, honeſtiores in inſulam A amiſſa parte bonorũ relegantur. quòd ſi eo mulier aut homo perierit: ſummo ſupplicio adficiuntur. Teſtamẽtum, quod nullo iure valet, impune ſupprimitur. nihil eſt enim quod ex eo aut petatur, aut conſiſtere poſſit. Qui viui teſtamentum aperuerit, recitauerit, reſignauerit: pœna Corneliæ tenetur. & plerunque humiliores aut in metallum damnantur, aut honeſtiores in inſulam deportantur. Si quis inſtrumentum litis ſuę à procuratore aduerſario proditum eſſe conuicerit: procurator, ſi humilior ſit, in metallum damnatur: ſi honeſtior, adempta bonorum parte dimidia, in perpetuum relegatur. Inſtrumenta penes ſe depoſita quicunque alteri altero abſente reddiderit, vel aduer- B ſario prodiderit: prout perſonæ conditio eſt, aut in metallum damnatur, aut in inſulam deportatur. Iudices pedanei, ſi pecunia corrupti dicantur, plerunque à præſide aut curia ſubmouentur, aut in exſilium mittuntur, aut ad tempus relegãtur. Miles, qui ex carcere dato gladio erupit, pœna capitis punitur. eadẽ pœna tenetur & qui eum, quem cuſtodiebat, deſeruit. Miles, qui ſibi manus intulit, nec factum peregit: niſi impatientia doloris, aut morbi, luctúſve alicuius, vel alia de cauſſa fecerit: capite puniendus eſt. aliâs cum ignominia mittendus eſt.

XXXIX. TRIPHONINVS.

C Cicero in oratione pro Cluẽtio Habito ſcripſit: Mileſiam quandam mulierem, cùm eſſet in Aſia, quod ab hæredibus ſecundis accepta pecunia partum ſibi medicamentis ipſa abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam. Sed & ſi qua viſceribus ſuis poſt diuortium (quod prægnans fuit) vim intulerit, ne iam inimico marito filium procrearet: vt temporali exſilio coërceatur, ab optimis Imperatorib' noſtris reſcriptum eſt.

Qui hoſtem fugientem ſciens ſuſceperit in inſulam relegatur. Franc. Accur.

XL. PAVLVS.

Metrodorum, cùm hoſtem fugientem ſciens ſuſceperit, in inſulam deportari: Philoctetẽ, quod occultari eum non ignorans, diu diſſimulauerit, in inſulam rele-

gari placet.

XLI. PAPINIANVS. D

SAnctio legum, quæ nouiſſimè certam pœnam irrogat iis, qui legis præceptis non obtéperauerint: ad eas ſpecies pertinere non videtur, quibus ipſa lege pœna ſpecialiter addita eſt. nec ambigitur in cætero omni iure ſpeciem generi derogare. nec ſanè veriſimile eſt, delictum vnū eadem lege variis æſtimationibus coërceri.

XLII. VENVLEIVS.

INterpretatione legum pœnæ molliendæ † ſunt potius, quàm exaſperandæ.

† Quo nomine laudatur M. Antoninus Philoſoph⁹ cui mos erat vt oĩa criminami nore ſupplicio, quam legib⁹ pleċti ſolēt, puniret. Iuli⁹ Capitolin. in eodem.

XLIII. PAVLVS.

IMperator Antoninus Aurelio Atiliano reſcripſit. præſes vltra adminiſtrationis ſuæ tempus interdicere alicui arte ſua vti non poteſt. Idem reſcripſit eū, qui ſuo admiſſo decurionis filij honorem amiſit, non poſſe in pœnis eui tandis decurionis filij honorem vindicare. E

DE BONIS DAMNATORVM.

Titulus XX.

CALLISTRATVS *lib. I. de iure fiſci & populi.*

DAmnatione bona publicantur, cùm aut vita adimitur, aut ciuitas, aut ſeruilis conditio irrogatur. Etiam hi, qui antè cōcepti, & poſt damnationem nati ſunt, portionē ex bonis patrum damnatorum accipiunt. liberis autem ita demum portio attribuitur, ſi iuſtis nuptiis nati ſunt. Liberis eius, cui pars dimidia dūtaxat bonorum ablata eſt, partes non dantur: idq́ue & diui fratres reſcripſerunt. F

II. IDEM.

NOn vt quis in carcerem ductus eſt, ſpoliari eum oportet, ſed poſt cōdemnationem: idq́ue diuus Hadrianus reſcripſit.

III. IDEM.

QVinq; legibus damnatæ mulieri dos publicatur: maieſtatis, vis publicæ, parricidij, veneficij, de ſicariis.

IIII. PAVLVS.

ET omnes omnino maritus actiones ſaluas habet contra fiſcum,

V. CAL-

V. CALLISTRATVS.

A AT ſi alia lege capitis punita ſit, quæ dotem nõ publicat: quia prius ſerua pœnæ efficitur, verum eſt dotem mariti lucro cedere, quaſi mortua ſit. Quòd ſi deportata ſit filiafamiliâs: Marcellus ait, (quæ ſententia etiam vera eſt) non vtique deportatione diſſolui matrimonium. nam quum libera mulier remaneat: nihil prohibet, & virũ mariti adfectionem, & mulierem vxoris animum retinere. Si igitur eo animo mulier fuerit, vt diſcedere à marito velit: ait Marcellus, tunc patrem de dote acturum. ſed ſi materfamiliâs ſit, & interim conſtante matrimonio fuerit deportata; dotem penes maritum remanere. poſtea verò ſoluto matrimonio poſſe eam agere, quaſi humanitatis in-
B tuitu hodie nata actione.

VI. IDEM.

DIuus Hadrianus Aquilio Braduæ ita reſcripſit. Pannicularia* cauſſa quemadmodum intelligi debeat, ex ipſo nomine apparet. non enim bona damnatorum pannicularia ſignificari quis probè dixerit: nec ſi zonam circa ſe habuerit, protin⁹ aliquis ſibi vindicare debebit. ſed veſtem, qua is fuerit indutus: aut nummulos inueterales, quos victus ſui cauſſa in promptu habuerit: aut leues anulos, id eſt, qui rem non excedant aureorum quinque. alioquin ſi quis damnatus in digito habuerit aut ſardonycha, aut aliam gẽmam magni precij, vel ſi quod chirographum ma-
C gnæ pecuniæ in ſinu habuerit: nullo iure illud in pannicularia ratione retinebitur. Pannicularia ſunt ea, quæ in cuſtodia receptus ſecum attulit: ſpolia, quibus indutus eſt, quũ quis ad ſuppliciũ ducitur, vt & ipſa appellatio oſtẽdit. ita neque ſpiculatores vltrò ſibi vindicent, nec optiones ea deſiderent, quibus ſpoliatur, quo momẽto quis eſt punitus. hanc rationem non in compendium ſuum debent præſides vertere: ſed nec pati optiones, ſiue commẽtarienſes ea pecunia abuti: ſed debent ad ea ſeruari, quæ iure præſidum ſolent erogari. vtputa chariſticon quibuſdam officialibus inde ſubſcribere: vel ſi quid fortiter fecerint milites, inde donare eis. barbaros etiã inde munerare venientes ad ſe, vel legationis, vel alterius rei cauſſa. Plerumque etiam inde corroſas pecunias præſides ad fi-

*Vide in hanc legẽ Cælium Rhodi. li. 3. lect. antiq. ca. 26.

ſcum tranſmiſerunt. quod perquàm nimiæ diligentiæ eſt: cũ ſufficiat, ſi quis non in vſus proprios verterit, ſed ad vtilitatem officij patiatur deſeruire. D

VII. PAVLVS *lib. ſingulari de portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.*

CVm ratio naturalis quaſi lex quædã tacita liberis parentum hæreditatem adiiciat, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocãdo, propter quod & in iure ciuili ſuorum hæredum nomen eis inditum eſt, ac ne iudicio quidẽ parẽtis, niſi meritis de cauſſis, ſubmoueri ab ea ſucceſſione poſſint: æquiſſimè exiſtimatum eſt, eo quoq; caſu, quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum: ne alieno admiſſo grauiorem pœnam luerent, quos nulla contingeret culpa interdum in ſummã egeſtatem deuolui. quod cũ aliqua moderatione definire placuit: vt qui ad vniuerſitatem venturi erant iure ſucceſſionis, ex ea portiones conceſſas haberent. Si in libertinum animaduerſum erit: patrono eius id, quod in bonis illius habiturus eſſet, ſi is, in quem animaduerſum eſt, ſua morte deceſſiſſet, eripiendum non erit: reliqua pars bonorum, quæ ad manumiſſorem nõ pertinebit, fiſco eſt vindicanda. Ex bonis damnatorum portiones adoptiuis liberis (ſi non fraudis cauſſa facta eſt adoptio) non minus, quàm naturalibus concedi æquum eſt. Fraudis aũt cauſſa adoptio facta videtur: etiam ſi non in reatu, ſed deſperatione rerum per conſcientiam metu imminentis accuſationis quis adoptet in hoc, vt ex bonis, quæ ſe amiſſurum cogitat, portio detrahatur. Si plures liberos damnatus habeat: feruntur exempla, per quæ pluribus liberis omnia bona dãnati conceſſa ſunt. ſed & diuus Hadrianus in hanc ſententiam reſcripſit. Fauorabilem apud me cauſſam liberorum Albini filiorum numerus facit: cũ ampliari imperium hominum adiectione potius, quàm pecuniarum copia malim. ideoque illis paterna ſua cõcedi volo, quæ manifeſtabunt tot poſſeſſores, etiam ſi acceperint vniuerſa. E F

Præterea ex his, quæ per flagitium damnat⁹ adquiſiuit, portiones liberorum non augentur: veluti ſi cognatũ ſuũ interimi curauerit, & eius hæreditatem adiit, vel bonorũ poſſeſſionem accepit. nã ita diuus Pius reſcripſit. Cui cõſequen-

ſequenter illud idem princeps conſtituit, cũ filiafamiliâs
A veneno necaſſe conuinceretur eum, à quo hæres inſtituta erat,quamuis iuſſu patris,cuius in poteſtate eſſet.

DE BONIS EORVM, QVI ANTE *ſententiam,uel mortem ſibi conſciuerunt, uel accuſatorem corruperunt.*
Tit. XXI.

I. VLPIANVS.

IN capitalibus criminibus à principibus decretum eſt,non nocere ei,qui aduerſarium corruperit: ſed in his demum,quę pœnã mortis cõ-
B tinent.nam ignoſcendũ cenſuerunt ei,qui ſanguinem ſuum qualitercumque redemptũ voluerit.

II. MACER.

IMperatores Seuerus & Antoninus Aulo Iulio.Eos,qui latrones nominatim corruptis accuſatoribus diem ſuũ obierint,vt confeſſos de crimine, non relinquere defenſionem hæredibus,rationis eſt. Si is,de cuius pœna Imperatori ſcriptũ eſt(veluti quód decurio fuerit, vel quòd in inſulam deportari debuerit) antequam reſcriberetur, deceſſerit : poteſt quæri , num ante ſententiam deceſſiſſe videatur? argumento eſt ſenatuſconſultum , quod factum
C eſt de his,qui Romam tranſmiſſi ante ſententiam deceſſiſſent.cuius verba hæc ſunt.Cũ condemnatus nemo videri poſſet in hunc annum,antequam de eo fortè iudicium Romæ redditum & pronunciatum eſſet: neque cuiuſquã mortui bona,antequam de eo Romæ pronunciatum eſſet, publicanda eſſe,eaque bona hæredes poſſidere debent.

III. MARTIANVS.

QVi rei poſtulati,*vel qui in ſcelere deprehenſi metu criminis imminentis mortẽ ſibi conſciuerint:hæredem non habent.Papinianus etiam libro decimoſexto Reſponſorum ita ſcribit. Qui rei criminis nõ poſtulati manus ſibi intulerint:bona eorum fiſco non vindicentur. non enim facti celeritatem eſſe obnoxiam, ſed conſcientiæ metũ in reo velut de confeſſo teneri placuit. ergo

Iuxta hoc eſt qđ ſcribit Ariſto.lib.5. Ethic. ca. 11. Plato dialog. 9. de legib.

ergo aut poſtulati eſſe debent, aut in ſcelere deprehenſi: vt ſi ſe interfecerint, bona eorum confiſcentur. vt autem diuus Pius reſcripſit, ita demũ bona eius, qui in reatu mortem ſibi conſciuit, fiſco vindicanda ſunt, ſi eius criminis reus fuit: vt ſi dãnaretur, morte aut deportatione adficiẽdus eſſet. Idem reſpondit: eum, qui modici furti reus fuiſſet, licet vitam ſuſpendio finierit: nõ videri in eadem cauſſa eſſe, vt bona hæredibus adimenda eſſent: ſicuti neque ipſi adimerentur, & ſi compertum in eo furtum fuiſſet. ergo ita demum dicendũ eſt bona eius, qui manus ſibi intulit, fiſco vindicari, ſi eo crimine nexus fuerit, vt ſi cõuinceretur, bonis careat. Si quis autem tædio vitæ, vel impatiẽtia doloris alicuius, vel alio modo finierit vitam: ſucceſſorẽ habere, diuus Antoninus reſcripſit. Videri autem & patrem, qui ſibi manus intuliſſet, quòd diceretur filium ſuum occidiſſe, magis dolore filij amiſſi mortem ſibi irrogaſſe: & ideo bona eius non eſſe publicanda, diuus Hadrianus reſcripſit. Sic autẽ hic diſtinguitur: intereſſe, qua ex cauſſa quis ſibi mortem conſciuit: ſicuti cũ quæritur, an is, qui ſibi manus intulit, & nõ perpetrauit, debeat puniri, quaſi de ſe ſententiam tulerit. nam omnino puniẽdus eſt, niſi tædio vitæ, vel impatiẽtia alicuius doloris coactus eſt hoc facere: & meritò, ſi ſine cauſſa ſibi manus intulit, puniendus eſt. qui enim ſibi non pepercit: multò minus alij parcet. Si qui autem ſub incerto cauſſæ euentu in vinculis, vel ſub fideiuſſoribus deceſſerint: horum bona non eſſe confiſcanda, mandatis cauetur. D E F

Si accuſatus de graui crimine ſe occidit, credens ſe deliquiſſe: ſi hæredes eius volunt probare innocentiam defuncti, audiuntur: qua probata habebunt bona defuncti, non fiſcus. Bar.

De illo videamus: ſi quis conſcita morte, nulla iuſta cauſſa præcedente, in reatu deceſſerit: an ſi parati fuerint hæredes cauſſas ſuſcipere, & innocentem defunctum oſtendere, audiendi ſunt: nec prius bona in fiſcum cogenda ſunt, quàm ſi de crimine fuerit probatum: an verò omnimodo publicanda ſunt? ſed Diuus Pius Modeſto Taurino reſcripſit: ſi parati ſint hæredes defenſionem ſuſcipere: non eſſe bona publicanda, niſi de crimine fuerit probatum.

DE INTERDICTIS,† ET RE- A legatis, & deportatis. Tit. XXII.

†De iſtorũ differẽtia vide Petrũ Crinitũ li.22. de honeſta diſciplina, cap.5. & Cælium Rhodi. li. 14. le. ant. ca.48.

I. POMPONIVS.

Caput ex reſcripto diui Traiani ad Didiũ ſecundum. Scio relegatorum bona auaricia ſuperiorum tẽporum fiſco vindicata : ſed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia ac ratione meorum temporum hoc quoque remiſi exemplum.

II. MARTIANVS.

MAnumittere deportatum non poſſe, diuus Pius reſcripſit.

B *Filii eius qui amittit ciuitatem, debent perdere bona ipſius, quæ haberent ab inteſtato, non ea quæ aliunde ipſis obueniunt.*

III. VLPIANVS.

EVm, qui ciuitatem amitteret, nihil aliud iuris adimere liberis, niſi quod ab ipſo peruenturũ eſſet ad eos, ſi inteſtatus in ciuitate moreretur: hoc eſt hæreditatẽ ei⁹, & libertos, & ſi quid aliud in hoc genere reperiri poteſt. quæ verò nõ à patre, ſed à genere, à ciuitate, à rerũ natura tribuerent: ea manere eis incolumia. Itaque & fratres fratrib⁹ fore legitimos hæredes, & adgnatorũ tutelas, & hæreditatẽs habituros. nõ enim hoc fratrẽ, ſed maiores eius eis dediſſe.

IIII. MARTIANVS.

C RElegati in inſulam in poteſtate ſua liberos retinent: quia & alia omnia ſua iura retinent. tantum enim inſula eis egredi non licet. & bona quoque ſua omnia retinent, præterea ſi qua eis adempta ſunt. Nam eorum, qui in perpetuum exſiliũ dati ſunt vel relegati, poteſt quis ſententia partem bonorum adimere.

V. IDEM.

EXſilium triplex eſt. aut certorum locorũ interdictio: aut lata fuga, vt omnium locorum, præter certum locum: aut inſulæ vinculum, id eſt relegatio in inſulam.

VI. VLPIANVS.

INter pœnas eſt etiam inſulæ deportatio, quæ pœna adimit ciuitatẽ Romanam. Deportandi autem in inſulam ius præſidibus prouinciæ non eſt datum, licet præfecto vrbi

vrbi detur.hoc enim epiſtola diui Seueri ad Fabiũ Cilonem præfectum vrbi expreſſum eſt. Præſides itaq; prouinciæ quoties aliquem in inſulam deportandum putant, hoc D ipſum adnotare debent.nomen verò eius ſcribendum principi,vt in inſulã deportetur: ſic deinde principi ſcribere, miſſa plena opinione,vt princeps æſtimet, an ſequenda ſit eius ſententia, deportariq; in inſulam debeat. medio autẽ tempore,dum ſcribitur,iubere debet eum in carcere eſſe.

Decuriones ciuitatũ propter capitalia crimina deportandos,vel relegandos, diui fratres reſcripſerunt. Deniq; Priſcum in homicidio & incendio nominatum, ante quæſtionem confeſſum,in inſulam deportari iuſſerunt.

VII. IDEM.

Relegatorum duo ſunt genera.ſunt quidam,qui in inſulam relegantur:& ſunt,qui ſimpliciter, vt prouinciis eis interdicatur,non etiam inſula adſignetur. in inſulã E relegare præſides prouinciarum poſſunt : ſic tamen, vt ſi quidem inſulã ſub ſe habeant,id eſt,ad eius prouinciæ formam pertinentem,quã adminiſtrant:etiã ſpecialiter inſulam adſignare poſſunt, inq; eam relegare.ſi verò non habeant:pronuncient quidẽ in inſulam ſe relegare : ſcribant autẽ Imperatori , vt ipſe inſulam adſignet . cæterùm non poſſunt damnare in eam inſulam,quam in ea prouincia,cui præſunt,non habent.interim quo ad inſulã Imperator adſignat,militi tradendus eſt relegatus. Hæc eſt differẽtia inter deportatos & relegatos:† quod in inſulam relegari, & ad tempus,& in perpetuum quis poteſt. Siue ad tempus,ſiue in perpetuum quis fuerit relegatus : & ciuitatem F Romanã retinet, & teſtamenti factionẽ non amittit. Ad tẽpus relegatis neq; tota bona, neq; partẽ adimi debere, reſcriptis quibuſdã manifeſtatur:reprehẽſæq; ſunt ſententiæ eorũ, qui ad tẽpus relegatis ademerunt partẽ bonorũ, vel bona: ſic tamen, vt non infirmarentur ſententiæ, quæ ita ſunt prolatæ. Eſt quoddam genus quaſi in inſulã relegationis in prouincia Aegypto, in nouas relegare. Sicut autem relegare in inſulam quiſquam, quæ non eſt ſub ſe,non poteſt:ita neque in prouincia quidem relegandi habet ius,quæ non eſt ſub ſe.fortè præſes Syrię in Macedoniam non relegabit, ſed intra prouinciam ſuam poteſt relegare.

† *In hanc differẽtiã pulchrè Ouid.li.5 de Triſtibus ad vxorẽ,quòd eã quidã exulis vxorem adpellaſſet Cic.in orat.pro Cecinna circa finem.*

legare. Item in parte certa prouinciæ moraturum relegare poteſt: vt fortè non excedat ciuitatem aliquam, vel regionem aliquam non egrediatur. ſed & in eas partes prouinciæ, quę ſunt deſertiores, ſcio præſides ſolitos relegare. Interdicere autem quis ea prouincia poteſt, quã regit, alia non poteſt: & ita diui fratres reſcripſerunt. Vnde eueniebat, vt qui relegatus eſſet ab ea prouincia, in qua domicilium habuit, morari apud originem ſuam poſſet. ſed Imperator noſter cũ diuo patre ſuo huic rei prouiderunt. Mætio enim Probo præſidi ꝓuinciæ Hiſpaniæ reſcripſerunt. etiam ea prouincia interdici, vnde quis oriundus ſit: ab eo, qui regit eam prouinciam, vbi quis domicilium habeat. ſed & eos, qui cùm incolæ eſſent, non in ea prouincia quid admiſerint, ęquum eſt ad reſcripti authoritatem pertinere. Dubitatum eſt, an interdicere quis alicui poſſit prouincia, in qua oriundus eſt, cùm ipſe eidem prouinciæ præſit, quam incolit, dum ſua non interdicit (vt ſolent Italia interdicere, qui patria non interdicunt) vel per conſequentias videatur etiam ea prouincia interdixiſſe, cui pręeſt. quod magis erit probandum. Per contrarium autem is, qui originis prouinciæ præeſt, non eſt nactus ius interdicendi ea prouincia, quã incolit is, qui relegatur. Si quis eam ſententiam admiſerit, vt is, qui in alia prouincia commiſit, poſſit relegari ab eo, qui ei prouinciæ præeſt: eueniet, vt relegatus iſte tribus prouinciis præter Italiam debeat abſtinere: & in qua deliquit, & in qua incolit, & originis. & ſi ex diuerſis prouinciis oriri videatur propter conditionem, vel ſuam, vel parentis, patronorúmve: vel pluribus prouinciis conſequenter interdictum ei dicemus. Quibuſdam tamen præſidibus vt multis prouinciis interdicere poſſint, indultum eſt: vt præſidibus Syriarũ, & Daciarum. Conſtitutum eſt, eum, cui patria interdictũ eſt, etiam vrbe abſtinere debere. Contra autẽ ſi cui vrbe fuerit interdictũ, patria ſua interdictũ non videtur: itaq; multis conſtitutionibus cauetur. Si cui planè non patria ſua, ſed aliqua ciuitate interdictũ ſit: videndum eſt, an etiã patria ſua, itemq́; vrbe interdictũ dicamus. quod magis eſt.

His, qui relegantur, dies excedendi à præſidibus dari, & poteſt, & ſolet. etenim moris eſt ita ꝓnũciari: ILLVM

PRO-

PROVINCIA ILLA INSVLI'SQVE EIVS RELEGO, EXCEDERE'QVE DEBEBIT INTRA ILLVM DIEM. relegatum planè libellum dare poſſe principi, etiam diui fratres reſcripſerunt. D

Cui interdicitur minus officium, non poteſt accedere ad maius: ſed non habet locum econuerſo. Bartolus.

Solet præterea interdici quibuſdã, ne intra patriæ territorium, vel muros morẽtur: ne excedant patriam, vel in vicis quibuſdam morẽtur. Solet decurionibus ordine interdici, vel ad tẽpus, vel in perpetuum. item poteſt alicui pœna iniungi, ne honores adipiſcatur: nec ea res facit, vt decurio eſſe deſinat: cùm fieri poſſit, vt quis decurio quidem ſit, ad honores autem non admittatur. nam & ſenator quis eſſe poteſt, & tamen honores non petere. Poteſt alicui & vno honore interdici: ſic tamen, vt ſi cui honore vno interdictum ſit, non tantum eum honorem petere non poſſit, verum nec eos quoq;, qui eo honore maiores ſunt. eſt enim perquàm ridiculũ: eũ, qui minoribus pœnæ cauſſa prohibit' ſit, ad maiores adſpirare. maioribus tamẽ ꝓhibitus, minores petere non prohibetur. ſed muneribus ſi quis pœnæ cauſſa fuerit prohibitus, nihil valebit ſentẽtia. neque enim immunitatem pœna tribuere debet. ergo & ſi honoribus quis in pœnam fuerit prohibitus: poterit dici (ſi honores iſti habuerint miſtam muneris grauem impenſam) eam infamiam illi ad hoc non profuturam. E

VIII. MARTIANVS. F

SEd honore quidem illum arceri puto, cæterùm impẽdia debere præſtare.

IX. VLPIANVS.

POteſt præſes quendam damnare, ne de domo ſua procedat.

DE SENTENTIAM PASSIS, *& reſtitutis.* Tit. XXIII.

I. VLPIANVS.

AD ſucceſſionem liberti patronus deportatus & reſtitutus admittitur. ſed & ſi in metallum dãmnatus reſtituatur: nunquid ſeruitus pœnæ exſtinguat ius patronat' etiã poſt reſtitutionẽ? & ma-

& magis eſt, vt non exſtinguat ſeruitus ius patronatus.

II. IDEM.

A SI deportatus reſtitutus, dignitatem quidem indulgẽtia principis recuperauit, in ſua autem omnia bona non eſt reſtitutus: nec à creditoribus, nec publico nomine conueniri poteſt. ſed ſi cũ ei facultas oblata eſſet à principe bona quoque ſua recuperandi: maluerit ea derelinquere, & actionibus exuere ſe, quibus ante ſententiam ſubiectus fuerat: non poterit.

III. PAPINIANVS.

IN inſulam deportati bona fiſcus pœna remiſſa retinuit. creditores ex antegeſto non habere cum eo, qui debitor quondam fuit, actiones conſtitit. quòd ſi bona cum dignitatis reſtitutione conceſſa recuperauerit: vtiles actiones

B neceſſariæ non erunt, cùm & directè competunt.

IIII. PAVLVS.

IN metallum damnata mulier eum, quem prius cõceperat, edidit. deinde à principe reſtituta eſt. humanius dicetur, etiam cognationis iura huic reſtituta videri.

DE CADAVERIBVS PVNItorum. Tit. XXIIII.

I. VLPIANVS.

C Corpora eorum, qui capite damnãtur, cognatis ipſorum neganda non ſunt. & id obſeruaſſe ſe etiã diuus Auguſtus libro decimo de vita ſua ſcribit. Hodie autẽ eorum, in quos animaduertitur, corpora nõ aliter ſepeliũtur, q̃ ſi fuerit petitũ & permiſſum. & nonnunquã non permittitur, maximè maieſtatis cauſſa damnatorum. Eorum quoq; corpora, qui exurendi damnantur, peti poſſunt: ſcilicet, vt oſſa & cineres collecta ſepulturæ tradi poſſint.

II. MARTIANVS.

SI quis in inſulam deportatus, vel relegatus, fuerit pœna etiam poſt mortem manet, nec licet eũ deinde trãſferre alicubi, & ſepelire inconſulto principe: vt ſæpiſſimè Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, & multis petentibus hoc ipſum indulſerunt.

III. PAVLVS.

Corpora

Corpora animaduerſorum quibuſlibet petentibus ad ſepulturam danda ſunt. D

DIGESTORVM SEV PANdectarum liber quadrageſimusnonus.

DE APPELLATIONIBVS, ET relationibus. Tit. I.

I. VLPIANVS. E

APPELLANDI vſus quàm ſit vetus, frequens, quámque neceſſarius: nemo eſt, qui neſciat. † quippe cùm iniquitatem iudicãtium vel imperitiam corrigat: licet nonnunquã bene latas ſentẽtias in peius reformet. neq; enim vtiq; meli⁹ pnunciat, qui nouiſſimus ſententiam laturus eſt.

† Huc ſpectat quod de Mileſiorũ Rep. refert Ariſto. lib. 2. Polit. c. 6.

Quæſitum eſt, an aduerſus reſcriptum principis prouocari poſſit: fortè ſi præſes prouinciæ, vel quis alius conſuluerit, & ad conſultationem eius fuerit reſcriptum. eſt enim quæſitum, an appellandi ius ſuperſit. quid enim ſi in conſulendo mentitus eſt? de qua re exſtat reſcriptum diui Pij πρὸς τὸ κοινὸν τῶν θρακῶν, quo oſtẽditur prouocari oportere. verba reſcripti ita ſe habent. Ἐὰν μὲν ἐπιστείλῃ τις ἡμῖν, ἅμα δὲ καὶ ἀντιγράφωμεν ἡμεῖς ὁτιοῦν: ὑπάρξει τοῖς βουλομένοις ἐπικαλεῖσθαι πρὸς τὴν ἀπόφασιν. εἰ γὰρ διδάξαιεν, ἢ ψευδῶς, ἢ οὐχ οὕτως ἔχειν τὰ ἐπεσταλμένα: οὐδὲν ὑφ' ὑμῶν εἶναι δόξῃ προδιεγνωσμένον, τὴν ὡς ἑτέρως ἔχουσι τοῖς γραφεῖσιν ἀντεπεσταλκότων. Hinc conſequenter videtur reſcriptum, à conſultatione iudicis non eſſe appellandum, ſi quis fortè interlocutus fuerit, principem ſe cõſultaturum, cùm poſſit poſt reſcriptum prouocare. F

Error in appellando iudicem maiorem vel parem, appellationem non vitiat: ſecus ſi minorem appellauerit. Bar.

Si quis

A Si quis in appellatione errauerit,vtputa cùm alium appellare deberet,alium appellauerit: videndum eſt, an error ei nihil obfuerit. Et ſiquidem cum maiorem iudicem appellare deberet,ita errauit,vt minorem appellet: error ei nocebit.ſi verò maioré iudicem prouocauit:error ei nihil oberit,& ita multis conſtitutionibus cõtinetur. Deniq; cùm quidam iudicem ex reſcripto principis à conſulibus accepiſſet,& præfectum vrbi appellaſſet: errori eius ſubuentum eſt reſcripto diuorum fratrum, cuius verba hæc ſunt.Cùm per errorem factum dicas, vti à iudice,quem ex reſcripto noſtro ab ampliſſimis conſulibus acceperas, ad Iunium Ruſticum amicum noſtrum præfectum vrbi prouocares : conſules ampliſſimi perinde cognoſcent, atque B ſi ad ipſos facta eſſet prouocatio. Si quis ergo vel parem, vel maiorem iudicem appellauerit, alium tamen pro alio : in ea cauſſa eſt, vt error ei non noceat. ſed ſi minorem : nocebit.

Libellus appellatorius debet continere perſonam appellantis·perſonam iudicis à quo appellatur:& ſententiã à qua appellatur: perſonam vero eius contra quem appellatur, de neceſſitate non debet continere : & tempore ſententiæ poteſt quis ſolo verbo appellare dicendo, Appello. Bartolus.

Libelli,qui dantur,appellatorij ita ſunt concipiendi: vt habeant ſcriptum & à quo dati ſunt,hoc eſt qui appellet, & aduerſus quem,& à qua ſententia.

C II. MACER.

SEd ſi apud acta quis ipſo die viua voce appellauerit: ſatis erit,ſi dicat APPELLO.

III. VLPIANVS.

SCio quæſitum,ſi quis non addiderit in libellis, contra quem aduerſarium appellet : an præſcriptioni ſubiiciatur?Et puto,nihil oportere præſcribi. Sed illud cecidit in quęſtioné.ſi plures habuerit aduerſarios,& quorundam nomina in libellis ſint complexa,quorundam non: an æquè præſcribi ei poſſit ab his, quorum nomina comprehenſa non ſunt, quaſi aduerſus eos ipſos adquieuerit ſententiæ? & cùm vna cauſſa ſit:arbitror non eſſe præſcribendum.Certè ſi plures hi ſunt, aduerſus quos pronunciatur, & quorundam nomina in libellis ſunt comprehenſa, quo-

rundam non: hi ſoli appellaſſe videbuntur, quorum nomina in libellis ſunt comprehenſa. Quid ergo ſi cauſſam appellandi certam dixerit? an liceat ei diſcedere ab hac, & aliam cauſſam allegare? an non, quaſi forma quadam obſtrictus ſit? puto tamen, cùm ſemel prouocauerit, eſſe ei facultatem, in agendo etiam aliam cauſſam prouocationis reddere, perſequique prouocationem ſuam, quibuſcunque modis potuerit. D

Ab executore non appellatur: ſed ab iniqua ſententiæ interpretatione ſic, & tunc ſolum de iuſtitia interpretantis quæritur. Bar.

IIII. MACER.

AB exſecutore ſententiæ appellare non licet: ſed ab eo, qui malè ſententiam iam interpretari dicitur, appellare licet: ſi tamen is interpretandi poteſtatem habuerit, velut præſes prouinciæ, aut procurator Cæſaris: ita tamen, vt in cauſſis appellationis reddendæ hoc ſolum quæratur, an iure interpretatum ſit: idque etiam diuus Antoninus reſcripſit. E

Alio condemnato non appellante, vel appellationem non proſequente, alius cuius intereſt poterit appellare, & appellationem interpoſitam ab alio proſequi. Bar.

Alio condemnato, is, cuius intereſt, appellare poteſt: qualis eſt, qui per pcuratoré expertus victus eſt: nec pcurator ſuo nomine appellat. Ité ſi emptor de proprietate victus ſit: eo ceſſante, auctor eius appellare poterit. aut ſi auctor egerit, & victus ſit: non eſt deneganda emptori appellandi facultas. Quid enim ſi véditor, qui appellare noluit, idoneus non eſt? quin etiã ſi auctor appellauerit, deinde in cauſſæ defenſione ſuſpectus ſit viſus? perinde defenſio cauſſæ emptori cõmittenda eſt, atque ſi ipſe appellaſſet. idque ita conſtitutum eſt in perſona creditoris, cùm debitor victus appellaſſet, nec ex fide cauſſam defenderet. Quæ conſtitutio ita accipienda eſt, ſi interueniente creditore debitor de pignore victus prouocauerit. nam abſenti creditori nullum præiudiciũ debitor facit, idque conſtitutum eſt. F

Procurator qui litem conteſtatus eſt: ſi vincatur, per procuratoré appellat. Bartolus.

Si procurator, qui iudicio interfuerit, victus ſit: an ipſe quoque

quoque per procuratorem appellare poſſit, videamus: quia conſtat procuratorem alium procuratorem facere nõ A poſſe. Sed meminiſſe oportet, quòd procurator lite conteſtata dominus litis efficitur. & ideo & per procuratorem appellare poteſt.

A ſententia inter alios data poteſt appellare is, cuius intereſt ratione pleni, vel qualis qualis praiudicii, & cauſſam appellationis à victo interpoſita poteſt proſequi. Bar.

V. MARTIANVS.

A Sententia inter alios dicta appellari non poteſt, niſi ex iuſta cauſſa, veluti ſi quis in cohæredum præiudicium ſe condemnari patiatur, vel ſimilem ob cauſſam: quamuis & ſine appellatione tutus eſt cohæres. item fideiuſſores pro eo, pro quo interuenerunt. Igitur & venditoB ris fideiuſſor emptore victo appellabit, licet emptor & vẽditor adquieſcãt. Si hæres inſtitutus victus fuerit ab eo, qui de inofficioſo teſtamento agebat: legatariis, & qui libertatem acceperunt, permittendũ eſt appellare, ſi quærantur per colluſionem pronũciatum: ſicut diuus Pius reſcripſit. idemque reſcripſit, legatarios cauſſam appellationis agere poſſe. Sed & ſi in fraudem ſuam tranſactionem factã ab eo, qui appellaſſet, dicerent, idem dicendum eſt.

Sed & ſine appellatione ſi fuerit tranſactũ, ſimiliter reſcriptum eſt. Si quis ipſo die inter acta voce appellauit: hoc ei ſufficit. ſi autẽ hoc non fecerit: ad libellos appella-C torios dandos biduum vel triduum computandum eſt.

Cuilibet licet prouocare pro eo qui ad ſupplicium ducitur, etiam eo inuito. Bartolus.

VI. IDEM.

NOn tantum ei, qui ad ſupplicium ducitur, prouocare permittitur: verum alij quoque nomine eius, non tantum ſi ille mandauerit, verum quiſquis alius prouocare voluerit. neq; diſtinguitur, vtrum neceſſarius eius ſit, nécne. credo enim humanitatis ratione omnem prouocantem audiri debere. ergo & ſi ipſe adquieſcat ſententiæ. nec quęrimus, cuius interſit. Quid ergo ſi reſiſtat, qui damnatus eſt aduerſus prouocationem, nec velit admitti eius appellationem perire feſtinans? adhuc putem differendum ſupplicium.

VII. MACER.

CVm quidam propter violentiam iudicis non ipſi, à quo appellauit, dediſſet libellos, ſed publicè propoſuiſſet: diuus Seuerus veniã ei dedit, & permiſit cauſſam appellationis agere. D

Appellans non debet iniuriari ei, à quo appellat: aliàs punitur. B.

VIII. MARTIANVS.

ILlud ſciendum eſt: eum, qui prouocauit, non debere cõuiciari ei, à quo appellauit. cæterùm oportebit eum plecti. & ita diui fratres reſcripſerunt.

A ſententia lata pro libertate poteſt appellari: non in integrum reſtitutio peti. Bar.

IX. MACER.

ILlud ſciendum eſt, neq; pupillum, neq; rempublicam, cùm pro libertate iudicatur, in integrum reſtitui poſſe: ſed appellationem eſſe neceſſariam. idq; ita reſcriptũ eſt. E

X. VLPIANVS.

SI qui ſeparatim fuerint condemnati, quamuis ex eadẽ cauſſa, pluribus eis appellationibus opus eſt.

Plures ſummæ ex diuerſis ſpeciebus, quæ eadem actione comprehenduntur, debent inſpici cumulatæ, non ſeparatæ Bar.

Si quis cùm vna actione ageretur, quæ plures ſpecies in ſe haberet, pluribus ſummis ſit condemnatus, quarũ ſingulæ notionem principis non faciunt, omnes autem coniunctæ faciunt: quid dicendum eſt? & poterit ad principẽ appellare. Sed cùm aduerſus plures probatæ eſſent rationes, quæ eis nocerent: ſufficit eis vna appellatio: quia vno titulo probatarum rationum omnes conueniebantur. F

Si plures vna ſententia condemnantur: quilibet in virili tenetur. Bartolus.

Quoties autem plures in vnam ſummã condemnantur, vtrum vna ſententia eſt, & quaſi plures in vnã ſummã ſint rei promittendi, ita vnuſquiſq; eorũ in ſolidum teneatur: an verò ſcinditur in perſonas eorum ſententia, quæritur. & Papinianus reſpondit, ſcindi ſententiam in perſonas. atque ideo eos, qui condemnati ſint, viriles partes debere.

Quod eſt reſcriptum, in communi cauſſa, quoties alter appellat, alter non, alterius victoriã etiam ei proficere, qui non prouocauit: ita demum probandum eſt, ſi vna eademque

que cauſſa fuerit defenſionis.cæterùm ſi diuerſæ:alia cauſ
A ſa eſt: vt in duobus tutoribus procedit,ſi alter tutelam geſſerat, alter non geſſerat: & is, qui non geſſerat,prouocauerat. Iniquum eſt enim eum, qui idcirco agnouerat ſententiam,quoniam geſſiſſe ſe ſciebat, propter appellationē eius,qui non geſſerat, obtinere.

XI. IDEM.

CVm ex cauſſa iudicati ſoluta eſſet pecunia ex neceſſitate iudicis ab eo,qui appellatione interpoſita meruerit meliorem ſententiam: recipere eum pecuniã,quam ſoluit, oportet.

Si electio & confirmatio eſt inualida: appellatio non eſt neceſſaria. Bartolus.

XII. IDEM.

B SI cõſtat nullo actu ex lege habito duumuirum creatũ, ſed tantum vocibus popularium poſtulatum, eiſq; tũc proconſulem (quod facere non debuit) conſenſiſſe: appellatio in aperta re ſuperuacua fuit.

XIII. IDEM.

APpellanti nihil obeſſe, quod in libellis, à qua parte ſententiæ appellaret,non ſignificauit. Non ſolere improbari appellationes eorũ, qui vel vnam cauſſam appellandi probabilem habuerunt.

Aduerſus ſententiam contra teſtamentũ legitime latam permittitur legatarius appellare. Bar.

XIIII. IDEM.

C SI proluſorio iudicio actum ſit aduerſus teſtamentũ:an ius faciat iudex, videndum eſt. Et diuus Pius, cũ inter coniunctas perſonas diceretur per colluſionem in necem legatariorũ & libertatũ actũ, appellare eis permiſit:& hodie hoc iure vtimur,vt poſſint appellare, & agere cauſſam apud ipſum iudicem,qui de teſtamẽto cognoſcit:ſi ſuſpicantur non ex fide hæredem cauſſam agere.

Sententia lata contra teſtamentum, contumacem hæredem non facit,niſi contra ipſum hæredem. Bar.

Quoties hærede non reſpondente ſecundũ aduerſariũ ſentẽtia datur:reſcriptũ eſt,nihil nocere neq; legatis, neque libertatibus.& hoc diuorũ fratrũ epiſtola continetur ad Domitium in hæc verba.Quod abſente poſſeſſore,nec

quoquam nomine eius reſpondente, pronunciatum eſt: nō habet rei iudicatæ authoritatem, niſi aduerſus eum ſolum, D
qui adeſſe neglexit. quare his, qui teſtamento libertates, vel legata, vel fideicōmiſſa acceperunt: ſaluæ ſunt actiones, ſi quas habuerunt, perinde ac ſi nihil eſſet iudicatū. & ideo aduerſus eum, qui vicit, permittimus eis agere.

Dominus vel alius poteſt appellare à condēnatione facta de ſeruo, & etiam ipſe ſeruus in ſubſidium. Bar.

XV. MACER.

SErui appellare non poſſunt: ſed domini eorū ad opē ſeruo ferendā poſſunt vti auxilio appellationis: & ali' domini nomine id facere poteſt. Si verò neq; domin', neq; alius pro domino appellauerit: ipſi ſeruo, qui ſentētiā paſſus eſt, triſte auxilium ſibi implorare non denegamus. E

In tribus caſibus hic expreſſis non auditur appellans. Bar.

XVI. MODESTINVS.

COnſtitutiones, quæ de recipiendis, nécne, appellationibus loquuntur, vt nihil noui fiat: locum non habent in eorum perſona, quos damnatos ſtatim puniri publicè intereſt: vt ſunt inſignes latrones, vel ſeditionum concitatores, vel duces factionum.

Vbi duplex fertur ſentētia, ibi duplex appellatio eſt neceſſaria. B.

XVII. IDEM.

CVm in vna cauſſa ſeparatim duplex ſententia diuiſa datur, veluti vna ſortis, alia vſurarum: duplex appellatio neceſſaria eſt: ne alteram agnouiſſe, de altera prouocaſſe intelligatur. F

Exceptione tutoris ſeu appellatione interpoſita interim datur curator pupillo, & curatoris pupilli authoritas ad adeundā hæreditatem non ſufficit: ideo ad id ex cauſſa ſpecialiter tutor datur. Bar.

Tutor pupillo datus ſi prouocet: interim pupillo curator dabitur. Sed ſi tutoris authoritas fuerit neceſſaria, veluti ad adeundam hæreditatē: tutor ei neceſſariò dabitur, quoniam curatoris authoritas ad hoc inutilis eſt.

Dominus appellationem, quam interpoſuit pro ſeruo, poteſt proſequi per procuratorem. Bar.

XVIII. IDEM.

LVcius Titius pro ſeruo ſuo, qui ad beſtias datus eſt, prouocationem interpoſuit. quæro, an huiuſmodi appellationis

pellationis cauſſas per procuratorem reddere poſſit?Modeſtinus reſpondit,poſſe.

A

Sententia quæ continet expreſſum iuris errorem,eſt nulla,& appellatio ab ea non eſt neceſſaria:& ſi appellatur,& deſeratur appellatio,ſententia non confirmatur. Bartolus.

XIX. IDEM.

SI expreſſim ſententia contra iuris rigorem data fuerit: valere nõ debet.& ideo & ſine appellatione cauſſa denuo induci poteſt. Non iure profertur ſententia, ſi ſpecialiter cõtra leges,vel ſenatuſconſulta,vel cõſtitutiones fuerit plata.Vnde ſi quis ex hac ſentẽtia appellauerit, & præſcriptione ſubmotus ſit:minimè confirmatur ex hac præſcriptione ſententia.vnde poteſt cauſſa ab initio agitari.

B

XX. IDEM.

QVi ſuſpectum tutorem facit,& qui de non recipienda tutela excuſationem agit:alieno nomine agere intelligẽdus eſt. Is verò,qui in rem ſuam procurator datus eſt: intra biduũ appellare debet : quia ſuam cauſſam agit. Militibus appellandi tempora non remittuntur : & victi,ſi non prouocauerint,& ſolennia fecerint,poſtea non audiuntur.

XXI. PAPYRIVS IVSTVS.

IMperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt:appellationes,quæ in recto ad principẽ factæ ſunt, omiſſis his, ad quos debuerunt fieri: ex imo ordine ad præſides remitti. Iidem reſcripſerunt:à iudice, quem à præſide prouinciæ quis acceperat,non rectè Imperatorem appellatum eſſe: ideoq; reuerti eum ad præſidem debere. Si magiſtratus creatus appellauerit : collegam eius interim vtriuſque officium ſuſtinere debere.ſi vterque appellauerit:alium interim in locum eorum creandum:& eum,qui non iuſtè appellauerit,damnum agniturum,ſi quod reſpublica paſſa ſit. ſi verò iuſta ſit apellatio,& hoc pronuncietur:eos æſtimaturos , cui hoc adſcribendum ſit. In locum autem curatoris,qui annonam adminiſtraturus eſt,alium interim adſumendum,quoaduſque appellatio pendeat. Iidem reſcripſerunt:quamuis vſitatum non ſit poſt appellationem fructus agri , de quo diſceptatio ſit, deponi : tamen cùm popularentur ab aduerſario, æquum ſibi videri, fructus apud

C

ſequeſtrem deponi.

XXII. PAPINIANVS. D

AD principem remiſſa cognitio, ab eo circunduci poteſt, qui remiſit.

A iudice delegato ex conſenſu partium poteſt appellari. Bartolus.

XXIII. IDEM.

EX conſenſu litigantium circa compromiſſum à præſide prouinciæ iudice dato, victus poteſt prouocare.

Cùm procurator Cæſaris, qui partibus præſidis nõ fungebatur, in litem priuatorum ius dandi iudices non habuiſſet: fruſtra prouocatum ab ea ſententia conſtitit, quæ non tenebat.

In profectitiis filius poteſt tantum nomine patris appellare. Bar.

Filiumfamiliâs, cùm aduerſus patrem eius de bonis, quę per ipſum poterant adquiri, pronunciatum eſſet: reſpondi, non niſi patris nomine potuiſſe prouocare. E

Verus contumax non appellat. Bartolus.

Eum, qui cognouit edictum peremptorium ſecundum ordinis cauſſam datum, placuit non rectè prouocaſſe: cùm in eius poteſtate fuerit, ante diem præſtitutum pro tribunali reſpondentem, aut defenſum edicti denunciationem rumpere.

XXIIII. SCAEVOLA *lib.* V. *Reſponſorum.*

Ca. vlt. de re indicat. NEgociorũ geſtor, vel tutor, vel curator bona fide condemnati appellauerunt, & diu negocium tractatum eſt. quæſitum eſt, appellatione eorum iniuſta pronunciata, an quia tardius iudicatũ ſit, vſurę principalis pecuniæ medij temporis debeantur? Reſpondi ſecundum ea, quæ proponerentur, dandam vtilem actionem. F

Iuuenis adoleſcẽs factus maior debet proſequi appellationem interpoſitam a ſuo curatore. Bartolus.

Curator iuuenis aduerſus tutoris hæredes iudicio expertus, appellationẽ interpoſuit. cùm impleſſet autem viceſimumquintum annum ætatis iuuenis, etiam in militia ageret, exſequi appellationem deſiit. Quæro, regreſſus à militia, vtrum ipſe appellationem explicare deberet: an verò curatorẽ in eam rem conueniri oporteret? Et reſpondi, ipſum militem cauſſam ad ſe pertinentẽ exſequi debere ſecundum ea, quæ proponerentur.

XXV. PAVLVS *lib.* XX. *Reſponſorum.*

A Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τῷ κοινῷ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων. Ἐκκαλεῖσθαι μὲν πῶς ἄν τις κωλύοιτο ὑπὸ τῶν δικαζόντων, οὐχ ὁρῶ· ὁπότε ἔξεστι τὴν ἑτέραν ὁδὸν παρεπόμενον, ταυτὸ ποιεῖν, καὶ θᾶττον πρός με ἀφικνεῖσθαι. ὕβρει δὲ καὶ βίᾳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς ἐκκαλουμένους, καὶ φρουρὰν στρατιωτικὴν περιϊστάναι, καὶ (ἁπλῶς εἰπεῖν) ἀποφράττειν αὐτοῖς τὴν δεῦρο ἄνοδον, ἀπαγορεύομεν τοῖς ἐπιτρόποις καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἐθνῶν· καὶ πεισθήσονται ταύτῃ μου προῤῥήσει, εἰδότες ὅτι τοσοῦτόν μοι μέλει τῆς τῶν ἀρχομένων ἐλευθερίας, ὅσον καὶ τῆς εὐνοίας αὐτῶν καὶ πειθοῦς.

XXVI. PAVLVS.

AD imperatorem cauſſam remiſſam partibus conſentientibus, B præſes (ſi ad eius notionem pertinet) audire poteſt.

XXVII. IDEM.

TVtor ſi in negocio pupilli prouocauerit, vel curator in adulti, hæres eius, antequã reddat rationes, appellationis cauſſam perſequi debet. nam poſt redditas rationes, neque ipſe tutor, neque curator appellationis meritaprobare cogetur.

Seruus pro domino poteſt appellare.

XXVIII. SCAEVOLA.

CReditor cum fideiuſſorib' egerat, ſed poſt iudicium acceptum ad agendã cauſſam ipſe non adfuit. & cùm C abſoluti eſſent fideiuſſores, ſeruus eius appellauit. quæſitũ eſt, an appellatio, quam ſeruus interpoſuit nomine domini, nullius momenti eſſet? Reſpõdit, eiuſmodi appellationem non eſſe obſeruandam.

Etiam contumax in non exhibendo auditur appellans.

Iuſſus à iudice exhibere, ſecundum præceptum præſidis prouinciæ rationes, quas apud ſe eſſe cauerat, inſtrumentorum gratia data dilatione, nec poſtea exhibuit: ideoque ſecundum conſtitutionem recitatam (quia inſtrumenta per contumaciam non exhibuerat) cùm petitor, quanti ſua intereſſet exhiberi, iuraſſet, facta erat condemnatio. quæſitum eſt, an poſt iuſiurandum appellationem interponere poſſet? reſpondit, nihil proponi, cur denegandum eſſet appellationis auxilium.

Finito

Finito officio tutoris ad petitionem eorum contra quos litigabat, ex cauſſa litem exercere cogetur. Bartolus. D

Subſtituti tutores in locũ legitimi tutoris experti cum eo tutelæ iudicio, cùm arbiter iniquè condemnaſſet, & aliter, quàm rei æquitas exigebat: à ſententia eius prouocauerunt. pendente cauſſa appellationis iuuenes adoleuerunt. quæſitum eſt, cùm omnis excuſatio huius ad adultos pertineat, & cauſſam ad ſe pertinentem idoneè tueri poſſint: an poſtulatio eorum, contra quos appellatum erat, dicentium illos debuiſſe cauſſas appellatiõis reddere, qui primi ſunt experti, admittenda non ſit? Reſpondit. eos, quorum tutela geſta eſſet, ſi vellent cauſſam exſequi, non prohibendos. Idem & in curatoribus obſeruãdum, ſi interim adultus ad legitimam ætatem perueniſſet. E

In hũc tit. vide Alex. ab Alexã. li. 6. Geni. die. ca. 20.

A QVIBVS APPELLARE NON *licet.* *Titulus* II.

A principe vel à Senatu non appellatur. Bartolus.

VLPIANVS.

TRactandum eſt, à quibus appellare non licet. & quidem ſtultum eſt illud admonere, à principe appellare fas non eſſe: cùm ipſe ſit, qui prouocatur. Sciendum eſt, appellari nõ poſſe à ſenatu principem. idq́ue oratione diui Hadriani effectum eſt. Si quis ante ſententiam profeſſus fuerit, ſe à iudice non prouocaturum: indubitatè prouocandi auxilium perdidit. F

Imperator poteſt delegare cauſſam appellatione remota, non alius. Bartolus.

Interdum Imperator ita ſolet iudicem dare, ne liceat ab eo prouocari, vt ſcio ſæpiſſimè à diuo Marco iudices datos. an & alius ita poſſit iudicem dare, videbimus. & puto non poſſe.

Ad reprobandum arbitros à delegato: poteſt appellari, & poteſt ex officio delegationis quod factum eſt per eos corrigi. Bartolus.

II. PAVLVS.

QVæſitum eſt in arbitris, qui ad fideiuſſores probandos dantur, an appellare liceat: quamuis hoc caſu & ſine appellatione quidam putent ab eo, qui eos dedit,

dedit, ſententiam eius corrigi poſſe.

A QVIS A QVO APPELLETVR. Titulus III.

Olim omniũ poteſtatũ et dignitatũ appellatiões ad præfectum vrbi erãt, vt refert Flaui⁹ Vopiſcus in Floriano Impe.

A iudice appellatur ad eum qui eum dedit, vel ad ſucceſſorem ſuum. Bartolus.

VLPIANVS.

QVod dicitur, eum appellari, qui dedit iudicem: ſic accipiendum eſt, vt & ſucceſſor eius poſſit appellari. Proinde & ſi præfectus vrbi iudicem dederit, vel prętorio: ipſe erit prouocandus, qui eum iudicem dederit.

B *A vicario nõ appellatur ad eum, qui eum dedit vicarium, ſed ad ſuperiorem ipſius dantis.* Bartolus.

Ab eo, cui quis mandat iuriſdictionem, non ipſe prouocabitur. nam & generaliter is erit prouocandus ab eo, cui mandata eſt iuriſdictio, qui prouocaretur ab eo, qui mandat iuriſdictionem.

II. VENVLEIVS.

APpellari à legatis proconſulis poteſt. & ſi multam dixerit: poteſt de iniquitate eius proconſul cognoſcere, & quod optimum putaterit, ſtatuere.

III. MODESTINVS.

DAto iudice à magiſtratibus populi Romani cuiuſcunque ordinis: etiam ſi ex authoritate principis, C licet nominatim iudicem declarantis, dederint: ipſi tamẽ magiſtratus appellabuntur.

QVANDO APPELLANDVM SIT, & intra quæ tempora. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib. 1. de appellationibus.*

SIquidem in inſulam deportandum adnotauerit præſes prouinciæ, & Imperatori ſcripſerit, vt deportetur: videamus, quãdo ſit prouocandũ: vtrũ cùm imperator ſcripſerit, an cùm ei ſcribitur? & putem, tunc eſſe appellãdum, cùm recipi eum præſes iubet, ſentẽtia prolata imperatori ſcribendum,

dum, vt deportetur. Cæterũ verendum eſt, ne ſero ſit, vt tunc prouocetur: cũ Imperator inſulã ei adſignauerit. cõprobata enim ſententia præſidis, tunc ſolet inſulam adſignare. Rurſus illud verendum eſt: ſi mendaciis apud principem onerauerit eum, quem deportandum laborabat: intercludi illi viam prouocandi. Quid ergo eſt? rectè dicetur humanitate ſuggerente, vt & hoc & illo tempore non fruſtra prouocaretur: quia non aduerſus principẽ, ſed aduerſus iudicis calliditatem prouocauit. Simili modo & in decurione erit probandum, quem punire ſibi præſes prouinciæ permittere non debet: ſed recipere eum in carcerem, & principi ſcribere de pœna eius. D

Si onus eſt munus publicum authoritate, ſed vtilitate priuatum: debet excuſari. Si verò publicum omnino, debet appellari. Bar. E

Si quis tutor datus fuerit, vel teſtamẽto, vel à quo alio, qui ius dandi habet: non oportet eũ prouocare. hoc enim diuus Marcus effecit. Sed intra tempora præſtituta excuſationem allegandam habet: & ſi fuerit repulſa, tunc demum appellare debebit. cęterũ antè fruſtra appellatur. Alia cauſſa eſt eorum, qui ad aliquod munus vel honorem vocantur, cũ dicant ſe habere excuſationem. nam non aliter allegare poſſunt cauſſas immunitatis ſuæ, quàm ſi appellationem interpoſuerint.

A decreto electionis non à nominatione appellatur, & ab ordine appellatur ad præſidem, licet ipſe eũ nominauerit, vel de collegio fuerit. Bar.

Solent plerumque præſides remittere ad ordinem nominatum, ſcilicet vt Caium Seiũ creent magiſtratum, vel alius quis honor vel munus in eum conferatur. vtrum igitur tunc appellandum eſt, cũ ordo decretum interpoſuerit: an verò à remiſſione, quam præſes fecerit, appellatio ſit interponenda? & magis eſt, vt tunc ſit appellandum, cũ ordo decreuerit. magis enim cõſilium dediſſe præſes videtur, quis ſit creandus, quàm ipſe conſtituiſſe. denique ipſe erit appellandus, non ab eo prouocandum. Sed & ſi præſes in ordine fuerit (vt fieri adſolet) cũ ab ordine crearetur quis: ipſe erit prouocandus, quaſi ab ordine, non ab ipſo fiat appellatio. F

Tempus appellationis interponendæ currit à tempore ſententiæ latæ,

latæ, etiam ſi ſententia fuerit conditionalis. Bar.

A Biduum vel triduum appellationis ex die ſententiæ latæ computandum erit. Quid ergo, ſi ſententia fuerit ſub conditione dicta: vtrum ex die ſententiæ latæ tempus cõputamus ad appellãdum: an verò ex die, quo conditio ſententiæ exſtitit? Sanè quidem nõ eſt ſub conditione ſentẽtia dicenda. ſed ſi fuerit dicta: quid fiet? & eſt vtile, ſtatim tempora ad appellandum computari debere.

Tempus appellationis interponendæ eſt vniforme à quocumque actu interponatur. Bar.

Quod in ſententiis receptum eſt, vt vel altera die, vel tertia prouocetur: hoc etiam in cęteris obſeruandum eſt, ex quibus ſententia quidem non profertur, appellari tamen oportere & poſſe, ſuprà relatum eſt.

B *Tempus appellationis interponendæ eſt vtile quo ad initium: cõtinuum quo ad proceſſum. vel aliter: Tempus appellationis interponendæ currit à die ſententiæ, ſi eſt facultas adeundi iudicem à quo vel ad quem: & tunc videtur eſſe facultas cũ iudex in publico ſe oſtendit.* Bar.

Dies autem iſtos, quibus appellandum eſt, ad aliquid vtiles eſſe; oratio diui Marci voluit: ſi fortè eius, à quo prouocatur, copia non fuerit, vt ei libelli dentur. ait enim, is dies ſeruabitur, quo primo adeundi facultas erit. quarè ſi fortè ſtatim poſt ſententiam dictam copiam ſui non fecerit is, qui pronunciauit, vt fieri adſolet: dicẽdum eſt, nihil nocere appellatori. nam vbi primum copiam eius habuerit, prouocare poterit. ergo ſi ſtatim ſe ſubduxit: ſimiliter ſubueniendum eſt. Quid igitur eſt, ſi conditio horæ effecit, vt ſe reciperet? ſi fortè dicta ſit ſententia iam ſuprema hora? vtique non videbitur ſe ſubtraxiſſe. Adeundi autem facultatem ſemper accipimus, ſi in publico ſui copiam fecit. cæterũ ſi nõ fecerit: an imputetur alicui, quod ad domum eius non venerit, quodq́ue in hortos nõ acceſſerit, & vlterius, quod ad villam ſuburbanã? magisq́; eſt, vt non debeat imputari. quarè ſi in publico eius adeundi facultas non fuit: melius dicetur, facultatem nõ fuiſſe adeundi. Si quis ipſius quidem, à quo appellauit, adeundi facultatem non habuerit: eius autem, ad quem appellauit, habeat copiam: videndum eſt, an ei præſcribi poſſit, quod

C

eum

eum nõ adierit. & hoc iure vtimur, vt ſi alterutrius adeũdi fuerit copia: præſcriptio locũ habeat. In propria cauſſa biduum accipitur. Propriam cauſſam ab aliena quemadmodum diſcernimus? & palàm eſt, eam propriã eſſe cauſſam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet. quarè procurator, niſi in rem ſuã datus eſt, tertium diem habebit. In ſuam autem rem datus magis eſt, vt alterum diem obſeruet. at ſi in partem proprio nomine, in partem pro alieno litigat: ambigi poteſt, vtrum biduum, an triduum obſeruetur. & magis eſt, vt ſuo nomine biduum, alieno triduum obſeruetur. D

Tutores & defenſores videntur eſſe in iudicio nomine alieno: & ideo in eis conſtituitur triduum ad appellandum. Bar.

Tutores, item defenſores rerum publicarum, & curatores adoleſcentium, vel furioſi tertium diem habere debent: idcirco, quia alieno nomine appellant. ex hoc apparet, tertio die prouocandum defenſori: ſi modò quaſi defenſor cauſſam egerit, non ſuo nomine: cũ obtentu alieni nominis ſuam cauſſam agens, tertio die, appellare poſſit. E

Si quis ſuſpectum tutorem faciens non obtinuerit: appellare eum intra triduum debere, Iulianus libro quadrageſimo Digeſtorum ſcribit, profectò quaſi pupilli defenſorem. Si aduerſus abſentem fuerit pronunciatum: biduum vel triduum, ex quo quis ſcit, computandum eſt, nõ ex quo pronunciatum eſt. Quod autem dicitur, abſentem poſſe prouocare, ex quo ſcit: ſic accipimus, ſi non in cauſſa per procuratorem defenſus eſt. nam ſi ille non prouocauit: difficile eſt, vt hic audiatur. F

II. MACER.

SI procuratorio nomine egeris, & victus appellaueris, deinde iniuſta appellatio tua fuerit pronunciata: poteſt dubitari, num ſecundo die appellare debeas: quia cũ de tua iniuſta appellatione pronunciatum ſit, tua interfuiſſe videtur. ſed rectius dicetur, tertia die appellare te poſſe: quia nihilominus alienam cauſſam defenderis. Sed ſi alius, quàm qui iudicio expertus eſt, appellet: qualis eſt is, cuius intereſt: an etiam tertia die appellare poſſit, videamus. Sed dicendum eſt, ſecũda die appellare eum debere: quia verum eſt, eum ſuam cauſſam defendere. & cõtrarium

trariū eſt ei,ſi dicat idcirco ſibi licere intra triduū appel
A lare,quia videtur quaſi alieno nomine appellare: quando ſi velit cauſſam ſuam alienā videri,ſemetipſum excludat: quia in aliena cauſſa ei,qui in iudicio expertus non eſt,appellare non liceat. Si is,qui ex libertinitate in ingenuitatem ſe defendebat,victus appellare obmiſerit:an pater eius appellare poſſit,maximè ſi dicat eum in ſua poteſtate eſſe,quæritur. Sed & ſi poteſt (quod magis probatur) ſecunda die,vt in propria cauſſa, appellare debet. Si pro eo,qui capite puniri iuſſus eſt, neceſſaria perſona appellet:an tertia die audiri poſſit,Paulus dubitat. ſed dicendū eſt,hanc quoque perſonā vt in propria cauſſa,ſecunda die appellare debere:quia qui ſua intereſſe dicit,propriā cauſſam defendit.

B III. IDEM.

Illud videamus:ſi cū Imperatori ſcriberetur,exemplū literarum litigatori editum ſit,neque is appellauerit,& poſtea contra eum reſcriptū ſit:an appellare à literis pridem ſibi editis poſſit.quia qui tunc nō appellauit,vera eſſe,quæ ſcripta ſunt,conſenſiſſe videtur: nec audiēdus eſt, ſi dicat euentum reſcripti ſacri ſe ſuſtinuiſſe.

DE APPELLATIONIBVS RECIpiendis,uel non. Tit. V.

I. VLPIANVS.

C Non ſolent audiri appellantes:niſi hi, quorum intereſt,vel quibus mandatum eſt, vel qui negocium alienum gerunt,quod mox ratum habeatur.Sed & ſi mater,cū filij rē ſentētia verſam animaduerterit, prouocauerit pietati id dando:dicendum eſt,& hanc audiri debere.& ſi litē præparandam curare maluerit:intercedere non videtur,licet ab initio defendere non poteſt.

Ab interlocutoria quæ infert grauamen,quod non poteſt reparari per appellationem: à definitiua appellatur.Bar.

II. SCAEVOLA.

Ante ſententiam appellari poteſt,ſi quæſtionē in ciuili negotio habēdam iudex interlocutus ſit : vel in criminali,ſi contra leges hoc faciat.

Propter ſupplicationē factam Principi iudex inferior impeditur procedere:

*procedere:& qui ob eam cauſſam appellat,non auditur.*Bar.

III. PAVLVS.

INtra triduum appellare licet ei, qui de ſuſpecto tutore egit: victusq́ue appellat. D

IIII. MACER.

EIus,qui ideo cauſſam agere fruſtratur,quod dicit ſe libellum principi dediſſe, & ſacrum reſcriptum expectare: audiri deſiderium prohibetur: & ſi ob eam cauſſam prouocauerit, appellatio eius recipi ſacris conſtitutionibus vetatur.

*Appellatione interpoſita, ſiue ſit recepta, ſiue non, debet officium iudicis conquieſcere: & attentata reuocantur per ſuperiorem.*Bar.

V. VLPIANVS.

EI cuius appellatio non recipitur: ſufficit, ſi poſſit dicere, appellationem ſuam non eſſe receptam. quod quaqua ratione doceat, admittetur eius appellatio. Non recepta autem appellatione, ſiquidem principem appellari oportuit: principi erit ſupplicandum. ſi verò alius appellabitur, quàm princeps: ille erit adeundus. Sed & ſi quod aliud poſt receptam appellationem impedimentum factū fuerit: eum adiri oportet, quem appellare quis debet. Plane ſi appellatione non recepta, non ipſum adierit, quē debuit, ſed principem: pro eo habebitur, atq; ſi is aditus ſit, qui adiri debuit. idq́ue reſcripto Imperatoris noſtri Antonini declaratur. Planè ſi alium pro alio adiit, non principem: nihil ei hic error proderit, licet non videatur ceſſaſſe. Intra conſtituta autem appellatoria tempora debet is, cuius appellatio non eſt recepta, vel competentem iudicem, vel principem adire. E F

*In appellatione non recepta nil debet innouari. Item apoſtoli etiam refutatorii debent dari, ita quod partes quid in eis continetur intelligant.*Bar.

VI. MACER.

SCiendum eſt, cū appellatio non recipitur, præcipi ſacris conſtitutionibus, omnia in eodem ſtatu eſſe, nec quidquam nouari, etiam ſi contra fiſcum appellatum ſit. eum quoque, qui appellationem non recipit, opinionem ſuam confeſtim per relationem manifeſtare: & cauſſam, pro qua non receperit appellationem, eiusq́ue exemplum litigatori

litigatori reddere debere,mandatis cauetur.

A VII. PAVLVS.

SI res dilationem non recipiat, non permittitur appellare: veluti ne teſtamẽtum aperiatur(vt diuus Hadrianus conſtituit)ne frumentum in vſum militum in annonæ ſubſidia contrahatur,néve ſcriptus hæres in poſſeſſionem inducatur.Item ſi ex perpetuo edicto aliquid decernatur: id quò minus fiat,non permittitur appellare.Item quò minus pignus vendere liceat,appellari non poteſt.

DE LIBELLIS DIMISSORIIS, *qui apoſtoli dicuntur.* Tit. VI.

I. MACER.

B POſt appellationem interpoſitam literæ dãdæ ſunt ab eo,à quo appellatum eſt,ad eum, qui de appellatione cogniturus eſt.ſiue principẽ, ſiue quẽ aliũ:quas literas, dimiſſorias, ſiue apoſtolos appellant.Senſus autem literarũ talis eſt:appellaſſe(puta)Lucium Titium à ſententia illius, quæ inter illos dicta eſt. Sufficit autem petiſſe intra tẽpus dimiſſorias inſtanter & ſæpius: vt & ſi non accipiat, idipſum conteſtetur. nam inſtantiam repetentis dimiſſorias,conſtitutiones deſiderant. Aequũ eſt igitur,ſi per eũ ſteterit, qui debebat dare literas, quò minus det: ne hoc accipienti noceat.

C NIHIL INNOVARI APPELLA*tione interpoſita.* Tit. VII.

I. VLPIANVS.

APpellatione interpoſita:ſiue ea recepta ſit,ſiue non:medio tempore nihil nouari oportet. ſiquidem fuerit recepta appellatio : quia recepta eſt.ſi verò non eſt recepta: ne præiudicium fiat,quoad deliberetur,vtrum recipienda ſit appellatio, an non ſit. Recepta autem appellatione, tãdiu nil erit innouandum, quàmdiu de appellatione fuerit pronunciatum.Si quis ergo fortè relegatus fuerit,& appellauerit:nõ arcebitur,neque in Italia, neque in prouincia,à qua relegatus eſt. Propter eandem rationẽ & ſi quis deporta-

deportatus fuerit ab eo, cui deportandi ius eſt, vel adnotatus: neque vincula patietur, neque vllam aliam iniuriã, D quam patitur, qui ſententiæ non adquieuerat. integer enim ſtatus eſſe videtur prouocatiõe interpoſita. Ergo & ſi abſtinere ordine iuſſus ſit, & prouocauerit: eadé ratione poteſt cœtum participare: cũ hoc ſit conſtitutum, & ſit iuris, ne quid pendente appellatione nouetur. Si quis ex pluribus facinoribus condemnatus, propter quædam appellauit, propter quædam non: vtrum differenda pœna eius ſit, an non, queritur. Et ſi quidem grauiora ſint crimina, ob quæ appellatio interpoſita eſt, leuius autem id, propter quod quis non appellauerit: recipienda eſt omnino appellatio, & differenda pœna. ſi veró grauiorem ſententiã meruit: ex ea ſpecie, ex qua non eſt appellatum, omnimodo E pœna imponenda eſt.

QVAE SENTENTIAE SINE APpellatione reſcindantur. Tit. VIII.

I. MACER.

Illud meminerimus: ſi quæratur, iudicatum ſit, nécne, & huius quæſtionis iudex non eſſe iudicatum pronunciauerit: licet fuerit iudicatũ, reſcinditur, & ſi prouocatum non fuerit. Ité ſi calculi error in ſententia eſſe dicatur, appellare neceſſe non eſt: veluti ſi iudex ita pronunciauerit, CVM CONSTAT TITIVM SEIO EX ILLA F SPECIE QVINQVAGINTA, ITEM EX ILLA SPECIE VIGINTIQVINQVE DEBERE: IDCIRCO LVCIVM TITIVM SEIO IN CENTVM CONDEMNO. nam cũ error computationis eſt, nec appellare neceſſe eſt, & citra prouocationem corrigitur. Sed & ſi huius quæſtionis iudex ſententiã centum confirmauerit: ſiquidem ideo, quod quinquaginta & vigintiquinque putauerit fieri centum: adhuc idem error computationis eſt, nec appellare neceſſe eſt. ſi verò ideo, quoniam & alias ſpecies vigintiquinque fuiſſe dixerit: appellationi locus eſt. Item cũ contra ſacras conſtitutiones iudicatur, appellationis neceſſitas remittitur. Contra conſtitutiones autem iudicatur, cũ de iure conſtituto, non de iure

de iure litigatoris pronunciatur. nam ſi iudex volenti ſe ex cura muneris vel tutelæ beneficio liberorum, vel ætatis, aut priuilegij excuſare, dixerit neque filios, neque ætatem, aut vllum priuilegium ad muneris vel tutelæ excuſationem prodeſſe: de iure conſtituto pronunciaſſe intelligitur. Quod ſi de iure ſuo probantem admiſerit, ſed idcirco contra eum ſententiam dixerit, quod negauerit eum de ætate ſua, aut de numero liberorum probaſſe: de iure litigatoris pronunciaſſe intelligitur, quo caſu appellatio neceſſaria eſt. Item cũ ex edicto peremptorio, quod neq; propoſitum eſt, neque in noticiam peruenit, abſentis condemnatio fit: nullius momenti eſſe ſententiam, cõſtitutiones demonſtrant. Si apud eundem iudicem inuicem petamus: ſi & mea petitio & tua ſine vſuris fuit, & iudex me priorem tibi condemnauit: quò magis tu prior me condemnatum habeas, non eſt mihi neceſſe pro hac cauſſa appellare: quando ſecundum ſacras conſtitutiones iudicatum à me petere non poſſis, priuſquam de mea quoque petitione iudicetur. ſed magis eſt, vt appellatio interponatur.

A

B

II. PAVLVS.

Paulus reſpondit. eum, qui in rebus humanis non fuit ſententiæ dictæ tempore, inefficaciter condemnatum videri. Idem reſpondit. aduerſus eum, qui in rebus humanis non eſſet, cũ iudex datus eſt: neque iudicis dationem valuiſſe, neque ſententiam aduerſus eum dictam vires habere.

C

III. IDEM.

Paulus reſpõdit. impoſſibile præceptũ iudicis nullius eſſe momenti. Idem reſpondit. ab ea ſententia, cui pareri rerum natura non oportuit, ſine cauſſa appellari.

AN PER ALIVM CAVSSAE APpellationum reddi poſsint. Tit. IX.

Quando principalis cauſſa poteſt agi per procuratorem: tunc etiam cauſſa appellationis per procuratorem agi poteſt. Bar.

I. PAVLVS.

Quæri ſolet, an per alium cauſſæ appellationis reddi poſſint. quæ res in rebus pecuniariis, & in criminalibus agitari conſueuit. & in rebus

pecuniariis ſunt reſcripta, poſſe agi. verba reſcripti ita ſe habent. Diui fratres Longino. Si tibi, qui appellauit, mandauit, vt eum de appellatione, quam Polla ad eũ fecit, defenderes, & res pecuniaria eſt: nihil prohibet, nomine ei' te reſpondere. ſin autem non ſit pecuniaria cauſſa, ſed capitalis: per procuratorem agi non licet. Sed & ſi ea cauſſa ſit, ex qua ſequi ſolet pœna vſque ad relegationem: non oportet per alium cauſſam agi, ſed ipſum adeſſe auditorio debere, ſciendum eſt. Planè ſi pecuniaria cauſſa eſt, ex qua ignominia ſequitur: poteſt & per procuratorem hoc agi. Idq́ue erit probandum & in ipſo accuſatore, ſi appellauerit, vel ſi aduerſus eum ſit appellatum. & generaliter, quæ cauſſa per alium agi non poteſt, eius nec appellationem per alium agi oportet. D E

Licet procurator qui voce appellauit, reddendo rationes domino deſinat eſſe procurator: tamen poterit in cauſſa appellationis pro domino reſpondere: & procuratore ceſſante poteſt dominus reſpondere.

II. MACER.

SI procurator abſentis appellauerit, deĩde rationes reddiderit: nihilominus ipſe reſpondere debet. Sed an eo ceſſante dominus litis reſpondere poſſit exemplo adoleſcentis, videamus. magis tamen obſeruatur, vt audiri debeat in cauſſis appellationis reddendis is, cuius abſentis procurator appellauit.

SI TVTOR, VEL CVRATOR, VEL *magiſtratus creatus appellauerit.* Tit. X. F

Qui ad publicum munus vocatus fruſtratoriam interpoſuerit appellationem, tenetur reipublicæ de damno quod interim acciderit.

I. VLPIANVS.

HI, qui ad munera publica nominati appellauerint, nec cauſſas probauerint: ſciant ad periculum ſuum pertinere, ſi quid dãni per morã appellationis reipublicæ acciderit. quod ſi apparuerit eos neceſſariò prouocaſſe: cui adſcribendum ſit id dãnũ, præſes vel princeps æſtimabit.

II. HERMOGENIANVS.

TVtor vel curator detentus ſi prouocauerit, & ante cauſſam actam moriatur: propter periculum medij temporis

temporis ſucceſſores eius cauſſas appellationis neceſſe
A habent reddere.

EVM, QVI APPELLAVERIT, *in prouincia defendi.* Tit. XI.

I. VLPIANVS.

EVm, qui appellauerit, oportere in prouincia defendi in aliis ſuis cauſſis, etiã ſi appellationis cauſſa peregrinetur: diui fratres Decimio Philoni reſcripſerunt.

II. MARTIANVS.

HOc enim illis præſtatur, ne neceſſe habeant ſe defendere, qui reipublicæ cauſſa abſunt.

B APVD EVM, A QVO APPELLEtur, *aliã cauſſam agere cõpellendũ.* Tit. XII.

Iudex propter appellationem ab eo factam non efficitur ſuſpectus in alia cauſſa. Bar.

I. VLPIANVS.

SI quis ex alia cauſſa appellauerit à iudice: an in alia cauſſa eundem iudicem habere neceſſe habeat, videamus. & hodie hoc iure vtimur, vt tametſi appellatio interpoſita ſit: tamen apud eundem iudicem, à quo quis prouocauerit, cõpelletur alias cauſſas, ſi quas habet, agere: nec vtetur hoc prætextu, quaſi apud offenſum iudicem nõ debeat
C experiri, cũ poſſit denuo prouocare.

SI PENDENTE APPELLATIONE *mors interuenerit.* Tit. XIII.

I. MACER.

APpellatore defuncto, ſiquidem ſine hærede, cuiuſcumque generis appellatio fuerit, euaneſcit. Quod ſi appellatori hæres exſtiterit; ſiquidem nullius alterius intereſt cauſſas appellationis reddi: cogendus non eſt peragere appellationem. Si verò fiſci, vel alterius, contra quem appellatũ eſt, intereſt: hęres cauſſas appellationis reddere neceſſe habet. Nullius auté intereſt, veluti cũ ſine ademptione

ptione bonorum relegatus eſt. nam ſi ademptis bonis relegatus, vel in inſulam deportatus, vel in metallum damnatus, prouocatione interpoſita, deceſſerit: Imperator noſter Alexander Pilletorio militi ita reſcripſit. Quamuis pendente appellatione morte rei crimen exſtinctum ſit: data tamen etiam de parte bonorum eius ſententia proponitur, aduerſus quam non aliter is, qui emolumentum ſucceſſionis habet, obtinere poteſt, quàm ſi in reddẽdis cauſſis appellationis iniquitatẽ ſententiæ detexerit. Tutor quoque in negocio pupilli appellatione interpoſita ſi deceſſerit, hæredem eius cauſſas appellationis reddere neceſſe eſt, etiam ſi rationes tutelæ hæres reddiderit: quia ſufficit mortis tempore ad cauſſas appellationis reddendas obligatum fuiſſe. Sed diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: non cogendum tutorem poſt rationes redditas cauſſas appellationum reddere. D E

DE IVRE FISCI. Tit. XIIII.

I. CALLISTRATVS.

VAriæ cauſſæ ſunt, ex quibus nunciatio ad fiſcũ fieri ſolet. aut enim ſe quis, quod tacitè relictũ eſt, profitetur capere nõ poſſe, vel ab alio præuentus defertur: vel quod mors ab hæredibus non vindicetur: vel quod indignus quis hæres nunciatur: vel quod princeps hæres inſtitutus, & teſtamẽtum, ſiue codicilli ſubrepti eſſe nunciantur: vel quod dicatur quis theſaurum inueniſſe: vel magni precij rem minoris ex fiſco comparaſſe: vel præuaricatione fiſcum victum eſſe: vel eũ deceſſiſſe, qui in capitali crimine eſſet: vel etiam poſt mortem aliquem reum eſſe: vel domũ deſtructam eſſe: vel ab accuſatione receſſum eſſe: vel rem litigioſam venundari: vel pœnam fiſco ex contractu priuato deberi: vel aduerſus leges commiſſum factum eſſe. F

An bona, quę ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcũ pertineant, quæſitum eſt. Labeo ſcripſit etiam ea, quę ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertinere. Sed contra ſententiam eius edictum perpetuum ſcriptum eſt: quod ipſa bona ita veneunt, ſi ex his fiſco nihil adquiri poſſit. Diuus Pius Cælio Amarantho ita reſcripſit, vacantium bonorum

norum nunciationem quadriennio finiri: idq́ue tempus ex A die, quo certum eſſe cœperit, neque hæredem, neque bonorum poſſeſſorem exſtare, computari oportere. Præſcriptio autem viginti annorum, quæ etiam circa requirendorum adnotatorum bona obſeruatur, ex conſtitutione diui Titi Antonini ſolet ex eo numerari, ex quo quid ad fiſcum pertinere potuit. Cauſſæ autem, quæ ſtatim motæ ſunt, & tractæ vltra viceſimum annum, differri poſſunt & poſt viceſimum annum. Illæ quoque cauſſæ, quæ à priore nunciatione proditæ dicuntur, etiam poſt annos, quibus præſcribi dicimus fiſco, nunciari poſſunt.

II. IDEM.

B EX quibuſdam cauſſis delationes ſuſcipientium fama non læditur: veluti eorum, qui non præmij conſequendi: item eorum, qui vlciſcendi gratia aduerſarium ſuum deferunt: vel quod reipublicæ ſuæ quis exſequitur cauſſas. & hoc ita obſeruari plurifariam principalibus conſtitutionibus præcipitur. Diuus Hadrianus Flauio Auriano in hæc verba reſcripſit. Quin ei, qui inſtrumenta ad cauſſam fiſci pertinentia, cùm poſſit exhibere, non exhibet, nocere debeat: & ſi verum aliter non inuenitur, ea ſubtracta eſſe credantur, quæ nocitura cauſſæ eius fuerint: dubitandum non eſt. ſed nec aliâs dubitari oportet, quin non aliam in cauſſam nocere debeant, quàm in eam, quam deſiderata ſunt.

C *Licet in cauſis ciuilibus quandoque quis cōpellatur edere inſtrumenta: tamen hoc locum non habet in cauſis criminalibus. Bar.*

Item diui fratres ad libellum Cornelij Rufi reſcripſerunt, toties edenda eſſe inſtrumenta, quoties de iure capiendi, vel de iure dominij, vel de aliqua cauſſa ſimili res numaria quæratur: non ſi de capitali cauſſa agatur. Senatus cenſuit: ſi neque delator, neque poſſeſſor tribus edictis euocati adfuerint: delatoris quidem fideiuſſores teneãtur, & ei poſtea publicã cauſſam deferendi ius adimatur: poſſeſſoris autem ius idem ſit, quod foret, ſi delatus omnino non eſſet. quoties tamen delator adeſſe iuſſus ceſſat, nec hoc fraude poſſeſſoris factum eſſe probatur: diuus Hadrianus reſcripſit ſecundum poſſeſſorem pronunciari oportere: ita, vt ſententia comprehendatur, etiã delatores

edicto id comprehédiſſe. Diuus Pius Cæcilio Maximo reſcripſit: conſtitutionem patris ſui, qua cópelleretur delator edere mandatoré, ac niſi edidiſſet, vt in vincula deduceretur: eò pertinere, non vt delator pœna ſubduceretur, ſi mandatorem haberet: ſed vt mandator quoque perinde, atq; ſi ipſe detuliſſet, puniretur. Imperator noſter Seuerus Auguſtus conſtituit, ne ſerui delatores dominorum audiantur, ſed vt pœna coërceantur. libertos quoq; cauſſæ mandatores contra patronos à præſidibus prouinciarum pœna plectendos. Cóplura ſunt reſcripta principalia, quibus cauetur, nó obeſſe errorem cuiquam, quod ignarus iuris ſui ipſe ſe detulerit. Sed exſtat eorumdem principum reſcriptum, ex quo videtur poſſe defendi, ita demũ non nocere cuiquã ſe detuliſſe, ſi ea perſona ſit, quæ ignorare propter ruſticitaté, vel propter ſexum fœmineũ ius ſuum poſſit. D E

III. IDEM.

NOn intelligitur fraudé legi feciſſe, qui rogatus eſt palàm reſtituere. Sed cũ quidã teſtamento ſuo ita ſcripſiſſet, VOS ROGO, VT IN EO, QVOD À VOBIS PETII, FIDEM PRAESTETIS: PER QVE DEVM, VT FACIATIS, ROGO. & quæreretur, an id palàm datum intelligeretur: Iulianus reſpondit, nó quidé apparere, quid ab hæredibus ex huiuſmodi verbis petitum eſt. quæri autem ſolere, quando intelligatur quis in fraudem legis fidem ſuam accommodare? & ferè eò iã decurſum, vt fraus legi fieri videatur, quoties quis neque teſtamento, neque codicillis rogaretur: ſed domeſtica cautione & chirographo obligaret ſe ad præſtandum ei, qui capere non poteſt. ideoque dici poſſe ex ſupradictis verbis, non eſſe legi fraudem factam. F

Inſpicitur id quod prodeſt: non id quod nocet. Bar.

Si quis palàm rogatus & tacitè eſſet: agitabatur, quod magis præualeret: vtrum idipſum noceret, quod tacitè rogatus eſſet: an prodeſſet, quod palàm petitum eſſet? Diuus Hadrianus reſcripſit in eo, quod cuiuſq; fidei palàm commiſſum eſſet, non eſſe exiſtimanndum, fidem ſuam in fraudem legis accommodaſſe. Quando auté fraus interpoſita videatur, agitandum eſt: id eſt vtrum exitus ſpectari debeat, an conſilium. fortè ſi tunc, cum tacitè fidei cómittebatur,

tebatur,nō capiebat is,cui reſtitui iubebatur: mortis verò
A tempore capere poterat,vel contrà.& placuit exitum eſſe ſpectandum. Tacita autem fideicommiſſa frequenter ſic deteguntur, ſi proferatur chirographum, quo ſe cauiſſet is,cuius fides eligitur, quod ad eum ex bonis defuncti peruenerit,reſtituturum.Sed & ex aliis probationibus manifeſtiſſimis idem fit. Cùm ex cauſſa taciti fideicommiſſi bona ad fiſcum pertinent:omnia, quæ in teſtamento vtiliter data ſunt, valent. & ita diuus Pius reſcripſit. Diui fratres reſcripſerunt,in venditionibus fiſcalibus fidem & diligentiam à procuratore exigendam: & iuſta precia non ex præterita emptione, ſed ex præſenti æſtimatione conſtitui. ſicut enim diligenti cultura precia prædiorum am-
B pliātur:ita ſi negligētius habita ſint, minui ea neceſſe eſt.

Finito tempore locationis ſoluitur contractus ipſius locationis.

Cùm quinquennium, quo quis pro publico conductore ſe obligauit,exceſſit: ſequentis temporis nomine non tenetur,idque principalibus reſcriptis exprimitur. Diuus etiam Hadrianus in hæc verba reſcripſit.Valde inhumanus modus eſt iſte, quo retinentur conductores vectigalium publicorum & agrorum, ſi tantidem locari non poſſint. nam & facilius inueniuntur conductores, ſi ſcierint fore, vt ſi peracto luſtro diſcedere voluerint,non teneantur.

Si poſteriori creditori fiſcus ſucceſſerit:eo iure vtitur, quo is vſurus erat,cui ſucceſſit.

C *Tres ponit caſus, in quibus fiſcus poteſt conuenire debitorem ſui debitoris,quos vide per te.*

Multa principalia ſunt reſcripta,quibus cauetur,non aliter fiſcum debitorum ſuorum debitores conuenire: niſi principales debitores defecerint, vel ex ratione fiſci nomina facta liquidò adprobentur, vel ex contractu fiſcali debitores conueniantur. Diuus Hadrianus Flauio Proculo reſcripſit.cùm in libertatem proclamat is,qui ex bonis ad fiſcum pertinentibus eſſe dicitur:iudiciū datur præſentibus & agentibus etiam his, qui negociis fiſci ſolent interuenire: & huiuſmodi liberales cauſſæ (ſi non interueniente fiſci aduocato deciſæ ſint)in integrū reſtituūtur.

Ponit caſus in quibus theſaurus inuentus partim pertinet ad fiſcum,partim ad inuentorem.

Si in

† *aliàs,nō etiam reli gioſis.* Si in locis fiſcalibus,vel publicis, religioſis ve,† aut in monumentis,theſauri reperti fuerint : diui fratres conſtituerunt,vt media pars ex his fiſco vindicaretur . item ſi in Cæſaris poſſeſſione repertus fuerit, dimidiam æquè partem fiſco vindicari. Deferre autē ſe nemo cogitur,quod theſaurum inuenerit,niſi ex eo theſauro pars fiſco debeatur. Qui autem cùm in loco fiſci theſaurum inuenit, partem ad fiſcum pertinentem ſuppreſſerit:totum cum altero tanto cogitur ſoluere. D

IIII. VLPIANVS.

IN fiſci cauſſis pacti cum delatoribus pro confeſſis habentur:ſi modo precium vel modicum dederint.

V. IDEM.

SI curator Cæſaris rem aliquam vendiderit : quamuis duplum,vel triplum pro euictione promiſerit, tamen fiſcus ſimplum præſtabit. Si ab eo, cui ius diſtrahendi res fiſci datum eſt,fuerit diſtractum,quod fiſci fuerit: ſtatim fit emptoris,precio tamen ſoluto. E

VI. IDEM.

FIſcus cùm in priuati ius ſuccedit, priuati iure ꝑ anterioribus ſuæ ſucceſſionis temporibus vtitur.cæterùm poſtea,quàm ſucceſſit:habebit priuilegium ſuum. Sed vtrum ſtatim,cum cœpit ad eum pertinere nomen : an verò poſtea, quàm conuenit debitorem:an poſtea, quàm relatū eſt inter nomina debitorum, quæritur.& quidē vſuras exinde petit fiſcales, & ſi breuiores debebantur,ex quo cōuenit certum debitorem & confitentem. At in priuilegio variè reſcriptum eſt.puto tamē exinde priuilegio eſſe locum, ex quo inter nomina debitorum relatum nomen eſt. F

Quodcunque priuilegium fiſco competit: hoc idem & Cęſaris ratio,& Auguſtæ habere ſolet.

VII. IDEM.

SI fiſcus alicui ſtatus controuerſiā faciat : fiſci aduocatus adeſſe debet. quarè ſi ſine fiſci aduocato pronūciatum ſit:diuus Marcus reſcripſit, nihil eſſe actum : & ideo ex integro cognoſci oportere.

VIII. MODESTINVS.

BOnorum fiſco vindicatorum actores venundari à ꝓcuratoribus non poſſunt:& ſi diſtrahātur,irritam fieri

vendi-

venditionem, reſcriptum eſt.

IX. IDEM.

A LVcius Titius fecit hæredes ſororem ſuam ex dodrãte, vxorem Mæuiam & ſocerum ex reliquis portionibus. eius teſtamẽtum poſthumo nato ruptum eſt. qui poſthumus breui poſt & ipſe deceſſit: atque ita omnis hæreditas ad matrẽ poſthumi deuoluta eſt. ſoror teſtatoris Mæuiam veneficij in Lucium Titium accuſauit. cùm non obtinuiſſet, prouocauit. interea deceſſit rea. nihilominus tamẽ apoſtoli redditi ſunt. quæro, an putes, exſtincta rea, cognitionem appellationis inducendam propter hæreditatẽ quæſitam? Modeſtinus reſpondit. mortua rea crimine exſtincto, perſecutionem eorum, quæ ſcelere adquiſita probari poſſunt, fiſco competere poſſe. B

X. IDEM. *lib. ſingulari de præſcriptionibus.*

NOn puto † delinquere eũ, qui in dubiis quæſtionibus contra † fiſcum facilè reſponderit. *† aliàs non puto facile*

XI. IABOLENVS.

NOn poſſunt vlla bona ad fiſcũ pertinere, niſi quæ creditoribus ſuperfutura ſunt. id enim bonorum cuiuſq; eſſe intelligitur, quod æri alieno ſupereſt.

In metallum damnati nihil poſſunt fiſco quærere, cum omnino ſint alicuius rei incapaces.

† Vnde laudatur M. Anto. Philo. Impera. quòd in cauſſis compendii iudicans fiſco nunquam fauit. Iulius Capitoli. in eodem.

XII. CALLISTRATVS.

C IN metallum damnatis libertas adimitur, cùm etiam verberibus ſeruilibus coërceantur. Sanè per huiuſmodi perſonas fiſco nihil adquiri, diuus Pius reſcripſit. & ideò quod legatum erat ei, qui poſtea in metallum damnatus erat, ad fiſcum non pertinere reſcripſit: magiſque ait pœnæ eos, quàm fiſci ſeruos eſſe.

Parcitur ſponte confitenti.

XIII. PAVLVS.

EDicto diui Traiani, quod propoſuit, ſignificatur: vt ſi quis antè, quàm cauſſa eius ad ærarium deferatur, profeſſus eſſet eam rem, quam poſſideret, capere ſibi non licere: ex ea partem fiſco inferat, partem ſibi retineat. Idem poſtea edicto ſignificauit, vt quæcunque profeſſa eſſet, vel palàm, vel tacitè relictum ſibi, quod capere non poſſet, & probaſſet: iam id ad fiſcum pertinere.

& ſi

& ſi id non poſſideret:ex eo,quod redactum eſſet à præfectis ærario, partem dimidiam ferat. Nihil autem intereſt,quæ cauſſa impediat ius capiendi. Id autẽ deferri debet,quod latet,nõ id,quod fiſci eſt. Ad hæredes eius,qui ſe detulerat, non videbatur præmium tranſire: ſed diuus Hadrianus reſcripſit, vt licet antè deceſſiſſet is, qui ſe detulerat,quàm id,quod detulerat,fiſco addiceretur:hæredi eius præmium daretur. Exſtat & eiuſdem Hadriani epiſtola,vt ſi is,qui ſe deferre poterat, morte præuentus fuerit:hæres eius,ſi detulerit,præmium conſequatur:ſi tamen (inquit) liquebit defunctum eius animi fuiſſe, vt ſe vellet deferre.ſi verò idcirco diſſimulauerit, dum rem occultari ſperat:hæredem eius vltra vulgare præmium nihil conſecuturum. Item diui fratres reſcripſerũt,hæredes eorum, quibus tacitè fideicommiſſum relictum eſſet, ita demum beneficio Traiani deferre poſſe:ſi is,cui datum fuerat,morte præuẽtus eſſet, & ideo per anguſtias temporis deferre ſe non potuerit. Cùm ante apertum teſtamentum tacitum fideicommiſſum nunciatum eſſet ab his, qui fidem tacitam ſuſceperant, deinde poſt apertas tabulas à fideicommiſſario delatum eſſet:diuus Antoninus recipi profeſſionẽ eius iuſſit. neque enim dignam eſſe præmio tam præcipitem feſtinationẽ prioris:& cùm quis ſe nunciet nõ capere,potius cõfiteri de ſuo iure, quàm alium deferre videtur. Ad eos beneficium Traiani pertinet,qui ex defuncti voluntate relictum ſibi capere non poſſunt. ergo nec illud,quod ſeruo meo relictum eſt,deferre potero. Eos, qui quaſi indigni repelluntur,ſubmouendos eſſe ab eiuſmodi præmio:id eſt eos, qui de inofficioſo egerunt, vel falſum dixerunt teſtamentum,qui vſque ad finem litis oppugnauerunt teſtamentum. Ei,qui per errorem ſe detulit, cum capere ſolidum poſſit,non nocere hoc, diuus Hadrianus, & diuus Pius, & fratres reſcripſerunt.

D E F

XIIII. CAIVS.

Dicitur,ex aſſe hęreditates ex Syllaniano cũ fiſcus vindicat, quod nec libertates, nec legata tueatur. quod apertè nullam habet rationẽ:cùm ex quibuſlibet aliis cauſſis fiſco vindicatis hæreditatibus, & libertates, & legata maneant.

XV. IVLIVS MAVRITIANVS *lib.* III. *ad L. Iuliam & Papiam.*

A SEnatus cenſuit, ſi delator abolitionem petat, quod erraſſe ſe dicat, vt idem iudex cognoſcat, an iuſta cauſſa abolitionis ſit. & ſi erraſſe videbitur: det imprudentiæ veniam. Si autem calumniæ: hoc ipſum iudicet: eáque cauſſa accuſatori perinde cedat, ac ſi cauſſam egiſſet & prodidiſſet. Si quis delatorem ſubiecerit: tantum in ærarium deferat, quantum præmij nomine delator conſecuturus fuiſſet, ſi viciſſet. Diuus Hadrianus reſcripſit eandem pœnam† delatorem ferre debere, ſi citatus ad edictum non reſponderit, qua teneretur, ſi cauſſam non probaſſet. Senatus Hadriani temporibus cenſuit, cùm quis ſe ad ærarium B detulerit, quod capere non potuerat: vt totum in ærarium colligatur, & ex eo pars dimidia ſibi ſecundum beneficium diui Traiani reſtituatur. Quod ſi tribus edictis à præfecto ærario adeſſe delator iuſſus, venire noluerit: ſecundũ poſſeſſorem ſit pronũciandum. ſed ab eo, qui ita adeſſe iuſſus, reſpondente poſſeſſore, non adfuerit: tantum exigendum, quantum apud ærarium ex ea cauſſa, quam detulerat, remaneret, ſi profeſſionem eam impleſſet. Senatus cenſuit, vt perinde rationes ad ærarium deferat is, à quo tota hæreditas fiſco euicta eſt, vel vniuerſa legata: atque is deferre debet, à quo pars hæreditatis vel legati euicta ſit. Si quis arguatur falſas rationes detuliſſe: de eo præfectus ærario C cognoſcet: quantam fraudem inuenerit, vt tantã pecuniam in ærarium iubeat inferri.

†Hic Martial. lib. 1. Epigrã. Et delator habet quod dabat exilium.

Hoc verbum quicunque maſculinum, comprehendit etiam fœminam, quæ poteſt etiam ſe in fiſcum deferre: & alii homines cuiuſcunque ſint ætatis. Franc. Accur.

XVI. VLPIANVS.

AIt diuus Traianus. QVICVNQVE PROFESSVS FVERIT. QVICVNQVE accipere debemus, tam maſculum, quàm fœminam. nam fœminis quoque (quamuis delationibus prohibentur) ex beneficio tamen Traiani deferre ſe permiſſum eſt. necnon illud æquè non intererit, cuius ætatis ſit is, qui ſe defert: vtrum iuſtæ, an pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre ſe, ex quibus non capiunt.

XVII.

XVII. MODESTINVS.

IN ſumma ſciendum eſt, omnium fiſcalium pœnarum petitionem creditoribus poſtponi. D

Hic ponit qui poßint in fiſcum deferre, & qui non, & eſt plana.

XVIII. MARTIANVS.

DEferre non poſſunt mulieres propter ſexus infirmitatem, & ita ſacris conſtitutionibus cautum eſt. item clariſſimi viri deferre non poſſunt. item damnati deferre non poſſunt: vt diui fratres de eo reſcripſerunt, qui fuſtibus cæſus in opus publicũ erat datus. Item conſtitutionibus principum prohibentur deferre illi, qui in metallum damnati ſunt. hoc ideò, ne deſperati ad delationem facilè poſſint ſine cauſſa cõfugere. ſed eas cauſſas, quas ante damnationem cœperunt deferre, poſſe eos etiam poſt damnationem exſequi, reſcriptum eſt. E Veterani quoque ſacris cõſtitutionibus delatores eſſe prohibentur. propter honorẽ vtique & merita militiæ. Item milites propter honores ſtipendiorũ, quæ merentur, deferre prohibentur. Sed communem cauſſam ſibi cum fiſco quiuis deferre poteſt: nec per hoc famoſus eſt, licet in cauſſa non obtinuerit. Item eos, qui tutores vel curatores fuerũt, nõ oportere deferre cauſſam pupillorum vel adoleſcentium ſuorum, diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. quod cõſequens eſt obſeruari & in eo, qui quaſi procurator negocia geſſit: & ita iidem principes reſcripſerũt. Item decreuerunt, nulla conſtitutione prohibitum eſſe, procuratorem interrogari: ſed F accuſare eum, cuius negocia geſſit. & tutorem, qui aut detulit, aut mandauit, ſeueriſſimè puniendum reſcripſerunt. Sed ne is quidem, qui aliquam rem vẽdidit, eandem & deferre debet, vel per ſe, vel per ſubiectã perſonam: ne alioquin pœnam patiatur dignam ſuæ perſonæ, vt & conſtitutum eſſe refertur.

Si debitor fiſcalis creditori ſuo ſoluit, fiſcus poteſt hanc pecuniam à tali creditore repetere: & ſic remanebit debitor obligatus creditori ſuo & eius fideiuſſores, & pignora ac ſi nihil ſoluiſſet.

Papinianus, tam libro ſexto, quàm vndecimo Reſponſorum ſcribit: ita demum publicam auferri pecuniam ei, qui cùm erat creditor, in ſolutum pecuniam accepit: ſi aut ſciebat, cùm accipiebat, publicum quoque debitorem eſſe: aut

ſe:aut poſtea cognouit, antequam conſumeret pecuniam.
A Sed placet omnino ei pecuniam auferendã eſſe, etiã ſi ignorauit, cùm conſumeret: & poſtea quidẽ principes directam actionem cõpetere ablata pecunia reſcripſerũt, vt & Marcellus libro ſexto Digeſtorum ſcribit.

XIX. PAPINIANVS.

Denique non eſſe præſtandas vſuras, cùm pecunia reuocatur, conuenit: quoniam res, non perſona conuenitur.

XX. IDEM.

Sed reuocata pecunia, in fideiuſſorem liberatum vtilis actio dabitur.

XXI. CAIVS.

B Titius, qui mihi ſub pignoribus pecuniã debebat, cùm eſſet fiſci debitor, ſoluit mihi, quę debebat. poſtea fiſcus iure ſuo vſus, abſtulit mihi pecuniam. quærebatur, an liberata eſſent pignora. Marcellus rectè exiſtimabat: ſi id, quod mihi ſolutum eſt, fiſcus abſtulit: non competere pignorum liberationem. neque differentiam admittendam eſſe exiſtimo, intereſſe putãtium, idipſum, quod ſolutum eſt, an tantundem repetatur.

Rem litigioſam non poteſt procurator fiſci vendere, nec alii obligatam: ſed ſibi obligatam bene.

XXII. MARTIANVS.

C Res, quæ in controuerſia ſunt, non debent à procuratore Cæſaris diſtrahi: ſed differenda eſt eorum venditio, vt diui quoque Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Et defuncto maieſtatis reo, parato hærede purgare innocentiam mortui, diſtractionem bonorum ſuſpendi iuſſerunt. & generaliter prohibuerunt rem diſtrahi à procuratore, quæ eſſet in controuerſia. Res autem nexas pignori diſtrahere procuratores poſſunt. Sed ſi antè alij res obligatæ ſunt iure pignoris: non debet procurator ius creditorum lædere. Sed ſi quid ſuperfluum eſt in re: permittitur procuratori vendere ea lege, vt in primis creditorib[9] præcedentibus ſatisfiat, & ſi quid ſuperfluum eſt, fiſco inferatur. aut ſi acceperit totũ fiſcus, ſoluat ipſe. vel ſimpliciter, ſi vendidit procurator: iubeat pecuniam, quã deberi creditori priuato fuerit probatũ, exſolui ei. & ita diuus Seuer[9] & An-

& Antoninus reſcripſerunt. Lites donatas ſe non ſuſcipere, diu' Pius reſcripſit: & licet bona relicturum ſe quis profiteatur, vel partem bonorum donatam non ſuſcipere. & adiecit, & illum dignũ fuiſſe puniri pro tam turpi támque inuidioſo commento: & (niſi durum eſſe videretur) in vltro venientem pœnam ſtatuere. D

Sicut ab initio cuique liberum eſt deferre in fiſcum vel non: ita poſt inceptam delationem deſiſtere ſine pœna quis non poteſt.

Sicut nunciare cauſſam nemo cogitur: ita liberum arbitrium deſiſtendi ei non datur, qui detulit. & ita diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. & idem eſſe, licet alieno mandatu detuliſſet. Planè reſcripſerunt delatorem audiendum volentem à lite deſiſtere, ſi ſibi mandatorem ſubtractum queratur. E

XXIII. CALLISTRATVS.

DE eo delatore, qui cauſſam ſolus agere inſtituerat, nõ habita mentione mandatoris: ſi poſtea deſiſtat, prætendens mãdatorem cauſſæ deceſſiſſe: puniendum, diui fratres reſcripſerunt.

XXIIII. MARTIANVS.

NOn tantum delator punitur, ſi non probauerit: ſed & mandator, quem exhibere debet delator.

XXV. VLPIANVS.

EXſtat decretum ab imperatore Seuero, & conſtitutum eſt: nullo modo exigendum quem probare, vnde habeat, circa delationes fiſcales: ſed delatorem probare debere, quod intendit. F

XXVI. IDEM.

CVm quidam capitis reus emancipaſſet filium, vt hæreditatem adiret: reſcriptum eſt, non videri in fraudem fiſci factum, quod acquiſitum non eſt.

XXVII. IDEM.

CVm mortem maritus vxoris necatæ non defenderet: diuus Seuerus reſcripſit dotem fiſco vindicandam, prout ad maritum pertineat.

Licet priuatus habeat hypothecam generalem anteriorem in tempore: tamen fiſcus præfertur in bonis poſt ſuam obligationem quaſitis. Bartolus.

XXVIII. IDEM.

Si qui

SI qui mihi obligauerat, quæ haberet habiturúſque eſ-
A ſet,& cum fiſco contraxerit: ſciendum eſt, in re poſtea
adquiſita fiſcum potiorem eſſe debere, Papinianũ reſpon-
diſſe. quod & conſtitutum eſt. præuenit enim cauſſam pi-
gnoris fiſcus.

XXIX. IDEM *lib.* VIII. *Diſputationum.*

EIus, qui delatorem corrupit, ea conditio eſt, vt pro vi-
cto habeatur. nam in fiſcalibus cauſſis id conſtitutum
eſt. Sed enim hæc pœna magis eſt, vt aduerſus ipſum lo-
cum habeat, qui delatorem redemit, cæteroquin aduerſus
hæredem eius tranſire non debet. nec enim exinde perit
cauſſa, ex quo redẽpta eſt, vel actio perimitur, vel condem
natio facta dicitur: verùm oportet conſtare prius de crimi-
B ne,& pronunciare. Planè & ſi fortè de retractãda cauſſa a-
gatur, quę ſemel iudicata eſt: per delatoris corruptelã mor
tuus corruptor non efficiet, quò minus agi poſſit, atq; retra
ctari cauſſa. hic enim non pœnæ, ſed cauſſæ reſtitutio eſt.

Eum, qui falſum teſtamentum dixit, poſſe adire hæredi-
tatem conſtat: ſed denegatis ei actionibus fiſco locus erit.
& obligationes, quas adeundo confudit, non reſtituuntur.
nam & in eo, qui poſt aditam hæreditaté defuncti mortem
non defendit, Imperator noſter cum patre reſcripſit, obli-
gationes confuſas non reſuſcitari.

XXX. MARTIANVS.

NE procuratores Cæſaris bonorum actores, quæ ad fi-
C ſcum deuoluta ſunt, alienent: Imperatores Seuerus &
Antoninus reſcripſerunt. & ſi manumiſſi fuerint: reuocen-
tur ad ſeruitutem.

XXXI. IDEM.

DIuus Commodus reſcripſit, obſidum bona, ſicuti ca
ptiuorum, omnimodo in fiſcum eſſe cogenda.

XXXII. IDEM.

SEd ſi accepto vſu togæ Romanæ, vt ciues Romani
ſemper egerint: diui fratres procuratoribus hæredita-
tum reſcripſere, ſine dubitatione ius eorũ ab obſidis con-
ditione ſeparatum eſſe beneficio principali. ideoque idem
ius eis ſeruandũ, quod haberent, ſi à legitimis ciuibus Ro-
manis hæredes inſtituti fuiſſent.

XXXIII. VLPIANVS.

EVm, qui debitoris fiſci adiit hæreditatem, priuilegiis fiſci cœpiſſe ſubiectum eſſe. D

Qui corrumpit delatorem pecunia: condemnatur in quingentis ſolidis. h. d.

XXXIIII. MACER.

IMperatores Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Tu, qui defenſione omiſſa redimere ſententiam maluiſti, cùm tibi crimen obiiceretur, non immeritò quingentos ſolidos inferre fiſco iuſſus es. omiſſa enim ipſius cauſſæ inquiſitione ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti. obtinendum eſt enim, vt hi, quibus negocia fiſcalia mouentur, ad defenſionem cauſſæ bona fide veniant: non aduerſarios aut iudices redimere tentent.

Priuato & fiſco mouentibus cauſſam ſuper vna re, prius tractatur cauſſa fiſci. E

XXXV. VLPIANVS.

APud Iulianum ſcriptum eſt. ſi priuatus ad ſe pertinere hæreditatem Lucij Titij dicat, altero eandem hæreditatem fiſco vindicante: quæritur, vtrum ius fiſci antè excutiendum ſit, & ſuſtinendæ actiones cæterorum: an nihilominus inhibendæ petitiones creditorum ſingulorum, ne publicæ cauſſæ præiudicetur? quod etiam ſenatuſconſulto expreſſum eſt.

XXXVI. PAPINIANVS.

PRædiis à fiſco diſtractis, præteriti temporis tributum eorundem prædiorum emptorem ſpectare placuit. F

XXXVII. IDEM.

QVod placuit, fiſco non eſſe pœnam petendã, niſi creditores ſuum recuperauerint: eò pertinet, vt priuilegium in pœna cõtra creditores non exerceatur, non vt ius commune priuatorum fiſcus admittat.

XXXVIII. IDEM.

FIſcus in quæſtione falſi teſtamenti non obtinuit. prius quàm autem illa quæſtio decideretur, alio nunciante bona poſtea vacare conſtitit. fructus poſt primã litem abſumi non oportuiſſe reſpondi. neque enim ad ſenatuſconſulti beneficium ſcriptum hæredẽ pertinere controuerſia mota. Delatoris opera non eſſe functum reſpondi, qui fiſci pecuniam, quam alius tenebat, ad ſui temporis adminiſtrationem

tionem pertinere(quamuis probare non potuiſſet)contendit:quoniam propriam cauſſam egerat.

A

XXXIX. IDEM.

Bona fiſco citra pœnam exſilij perpetuam adiudicari ſententia non oportet. Eum,qui periculum communis condemnationis diuidi poſtulauit, quod participes iudicati ſoluendo eſſent:reuocatis alienationibus,quas fraudulenter fecerant,non videri cauſſam pecuniæ fiſco nũciaſſe reſpondi.

XL. PAVLVS.

ITa fidei hæredis commiſit, ROGO, FVNDVM TITIO DES, DE QVO TE ROGAVI. ſi Titius capere non poſſit: nõ euitabit hæres pœnam taciti fideicommiſſi. non eſt enim palàm relinquere, quod ex teſtamento ſciri nõ poteſt, cùm recitatum eſt: quemadmodum nec ille palã dat,qui ita ſcribit, ROGO VOS HAEREDES, IN EO,QVOD À VOBIS PETII,FIDEM PRAESTETIS. imò in priore ſpecie maiorem fraudem excogitaſſe videtur, qui non tantum legem circumuenire voluerit,ſed etiam interpretationem legis, quæ circa tacitum fideicommiſſum habetur. quamuis enim fundum nominauerit:non tamẽ cognoſci poteſt, de quo ſit rogatus hæres, cùm diuerſitas rerum obſcurum faciat legatum. Patronus, ſi tacitè in fidẽ ſuam recipiat,vt ex portione ſua præſtet:ceſſare fraudem dicitur,quia de ſuo largitur.

B

C

XLI. IDEM.

EVm, qui bona vacantia à fiſco comparauit, debere actionem,quę contra defunctum competebat,excipere.

XLII. IABOLENVS.

ARrianus Seuerus præfectus ærario cùm eius, qui tacitè rogatus fuerat non capienti fideicommiſſum reddere, bona publicata erant: pronunciauit, nihilominus ius deferendi ex conſtitutione diui Traiani habere eum, cui fideicommiſſum erat relictum. Quia autem nonnulli ingrati aduerſus beneficium diui Traiani poſt profeſſionem quoque de tacito fideicommiſſo factam cum poſſeſſoribus tranſigunt, atque tribus edictis euocati non reſpondent: placuit ſenatui,tantũ ab eo,qui id feciſſet,exigi, quantum apud ærarium ex ea cauſſa,quam detulerat, rema-

nere oporteret, ſi profeſſionem ſuam impleſſet. & ſi poſſeſſoris quoque fraus apud præfectum conuicta fuiſſet: ab eo quoque, quod conuictus inferre debuiſſet, exigi. D

XLIII. VLPIANVS.

IMperator noſter reſcripſit, fiſcum in rem habere actiones ex tacito fideicommiſſo.

XLIIII. PAVLVS.

DElator non eſt, qui protegendæ cauſſæ ſuæ gratia aliquid ad fiſcum denunciat.

XLV. IDEM.

IN fraudem fiſci non ſolũ per donationem, ſed quocunque modo res alienatæ reuocantur. idémque iuris eſt, & ſi non quæratur. æquè enim in omnib' fraus punitur. Bona eorum, qui in cuſtodia, vel in vinculis, vel compedibus deceſſerunt, hæredibus eorum non auferuntur: ſiue teſtatò, ſiue inteſtatò deceſſerunt. Eius bona, qui ſibi mortem conſciuit, non antè ad fiſcum coguntur, quàm prius conſtiterit, cuius criminis gratia manus ſibi intulerit. Eius bona, qui ſibi ob aliquod admiſſum flagitium mortẽ conſciuit, & manus intulit, fiſco vindicantur. quod ſi id tædio vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicuius impatientia admiſit: non inquietabuntur, ſed ſuo ſucceſſori relinquuntur. E

Libertates datæ à debitore fiſci in fraudem ipſius fiſci, reuocantur. poteſt autem debitor fiſci emere ſeruũ, vt eum manumittat. quæ manumiſſio tenebit. F

A debitore fiſci in fraudem datas libertates retrahi placuit. ſanè ipſum ita ab alio emere mancipium, vt manumittat, non eſt prohibitum. ergo tunc & libertatem præſtare poterit. Ex his bonis, quæ ad fiſcum delata ſunt, inſtrumenta, vel chirographa, acta etiam ad ius priuatorum pertinentia, reſtitui poſtulantibus conuenit. Neque inſtruměta, neque acta à quoquam aduerſus fiſcum edi oportet. Ipſe autem fiſcus actorum ſuorum exempla hac conditione edit, vt ne is, cui deſcribendi ſit poteſtas, aduerſus ſe vel rempublicam his actis vtatur: de quo cauere compellitur, vt ſi vſus is contra interdictũ fuerit, cauſſa cadat. Quoties apud fiſcum agitur, actorum poteſtas poſtulanda eſt, vt meritò his vti liceat, eáque manu commentarieńſis adnotanda ſunt,

da ſunt. quod ſi ea aliter proferantur: is, qui ita protulerit, A cauſſa cadit. Quoties iterum apud fiſcum eadem cauſſa tractatur: priorum actorum, quorum vſus non fuerat poſtulatus, ex officio recitatio iure poſcetur.

Soluens fiſco pro alio, habet priuilegium fiſci de perſequendis bonis eius pro quo ſoluit.

Qui pro alio à fiſco conuentus debitum exſoluit: nonnunquam poſtulat perſecutionem bonorum eius, pro quo ſoluerit, in quo etiam adiuuari per officium iudicis ſolet.

Fiſcalibus debitoribus petentibus ad comparandam pecuniam dilationem negari non placuit: cuius rei æſtimatio ita arbitrio iudicantis conceditur, vt in maioribus ſummis non plus, quàm tres menſes: in minoribus verò non plus, quàm duo prorogentur. prolixioris autem temporis ſpa- B cium ab Imperatore poſtulandum eſt. Si principalis rei bona ad fiſcum deuoluta ſunt: fideiuſſores liberantur: niſi fortè minus idonei ſint, & in reliquũ non exſolutæ quantitatis acceſſerint. Si plus ſeruatum eſt ex bonis debitoris à fiſco diſtractis: iure ac meritò reſtitui poſtulatur.

Conductor ex fundo fiſcali nihil transferre poteſt: nec cupreſſi materiam vẽdere, vel oliuæ, non ſubſtitutis aliis: cæteráſque arbores pomiferas cædere: & facta eius rei æſtimatione in quadruplum cõuenitur. Minoribus vigintiquinque annis neque fundus, neque vectigalia locanda ſunt: ne aduerſus ea beneficio ætatis vtantur.

XLVI. HERMOGENIANVS.

C Auffertur ei quaſi indigno ſucceſſio, qui cùm hæres inſtitutus eſſet vt filius, poſt mortem eius, qui pater dicebatur, ſuppoſitus declaratus eſt. Qui aliquid ſciens in fraudem fiſci ſuſcepit: non ſolùm rem, in qua fraudis miniſterium ſuſcepit, ſed alterum tantum reſtituere cogitur.

Quod à præſide, ſeu procuratore, vel quolibet alio in ea prouincia, in qua adminiſtrat (licet per ſuppoſitam perſonam) comparatum eſt: infirmato contractu vindicatur, & ęſtimatio eius fiſco infertur. nã & nauẽ in eadem prouincia, in qua quis adminiſtrat, ædificare prohibetur. Fiſcus ſemper habet ius pignoris. Qui compenſationem opponit fiſco, intra duos menſes debitum ſibi docere debet.

Vt debitoribus fiſci, quod fiſcus debet, cõpenſetur, ſæ-

pe conſtitutum eſt: excepta cauſſa tributaria, & ſtipendiorum, & item precio rei à fiſco emptæ, & quod ex cauſſa annonaria debetur. In reatu conſtitutus bona ſua adminiſtrare poteſt, eique debitor rectè bona fide ſoluit. Actores, qui aliquod officium gerunt, in bonis, quæ diſtrahunt, procuratores venundare incõſultis principibus prohibentur: & ſi veneant, venditio nullas omnino vires habebit. D

Seruus Cęſaris ſi iuſſu procuratoris adiit hæreditatem, Cæſari volẽti adquirit. Si multi fiſco fraudem fecerint: non vt in actione furti ſinguli in ſolidum, ſed omnes ſemel quadrupli pœnam pro virili portione debẽt. ſanè pro non idoneis, qui ſunt idonei conueniuntur.

Si debitor fiſci reliquit hæredes: illi ſunt prius conueniendi à fiſco, quàm ii qui ab hæredibus bona aliqua emunt: & ſi hæredes non ſufficiunt, tunc peruenitur ad emptores. E

XLVII. PAVLVS.

Moſchis quædam fiſci debitrix ex conductione vectigalis hæredes habuerat, à quibus poſt aditã hæreditatem Faria Semilla & alij prædia emerant. cùm conuenirentur propter Moſchidis reliqua: dicebant & hæredes Moſchidis idoneos eſſe, & multos alios ex iiſdem bonis emiſſe. æquũ putauit Imperator noſter, prius hæredes conueniri ei debere, deinde in reliquum poſſeſſorem omnem, & ita pronunciauit.

Qui conducit à fiſco, poteſt alii plus locare: & ſoluet tantum quanti à fiſco conduxit, non plus. Bartolus. F

Aemilius Ptolemæus conduxerat à fiſco poſſeſſionem, eámque paulatim pluribus locauerat maiore quantitate, quàm ipſe ſuſceperat. conueniebatur à procuratoribus Cęſaris in eam quantitatem, quam ipſe perciperet. quoniam hoc iniquum & inutile fiſco videbatur: vt tamen ſuo periculo ipſe eos, quibus locauerat, conueniret: ideoque pronunciauit, in eam ſolam quantitatem eum conuenire debere, qua ipſe conductor extitera.

Reuocato teſtamento nõ videtur reuocatum fideicõmiſſum tacitè iniunctum. Bartolus.

XLVIII. IDEM.

Statius Florus teſtamento ſcripto hæredis ſui Pompeij tacitæ fidei commiſerat, vt non capienti fundum & cer-

& certæ pecuniç quantitatem daret:& eo nomine cautio-
A nem à Pompeio exigi curauerat,ſe reſtituturum ea,quç ei per præceptionem dederat. poſtea idem Florus facto ſecundo teſtamento, & eodem Pompeio & Fauſtino hæredibus inſtitutis, nullas præceptiones Pompeio dederat. hæc perſona,quæ capere non poterat,ſe detulerat.cõſulti Imperatores à procuratoribus reſcripſerunt, ſi nõ probaretur mutatam voluntatem eſſe, præſtandum fideicommiſſum.atque ita Pompeius condemnatus, deſiderabat id onus eſſe hæreditatis oportere,quia præceptiones nõ acceperat:nec poſſe videri pro parte in prima voluntate teſtatoré perſeueraſſe,ſed in vniuerſo pronunciauit:nec teſtamentũ prius exſtare,nec ſi dediſſet in primo teſtamen-
B to,ex poſteriore peti potuiſſe, niſi petitum eſſet.placuit: quia nõ probabat ſibi datas præceptiones:ex ſola ſua cautione ſolum fideicommiſſum præſtare debere.

ı *Fideicommiſſum relictum in diem mortis,non cedit ante diẽ mortis naturalis.* Bar.

Cornelio Felici mater ſcripta hæres rogata erat hæreditatem reſtituere poſt mortem ſuã. cũ hæres ſcripta cõdemnata eſſet, & fiſco omnia bona mulieris occuparẽtur: dicebat Felix ſe ante pœnam eſſe. hoc enim conſtitutum eſſe.ſed cũ nondum dies fideicommiſſi veniſſet:quia poſſet prius ipſe mori,vel etiam iure alias res adquirere: repulſus eſt interim à petitione.

C *Is,cui reſtituta eſt hæreditas ex tacito fideicommiſſo: cũ eſſet incapax,ſe detulit in fiſcum. dicitur hic quod debet habere dimidiam dodrantis illius hæreditatis pro præmio:quia ſe detulit.*

XLIX. IDEM.

CVm tacitum fideicommiſſum is,cui datum erat,ſe capere nihil poſſe detuliſſet:in quæſtionem venit,dodrantis,an totius aſſis partem dimidiam ex beneficio diui Traiani recipere debeat.de qua re exſtat reſcriptum diui imperatoris Antonini in hęc verba.Imperator Antoninus Iulio Rufo.qui tacitam fidem accommodauit, vt non capiéti reſtitueret hæreditatem:ſi deducta quarta parte reſtituerit:nihil retinere debet.quadrans autem,qui hæredi imponitur,ipſi eripiatur, & ad fiſcum transferatur. vnde dodrantis ſemiſſem ſolum capit,qui ſe detulit.

Fructus percepti inter primam & ſecundam citationem, pertinēt ad venditorem: extantes autem ad emptorem: vel penſio locationis fundi venditi. D

L. IDEM.

VAlerius Patronius procurator Imperatoris Flauio Stalticio prædia certo precio addixerat. deinde facta licitatione, idem Stalticius recepta ea licitatione obtinuerat, & in vacuam poſſeſſionem inductus erat. de fructibus medio tempore perceptis quærebatur. Patronius fiſci eſſe volebat. Planè ſi medio tempore inter primam licitationem & ſequentem adiectionem percepti fuiſſent, ad venditorem pertinere: ſicut ſolet dici, cū in diem addictio facta eſt, deinde melior conditio allata. nec moueri debemus, quod idem fuiſſet, cui & primo addicta fuerāt prædia. Sed cū vtraque addictio intra tempus vindemiarum facta fuiſſet: receſſum eſt ab hoc tractatu. itaque placebat fructus emptoris eſſe. Papinianus & Meſſius nouam ſententiam induxerunt. quia ſub colono erant prædia: iniquum eſſe fructus ei auferri vniuerſos. ſed colonum quidem percipere eos debere: emptorem verò penſioné ei⁹ anni accepturum, ne fiſcus colono teneretur, quod ei frui non licuiſſet, atque ſi hoc ipſum in emendo conueniſſet. pronunciauit tamen ſecundum illorum opinionem: quod quidem domino colerentur, vniuerſos fructus habere: ſi verò ſub colono, penſionem acciperet. E

Inſpicitur dies quo penſio debet præſtari, non dies quo fructus percipiuntur Bar. F

Triphonino ſuggerente, quid putarem de fructibus aridis, qui antè percepti in prædiis fuiſſent: reſpondi, ſi nōdum dies penſionis veniſſet, cū addicta ſunt, eos quoque emptorem accepturum.

DE CAPTIVIS, ET DE POSTLIMInio, & de redēptis ab hoſtibus. Tit. XV.

I. MARCELLVS.

QVod ſeruus eius, qui ab hoſtibus captus eſt, poſtea ſtipulatus eſt: aut ſi legatum ſit ſeruo eius poſtea, quàm ille ad hoſtes peruenit: hoc habebunt hæredes eius: quia & ſi captiuitatis tempore

tempore deceſſiſſet,acquiſitum foret hæredi eius.

II. IDEM.

A NAuibus lógis atq; onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt,non piſcatoriis, aut ſi quas actuarias voluptatis cauſſa parauerunt. Item equus aut equa fręni patiens recipiuntur poſtliminio.nam ſine culpa equitis proripere ſe potuerunt. non idem in armis iuris eſt: quippe nec ſine flagitio amittuntur.arma enim poſtliminio reuerti negantur,quod turpiter amittantur.

III. PAPINIANVS.

ITem veſtis.

IIII. MODESTINVS.

EOs,qui ab hoſtibus ҫapiuntur, vel ab hoſtibus deducuntur,iure poſtliminij reuerti, antiquitus placuit.

B An qui hoſtibus deditus reuerſus,nec à nobis receptus eſt,ciuis Romanus ſit: inter Brutum & Scæuolam variè tractatum eſt: & conſequens eſt, vt ciuitatem non adipiſcatur.

V. PAPINIANVS.

POſtliminij ius competit, aut in pace, aut in bello. in bello:cũ hi,qui nobis hoſtes ſunt,aliquem ex noſtris ceperunt,& intra præſidia ſua deduxerunt.nam ſi in eodé bello is reuerſus fuerit:poſtliminium habet:id eſt,perinde omnia reſtituuntur ei iura,ac ſi captus ab hoſtibus non eſſet. Antè,quàm in præſidia deducatur hoſtium,manet ciuis.tunc autem reuerſus intelligitur, ſi aut ad amicos noſtros peruenit, aut intra præſidia noſtra eſſe cœpit. In pace quoque poſtliminium datum eſt.nam ſi cũ gente aliqua neque amicitiam, neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſſa factum habebimus: hi hoſtes quidem non ſunt.quod autem ex noſtro ad eos peruenerit: illorum fit, & liber homo noſter ab eis captus,fit ſeruus eorum. Idéque eſt & ſi ab illis ad nos aliquid perueniat. hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt. Captiuus autem ſi à nobis manumiſſus fuerit,& peruenerit ad ſuos:ita demum poſtliminio reuerſus intelligitur,ſi maluit eos ſequi, q̃ in ciuitate noſtra manere. & ideo in Atilio Regulo, quem Carthaginienſes Romam miſerunt,reſponſum eſt, non eſſe eum poſtliminio reuerſum:quia iurauerat Carthaginem ſe reuer-

ſe reuerſurum, & non habuit animum Romæ remanendi. Et ideo in quodam interprete Menandro, qui poſtea, q̄ apud nos manumiſſus erat, miſſus eſt ad ſuos, non eſt viſa neceſſaria lex, quæ data eſt de illo, vt maneret ciuis Romanus. nā ſiue animus ei fuiſſet remanendi apud ſuos, deſineret eſſe ciuis: ſiue animus ei fuiſſet reuertendi, maneret ciuis. & ideo eſſet lex ſuperuacua. D

VI. IDEM.

MVlier in opus ſalinarum ob maleficium data, & deinde à latrunculis exteræ gentis capta, & iure commercij vēdita ac redempta, in cauſſam ſuam rēcidit: Cocceio autem Firmo centurioni precium ex fiſco reddendum eſt.

VII. PROCVLVS.

NOn dubito, quin fœderati & liberi nobis externi nō ſint, neque inter nos atque eos poſtliminium ſit. etenim quid inter nos atque eos poſtliminio opus eſt: cū etiam illi apud nos & libertatem ſuam, & dominium rerum ſuarum æquè, atque apud ſe, retineant: & eadem nobis apud eos contingant? Liber autem populus eſt is, qui nullius alterius populi poteſtati ſubiectus eſt, ſiue qui fœderatus eſt. item ſiue æquo fœdere in amicitiam venit: ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi maieſtatem communiter conſeruaret. hoc enim adiicitur, vt intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe: non vt intelligatur, alterum non eſſe liberum. & quemadmodum clientes noſtros intelligimus liberos eſſe, etiam ſi neque authoritate, neque dignitate, neque viribus nobis pares ſunt: ſic etiam eos, qui maieſtatem noſtram communiter conſeruare debent, liberos eſſe intelligendū eſt. at ſi fuerunt apud nos rei ex ciuitatibus fœderatis: & in eos damnatos animaduertimus. E F

VIII. PAVLVS.

NOn vt à patre filius, ita vxor à marito iure poſtliminij recuperari poteſt: ſed tunc, cū voluerit mulier, & adhuc alij poſt conſtitutum tempus nupta non eſt. quod ſi noluerit, nulla cauſſa probabili interueniente: pœnis diſſidij tenebitur.

IX. IDEM.

Apud

A Pud hoſtes ſuſceptus filius ſi poſtliminio redierit: filij iura habet. habere enim eum poſtliminium, nulla dubitatio eſt poſt reſcriptum imperatoris Antonini & diui patris eius ad Quintum Tertulium præſidem prouinciæ Miſiæ inferioris.

X. PAPINIANVS.

PAter inſtituto impuberi filio ſubſtituerat, & ab hoſtibus captus ibidem deceſſerat. poſteat defuncto impubere, legitimum admitti quibuſdam videbatur: neque tabulas ſecundas in eius perſona locum habere, quod viuo patre ſui iuris effectus fuiſſet. verum huic ſententiæ refragatur iuris ratio: quoniam ſi pater, qui non rediit, iam tum deceſſiſſe intelligitur, ex quo captus eſt: ſubſtitutio ſuas vires neceſſariò tenet.

Subſtitutio facta filio impuberi à patre qui poſtea ab hoſtibus capitur, non euaneſcit, licet impubes defunctus ſit, & apud hoſtes pater moriatur.

Si mortuo patre capiatur impubes inſtitutus, vel exhęredatus: in promptu eſt dicere, legem Corneliam de tabulis ſecundis nihil locutam eſſe: & eius dumtaxat perſonã demonſtraſſe, qui teſtamenti factionem habuiſſet. Planè captiui etiam impuberis legitimam hæreditatem per legẽ Corneliam deferri: quod non verum eſt impuberem factionem teſtamenti habuiſſe. & ideo non eſſe alienum, prætorem ſubſequi non minus patris, quàm legis voluntatem, & vtiles actiones in hæreditatem ſubſtituto dare.

XI. IDEM *lib.* XXXI. *Quæſtionum.*

QVod ſi fili⁹ antè moriatur in ciuitate: nihil eſt, quod de ſecundis tabulis tractari poſſit: ſiue quoniam viuo patre filiusfamiliâs mori intelligitur, ſiue quoniam non reuerſo eo exinde ſui iuris videtur fuiſſe, ex quo pater hoſtium* potitus eſt. ſed ſi ambo apud hoſtes ſint, & prior pater decedat: ſufficiet lex Cornelia ſubſtituto non aliter, quàm ſi apud hoſtes patre defuncto poſtea filius in ciuitate deceſſiſſet. **id eſt captus ab hoſtibus.*

XII. TRIPHONINVS.

IN bello poſtliminium eſt: in pace etiã his, qui in bello capti erant, de quibus nihil in pactis erat comprehenſum.

ſum. Quod ideo placuiſſe Seruius ſcribit, quia ſpem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis, quàm in pace Romam eſſe voluerunt. Item in pace qui peruenerunt ad alteros, ſi bellum ſubitò exarſiſſet, eorum ſerui efficiuntur, apud quos iam hoſtes ſuo fato deprehenduntur: quibus ius poſtliminij eſt tam in bello, quàm in pace: niſi fœdere cautum fuerat, ne eſſet his ius poſtliminij. D

Qui moritur apud hoſtes, fingitur mortuus prima hora captiuitatis.

Si quis capiatur ab hoſtib⁹: hi, quos in poteſtate habuit, in incerto ſunt, vtrum ſui iuris facti, an adhuc pro filiisfamiliâs computentur. nam defuncto illo apud hoſtes, ex quo captus eſt, patresfamiliarum: reuerſo, nunquam non in poteſtate eius fuiſſe credentur. idem & de his, quæ medio tempore adquirunt ſtipulatione, traditione, legato. nã hæreditatem an poſſint: tractatum eſt, vbi nõ eſt reuerſus. Si forte alij, vel in totum his exhæredatis in teſtamento, vel in partem, inſtituti ſunt hæredes: vtrum in hæreditate captiui, quæ lege Cornelia inducitur: an propria ipſorum ſint? quod verius eſt. diuerſúmque in his, quæ per ſeruum adquiruntur. meritò: quia hi bonorum fiunt, & eſſe perſeuerant: hi ſui iuris exinde, ſibíque ideo acquiſiſſe intelliguntur. Factæ autem cauſſæ infectæ nulla conſtitutione fieri poſſunt. ideoque eorum, quę vſucapiebat per ſemetipſum poſſidens, qui poſtea captus eſt, interrumpitur vſucapio: quia certum eſt eum poſſidere deſiiſſe. eorum verò, quę per ſubiectas iuri ſuo perſonas poſſidebat, vſuque capiebat, vel ſi qua poſtea peculiari nomine comprehenduntur: Iulianus ſcribit, credi ſuo tempore impleri vſucapionem, remanentibus iiſdem perſonis in poſſeſſione. Marcell⁹ nihil intereſſe, ipſe poſſediſſet, an ſubiecta ei perſona. ſed Iuliani ſententia ſequenda eſt. Medio tempore filius, quem habuit in poteſtate captiuus, vxoré ducere poteſt: quamuis conſentire nuptiis pater eius non poſſit. nam vtique nec diſſentire. ſuſceptus ergo nepos in reuerſi captiui poteſtate eſt (vt redierit) ſuuſque hæres ei quodãmodo inuito, cum nuptiis non conſenſerit. non mirum: quia illius temporis conditio neceſſitasque faciebat, & publica nuptiarum vtilitas exigebat. ſed captiui vxor, E F

tametſi

tametſi maximè velit,& in domo eius ſit,nō tamē in matrimonio eſt. Codicilli, ſi quos in tēpore captiuitatis ſcripſerit, nō credūtur iure ſubtili cōfirmati teſtamēto, quod in ciuitate fecerat. ſed nec fideicōmiſſū ex his peti poteſt: quia non ſunt ab eo facti, qui teſtamenti factionem habuit. ſed quia merum principium eorum in ciuitate conſtituto captiuo factum eſt, id eſt in teſtamento confirmatio codicillorum, & is poſtea reuerſus eſt,& poſtliminio ius ſuum recepit: humanitatis rationi congruum eſt, eos codicillos ita ſuum effectum habere, quaſi in medio nulla captiuitas interceſſiſſet. cætera, quæ in iure ſunt, poſtea quàm poſtliminio rediit, pro eo habentur, ac ſi nunquā iſte hoſtium potitus fuiſſet. Si quis ſeruum captum ab hoſtibus redemerit: protinus eſt redimentis, quamuis ſcientis alienum fuiſſe: ſed oblato ei precio, quod dedit, poſtliminio rediiſſe, aut receptus eſſe ſeruus creditur. At ſi ignorans captiuum, exiſtimans vendentis eſſe, redemit: an quaſi vſucepiſſe videatur, ſcilicet nec poſt legitimum tempus, offerendi precium priori domino facultas ſit, videamus. nam occurrit, ꝙ cōſtitutio, quæ de redēptis lata eſt, eū redimētis ſeruū facit: & quod meum eſt, vſucapere me intelligi nōpoteſt. Rurſum cùm conſtitutio non deteriorē cauſſam redimentium, ſed aliquo meliorem effecerit: perimi ius bonæ fidei emptoris, & iniquum, & contra mentem conſtitutionis eſt: ideoque tranſacto tempore, quanto (niſi conſtitutio eum proprium feciſſet) vſucapi potuiſſet: nihil ex conſtitutione domino ſupereſſe, rectè dicetur. Manumittendo autem, vtrum domini tantum eſſe definit, & relictus ab eo ſeruus in ius prioris domini redit: an & liberum eum facit, ne præſtatio libertatis dominij fiat tranſlatio? Certè apud hoſtes manumiſſus, liberatur. & tamē ſi eū nactus dominus ipſius vetus intra præſidia noſtra fuiſſet, quamuis non ſecutus res noſtras, ſed cum eo conſilio veniſſet, vt ad illos reuerteretur: ſeruum retineret iure poſtliminij. quod in liberis aliter erat. non enim poſtliminio reuertebatur, niſi qui hoc animo ad ſuos veniſſet, vt eorum res ſequeretur, illóſque relinqueret, à quibus abiiſſet: quia (vt Sabinus ſcribit) de ſua quaque ciuitate cuique conſtituendi facultas libera eſt, non de dominij iure.

re. Verum hoc non multum onerat præſentem inſpectionem: quia hoſtium iure manumiſſio obeſſe ciui noſtro domino ſerui non potuit. at is, de quo quæritur lege noſtra, quem conſtitutio fecit ciuem Romanum, dominum habuit. & an ab eo poſſit libertatem adſequi, tractamus. quid enim, ſi nunquam ille precium eius offerat? ſi nec conueniendi eius ſit facultas? liber erit ſeruus, qui nullo merito ſuo poterit à domino libertatem conſequi? quod eſt iniquum, & contra inſtitutum à maioribus libertatis fauorem. Certè & veteri iure, ſi ab hoc quis ſciens alienum eſſe redemiſſet, alius bona fide emiſſet, vſucapere ad libertatemq́; perducere potuit: & iſto quoq; modo prior dominus, qui ante captiuitatẽ fuerat, ius ſuũ amittebat. igitur iſte non habet ius manumittendi. Si ſtatuliber fuerit antè, quàm ab hoſtibus caperetur: redẽptus pendente cõditione, ſuam cauſſam retinebit. Quid ergo, ſi ita libertatem acceperat, ſi decem dederit? quæſitum eſt, vnde dare debebit: quoniã & ſi conceſſum eſt ſtatulibero de peculio dare: hoc tamen, quod apud hunc, qui redemit, habet: nũquid vice illius ſit, quod apud hoſtes quæſiuiſſet? vtique, ſi ex re illius, aut ex operis ſuis quæſitũ eſt. Ex alia autem cauſſa parato peculio: poteſt dari ita, vt conditioni benignè eũ paruiſſe credamus. Si pignori ſeruus datus fuerat ante captiuitatem: poſt dimiſſum redemptorem in veterem obligationem reuertitur. & ſi creditor obtulerit ei, qui redemit, quãti redẽpt⁹ eſt: habet obligationẽ, & in potiorẽ debiti cauſſã & in eam ſummã, qua eũ liberauit, quaſi ea obligatione quadã cõſtitutione inducta, vt cũ poſterior creditor priori ſatisfacit cõfirmãdi ſui pignoris cauſſa: niſi qđ in hoc cõuerſa res eſt, & poſterior, qui apud nos eſſet, prius (quia eũ ſeruũ, vt apud nos eſſet, effecit) ab eo, qui tẽpore prior fuit, vt infirmiore dimittẽdus eſt. Si ſeruus pluriũ fuerat, & omniũ nomine ei, qui redemit, reſtitutum preciũ erit: in cõmunionẽ redibit. ſi vnius tantũ, vel quorũdã, nec omniũ: ad eũ eóſve, qui ſoluerũt, pertinebit: ita vt in portione ſua priſtinũ ius obtineat, & in partes cæterorum ei, qui redemit, ſuccedat. Si fideicõmiſſa libertas debita captiuo fuerit: redemptus nondum eam petere poterit, niſi redemptori ſatisfecerit. Si deportatum ab inſula

D

E

F

ſula hoſtes ceperunt: redemptus quibus caſibus rediit, in
A eam cauſſam veniet, in qua futurus eſſet, ſi captus non fuiſ
ſet. deportabitur igitur. Sed ſi in captiuo ſeruo talis præ-
ceſſerat cauſſa, quæ eius vel ad tempus, vel in perpetuum
libertatem impediret: nec redemptione ab hoſtibus mu-
tabitur. veluti ſi in legem Fauiam commiſiſſe eum conſti-
terit: vel ita venierit, ne manumitteretur: habebit autem
interim ſine pœna ſua eum, qui redemit. ergo de metallo
captus redemptus in pœnam ſuam reuertetur: nec tamen
vt transfuga metalli puniendus erit, ſed redemptor à fiſco
precium recipiet. quod etiam conſtitutum eſt ab Impera-
tore noſtro & diuo Seuero. Si natum ex Pamphila le-
gatum tibi fuerit, tuque matrem redemeris, & ea apud te
B pepererit: non videri te partum ex cauſſa lucratiua habe-
re, ſed officio arbitrioque iudicis æſtimandum, conſti-
tuto precio partus perinde, atque ſi quanti mater eſt em-
pta, ſimul & partus veniſſet. quod ſi iam natum apud ho-
ſtes, quod eo tempore, quo capiebatur, in vtero gerebat,
cũ matre redimatur ab eodem vno precio: oblato tanto,
quantũ ex precio, quod pro vtroque (venũ) datum eſt, æ-
ſtimationẽ contingeret partus, videtur is poſtliminio re-
uerſus. multo magis ſi diuerſi emptores vtriuſq; exiſtite-
rint, vel vnius. ſed ſi ſuo quemq; precio redemerit: id of-
ferri pro ſingulis oportebit redemptori, quod hoſti pro
quoque datum eſt, vt ſeparatim quoque poſtliminio reuer
C ti poſſint.

XIII. PAVLVS.

SI me tibi adrogandum dediſſem: emancipato me, re-
uerſum ab hoſtibus filium meum loco nepotis tibi fu-
turum conſtat.

Si reuerſus ab hoſtibus erat filiusfamilias, ipſe recuperat bona ſua: & pater recuperat eum, ſed vxor non recuperat maritum niſi matrimonium redintegretur.

XIIII. PAPINIANVS.

CVm duæ ſpecies poſtliminij ſint, vt aut nos reuerta-
mur, aut aliquid recipiamus: cùm filius reuertitur, du
plicem in eo cauſſam eſſe oportet poſtliminij: & quod pa-
ter eum recipiat, & ipſe ius ſuum. Non vt pater filium,
ita vxorem maritus iure poſtliminij recipit: ſed conſenſu
redinte-

redintegratur matrimonium.

Patre capto ab hoſtibus, & à quodã redempto, ſi moritur pater, poteſt filius offerre precium redẽptori patris, & eſſe hæres patris, vel etiam nihil offerendo. D

XV. VLPIANVS.

SI patre redempto, & ante luitioné defunćto, filius poſt mortem eius redemptionis quantitatem offerat: dicendum eſt, ſuum ei poſſe exiſtere. niſi fortè quis ſubtilius dicat: hunc, dum moritur, quaſi iure pignoris finito, nactum poſtliminium, & ſine obligatione debiti obiſſe, vt poſſit ſuum habere. quod non ſine ratione dicetur.

XVI. IDEM.

REtro credit̃ in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtib' aduenit. E

XVII. PAVLVS.

POſtliminio carét, q armis victi hoſtib' ſe dediderũt.

XVIII. VLPIANVS.

IN omnibus partibus iuris is, qui reuerſus nõ eſt ab hoſtibus, quaſi tunc deceſſiſſe videtur, cùm captus eſt.

XIX. PAVLVS.

† *De hac definitiõe differit Cic. in Topicis in loco ab etymologia.*

POſtliminium † eſt ius amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo, & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter nos ac liberos populos, regesq́;, moribus, legibus conſtitutum. nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum: hoc ſi rurſus recipiamus: dicimur poſtliminio recipere: idq́ue naturali æquitate introdućtum eſt, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediiſſet, priſtinum ius ſuũ reciperet. F Induciæ ſunt cùm in breue & in præſens tempus conuenit, ne inuicem ſe laceſſerent. quo tempore non eſt poſtliminium. A piratis aut latronibus capti liberi permanent. Poſtliminio rediſſe videtur, cùm in fines noſtros intrauerit: ſicuti amittitur, vbi fines noſtros exceſſerit. Sed & ſi in ciuitatem ſociam amicámve, aut ad regem ſocium vel amicũ venerit, ſtatim poſtliminio rediſſe videtur: quia ibi primũ nomine publico tutus eſſe incipiat. Trãſfugæ nullum poſtliminium eſt. nam qui malo conſilio & proditoris animo patriam relinquit, hoſtium numero habendus eſt. ſed in libero transfuga id iuris eſt, ſiue fœmina, ſiue maſculus ſit. ſi verò ſeruus transfugerit ad hoſtes: quoniam & cùm caſu captus eſt, dominus in eo poſtliminium

minium habet: rectiſſimè dicitur, etiã ei poſtliminium eſ-
A ſe, ſcilicet vt dominus in eo priſtinum ius recipiat: ne cõ-
trarium ius non tam ipſi iniurioſum ſit, qui ſeruus ſemper
permanet, quàm domino damnoſum conſtituatur. Si ſta
tuliber transfuga reuerſus ſit: exiſtente conditione, poſt-
quã rediit, liber efficitur. diuerſum eſt, ſi conditio exſti-
tiſſet, dũ apud hoſtes eſt. in eo enim caſu neq; ſibi reuerti
poteſt, vt liber ſit: neque hæredi in eo ius poſtliminij eſt,
quia non poteſt queri, cũ nullum damnũ patiatur, libertate
iam obtingente, ſi non impediret, quod transfuga factus
eſt. Filius quoque familiâs transfuga non poteſt poſtli-
minio reuerti, neque viuo patre: quia pater ſic illum ami-
ſit, quemadmodum patria: & quia diſciplina caſtrorũ anti-
B quior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum.
transfuga autem non is ſolus accipiendus eſt, qui aut ad
hoſtẽs, aut in bello transfugit: ſed & qui per induciarum
tempus ad eos, cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta
transfugit. Si is, qui emerat ab hoſtibus, pluris alii ius
pignoris, quod in redempto habet, ceſſerit: non eam quã-
titatem, ſed priorem redemptus reddere debet: & em-
ptor habet actionem aduerſus eum, qui vendidit, ex em-
pto. Poſtliminium eſt hominibus, cuiuſcunque ſexus
conditioníſve ſint: nec intereſt, liberi, an ſerui ſint. nec
enim ſoli poſtliminio recipiũtur, qui pugnare poſſunt: ſed
omnes homines, qui eius naturæ ſunt, vt vſui eſſe, vel con-
C ſilio, vel aliis modis poſſunt.

XX. POMPONIVS. *lib.* XXXVI. *ad Sabinum.*

SI captiuus, de quo in pace cautũ fuerat, vt rediret, ſua voluntate apud hoſtes manſit: non eſt ei poſtea poſtliminium. Verum eſt expulſis hoſtibus ex agris, quos ceperint: conſtitit dominia eorum agrorum ad priores dominos redire, nec aut publicari, aut loco prædæ cedere. publicatur enim ille ager, qui ex hoſtibꝰ captus eſt. Redemptio facultatem redeundi præbet, non ius poſtliminij mutat.

XXI. VLPIANVS.

SI quis ingenuam ab hoſtibus redemptam eo animo ſecum habuerit, vt ex ea ſuſciperet liberos: & poſtea ex ſe natum ſub titulo naturalis filij cum matre manumiſerit:

ignorantia mariti, eiuſdemq́; patris; neq; ſtatui eorũ, quos manumiſiſſe iuſſus eſt, officere debet: & exinde intelligi oportet remiſſum matri vinculum pignoris, ex quo de ea ſuſcipere liberos optauerat. ideoque eam, quæ poſtliminio reuerſa erat, liberã & ingenuã ingenuum peperiſſe cõſtat. quod ſi publicè præda virtute militũ recuperata, nulli precium matris pater numerauit: protinus poſtliminio reuerſa, non cum domino, ſed cum marito fuiſſe declaratur. D

In ciuilibus diſcordiis ſi aliqui capiuntur ab aliqua partium, nõ fiunt ſerui: & ideo fruſtra fit manumiſſio, & fruſtra petunt ingenuitatem à Principe.

In ciuilibus diſſenſionibus, quamuis ſæpe per eas reſpublica lædatur, non tamen in exitium reipublicæ contéditur. Qui in alterutras partes diſcedunt: vice hoſtium non ſunt eorum, inter quos iura captiuitatum aut poſtliminiorum fuerint. & ideo captos, & venundatos, poſteaq́ue manumiſſos placuit ſuperuacuò repetere à principe ingenuitatem, quam nulla captiuitate amiſerant. E

Mortuo capto apud hoſtes, omnia reſtituuntur in eum ſtatum, ac ſi captus non fuiſſet: & hoc per legem Corneliam.

XXII. IVLIANVS.

BOna eorum, qui in hoſtium poteſtaté peruenerint, atque ibi deceſſerint: ſiue teſtaméti factionem habuerint, ſiue nõ habuerint: ad eos pertinent, ad quos pertinerent, ſi in poteſtate hoſtium non perueniſſent. idemq́; ius in eadem cauſſa omnium rerũ iubetur eſſe lege Cornelia, quæ futura eſſet, ſi hi, de quorum hæreditatibus & tutelis conſtituebatur, in hoſtium poteſtatem non perueniſſent. apparet ergo eadé omnia pertinere ad hæredem eius, quę ipſe, qui hoſtium potitus eſt, habiturus eſſet, ſi poſtliminio reuertiſſet. Porrò quæcunque ſerui captiuorum ſtipulantur, vel accipient: adquiri dominis intelliguntur, cũ poſtliminio redierint. quare neceſſe eſt & ad eos ptinere, qui ex lege Cornelia hæreditatem adierint. quod ſi ex lege Cornelia nemo hæres exſtiterit: bona publica fiant. legata quoque ſeruis eorum præſenti die, vel ſub conditione ad hæredes pertinebunt. Item ſi ſeruus ab extero hæres inſtitutus fuerit, iuſſu hæredis captiui adire poterit. F

Quod filius eius, qui in hoſtiũ poteſtate eſt, accipit, aut

ſtipula-

ſtipulatur:id(patre prius,quàm poſtliminio rediret, mortuo)ipſi adquiſitum intelligitur. & ſi viuo patre deceſſe-
A rit: ad hæredem patris pertinebit. nam ſtatus hominum, quorum patres in hoſtium poteſtate ſunt,in pendenti eſt: & reuerſo quidem patre, exiſtimatur nunquam ſuæ poteſtatis fuiſſe:mortuo, tunc paterfamiliâs fuiſſe, cùm pater eius in hoſtiũ poteſtatẽ perueniret. Quæ peculiari nomine ſerui captiuorũ poſſidẽt,in ſuſpenſo ſunt.nam ſi domini poſtliminio redierint, eorũ facta intelliguntur: ſi ibi deceſſerint,per legẽ Corneliã ad hęredes eorũ ptinebũt.

Mortuo hærede ante teſtatorem,teſtamentum rumpitur.

Si quis cùm prægnantem vxorem haberet,in hoſtiũ poteſtatem peruenerit,natoq; deinde filio,& mortuo,ibi de-
B ceſſerit:eius teſtamentum nullum eſt:quia & eorũ, qui in ciuitate remanſerunt,hoc caſu teſtamenta rumpuntur.

XXIII. IDEM.

SI quis prægnante vxore relicta,in hoſtium poteſtatem peruenerit,mox natus filius eius vxore ducta filiũ vel filiam procreauerit, ac tunc poſtliminio auus reuerſus fuerit:omnia iura nepotis nomine perinde capiet, ac ſi is, cũ filius naſceretur,in ciuitate fuiſſet.

XXIIII. VLPIANVS.

HOſtes ſunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipſi populo Romano.cæteri latrũculi,vel prædones appellãtur.& ideo qui à latronibus ca-
C ptus eſt:ſeruus latronũ non eſt, nec poſtliminium illi neceſſarium eſt.ab hoſtibus captus (vtputa Germanis ſeu Parthis) & ſeruus eſt hoſtium,& poſtliminio ſtatum recuperat priſtinum.

XXV. MARTIANVS.

DIui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: ſi vxor cũ marito ab hoſtibus capta fuerit,& ibidem ex marito enixa ſit:ſi reuerſi fuerint,iuſtos eſſe & parẽtes & liberos, & filium in poteſtate patris, quemadmodũ iure poſtliminij reuerſus ſit.quod ſi cum matre ſola reuertatur:quaſi ſine marito natus,ſpurius habebitur.

XXVI. FLORENTINVS.

NIhil intereſt, quomodo captiuus reuerſus eſt: vtrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium

uatur. Si plures ſimul primo deſeruerint, deinde intra certum tempus reuerſi ſint: gradu pulſi in diuerſa loca di ſtribuendi ſunt. ſed tironibus parcendum eſt. qui ſi iteratò hoc admiſerint: pœna competẽti adficiuntur. Is, qui ad hoſtem confugit, & rediit: torquebitur, ad beſtiasque, vel in furcam damnabitur: quamuis milites nihil eorum patiãtur. Et is, qui volens transfugere, apprehẽſus eſt: capite pu nitur. Sed ſi ex improuiſo, dum iter quis facit, capiatur ab hoſtibus: inſpecto vitæ eius præcedentis actu, venia ei dabitur. & ſi expleto tempore militiæ redeat: vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet. Miles, qui in bello arma amiſit, vel alienauit, capite punitur: humane, militiã mutat. Qui aliena arma ſubripuit: † gradu militiæ pellendus eſt. In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata nõ ſeruauit: capite punitur, etiam ſi res bene ceſſerit. ſed qui agmẽ exceſſerit: ex cauſſa vel fuſtibus cęditur, vel mutare militiam ſolet. necnon & ſi quis vallum tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediatur: capite punitur. Si verò quis foſſam trãſiliit: militia reiicitur. Qui ſeditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. ſi intra vociferationem, aut leuem querelam ſeditio mota eſt: tunc gradu militiæ deiicitur. Et cùm multi milites in aliquod flagitium conſpirent, vel ſi legio deficiat: auocari militia ſolet. Qui prępoſitum ſuũ protegere noluerint, vel deſeruerint: occiſo eo, capite puniuntur.

D

E

† Huc ſpectat quod de furtu militarib⁹ ex Cincio refert Gellius lib. 16. noct. Attic. cap. 4.

IIII. ARRIVS MENANDER *lib.* I. *de re militari.*

F

QVi cum vno teſticulo natus eſt, quive amiſit: iure militabit ſecundum diui Traiani reſcriptũ. Nam & duces Sylla & Cotta memorantur † eo habitu fuiſſe naturæ. Ad beſtias datus ſi profugerit, & militiæ ſe dederit: quandoque inuentus capite puniendus eſt. Idéq; obſeruandum eſt in eo, qui paſſus eſt legi ſe. In inſulam deportatus ſi effugiens militiæ ſe dedit, lectúsve diſſimulauit: capite puniendus eſt. Temporarium exſilium voluntario militi inſulæ relegationẽ adſignat: diſſimulatio, perpetuum exſilium. Ad tẽpus relegatus ſi expleto ſpacio fugæ militiæ ſe dedit: cauſſa damnationis quærenda eſt: vt ſi contineat infamiam perpetuam, idem obſeruetur. ſi tranſactum de futuro ſit: & in ordinem redire poteſt, & ho-

† Vide in hunc locũ Cælium Rhodig. lib. 2. lect. antiq. ca. 37.

& honores petere militiæ non prohibetur. Reus capitalis criminis voluntarius miles ſecundum diui Traiani reſcriptum capite puniendus eſt: nec remittendus eſt eò, vbi reus poſtulatus eſt: ſed vbi accedente cauſſa militiæ audiendus eſt. ſi dicta cauſſa ſit: vel requirendus adnotatur.

A

Ignominia miſſus ad iudicem ſuum remittendus eſt, nec recipiendus poſtea volens militare, licet fuerit abſolutus.

Adulterij† vel aliquo iudicio publico damnati inter milites non ſunt recipiendi. Non omnis, qui litem habuit, & ideo militauit, exauthorari iubetur: ſed qui eo animo militiæ ſe dedit, vt ſub obtentu militiæ præciſiorem ſe aduerſario faceret. nec tamen facilè indulgendum eſt extra ordinem iudicationis, qui negocium antè habuerunt: ſed ſi in tranſactionem recidit, indulgẽdum eſt. Exauthoratus eo nomine, non vtique infamis erit: nec prohibẽdus lite finita militiæ eiuſdem ordinis ſe dare. alioquin & ſi relinquat litem, vel tranſigat, retinendus eſt. Qui poſt deſertionẽ in aliam militiã nomen dederunt, legíve ſe paſſi ſunt: Imperator noſter reſcripſit, & hos militariter puniendos. Grauius autem delictum eſt detrectare munus militiæ, quàm adpetere. nam & qui ad delectũ olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſeruitutẽ redigebantur. ſed mutato ſtatu militiæ receſſum à capitis pœna eſt: quia plerunque voluntario milite numeri ſupplentur. Qui filium ſuũ ſubtrahit militiæ belli tempore, exſilio & bonorum parte mulctandus eſt. ſi in pace: fuſtibus cædi iubetur, & requiſitus iuuenis, vel à patre poſtea exhibitus, in deteriorem militiam dandus eſt. qui enim ſe ſollicitari ab alio paſſus eſt, veniam non meretur. Eum, qui debilitauit filium delectum propter bellum indictum, vt inhabilis militiæ ſit: præceptum diui Traiani deportauit. Edictũ Germanici Cæſaris militem deſertorem faciebat, qui diu abfuiſſet, vt is inter emanſores haberetur. ſed ſiue redeat quis, & offerat ſe, ſiue deprehenſus offeratur: pœnam deſertionis euitat. nec intereſt, cui ſe offerat, vel à quo deprehendatur. leuius itaque delictum emãſoris habetur, vt erronis in ſeruis: deſertionis grauius, vt in fugitiuis. Examinantur autem ſemper cauſſæ emanſionis, & cur, & vbi fuerit, & quid egerit: & datur venia valetudini, adfectioni parẽtum & ad-

B

C

†Memorabilẽ cõmiſſi à milite adulterii vĩdictã refert Flaui° Vopiſc° in Aureliano Imperato.

ſe reuerſurum, & non habuit animum Romæ remanendi. Et ideo in quodam interprete Menandro, qui poſtea, q̃ apud nos manumiſſus erat, miſſus eſt ad ſuos, non eſt viſa neceſſaria lex, quæ data eſt de illo, vt maneret ciuis Romanus. nã ſiue animus ei fuiſſet remanendi apud ſuos, deſineret eſſe ciuis: ſiue animus ei fuiſſet reuertendi, maneret ciuis. & ideo eſſet lex ſuperuacua. D

VI. IDEM.

MVlier in opus ſalinarum ob maleficium data, & deinde à latrunculis exteræ gentis capta, & iure commercij védita ac redempta, in cauſſam ſuam récidit: Cocceio autem Firmo centurioni precium ex fiſco reddendum eſt.

VII. PROCVLVS.

NOn dubito, quin fœderati & liberi nobis externi nõ ſint, neque inter nos atque eos poſtliminium ſit. etenim quid inter nos atque eos poſtliminio opus eſt: cũ etiam illi apud nos & libertatem ſuam, & dominium rerum ſuarum æquè, atque apud ſe, retineant: & eadem nobis apud eos contingant? Liber autem populus eſt is, qui nullius alterius populi poteſtati ſubiectus eſt, ſiue qui fœderatus eſt. item ſiue æquo fœdere in amicitiam venit: ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi maieſtatem communiter conſeruaret. hoc enim adiicitur, vt intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe: non vt intelligatur, alterum non eſſe liberum. & quemadmodum clientes noſtros intelligimus liberos eſſe, etiam ſi neque authoritate, neque dignitate, neque viribus nobis pares ſunt: ſic etiam eos, qui maieſtatem noſtram communiter conſeruare debent, liberos eſſe intelligendũ eſt. at ſi fuerunt apud nos rei ex ciuitatibus fœderatis: & in eos damnatos animaduertimus. E F

VIII. PAVLVS.

NOn vt à patre filius, ita vxor à marito iure poſtliminij recuperari poteſt: ſed tunc, cũ voluerit mulier, & adhuc alij poſt conſtitutum tempus nupta non eſt. quod ſi noluerit, nulla cauſſa probabili interueniente: pœnis diſſidij tenebitur.

IX. IDEM.

Apud

A Pud hoſtes ſuſceptus filius ſi poſtliminio redierit: filij iura habet. habere enim eum poſtliminium, nulla dubitatio eſt poſt reſcriptum imperatoris Antonini & diui patris eius ad Quintum Tertulium præſidem prouinciæ Miſiæ inferioris.

X. PAPINIANVS.

PAter inſtituto impuberi filio ſubſtituerat, & ab hoſtibus captus ibidem deceſſerat. poſteat defuncto impubere, legitimum admitti quibuſdam videbatur: neque tabulas ſecundas in eius perſona locum habere, quod viuo patre ſui iuris effectus fuiſſet. verum huic ſententiæ refragatur iuris ratio: quoniam ſi pater, qui non rediit, iam tum deceſſiſſe intelligitur, ex quo captus eſt: ſubſtitutio ſuas B vires neceſſariò tenet.

Subſtitutio facta filio impuberi à patre qui poſteà ab hoſtibus capitur, non euaneſcit, licet impubes defunctus ſit, & apud hoſtes pater moriatur.

Si mortuo patre capiatur impubes inſtitutus, vel exhęredatus: in promptu eſt dicere, legem Corneliam de tabulis ſecundis nihil locutam eſſe: & eius dumtaxat perſonã demonſtraſſe, qui teſtamenti factionem habuiſſet. Planè captiui etiam impuberis legitimam hæreditatem per legẽ Corneliam deferri: quod non verum eſt impuberem factionem teſtamenti habuiſſe. & ideo non eſſe alienum, prætorem ſubſequi non minus patris, quàm legis voluntatem, & vtiles actiones in hæreditatem ſubſtituto dare. C

XI. IDEM *lib.* XXXI. *Quæſtionum.*

QVod ſi filiꝰ antè moriatur in ciuitate: nihil eſt, quod de ſecundis tabulis tractari poſſit: ſiue quoniam viuo patre filiusfamiliâs mori intelligitur, ſiue quoniam non reuerſo eo exinde ſui iuris videtur fuiſſe, ex quo pater hoſtium* potitus eſt. ſed ſi ambo apud hoſtes ſint, & prior pater decedat: ſufficiet lex Cornelia ſubſtituto non aliter, quàm ſi apud hoſtes patre defuncto poſtea filius in ciuitate deceſſiſſet.

**id eſt captus ab hoſtibus.*

XII. TRIPHONINVS.

IN bello poſtliminium eſt: in pace etiã his, qui in bello capti erant, de quibus nihil in pactis erat comprehenſum.

ſum. Quod ideo placuiſſe Seruius ſcribit, quia ſpem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis, quàm in pace Romam eſſe voluerunt. Item in pace qui peruenerunt ad alteros, ſi bellum ſubitò exarſiſſet, eorum ſerui efficiuntur, apud quos iam hoſtes ſuo fato deprehenduntur: quibus ius poſtliminij eſt tam in bello, quàm in pace: niſi fœdere cautum fuerat, ne eſſet his ius poſtliminij. D

Qui moritur apud hoſtes, fingitur mortuus prima hora captiuitatis.

Si quis capiatur ab hoſtib⁹: hi, quos in poteſtate habuit, in incerto ſunt, vtrum ſui iuris facti, an adhuc pro filiisfamiliâs computentur. nam defuncto illo apud hoſtes, ex quo captus eſt, patresfamiliarum: reuerſo, nunquam non in poteſtate eius fuiſſe credentur. idem & de his, quæ medio tempore adquirunt ſtipulatione, traditione, legato. nã hæreditatem an poſſint: tractatum eſt, vbi nõ eſt reuerſus. Si fortè alij, vel in totum his exhæredatis in teſtamento, vel in partem, inſtituti ſunt hæredes: vtrum in hæreditate captiui, quæ lege Cornelia inducitur: an propria ipſorum ſint? quod verius eſt. diuerſúmque in his, quæ per ſeruum adquiruntur. meritò: quia hi bonorum fiunt, & eſſe perſeuerant: hi ſui iuris exinde, ſibiq́ue ideo acquiſiſſe intelliguntur. Factæ autem cauſſæ infectæ nulla conſtitutione fieri poſſunt. ideoque eorum, quę vſucapiebat per ſemetipſum poſſidens, qui poſtea captus eſt, interrumpitur vſucapio: quia certum eſt eum poſſidere deſiiſſe. eorum verò, quę per ſubiectas iuri ſuo perſonas poſſidebat, vſuq́ue capiebat, vel ſi qua poſtea peculiari nomine comprehenduntur: Iulianus ſcribit, credi ſuo tempore impleri vſucapionem, remanentibus iiſdem perſonis in poſſeſſione. Marcell⁹ nihil intereſſe, ipſe poſſediſſet, an ſubiecta ei perſona. ſed Iuliani ſententia ſequenda eſt. Medio tempore filius, quem habuit in poteſtate captiuus, vxorẽ ducere poteſt: quamuis conſentire nuptiis pater eius non poſſit. nam vtique nec diſſentire. ſuſceptus ergo nepos in reuerſi captiui poteſtate eſt (vt redierit) ſuuſq́ue hæres ei quodãmodo inuito, cum nuptiis non conſenſerit. non mirum: quia illius temporis conditio neceſſitasq́ue faciebat, & publica nuptiarum vtilitas exigebat. ſed captiui vxor, E F

tametſi

tametſi maximè velit, & in domo eius ſit, nõ tamẽ in matrimonio eſt. Codicilli, ſi quos in tẽpore captiuitatis ſcri-
A pſerit, nõ credũtur iure ſubtili cõfirmati teſtamẽto, quod in ciuitate fecerat. ſed nec fideicõmiſſũ ex his peti poteſt: quia non ſunt ab eo facti, qui teſtamenti factionem habuit. ſed quia merum principium eorum in ciuitate conſtituto captiuo factum eſt, id eſt in teſtamento confirmatio codicillorum, & is poſtea reuerſus eſt, & poſtliminio ius ſuum recepit: humanitatis rationi congruum eſt, eos codicillos ita ſuum effectum habere, quaſi in medio nulla captiuitas interceſſiſſet. cætera, quæ in iure ſunt, poſtea quàm poſtliminio rediit, pro eo habentur, ac ſi nunquã iſte hoſtium potitus fuiſſet. Si quis ſeruum captum ab hoſtibus rede-
B merit: protinus eſt redimentis, quamuis ſcientis alienum fuiſſe: ſed oblato ei precio, quod dedit, poſtliminio rediiſſe, aut receptus eſſe ſeruus creditur. At ſi ignorans captiuum, exiſtimans vendentis eſſe, redemit: an quaſi vſucepiſſe videatur, ſcilicet nec poſt legitimum tempus, offerendi precium priori domino facultas ſit, videamus. nam occurrit, ꝙ cõſtitutio, quæ de redẽptis lata eſt, eũ redimẽtis ſeruũ facit: & quod meum eſt, vſucapere me intelligi nõ poteſt. Rurſum cùm conſtitutio non deteriorẽ cauſſam redimentium, ſed aliquo meliorem effecerit: perimi ius bonæ fidei emptoris, & iniquum, & contra mentem conſtitutionis eſt: ideoque tranſacto tempore, quanto (niſi
C conſtitutio eum proprium feciſſet) vſucapi potuiſſet: nihil ex conſtitutione domino ſupereſſe, rectè dicetur. Manumittendo autem, vtrum domini tantum eſſe deſinit, & relictus ab eo ſeruus in ius prioris domini redit: an & liberum eum facit, ne præſtatio libertatis dominij fiat tranſlatio? Certè apud hoſtes manumiſſus, liberatur. & tamẽ ſi eũ nactus dominus ipſius vetus intra præſidia noſtra fuiſſet, quamuis non ſecutus res noſtras, ſed cum eo conſilio veniſſet, vt ad illos reuerteretur: ſeruum retineret iure poſtliminij. quod in liberis aliter erat. non enim poſtliminio reuertebatur, niſi qui hoc animo ad ſuos veniſſet, vt eorum res ſequeretur, illóſque relinqueret, à quibus abiiſſet: quia (vt Sabinus ſcribit) de ſua quaque ciuitate cuique conſtituendi facultas libera eſt, non de dominij iu-

re.

re. Verum hoc non multum onerat præſentem inſpectionem: quia hoſtium iure manumiſſio obeſſe ciui noſtro domino ſerui non potuit. at is, de quo quæritur lege noſtra, quem conſtitutio fecit ciuem Romanum, dominum habuit. & an ab eo poſſit libertatem adſequi, tractamus. quid enim, ſi nunquam ille precium eius offerat? ſi nec conueniendi eius ſit facultas? liber erit ſeruus, qui nullo merito ſuo poterit à domino libertatem conſequi? quod eſt iniquum, & contra inſtitutum à maioribus libertatis fauorem. Certè & veteri iure, ſi ab hoc quis ſciens alienum eſſe redemiſſet, alius bona fide emiſſet, vſucapere ad libertatemq; perducere potuit: & iſto quoq; modo prior dominus, qui ante captiuitatē fuerat, ius ſuū amittebat. igitur iſte non habet ius manumittendi. Si ſtatuliber fuerit antè, quàm ab hoſtibus caperetur: redéptus pendente cōditione, ſuam cauſſam retinebit. Quid ergo, ſi ita libertatem acceperat, ſi decem dederit? quæſitum eſt, vnde dare debebit: quoniā & ſi conceſſum eſt ſtatulibero de peculio dare: hoc tamen, quod apud hunc, qui redemit, habet: nūquid vice illius ſit, quod apud hoſtes quæſiuiſſet? vtique, ſi ex re illius, aut ex operis ſuis quæſitū eſt. Ex alia autem cauſſa parato peculio: poteſt dari ita, vt conditioni benignè eū paruiſſe credamus. Si pignori ſeruus datus fuerat ante captiuitatem: poſt dimiſſum redemptorem in veterem obligationem reuertitur. & ſi creditor obtulerit ei, qui redemit, quāti redépt⁹ eſt: habet obligationē, & in ꝑiorē debiti cauſſā & in eam ſummā, qua eū liberauit, quaſi ea obligatione quadā cōſtitutione inducta, vt cū poſterior creditor priori ſatisfacit cōfirmādi ſui pignoris cauſſa: niſi qđ in hoc cōuerſa res eſt, & poſterior, qui apud nos eſſet, prius (quia eū ſeruū, vt apud nos eſſet, effecit) ab eo, qui tēpore prior fuit, vt infirmiore dimittēdus eſt. Si ſeruus pluriū fuerat, & omniū nomine ei, qui redemit, reſtitutum preciū erit: in cōmunionē redibit. ſi vnius tantū, vel quorūdā, nec omniū: ad eū eóſve, qui ſoluerūt, pertinebit: ita vt in portione ſua priſtinū ius obtineat, & in partes cæterorum ei, qui redemit, ſuccedat. Si fideicōmiſſa libertas debita captiuo fuerit: redemptus nondum eam petere poterit, niſi redemptori ſatisfecerit. Si deportatum ab inſula

ſula hoſtes ceperunt: redemptus quibus caſibus rediit, in
A eam cauſſam veniet, in qua futurus eſſet, ſi captus non fuiſ
ſet. deportabitur igitur. Sed ſi in captiuo ſeruo talis præ-
ceſſerat cauſſa, quæ eius vel ad tempus, vel in perpetuum
libertatem impediret: nec redemptione ab hoſtibus mu-
tabitur. veluti ſi in legem Fauiam commiſiſſe eum conſti-
terit: vel ita venierit, ne manumitteretur: habebit autem
interim ſine pœna ſua eum, qui redemit. ergo de metallo
captus redemptus in pœnam ſuam reuertetur: nec tamen
vt transfuga metalli puniendus erit, ſed redemptor à fiſco
precium recipiet. quod etiam conſtitutum eſt ab Impera-
tore noſtro & diuo Seuero. Si natum ex Pamphila le-
gatum tibi fuerit, tuque matrem redemeris, & ea apud te
B pepererit: non videri te partum ex cauſſa lucratiua habe-
re, ſed officio arbitrioque iudicis æſtimandum, conſti-
tuto precio partus perinde, atque ſi quanti mater eſt em-
pta, ſimul & partus veniſſet. quod ſi iam natum apud ho-
ſtes, quod eo tempore, quo capiebatur, in vtero gerebat,
cũ matre redimatur ab eodem vno precio: oblato tanto,
quantũ ex precio, quod pro vtroque (venũ) datum eſt, æ-
ſtimationé contingeret partus, videtur is poſtliminio re-
uerſus. multo magis ſi diuerſi emptores vtriuſq; exiſtite-
rint, vel vnius, ſed ſi ſuo quemq; precio redemerit: id of-
ferri pro ſingulis oportebit redemptori, quod hoſti pro
quoque datum eſt, vt ſeparatim quoque poſtliminio reuer
C ti poſſint.

XIII. PAVLVS.

SI me tibi adrogandum dediſſem: emancipato me, re-
uerſum ab hoſtibus filium meum loco nepotis tibi fu-
turum conſtat.

Si reuerſus ab hoſtibus erat filiusfamilias, ipſe recuperat bona ſua: & pater recuperat eum, ſed vxor non recuperat maritum niſi matrimonium redintegretur.

XIIII. PAPINIANVS.

CVm duæ ſpecies poſtliminij ſint, vt aut nos reuerta-
mur, aut aliquid recipiamus: cùm filius reuertitur, du
plicem in eo cauſſam eſſe oportet poſtliminij: & quod pa-
ter eum recipiat, & ipſe ius ſuum. Non vt pater filium,
ita vxorem maritus iure poſtliminij recipit: ſed conſenſu
redinte-

redintegratur matrimonium.

Patre capto ab hoſtibus, & à quodā redempto, ſi moritur pater, poteſt filius offerre precium redēptori patris, & eſſe hæres patris, vel etiam nihil offerendo. D

XV. VLPIANVS.

SI patre redempto, & ante luitioné defuncto, filius poſt mortem eius redemptionis quantitatem offerat: dicendum eſt, ſuum ei poſſe exiſtere. niſi fortè quis ſubtilius dicat: hunc, dum moritur, quaſi iure pignoris finito, nactum poſtliminium, & ſine obligatione debiti obiſſe, vt poſſit ſuum habere. quod non ſine ratione dicetur.

XVI. IDEM.

REtro credit in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtib' aduenit.

XVII. PAVLVS. E

POſtliminio carét, q armis victi hoſtib' ſe dediderūt.

XVIII. VLPIANVS.

IN omnibus partibus iuris is, qui reuerſus nō eſt ab hoſtibus, quaſi tunc deceſſiſſe videtur, cùm captus eſt.

XIX. PAVLVS.

† *De hac definitiōe differit Cic. in Topicis in loco ab etymologia.*

POſtliminium † eſt ius amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo, & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter nos ac liberos populos, regeſq;, moribus, legibus conſtitutum. nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum: hoc ſi rurſus recipiamus: dicimur poſtliminio recipere: idque naturali æquitate introductum eſt, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediiſſet, priſtinum ius ſuū reciperet. F Induciæ ſunt cùm in breue & in præſens tempus conuenit, ne inuicem ſe laceſſerent. quo tempore non eſt poſtliminium. A piratis aut latronibus capti liberi permanent. Poſtliminio rediſſe videtur, cùm in fines noſtros intrauerit: ſicuti amittitur, vbi fines noſtros exceſſerit. Sed & ſi in ciuitatem ſociam amicámve, aut ad regem ſocium vel amicū venerit, ſtatim poſtliminio rediſſe videtur: quia ibi primū nomine publico tutus eſſe incipiat. Trāſfugæ nullum poſtliminium eſt. nam qui malo conſilio & proditoris animo patriam relinquit, hoſtium numero habendus eſt. ſed in libero transfuga id iuris eſt, ſiue fœmina, ſiue maſculus ſit. ſi verò ſeruus transfugerit ad hoſtes: quoniam & cùm caſu captus eſt, dominus in eo poſtliminium

minium habet: rectiſſimè dicitur, etiã ei poſtliminium eſſe, ſcilicet vt dominus in eo priſtinum ius recipiat: ne cõ-
A trarium ius non tam ipſi iniurioſum ſit, qui ſeruus ſemper permanet, quàm domino damnoſum conſtituatur. Si ſtatuliber transfuga reuerſus ſit: exiſtente conditione, poſtquã rediit, liber efficitur. diuerſum eſt, ſi conditio extitiſſet, dũ apud hoſtes eſt. in eo enim caſu neq; ſibi reuerti poteſt, vt liber ſit: neque hæredi in eo ius poſtliminij eſt, quia non poteſt queri, cũ nullum damnũ patiatur, libertate iam obtingente, ſi non impediret, quod transfuga factus eſt. Filius quoque familiâs transfuga non poteſt poſtliminio reuerti, neque viuo patre: quia pater ſic illum amiſit, quemadmodum patria: & quia diſciplina caſtrorũ antiquior
B fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum. transfuga autem non is ſolus accipiendus eſt, qui aut ad hoſtês, aut in bello transfugit: ſed & qui per induciarum tempus ad eos, cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta transfugit. Si is, qui emerat ab hoſtibus, pluris alii ius pignoris, quod in redempto habet, ceſſerit: non eam quãtitatem, ſed priorem redemptus reddere debet: & emptor habet actionem aduerſus eum, qui vendidit, ex empto. Poſtliminium eſt hominibus, cuiuſcunque ſexus conditioniſve ſint: nec intereſt, liberi, an ſerui ſint. nec enim ſoli poſtliminio recipiũtur, qui pugnare poſſunt: ſed omnes homines, qui eius naturæ ſunt, vt vſui eſſe, vel con-
C ſilio, vel aliis modis poſſunt.

XX. POMPONIVS. *lib.* XXXVI. *ad Sabinum.*

SI captiuus, de quo in pace cautũ fuerat, vt rediret, ſua voluntate apud hoſtes manſit: non eſt ei poſtea poſtliminium. Verum eſt expulſis hoſtibus ex agris, quos ceperint: conſtitit dominia eorum agrorum ad priores dominos redire, nec aut publicari, aut loco prædæ cedere. publicatur enim ille ager, qui ex hoſtib⁹ captus eſt. Redemptio facultatem redeundi præbet, non ius poſtliminij mutat.

XXI. VLPIANVS.

SI quis ingenuam ab hoſtibus redemptam eo animo ſecum habuerit, vt ex ea ſuſciperet liberos: & poſtea ex ſe natum ſub titulo naturalis filij cum matre manumiſerit:

 ignorantia

ignorantia mariti, eiuſdemq́; patris; neq; ſtatui eorũ, quos manumiſiſſe iuſſus eſt, officere debet: & exinde intelligi oportet remiſſum matri vinculum pignoris, ex quo de ea ſuſcipere liberos optauerat. ideoque eam, quæ poſtliminio reuerſa erat, liberã & ingenuã ingenuum peperiſſe cõſtat. quod ſi publicè præda virtute militũ recuperata, nulli precium matris pater numerauit: protinus poſtliminio reuerſa, non cum domino, ſed cum marito fuiſſe declaratur. D

In ciuilibus diſcordiis ſi aliqui capiuntur ab aliqua partium, nõ fiunt ſerui: & ideo fruſtra fit manumiſſio, & fruſtra petunt ingenuitatem à Principe.

In ciuilibus diſſenſionibus, quamuis ſæpe per eas reſpublica lædatur, non tamen in exitium reipublicæ contẽditur. Qui in alterutras partes diſcedunt: vice hoſtium non ſunt eorum, inter quos iura captiuitatum aut poſtliminiorum fuerint. & ideo captos, & venundatos, poſteaq́ue manumiſſos placuit ſuperuacuò repetere à principe ingenuitatem, quam nulla captiuitate amiſerant. E

Mortuo capto apud hoſtes, omnia reſtituuntur in eum ſtatum, ac ſi captus non fuiſſet: & hoc per legem Corneliam.

XXII. IVLIANVS.

Bona eorum, qui in hoſtium poteſtatẽ peruenerint, atque ibi deceſſerint: ſiue teſtamẽti factionem habuerint, ſiue nõ habuerint: ad eos pertinent, ad quos pertinerent, ſi in poteſtate hoſtium non perueniſſent. idemq́; ius in eadem cauſſa omnium rerũ iubetur eſſe lege Cornelia, quæ futura eſſet, ſi hi, de quorum hæreditatibus & tutelis conſtituebatur, in hoſtium poteſtatem non perueniſſent. apparet ergo eadẽ omnia pertinere ad hæredem eius, quę ipſe, qui hoſtium potitus eſt, habiturus eſſet, ſi poſtliminio reuertiſſet. Porrò quæcunque ſerui captiuorum ſtipulantur, vel accipient: adquiri dominis intelliguntur, cũ poſtliminio redierint. quare neceſſe eſt & ad eos ptinere, qui ex lege Cornelia hæreditatem adierint. quod ſi ex lege Cornelia nemo hæres exſtiterit: bona publica fiant. legata quoque ſeruis eorum præſenti die, vel ſub conditione ad hæredes pertinebunt. Item ſi ſeruus ab extero hæres inſtitutus fuerit, iuſſu hæredis captiui adire poterit. F

Quod filius eius, qui in hoſtiũ poteſtate eſt, accipit, aut ſtipula-

ſtipulatur:id(patre prius,quàm poſtliminio rediret, mor-
A tuo)ipſi adquiſitum intelligitur. & ſi viuo patre deceſſerit: ad hæredem patris pertinebit. nam ſtatus hominum, quorum patres in hoſtium poteſtate ſunt,in pendenti eſt: & reuerſo quidem patre, exiſtimatur nunquam ſuæ poteſtatis fuiſſe:mortuo, tunc paterfamiliâs fuiſſe, cùm pater eius in hoſtiũ poteſtaté perueniret. Quæ peculiari nomine ſerui captiuorũ poſſidét,in ſuſpenſo ſunt.nam ſi domini poſtliminio redierint, eorũ facta intelliguntur: ſi ibi deceſſerint,per legé Corneliã ad hęredes eorũ ptinebũt.

Mortuo hærede ante teſtatorem,teſtamentum rumpitur.

Si quis cùm prægnantem vxorem haberet,in hoſtiũ poteſtatem peruenerit,natoq; deinde filio,& mortuo,ibi deceſſerit:eius teſtamentum nullum eſt:quia & eorũ, qui in
B ciuitate remanſerunt,hoc caſu teſtamenta rumpuntur.

XXIII. IDEM.

SI quis prægnante vxore relicta,in hoſtium poteſtatem peruenerit,mox natus filius eius vxore ducta filiũ vel filiam procreauerit, ac tunc poſtliminio auus reuerſus fuerit:omnia iura nepotis nomine perinde capiet, ac ſi is, cũ filius naſceretur,in ciuitate fuiſſet.

XXIIII. VLPIANVS.

HOſtes ſunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipſi populo Romano.cæteri latrũculi,vel prædones appellãtur.& ideo qui à latronibus ca
C ptus eſt:ſeruus latronũ non eſt, nec poſtliminium illi neceſſarium eſt.ab hoſtibus captus (vtputa Germanis ſeu Parthis) & ſeruus eſt hoſtium,& poſtliminio ſtatum recuperat priſtinum.

XXV. MARTIANVS.

DIui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt : ſi vxor cũ marito ab hoſtibus capta fuerit,& ibidem ex marito enixa ſit:ſi reuerſi fuerint,iuſtos eſſe & parẽtes & liberos, & filium in poteſtate patris, quemadmodũ iure poſtliminij reuerſus ſit.quod ſi cum matre ſola reuertatur:quaſi ſine marito natus,ſpurius habebitur.

XXVI. FLORENTINVS.

NIhil intereſt, quomodo captiuus reuerſus eſt : vtrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium

euaſerit: ita tamen, vt ſi ea mente venerit, vt non illò reuerteretur. nec enim ſatis eſt corpore domũ quẽ rediſſe, D
ſi mente alienus eſt. ſed & qui victis hoſtibus recuperantur, poſtliminio rediſſe exiſtimantur.

Non purgatur vitium rei ſubreptæ, eo quod in poteſtatem hoſtium peruenit, & poſt ab aliquo empta eſt: & ideo vſucapere eam emptor non poteſt.

XXVII. IABOLENVS.

LAtrones tibi ſeruũ eripuerant. poſtea is ſeruus ad Germanos peruenerat. inde in bello victis Germanis ſeruus venierat. negant poſſe vſucapi eum ab emptore, Labeo, Ofilius & Trebatius: quia verum eſſet eum ſubreptũ eſſe: nec quod hoſtium fuiſſet, aut poſtliminio rediiſſet, ei rei impedimento eſſe. E

Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit limitationem iuriſconſulti circa illud. Bar.

XXVIII. LABEO.

SI quid bello captum in præda eſt, nec poſtliminio rediit. PAVLVS. imò ſi in bello captus pace facta demum fugiit, deinde renouato bello capitur: poſtliminio rediit ad eum, à quo priore bello captus erat: ſi modò non conuenerit in pace, vt captiui redderentur.

Captus ab hoſtibus per ſe nihil poteſt vſucapere: ſed per ſeruum ſuum ſic ſi ſeruus aliquid poſſidet peculiari nomine.

XXIX. IDEM.

SI poſtliminio rediſti: nihil, dũ in hoſtiũ poteſtate fuiſti, vſucapere potuiſti. PAVLVS. imò ſi quid ſeruus F
tuus peculij nomine, dũ in eo ſtatu eſſes, poſſederit: id eo quoq; tempore vſucapere poteris: quoniã eas res etiã inſcientes vſucapere ſolemus. & eo modo etiam hæreditas, nondum nato poſthumo, aut nondum adita, augeri per ſeruum hæreditarium ſolet.

Seruus captus ab hoſtibus licet intra fines populi Romani venerit, non tamen intelligitur poſtliminio reuerſus: niſi venerit in poteſtatem domini, vel alicui ſeruiat.

XXX. IDEM.

SI id, quod noſtrum hoſtes ceperũt, eiuſdẽ generis eſt, vt poſtliminio redire poſſit: ſimul atq; ad nos redeũdi cauſſa ꝑfugit ab hoſtibus, & infra fines imperij noſtri eſſe cœpit,

cœpit,poſtliminio eum rediſſe exiſtimandum eſt. PAVLVS.imò cùm ſeruus cuiuſuis noſtrum ab hoſtibus captꝰ,
A inde aufugit, & in vrbe Roma ita eſt, vt neque in domini poteſtate ſit,neque vlli ſeruiat: nondum eum poſtliminio rediſſe exiſtimandum eſt.

DE RE MILITARI. *Tit.* XVI. *In hunc tractatum Alex.ab Alex.li.1. Gene.die. cap.12.*

I. VLPIANVS.

MIles,qui in commeatu agit, non videtur reipublicæ cauſſa abeſſe.

II. ARRIVS MENANDER *lib. 1. de re militari.*

MIlitum delicta ſiue admiſſa aut propria ſunt,aut cũ cæteris communia. vnde & perſecutio aut propria,
B aut communis eſt. proprium militare delictum eſt, quod quis vti miles admittit. dedere ſe militem, cui non licet, graue crimé habetur:& augetur(vt in cæteris delictis)dignitate,gradu, ſpecie militiæ.

III. MODESTINVS.

DEſertorem auditum ad ſuum ducé cum elogio præſes mittet:prçterquam ſi quid grauius ille deſertor in ea prouincia,in qua eſt repertus, admiſerit. ibi enim eũ plecti pœna debere, vbi facinus admiſſum eſt, diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt. Pœnæ militum huiuſcemodi ſunt:caſtigatio,pecuniaria multa,munerum indictio, militiæ mutatio,gradus deiectio,ignominioſa miſſio. nam
C & in metallũ, aut in opus metalli non dabuntur, nec torquentur. Emanſor eſt,qui diu vagatus ad caſtra regreditur. Deſertor eſt,qui per prolixum tempus euagatus reducitur. Is,qui in exploratione emanet hoſtibus inſiſtẽtibus,aut qui à foſſa tunc recedit: capite puniendus eſt.

Qui ſtationis munus relinquit, plus quàm emanſor eſt. itaque pro modo delicti, aut caſtigatur, aut gradu militiæ deiicitur. Si præſidis,vel cuiuſuis præpoſiti ab exſecutione quis deſiſtat:peccatum deſertionis ſubibit. Si ad diem commeatus quis non veniat:perinde in eum ſtatuendum eſt,ac ſi emanſiſſet,vel deſeruiſſet, pro numero temporis:facta prius copia docẽdi,num fortè caſibus quibuſdam detentus ſit, propter quos venia dignus videatur.

Qui militiæ tẽpus in deſertione impleuit,emerito pri-

uatur. Si plures ſimul primo deſeruerint, deinde intra certum tempus reuerſi ſint: gradu pulſi in diuerſa loca diſtribuendi ſunt. ſed tironibus pàrcendum eſt. qui ſi iteratò hoc admiſerint: pœna competéti adficiuntur. Is, qui ad hoſtem confugit, & rediit: torquebitur, ad beſtiasq́ue, vel in furcam damnabitur: quamuis milites nihil eorum patiãtur. Et is, qui volens transfugere, apprehéſus eſt: capite punitur. Sed ſi ex improuiſo, dum iter quis facit, capiatur ab hoſtibus: inſpecto vitæ eius præcedentis actu, venia ei dabitur. & ſi expleto tempore militiæ redeat: vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet. Miles, qui in bello arma amiſit, vel alienauit, capite punitur: humane, militiã mutat. Qui aliena arma ſubripuit: † gradu militiæ pellendus eſt. In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata nõ ſeruauit: capite punitur, etiam ſi res bene ceſſerit. ſed qui agmẽ exceſſerit: ex cauſſa vel fuſtibus cęditur, vel mutare militiam ſolet. necnon & ſi quis vallum tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediatur: capite punitur. Si verò quis foſſam trãſiliit: militia reiicitur. Qui ſeditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. ſi intra vociferationem, aut leuem querelam ſeditio mota eſt: tunc gradu militiæ deiicitur. Et cùm multi milites in aliquod flagitium conſpirent, vel ſi legio deficiat: auocari militia ſolet. Qui prępoſitum ſuũ protegere noluerint, vel deſeruerint: occiſo eo, capite puniuntur.

† Huc ſpectat quod de furtu militarib⁹ ex Cincio refert Gellius lib. 16. noct. Attic. cap. 4.

D E F (margin letters)

IIII. ARRIVS MENANDER *lib.* 1. *de re militari.*

Qvi cum vno teſticulo natus eſt, quíve amiſit: iure militabit ſecundum diui Traiani reſcriptũ. Nam & duces Sylla & Cotta memorantur † eo habitu fuiſſe naturæ. Ad beſtias datus ſi profugerit, & militiæ ſe dederit: quandoque inuentus capite puniendus eſt. Idéq; obſeruandum eſt in eo, qui paſſus eſt legi ſe. In inſulam deportatus ſi effugiens militiæ ſe dedit, lectúsve diſſimulauit: capite puniendus eſt. Temporarium exſilium voluntario militi inſulæ relegationẽ adſignat: diſſimulatio, perpetuum exſilium. Ad tẽpus relegatus ſi expleto ſpacio fugæ militiæ ſe dedit: cauſſa damnationis quærenda eſt: vt ſi contineat infamiam perpetuam, idem obſeruetur. ſi tranſactum de futuro ſit: & in ordinem redire poteſt, & ho-

† Vide in hunc locũ Cælium Rhodig. lib. 2. lect. antiq. ca. 37.

& honores petere militiæ non prohibetur. Reus capitalis criminis voluntarius miles ſecundum diui Traiani reſcriptum capite puniendus eſt: nec remittendus eſt eò, vbi reus poſtulatus eſt: ſed vbi accedente cauſſa militiæ audiendus eſt. ſi dicta cauſſa ſit: vel requirendus adnotatur.

A

Ignominia miſſus ad iudicem ſuum remittendus eſt, nec recipiendus poſtea volens militare, licet fuerit abſolutus.

Adulterij† vel aliquo iudicio publico damnati inter milites non ſunt recipiendi. Non omnis, qui litem habuit, & ideo militauit, exauthorari iubetur: ſed qui eo animo militiæ ſe dedit, vt ſub obtentu militiæ præciſiorem ſe aduerſario faceret. nec tamen facilè indulgendum eſt extra ordinem iudicationis, qui negocium antè habuerunt: ſed ſi in tranſactionem recidit, indulgêdum eſt. Exauthoratus eo nomine, non vtique infamis erit: nec prohibêdus lite finita militiæ eiuſdem ordinis ſe dare. alioquin & ſi relinquat litem, vel tranſigat, retinendus eſt. Qui poſt deſertioné in aliam militiã nomen dederunt, legíve ſe paſſi ſunt: Imperator noſter reſcripſit, & hos militariter puniendos. Grauius autem delictum eſt detrectare munus militiæ, quàm adpetere. nam & qui ad delectũ olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſeruitutẽ redigebantur. ſed mutato ſtatu militiæ receſſum à capitis pœna eſt: quia plerunque voluntario milite numeri ſupplentur. Qui filium ſuũ ſubtrahit militiæ belli tempore, exſilio & bonorum parte mulctandus eſt. ſi in pace: fuſtibus cædi iubetur, & requiſitus iuuenis, vel à patre poſtea exhibitus, in deteriorem militiam dandus eſt. qui enim ſe ſollicitari ab alio paſſus eſt, veniam non meretur. Eum, qui debilitauit filium delectum propter bellum indictum, vt inhabilis militiæ ſit: præceptum diui Traiani deportauit. Edictũ Germanici Cæſaris militem deſertorem faciebat, qui diu abſuiſſet, vt is inter emanſores haberetur. ſed ſiue redeat quis, & offerat ſe, ſiue deprehenſus offeratur: pœnam deſertionis euitat. nec intereſt, cui ſe offerat, vel à quo deprehendatur. leuius itaque delictum emãſoris habetur, vt erronis in ſeruis: deſertionis grauius, vt in fugitiuis. Examinantur autem ſemper cauſſæ emanſionis, & cur, & vbi fuerit, & quid egerit: & datur venia valetudini, adfectioni parẽtum & ad-

B

C

†*Memorabilẽ cõmiſſi à milite adulterii vidictã refert Flaui° Vopiſc° in Aureliano Imperato.*

finium,& ſi ſeruum fugientem perſecutus eſt, vel ſi qua huiuſmodi cauſſa ſit. ſed & ignorāti adhuc diſciplinam tironi ignoſcitur. D

V. IDEM.

NOn omnes deſertores ſimiliter puniendi ſunt: ſed habetur & ordinis, & ſtipendiorum ratio,& gradus militiæ,vel loci,& muneris deſerti,& anteactæ vitæ. ſed & numeri, ſi ſolus,vel cum altero,vel cum pluribus deſeruit,aliúdve quod crimen deſertioni adiunxerit. item temporis,quo in deſertione fuerit:& eorum,quę poſtea geſta fuerunt. ſed ſi fuerit vltro reuerſus, non cum neceſſitudine: non erit eiuſdem ſortis. Qui in pace deſeruit: eques gradu pellēdus eſt, pedes militiam amittat. in bello idem admiſſum capite puniendū eſt. Qui deſertioni aliud crimē adiungit, grauius puniendus eſt. & ſi furtum factū ſit, veluti alia deſertio habebitur: vel ſi plagium factū, vel aggreſſura, abigeatus, vel quid ſimile acceſſerit. Deſertor ſi in vrbe inueniatur: capite puniri ſolet. alibi adprehenſus, ex prima deſertione reſtitui poteſt: iterum deſerendo capite puniendus eſt. Qui in deſertione fuit, ſi ſe obtulerit: ex indulgentia Imperatoris noſtri in inſulam deportādus eſt. E

Qui captus, cùm poterat redire,non rediit: pro transfuga habetur. item eum, qui in præſidio captus eſt, in eadem cōditione eſſe certum eſt. ſi tamen ex improuiſo, dum iter facit, aut epiſtolam fert, capiatur quis: veniam meretur.

A Barbaris remiſſos milites, ita reſtitui oportere Hadrianus reſcripſit, ſi probabunt ſe captos euaſiſſe, non trāſfugiſſe. ſed licet hoc liquidò conſtare non poſſit: argumentis tamen cognoſcendum eſt. & ſi bonus miles antè exiſtimatus fuit: propè eſt, vt adfirmationi eius credatur. ſi emanſor, aut negligens ſuorum, aut ſegnis, aut extra contubernium agens: non credatur ei, ſi poſt multum temporis rediit. Qui ab hoſtibus captus eſt, & captum eum non transfugiſſe conſtiterit: vt veteranus erit reſtituendus, & præmia & emeritū capiet. Qui transfugit, & poſtea multos latrones adprehendit, & transfugas demonſtrauit: poſſe ei parci, diuus Hadrianus reſcripſit. ei tamen pollicenti ea nihil permitti oportere. F

VI. IDEM *lib. 11. de re militari.*

Omne

A OMne delictum† eſt militis,quod aliter, quàm diſciplina communis exigit,committitur:veluti ſegnitię crimen,vel contumaciæ,vel deſidiæ. Qui manus intulit præpoſito,capite puniendus eſt.augetur autem petulantiæ crimen dignitate præpoſiti. Contumacia omnis militis aduerſus ducem,vel præſidem,capite punienda eſt. Qui in acie fugam prior fecit ſpectantibus militibus, propter exemplum capite puniendus eſt. Exploratores,qui ſecreta nunciauerũt hoſtibus,proditores ſunt, & capitis pœnas luunt.ſed & caligatus,qui metu hoſtium languorem ſimulauit, in pari cum eis cauſſa eſt. Si quis commilitonem vulnerauerit:ſi quidẽ lapide:militia reiicitur.ſi gladio:capital admittit. Qui ſe vulnerauit, vel aliâs mortem ſibi conſciuit: Imperator Hadrianus reſcripſit,vt modus eius B rei ſtatutus ſit:vt ſi impatientia doloris, aut tædio vitæ,aut morbo, aut furore, aut pudore mori maluerit : non animaduertatur in eum,ſed ignominia mittatur. ſi nihil tale pretendat:capite puniatur.Per vinum,aut per laſciuiam lapſis:capitalis pœna remittẽda eſt,& militię mutatio irroganda. Qui præpoſitum ſuum non protexit,cùm poſſet: in pari cauſſa factori habendus eſt. ſi reſiſtere non potuit: parcendum ei. Sed & in eos,qui præfectum centuriæ à latronibus circumuentum deſeruerunt,animaduerti placuit.

†*Quæ militaria delicta, quæ itẽ multa militares fuerũt, pulchrè Alex. ab Alexã. li.2. Geni. die. ca.13.*

VII. MACER.

C PRoditores,vel transfugę plerunque capite puniuntur, & exauthorati torquentur. nam pro hoſte,non pro milite habentur.

VIII. VLPIANVS.

QVi ſtatus controuerſiam patiuntur:licet reuera liberi ſunt,non debent per id tempus nomen militiæ dare,maximè lite ordinata: ſiue ex libertate in ſeruitutem,ſiue contrà petantur.ne hi quidem,qui ingenui bona fide ſeruiũt:ſed nec qui ab hoſtibus redempti ſunt,priuſquàm ſe luant.

IX. MACER.

MIlites prohibentur prædia cõparare in his prouinciis,in quibus militiam exercent, præterquàm ſi paterna eorum fiſcus diſtrahat.nam & hanc ſpeciem Seuerus & Antoninus remiſerunt. ſed ſtipendiis impletis emere permittuntur.

permittuntur. fiſco autem vindicatur prędium illicitè comparatum, ſi delatum fuerit. ſed ſi nondum delata cauſſa ſtipendia impleta ſint, vel miſſio contigerit: delationi locus nõ eſt. Milites ſi hæredes exſtiterint: poſſidere ibi prædia non prohibentur. D

X. PAVLVS.

QVi excubias palatij deſeruerit, capite punitur. ſed ex cauſſa deſertionis reſtitutus in militiam, non aliter medij temporis ſtipendium & donatiua accipit, niſi hæc ei liberalitas principalis ſpecialiter indulſerit.

XI. MARTIANVS.

AB omni militia ſerui prohibẽtur, alioquin capite puniuntur.

XII. MACER.

OFficium regentis exercitum non tãtum in danda, ſed etiam in obſeruanda † diſciplina cõſtitit. Paternus quoque ſcribit, debere eum, qui ſe meminerit armato præeſſe, parciſſimè commeatum dare: equum militarem extra prouinciam duci non permittere: ad opus priuatum, piſcatum, venatum, militem non mittere. nam in diſciplina Augusti ita cauetur. Et ſi ſcio, fabrilibus operibus exerceri milites, non eſſe alienum: vereor tamẽ, ſi quidquam permiſero, quod in vſum meum, aut tuum fiat: ne modus in ea re non adhibeatur, qui mihi ſit tolerãdus. Officium tribunorum eſt, vel eorum, qui exercitui præſunt: milites in caſtris continere, & ad exercitationem producere, claues portarum ſuſcipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum intereſſe, frumentum probare, fraudem menſorum coërcere, delicta ſecundum ſuæ authoritatis modum caſtigare, principiis frequenter intereſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios inſpicere. E F

† Quã exactè obſeruata fuerit à Romanis hæc diſciplina compluribus exemplis docet Valer. Max. li. 2. cap. 2.

XIII. IDEM *lib. II. de re militari.*

MIlites agrum comparare prohibentur in ea prouincia, in qua bellica opera peragunt: ſcilicet ne ſtudio culturæ militia ſua auocentur. & ideo domum comparare non prohibentur, ſed & agros in alia prouincia cõparare poſſunt. cæterùm in ea prouincia, in qua propter cauſſam prælij venerunt, ne ſub alieno quidem nomine eis agrum

grum comparare licet. alioquin fiſco vindicabitur.

A *Qui miles contra legem emerit agrum: debet deferri in fiſcũ, ſcilicet ante miſsionem de militia. poſt verò miſsionẽ non defertur. Hoc ita, ſi honeſtè miſſus ſit, alias ſi ignominioſe, non minus in fiſcum defertur ager ille.*

Is autem, qui contra diſciplinam agrum comparauerit: ſi nulla de ea re quæſtione mota miſſionem acceperit: inquietari prohibetur. Illud conſtat: præſcriptionis huius commodum ad eos, qui ignominiæ cauſſa miſſi ſunt, non pertinere: quod præmij loco veteranis conceſſum intelligitur. & ideo & ad eum, qui cauſſaria miſſus eſt, poteſt dici pertinere, cùm huic quoque præmium præſtatur. Miſſionum generales cauſſæ ſunt tres: honeſta, cauſaria, ignominioſa. B Honeſta eſt, quæ tempore militiæ impleto datur. Cauſaria, cùm quis vitio animi vel corporis minus idone⁹ militiæ renunciatur. Ignominioſa cauſſa eſt, cùm quis propter delictum ſacramẽto ſoluitur. & is, qui ignominia miſſus eſt, neque Romæ, neque in ſacro comitatu agere poteſt. & ſi ſine ignominiæ menſione miſſi ſunt, nihilominus ignominia miſſi intelligũtur. Irreuerens miles non tantũ à tribuno, vel centurione, ſed etiã à principali coërcendus eſt. nam eum, qui centurioni caſtigare ſe volenti reſtiterit, veteres notauerunt. ſi vitem tenuit†: militiam mutat. ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit: capite punitur. Eius fugam, qui cùm ſub cuſtodia vel in carcere eſſet, C diſceſſerit: in numero deſertorum non computandum, Menander ſcripſit: quia cuſtodiæ refuga, non deſertor militiæ eſt. Eum tamen, qui carcere effracto fugerit, etiã ſi antè non deſeruerit, capite puniendum, Paulus ſcripſit. Deſertorem, qui à patre ſuo fuerit oblatus, in deteriorem militiam diuus Pius dari iuſſit: ne videatur (inquit) pater ad ſupplicium filium obtuliſſe. Itémque diui Seuerus & Antoninus eum, qui poſt quinquennium deſertionis ſe obtulit, deportari iuſſerunt. quod exemplum & in cæteris ſequi nos debere, Menander ſcripſit.

†De hoc ipſo vide apud Plin. nat. hiſt. li. 14. ca. 1. et Alexan. ab Alexan. li. Gen. die. 6 ca. 18.

XIIII. PAVLVS.

QVi commeatus ſpacium exceſſit, emanſoris vel deſertoris loco habendus eſt. habetur tamẽ ratio dierum, quibus tardius reuerſus eſt: item tẽporis, nauigationis.

tionis,vel itineris. & ſi ſe probat valetudine impeditum, vel à latronibus detentum, ſimilíve caſu moram paſſum (dum tamen non tardius à loco ſe profectũ probet,quàm vt occurrere poſſit intra commeatum)reſtituendus eſt. D

Arma alienaſſe,graue crimen eſt:& ea culpa deſertioni exæquatur,vtique ſi tota alienauerit. Sed & ſi partem eorum:idem eſt,niſi quod intereſt.nam ſi tibiale,vel humerale alienauit:caſtigari verberibus debet.ſi verò loricam, ſcutum,galeam,gladium: deſertori ſimilis eſt. Tironi in hoc crimine facilius parcitur:armorũq; cuſtodi plerũque ea culpa imputatur,ſi arma militi cõmiſit non ſuo tẽpore.

XV. TARANTINVS PATERNVS.

EX cauſſa deſertionis notatus ac reſtitutus, temporis, quo in deſertione fuit,ſtipendiis expungitur. quod ſi ratio conſtiterit,neque deſertorem fuiſſe apparuerit:omnia ſtipendia citra temporis finem redduntur. E

XVI. PAVLVS.

QVi metu criminis,in quo reus iam fuerat poſtulatus, nomen militiæ dedit: ſtatim ſacramento ſoluendus eſt. Miles turbator pacis capite punitur.

DE CASTRENSI PECVLIO.
Tit. XVII.

I. VLPIANVS.

FIliifamiliâs militis peculium ſi apud patrem remanſit:ſine teſtamento filio defuncto, pater ipſi hæres non fit: ſed tamen hæres his fiet, quibus filius fuit. F

Filiusfamiliâs non habet hæredem ab inteſtato: ſecus ſi fuerit teſtatus.

II. IDEM.

SI filiusfamiliâs miles deceſſerit, ſiquidem inteſtatus: bona eius non quaſi hæreditas,ſed quaſi peculium patri deferuntur.ſi autem teſtamento facto:hic pro hæreditate habetur caſtrenſe peculium.

III. IDEM.

SI mulier filio viri militi ad caſtrẽſes vel militares for tè res comparãdas reliquerit pecuniam:vtique caſtrẽſi peculio ea,quæ comparantur,adnumerari incipiunt.

IIII.

IIII. TERTYLLIANVS.

A Miles præcipua habere debet, quæ detulit ſecũ in caſtra, concedente patre. Actionem perſecutionéq; caſtrenſium rerum ſemper filius etiam inuito patre habet. Si paterfamiliâs militiæ tẽpore, vel etiam poſt miſſionem, adrogandum ſe præbuerit: videndum erit, ne huic quoque intelligatur earum rerum permiſſa adminiſtratio, quas ante adrogationem in caſtris adquiſierit: quãuis cõſtitutiones principales de his loquantur, qui ab initio, cũ eſſent filiifamiliarum, militauerint. quod admittẽdum eſt.

V. IDEM.

Miles filiusfamiliâs à commilitone, vel ab eo, quem per militiam cognouit, hæres inſtitutus, etiam citra iuſſum patris ſuo arbitrio rectè pro hærede gerit.

B VI. VLPIANVS *lib.* XXXII. *ad Sabinum.*

SI militi filiofamiliâs vxor ſeruum manumittendi cauſſa donauerit: an ſuum libertum fecerit, videamus: quia peculiares & ſeruos & libertos potuit habere. & magis eſt, vt hoc caſtrenſi peculio non adnumeretur: quia vxor ei non propter militiam nota eſſet. Planè ſi mihi proponas ad caſtra eunti marito vxorem ſeruos donaſſe, vt manumittat, & habiles ad militiam libertos habeat: poteſt dici, ſua voluntate ſine permiſſu patris manumittentem ad libertatem perducere.

VII. IDEM.

C SI caſtrenſe peculium maritus habeat: in quãtum facere poteſt, condemnabitur: quia etiam nõ caſtrenſibus creditoribus ex eo peculio magis eſt eum cogi reddere.

VIII. IDEM.

SI fortè vxor, vel cognatus, vel quis alius notus non ex caſtris filiofamiliâs donauerit quid, vel legauerit, & etiam expreſſerit nominatim, vt in caſtrẽſi peculio habeat: an poſſit caſtrenſi peculio aggregari? & non puto. veritatẽ enim ſpectamꝰ, an vera caſtrẽſis noticia vel adfectio fuit. non quod quis finxit.

IX. IDEM.

PRoponebatur filiusfamiliâs miles teſtamento facto extraneum hæredem ſcripſiſſe, deinde ſuperſtite deceſſiſſe: pater deliberante hærede inſtituto ipſe diem functus

ctus eſſe : deinde hæres inſtitutus repudiaſſe hæreditaté. quærebatur, ad quem caſtrenſe peculium pertineret. dicebam, caſtrenſe peculium filiifamiliâs. ſiquidem teſtatus deceſſiſſet, quaſi hæreditatem deferri hæredi ſcripto: ſiue extraneum ſcripſiſſet hæredem, ſiue patrem. ſed cũ nihil de peculio decernit filius : non nunc obueniſſe patri, ſed non eſſe ab eo profectum creditur. denique ſi ſeruo filij caſtrenſi libertatem pater adſcripſerit, moxq́ue filius viuo patre defunctus ſit: non impeditur libertas : cũ ſi filius patri ſuperuixerit, impediatur libertas. Vnde Marcellus putat neceſſarium quoque hæredem ſeruum filij peculiarem patri exiſtere poſſe, ſi filio pater ſuperuixerit. Idé referebam, & ſi rem peculiarem filij pater legauerit. nam eodem caſu, quo libertatem competere diximus, legatum quoque vel debebitur, vel impedietur. quibus ita præmiſſis, & in propoſito dicebam : cũ hæres non adiit hæreditatem, retro peculium patris bonis acceſſiſſe. vnde poſſe dici, etiam patris bona aucta per hanc repudiationem, nec eſſe nouum, vt ex poſtfacto aliquis ſucceſſorem habuiſſe videatur. nam & ſi filius eius, qui ab hoſtibus captus eſt, deceſſerit patre captiuo viuo: ſiquidem pater regrederetur, quaſi filiusfamiliâs, peculiũ habebit. enimuero ſi ibidem pater deceſſerit : quaſi paterfamiliâs legitimum habebit ſucceſſorem, & retro habuiſſe credetur eius ſucceſſor. ea quoque, quæ medio tempore filiusfamiliâs iſte quæſiit, non hæredi patris, ſed ipſi filio quæſita videbuntur.

In caſtrenſibus bonis filii nullum ius habet pater. Fran. Ac.

X. POMPONIVS.

EX nota Marcelli conſtat, nec patribus aliquid ex caſtrenſibus bonis filiorum deberi.

XI. IDEM.

CAſtrenſe peculium eſt, quod à parẽtibus, vel cognatis in militia agẽti donatum eſt: vel quod ipſe filiusfamiliâs in militia adquiſiuit, quod niſi militaret, adquiſiturus non fuiſſet. nam quod erat & ſine militia adquiſiturus, id peculium eius caſtrenſe non eſt.

XII. PAPINIANVS.

PAter, qui dat in adoptionem filium militem, peculiũ ei auferre

ei auferre nō poteſt, quod ſemel iure militiæ filius tenuit.
A qua ratione nec emancipando filium, peculium ei aufert, quod nec in familia retento poteſt auferre.

Filiusfamiliâs miles inſtitutus hæres ab vxore ſua affectione militiæ, poteſt adire hæreditatem citra iuſſum patris, & ſeruos hæreditarios manumittere. Fran. Accur.

XIII. IDEM.

Diuus Hadrianus reſcripſit in eo, quem militantem vxor hæredem inſtituerat, filium exſtitiſſe hæredē: & ab eo hæreditarios ſeruos manumiſſos proprios eius libertos fieri.

XIIII. IDEM.

Filiusfamiliâs miles ſi captus apud hoſtes vita fungatur: lex Cornelia ſubuenit & ſcriptis hæredibus: quibus
B ceſſantib', iure priſtino peculium pater habebit. Proxima ſpecies videtur, vt ſcriptis hæredibus deliberantibus, quod ſeruus interim ſtipulatus eſt, vel ab alio ſibi traditum accepit (quod quidem ad patris perſonam attinet) ſi fortè peculium apud eum reſederit: nullius mométi videatur, cū illo tempore non fuerit ſeruus patris. quod autem ad ſcriptos hæredes: in ſuſpenſo fuiſſe traditio, itemque ſtipulatio intelligatur. vt enī hæreditarius fuiſſe credatur, poſt aditam hæreditatem fit. ſed paterna verecundia nos mouet, quatenus & in illa ſpecie, vbi iure priſtino apud patrem peculium remanet, etiam adquiſitio ſtipula-
C tionis vel rei traditæ per ſeruum fiat. Legatum, quod ei ſeruo relictum eſt (quamuis tunc propter incertum nulli ſit adquiſitum) omiſſo teſtamento, patri tunc primum per ſeruum adquiretur: cū ſi fuiſſet exemplo hæreditatis peculio adquiſitum, ius patris hodie non conſideraretur.

XV. IDEM.

Pater, milite filiofamiliâs reuerſo, quod donat, caſtrenſis peculij non facit, ſed alterius peculij, perinde ac ſi filius nunquam militaſſet. Si ſtipulanti filio ſpondeat: ſiquidem ex cauſſa peculij caſtrenſis: tenebit ſtipulatio. cæterū ex qualibet alia cauſſa non tenebit. Si pater à filio ſtipulatur: eadem diſtinctio ſeruabitur.

Quicquid ſeruus peculii quod ad filiumfamiliâs pertinet ab extraneo ſtipulatur, vel per traditionem accipit, hoc filiofamiliâs adquirit.

quirit. In ipſo tamen filio diſtinguitur, aut ſtipulatur ex cauſſa peculii ſui, & tunc ſibi adquiritur: aut ex alia cauſſa, & tũc patri quærit. idem in peculiari ſeruo ſi ſtipuletur à patre: quia tunc etiam filio quærit. D

Si ſeruus peculij, quod ad filium ſpectat, ab extero ſtipuletur, aut per traditioné accipiat: ſine diſtinctione cauſſarum res ad filium pertinebit. non enim vt filius duplex ius ſuſtinet, & patris, & filiifamiliâs: ita ſeruus, qui caſtréſis peculij eſt, quiq́ue nullo iure, quamdiu filius viuit, patri ſubiectus eſt, aliquid adquirere ſimpliciter ſtipulando, vel accipiendo patri poteſt. quæ ratio ſuadet, vt ſi ab ipſo patre ſeruus, qui ad filium pertinet, ſtipuletur ex quacũque cauſſa, vel traditum accipiat: ſic adquiratur filio res & ſtipulatio, quemadmodum ſi extero promiſiſſet: quia E perſona ſtipulantis & accipientis ea eſt, vt ſine differentia cauſſarum, quod per eum agitur, emolumentum filij ſpectet. Si ſerui pater vſumfructũ amiſerit, cuius proprietatem in caſtrenſi peculio filius habebat: plenam proprietatem habebit filius.

XVI. IDEM.

DOtem filiofamiliâs datam, vel promiſſam, in peculio caſtrenſi non eſſe reſpondi. nec ea res contraria videbitur ei, quod diui Hadriani temporibus filiumfamiliâs militem vxori hæredem exſtitiſſe placuit, & hæreditatem in caſtrenſe peculium habuiſſe. nam hæreditas aduenticio iure quæritur: dos autem matrimonio cohærens F oneribus eius ac liberis communibus, qui ſunt in aui familia, confertur. Hæreditatem caſtrenſi peculio nõ videri quæſitam reſpondi, quam frater patruelis in alia prouincia ſtipendia merens, fratri patrueli, cũ quo nunquam militauit, reliquit. ſanguinis etenim ratio, non militiæ cauſſa meritum hæreditatis accipiendæ præbuerat.

XVII. IDEM.

PAter, qui caſtrenſe peculiũ inteſtati filij retinebit, æs alienum intra modum eius & annum vtilem iure prętorio ſoluere cogitur. Idem, ſi teſtamento ſcriptus hæres exſtiterit, perpetuò ciuiliter vt hæres conuenitur.

Si filiusfamiliâs facit teſtamentum iure militari patre inſtituto: & pater omittit hæreditatem ex cauſſa inſtitutionis, peculiumque filii

filii poßidet: ipſe tenebitur ad legata præſtanda non deducta Falcidia. ſi autem fecerit filius teſtamentum non iure militari: tunc pa-
A *ter poteſt detrahere Falcidiam.*

Pater à filio milite, vel qui militauerat, hæres inſtitutus teſtamenti cauſſam omiſit, & caſtrenſe peculium poſſedit. legitimi hæredis exemplo cogetur ad finem peculij perpetuò legata præſtare. quod ſi filius poſt annum, militare deſierat, iure communi teſtamento facto vita deceſſit: ratione Falcidiæ retinebitur quarta. cæterũ ſi teſtamenti cauſſam pater omiſit, cũ peculium creditoribus ſoluendo non eſſet: nihil dolo videbitur feciſſe, quamuis tẽporis incurrat compendium.

XVIII. MARTIANVS.

B EX caſtrenſi peculio ſeruus à patre hæres inſtitui poteſt, & filium neceſſarium hæredem patri facit. & in ſumma, ea re hi actus patris, qui ad præſens rei alienationem alicuius iuris de caſtrenſi peculio præſtant, impediũtur. hi verò, qui non ſtatim quidem, ſed poſtea efficere ſolent: eo tempore animaduertentur, quo habere effectum conſueuerunt: vt ſi ſuperſit filius, cui auferatur, nihil agatur. ſi antè deceſſerit: actus patris non impediatur. itaque negabimus patrem filio ſaluo communi diuidundo agentem proprietatem alienaturum exemplo dotalis prædij. Sed nec ſi ſocius vltro cũ eo agat, quidquam agetur: veluti ſi cũ eo ageret, cui bonis interdictum eſt. Seruos ex
C eo peculio vſufructu: item prædia tã vſufructu, quàm cæteris ſeruitutibus pater liberare poterit. ſed & ſeruitutes his adquirere. id enim & eum, cui bonis interdictum eſt, verum eſt conſequi poſſe. neque autem ſeruis ex eo peculio, neque prædiis vſumfructum vel ſeruitutem imponere pater poteſt. Si quãdo ex eo peculio filius rem alienam bona fide tenebit: an pater eius in rem, vel ad exhibendum actionem pati debeat, vt cæterorum filiorum nomine, quæritur. Sed verius eſt, cũ hoc peculium à patris bonis ſeparetur: defenſionis neceſſitatem patri non imponendam. ſed nec cogendus eſt propter æs alienum, quod filius peculij nomine, quod in caſtris adquiſiuit, confeciſſe dicetur, de peculio actionem pati. Et ſi ſpõte patiatur: vt quilibet defenſor ſatiſdatò filium in ſolidum, non pe-

culio tenus defendere debebit: ſed & eius filij nomine nõ aliter mouere actionem poteſt, quàm ſi ſatis dederit, eum ratam rem habiturum. D

Si agnatus alicuius ante militiam inſtituit agnatum militẽ hæredem: non efficitur hæreditas caſtrenſis peculii. ſi autem poſt militiã inſtituat: tunc ſecus. in ſeruo caſtrenſis peculii non diſtinguitur, quia ſemper quærit peculio.

XIX. TRIPHONINVS *lib.* IX. *Diſputationum.*

DE hæreditate ab adgnato cõmilitone data Scæuola noſter dubitabat: quia potuit & antè notus & amicus dare, potuit & non dare, niſi commilitium charitatem auxiſſet. nobis itaque videtur: ſi ante commilitium factum ſit teſtamentum: non eſſe peculij caſtrenſis eam hæreditatem. ſi poſtea: contrà. Sed ſi ſeruus peculij caſtrenſis à quocumque ſit hæres ſcriptus: iuſſu militis adire debebit hæreditatem, eaque fiet bonorum caſtrenſis peculij. E

Miles poteſt pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere: ſed paganus nequaquam.

Filiusfamiliâs paganus de caſtrenſi peculio fecit teſtamentum, & dum ignorat patri ſe ſuum hęredem exſtitiſſe, deceſſit. non poteſt videri pro caſtrenſibus bonis teſtat', pro paternis inteſtatus deceſſiſſe: quamuis id in milite etiam nũc reſcriptum ſit: quia miles ab initio pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus potuerat mori. quod ius iſte non habuit: non magis, quàm ſi ſine obſeruatione legum faceret teſtamentum. neceſſariò ergo caſtrenſis peculij hæres ſcriptus vniuerſa bona habebit: perinde ac ſi pauperrimus facto teſtamento deceſſiſſet, ignorans ſe locupletatum per ſeruos alio loco agentes. Pater peculij caſtrẽſis filij ſeruum teſtamẽto liberum eſſe iuſſit. inteſtato defuncto filiofamiliâs, mox patre: quæritur, an libertas ſeruo competat? occurrebat enim non potuiſſe dominium apud duos pro ſolido eſſe. denique filium poſſe manumittere talis peculij ſeruum, Hadrianus conſtituit. Et ſi teſtamento tam filij, quàm patris, idem ſeru' accepiſſet libertatem, & vtrique pariter deceſſiſſent: non dubitaretur ex teſtamento filij liberum eſſe eum. ſed & in ſuperiore caſu pro libertate à patre data illa dici poſſunt: nũquid quoad vtatur iure conceſſo filius in caſtrenſi peculio, eouſque ius pa- F

ius patris ceſſauerit. quod ſi inteſtatus deceſſerit filius:
poſtliminij cuiuſdam ſimilitudine pater antiquo iure ha-
A beat peculium, retroque videatur habuiſſe rerum domi-
nia: non tamen, ſi vt hæres viuo filio vindictam ſeruo im-
poſuit, dicatur eum poſt mortem inteſtati filij ex illa ma-
numiſſione liberum factũ eſſe. Quid autem ſi teſtamẽ-
tum fecerit filius,& non ſit eius adita hæreditas? non tam
facilè eſt dicere continuatum patri poſt mortem filij re-
rum peculij dominium: cũ medium tempus, quo delibe-
rant inſtituti hæredes, imaginem ſucceſſori præſtiterit. a-
lioquin & ſi adita ſit ab inſtituto filij hæreditas: dicetur à
patre ad eum tranſiiſſe proprietatem. quod abſurdum eſt:
niſi in pendenti (vt in aliis) & in hac ſpecie habeamus do-
minia: vt ex poſt facto retro fuiſſe, aut nõ fuiſſe patris cre
B damus. ſecundum quod difficile erit expedire, ſi dum de-
liberant hæredes, dies ceſſerit legati ſeruo iſtius peculij
dati in teſtamento eius, ex quo pater nihil capere potuiſ-
ſet: an id ad ipſum pertineat, cũ vtique ad hæredem filij
pertineat. facilior tamen de libertate ſerui deliberatio eſt
in ſpecie, in qua inteſtatus filius deceſſiſſe proponitur. nõ
eſt ergo ratio reſpondendi, competere libertatem eo tẽ-
pore datam, quo non fuit in dominio patris. fauorabilem
tamen ſententiam contrariam in vtroque caſu non ne-
gamus.

XX. PAVLVS.

C SEd ſi ponas filium teſtamentum feciſſe, & patrem hæ-
redem inſtituiſſe, cũ vtique pater teſtamento ſuo ſer-
uo filij libertatem dediſſet, qui ad eum ex teſtamento filij
pertinere cœperit: videndum eſt, nunquid ei comparari
debeat, qui cũ manumitteretur, alienus erat, deinde poſtea
adquiſitus eſt. Sed fauorabilius eſt, libertatem à patre re-
lictam admittere: & ab initio patris eum eſſe videri ex
hoc, quod poſtea contingit, oſtenditur.

DE VETERANIS.

Tit. XVIII.

I. ARRIVS MENANDER.

Veteranorum priuilegium inter cætera etiam
in delictis habet prærogatiuam, vt ſeparentur

à cæteris in pœnis. nec ad beſtias vtique veteranus datur, nec fuſtibus cæditur. D

II. VLPIANVS.

HOneſtè ſacramento ſolutis data immunitas etiam in eis ciuitatibus, apud quas incolæ ſunt, valet: nec labefactatur, ſi quis eorum voluntate ſua honorem aut mun° ſuſceperit. Vectigalia & patrimoniorũ onera ſolennia omnes ſuſtinere oportet.

III. MARTIANVS.

VEteranis & liberis veteranorum idem honor habetur, qui & decurionibus. igitur nec in metallum dãnabuntur, nec in opus publicum, vel ad beſtias, nec fuſtibus cæduntur.

IIII. VLPIANVS. E

VIæ ſternendæ immunitatem veteranos non habere, Iulio Soſſiano veterano reſcriptum eſt. nam nec ab intributionibus, quæ in poſſeſſionibus fiunt, veteranos eſſe excuſatos, palàm eſt. Sed & naues eorum angariari poſſe, Aelio Firmo & Antonino Claro veteranis reſcriptum eſt.

V. PAVLVS.

VEteranos diuus Magnus Antonin° cũ patre ſuo reſcripſit, à nauium fabrica excuſari. ſed & ab exactione tributorum habent immunitatem, hoc eſt ne exactores tributorum conſtituantur. Sed veterani, qui paſſi ſunt ſe in ordinem legi, muneribus fungi coguntur. F

DIGESTORVM SEV PANdectarum Liber quinquageſimus.

†In hũc titulũ Alex. ab Alex. li. 4. Geni. die. ca. 10.

†AD MVNICIPALEM, ET DE *incolis.* Tit. I.

I. VLPIANVS.

Municipem

A MVnicipem aut natiuitas facit,aut manumiſſio, aut adoptio. & propriè quidem municipes* appellãtur muneris participes,recepti in ciuitatẽ, vt munera nobiſcum facerent. ſed nũc abuſiuè municipes dicimus ſuos cuiuſcumque ciuitatis ciues: vtputa Campanos,Puteolanos. Qui ex duobus igitur Campanis parentibus natus eſt, Campanus eſt. Sed & ſi ex patre Campano, matre Puteolana: æquè municeps Campanus eſt: niſi fortè priuilegio aliquo materna origo cenſeatur. tunc enim maternæ originis erit municeps: vtputa Ilienſibus conceſſum eſt, vt qui matre Ilienſi eſt, ſit eorum municeps. etiam Delphis hoc idem B tributum & conſeruatum eſt. Celſus etiam refert Ponticis ex beneficio Pompei Magni competere, vt qui Pontica matre natus eſſet, & Ponticus eſſet. quod beneficium ad vulgo quæſitos ſolos pertinere quidam putant: quorum ſententiam Celſus non probat. neque enim debuiſſe caueri, vt vulgo quæſitus matris cõditionem ſequeretur. quã enim aliam originem hic habet? ſed & ad eos, qui ex diuerſarum ciuitatum parentibus orerentur.

*Qui dicant municipes pulchrè Gel. lib.no. Attic.16.ca.13.& Cri. li.7.ca.6.

Pater videtur conſentire nominationi filii ad munus, ſi præſens fuit & non contradixit electioni: ideo pro filio obligatur. poſtea exponit quædã verba,& ponit in quibus pater tenetur & filius,ſi mi- C *nus idoneè magiſtratum geſſerit.*

II. IDEM.

QVoties filiusfamiliâs volũtate patris decurio creat̃: vniuerſis muneribus,quæ decurioni filio iniungunt̃, obſtrictus eſt pater, quaſi fideiuſſor pro filio. Conſenſiſſe autem pater decurionatui filij videtur, ſi præſens nominationi non contradixit. proinde quidquid in re publica filius geſſit,pater vt fideiuſſor præſtabit. Geſtum autem in re publica accipere debemus: pecuniam publicam tractare, ſiue erogandam decernere. Sed & ſi curatores operum vel cuius alterius rei publicæ creauit, tenebitur. Sed & ſi ſucceſſorem ſibi nominauit, patrem obſtringet. Sed & ſi vectigalia locauit, pater erit obſtrictus.

Sed ſi filius tutores dare non curauerit, vel minus idoneos elegerit, nec ſatis exegerit, vel non idoneum acceperit: ipſe quidem quin ſit obſtrictus, nulla dubitatio eſt. pater vero ita demum obligatur, ſicut & fideiuſſores ſolent hoc nomine obligari. ſed non ſolent (hoc enim & relatum & reſcriptum eſt) quia fideiuſſores rempublicã ſaluam fore promittunt. reipublicæ autem nihil (quod ad rem pecuniariam attinet) intereſt, pupillis tutores dari. D

Is, qui vltra commeatum abeſt, vel vltra formam commeatui datam, ad munera euocari poteſt.

III. IDEM.

PLacet etiam filiumfamiliâs domiciliũ habere poſſe.

IIII. IDEM.

NOn vtique ibi, vbi pater habuit, ſed vbicumque ipſe domicilium conſtituerit. E

Non eſt à iure diſſonum quem pluribus locis habere domicilium.

V. PAVLVS.

LAbeo indicat eum, qui pluribus locis ex æquo negocietur, nuſquam habere domicilium. quoſdam autem dicere refert, pluribus locis eum incolam eſſe, aut domicilium habere. quod verius eſt.

Propter noſtrum affirmare aut negare, nihil mutatur in re.

VI. VLPIANVS.

ADſumptio originis, quæ non eſt, veritatem naturæ nõ perimit. errore enim veritas originis non amittitur: nec mendacio dicentis ſe eſſe, vnde non ſit, deponitur: neque recuſando quis patriam, ex qua oriundus eſt, neque mentiendo de ea, quam non habet, veritatem mutare poteſt. Filius ciuitatem, ex qua pater eius naturalem originem ducit, non domicilium ſequitur. Viris prudentibus placuit, duobus locis poſſe aliquem habere domicilium: ſi vtrubique ita ſe inſtruxit, vt non ideo minus apud alteros ſe collocaſſe videatur. Libertini originẽ patronorum, vel domicilium ſequuntur, item qui ex his naſcuntur. F

VII. IDEM.

SI quis à pluribus manumiſſus ſit: omnium patronorũ originem ſequitur.

Decu-

Decuriones non coguntur frumentum vilius ciuibus vendere quã annona exigit.Fran.Accur.

A VIII. MARTIANVS.

NOn debere cogi decuriones vilius præſtare frumentum ciuibus ſuis,q̃ annona exigat,diui fratres reſcripſerunt, & aliis quoque conſtitutionibus principalibus id cautum eſt.

Qui nõ habet iuſtũ patrẽ:ſequitur originem matris.Fran. Accur.

IX. NERATIVS.

EIus,qui iuſtum patrem nõ habet,prima origo à matre: eoq́; die,quo ex ea editus eſt,enumerari debet.

X. MARTIANVS.

B Simile priuilegium fiſco nulla ciuitas habet in bonis debitoris,niſi nominatim id à principe datum ſit.

In hac.l.& duabus ſeq.ponit quo ordine ſint conueniendi magiſtratus qui male geſſerunt,aut is qui eos nominauit,aut fideiuſſores.

XI. PAVLVS.

IMperator Titius Antoninus Létulo Vero reſcripſit,magiſtratuum officium indiuiduum,ac periculum eſſe cõmune.quod ſic intelligi oportet, vt ita demũ collegæ periculum adſcribatur:ſi neque ab ipſo, qui geſſit, neque ab his,qui pro eo interuenerunt, res ſeruari poſſit:& ſoluendo nõ fuerit honore depoſito. alioquin ſi perſona eorum, vel cautio ſit idonea, vel ſoluendo fuerit, quo tempore cõueniri potuit:vnuſquiſq; in his,quę adminiſtrauit,tenebit. C Quod ſi fortè is, qui periculo ſuo nominauit magiſtratũ,ſoluendo ſit: vtrũ in eũ prius actio reddi,quaſi in fideiuſſoré debeat: an verò non aliâs,q̃ ſi res à collega ſeruari non poſſit?Sed placuit fideiuſſoris exemplo priorem conueniendum, qui nominauit: quoniam collega quidem negligentiæ ac pœnæ cauſſa:qui verò nominauit,fidei ratione conueniatur.

XII. IDEM.

ET ei contra collegam nominati vtilem actionem dari non oportet.

XIII. IDEM.

QVid ergo, ſi alter ex magiſtratibus toto anno abfuerit,aut fortè præſens per contumaciã,ſiue ignauiam, vel ægrã valetudiné reipub.negocia nõ geſſerit,

& omnia collega ſolus adminiſtrauerit: nec tamẽ tota res ab eo ſeruari poſſit: talis ordo dabit, vt in primis qui negocia geſſit reipublicæ, & qui pro eo cauerunt, in ſolidũ conueniantur: mox peractis omnibus periculum agnoſcat, qui non idoneũ nominauerit: poſtremò alter ex magiſtratibus, qui reipublicæ negociis ſe nõ immiſcuit. Nec iuſtè, qui nominauit, vniuerſum periculum recuſauerit: cùm ſcire debeat eum, qui nominaretur, indiuiduũ officium & cõmune periculum ſuſcepturum. nam & cùm duo geſſerunt, & ab altero ſeruari, quod debetur non poteſt: qui collegã nominauit, in vniuerſum conuenitur. D

XIIII. IDEM.

MVnicipes intelliguntur ſcire, quod ſciant hi, quibus ſumma reipublicæ commiſſa eſt. E

Si grauior pœna impoſita ſit alicui decurioni, non cogitur abſtinere ab honoribus tanto tempore, quanto fuit relegatus: ſecus ſi non grauior pœna impoſita fuit.

XV. IDEM.

ORdine decurionum ad tempus motus, & in ordinem regreſſus: ad honores exemplo relegati tanto tempore non admittitur, quanto dignitate caruit. ſed in vtroq; placuit examinari, quo crimine damnati eiuſmodi ſententiã meruerunt. durioribus etenim pœnis effectos ignominia, velut trãſacto negocio, poſtea liberari: minoribus verò, q̃ leges permittũt, ſubiectos, nihilomin' inter infames haberi: cùm facti quidem quæſtio ſit in poteſtate iudicantium, iuris autem authoritas non ſit. In eum, qui ſucceſſorem ſuo periculo nominauerit, ſi finito magiſtratu ſucceſſor idoneus fuit, actionem dari non oportet. In fraudem ciuilium munerum per tacitam fidem prædia tranſlata fiſco vindicantur: tantumq́ue alterum interdictæ rei miniſter de ſuis bonis cogitur ſoluere. F

Adoptio non liberat à muneribus quæ imponuntur ratione originis: imò plus aſtringit, vt in litera habetur. quod ſi emancipetur: non amplius erit ciuis illius ciuitatis, ex qua eſt pater adoptiuus.

Ius originis in honoribus obeundis ac muneribus ſuſcipiendis adoptione non mutatur: ſed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adſtringitur.

XVI. HERMOGENIANVS.

Sed

A SEd & ſi is emancipetur ab adoptiuo patre: non tantum filius, ſed etiam ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus,eſſe deſinit.

XVII. PAPINIANVS.

LIbertus ꝑpter patronũ à ciuilibus muneribus nõ excuſatur.nec ad rem pertinet, an operas patrono capto luminibus,vel miniſterium exhibeat. Liberti verò ſenatorum,qui negocia patronorum gerunt,à tutela decreto patrũ excuſantur. Filiũ pater decurioné eſſe voluit.ante filiũ ex perſona ſua reſpublica debet cõuenire, q̃ patré ex pſona filij. nec ad ré pertinebit,an filius caſtrenſe peculiũ tantum poſſideat, cùm ante militaſſet, vel poſtea. Præſcriptio temporum,quæ in honoribus repetũdis, vel aliis B ſuſcipiendis data eſt,apud eoſdem ſeruatur, non apud alios.ſed eodem tempore non ſunt honores in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi.cum ſimul igitur vtrubiq; deferũtur:potior eſt originis cauſſa. Sola ratio poſſeſſionis, ciuilibus muneribus poſſeſſori iniungendis, citra priuilegium ſpecialiter ciuitati datum, idonea non eſt. Poſtliminio regreſſi muneribus patriæ obtemperare coguntur, quãuis in alienæ ciuitatis finibus conſiſtant. Exigendi tributi munus inter ſordida munera non habetur. & ideo decurionibus quoque mãdatur. Ex cauſſa fideicommiſſi manumiſſus in muneribus ciuilibus manumiſſoris originem ſequitur,non eius,qui libertatem reliquit.

C *Natus ex filio adoptiuo ſequitur originem aui naturalis, nõ ſolũ adoptiui quo ad munera ſubeunda: ac ſi ipſe ſe in adoptionẽ dediſſet.*

In adoptiua familia ſuſceptũ,exemplo dati, muneribus ciuilib⁹ apud originé aui quoq; naturalis reſpódere, diuo Pio placuit:quãuis in iſto fraudis ne ſuſpicio quidé interuenerit. Error eius, qui ſe municipé, aut colonũ exiſtimans,munera ciuilia ſuſcepturum promiſit: defenſionem iuris non excludit. Patris domiciliũ filiũ aliorũ incolã ciuilibus muneribus alienæ ciuitatis non adſtringit: cũ in patris quoq; pſona domicilij ratio téporaria ſit. In quęſtionibus nominatos capitaliũ criminũ ad nouos honores ante cauſſam finitã admitti non oportet.cęterùm dignitaté priſtinam interim retinent. Sola domus poſſeſſio,quę in aliena ciuitate cõparatur,domiciliũ non facit. Nominati ſucceſ-

ti ſucceſſoris periculum fideiuſſoris nominantis non tenet. Fideiuſſores,qui ſaluam rem publicam fore reſpõderunt,& qui magiſtratus ſuo periculo nominant:pœnalibus actionibus non adſtringuntur, in quas inciderunt hi, pro quibus interuenerunt. eos enim damnum rei publicæ præſtare ſatis eſt,quod promitti videtur. D

XVIII. PAVLVS.

DIuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt,interualla temporum in continuandis honoribus,inuitis,nõ etiam volentibus conceſſa: dum ne quis cõtinuet honores.

XIX. SCAEVOLA.

QVod maior pars curiæ efficit,pro eo habetur,ac ſi omnes egerint.

XX. PAVLVS. E

DOmicilium re & facto transfertur, non nuda conteſtatione:ſicuti in his exigitur,qui negant ſe poſſe ad munera vt incolas vocari.

Filiusfamiliàs poteſt eligi ad munus inuito patre.quod ſi non gerat, tenebitur factus ſui iuris ſi quid reipublicæ propter hoc damni contingit.

XXI. IDEM.

LVcius Titius cùm eſſet in patris poteſtate, à magiſtratibus inter cæteros frumento comparando inuito patre curator conſtitutus eſt.cui rei Lucius Titius neque cõſenſit,neq; pecuniam accepit,neq; in eam rem cauit,aut ſe comparationibus cum cæteris miſcuit.& poſt mortem patris in reliqua collegarum interpellari cœpit.quæritur,an ex ea cauſſa teneri poſſit?Paulus reſpondit.eum, qui iniunctũ munus à magiſtratibus ſuſcipere ſuperſedit,poſſe cõueniri eo nomine propter damnum reipublicæ : quãuis eo tempore,quo creatus eſt,in aliena fuerit poteſtate. Paulus reſpondit eos,qui pro aliis,nõ ex contractu,ſed ex officio,quod adminiſtrauerint,conueniuntur: in damnũ ſortis ſubſtitui ſolere,non etiam in vſuras. Idem reſpõdit. hæredes patris propter munera filij, quæ poſt mortẽ patris ſuſcepit, iure conueniri non poſſe. Hoc reſponſum & ad eum pertinet,qui à patre decurio factus, poſt mortem patris munera ſuſceperit. Idem reſpondit.eum, qui decurionẽ adoptauit, onera decurionatus eius videri ſuſcepiſſe F

piſſe exéplo patris,cuius volũtate filius decurio fact⁹ eſt.

A *Dos non onerat maritum quo ad ſubeunda numera; licet ſit dominus dotis.*

Idem reſpondit.conſtante matrimonio dotem in bonis mariti eſſe. ſed ſi ad munera municipalia accepto modo ſubſtantiæ vocetur: dotem non debere cõputari. Idem reſpondit.ſi per accuſatorem criminũ capitalium non ſtetiſſet,quo minus crimen intra ſtatutũ tempus perſequeretur:reum non debuiſſe medio tépore honorem appetere.

Licet pater velit filium ſuum infantem eſſe decurionem,non propter hoc adſtringitur ad aliqua onera.

Imperator Seuerus & Antonin⁹ Auguſti Septimio Zenoni.Pro infante filio,quem decurioné eſſe voluiſti,quãB quàm fidem tuam in poſterum adſtrinxeris:tamen interim onera ſuſtinere non cogeris:cùm ad ea,quæ mandari poſſunt,voluntatem dediſſe videaris. Idem reſpondit.ſi ciuitas nullam propriam legem habet de adiectionibus admittendis, non poſſe recedi à locatione vel venditione prædiorum publicorum iam perfecta.tempora enim adiectionibus præſtituta ad cauſſas fiſci pertinere.

XXII. VLPIANVS.

Filij libertorum libertarumq́;,vt liberti,paterni patroni & manumiſſoris domicilium aut originé ſequuntur. Vidua mulier amiſſi mariti domicilium retinet, exemplo clariſſimæ perſonæ per maritum factæ.ſed vtrumque C aliis interuenientibus nuptiis permutatur. Municipes ſunt liberti & in eo loco, vbi ipſi domiciliũ ſua voluntate tulerunt:nec aliquod ex hoc origini patroni faciunt præiudicium: & vtrubiq; muneribus adſtringuntur. Relegatus in eo loco,in quem relegatus eſt, interim neceſſariũ domicilium habet. Senator ordine motus ad originalé patriam (niſi ſpecialiter hoc impetrauerit) nó reſtituitur.

Senatores, & eorum filij filiæq́; (quoquo tempore nati natæ ue) itemq́; nepotes,& ꝓnepotes ex filio,origini eximuntur:licet municipalem retineant dignitatem. Senatores,qui liberum commeatum, id eſt vbi velint morandi arbitrium,impetrauerunt:domicilium in vrbe retinent.

Qui Fœnus exercent,omnibus patrimonij intributionibus fungi debent,& ſi poſſeſſionem non habeant.

XXIII.

XXIII. HERMOGENIANVS.

MVniceps deſinit eſſe, ſenatoriam adeptus dignitatē. hoc autem, quantum ad munera. quantum verò ad honorem: retinere creditur originem. denique manumiſſi ab eo eius municipij efficiuntur municipes, vnde originem trahit. Miles ibi domicilium habere videtur, vbi meret, & ſi nihil in patria poſſideat. D

Adminiſtrator cùm conuenitur ad aliqua reddēda, & ob hoc condemnatur, non debet cōdemnari in eius pecunia vſuris. & hoc idem ſeruatur in fideiuſſoribus eius.

XXIIII. SCAEVOLA.

COnſtitutionibus principum continetur, vt pecuniæ, quæ ex detrimento ſoluitur, vſuræ nō præſtentur: & ita imperatores Seuerus & Antoninus Auguſti reſcripſerunt his verbis. Humanum eſt, reliquorum vſuras, neque ab ipſo, qui ex adminiſtratione honoris reliquatus † eſt: neque à fideiuſſore eius, & multò minus à magiſtratib⁹, qui cautionem acceperint, exigi. cui conſequens eſt, vt ne in futurum à forma obſeruata diſcedatur. E

† Quid reliquari Alex. ab Alexã. li. 1. Genia. die. cap. 17.

Licet duæ ſint poteſtates, tamen vicem vnius ſuſtinent.

XXV. VLPIANVS.

MAgiſtratus municipales, cùm vnū magiſtratum adminiſtrant, etiam vnius hominis vicem ſuſtinent. & hoc plerūque quidem lege municipali eis datur. verùm & ſi non ſit datum, dūmodo non denegatū, moribus cōpetit.

XXVI. PAVLVS.

EA, quæ magis imperij ſunt, quàm iuriſdictionis, magiſtratus municipalis facere non poteſt. Magiſtratibus municipalibus non permittitur in integrum reſtituere, aut bona rei ſeruandæ cauſſa iubere poſſidere, aut dotis ſeruandæ cauſſa, vel legatorum ſeruandorum. F

XXVII. VLPIANVS.

EIus, qui manumiſit, municeps eſt manumiſſus, non domicilium, ſed patriam eius ſecutus. & ſi patronum habeat duarum ciuitatum municipem: per manumiſſionē earundem ciuitatum eſt municeps. Si quis negocia ſua non in colonia, ſed in municipio ſemper agit: in illo vendit, emit, contrahit, in eo foro, balneo, ſpectaculis vtitur, ibi feſtos dies celebrat, omnibus denique municipij commodis,

nullis

nullis coloniarum fruitur: ibi magis habere domicilium, q̃
A vbi colendi ruris cauſſa verſatur, videtur. Celſus lib. primo Digeſtorum ſcribit: ſi quis inſtructus ſit duobus locis æqualiter, neque hic minus, quàm illic frequenter commoretur: vbi domicilium habeat, exiſtimationé animi eſſe accipiendam. ego dubito, ſi vtrubique deſtinato ſit animo, an poſſit quis duobus locis habere domicilium. & verum eſt habere, licet difficile eſt: quemadmodum difficile eſt ſine domicilio quenquam eſſe. puto autem verius & hoc procedere poſſe, ſi quis domicilio relicto nauiget, vel iter faciat, quærens quò ſe conferat, atque vbi conſiſtat. nam hunc primum puto ſine domicilio eſſe. Domicilium auté habere poteſt & relegatus eò loci, vnde arcetur, vt Mar
B cellus ſcribit.

XXVIII. PAVLVS.

INter conuenientes & de re maiore apud magiſtratus municipales agetur.

XXIX. CAIVS.

INcola & his magiſtratibus parêre debet, apud quos incola eſt: & illis, apud quos ciuis eſt. nec tantum municipali iuriſdictioni in vtroque municipio ſubiectus eſt, verum etiam omnibus publicis muneribus fungi debet.

XXX. VLPIANVS.

QVi ex vico ortus eſt, eam patriam intelligitur habere, cui reipublicæ vicus ille reſpondet.

C XXXI. MARTIANVS.

NIhil eſt impedimento, quò minus quis, vbi velit, domicilium habeat, quod ei interdictum non ſit.

XXXII. MODESTINVS.

EA, quæ deſponſa eſt, ante contractas nuptias ſuum non mutat domicilium.

XXXIII. IDEM.

ROma communis patria noſtra eſt †. †Idẽ Cice. in orat. ſecũda cõtra Rullum.

XXXIIII. IDEM.

INcola iam muneribus publicis deſtinatus, niſi perfecto munere, incolatui renunciare non poteſt.

XXXV. IDEM *lib. I. Excuſationum.*

Εἰδέναι χρὴ, ὅτι ὁ ἐν ἀγρῷ καταμένων, ἰγκόλας οὐ νομίζεται. ὁ γὰρ ἐκείνης τῆς πόλεως ἐξαιρέτοις μὴ χρώμενος,

ὗτος οὐ νομίζεται ἰγκόλας.

XXXVI. IDEM.

TItio, cùm eſſet Romæ ſtudiorũ gratia, epiſtola miſſa eſt à magiſtratib⁹ patriæ ſuę, vt porrigeret Imperatori decretũ eiuſdẽ ciuitatis, quod erat cũ ipſa epiſtola miſſum. Is autẽ qui ſuſceperat literas reſtituendas, colluſione facta, dedit Lucio, qui & ipſe Romæ morabatur ſuę rei gratia. ſublato Titij nomine, cui erat decretũ miſſum, vt per ipſum daretur, ſuum nomen inſcripſit, & ſic Imperatori decretum ſecundũ mãdata reipublicę dedit. quæro, quis viaticum ab eo petere potuerit? & quid cõmiſiſſe videatur is, qui non reſtituit literas ei, cui reſtituere mandatũ ſuſceperat: & is, qui ſublato alieno nomine, inſcriptóq; ſuo, quaſi ipſe iuſſus à patria decretum Imperatori porrexit? Herennius Modeſtinus reſpõdit. Titium quidem viaticum petere non poſſe: ſed eum, qui nomen indidiſſet. D E

Si ſequẽtes officiales approbãt nomẽ cõtractus habiti ab officialib⁹ præcedẽtib⁹, præcedẽtes à periculo liberãtur: ſecus ſi nõ approbẽt.

Titius pro pecunia publica, quam ipſe credidit, pignus accepit. pacto facto cum debitore, vt nõ ſoluto debito, ſine vlla repromiſſione diſtrahatur pignus: ſuccedentes gradu in locum Titij nomen & pignus probauerunt vſque ad Mæuium. ex venditione pignoris propter remiſſionẽ à magiſtratu vendentibus factam, pro modo fundi demonſtrato ſatis debito factum non eſt. quærebatur, quis reipublicæ teneatur? Herennius Modeſtinus reſpondit. Titium, cũ ſuc- F ceſſores eius nominis periculũ agnouerint, eo nomine obſtrictum non eſſe. ſed nec poſt magiſtratus, qui vendidiſſe proponuntur: cùm videlicet pluris vendiderint propter menſurę agri demonſtrationem, & hoc (quia pluris vendiderunt) reſtituere minore modo deprehenſo iuſſi ſint. eum igitur, qui nouiſſimus nomen probauit, indẽnitati reipublicæ ſatisfacere debere, ſi nomen ad ſucceſſorem idoneum tranſmiſiſſe non doceatur.

XXXVII. CALLISTRATVS.

DE iure omnium incolarum, quod quæq; ciuitates ſibi vindicant, præſidum prouinciarum cognitio eſt. eum tamen, qui ſe negat incolam eſſe, apud eum præſidem prouinciæ agere debet, ſub cuius cura eſt ea ciuitas, à qua vocatur

vocatur ad munera:non apud eam,ex qua ipſe ſe dicit oriundum eſſe.idque diuus Hadrianus reſcripſit mulieri,quæ
A aliunde orta, alibi nupta eſt. Libertos & eo loco munus facere debere,vnde patrona erit,& vbi ipſi domicilium habebunt,placet. Mulieres, quæ in matrimonium ſe dederint non legitimum:non ibi muneribus functuras,vnde mariti ſunt earum, ſciendum eſt: ſed vnde ipſæ ortæ ſunt. idque diui fratres reſcripſerunt.

XXXVIII. PAPYRIVS IVSTVS.

IMperatores Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: gratiã ſe facere iuriſiurandi ei,qui iurauerat ſe ordini nõ interfuturũ,& poſtea duũuir creatus eſſet. Item reſcripſit Seuerus, colonos prædiorum fiſci muneribus fungi ſine damno fiſci oportere:idque excutere præſidem,adhibito pro-
B curatore debere. Imperatores Verus & Antoninus reſcripſerunt, ad magiſtratus officium pertinere exactionem pecuniæ legatorũ.& ſi ceſſauerint:ipſos,vel hæredes conueniri:aut ſi ſoluẽdo non ſint, fideiuſſores eorum,qui pro his cauerint. Item reſcripſerunt, mulierem,quàmdiu nupta eſt, incolam eiuſdem ciuitatis videri, cuius maritus eius eſt:& ibi,vnde originem trahit,non cogi munerib⁹ fungi. Item reſcripſerunt:patris,qui conſultò filium emancipauerat,ne pro magiſtratu eius caueret:perinde bona teneri, atque fideiuſſor pro eo exſtitiſſet. Item reſcripſerunt:cùm quæritur,an municeps quis ſit,etiam ex ipſis re-
C bus probationes ſumi oportere. nam ſolam nominis ſimilitudinem ad confirmandam cuiuſque originem ſatis non eſſe. Imperatores verus & Antoninus reſcripſerunt:non minus eos,qui compulſi magiſtratu fungũtur, cauere debere:quàm qui ſponté officium agnouerunt.

DE DECVRIONIBVS, ET FILIIS *eorum.* *Tit.* II.

VLPIANVS.

DEcuriones,quos ſedibus ciuitatis,ad quã pertinent,relictis,in alia loca trãſmigraſſe probabitur:præſes prouinciæ reuocare in patriũ ſolum,& muneribus congruentibus fungi curet.

II. IDEM.

Qui

QVi ad tempus relegatus eſt,ſi decurio ſit: deſinet eſſe decurio. reuerſus planè locum ſuum quidem non obtinebit: ſed non ſemper prohibebitur decurio fieri. denique in locum ſuum non reſtituetur. nam & ſublegi in locũ eius poteſt. & ſi numerus ordinis plenus ſit: exſpectare eum oportet, donec alius vacet. Alia cauſſa eſt eius, qui ad tempus ordine remouetur. hic enim impleto tempore decurio eſt. ſed & in huius locũ ſublegi poterit. ſed & ſi locum plenum inuenerit: exſpectet, donec locus vacet. Reſtitutus tamen in ordine, vtrum eum ordinem teneat, quem primum habuit: an verò, quem nunc nactus eſt, quæri poteſt. & ſi fortè de ordine ſententiarum dicendarũ agatur: arbitror tamen eundem ordinem tenere, quem pridem habuit. non idẽ erit in eo, qui ad tempus relegatus eſt. nam hic velut nouus in ordine venit. D E

Natus ante decurionatũ eſt filius decurionis quo ad quadam, ſcilicet vt pœnas plebeiorum euitet.

In filiis decurionum quæſtio eſt, vtrũ is ſolus decurionis filius eſſe videatur, qui conceptus & natus eſt ex decurione: an verò & is, qui antea natus eſt, quàm pater decurio fieret? & quidem quantum pertinet, ne fuſtibus caſtigetur, & ne in metallum detur: non nocet plebeio patre eſſe natum, ſi poſtea honor decurionis patri eorũ acceſſerit. In auo quoque Papinianus idem reſpondit, ne patris nota filius maculetur. ſed ſi pater ipſius ordine motus ſit: ſiquidẽ ante conceptionem eius moueatur: arbitror eum quaſi plebeij filium in honoribus ſpectari. quod ſi poſt conceptionem ipſius pater dignitatem amiſerit: dicendum erit benignè, vt decurionis filium intuendum. Proinde hic quoque, qui poſt patris relegationẽ natus eſt, ſiquidem antè conceptus ſit: ſimilis ſenatoris filio habebitur. ſi poſtea: nocebit illi relegatio. Si ad tempus ordine moto patre fuerit natus, medióque tempore conceptus & editus: an quaſi decurionis filius naſcatur, licet pater eius antè obierit, quàm in ordinem venerit? quod benignè erit admittendum. Præterea ſi cõceptus ſit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiſerit: non infauorabiliter quis medium tempus illi prodeſſe, veluti iam nato reſpondi. Nullum patris delictum innocenti filio F

pœnæ

pœnæ eſt.ideóque nec ordine decurionum, aut cæteris honoribus propter eiuſmodi cauſſam prohibetur. A Maiores annis quinquagintaquinque ad decurionatus honorem inuiti vocari, conſtitutionibus prohibentur. Sed ſi ei rei conſenſerint: & ſi maiores annis ſeptuaginta ſint: munera quidem ciuilia ſubire non coguntur, honores autem gerere debent.

Qui minorem ſententiam patitur quàm delictum expoſcit, retinet bona ſua: nec ad decurionatum admittitur finito tempore condemnationis.

III. IDEM *lib.* III. *de officio Proconſulis.*

Generaliter id erit defendẽdum, vt qui clemẽtiorem ſententiam paſſus eſt, ob hócque ad tempus relegatur: B boni conſulere debeat humanitatẽ ſententiæ, ſi nec decurionatũ recipiat. Sed ſi quis ob falſi cauſſam, vel aliam de grauioribus, non ad tempus relegatus, ſed ad tempus ſit ordine motus: in ea eſt cauſſa, vt poſſit in ordinem redire. Imperator enim Antoninus edicto ꝓpoſito ſtatuit, vt cuicunque, aut quacunque cauſſa, ad tempus ordine, vel aduocationibus, vel quo alio officio fuiſſet interdictum: cõpleto tempore nihilominus fungi honore vel officio poſſit. & hoc rectè. neque enim exaggeranda fuit ſententia, quæ modum interdictioni fecerat.

Spurii tunc demum eligi poſſunt in ordinem decurionum, cùm alii legitimi deſunt.

C Spurios poſſe in ordinem allegi, nulla dubitatio eſt. ſed ſi habet competitorem legitimè quæſitum: præferri eum oportere, diui fratres Lolliano Auito Bithyniæ pręſidi reſcripſerunt. Ceſſantibus verò his, etiam ſpurij ad decurionatum, & re, & vita honeſta, recipiẽtur. quod vtiq; non ſordi erit ordini: cùm ex vtilitate eius ſit, ſemper ordinem plenum habere. Eis, qui Iudaicam ſuperſtitionem ſequuntur, diui Seuerus & Antoninus honores adipiſci permiſerunt: ſed & neceſſitates eis impoſuerunt, quę ſuperſtitionem eorum non læderent.

IIII. MARTIANVS.

Decurio, qui prohibetur conducere quædam, ſi iure ſucceſſerit in conductionẽ, remanet in ea. quod & in omnibus ſimilibus ſeruandum eſt.

V. PAPINIANVS.

AD tempus ordine motos ex crimine, quod ignominiam importat, in perpetuum moueri placuit: ad tempus autem exſulare iuſſos ex crimine leuiore, velut tranſacto negocio, non eſſe inter infames habendos. D

VI. IDEM.

SPurij decuriones fiunt. & ideo fieri poterit ex inceſto quoque natus. non enim impedienda eſt dignitas eius, qui nihil admiſit. Minores vigintiquinque annorum decuriones facti, ſportulas decurionum accipiunt: ſed interim ſuffragium inter cæteros ferre non poſſunt. Decurio etiam ſuæ ciuitatis vectigalia exercere prohibetur. Qui iudicij publici quæſtionem citra veniam abolitionis deſeruerunt, decurionum honore decorari non poſſunt: cùm E ex Turpilliano ſenatuſconſulto notentur ignominia, veluti calumniæ cauſſa iudicio publico damnati. Pater, qui filio decurione creato prouocauit, & ſi præſcriptione temporis excluſus fuerit, ſi quod geſtum eſt, nõ habuit ratum: ciuilibus muneribus pro filio non tenebitur. Priuilegiis ceſſantibus cæteris, eorum potior cauſſa habetur in ſententiis ferendis, qui pluribus eodẽ tempore ſuffragiis iure decurionis decorati ſunt. Sed & qui plures liberos habent in ſuo collegio, primus ſententiam rogatur, cæteróſque honoris ordine præcellit.

VII. PAVLVS.

HOnores & munera non ordinatione, ſed potioribus F quibuſque iniungenda ſunt. Surdus & mutus, ſi in totum non audiant, aut non loquantur, ab honoribus ciuilibus, non etiam à muneribus excuſantur. Is, qui non ſit decurio, duumuiratu vel aliis honorib' fungi non poteſt: quia decurionum honoribus plebeij fungi prohibentur.

Ad decurionatum filij ita demum pater non conſentit: ſi contrariam voluntatem vel apud acta præſidis, vel apud ipſum ordinem, vel quo alio modo conteſtatus ſit.

VIII. HERMOGENIANVS.

DEcurionib' facultatibus lapſis alimẽta decerni permiſſum eſt: maximè, ſi ob munificentiam in patriam patrimonium exhauſerint.

IX. PAVLVS.

Seuerus

A Seuerus Auguſtus dixit. & ſi probaretur Titius in ſeruitute ſui patris natus: tamen cùm ex libera muliere ſit procreat⁹, nõ prohibetur decurio fieri in ſua ciuitate. Nõ dubitandũ, quin nauicularij nõ debeant decuriones creari.

X. MODESTINVS.

HErennius Modeſtinus reſpondit, ſola albi perſcriptione minimè decurionem factum, qui ſecundum legem decurio creatus non ſit.

XI. CALLISTRATVS.

NOn tantum qui teneræ ætatis, ſed etiam qui grandes natu ſunt, decuriones fieri prohibentur: illi quaſi inhabiles rempublicam tueri ad tempus excuſantur, hi verò & in perpetuum amouentur. non aliâs ſeniores: ne ſeniorum B excuſatione iuniores onerentur, ad omnia munera publica ſuſcipienda ſoli relicti. neq; enim minores vigintiquinque annis decuriones allegi, niſi ex cauſſa poſſunt: neq; hi, qui annum quinquageſimum & quintum exceſſerunt. nonnunquam etiam longa conſuetudo in ea re obſeruata reſpicienda erit: quod etiam cuſtodiendũ, principes noſtri conſulti de allegendis in ordinem Nicomedenſium huius ætatis hominibus, reſcripſerunt.

Qui caſtigati ſunt flagellis ab ædilibus curulibus, eo quod mala victualia vendebant, admittuntur ad decurionatum ſi alii honeſtiores non reperiuntur.

XII. IDEM.

C EOs, qui vtenſilia negociantur, & vendunt: licet ab ædilibus cæduntur: non oportet, quaſi viles perſonas negligi. denique non ſunt prohibiti huiuſmodi homines decurionatum vel aliquem honorem in ſua patria petere. nec enim infames ſunt. ſed ne quidem arcentur honoribus, qui ab ædilib⁹ flagellis cæſi ſunt: quanquã iure ſuo ita ædiles officio iſto fungantur. inhoneſtũ tamen puto eſſe, huiuſmodi perſonas flagellorum ictibus ſubiectas in ordinem recipi: & maximè in eis ciuitatibus, quæ copiam virorũ honeſtorum habeant. nam paucitas eorum, qui muneribus publicis fungi debeant, neceſſariò hos etiam ad dignitatem municipalem, ſi facultates habeant, inuitat.

XIII. PAPYRIVS IVSTVS.

IMperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, in tem-

pus relegatos, & reuerſos, in ordinem allegi ſine permiſſu principis non poſſe. item reſcripſerunt, relegatos non poſſe tempore finito in ordine decurionum allegi: niſi eius ætatis fuerint, vt nondum decuriones creari poſſint: & dignitas certam ſpem eius honoris iis fecerit, vt princeps indulgere poſſit. Item reſcripſerunt, eum, qui in relegatione natus eſt, non prohiberi honore decurionatus fungi. D

Item reſcripſerunt, non admitti contradicere volentem, quòd non rectè quis ſit creatus decurio, cùm initio contradicere debuit.

XIIII. PAVLVS.

DE decurione damnato non debere quæſtionem haberi: diuus Pius reſcripſit. vnde etiam ſi deſierit decurio eſſe, deinde damnetur: non eſſe torquendum in memoriam prioris dignitatis, placet. E

DE ALBO SCRIBENDO.
Titulus III.

VLPIANVS.

DEcuriones in albo ita ſcriptos eſſe oportet, vt lege municipali præcipitur. ſed ſi lex ceſſat: tunc dignitates erunt ſpectandæ, vt ſcribantur eo ordine, quo quiſque eorum maximo honore in municipio functus eſt. puta qui duumuiratum geſſerunt (ſi hic honor præcellat) & inter duumuirales antiquiſſimus quiſque prior. deinde qui ſecundo poſt duumuiratũ honore in republica functi ſunt. poſt eos, qui tertio, & deinceps. mox hi, qui nullo honore functi ſunt, prout quiſq; eorum in ordinem venit. In ſententiis quoque dicendis idem ordo ſpectandus eſt, quem in albo ſcribendo diximus. F

II. IDEM.

IN albo decurionum & municipum nomina antè ſcribi oportet eorum, qui dignitates principis iudicio conſecuti ſunt: poſtea eorum, qui tantum municipalibus honoribus functi ſunt.

DE MVNERIBVS ET HONO-*ribus.* *Titulus* IIII.

Primo loquitur de muneribus perſonalibus publicis authoritate & vti-

& vtilitate. Secundo de muneribus publicis authoritate, & vtilitate
A *priuatis. Bartolus.*

HERMOGENIANVS.

MVnerum ciuilium quædam ſunt patrimonij,alia perſonarũ.patrimonij ſunt munera rei vehicularis,item nauicularis,decemprimatus.ab iſtis enim periculo ipſorum exactiones ſolenniũ celebrantur. Perſonalia ſunt ciuilia munera,defenſio ciuitatis,id eſt,vt ſyndic⁹ fiat,legatio ad cenſus accipiendos,vt patrimonium ſcribatur,καμηλυλασία, annonæ ac ſimilium cura,prædiorum publicorum,frumenti comparandi,aquæductus,equorum circenſium,ſpectacula,publicæ viæ munitiones, arcæ frumentariæ, calefactiones thermarũ,annonæ diuiſio, & quæcunq; aliæ curæ ſunt
B ſimiles iſtis.ex his enim,quæ retulim⁹,cætera per leges cuiuſque ciuitatis, & ex conſuetudine longa intelligi poterunt. Illud tenendum eſt generaliter: perſonale quidem munus eſſe, quod cum corporibus, cum labore,cum ſollicitudine animi ac vigilantia principaliter exſtitit.patrimoniale verò,in quo ſumptus maximè poſtulantur. Aequè perſonale munus eſt tutela, cura adulti,furioſive, itẽ prodigi,muti,& ventris,etiam ad exhibendum cibum, potum, tectum,& ſimilia.ſed & cuius officio in bonis vſucapiones interpellantur,ac ne debitores liberẽtur,prouidetur. Item ex Carboniano edicto bonorum poſſeſſione petita, ſi ſatis
C non detur, cuſtodiendis bonis curator datus, perſonali fungitur munere. his ſimiles ſunt bonis dati curatores, quæ fuerunt eius, qui ab hoſtibus captus eſt, & reuerti ſperatur. item cuſtodiendis ab eo relictis bonis, cui necdum quiſquam ciuili vel honorario iure ſucceſſit, curatores conſtituti.

II. VLPIANVS.

QVod ad honores pertinet, creditur in poteſtate filiũ habere etiam is,qui in patris poteſtate eſt.

Enumerat perſonas quæ debent, & poſſunt vocari ad honores & munera.

III. IDEM.

ET qui originem ab vrbe Roma habent,ſi alio loco domicilium conſtituerint, munera eius ſuſtinere debent.

His, qui caſtris operã per militiam dant, nullum municipale munus iniungi poteſt. cæteri autem priuati, quamuis militum cognati ſunt, legibus patriæ ſuæ & prouinciæ obedire debent. Si in metallum datus in integrũ reſtitutus ſit: perinde ac ſi nec damnatus fuiſſet, ad munera aut honores vocatur: nec opponet fortunam & caſus triſtiores ſuos ad hoc ſolum, ne patriæ idoneus ciuis eſſe videatur. D

Corporalia munera fœminis ipſe ſexus denegat. quò minus honores vel munera ipſis iniunguntur. Filio, ſi nullam habet excuſationem, intercedere pater, in cuius poteſtate eſt, ius non habet.

Ille nõ eſt laudãdus qui ſe vel alios ſubtrahit vtilitatibus patriæ.

Quod pater non conſenſit honoribus ſiue muneribus filij, ne illius patrimoniũ oneri ſubiiciatur, præſtat defenſionem: nõ ciuem patriæ vtilitatibus, quatenus poteſt, aufert. E

Excuſatio patris non tribuit immunitatem filio à muneribus.

Quamuis maior ſeptuaginta annis, & quinque liberorum incolumium pater ſit], ideoque à muneribus ciuilibus excuſetur: filij tamen eius ſuo nomine competentia munera agnoſcere debent. ideo enim proprium præmium immunitatis propter filios patribus datum eſt, quod illi ſubibunt. Vitricus onera munerũ ciuilium nomine priuigni ſui ſuſcipere nulla iuris ratione cogitur. Liberti munerib⁹ fungi debent apud originẽ patronorũ: ſed ita, ſi ſua patrimonia habeant ſuffectura oneribus. res enim patronorum muneribus libertinorũ ſubiecta non eſt. Quod pater in reatu criminis alicuius eſt, filiis impedimento ad honores eſſe non debet. Decaprotos etiam minores annis vigintiquinque fieri (non militãtes tamen) pridem placuit: quia patrimonij magis onus videtur eſſe. Exactionem tributorũ onus patrimonij eſſe conſtat. Cura frumenti comparandi munus eſt: & ab eo ætas ſeptuaginta annorum, vel numerus quinque liberorũ incolumium excuſat. Eos milites, quibus ſuperuenientib⁹ hoſpitia præberi in ciuitate oportet, per vices ab omnibus, quos munus cõtingit, ſuſcipi oportet. Munus hóſpitis in domo recipiendi, non perſonæ, ſed patrimonij onus eſt. Præſes prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter per vices ſecundum ætates, & dignitates, aut gradus mu F

dus munerum honorumque, qui antiquitus ſtatuti ſunt, iniungi:ne ſine diſcrimine & freqűeter his oppreſſis, ſimul
A viris & viribus reſpublicæ deſtituanť. Si duo filij in poteſtate patris ſunt eodem tempore: munera eorum pater ſuſtinere non compellitur. Si is, qui duos filios relinquebat, nihil de expediendis muneribus alterius filij ex communi patrimonio ſupremis ſuis cauit: propriis ſumptibus & munera & honores, qui ei iniungentur, ſuſcipere debet: quamuis pro altero viuus pater eiuſmodi onera expedierit.

IIII. IDEM.

CVra extruendi vel reficiendi operis in ciuitate munus publicum eſt, à quo quinque liberorum incolu-
B mium pater excuſatur: nec ſi per vim extortum munus fuerit, excuſationem, quam habet, ab aliis muneribus aufert.

Deficientium facultatibus *ad munera vel honores, qui indicuntur, excuſatio non perpetua, ſed temporalis eſt. nã ſi ex voto honeſtis rationibus patrimonium incrementű acceperit: ſuo tempore an idoneus ſit aliquis ad ea, quæ creatus fuerit, æſtimabitur. Inopes onera patrimonij ipſa non habendi neceſſitate non ſuſtinent: corpori autẽ indicta obſequia ſoluűt. Qui obnoxius muneribus ſuæ ciuitatis, nomen militiæ defugiendi oneris municipalis gratia dedit, deteriorem cauſſam reipub. facere non potuit.

** Vide in hunc locũ Ariſt. li. 4. Politico. cap. 13.*

V. SCAEVOLA.

C NAuicularij & mercatores olearij, qui magnam partẽ patrimonij ei rei contulerunt, intra quinquẽnium muneris publici vacationem habent.

Quodam reſcripto cauetur quod poſtquam quis eſt decurio, debet ſubire magiſtratus. hoc debet intelligi, ſi alias eſt idoneus facultatibus. Deinde ponit alios qui eligi non poſſunt ad munera & honores: quos vide. textus ſatis planus eſt. Fran. Accur.

VI. VLPIANVS *lib. IIII. de officio proconſulis.*

REſcripto diuorum fratrum ad Rutilium Lupum ita declaratur. cõſtitutio, qua cautum eſt, prout quiſque decurio creatus eſt, vt ita magiſtratum adipiſcatur: totiẽs ſeruari debet, quotiens idoneos & ſufficientes omnes eſſe contingit. cæterũ ſi ita quidam tenues & exhauſti ſunt, vt non modò publicis honoribus pares nõ ſint, ſed & vix

de ſuo victum ſuſtinere poſſint:& minus vtile, & nequaquam honeſtum eſt, talibus mandari magiſtratum: præſertim cũ ſint, qui conuenienter rei, & ſuæ fortunæ, & ſplendori publico poſſunt creari. Sciant igitur locupletiores, non debere ſe hoc prætextu legis vti: & de tempore, quo quiſque in curiam allectus ſit, inter eos demum eſſe quærendum, qui pro ſubſtantia ſua capiant honoris dignitaté. D

Debitores rerum publicarum ad honores inuitari non poſſe, certum eſt: niſi prius in id, quod debetur, reipublicæ ſatisfecerint. Sed eos demum debitores rerum publicarum accipere debemus, qui ex adminiſtratione reipublicæ reliquantur. cæterũ ſi non ex adminiſtratione ſunt debitores, ſed mutuam pecuniam reipublicæ acceperunt: non ſunt in ea cauſſa, vt honorib. arceantur. Planè vice E ſolutionis ſufficit, vt quis aut pignoribus, aut fideiuſſoribus idoneis caueat. & ita diui fratres Aufidio Herenniano reſcripſerunt. Sed & ſi ex pollicitatione debeant, quæ tamen pollicitatio recuſari non poteſt: in ea ſunt conditione, vt honorib. arceãtur. Si quis accuſatorem nõ habeat: ab honorib. prohiberi non debet: quemadmodum nõ debet is, cuius accuſator deſtiterit. ita enim Imperator noſter cũ diuo patre ſuo reſcripſit. Sciendum eſt, quædã eſſe munera aut perſonæ, aut patrimoniorum: itidem quoſdam eſſe honores. Quæ munera patrimoniis iniunguntur, vel intributiones, talia ſunt, vt neque ætas ea excuſet, nec numerus liberorum, nec alia prærogatiua, quæ ſolet à perſonalibus muneribus exuere. ſed enim hæc munera, quæ patrimoniis indicũtur, duplicia ſunt. nam quædam poſſeſſoribus iniunguntur, ſiue municipes ſunt, ſiue non ſunt: quędam non niſi municipibus vel incolis. intributiones, quæ ex agris fiunt, vel ædificiis: poſſeſſoribus indicuntur. munera verò, quæ patrimoniorum habentur: non aliis, quàm municipibus, vel incolis. F

VII. MARTIANVS.

REus delatus, etiam ante ſententiam honores petere, principalibus conſtitutionibus prohibetur. nec intereſt, plebeius, an decurio fuerit. ſed poſt annum, quàm reus delatus eſt, petere non prohibetur: niſi per ipſum ſteterit, quò minus cauſſa intra annũ expediretur. Eum, cõtra quem

tra quem propter honores appellatum eſt, ſi pendente ap
A pellatione vſurpauerit honorem: coërcendum, diuus Seuerus reſcripſit. ergo & ſi is, qui honorib. ſecũdum ſententiam vti prohibitus eſt, appellauerit: abſtinere interim à petitione honoris debebit.

VIII. VLPIANVS.

AD rempublicam adminiſtrandam ante viceſimumquintum annum, vel ad munera, quæ non patrimonij ſunt, vel honores, admitti minores non oportet. minores denique, nec decuriones creantur, nec creati ſuffragium in curia ferunt. Annus autem viceſimusquintus cœptus pro pleno habetur. hoc enim in honoribus fauoris cauſſa cõſtitutum eſt, vt pro plenis inchoatos accipiamus. Sed
B & in his honoribus, in quibus reipub. cura conſiſtit, ei non committitur. cæterũ cũ damno publico honorem ei cõmitti, non eſt dicendum, etiam cũ ipſius pernitie minoris.

IX. IDEM.

SI quis magiſtratus in municipio creatus, munere iniuncto fungi detrectet: per præſidẽ munus agnoſcere cogendus eſt remediis, quibus tutores quoque ſolent cogi ad munus, quod iniunctum eſt, agnoſcendum.

X. MODESTINVS.

HOnorem ſuſtinẽti munus imponi non poteſt: munus ſuſtinenti honor deferri poteſt.

Aſcendendum eſt de gradu in gradum. nam qui nimis feſtinat,
C *ſeipſum præcipitat.*

XI. IDEM *lib.* XI. *Pandectarum.*

VT gradatim honores deferantur, edicto: & vt à minoribus ad maiores perueniatur, epiſtola diui Pij ad Titianũ exprimitur. Et ſi lege municipali caueatur, vt præferantur in honoribus certæ conditionis homines: attamen ſciendum eſt, hoc eſſe ſeruandum, ſi idonei ſint. & ita reſcripto diui Marci continetur.

Neceſſitas legi præiudicat.

Quoties penuria eſt eorum, qui magiſtratũ ſuſcipiunt: immunitas ad aliquid infringitur, ſicuti diui fratres reſcripſerunt. Reprobari poſſe medicum à republica, quamuis ſemel probatus ſit, D. Magnus Antoninus cũ patre reſcripſit. Eos, qui primis literis pueros imbuunt, nõ habere vaca- *ca.6. §. philoſophos de excuſationib. tut.*

te vacationem, diuus Antoninus reſcripſit.

Excuſatus ab onere, non ſemper excuſatur ab honore. D

XII. IABOLENVS.

QVi muneris publici vacatio datur, ei non remittitur, ne magiſtratus fiat: quia id ad honorem magis, quàm ad munera pertinet. cætera omnia, quæ ad tempus extra ordinem exiguntur, veluti munitio viarum, ab huiuſmodi perſona exigenda non ſunt.

XIII. IDEM.

VAcatio, itéque immunitas, quæ liberis & poſteris alicuius data eſt, ad eos dumtaxat pertinet, qui eius familiæ ſunt.

XIIII. CALLISTRATVS.

HOnor municipalis eſt adminiſtratio reipu. cũ dignitatis gradu, ſiue cũ ſumptu, ſiue ſine erogatione cõtingens. E Munus aut publicum, aut priuatum eſt. publicũ munus dicitur, quod in adminiſtrãda repub. cũ ſumptu ſine titulo dignitatis ſubimus. Viarum munitiones, prædiorum collationes, nõ perſonæ, ſed locorũ munera ſunt.

De honorib. ſiue muneribus gerendis cũ quæritur: in primis cõſiderãda perſona eſt eius, cui defertur honor, ſiue muneris adminiſtratio. item origo natalium. facultates quoq; an ſufficere iniũcto muneri poſſint. itẽ lex, ſecũdũ quã munerib. quiſq; fungi debeat. Plebeij filiusfamiliàs periculo eius, qui nominauit, tenebitur: idq́ue Imperator noſter Seuerus Auguſtus in hæc verba reſcripſit. Si in numero plebeiorum filius tuus eſt: quãquam inuitus honores ex perſona filij ſuſcipere cogi non debeas: tamen reſiſtere, quò minus patriæ obſequatur periculo ei⁹, qui nominauit, iure patriæ poteſtatis non potes.* Gerendorũ honorum non promiſcua facultas eſt, ſed ordo certus huic rei adhibitus eſt. nam neque prius maiorem magiſtratum quiſquam, niſi minorem ſuſceperit, gerere poteſt: neque ab omni ætate: neque cõtinuare quiſque honores poteſt. Si alij non ſunt, qui honores gerant: eoſdem compellendos, qui geſſerunt, quamplurimis conſtitutionibus cauetur. diuus etiam Hadrianus de iterãdis muneribus reſcripſit in hæc verba. Illud conſentio, vt ſi alij non erunt idonei, qui hoc munere fungantur: ex his, qui iam functi ſunt, F

**Vide Ariſto li. 4. Politicorũ. ca. 12. & ſequen.*

ſunt, creentur.

A *Vnius hæredis mala geſtio muneris non onerat cohæredes, licet pater illius hæredis decurionatui conſenſerit dum viueret.*

XV. PAVLVS.

ET ſi filium decurionem pater eſſe voluit: tamen defuncto eo, honores, qui filio decurioni congruentes poſt mortē patris obtigerunt, ad onus cohæredis filij non pertinent, cū ei decurioni ſufficientes facultates pater reliquerit.

XVI. PAPINIANVS.

AEſtimationē honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerentes, audiendi nō ſunt. Qui pro honore pecuniam promiſit, ſi ſoluere eam cœpit: totam præſtare operis inchoati exēplo cogēdus eſt. Inuitus filius pro patre rēpub. ſaluā fore cauere non cogitur. B Defenſionem reipub. amplius, quàm ſemel, ſuſcipere nemo cogitur: niſi id fieri neceſſitas poſtulet.

XVII. HERMOGENIANVS.

SPōte prouinciæ ſacerdotiū iterare nemo prohibetur. Immunis ab honorib. & munerib. & ciuilib. ſi decurioni creato filio, quē habet in poteſtate, conſentiat muneribus & honorib. ſumptus ſubminiſtrare filio compellitur.

XVIII. ARCADIVS *lib. ſing. de munerib. ciuilib.*

MVnerum ciuilium triplex diuiſio eſt, nam quædam munera perſonalia ſunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia miſta. PERSONALIA ſunt, quæ animi C prouiſione & corporalis laboris intentione ſine aliquo gerentis detrimento perpetrantur: veluti tutela, cura. kalendarij quoque curatio, & quæſtura in aliqua ciuitate inter honores non habetur, ſed perſonale munus eſt. tironum, ſiue equorum productio, & ſi qua alia animalia neceſſaria producenda, vel res peruehendæ, ſiue perſequendæ ſunt, vel pecuniæ fiſcales, ſiue annona vel veſtis, perſonæ munus eſt. curſus vehicularis ſollicitudo, item angariarum præbibitio perſonale munus eſt. cura quoque emendi frumenti & olei. nam & harum ſpecierum curatores, quos Græci σιτώνας καὶ ἐλαιώνας appellant, creari moris eſt. Inter perſonalia munera in quibuſdam ciuitatibus numerantur & calefactio publici balnei, ſi ex reditibus alicuius ciuitatis curatori pecunia ſubminiſtratur.

Vnde ſitonia vel ſitocomia, de qua. l. 1. C. vt nemini liceat lib. 10.

ſtratur. ſed & cura cuſtodiendi aquæductus perſonalibus
muneribus aggregatur. Irenarchæ quoque, qui diſciplinæ D
publicæ & corrigendis moribus præficiuntur. ſed & qui
ad faciendas vias eligi ſolent, cùm nihil de proprio patri-
monio in hoc munus conferant. Itē & epiſcopi, qui præ-
ſunt pani & cæteris venalibus rebus, quæ ciuitatum popu-
lis ad quotidianum victum vſui ſunt, perſonalibus mune-
ribus funguntur. Qui annonā ſuſcipit, vel exigit, vel e-
rogat, & exactores pecuniæ pro capitibus perſonalis mu-
neris ſollicitudinem ſuſtinēt. ſed & curatores, qui ad col-
ligendos ciuitatum publicos reditus eligi ſolēt, perſonali
muneri ſubiugātur. Hi quoque, qui cuſtodes ædium (vt
archeotæ (vel logographi, vel tabularij, vel xenoparochi
(vt in quibuſdā ciuitatibus) vel limenarchæ, vel curato- E
res ad exſtruenda vel reficienda ædificia publica, ſiue pa-
latia, ſiue naualia, vel manſiones deſtinantur: (ſi tamen pe-
cuniam publicam in operis fabricam erogēt) & qui faciē-
dis vel reficiendis nauibus, vbi vſus exigit, proponuntur:
muneribus perſonalibus adſtringūtur. Camelelaſia quo-
que ſimiliter perſonale munus eſt. nam ratione habita &
alimentorum, & camelorum, certa pecunia camelariis dari
debet, vt ſolo corporis miniſterio obligentur. hos ex alio
ordine vocari, nec vlla excuſatione liberari, niſi ſola læſi
& inutilis corporis infirmitate, ſpecialiter expreſſum eſt.

Legati quoque, qui ad ſacrarium principis mittuntur:
quia viaticum (quod legatiuum dicitur) interdum ſolent
accipere. ſed & nicoſtrategi, & piſtrinorum curatores per- F
ſonale munus ineunt. Defenſores quoque, quos Græci
συνδίκους appellant, & qui ad certam cauſſam agendā vel
defendendam eliguntur, laborem perſonalis muneris ag-
grediuntur. Iudicandi quoque neceſſitas inter munera
perſonalia habetur. Si quis etiam fuerit electus, vt com-
pellat eos, qui prope viam publicam poſſident, ſternere
viam, perſonale munus eſt. pari modo qui acceptandis ſiue
ſuſcipiēdis cenſualibus profeſſionibus deſtinātur, ad per-
ſonalis muneris ſollicitudinem animum intendunt. maſti-
gophori quoq; qui agonothetas in certaminibus comitan-
tur, & ſcribæ magiſtratus perſonali muneri ſeruiūt. PA-
TRIMONIORVM ſunt munera, quæ ſumptibus patri-
monij,

monij,& damnis adminiſtrantis expediuntur. Elęmporia,
A vt hoſpitatura,apud Alexandrinos patrimonij munus exiſtimatur. Suſceptores quoq; vini per prouinciam Africam patrimonij munus gerunt. Patrimoniorũ autem munera duplicia ſunt. nam quædã ex muneribus,poſſeſſionibus ſiue patrimoniis indicuntur: veluti agminales equi,vel mulæ,& angariæ, atque veredi. huiuſmodi igitur obſequia & hi,qui neque municipes,neque incolæ ſunt,agnoſcere coguntur. Sed & eos,qui fœnus exercent, & ſi veterani ſint, intributiones eiuſmodi agnoſcere debere, reſcriptum eſt. ab huiuſmodi muneribus,neque primipilaris,neque veteranus,aut miles,aliúsve, qui priuilegio aliquo ſubnixꝰ eſt, nec pontifex excuſatur. Præterea habent quædã ciuita-
B tes prærogatiuam,vt hi,qui in territorio earum poſſident, certum quid frumenti pro mẽſura agri per ſingulos annos præbeant. quod genus collationis munus poſſeſſionis eſt.

MISTA munera ſunt δεκαπρωτίαι, εἰκοσαπρωτίαι, vt Herennius Modeſtinus & notando & diſputando bene & optima ratione decreuit. nam decaproti & icoſaproti tributa exigentes, & corporale miniſterium gerunt, & pro muneribus defunctorum fiſcalia detrimenta reſarciunt: vt meritò inter miſta hoc munus numerari debeat. ſed & quæ ſupra perſonalia eſſe diximus,ſi hi, qui funguntur ex lege ciuitatis ſuæ vel more, quid de propriis facultatibus impenſæ faciunt, vel annonam exigentes deſertorum præ-
C diorum damna ſuſtinent: miſtorum definitione continebuntur. Hæc omnia munera,quæ trifariã diuiſimus, vna ſignificatione comprehenduntur. nam & perſonalia, & patrimoniorum,& miſta munera,ciuilia ſeu publica appellãtur. Siue autem perſonalium dumtaxat, ſiue etiam ciuiliũ munerum immunitas alicubi cõcedatur: neque ab annona, neque ab angariis,neque à veredo,neque à naue, neque ab hoſpite recipiẽdo, neq; à capitatione (exceptis militibus & veteranis) excuſare ſe poſſunt. Magiſtris,qui ciuilium munerum vacationẽ habẽt,item grãmaticis,& oratoribus, & medicis,& philoſophis,ne hoſpitem reciperent,à principibus fuiſſe immunitatem indultam, & diuus Veſpaſianus,& diuus Hadrianus reſcripſerunt.

l. nec protoſtaſia C. de muneribus lib. 10.

De

DE VACATIONE ET EXCVSAtione munerum. Tit. V. D

I. VLPIANVS. *lib.* II. *Opinionum.*

OMnis excuſatio ſua æquitate nititur. ſed ſi prętendentibus aliquod ſine iudice credatur, aut paſſim ſine tēporis præfinitione (prout cuiq; libuerit) permiſſum fuerit ſe excuſare: non erunt, qui munera neceſſaria in rebus publicis obeant. Quare & qui liberorū incolumiū iure à muneribꝰ ciuilibus ſibi vindicāt excuſationē, appellationem interponere debēt: & qui tempora præfinita in ordine in eiuſmodi appellatione peragendo nō ſeruauerint, meritò pręſcriptione repelluntur. Qui excuſatione aliqua vtuntur, E quotieſcunq; creati fuerint, etſi iam antè abſoluti ſunt, neceſſe habēt appellare. ſed ſi per calumniam & ſæpius idē aduerſarius vexandi gratia eius, quem ſcit perpetua vacatione ſubnixum, id facere probatus erit: ſumptus litis exemplo decretorum principalium præſtare iubeatur ei, quē ſine cauſſa ſæpius inquietauit.

Ad rus confugiens de ciuitate, ne muneribus maioribus ſubiiciatur, excuſationem non habet.

Qui in fraudem ordinis in honoribus gerēdis, cùm inter eos ad primos honores creari poſſint, qui in ciuitate numerabantur, euitandorum maiorum onerum gratia ad colonos prædiorum ſe tranſtulerunt, vt minoribus ſubii- F ciantur: hanc excuſationē ſibi non parauerunt. Quamuis ſexagintaquinque annorum ſit aliquis, & tres liberos incolumes habeat: à muneribus tamen ciuilibus propter has cauſſas non liberatur.

II. IDEM. *lib.* III. *Opinionum.*

SExtumdecimum ętatis annum agentem ad munus ſitoniæ vocari non oportet: ſed ſi nihil propriè in patria ſeruatur. De minoribus quoq; annis vigintiquinque ad munera ſine honores creandis iuſta ætas ſeruāda eſt. † Numerus liberorum aut ſeptuagintaquinque annorum ab honoribus aut muneribus his cohęrentibus excuſationem nō præſtat, ſed à muneribus tantū ciuilibꝰ. Adoptiui filij in numerū nō proficiūt eorū liberorū, qui excuſare parentes ſolent.

† In hūc locū Ariſto. li. 3. *Poli. cap.* 1.

ſolét. Qui ad munera vocãtur, viuorũ ſe liberorũ numerum habere tẽpore, quo propter eos excuſari deſiderant,
A probare debét. numerus enim liberorũ poſtea impletus ſuſceptis antea muneribus nõ liberat. Quæ patrimoniorũ munera ſunt, numero liberorũ non excuſantur. incolumes liberi, etiã ſi in poteſtate patris ſui deſierint eſſe, excuſationẽ à muneribus ciuilibus præſtant. Minus audiẽs immunitatẽ ciuiliũ munerum non habet. Quẽ ita ſenio & corporis imbecillitate vexari præſes animaduerterit, vt muneri perferendæ pecuniæ nõ ſufficiat: dimittat, & aliũ conſtituat. Corporis debilitas eorũ munerum excuſationem præſtat, quæ tantum corpore implenda ſunt. cæterùm quæ per conſilium prudẽtis viri, vel patrimonio ſufficiẽtis in honores obiri poſſunt: niſi certis & receptis proba-
B bilibus cauſſis, non remittuntur. Qui pueros primas literas docent, immunitatem à ciuilibus muneribus non habent. ſed ne cui eorum id, quod ſupra vires ſit, indicatur: ad præſidis religionem pertinet: ſiue in ciuitatibus, ſiue in vicis primas literas magiſtri doceant.

III. SCAEVOLA.

HIs, qui naues marinas fabricauerint, & ad annonã populi Romani præbuerint nõ minores quinquaginta miliũ modiorũ, aut plures ſingulas nõ minores decẽ millium modiorũ: donec hæ naues nauigant, aut aliæ in earũ locum: muneris publici vacatio præſtatur ob naues. ſena-
C tores autẽ hanc vacationẽ habere non poſſunt: ꝙ nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarum licet.

IIII. NERATIVS.

TEmpus vacationis quod datur eis, qui reipub. cauſſa abfuerunt: nõ ex eo die numerandũ eſt, quo quis abeſſe deſiit, ſed cũ laxamẽto quodã itineris. neq; enim minus abeſſe reipub. cauſſa intelligendus eſt, qui ad id negocium, vel ab eo reuertitur. ſi quis tamen plus iuſto tẽpore, aut in itinere, aut in alio loco cõmoratus cõſumpſit: ita ea interpretanda erunt, vt ex eo tẽpore vacationis dies incipiat ei cedere, quo iter ex commodo peragere potuiſſet.

V. MACER.

A Decurionatu (quãuis hic quoq; honor eſt) ad alium honorẽ nullã vacationẽ tribuẽdã, Vlpian⁹ reſpõdit.

VI. PAPINIANVS.

HI,qui muneris publici vacationem habent:ad ea,quę extra ordinem imperantur,compelli non ſolent. D

VII. IDEM.

A Muneribus ciuilibus,quæ non patrimoniis indicuntur,veterani poſt optimi principis noſtri Seueri Auguſti literas perpetuò excuſantur.

VIII. IDEM.

IN honoribus delatis neq; maior annis ſeptuaginta,neq; pater numero quinque liberorum excuſatur.ſed in Aſia ſacerdotium prouinciæ ſuſcipere non coguntur numero liberorum quinque ſubnixi : quod optimus maximuſque princeps noſter Seuerus Auguſtus decreuit, ac poſtea in cæteris prouinciis ſeruandum eſſe conſtituit. Nō alios E fiſci vectigalium redemptores à muneribus ciuilibus ac tutelis excuſari placuit,quàm eos, qui præſentes negociū exercerent. Vacationū priuilegia non ſpectant ad liberos veteranorum. Qui muneris publici vacationem habet,per magiſtratus ex improuiſo collationes indictas rectè recuſat:eas verò,quæ ex lege fiunt,recuſare nō debet. Philoſophis,qui ſe frequentes atq; vtiles per eandē ſtudiorum ſectam contendētibus præbent, tutelas, item munera ſordida corporalia remitti placuit: non ea, quæ ſumptibus expediuntur. etenim verè philoſophantes pecuniā contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adſeuerationē detegunt. Qui maximos principes appellauit, & F cauſſam propriam acturus Romā profectus eſt: quoad cognitio finē accipiat, ab honoribus & ciuilibus muneribus apud ſuos excuſatur.

IX. PAVLVS.

EOs,qui Romæ profitentur,perinde in patria ſua excuſari à muneribus oportere,ac ſi in patria ſua profiterētur. Paulus reſpondit. priuilegium frumentariis negociatoribus cōceſſum,& ad honores excuſandos pertinere.

X. IDEM. *lib.* I. *Sententiarum.*

AB his oneribus, quæ poſſeſſionibus vel patrimonio indicuntur,nulla priuilegia præſtant vacationem. Corpus menſorum frumēti iuxta annonam vrbis habet vacationē : in prouinciis nō item. Angariorū præſtatio, & recipiendi hoſpitis neceſſitas, & militi, & liberalium

artium

artium profeſſoribus inter cætera remiſſa ſunt. Auctis A poſt appellationem medio tempore facultatibus, paupertatis obtentu nõ excuſantur. Defenſores reipublicæ ab honoribus & muneribus eodem tempore vacant.

XI. HERMOGENIANVS.

SVnt munera, quæ rei propriæ cohærent: de quibus neque liberi, neque ætas, nec merita militiæ, nec vllũ aliud priuilegium iure tribuit excuſationẽ: vt eſt prædiorum collatio, viæ ſternendæ, angariarúmve exhibitio, hoſpitis ſuſcipiendi munus. nam nec huius quiſquam excuſationem præter eos, quibus principali beneficio conceſſum eſt, habet: & ſi qua ſunt præterea alia huiuſmodi.

XII. PAVLVS.

B LEgato, qui publicum negocium tuitus ſit, intra tempora vacationis præſtituta rurſum eiuſdem negocij defenſio mandari non poteſt. Comites præſidũ, proconſulum, procuratorúmve Cæſaris à muneribus, vel honoribus, & tutelis vacant.

XIII. VLPIANVS.

PRætor eos, quoſcũq; intelligit operam dare nõ poſſe ad iudicandum, pollicetur ſe excuſaturũ: fortè quod in perpetuum quis operam dare non poteſt: quòd in eam valetudinẽ incidit, vt certum ſit eum ciuilia officia ſubire nõ poſſe: aut ſi alio morbo laboret, vt ſuis rebus ſupereſſe non poſſit: vel ſi qui ſacerdotium nacti ſint, vt diſcedere C ab eo ſine religione non poſſint. nam & hi in perpetuũ excuſantur. Duo genera tribuendæ muneris publici vacationis ſunt: vnum plenius, cùm & militiæ datur: aliud exiguius, cùm nudam muneris vacationem acceperint. Qui autem non habet excuſationem, etiam inuitus iudicare cogitur. Si poſt cauſſam actam cœperit ſe excuſare iudex: ſiquidem priuilegio, quod habuit antè, quàm ſuſciperet iudicium, velit ſe excuſare: nec audiendus eſt. ſemel enim agnoſcendo iudicium, renunciat excuſationi. quòd ſi poſtea iuſta cauſſa incidit, vt iudex vel ad tempus excuſetur: non debet in alium transferri iudicium, ſi cum captione id futurum eſt alterutrius. tolerabilius denique eſt, interim iudicem, qui ſemel cognouerit, tantiſper exſpectare: quàm iudici nouo rem rurſus iudicandam committere.

XIIII. MODESTINVS.

ADd excuſationem munerũ defunctus filius nõ prodeſt, præter quàm in bello amiſſus. Eodem tempore idem duas cauſſas operis non adminiſtrabit. D

DE IVRE IMMVNITATIS. Tit. VI.

I. VLPIANVS.

QVi ob hoc tantum in nauibus ſunt, vt in eis agendi cauſſa operentur: nulla cõſtitutione immunitatem à muneribus ciuilibus habent.

Perſonis datæ immunitates hæredibus nõ relinquuntur. ſed & generi poſteríſque datæ E cuſtoditæq́;, ad eos, qui ex fœminis nati ſunt, nõ pertinét.

II. IDEM.

HI, qui certa conditione muneribus vel honoribus ſe adſtrinxerunt, cùm aliàs compelli non poſſent inuiti ſuſcipere iſtum honorem: fides eis ſeruanda eſt, conditio quoque, qua ſe, ſiue ad munera, ſiue honores adplicare ſe paſſi ſunt. Impuberes, quamuis neceſſitas penuriæ hominum cogat, ad honores non eſſe admittendos, reſcripto ad Beridium Rufum legatum Ciliciæ declaratur.

III. IDEM.

MAiores ſeptuaginta annis à tutelis & muneribus vacant. ſed qui ingreſſus eſt ſeptuageſimum annum, F nondum egreſſus, hac vacatione non vtetur: quia non videtur maior eſſe ſeptuaginta annis, qui annum agit ſeptuageſimum.

IIII. MODESTINVS.

IMmunitates generaliter tributæ eo iure, vt ad poſteros tranſmitterentur, in perpetuum ſuccedentibus durant.

V. CALLISTRATVS.

SEmper in ciuitate noſtra ſenect⁹ venerabilis fuit.† nãque maiores noſtri penè eundem honoré ſenibus, qué magiſtratibus tribuebant. circa munera quoque municipalia ſubeunda idem honor ſenectuti tributus eſt. ſed eum, qui in ſenectute locuples factus eſt, & antè nullo munere publico functus eſt: dici poteſt non eximi ab hoc onere pri-

† Huc ſpectat quod eleganter diſſerit Gel. lib 2. noct. Atti. cap. 15.

priuilegio ætatis: maximè, ſi non tam corporis habeat vexationem, quàm pecuniæ erogationem indicti muneris
A adminiſtratio: & ex ea ſit ciuitate, in qua nõ facilè ſufficiẽtes viri publicis muneribus inueniãtur. Legem quoque reſpici cuiuſque loci oportet, an cùm quas immunitates nominatim complecteretur, etiam de numero annorum in ea commemoretur. idque etiam colligi poteſt ex literis diui Pij, quas miſit ad Demetrium Proculum proconſulẽ ꝓuinciæ Africæ. Demonſtratur variè nec abciſè numerũ liberorum ad excuſationem municipalium munerum prodeſſe ex reſcriptis diui Aelij Pertinacis. nanque Saluio Candido in hæc verba reſcripſit. εἰ καὶ μὴ πασῶν λειτουργιῶν τοὺς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς ἀνεῖται. ἀλλ' οὖν
B ἐπειδὴ ἑκκαίδεκα παῖδας ἔχειν διὰ τοῦ βιβλίου ἐδήλωσας: οὐκ ἔστιν ἄλογον, ὥστε συγχωρῆσαι σχολάζειν τῇ παιδοτροφίᾳ, καὶ ἀνεῖσθαι τῶν λειτουργιῶν. Negociatores, qui annonam vrbis adiuuant: item nauicularij, qui annonæ vrbis ſeruiunt, immunitatẽ à muneribus publicis conſequũtur, quandiu in eiuſmodi actu ſunt. nam remunerãda pericula eorum, quin etiã adhortãda præmiis meritò placuit: vt qui peregre muneribus quidem publicis cum periculo & labore fungerẽtur, à domeſticis vexationibus & ſumptibus liberarentur: cum nõ ſit alienum dicere, etiam hos reipublicæ cauſſa, dum annonæ vrbis ſeruiunt, abeſſe.

Immunitati, quæ nauiculariis præſtatur, certa forma da-
C ta eſt: quam immunitatem ipſi dumtaxat habent, non etiam liberis aut libertis eorum præſtatur. idque principalibus cõſtitutionibus declaratur. Diuus Hadrianus reſcripſit, immunitatem nauium maritimarum dumtaxat habere, qui annonæ vrbis ſeruiant. Licet in corpore nauiculariorũ quis ſit, nauem tamen, vel naues non habeat, nec omnia ei congruant, quæ principalibus conſtitutionibus cauta ſunt: nõ poteſt priuilegiis nauiculariis indultis vti. idq́; & diui fratres reſcripſerũt in hęc verba. ἦσαν καὶ ἄλλοι τινὲς οἳ προφάσει τῶν ναυκλήρων καὶ τὸν σῖτον καὶ τὸ ἔλαιον ἐμπορευομένων εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ δήμου ῥωμαϊκοῦ ὄντων ἀτελῶν ἀξιοῦντες τῆς λειτουργίας διαδιδράσκειν, μήτε ἐπιπλέοντες μήτε τὸ πλεῖον μέρος τῆς οὐσίας ἐν ταῖς ναυκληρίαις καὶ ταῖς ἐμπορίαις ἔχοντες. ἀλλὰ ἀφαιρεθήτω τῶν τοιούτων ἡ ἀτέλεια.

Hoc circa vacationes dicendum eſt: vt ſi antè quis ad munera municipalia vocat⁹ ſit, quàm negociari inciperet: D vel antè, quàm in collegium adſumeretur, quod immunitatē pariat: vel antè, quàm ſeptuagenarius fieret: vel antè, quàm publicè profiteretur: vel antè, quàm liberos ſuſciperet: compellatur ad honorem gerendum. Negociatio ꝑ incremento facultatum exercenda eſt. alioquin ſi quis in maiore pecuniæ ſuæ parte negociationem exercebit, rurſusque locuples factus in eadem quantitate negociationis perſeuerauerit: tenebitur munerib⁹, ſicuti locupletes, qui modica pecunia comparatis nauibus, ſe publicis muneribus ſubtrahere tentant. idque ita obſeruandum, epiſtola diui Hadriani reſcriptum eſt. Diuus quoq; Pius reſcripſit, vt quoties de aliquo nauiculario quæratur: illud ex- E cutiatur, an effugiendorum munerum cauſſa imaginem nauicularij induat. Conductores etiam vectigalium fiſci neceſſitate ſubeundorum municipalium munerum nō obſtringuntur. idque ita obſeruandum, diui fratres reſcripſerūt. Ex quo principali reſcripto intelligi poteſt, nō honori conductorum datum, ne compellātur ad munera municipalia: ſed ne extenuentur facultates eorum, quæ ſubſignatæ ſint fiſco. Vnde ſubſiſti poteſt, an prohibendi ſint à præſide, vel procuratore Cæſaris, etiam ſi vltro ſe offerant municipalibus muneribus. quod propius eū defendere, niſi ſi paria cum fiſco feciſſe dicantur. Coloni quoque Cæſaris à muneribus municipalibus liberantur, vt i- F doneiores prædiis fiſcalibus habeantur. Quibuſdam collegiis vel corporibus, quibus ius coëundi lege permiſſum eſt, immunitas tribuitur: ſcilicet eis collegiis vel corporibus, in quibus artificij ſui cauſſa vnuſquiſque adſumitur: vt fabrorum corpus eſt, & ſi qua eandem rationem originis habent. hæc idcirco inſtituta ſunt, vt neceſſariam operam publicis vtilitatibus exhiberent. Nec omnibus promiſcuè, qui adſumpti ſunt in his collegiis, immunitas datur, ſed artificibus dumtaxat. nec ab omni ætate allegi poſſunt: vt diuo Pio placuit, qui reprobauit prolixæ vel imbecillę admodum ætatis homines. Sed nec quidem eos, qui augent facultates, & munera ciuitatum ſuſtinere poſſunt: priuilegiis, quæ tenuioribus per collegia

legia diſtributis conceſſa ſunt, vti poſſe, plurifariam con-
A ſtitutum eſt. Eos, qui in corporibus allecti ſunt, quę immunitatem præbent (vt nauiculariorum) ſi honorem decurionatus agnouerint, compellendos ſubire munera publica accepi: idque etiam confirmatum videtur reſcripto diui Pertinacis.

VI. AVRELIVS ARCADIVS *libro ſingulari de muneribus ciuilibus.*

QVibuſdam aliquam vacationem munerum grauior conditio tribuit: vt ſunt menſores, optio, valetudinarij, medici, capſarij, & artifices, & qui foſſam faciunt, veterinarij, architectus, gubernatores, naupegi, baliſtarij, ſpecularij, fabri, ſagittarij, ęrarij, bractearij, ſtructores, carpentatij, ſcandularij, gladiatores, aquilices, tubarij,
B cornuarij, arcuarij, plūbarij, ferrarij, lapidarij, & qui calcé coquūt, & ſiluā incīdunt, & qui carboné cædunt ac torrét. in eodé numero ſolent haberi lanij, venatores, victimarij, & optio fabricæ, & qui ęgris præſto ſunt. librarij quoque, qui docere poſſunt, & horreorum librarij, & librarij depoſitorum, & librarij caducorum, & adiutores cornicu-lariorum, & ſtatores, & pelliones, & cuſtodes armorum, & præco, & buccinator. hi igitur omnes inter immunes habentur.

DE LEGATIONIBVVS. *Tit.* VII.

I. VLPIANVS. *lib.* VIII. *ad Maſſurium Sabinum.*

C LEgatus municipalis ſi deſeruerit legationem: pœna adficietur extraordinaria, motus ordine, vt plerumque ſolet.

II. IDEM.

LEgatus contra rempublicam, cuius legatus eſt, per alium à principe quid poſtulare poteſt. Vtrum quis deſeruerit legationem, an ex neceſſaria cauſſa moram paſſus ſit, ordini patriæ ſuæ probare debet. Ceſſatio vnius legati ei, qui munus vt oportet obiit, nõ nocet. His, qui non gratuitā legationem ſuſceperunt, legatiuum ex forma reſtituitur.

III. AFRICANVS.

CVm quæritur, an in eū, qui in legatione ſit, actio dari debeat: non tam intereſt, vbi quis aut crediderit, aut

dari ſtipulatus ſit: quàm illud, an id actum ſit, vt legationis tempore ſolueretur. D

IIII. MARTIANVS.

SCiendum eſt, debitorem reipublicæ legatione fungi non poſſe: & ita diuus Pius Claudio Saturnino & Fauſtino reſcripſit. ſed & eos, quibus ius poſtulandi non eſt, legatione fungi non poſſe: & ideo in arenam miſſum non iure legatum eſſe, diui Seuerus & Antoninus reſcripſerũt.

Debitores autem fiſci non prohibentur legatione fungi. Si accuſatio alicuius publicè inſtituta ſit: non eſt cõpellendus accuſator ad eum legationem ſuſcipere, qui ſe amicum vel domeſticum dicit eius, qui accuſatur: & ita diui fratres Aemilio Rufo reſcripſerunt. Legati vicarios dare nõ alios poſſunt, niſi filios ſuos. Ordine vnuſquiſque munere legationis fungi cogitur: & non aliâs compellẽdus eſt munere legationis fungi, quàm ſi priores, qui in curiam electi ſunt, functi ſint. ſed ſi legatio de primoribus viris deſideret perſonas, & qui ordine vocantur, inferiores ſint: non obſeruandum ordinem, diuus Hadrianus ad Clazomenios reſcripſit. Præcipitur autem edicto diui Veſpaſiani omnibus ciuitatibus, ne plures, quàm ternos legatos mittant. E

V. SCAEVOLA.

LEgato tempus prodeſt, ex quo legatus creatus eſt, non ex quo Romam venit. ſed ſi non conſtat, legatus ſit, an non: Romæ prætor de hoc cognoſcit. F

VI. VLPIANVS.

FIlio propter patrem legationis vacatio ne concedatur, Imperator noſter cum patre Claudio Calliſto reſcripſit in hæc verba. quod deſideras, vt propter legationem patris tui à legatione tu vaces, in interuallis honorum, qui ſumptum habent, rectè obſeruatur: in impendiis legationum, quæ ſolo miniſterio obeuntur, diuerſa cauſſa eſt.

VII. PAPINIANVS.

FIlius decurio pro patre legationis officiũ ſuſcepit. ea res filium quò minus ordine legatus proficiſcatur, non excuſat. pater tamen biennij vacationem vindicare poterit: quia per filium legatione functus videtur.

VIII.

VIII. PAVLVS.

A Paulus reſpondit. eum, qui legatione functus eſt, intra tempora vacationis præfinita non oportere compelli rurſus ad defendendum publicũ negocium, etiam ſi de eadem cauſſa litigetur. Imperatores Antoninus & Seuerus Germano Syluano. Legatione functis biennij vacatio conceditur: nec intereſt, vtrum legatio in vrbe, an in prouincia agentibus nobis mandata ſit. Paulus reſpondit. eum, qui legatione fungitur, neque alienis, neque propriis ſe interponere debere. in qua cauſſa non videri eum quoque contineri, qui cũ amico ſuo prætore gratis cõſilium participat.

IX. IDEM.

Paulus reſpondit, de eo damno, quod legationis tem-B pore legatus paſſus ſit, poſſe eum etiam legationis tempore experiri.

X. IDEM.

Legatus antequam officio legationis functus ſit, in rem ſuam nihil agere poteſt: exceptis his, quæ ad iniuriam eius vel damnũ peracta ſunt. Si quis in munere legationis, antequam ad patriam reuerteretur, deceſſit: ſumptus, qui proficiſcenti ſunt dati, non reſtituuntur.

XI. IDEM.

Si abſenti iniuncta eſt legatio, eámque gratuitam ſuſcepit: poteſt quis & alium in legationem mittere. Qui legationis officio fungitur, licet ſuum negociũ curare non C poteſt: magnus tamen Antoninus permiſit ei pupilli nomine & inſtituere & defendere cauſſam: licet legationi, quam ſuſcepit, nondum renunciauerit: pręcipuè, cùm participem officij ipſius abſentem eſſe dicebat.

XII. SCAEVOLA.

Legatus creatus à patria ſua, legatione ſuſcepta, in vrbem Romam venit: & nondum perfecta legatione domum, quæ erat in ipſius ciuitate Nicopoli, emit. quæſitum eſt, an in ſenatuſconſultum inciderit, quo prohibentur legati ante perfectam legationem negociis, vel priuatis rebus obſtringi? Reſpondit, non videri teneri.

XIII. PAVLVS.

Vicarius alieni muneris voluntate ſua datus, ordine legationem ſuſcipere non admiſſa biennij præſcri-

ptione cogetur.

XIIII. VLPIANVS.

† *Quæ ſit legatio libera declarat Cic. li. 3. de legib.*

QVi libera legatione abeſt†, non videtur reipublicæ cauſſa abeſſe. hic enim non publici commodi cauſſa, ſed ſui abeſt. D

XV. MODESTINVS.

IS, qui legatione fungitur, libellum ſine permiſſu principis de aliis ſuis negociis dare non poteſt.

XVI. IDEM *lib.* VIII. *Regularum.*

EVndem plures legationes ſuſcipere prohibitum non eſt: ſi præterea & ſumptus & itineris compédium ſuadeat. Ante legationé ſuſceptam ſi cui negocium moueatur, etiam abſens defendi debet: ſuſcepta legatione, nó niſi iniuncto munere fungatur. E

XVII. POMPONIVS.

SI quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra ius gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur: quia ſancti habentur legati. & ideo ſi legati apud nos eſſent gentis alicuius, cùm bellum eis indictum ſit: reſpóſum eſt liberos eos manere. id enim iurigentium conueniens eſſe. itaque eum, qui legatum pulſaſſet, Quintus Mutius dedi hoſtibus, quorum erant legati, vtilius eſſe ſolitus eſt reſpondere. qué hoſtes ſi non recepiſſent: quæſitum eſt, an ciuis Romanus remaneret: quibuſdam exiſtimantibus manere, aliis contrà: quia quem ſemel populus iuſſiſſet dedi, ex ciuitate expuliſſe videretur, ſicut faceret cùm aqua & igni interdiceret. in qua F ſententia videtur Publius Mutius fuiſſe. id autem maximè quæſitum eſt in Hoſtilio Mancino, quem Numantini ſibi deditum non acceperunt: de quo tamen lex poſtea lata eſt, vt eſſet ciuis Romanus, & præturam quoque geſſiſſe dicitur.

DE ADMINISTRATIONE RERVM *ad ciuitates pertinentium.* Tit. VIII.

VLPIANVS.

QVod ad certam ſpeciem ciuitatis relinquitur, in alios vſus conuertere non licet.

II. IDEM.

NOn vtique de exemplo poſterioris locationis

tionis

tionis præteritarum conductionum, quæ ſuam legem habuerunt, rationem iniri oportet. Quod quis ſuo nomine
A exercere prohibetur, id neque per ſubiectam perſonam agere debet. & ideo ſi decurio ſubiectis aliorum nominib' prædia publica colat, quæ decurionibus conducere non licet, ſecundum legem vſurpata reuocentur. Quod de frumētaria ratione in alium vſum conuerſum eſt, ſuæ cauſſæ cum incremento debito reſtituetur. ideoque & ſi contra abſentem pronunciatum eſt, inanis eſt querela. ratio tamen adminiſtrationis ſecundum fidem acceptorum & datorum ponitur. Frumentariæ pecuniæ debitor ſuo nomine quàm primũ ſoluat. neceſſaria enim omnibus rebus publicis frumentaria pecunia moram ſolutionis accipere non
B debet: ſed debitores, quos ex eadem cauſſa habent, ad ſolutionem per præſidem prouinciæ compellantur. Ad frumenti comparationem pecuniam datam reſtitui ciuitati, non compenſari in erogata debet. ſin autem frumentaria pecunia ad alios vſus, quàm quibus deſtinata eſt, conuerſa fuerit, veluti in opus balneorum publicorum: licet ex bona fide datum probatur: compenſari quidem frumentariæ pecuniæ non oportet, ſolui autem à curatore reipublicæ iubetur. Si indemnitas debiti frumētariæ pecuniæ cum ſuis vſuris ſit: immodicæ & illicitæ computationis modus non adhibetur, id eſt, ne commodorum commoda & vſuræ vſurarum incremētũ faciant Grani æſtimatio-
C nem per iniuriam poſt emptionem ablati, quæ rationibus publicis refertur, curator reipublicæ domino reſtitui iubeat. Si eo tempore, quo eſt nominatus, idoneus poſtea lapſus facultatibus, damnum debitis reipublicæ dederit: quia fortuitos caſus nullum humanum conſilium prouidere poteſt, curator hoc nomine nihil præſtare debet.

Ius reipublicæ pacto mutari non poteſt, quò minus magiſtratus collegæ quoque nomine conueniatur in his ſpeciebus, in quibus id fieri iure permiſſum eſt. actio autem, quæ propter ea in collegam decerni ſolet, ei, qui pro altero dependit, ex æquitate competit: & quod depenſum pro collega in magiſtratu probabitur, ſolui & ab hæredibus eius præſes prouinciæ iubebit. Cõductore perficiendi operis punito, fideiuſſor, qui pro eo interuenerat, idem opus

exſtruendum

exſtruendum alij locauerat. nec à ſecundo redemptore opere perfecto: vſurarum præſtationem hæres fideiuſſoris recuſare non debet: cùm & prior cauſſa in bonæ fidei contractum in vniuerſum fideiuſſorem obligauerit, & poſterior locatio (quia ſuum periculum agnouerit) ſolidæ præſtationi reipublicæ eum ſubſtituerit. Qui fideiuſſerunt pro conductore vectigalis, in vniuerſam conductionem, in vſuras quoque iure conueniuntur: niſi propriè quid in perſona eorum verbis obligationis expreſſum eſt. ſed ſi in locatione fundorum pro ſterilitate temporis boni viri arbitratu in ſoluenda penſione cuiuſque anni pacto comprehenſum eſt: explorata lege conductionis, fides bona ſequenda eſt. D

III. PAPINIANVS.

CVratores communis officij diuiſa pecunia, quam omnibus in ſolidum publicè dari placuit, periculo vice mutua non liberantur. VLPIANVS. prior tamen exéplo tutorum conueniendus eſt is, qui geſſit. Prædium publicũ in annos quinque idonea cautione non exacta curator reipublicæ locauit. cæteris annis colonus ſi reliqua traxerit, & de fructibus prædij mercedes adſeruari non potuerunt: ſucceſſor eius, qui locauit, tenebitur. idem in vectigalibus non ita pridem conſtitutum eſt, vt ſui temporis ſinguli periculum præſtarent. In eum, qui adminiſtrationis tempore creditoribus reipublicæ nouatione facta pecuniam cauit, poſt depoſitum officium actionem denegari non oportet. diuerſa eſt cauſſa eius, qui ſolui cõſtituit. ſimilis etenim videtur ei, qui publicè vẽdidit, aut locauit. Filiúm pro patre curatore reipublicę creato cauere cogi non oportet. nec mutat, quod in eum pater emancipatum, priuſquàm curator crearetur, partem bonorũ ſuorum donationis cauſſa contulit. Pro magiſtratu fideiuſſor interrogatus, pignora quoque ſpecialiter dedit. in eum caſum pignora videntur data, quo rectè cõuenitur: videlicet poſtquam res ab eo ſeruari non potuerit, pro quo interceſſit. E F

IIII. VALENS.

LEgatam municipio pecuniam in aliam rem, quàm defunctus voluit, cõuertere citra principis authoritatem non licet. & ideo ſiue vnum opus fieri iuſſit, quod Falcidię legis

legis interuentu fieri non poteſt: permittitur ſummam, quę
A eo nomine debetur, in id, quod maximè neceſſarium reipublicæ videatur, cõuertere. ſiue plures ſummæ in plura opera legantur, & legis Falcidiæ interuentu, quod relinquitur omnium operum exſtructioni nõ ſufficit: permittitur in vnum opus, quod ciuitas velit, erogari. Sed municipio pecuniam legatam, vt ex reditu eius venatio aut ſpectacula edantur, ſenatus in eam cauſſam erogari vetuit: & pecunia eò legata, in id, quod maximè neceſſarium municipibus videatur, conferri permittitur: vt in eo munificentia eius, qui legauit, inſcriptione notetur.

V. PAVLVS.

B Decuriones precio viliore frumentum, quod annonæ temporalis eſt, ſuæ patriæ præſtare non ſunt cogendi. Niſi ad nouum opus pecunia ſpecialiter legata ſit, vetera ex hac reficienda ſunt.

VI. IDEM.

Magiſtratus reipublicæ non dolum ſolummodo, ſed & latam neglig ẽtiam, & hoc amplius etiam diligentiam debent.

VII. PAPINIANVS.

Filiusfamiliâs volente patre magiſtratum geſſerat. Iulianus exiſtimabat, in ſolidum patrem teneri in id, quod eius nomine reipublicæ abeſſet.

VIII. MODESTINVS.

C Calcularij erroris retractatio etiam poſt decennij aut vicennij tempora admittetur. ſed ſi gratioſè expunctæ dicentur: non retractabuntur.

IX. PAPYRIVS IVSTVS.

Imperator Antoninus & Verus reſcripſerunt: pecuniæ, quæ apud curatores remanſit, vſuras exigendas. eius verò, quæ à redemptoribus operum exigi non poteſt: ſortis dumtaxat periculum ad curatores pertinere. Item reſcripſerunt, operum periculum ad hæredes etiam curatorum pertinere. Item reſcripſerunt, agros reipublicæ retrahere curatorem ciuitatis debere, licet à bona fide emptorib⁹ poſſideãtur, cũ poſſint ad auctores ſuos recurrere. Imperatores Verus & Antoninus reſcripſerũt, operũ exactionẽ ſine cautione nõ oportere cõmitti. Itẽ reſcripſerũt: curatores,

ratores, ſi negligenter in diſtrahendis bonis ſe geſſerint, in ſimplum teneri. ſi per fraudem: in duplum, nec ad hæredes eorum pœnam deſcendere. Item reſcripſerunt, pecuniam ad annonam deſtinatam diſtractis rebus curatorem exigere debere. Item reſcripſerũt, ſitonas indemnes eſſe oportere, qui non ſegniter officio ſuo functi eſſent, ſecundum literas Hadriani. Item reſcripſerunt: à curatore kalendarij cautionem exigi nō debere, cū à pręſide ex inquiſitione eligatur. Item reſcripſerunt: curatorem etiā nomine collegæ teneri, ſi interuenire & prohibere eum oportuit. Item reſcripſerũt: nominum, quæ deteriora facta ſunt tempore curationis, periculum ad ipſum pertinere. quæ verò antè, quàm curator fieret, idonea non erant: æquum videri, periculum ad eum non pertinere. Imperator Verus & Antoninus reſcripſerunt: eum, qui pecuniam publicam magiſtratus ſui tempore, & poſt nō pauco tēpore detinuerat, vſuras etiam præſtare debere: niſi quid allegare poſſit, qua de cauſſa tardius intulerit: D E

DE DECRETIS AB ORDINE *faciendis.* Tit. IX.

I. VLPIANVS.

MEdicorum intra numerum præfinitum conſtituendorum arbitrium non præſidi prouinciæ commiſſum eſt, ſed ordini, & poſſeſſoribus cuiuſque ciuitatis: vt certi de probitate morum, & peritia artis, eligant ipſi, quibus ſe liberoſque ſuos in ægritudine corporum committant. F

II. MARTIANVS.

ILli decreta, quæ non legitimo numero decurionū coacto facta ſunt, non valent.

III. VLPIANVS.

LEge autem municipali cauetur, vt ordo non aliter habeatur, quàm duabus partibus adhibitis.

IIII. IDEM.

AMbitioſa decreta decurionum reſcindi debent: ſiue aliquem debitorem dimiſerint, ſiue largiti ſint. proinde (vt ſolēt) ſiue decreuerint de publico alicui vel prędia, vel ædes, vel certam quantitatem præſtari: nihil valebit hu-

bit huiuſmodi decretum. ſed & ſi ſalarium alicui decuriones decreuerint: decretum id nonnunquam vllius erit
A momenti: vtputa ſi ob liberalem artem fuerit cõſtitutum, vel ob medicinã. ob has enim cauſſas licet cõſtitui ſalaria.

V. CALLISTRATVS.

QVod ſemel ordo decreuit, non oprtere reſcindi, diuus Hadrianus Nicomedenſibus reſcripſit: niſi ex cauſſa, id eſt ſi ad publicam vtilitatem reſpiciat reſciſſio prioris decreti.

VI. SCAEVOLA.

MVnicipali lege ita cautum erat. ἐάν τις ἔξω τοῦ συνεδρίου δικάσηται, τοῦ τε συνεδρίου εἰργέσθω, καὶ προσαποτιννύτω δραχμας χιλΐας. quæſitum eſt. an pœnã ſu-
B ſtinere debeat, qui ignorans aduerſus decretum fecit? Reſpondit. huiuſmodi pœnas aduerſus ſcientes paratas eſſe.

DE OPERIBVS PVBLICIS.

Tit. X.

I. PAPINIANVS.

CVrator operum creatus, præſcriptione motus ab excuſatione perferenda, ſicuti ceſſationis nomine, in qua quoad vixit, moratus eſt, hæredes ſuos obligatos relinquit: ita temporis, quod poſt mortẽ eius ceſſit, nullo onere eos obſtrinxit. Curam operis aquæductus in alio iam mu-
C nere cõſtitutus poſtea ſuſceperat. præpoſterè viſus eſt poſſe exonerari priore munere, vtriſque iam implicitus: quando ſi alterum tantum ſuſtinere eum oportuiſſet, antè probabilius impetraſſet propter prius munus à ſequente excuſationem.

II. IDEM.

QVi liberalitate, non neceſſitate debiti reditus ſuos interim ad opera finienda conceſſit: munificentiæ ſuæ fructum de inſcriptione nominis ſui operibus, ſi qua fecerit, capere per inuidiam non prohibetur.

Curatores operum cũ redemptoribus negociũ habẽt: reſpublica autem cũ his, quos efficiendo operi præſtituit. quatenus ergo, & quis, & cui obſtrictus ſit, æſtimatio præſidis prouinciæ eſt. Ne eius nomine, cuius liberalitate opus

opus exſtructum eſt,eraſo, aliorum nomina inſcribantur, & propterea reuocentur ſimiles ciuium in patrias liberalitates: præſes prouinciæ authoritatem ſuam interponet. D

III. MARCELLVS.

OPus nouum priuato etiam ſine principis authoritate facere licet:præterquam ſi ad æmulationem alteri' ciuitatis pertineat, vel materiam ſeditionis præbeat, vel circum theatrum vel amphitheatrũ ſit. publico verò ſumptu opus nouum ſine principis authoritate fieri non licere, conſtitutionibus declaratur. inſcribi autem nomen operi publico alterius, quàm principis, aut eius, cuius pecunia id opus factum ſit, non licet.

IIII. MODESTINVS.

NEc præſidis quidem nomen licebit ſuperſcribere. E

V. VLPIANVS.

SI legatum vel fideicõmiſſum fuerit ad opus relictum: vſuræ quæ & quando incipiant deberi, reſcripto diui Pij ita continetur. ſi quidem dies nõ ſit ab his, qui ſtatuas vel imagines ponendas legauerint, præfinitus: à præſide prouinciæ tempus ſtatuendum eſt. & niſi poſuerint hæredes, vſuras leuiores intra ſex menſes: ſi minus, ſemiſſes vſuras reipublicæ pendant. ſi verò dies dictus eſt: pecuniã intra diem deponant. ſi aut non inuenire ſe ſtatuam dixerint, aut de loco controuerſiam fecerint: ſemiſſes protinus pendant. Fines publicos à priuatis detineri non oportet. Curabit igĩ præſes prouinciæ, ſi qui publici ſunt, F à priuatis ſeparare, & publicos potius reditus augere. ſi qua loca publica vel ædificia in vſus priuatorum inuenerit: æſtimare, vtrúmne vindicãda in publicum ſint, an vectigal ſatius ſit imponi: & quod vtilius eſſe reipublicę intellexerit, ſequi.

VI. MODESTINVS.

DE operibus, quæ in muris, vel portis, vel rebus publicis fiunt, aut ſi muri exſtruãtur, diuus Marcus reſcripſit præſidem aditum conſulere principem debere.

VII. CALLISTRATVS.

PEcuniam, quę in opera noua legata eſt, potius in tutelam eorum operum, quę ſunt, conuertendam, quàm ad inchoandum opus erogandam, diuus Pius reſcripſit: ſcilicet ſi

cēt ſi ſatis operum ciuitas habeat, & non facilè ad reficiē-
A da ea pecunia inneniatur. Si quis opus ab alio factum adornare marmoribus, vel alio quo modo ex volūtate populi facturum ſe pollicitus ſit: nominis proprij titulo ſcribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera feciſſent, id fieri debere, ſenatus cenſuit. quod ſi priuati in opera, quæ publica pecunia fiāt, aliquam de ſuo adiecerint ſummam: ita titulo inſcriptionis vti eos debere, iiſdem mandatis cauetur, vt quantam ſummam contulerint in id opus, inſcribant.

DE NVNDINIS. Tit. XI.

I. MODESTINVS.

B Nundinis impetratis à principe, nō vtendo, qui meruit, decennij tempore vſum amittit.

II. CALLISTRATVS.

SI quis ipſos cultores agrorum vel piſcatores deferre vtenſilia in ciuitatem iuſſerit, vt ea ipſi diſtrahant: deſtituetur annonæ præbitio, cū auocentur ab opere ruſtici. quare confeſtim, vbi detulerint mercem, tradere eam, & ad opera ſua reuerti debent. denique ſummæ prudētiæ & authoritatis apud Græcos Plato, cum inſtitueret, quemadmodum ciuitas bene beateque habitari poſſet, in primis hos negociatores neceſſarios
C dixit. ſic enim libro ſecundo πολιτείας ait. Δεῖ γὰρ πλειόνων ἄρα γεωργῶν τε, καὶ τῶν ἄλλων δημιουργῶν. καὶ δὴ καὶ τῶν ἄλλων διακονούντων, τῶν τε εἰσαξόντων ἕκαστα καὶ ἐξαξόντων. οὗτοι δέ εἰσιν ἔμποροι. Κομίσας δ᾽ ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγοράν τι, ὧν ποιεῖ, ἤ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν, ἐὰν μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἥκῃ τοῖς δεομένοις τὰ παρ᾽ αὐτοῦ ἀνταλλάξασθαι: ἀργήσει τῆς αὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος ἐν τῇ ἀγορᾷ; οὐδαμῶς. ἀλλ᾽ εἰσὶν οἱ τοῦτο ὁρῶντες, ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσι ταύτην.

DE POLLICITATIONIBVS. Tit. XII.

I. VLPIANVS.

Si polli-

SI pollicitus quis fuerit reipublicæ opus ſe facturum, vel pecuniam daturum : in vſuras non conuenietur. ſed ſi moram cœperit facere: vſuræ accedent, vt Imperator noſter cũ diuo patre ſuo reſcripſit. Non ſemper autẽ obligari eum, qui pollicitus eſt, ſciẽdum eſt. ſed ſi quidem ob honorem promiſerit decretum ſibi, vel decernẽdum, vel ob aliam iuſtã cauſſam: tenebitur ex pollicitatione. ſi verò ſine cauſſa promiſerit: non erit obligatus: & ita multis conſtitutionibus, & veteribus, & nouis continetur. Itẽ ſi ſine cauſſa promiſerit, cœperit tamen facere: obligatus eſt, qui cœperit. Cœpiſſe ſic accipimus, ſi fundamenta iecit, vel locum purgauit. ſed & ſi locus illi petenti deſtinatus eſt: magis eſt, vt cœpiſſe videatur. Item ſi apparatũ, ſiue impenſam in publico poſuit. ſed ſi nõ ipſe cœpit, ſed cũ certam pecuniam promiſiſſet ad opus reipublicę, contemplatione pecuniæ cœpit opus facere: tenebitur, quaſi cœpto opere. Denique cũ columnas quidam promiſiſſet, Imperator noſter cũ diuo patre ſuo ita reſcripſit. qui non ex cauſſa pecuniam reipublicæ pollicentur, liberalitatem perficere non coguntur. ſed ſi columnas Citienſibus promiſiſti, & opus ea ratione ſumptibus ciuitatis, vel priuatorum inchoatum eſt: deſeri: quod cœptum eſt, non oportet. Si quis opus, quod perfecit, adſignauerit. deinde id fortuito caſu aliquod paſſum ſit periculum: ad eum, qui fecit, non pertinere, Imperator noſter reſcripſit.

D E F

II. IDEM.

SI quis rem aliquam vouerit : voto obligatur. quæ res perſonam vouentis, non rem, quæ vouetur, obligat. res enim, quæ vouetur, ſoluta quidem liberat vota : ipſa verò ſacra non efficitur. Voto autem patresfamiliarum obligãtur, puberes, ſui iuris. filius enim familiâs vel ſeruus ſine patris dominiúe authoritate voto non obligantur. Si decimam quis bonorum vouit : decima non prius eſſe in bonis deſiit, quàm fuerit ſeparata. & ſi fortè qui decimam vouit, deceſſerit ante ſepoſitionem: hæres ipſius hæreditario nomine decimæ obſtrictus eſt. voti enim obligationem ad hæredem tranſire conſtat.

III. IDEM.

Pactum

PActum eſt duorum conſenſus atque conuentio. pollicitatio verò offerẽtis ſolius promiſſum. & ideo illud
A eſt cõſtitutum, vt ſi ob honorem pollicitatio fuerit facta: quaſi debitum exigatur. ſed cœptum opus, licet nõ ob honorem promiſſum, perficere promiſſor cogetur, & eſt cõſtitutum. Si quis poſtquàm ex pollicitatione tradiderat rem municipibus, vindicare velit: repellendus eſt à petitione. æquiſſimum enim eſt huiuſmodi voluntates in ciuitates collatas pœnitentia non reuocari. ſed & ſi deſierint municipes poſſidere: dicendum erit actionem eis concedendam.

IIII. MARTIANVS.

PRopter incẽdium, vel terræmotum, vel aliquam ruinam, quæ reipublicæ contigit, ſi quis promiſerit, te-
B netur.

V. VLPIANVS.

CHaridemo reſpondit. ex epiſtola, quã muneris edẽdi gratia abſens quis emiſit, compelli eum ad editionem non poſſe.

VI. IDEM.

TOties locũ habet deminutio pollicitationis in perſona hæredis, quoties non eſt pollicitatio ob honorem facta. cæterũ ſi ob honorem facta ſit: æris alieni loco habetur, & in hæredum perſona non minuitur. Si quis pecuniam ob honorem promiſerit, cœperitque ſoluere:
C eum debere quaſi cœpto opere, Imperator noſter reſcripſit. Non tantum maſculos, ſed etiam fœminas, ſi quid ob honorẽ pollicitatæ ſunt, debere implere ſciẽdum eſt: & ita reſcripto Imperatoris noſtri & diui patris eius continetur. Si cui reſpublica neceſſitatem impoſuerit ſtatuarum principi ponendarum: qui non promiſit, non eſſe neceſſe ei obtemperare, reſcriptis Imperatoris noſtri & diui patris eius continetur.

VII. PAVLVS.

OB caſum, quem ciuitas paſſa eſt, ſi quis promiſerit ſe quid facturũ: & ſi non inchoauerit, omnimodo tenetur, vt diuus Seuerus Diogeni reſcripſit.

VIII. IDEM.

DE pollicitationibus in ciuitatem factis iudicum co-

gnitionem eſſe, diui fratres Flauio Celſo in hæc verba reſcripſerũt. probè faciet Statius Rufinus, ſi opus proſcenij, quod ſe Gabinis exſtructurum promiſit, quod tandem aggreſſus fuerat, perficiat. nam & ſi aduerſa fortuna vſus, in triennium à præfecto vrbi relegatus eſt: tamen gratiam muneris, quod ſponte obtulit, minuere non debet: cùm & abſens per amicum perficere op' iſtud poſſit. quod ſi detrectat: actores conſtituti, qui legitimè pro ciuitate agere poſſint, nomine publico adire aduerſus eum iudices poterunt: qui cũ primum potuerint, priuſquàm in exſilium proficiſcatur, cognoſcent. & ſi opus perfici ab eodem debere conſtituerint: obedire eum reipublicæ ob hanc cauſſam iubebunt, aut prohibebunt diſtrahi fundum, quem in territorio Gabinorum habet. E

IX. MODESTINVS.

EX pollicitatione, quam quis ob honorem apud rempublicam fecit, ipſum quidem omni modo inſolidum teneri: hæredem verò eius, ob honorem quidẽ facta promiſſione, inſolidũ. ob id verò, quod opus promiſſum cœptum eſt, ſi bona liberalitati ſoluendæ non fuerint: extraneum hæredem in quintam partem patrimonij defuncti, liberos in decimam teneri, diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. ſed & ipſum donatorem pauperem factum, ex promiſſione operis cœpti, quintam partem patrimonij ſui debere, diuus Pius conſtituit.

X. IDEM. F

SEpticia certamen patriæ ſuę pollicendo, ſub hac conditione pollicita eſt, vti ſors apud eam remaneret, & ipſa vſuras ſemiſſales ad præmia certãtium exſolueret in hæc verba. φιλοτιμοῦμαι καὶ καθιερῶ ἀγῶνα τετραετηρικὸν ἀπὸ μυριάδων τριῶν τῶν τοῦ κεφαλαίου, αὐτὴ κατέχουσα ἀργύριον, καὶ ἀσφαλιζομένη παρὰ τοῖς δεκαπρώτοις ἀξιοχρέως ὑπὲρ τοῦ τελεῖν τὸν ἐξ ἔθους τριῶν μυριάδων τόκον: ἀγωνοθετοῦντος καὶ προκαθεζομένου τοῦ ἀνδρός μου, ἐπαῦθις δὲ τῶν ἐξ ἐμοῦ γεννηθησομένων τέκνων. χωρήσει δὲ ὁ τόκος εἰς τὰ ἆθλα τῶν θυμελικῶν, καθὼς ἐφ' ἑκάστου ἀθλήματος ἡ βουλὴ ὁρίσῃ. quæro, an poſſint iniuriam pati filij Septiciæ, quò minus ipſi præſiderent certamini ſecundum verba cõditionemq́ue pollicitationis? Herennius Modeſtinus

ſtinus reſpondit.quo caſu certaminis editio licita eſt,for-
A mam pollicitationi datam ſeruandam eſſe.

XI. IDEM.

SI quis ob honorem,vel ſacerdotium pecuniam promiſerit,& antequàm honorem vel magiſtratum ineat,decedat:non oportere hæredes eius conueniri in pecuniam, quam is ob honorem vel magiſtratum promiſerat,principalibus conſtitutionibus cauetur : niſi fortè ab eo , vel ab ipſa republica,eo viuo opus fuerit inchoatum.

XII. IDEM.

IN priuatis operibus,inuitis his,qui fecerunt, ſtatuas aliis ponere non poſſumus,vt reſcripto diui Seueri cõtinetur. Cũ quidã,ne honoribus fungeretur, opus pro-
B miſiſſet: honores ſubire cogendum , quàm operis inſtructionem,diuus Antoninus reſcripſit.

XIII. PAPYRIVS.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti reſcripſerũt: opera exſtruere debere eos , qui pro honore polliciti ſunt,non pecunias pro his inferre cogi. Item reſcripſerunt,conditiones donationibus adpoſitas,quæ in rem publicam fiunt,ita demum ratas eſſe, ſi vtilitatis publicæ intereſt.quod ſi damnoſæ ſunt: id obſeruari non debere . & ideo non obſeruandum eſſe , quod defunctus certa ſumma legata vetuit vectigal exerceri . eſſe enim tolerabilia, quæ vetus conſuetudo comprobat.

C XIIII. POMPONIVS.

SI quis ſui alieniúe honoris cauſſa opus facturum ſe in aliqua ciuitate promiſerit : ad perficiendum tam ipſe, quàm hæres eius ex conſtitutione diui Traiani obligatus eſt.ſed ſi quis ob honorem opus facturum ſe in ciuitate aliqua promiſerit , atque inchoauerit , & priuſquàm perficeret,deceſſerit:hæres eius extraneus quidem neceſſe habet aut perficere id, aut partem quintam patrimonij relicti ſibi ab eo,qui id opus facere inſtituerat (ſi ita malit)ciuitati,in qua id opus fieri cœptum eſt, dare. is autem, qui ex numero liberorum eſt,ſi hæres exſtitit:nõ quintæ partis,ſed decimæ concedendæ neceſſitate adficitur. & hæc diuus Antoninus conſtituit.

XV. VLPIANVS.

INter liberos nepotem quoque ex filia contineri, diuus Pius reſcripſit. D

DE EXTRAORDINARIIS COgnitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur. Tit. XIII.

I. VLPIANVS.

PRæſes prouinciæ de mercedibus ius dicere ſolet: ſed præceptoribus tantum ſtudiorum liberalium. Liberalia autem ſtudia accipimus, quæ Græci ἐλευθέρια μαθήματα appellant. rhetores continebuntur, grammatici, geometræ. Medicorum quoque eadem cauſſa eſt, quæ & profeſſorum, niſi quod iuſtior: cũ hi ſalutis hominum agant, illi ſtudiorum curã. E & ideo his quoque extra ordinem ius dici debet. Sed & obſtetricem audiunt: quæ vtique medicinam exhibere videtur. Medicos fortaſſis quis accipiet etiam eos, qui alicuius partis corporis, vel certi doloris ſanitatem pollicentur: vtputa ſi auricularius, ſi fiſtulæ, vel dentium. non tamen ſi incantauit, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo *impoſtorũ vtar) exorcizauit, non ſunt iſta medicinæ genera: tametſi ſint, qui hos ſibi profuiſſe cũ prædicatione adfirment. An & philoſophi profeſſorum numero ſint? & non putem: non quia non religioſa res eſt: ſed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam operam ſpernere. Proinde ne iuris quidem ciuilis profeſſoribus ius dicent. F eſt enim quidem res ſanctiſſima ciuilis ſapientia: ſed quæ precio numario non ſit æſtimanda, nec dehoneſtanda, dum in iudicio honor petitur, qui ingreſſu ſacramenti offerri debuit. quædam enim tametſi honeſtè accipiantur, inhoneſtè tamen petuntur. Ludi quoque literarij magiſtris, licet non ſint profeſſores, tamen vſurpatum eſt, vt his quoq; ius dicatur: tametſi librariis, & notariis, & calculatoribus, ſiue tabulariis ſed & cæterarum artium opificibus ſiue artificibus, quæ ſunt extra literas vel notas poſitæ, nequaquam extra ordinem ius dicere præſes debebit. Sed & ſi comites ſalarium petent, idem iuris eſt, quod in profeſſoribus placet. ſed & aduerſus omnes ipſos cognoſcere præſes debet. qui autem aduerſus aduocatos adeantur,

*Malè ergo Politianus corrupit in poſterum.

adeantur,diui fratres reſcripſerunt. In honorariis aduo-
A catorũ ita verſari iudex debet,vt pro modo litis, proque
aduocati facundia,& fori conſuetudine,& iudicij, in quo
erat acturus,æſtimationem adhibeat: dummodo licitũ ho-
norarium quantitas nõ egrediatur.ita enim reſcripto Im-
peratoris noſtri & patris eius continetur, cuius verba ita
ſe habent.Si Iulius Maternus,quem patronum cauſſæ tuæ
eſſe voluiſti, fidem ſuſceptam exhibere paratus eſt : eam
dumtaxat pecuniam, quæ modum legitimum egreſſa eſt,
repetere debes. Aduocatos accipere debemus omnes
omnino,qui cauſſis agendis quoquo ſtudio operantur. nõ
tamen qui pro tractatu non adfuturi cauſſis accipere quid
ſolent,aduocatorum numero erunt. Si cui cautũ eſt ho-
B norarium,vel ſi quis de lite pactus eſt: videamus,an pete-
re poſſit. & quidem de pactis ita reſcriptum eſt ab Impe-
ratore noſtro & diuo patre eius. Litis cauſſa malo more
pecuniam tibi promiſſam ipſe quoque profiteris.Sed hoc
ita eſt,ſi ſuſpenſa lite ſocietatem futuri emolumenti cau-
tio pollicetur. ſi verò poſt cauſſam actam cauta eſt honõ-
raria ſumma:peti poterit vſque ad probabilem quãtitatẽ.
Et ſi nomine palmarij cautum ſit:ſic tamen, vt compu-
tetur id,quod datum eſt,cũ eo, quod debetur: neutrumq;
compoſitum licitam quantitatem excedat. Licita autem
quantitas intelligitur pro ſingulis cauſſis vſque ad centũ
aureos. Diuus Seuerus ab hæredibus aduocati eo mor-
C tuo prohibuit mercedem repeti, quia per ipſum non ſte-
terat, quò minus cauſſam ageret. Ad nutricia quoque
officium præſidis vel prætoris deuenit. namque & nutri-
ces ob alimoniam infantium apud præſides,quod ſibi de-
betur,petunt. Sed nutricia eouſque producemus, quoad
infantes vberibus aluntur. cæterũ poſt hæc ceſſant partes
prætoris vel præſidis. Hæc omnia ſi apud præſides pe-
tantur,videamus, an de mutuis petitionibus poſſunt præ-
ſides cognoſcere.& putem,debere admitti.

II. IDEM.

DE vſu aquæ,deque riuis nouis inciuiliter inſtitutis,
item de equis alienis à ſciente poſſeſſis, fœtuque
earum, & de damno dato per immiſſos in prædium ſuum
vniuerſos homines eos, qui in plurium prædia diſtribui

debuerunt(ſi modò id non ex authoritate eius, qui iubere potuerit, factum eſt) præſidem prouinciæ doceri oportere reſponſum eſt, vt is ſecundum rei æquitatem & iuriſdictionis ordinem conuenientem formam rei det. D

III. IDEM.

MEdicus, cui curandos ſuos oculos, qui eis laborabat, commiſerat: periculum admittendorum eorum per aduerſa medicamenta inferẽdo compulit, vt ei poſſeſſiones ſuas contra bonam fidem æger venderet. inciuile factum præſes prouinciæ coërceat, remq́ue reſtitui iubeat.

Licet aduocatus non poßit adimplere aduocationem propter caſum fortuitum in eius perſonam contingentem: tamen totum ſalariũ debet conſequi. Bar.

IIII. PAVLVS.

DIuus Antoninus Pius reſcripſit, iuris ſtudioſos, qui ſalaria petant, hæc exigere poſſe. E

V. CALLISTRATVS.

COgnitionum numerus, cũ ex variis cauſſis deſcendat, in genera diuidi facilè non poteſt, niſi ſummatim diuidatur. numerus ergo cognitionum in quatuor ferè genera diuidi poteſt. aut enim de honoribus ſiue muneribus gerendis agitur, aut de pecuniaria re diſceptatur, aut de exiſtimatione alicuius cognoſcitur, aut de capitali crimine quæritur. Exiſtimatio eſt dignitatis illæſæ ſtatus legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto noſtro authoritate legum aut minuitur, aut conſumitur. Minuitur exiſtimatio, quoties manẽte libertate circa ſtatum dignitatis pœna plectimur: ſicuti cũ relegatur quis, vel cũ ordine mouetur, vel cũ prohibetur honoribus publicis fungi, vel cũ plebeius fuſtibus cæditur, vel in opus publicũ datur, vel cũ in eam cauſſam quis incidit, quæ edicto perpetuo inter infamiæ cauſſas numeratur. Conſumitur verò, quoties magna capitis deminutio interuenit, id eſt cũ libertas adimitur: veluti cũ aqua & igni interdicitur, quod in perſona deportatorum euenit: vel cũ plebeius in opus metalli, vel in metallũ datur. nihil enim refert, nec diuerſa pœna eſt operis & metalli: niſi quod refugæ operis nõ morte, ſed pœnæ metalli ſubiiciuntur. F

VI. CAIVS *lib. III. rerum quotidianarum.*

Si iudex

SI iudex litem ſuam fecerit: non propriè ex maleficio obligatus videtur. ſed quia nec ex contractu obligatus A eſt, & vtique peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo videtur quaſi ex maleficio teneri in factum actione, & in quantum de ea æquum religioni iudicãtis viſum fuerit, pœnam ſuſtinebit. *Cap. 4. de obliga. & act.*

DE PROXENETIS. Tit. XIIII.

I. VLPIANVS.

PRoxenetica iure licito petuntur.

II. IDEM. *lib.* XXXI. *ad edictum.*

B SI pxeneta interuenerit faciendi nominis† (vt multi ſolent) videamus, an poſſit quaſi mãdator teneri. & nõ puto teneri: quia hic mõſtrat magis nomen quàm mandat, tametſi laudat nomẽ. idẽ dico, & ſi aliquid philanthropij nomine acceperit, nec ex locato & conducto erit actio. planè ſi dolo & calliditate creditorem circumuenerit: de dolo actio tenebitur.

† ſubaudi tur elegãter, gratia

III. IDEM.

DE proxenetico (quanquam eſt ſordidum) ſolẽt pręſides cognoſcere: ſic tamen, vt & in his modus eſſe debeat & quantitatis, & negocij, in quo operula iſta defuncti ſunt, & miniſterium quale quale accommodauerũt. Facilius quod Græci ἑρμηνευτικὸν appellant, peti apud eos
C poterit: ſi quis forte conditionis, vel amicitiæ, vel adſeſſuræ, vel cuius alterius huiuſmodi proxeneta fuerit. Sunt enim huiuſmodi hominum in tam magna ciuitate officinę. eſt enim proxenetarum modus, qui emptionibus, & venditionibus, commerciis, contractibus licitis vtiles non adeo improbabili more ſe exhibent.

DE CENSIBVS. Tit. XV.

I. VLPIANVS.

SCiendũ eſt eſſe quaſdã colonias iuris Italici: vt eſt in Syria Phœnice ſplẽdidiſſima Tyriorum colonia, vnde mihi origo eſt, nobilis regionibus, ſerie ſæculorũ antiquiſſima, armipotẽs, fœderiſq́;, quod cũ Romanis pcuſſit, tenaciſſima. huic

enim diuus Seuerus & Imperator noſter ob egregiã rem publicã, inque imperium Romanum inſignem fidem Italicum ius dedit. ſed & Berytiẽſis colonia eſt in eadem prouincia Auguſti beneficiis gratioſa, & (vt diuus Hadrianus in quadam oratione ait) Auguſtiana colonia dicta, quæ ius Italicum habet. eſt & Heliupolitana, quæ à diuo Seuero per belli ciuilis occaſionem Italicæ coloniæ rem publicã accepit. eſt & Laodicena colonia in Syria Cœle, cui diuus Seuerus ius Italicum ob belli ciuilis merita conceſſit. Ptolomæenſium enim colonia, quæ inter Phœnicem & Palæſtinam ſita eſt, nihil pręter nomen coloniæ habet. ſed & Miſenæ ciuitati Phœnicæ Imperator noſter ius coloniæ dedit, iuriſque Italici eam fecit. eſt & Palmyrena ciuitas in prouincia Phœnice propè Barbaricas gentes & nationes collocata. In Palæſtina duæ ſunt coloniæ, Cæſarienſis & Aelia Capitolina: ſed neutra ius Italicum habet. diuus quoque Seuerus in Sebaſtenam ciuitatem coloniam deduxit. Indicia quoque Cyrenenſiũ colonia à diuo Traiano deducta iuris Italici eſt. Zarmezigethuſa quoq; eiuſdem iuris eſt. itẽ Naconenſis colonia, & Apulenſis & Paraniſenſium vicus, qui à diuo Seuero ius colonię impetrauit. Eſt & in Bithynia colonia Apamęna. & in Ponto Sinopenſis. Eſt & in Cilicia Selinûs, & Traianopolis. D E

II. IDEM.

Vicia priorum cenſuum editis nouis profeſſionibus euaneſcunt. F

III. IDEM.

Aetatem in cenſendo ſignificare neceſſe eſt: quia quibuſdã ętas tribuit, ne tributo onerẽtur: veluti in Syriis à quatuordecim annis maſculi, à duodecim fœminæ vſq; ad ſexageſimumquintũ annũ tributo capitis obligãtur. ætas autẽ ſpectatur cenſendi tempore. Rebus cõceſſam immunitatem non debere intercîdi, reſcripto Imperatoris noſtri ad Pelignanum rectè expreſſum eſt: quippe perſonis quidem data immunitas cum perſona exſtinguitur, at rebus data nunquam exſtinguitur.

IIII. IDEM.

Forma

A Forma cenſuali cauetur, vt agri ſic in cenſum referantur. nomen fundi cuiuſque, & in qua ciuitate, & in quo pago ſit, & quos duos vicinos proximos habeat: & aruum, quod in decem annis proximis ſatum erit, quot iugerum eſſe videatur: vinea quot vites habeat: oliuetum quot iugerum, & quot arbores habeat: pratum, quod inter decem annos proximos ſectum erit, quot iugerum: paſcua, quot iugerum eſſe videantur: item ſiluæ cæduæ. omniaque ipſe, qui defert, æſtimet. illam enim æquitaté debet admittere cenſitor: vt officio eius congruat, releuari eum, qui & in publicas tabulas delato modo frui certis ex cauſſis non potuit. quare etſi agri portio chaſmate perierit: debebit per cenſitorem releuari. Sed & ſi vites mortuæ ſint, vel arbores aruerint: iniquũ fuerit eũ inſeri numerũ cẽſui. quod ſi exciderit arbores vel vites: nihilominus eũ numerum profiteri iubetur, qui fuit cenſus tẽpore: niſi cauſſam excidendi ꝓbauerit cẽſitori. Si vero quis agrũ in alia ciuitate habet: in ea ciuitate profiteri debet, in qua ager eſt. agri enim tributũ in eã ciuitatẽ debet leuari, in cuius territorio poſſidetur. Quanquam in quibuſdã immunitatis beneficia perſonis data, cum perſona exſtinguantur: tamen generaliter cum locis aut cum ciuitatibus immunitas ſic data videtur, vt ad poſteros tranſmittatur.

B

Si cùm ego fundum poſſiderem, profeſſus ſum, petitor autem eius non fuerit profeſſus: actionem illi manere placet. In ſeruis deferendis obſeruandum eſt, vt & nationes eorum, & ætates, & officia, & artificia ſpecialiter deferantur. Lacus quoque piſcatorios, & portus in cenſum dominus debet deferre. Salinæ ſi quæ ſunt in prædiis, æquè & ipſæ in cenſum deferendæ ſunt. Si quis inquilinum, vel colonum non fuerit profeſſus, vinculis cenſualibus tenetur. Quæ poſt cenſum edictum nata, aut poſtea quæſita ſint, intra finé temporis conſummati profeſſionibus edi poſſunt. Si quis veniam petierit, vt cenſum ſibi emendare permittatur, deinde poſt hoc impetratũ cognouerit, ſe non debuiſſe hoc petere, quia res emendationem non deſiderabat: nullum ei præiudicium e x eo, quod petiit, vt cenſum emendaret, fore, ſæpiſſime reſcriptũ eſt.

C

V. PAVLVS.

Cum

CVm poſſeſſor vnus expediendi negocij cauſſa tributorum iure conueniretur: aduerſus cæteros, quorum æquè prædia tenentur, ei, qui conuentus eſt, actiones à fiſco præſtantur: ſcilicet vt omnes pro modo prædiorum pecuniam tributi conferant. nec inutiliter actiones præſtãtur, tametſi fiſcus pecuniã ſuam recuperauerit: quia nominum venditorum precium acceptum videtur. Qui non habita ratione tributorum, ex cauſſa fideicommiſſi prædia reſtituunt: actionem ex diui Pij Antonini literis habent, quam legato quoque ſoluto locum habere voluit. Pro pecunia tributi, quod ſua die non eſt redditum, quò minus prædium iure pignoris diſtrahatur oblata moratoria cautione, non admittitur: nec audietur legatarius contradicẽs ob tributa præteriti temporis, quod hæres ſoluẽdo ſit, & is, qui tributis recipiendis præpoſitus fuerat. D E

VI. CELSVS.

COlonia Philippenſis iuris Italici eſt.

VII. CAIVS.

IVris Italici ſunt, τρωὰς βήρυτος, δυῤῥάχιον.

VIII. PAVLVS.

IN Lyſitania Pacenſes & Emeretenſes iuris Italici ſunt. idem ius Valentini & Ilicitani habent. Barcinonenſes quoq; ibidẽ immunes ſunt. Lugdunẽſes Galli. itẽ Viennẽſes in Narbonenſi iuris Italici ſunt. In Germania inferiore Agrippinenſes iuris Italici ſunt. Laodicea in Syria, & Berytos in Phœnice iuris Italici ſunt, & ſolum earum. eiuſdem iuris & Tyriorũ ciuitas à diuis Seuero & Antonino facta eſt. diuus Antoninus Antiochenſes colonos fecit ſaluis tributis. Imperator noſter Antoninus ciuitatẽ Amiſenorum coloniam & iuris Italici fecit. diuus Veſpaſianus Cæſarienſes colonos fecit, non adiecto vt & iuris Italici eſſent, ſed tributum his remiſit capitis. ſed diuus Titus etiam ſolum immune factum interpretatus eſt. ſimiles his Capitulenſes eſſe videntur. in prouincia Macedonia Dyrrhacheni, Caſſandrenſes, Philippenſes, Dienſes, Stonenſes iuris Italici ſunt. in ꝓuincia Aſia duæ iuris Italici ſũt, Troas, & Parium. in Piſidia eiuſdem iuris eſt colonia Antiochenſium. in Africa Carthago, Vtice, Leptis magna à diuo Seuero & Antonino iuris Italici factæ ſunt. F

DE VERBORVM SIGNIFICAtione. Tit. XVI.

A

I. VLPIANVS. *lib.* I. *ad edictum.*

VErbum hoc, SI QVIS, tam maſculos, quàm fœminas complectitur.

II. PAVLVS. *lib.* I. *ad edictum.*

VRBIS appellatio muris, ROMAE auté cõtinétibus ędificiis finiĩ, qđ latius patet. Cuiuſque † diei maior pars eſt horarum ſeptem primarum diei, † non ſupremarum.

† *De diuiſione diei Macrobius lib.* I. *Saturna. cap.* 3. *Gellius lib.* 3. *noc. Atti. ca.* 2. *.i. à prima ad octauã nõ à quinta ad duodecimam.*

III. VLPIANVS. *lib.* II. *ad edictum.*

ITineri faciendo viginti milia paſſuum in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda: vt ſi poſt hanc dinume-

B

rationem minus, quàm viginti milia ſuperſint, integrum diem occupent. veluti ſi viginti vnum milia paſſuum ſunt: biduum eis attribuetur. quæ dinumeratio ita demũ faciẽda erit, ſi de die non conueniat. Eius, qui apud hoſtes deceſſit, dici hæreditas non poteſt: quia ſeruus deceſſit.

IIII. CAIVS. *lib* II. *ad edictum.*

NOMINIS appellatione rẽ ſignificari, Proculus ait.

V. IDEM. *lib.* V. *ad edictum.*

REi appellatio latior eſt, quàm pecuniæ: quia etiã ea, quæ extra computationem patrimonij noſtri ſunt, continet: cum pecuniæ ſignificatio ad ea referatur, quæ in patrimonio ſunt. Opere legato, vel cõducto, his verbis

C

ſignificari Labeo ait id opus, quod Gręci ἀποτέλεσμα vocãt, nõ ἔργον, id eſt, ex opere facto corp⁹ aliquod pfectũ.

VI. VLPIANVS. *lib.* III. *ad edictum.*

NOminis & rei appellatio ad omnem contractum & obligationem pertinet. Verbũ EX LEGIBVS ſic accipiendum eſt: tam ex legum ſententia, quàm ex verbis.

VII. PAVLVS. *lib.* II. *ad edictum.*

SPONSIO appellatur non ſolũ, quæ per ſponſi interrogationem fit, ſed omnis ſtipulatio promiſſioque.

VIII. IDEM. *lib.* IIII. *ad edictum.*

VErbum OPORTEBIT tam præſens, q̃ futurũ tẽpus ſignificat. Actionis verbo non cõtinetur exceptio.

IX.

IX. VLPIANVS *lib.* V. *ad edictum.*

MArcellus apud Iuliannm tractans notat, verbo PERISSE & ſciſſum, & fractũ cõtineri, & vi raptũ. D

X. IDEM *lib.* VI. *ad edictum.*

CReditores accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel perſecutione, vel iure ciuili ſine vlla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel extraordinario, ſiue purè, ſiue in diem, vel ſub conditione. quod ſi natura debeatur: non ſunt loco creditorum. ſed ſi non ſit mutua pecunia, ſed contractus: creditores accipiuntur.

XI. CAIVS *lib.* I. *ad edictum prouinciale.*

CReditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderint: ſed omnes, quibus ex aliqua cauſſa debetur. E

XII. VLPIANVS *lib.* IX. *ad edictum.*

SI cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio contractu debetur, ſed & ſi ex delicto debeatur: mihi videtur, poſſe creditoris loco accipi. quod ſi ex populari cauſſa: ante litis conteſtationem rectè dicetur, creditoris loco non eſſe potuiſſe. Minus ſoluit, qui tardius ſoluit. nam & tempore minus ſoluitur.

XIII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum.*

MVlieris appellatione etiam virgo viripotens continetur. Res abeſſe videntur (vt Sabinus ait, & Pedius probat) etiam hę, quarum corpus manet, & forma mutata eſt. & ideo ſi corruptæ redditæ ſunt, vel trãsfiguratæ: videri abeſſe, quoniã plerunque plus eſt in manus precio, quàm in re. Deſinere autem abeſſe res tunc videtur, cùm ſic rediit in poteſtatem, ne amittere eius poſſeſſionem poſſimus ob hoc, quod furto pridẽ ſubtracta eſt. Abeſt & ea res, quæ in rebus humanis non eſt. F

XIIII. PAVLVS *lib.* VIII. *ad edictum.*

LAbeo & Sabinus exiſtimant, ſi veſtimentũ ſciſſum reddatur, vel res corrupta reddita ſit, veluti ſcyphi colliſi, aut tabula raſa pictura: videri rem abeſſe, quoniam earũ rerum precium non in ſubſtantia, ſed in arte ſit poſitũ. item ſi dominus rem, quæ ſibi furto aberat, ignorans emerit: rectè dicitur res abeſſe, etiam ſi poſtea id ita eſſe ſcierit: quia

quia videtur res ei abeſſe, cui precium abeſt. Rem amiſiſſe videtur, qui aduerſus nullum eius perſequẽdæ actionem habet.

A

XV. VLPIANVS *lib. x. ad edictum.*

Bona ciuitatis abuſiuè publica dicta ſunt. ſola enim ea publica ſunt, quæ populi Romani ſunt.

XVI. CAIVS *lib. III. ad edictum.*

Eum, qui vectigal populi Romani conductũ habet: publicanum appellamus. nam publica appellatio in compluribus cauſſis ad populum Romanum reſpicit. ciuitates enim priuatorum loco habentur.

XVII. VLPIANVS *lib. x. ad edictum.*

B Inter publica habemus non ſacra, nec religioſa, nec quæ publicis vſibus deſtinata ſunt: ſed ſi qua ſunt velut ciuitatum bona. ſed & peculia ſeruorum ciuitatum proculdubio publica habentur. Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiſcus accipit: quale eſt vectigal portus, vel venalium rerum, item ſalinarum, & metallorum, & piſcariarum.

XVIII. PAVLVS *lib. IX. ad edictum.*

Munus tribus modis dicitur. vno donum, & inde munera dici dari mittíve. altero onus, quod cùm remittatur, vacationem militiæ muneriſque præſtat: inde immunitatem appellari. tertiò officium: vnde munera militaria, & quoſdam milites munifices vocari. igitur & municipes

C dici, quod munera ciuilia capiant.

XIX. VLPIANVS *lib. XX.*

Labeo libro primo prætoris vrbani definit, quod quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. Et actum quidem verbum generale eſſe ſiue verbis, ſiue re quid agatur: vt in ſtipulatione, vel numeratione pecuniæ. Contractum autem vltro citróque obligationem eſſe, quam Græci συνάλλαγμα vocant: veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, ſocietatem. Geſtum autem rem ſignificare ſine verbis factam.

XX. IDEM *lib. XII.*

Verba CONTRAXERVNT GESSERVNT nõ pertinent ad ius teſtandi.

XXI. PAVLVS *lib. XI.*

Princeps

PRinceps bona concedendo, videtur etiam obligationes concedere. D

XXII. CAIVS *lib.* IIII.

PLus eſt in reſtitutione, quàm in exhibitione. nam exhibere eſt præſentiam corporis præbere. reſtituere eſt etiam poſſeſſorem facere, fructúſque reddere. pleraq; præterea reſtitutionis verbo continentur.

XXIII. VLPIANVS *lib.* XIIII.

REi appellatione & cauſſæ & iura continentur.

XXIIII. CAIVS *lib.* VI. *ad edictũ prouinciale.*

Ca. 62. de reg. iur.

NIhil aliud eſt hæreditas, quàm ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit†.

†Similis definitio apud Cice. in Topicis, ĩ loco à definitione.

XXV. PAVLVS *lib.* XXI.

REctè dicimus eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cuius vſusfructus alienus eſt: quia vſusfructus non dominij pars, ſed ſeruitus eſt, vt via & iter. nec falsò dictũ eſt, meum eſſe, cuius non poteſt vlla pars dici alterius eſſe. hoc & Iulianus, & eſt verius. Quintus Mutius ait, partis appellatione rem pro indiuiſo ſignificari. nam pro diuiſo quod noſtrum ſit, id non partem, ſed totũ eſſe. Seruius non ineleganter partis appellatione vtrunque ſignificari. E

XXVI. VLPIANVS *lib.* VI.

PArtum non eſſe partem rei furtiuæ, Scæuola libro vndecimo Quæſtionum ſcribit.

XXVII. IDEM *lib.* VI.

AGer eſt locus, qui ſine villa eſt. Stipendium à ſtipe appellatũ eſt, quod per ſtipes, id eſt modica æra colligatur. Idem hoc etiam tributũ appellari Pomponius ait. & ſanè appellatur ab intributione tributũ: vel ex eo, quod militibus tribuatur. F

XXVIII. PAVLVS *lib.* XII.

ALienationis verbum etiam vſucapionem cõtinet. vix eſt enim, vt nõ videatur alienare, qui patitur vſucapi. Is quoque alienare dicitur, qui nõ vtendo amiſit ſeruitutẽ.

Qui occaſione adquirẽdi non vtitur, non intelligitur alienare: veluti qui hæreditatẽ omittit, aut optionem intra certum tempus datã nõ amplectitur. Oratio, quæ neque coniunctionem, neque diſiũctionem habet: ex mente pronunciantis, vel diſiuncta, vel coniuncta accipitur.

XXIX.

XXIX. IDEM *lib.* XVII.

A Coniunctioné enim nonnunquã pro diſiunctione acci pi, Labeo ait: vt in illa ſtipulatione, MIHI HAEREDI'QVE MEO TE HAEREDÉMQVE TVVM.

XXX. PAVLVS *lib.* VII. *ad edictum.*

SYlua cædua eſt (vt quidam putãt) quæ in hoc habetur, vt cæderetur. Serui⁹ eã eſſe, quæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcatur. Stipula illecta ſunt ſpicę in meſſem deiectæ, necdum lectæ: quas ruſtici, cùm vacauerint, colligunt. Noualis eſt terra proſciſſa, quæ anno ceſſauit, quam Græci νέαιϰυ vocant. Integra auté eſt, in qua nondum dominus paſcendi gratia pecuſ immiſit. Glans caduca eſt, quæ ex arbore cedidit. Paſcua ſylua eſt, quæ paſcuis pecudum deſtinata eſt.

B

XXXI. VLPIANVS *lib.* VIII. *ad edictum.*

PRatum eſt, in quo ad fructum percipiendum falce dũtaxat opus eſt: ex eo dictum, quod paratum ſit ad fructum capiendum.

XXXII. PAVLVS *lib.* XXIII.

MInus ſolutum intelligitur, etiã ſi nihil eſt ſolutum.

XXXIII. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

PAlàm eſt coram pluribus.

XXXIIII. PAVLVS *lib.* XXIIII.

ACtionis verbo etiam perſecutio continetur.

XXXV. IDEM *lib.* XIIII.

C REſtituere autem is intelligitur, qui ſimul & cauſſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim iudicij accepti tẽpore res ei reddita fuiſſet: id eſt vſucapionis cauſſam, & fructuum.

XXXVI. VLPIANVS *lib.* XXII.

LItis nomen omnem actionem ſignificat, ſiue in rem, ſiue in perſonam ſit

XXXVII. PAVLVS *lib.* XXVI.

VErbum OPORTERE nõ ad facultaté iudicis pertinet, qui poteſt vel pluris, vel minoris condemnare: ſed ad veritatem refertur.

XXXVIII. VLPIANVS *lib.* XXV.

OStentum Labeo definit, omne contra naturam cuiuſque rei genitum factúmque. duo autem genera ſunt oſtentorum

oſtentorum. vnum, quoties quid contra naturã naſcitur: tribus manib⁹ fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, D quæ naturæ contraria eſt. alterum, cùm quid prodigioſum videtur, quomodo Græci φάσματα vocant.

XXXIX. PAVLVS *lib.* LVII.

SVbſignatũ dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptũ eſt. nam veteres ſubſignationis verbo pro ſubſcriptione vti ſolebant. Bona intelligũtur cuiuſque, quæ deducto ære alieno ſuperſunt. Atteſtari eſt abſenti denunciare. Incertus poſſeſſor eſt, quem ignoramus.

XL. VLPIANVS *lib.* VI.

DEteſtatio eſt denunciatio facta cũ teſtatione. Serui appellatio etiam ad ancillam refertur. Familiæ appellatione liberi quoque continentur. Vnicus ſeruus fa E miliæ appellatione non continetur. nec duo quidem familiam faciunt.

XLI. CAIVS *lib.* XXI. *ad edictum prouinciale.*

ARmorum appellatio non tantũ vtique ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat: ſed & fuſtes, & lapides.

XLII. VLPIANVS *lib.* LVIII. *ad edictum.*

PRobrum & obprobrium idem eſt. probra quædam natura turpia ſunt, quædam ciuiliter & quaſi more ciuitatis: vtputa furtum, adulterium, natura turpe eſt. enimuero tutelæ damnari: hoc non natura turpe eſt, ſed more ciuitatis. nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere. F

XLIII. IDEM *lib.* LVIII.

VErbo VICTVS continentur, quæ eſui, potui, cultuiq́ue corporis, quæq́ue ad viuendum homini neceſſaria ſunt. veſtem quoque victus habere vicem, Labeo ait.

XLIIII. CAIVS *lib.* LXXII.

ET cætera quoque, quibus tuendi curandíve corporis noſtri gratia vtimur, ea appellatione ſignificantur.

XLV. VLPIANVS.

IN ſtrato omne veſtimentum contineri, quod iniiciatur, Labeo ait. neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit, quod Græci περίστρωμα vocant. In victu ergo veſtem accipiemus non ſtragulam, inſtratum omnem ſtragulam veſtem.

XLVI. IDEM *lib.* LIIII.

A Pronũciatum & ſtatutum idem dici poteſt. promiſcuè enim, & pronunciaſſe, & ſtatuiſſe ſolemus eos dicere, qui ius habent cognoſcendi. Matremfamiliâs† accipere debemus eam, quæ nõ inhoneſtè vixit. matrem enim familiâs à cæteris fœminis mores diſcernunt atque ſeparant. proinde nihil intererit, nupta ſit, an vidua: ingenua ſit, an libertina. nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matreſfamiliarum, ſed boni mores.

†*Vide Ci. in Topi. in loco à forma generis*

XLVII. PAVLVS *lib.* LVI. *ad edictum.*

Liberationis verbum eandem vim habet, quàm ſolutionis.

XLVIII. CAIVS *ad edictum Prætoris vrbani, titulo, Qui neque ſequantur, neque ducantur.*

B Solutum non intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus ſit, manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intelligimus ſolutum, qui in publico ſine vinculis ſeruatur.

XLIX. VLPIANVS *lib.* LVIII. *ad edictum.*

Bonorum appellatio aut ciuilis, aut naturalis eſt. naturaliter bona ex eo dicuntur, quod beant, hoc eſt quod beatos faciunt. beare eſt prodeſſe. In bonis autem noſtris computari ſciẽdum eſt non ſolũ, quæ dominij noſtri ſunt. ſed & ſi bona fide à nobis poſſideantur, vel ſi ſuperficiaria ſint. Aequè bonis adnumerabitur, etiã ſi quid eſt in actionibus, petitionibus, perſecutionibus. nam hæc omnia in bonis eſſe videntur.

C

L. PAVLVS *lib.* LXI. *ad edictum.*

Nurus appellatio etiam ad pronurum, & vltra porrigenda eſt.

LI. CAIVS *lib.* XXXIIII. *ad edictum prouinciale.*

Appellatione parentis non tãtum pater, ſed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes ſuperiores cõtinentur: ſed & mater, & auia, & proauia.

LII. VLPIANVS *lib.* LXIII.

Patroni appellatione & patrona continetur.

LIII. PAVLVS *lib.* L. *ad edictum.*

Saepe ita comparatum eſt, vt coniuncta pro diſiunctis accipiantur, & diſiuncta pro coniunctis, interdum ſoluta pro ſeparatis. nã cùm dicitur apud veteres ADGNATORVM

Gentiles qui dicantur, Cic. in Top. in loco à definitione.

TORVM GENTILIVMQVE: QVE, p ſeparatione accipitur. at cùm dicitur SVPER PECVNIAE TVTELAE SVAE: tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. & cùm dicimus, QVOD DEDI AVT DONAVI: vtraque continemus. cùm verò dicimus, QVOD EVM DARE FACERE OPORTET: quoduis eorum ſufficit probare. cũ verò dixit prętor, SI DONVM, MVNVS, OPERAS REDEMERIT: ſi omnia impoſita ſunt: certum eſt omnia rediméda eſſe. ex re ergo pro coniunctis habentur: & ſi quædã impoſita ſunt, cætera non deſiderabuntur. Item dubitatum eſt illa verba, OPE, CONSILIO quemadmodum accipienda ſunt: vtrum ex ſententia coniungentium, an ſeparantium. ſed verius eſt (quod & Labeo ait) ſeparatim accipiẽda: quia aliud factũ eſt eius, qui ope: aliud eius, qui conſilio furtũ facit. ſic enim alij condici poteſt, alij non poteſt. & ſanè poſt veterum authoritatem eò peruentum eſt, vt nemo ope videatur feciſſe, niſi & conſilium malignum habuerit: nec conſilium habuiſſe noceat, niſi & factum ſecutum fuerit. D E

LIIII. VLPIANVS *lib.* XII.

Conditionales creditores dicuntur hi, quibus nõdum competit actio, eſt autem competitura: vel qui ſpem habent, vt competat.

LV. PAVLVS *lib.* XVI. *breuis edicti.*

Creditor auté is eſt, qui exceptione perpetua ſubmoueri non poteſt. qui autem temporalem exceptionem timet, ſimilis eſt conditionali creditori. F

LVI. VLPIANVS *lib.* LX.

Cognoſcere inſtrumenta eſt relegere & recognoſcere. diſpungere eſt cóferre accepta & data. Liberorum appellatione continẽtur, non tantum qui ſunt in poteſtate: ſed omnes, qui ſui iuris ſunt: ſiue virilis, ſiue fœminini ſexus ſunt, ex ve fœminis deſcendentes.

LVII. PAVLVS *lib.* LVIII.

Quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis, quàm cæteri, diligentiam & ſollicitudinem rebus, quibus præſunt, debent: hi magiſtri appellantur. quinetiam & ipſi magiſtratus per deriuationé à magiſtris cognominantur. vnde etiam cuiuſlibet diſciplinæ præceptores

ptores magiſtros appellari à monendo, vel monſtrando.

A Perſequi videtur & qui ſatis accepit.

LVIII. CAIVS *lib.* XXXII. *ad edictum prouinciale.*

LIcet inter geſta & facta videtur quædam eſſe ſubtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς nihil inter geſtum & factũ intereſt. Paternos libertos rectè videmur dicere noſtros libertos. liberorum verò noſtrorũ libertos non rectè noſtros libertos dicimus.

LIX. VLPIANVS *lib.* LXVI.

POrtus appellatus eſt concluſus locus, quo importantur merces, & inde exportantur: eáque nihilominus ſtatio eſt concluſa atque munita. inde angiportnm dictum eſt.

B

LX. IDEM *lib.* LXVIII.

LOcus eſt non fundus, ſed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid eſt: & plerunque locum ſine villa accipimus. cæterùm adeo opinio noſtra & conſtitutio locum à fundo ſeparat, vt & modicus locus poſſit fundus dici, ſi fundi animo eum habuerimus. non enim magnitudo locum à fundo ſeparat, ſed noſtra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, ſi iam hoc conſtituerimus. nec non & fundus locus conſtitui poteſt. nam ſi eum alij adiunxerimus fundo: locus fundi efficietur. Loci appellationem non ſolùm ad ruſtica, verùm ad vrbana quoque prædia pertinere, Labeo ſcribit. ſed fundus quidem

C ſuos habet fines: locus verò latere poteſt, quatenus determinetur & definiatur.

LXI. PAVLVS *lib.* LXV.

SAtiſdationis appellatione interdum etiam repromiſſio continebitur, qua contentus fuit is, cui ſatiſdatio debebatur.

LXII. CAIVS *lib.* XXVII. *ad edictum prouinciale.*

TIgni appellatione in lege duodecim tabularum omne gen' materiæ, ex qua ædificia cõſtant, ſignificatur.

LXIII. VLPIANVS.

PENES TE amplius eſt, quàm APVD TE. nam apud te eſt, quod qualiter qualiter à te teneatur. penes te eſt, quod quodammodo à te poſſidetur.

LXIIII. PAVLVS *lib.* LXXVI. *ad edictum.*

INteſtatus eſt, non tantum qui teſtamentum non fecit, ſed etiam cuius ex teſtamento hæreditas adita non eſt. D

LXV. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad ſenatuſconſul.*

HAeredis appellatio non ſolum ad proximum hæredem, ſed & ad vlteriores refertur. nã & hæredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione continetur.

LXVI. IDEM *lib.* LXVI. *ad edictum.*

MErcis appellatio ad res mobiles tantum pertinet.

LXVII. IDEM *lib.* LXXVII. *ad edictum.*

ALienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet: venditum tamen rectè dicitur.
Donationis verbum ſimpliciter loquendo omnem donationem comprehendiſſe videtur, ſiue mortis cauſſa, ſiue non mortis cauſſa fuerit. I

LXVIII. IDEM *lib.* LXVI. *ad edictum.*

ILla verba ARBITRATV LVCII TITII FIERI, ius ſignificant, & in ſeruum non cadunt.

LXIX. IDEM *lib.* LXXIII. *ad edictum.*

HAec verba CVI REI DOLVS MALVS ABFVERIT: generaliter comprehendunt omnem dolum, quicunque in hanc rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

LXX. PAVLVS *lib.* LXXVII.

SCiendũ eſt, hæredem etiã per multas ſucceſſiones accipi. nam paucis ſpeciebus hæredis appellatio proximũ continet: veluti in ſubſtitutione impuberis, QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, IDEM FILIO MEO HAERES ESTO: vbi hæredis hæres nõ cõtinetur, quia incertus eſt. item in lege Aelia Sẽtia filius hęres proximus poteſt libertum paternũ vt ingratum accuſare, non etiam ſi hęredi hæres extiterit. idẽ dicitur in operarũ exactione, vt filius hæres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus. F
Verba hæc IS, AD QVEM EA RES PERTINET, ſic intelliguntur: vt qui in vniuerſum dominium, vel iure ciuili, vel iure prætorio ſuccedit, contineatur.

LXXI. VLPIANVS *lib.* LXXIX. *ad edictum.*

ALiud eſt capere, aliud accipere. capere, cũ effectu accipitur: accipere, etiam ſi quis non ſic accepit, vt habeat. ideoque non videtur quis capere, quod eſt reſtituturus. ſic

rus.ſic & perueniſſe propriè illud dicitur,quod eſt reman-
A ſurum. Hæc verba HIS REBVS RECTÈ PRAESTARI hoc ſignificant:ne quod periculum,vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.

LXXII. PAVLVS *lib.* LXXIII.

APpellatione rei pars etiam continetur.

LXXIII. CAIVS *lib.* XXX.

HAec verba in ſtipulatione poſita EAM REM RECTÈ RESTITVI,fructus continet.RECTÈ enim verbum pro viri boni arbitrio eſt.

LXXIIII. PAVLVS *lib.* II. *ad edictum adil. curulium.*

SIgnatori' anulus ornaméti appellatione nó cótinetur.

LXXV. IDEM *lib.* II. *ad edictũ adil.curulium.*

B REſtituere videtur is,qui reſtituit, quod habiturus eſſet actor,ſi controuerſia ei facta non eſſet.

LXXVI. IDEM *lib.* LI. *ad edictum.*

DEdiſſe intelligédus eſt etiam is, qui permutauit, vel compenſauit. *Ca.* 19. *de liber.cauſ.*

LXXVII. VLPIANVS.

FRugem pro reditu appellari,non ſolum pro frumentis, aut leguminibus:verùm & pro eo quod ex vino,vel ex ſyluis cæduis cretiſodinis, lapidicinis capitur. Iulianus ſcribit,fruges omnes eſſe,quibus homo veſcatur,falſum eſſe.non enim carnes,aut aues, feráſve, aut poma fruges dici. frumentum autem id eſſe, quod ariſta in ſe teneat, rectè
C Gallum definiſſe. lupinum verò & fabas fruges potius dici:quia non ariſta, ſed ſiliqua continentur: quæ Seruius apud Alfenum in frumento contineri putat.

LXXVIII. PAVLVS *lib.* IIII. *ad Plautium.*

INterdum proprietatem quoque verbum poſſeſſionis ſignificat:ſicut in eo,qui poſſeſſiones ſuas legaſſet,reſponſum eſt.

LXXIX. IDEM *lib.* III. *ad Plautium.*

IMpenſæ neceſſariæ ſunt,quæ ſi factæ non ſint,res aut peritura,aut deterior futura ſit. Vtiles impenſas eſſe Fulcinius ait,quæ meliorem dotem faciant,non deteriorem eſſe non ſinant, ex quibus reditus mulieri adquiratur : ſicuti arbuſti paſtinatione vltrà,quàm neceſſe fuerat. item doctrinam puerorum,quorum nomine onerari mulierem ignoran

tem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo aut mancipiis carere. in his impenſis & piſtrinum & horreum inſulæ dotali adiectũ plerunq; dicimus. Voluptariæ ſunt, quæ ſpeciẽ dũtaxat ornãt, non etiã fructũ augent: vt ſunt viridiaria, aquæ ſaliẽtes, incruſtationes, loricationes, picturæ. D

LXX. IDEM *lib.* IX. *ad Plautium.*

IN generali repetitione legatorum etiam datæ libertates continentur ex mente legis duodecim tabularum.

LXXXI. IDEM *lib.* X. *ad Plautium.*

CVm prætor dicat, vt opus factum reſtituatur: etiam damnum datum actor conſequi debet. nam verbo reſtitutionis omnis vtilitas actoris continetur.

LXXXII. IDEM *lib.* XIII. *ad Plautium.*

VErbum AMPLIVS ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur: ſicuti ex contrario minus ſolutum videtur, etiam ſi nihil eſſet exactum. E

LXXXIII. IABOLENVS *lib.* V. *ex Plautio.*

PRopriè bona dici non poſſunt, quæ plus incommodi, quàm commodi habent.

LXXXIIII. PAVLVS *lib.* III. *ad Vitellium.*

FIlij appellatione omnes liberos intelligimus.

LXXXV. MARCELLVS *lib.* I. *Digeſtorum.*

NEratius Priſcus tres facere exiſtimat collegiũ, & hoc magis ſequendum eſt.

LXXXVI. CELSVS *lib.* V. *Digeſtorum.*

QVid aliud ſunt iura prædiorum, quàm prædia, qualiter ſe habentia: vt bonitas, ſalubritas, amplitudo? F

LXXXVII. MARCELLVS *lib.* V. *Digeſtorũ.*

VT Alfen⁹ ait, vrbs eſt Roma, quã muro cingeretur. Roma eſt etiã, quã cõtinentia ædificia eſſent. nã Romam non muroténus exiſtimari, ex conſuetudine quotidiana poſſe intelligi, cùm diceremus Romam nos ire, etiam ſi extra vrbem habitaremus.

† *al.* XII LXXXVIII. CELSVS *lib.* XVIII. † *Digeſtorum.*

PRopemodum tantum quiſque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici poteſt. ſic enim dicimus, centies aureorum habere, qui tantum in prædiis cæteriſq́ue ſimilibus rebus habeat. non idem eſt in fundo alieno legato, quanquã is fund⁹ hæreditaria pecunia cõparari poteſt: neque

neque quiſquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quidquid ex ea parari poteſt.

A

LXXXIX. POMPONIVS *lib.* VI. *ad ſenatuſ.*

Boues magis armentorum, quàm iumentorum genere appellãtur. Hoc ſermone DVM NVPTA ERIT, primæ nuptiæ ſignificantur. Inter reddere & edere rationes, multum intereſt: nec is, qui edere iuſſus ſit, reliquũ reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiam ſi quod reliquum ſit apud eum, non ſoluat.

XC. VLPIANVS *lib.* XXVII. *ad Senatuſ.*

Qvi vtì optimæ maximæque ſunt, ædes tradit: non hoc dicit, ſeruitutem illis deberi: ſed illud ſolum, ipſas ædes liberas eſſe, hoc eſt nulli ſeruire.

B

XCI. PAVLVS *lib.* II. *Fideicommiſſ.*

Meorum & tuorũ appellatione actiones quoque cõtineri dicendum eſt.

XCII. IDEM *lib.* VI.

Proximus eſt, quem nemo antecedit: ſupremus eſt, quem nemo ſequitur.

XCIII. CELSVS *lib.* XXIII. *Digeſtorum.*

Mouentium, item mobilium appellatione idem ſignificamus: ſi tamen apparet, defunctum animalia dumtaxat, quæ ſe ipſa mouerent, mouentia vocaſſe. quod verum eſt.

XCIIII. IDEM *lib.* XX. *Digeſtorum.*

C

Verbum reddẽdi, quamquam ſignificatum habeat retro dãdi: recipit tamẽ & per ſe dãdi ſignificationẽ.

XCV. MARCELLVS *lib.* XX. *Digeſtorum.*

Poteſt reliquorũ appellatio & vniuerſos ſignificare.

XCVI. CELSVS *lib.* XXV. *Digeſtorum.*

Litus * eſt quouſque maximus fluctus à mari peruenit: idque Marcum Tullium aiunt, cum arbiter eſſet, primum conſtituiſſe. Prædia dicimus aliquorum eſſe, non vtique communiter habentium ea, ſed vel alio aliud habente.

* Cice. in Topicis in loco à definitione ꝑ tranſlationẽ verbi.

XCVII. IDEM *lib.* XXXII. *Digeſtorum.*

Cvm ſtipulamur, QVANTA PECVNIA EX HAEREDITATE LVCII TITII AD TE PERVENIT: res ipſas, quæ peruenerunt, non precia earum,

rum,ſpectare videmur.

XCVIII. IDEM. *lib.* XXVIII. *Digeſt.* D

CVm bis ſexto kalendas eſt: nihil refert, vtrum priore, an poſteriore die quis natus ſit: & ſic deinceps ſexto kalendas eius natalis dies eſt. nam id biduum pro vno die habetur, & poſterior dies intercalatur, non prior. ideo quo anno intercalatum non eſt, ſexto kalédas natus: cũ bis ſexto kalendas eſt, priorem diem natalem habet. Cato putat menſem intercalarem additicium eſſe: omneſque dies eius pro mométo temporis obſeruat, extremoque diei menſis Februarij tribuit Quintus Mutius. ménſis autem intercalaris conſtat ex diebus viginti octo.

XCIX. VLPIANVS *lib.* I. *de officio procon.*

NOtionem accipere debemus, & cognitionem, & iuriſdictioné. Continentes prouincias accipere debemus eas, quæ Italię coniunctæ ſunt, vtputa Galliam. ſed & prouinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia diuiditur. Inſtrumétorũ appellatione quæ cõprehendantur, perquam difficile erit ſeparare. quæ enĩ propriè ſint inſtrumenta, propter quæ dilatio danda ſit, inde dignoſcemus. ſi in præſentia perſonæ, quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur (puta qui actum geſſit, licet in ſeruitute, vel qui actor fuit conſtitutus) putemus videri inſtrumentorum cauſſa peti dilationem. E

C. IDEM *lib.* II. *de off. proconſul.* F

SPecioſas perſonas accipere debemus clariſſimas perſonas vtriuſque ſexus: item eorũ, quæ ornamentis ſenatoriis vtuntur.

CI. MODESTINVS *lib.* VIII. *Differentiarum.*

INter ſtuprum & adulterium hoc intereſſe quidam putant: quod adulterium in nuptam, ſtuprũ in viduam cõmittitur. ſed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferéter vtitur. Diuortium inter virum & vxorem fieri dicitur: repudiũ verò ſponſæ remitti videtur, quod & in vxoris perſonam non abſurdè cadit. Verum eſt morbum eſſe temporalé corporis imbecillitatem: vicium verò perpetuum corporis impedimétum, veluti ſi talum excuſſit. ita luſcus vtiq; vicioſus eſt. Seruis legatis etiã ancillas deberi

deberi quidam putant, quaſi commune nomen vtrumque ſexum contineat.

A

C I I. I D E M *lib.* V I I. *Regularum.*

Derogatur legi, aut abrogatur. derogatur legi, cũ pars detrahitur: abrogatur legi, cũ prorſus tollitur.

C I I I. I D E M *lib.* V I I I. *Regularum.*

Licet capitalis Latinè loquentibus omnis cauſſa exiſtimationis videatur: tamen appellatio capitalis, mortis vel amiſſionis ciuitatis intelligenda eſt.

C I I I I. I D E M *lib.* I I. *Excuſationum.*

Τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. *Cap. 2. de excuſ. tuto.*

C V. I D E M *lib.* X I I. *Reſponſorum.*

B Modeſtinus reſpondit. his verbis LIBERTIS LIBERTABV'S QVE MEIS, libertum libertæ teſtatoris non contineri.

C V I. I D E M *lib.* I. *de praſcriptionib.*

Dimiſſoriæ literæ dicuntur, quæ vulgo dicuntur apoſtoli. dimiſſoriæ autem dictæ, quod per eas cauſſa ad eum, qui appellatus eſt, dimittitur.

C V I I. I D E M *lib.* I I I. *Pandectarum.*

Adſignare libertum hoc eſt, teſtificari, cuius ex liberis libertum eum eſſe voluit.

C V I I I. I D E M *lib.* I I I I. *Pandectarum.*

Debitor intelligitũ is, à quo inuito exigi pecunia pôt.

C I X. I D E M *lib.* V. *Pandectarum.*

C Bonę fidei emptor eſſe videtur, qui aut ignorauit eam rem alienam eſſe: aut eũ, qui vendidit, ius putauit vẽdendi habere, puta procuratorem, aut tutorem eſſe.

C X. I D E M *lib.* V I. *Pandectarum.*

Sequeſter dicitur, apud quem plures eandem rẽ, de qua controuerſia eſt, depoſuerunt: dictus ab eo, quod occurrenti, aut quaſi ſequenti eos, qui contendunt, committitur.

C X I. I A B O L E N V S *lib.* V I. *ex Caſſio.*

Cenſere eſt conſtituere & præcipere. vnde etiam dicere ſolemus, cenſeo, vt hoc facias: & ſenatum aliquid cenſuiſſe. inde cenſoris nomen videtur eſſe tractum.

C X I I. I D E M *lib.* X I. *ex Caſſio.*

Litus

LItus publicum eſt eatenus, quà maximè fluctus exæſtuat. idem iuris eſt in lacu, niſi is totus priuatus eſt. D

C X I I I. I D E M *lib.* X I I I I. *ex Caßio.*

MOrbus ſonticus eſt, qui cuique rei nocet.

C X I I I I. I D E M *lib.* X V.

SOluendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſoluere.

C X V. I D E M *lib.* I I I I. *Epiſtolarum.*

QVæſtio eſt, fundus à poſſeſſione, vel agro, vel prædio quid diſtet. Fundus eſt omne, quidquid ſolo tenetũ. Ager eſt ſpecies fundi, qui ad vſũ hominis comparatur. Poſſeſſio ab agro iuris proprietate diſtat. quidquid enim adprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere, hoc poſſeſſionem E appellamus. poſſeſſio ergo vſus eſt, ager proprietas loci eſt. Prædium vtriuſque ſupraſcriptæ rei generale nomen eſt. nã & ager, & poſſeſſio, huius appellatiõis ſpecies ſunt.

C X V I. M O D E S T. *lib.* V I I. *Epiſtolarum.*

QVISQVIS MIHI ALIVS FILIVS FILIVE HAERES SIT. ait Labeo nõ videri filiã cõtineri, Proculus contrà: mihi Labeo videtur verborum figuram ſequi, Proculus mentem teſtantis. Reſpondi. non dubito, quin Labeonis ſententia vera non ſit.

C X V I I. I D E M *lib.* V I I I. *Epiſtolarum.*

NOn poteſt videri minus ſoluiſſe is, in quem amplioris ſummæ actio non competit. F

C X V I I I. P O M P O N I V S *lib.* I I. *ad* Q. *Mutium.*

HOſtes hi ſunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decreuimus. cæteri latrones aut prædones ſunt.

C X I X. I D E M *lib.* I I I.

HAereditatis appellatio ſine dubio cõtinet etiam dãnoſam hæreditatem. iuris enim nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſio.

C X X. I D E M *lib.* V.

VErbis legis duodecim tabularum, I S V T I L E G A S S I T, S V A E R E I I T A, I V S E S T O, latiſſima poteſtas tributa videtur, & hæredes inſtituendi, & legata, & libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi. ſed interpretatione coanguſtatum eſt, vel legum, vel authoritate iura

te iura conſtituentium.

A CXXI. IDEM *lib.* VI.

VSura pecuniæ, quam percipimus, in fructu non eſt: quia nõ ex ipſo corpore, ſed ex alia cauſſa eſt, id eſt noua obligatione.

CXXII. IDEM *lib.* VIII. *ad* Q. *Mutium.*

SEruius ait. ſi ita ſcriptum ſit, FILIO FILII'SQVE MEIS HOSCE TVTORES DO: maſculis dũtaxat tutores datos: quoniam à ſingulari caſu, hoc eſt filio, ad pluralem videretur tranſiſſe, continentem eundem ſexum, quem ſingularis prior poſitus habuiſſet. ſed hoc facti, non iuris habet quæſtionem. poteſt enim fieri, vt in ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus

B liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit. quod magis rationabile eſſe videtur.

CXXIII. IDEM *lib.* XXVI. *ad* Q. *Mutium.*

VErbum ERIT interdum etiam præteritum, nec ſolũ futurum tempus demonſtrat. quod eſt nobis neceſſarium ſcire, & cũ codicilli ita confirmati teſtamento fuerunt, QVOD IN CODICILLIS SCRIPTVM ERIT: vtrúmne futuri temporis demonſtratio fiat, an etiam præteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat. quod quidem ex voluntate ſcribentis interpretãdum eſt. quemadmodum autem hoc verbum EST non ſolum præ-

C ſens, ſed & præteritum tempus ſignificat. ita & hoc verbum ERIT non ſolum futurum, ſed interdum etiam præteritum tempus demonſtrat. nam cũ dicimus, LVCIVS TITIVS SOLVTVS EST OBLIGATIONE: & præteritum, & præſens ſignificamus, ſicut hic, LVCIVS TITIVS ALLIGATVS EST. idemque fiet, & cũ ita loquimur, TROIA CAPTA EST. non enim ad præſentis facti demõſtrationem refertur is ſermo, ſed ad præteritum.

CXXIIII. PROCVLVS *lib.* V. *Epiſtolarum.*

HAec verba ILLE AVT ILLE non ſolum diſiunctiua, ſed etiã ſubdiſiũctiua oratiõis ſunt. diſiunctiuũ eſt, veluti cũ dicimus, AVT DIES, AVT NOX EST: quorum

quorum poſito altero, neceſſe eſt tolli alterum: item ſublato altero, poni alterũ. ita ſimili figuratione verbũ AVT poteſt eſſe ſubdiſiunctiuum. Sub diſiunctiui autẽ genera ſunt duo: vnum, cùm ex propoſitis finibus ita nõ poteſt vtrumque eſſe, vt poſſit neutrum eſſe: veluti cum dicimus, AVT SEDET, AVT AMBVLAT. nam vt nemo poteſt vtrumque ſimul facere, ita aliquis poteſt neutrum, veluti is, qui accumbit. Alterius generis eſt, cùm ex propoſitis finibus ita non poteſt neutrum eſſe, vt poſſit eſſe vtrũque: veluti cùm dicimus, OMNE ANIMAL AVT FACIT AVT PATITVR. nullum enim animal eſt, quod nec faciat, nec patiatur. at poteſt ſimul & facere & pati. D

CXXV. IDEM. *lib.* I. *epiſtolarum.*

NEpos Proculo ſuo ſalutem. ab eo, qui ita dotem promiſit, CVM COMMODVM ERIT DOTIS FILIAE MEAE TIBI ERVNT AVREI CENTVM: putáſne protinus nuptiis factis dotem peti poſſe? quid ſi ita promiſiſſet, CVM POTVERO, DOTI ERVNT? quod ſi aliquã vim habeat poſterior obligatio POSSIT: verbum quomodo interpretaris? vtrum ære alieno deducto, an exſtante? PROCVLVS. Cùm dotẽ quis promiſit, CVM POTVERO, DOTI TIBI ERVNT CENTVM: exiſtimo ad id, quod actũ eſt, interpretationẽ redigẽdã eſſe. nam qui ambiguè loquitur: id loquitur, quod ex his, quę ſignificãtur, ſenſit. propiꝰ eſt tamẽ, vt hoc eũ ſenſiſſe exiſtimẽ, quod deducto ęre alieno potero. Poteſt etiã illa accipi ſignificatio, cũ ſalua dignitate mea potero. quæ interpretatio magis accipienda eſt, ſi ita promiſſum eſt: CVM COMMODVM ERIT, hoc eſt cùm ſine incõmodo meo potero. E F

CXXVI. IDEM. *lib.* VI. *epiſtolarum.*

SI cùm fundum tibi darem, legẽ ita dixi, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, & adieci, ius fundi deterius factum non eſſe per dominum: præſtabitur, amplius eo præſtabitur nihil. & ſi prior pars, qua ſcriptũ eſt, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, liberũ eſſe ſignificat, eoque ſi poſterior pars adiecta non eſſet, liberum præſtare debere: tamen inferiore parte ſatis me liberatum puto (quod ad iura attinet) ne quid aliud præſtare

ſtare debeam, quàm ius fundi per dominum deterius fa-
A ctum non eſſe.

CXXVII. PAVLVS *lib.* II. *Manualium.*

VEſtis appellatione tam virilis, quàm muliebris, & ſcenica, etiam ſi tragica, aut citharœdica ſit, continetur.

CXXVIII. VLPIANVS. *ad l.* Iuliam Papiam.

SPadonum generalis appellatio eſt. quo nomine tam hi, qui natura ſpadones ſunt, item thlibiæ, thlaſiæ, ſed & ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continetur.

CXXIX. PAVLVS. *lib.* II. *ad.l.* Iuliam Papiam.

QVi mortui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

CXXX. VLPIANVS. *lib.* II.
B *ad.l.* Iuliam Papiam.

LEge obuenire hæreditatem non impropriè quis dixerit & eam, quę ex teſtamento defertur: quia lege duodecim tabularum teſtamentariæ hæreditates confirmãtur.

CXXXI. IDEM. *lib.* III. *ad.l.Iuliam Papiam.*

ALiud eſt fraus, aliud pœna. fraus enim ſine pœna eſſe poteſt, pœna ſine fraude eſſe non poteſt. pœna eſt noxæ vindicta, fraus & ipſa noxa dicitur, & quaſi pœnæ quædam præparatio. Inter multam autem & pœnã multum intereſt: cùm pœna generale nomen ſit omnium delictorum coërcitio: multa ſpecialis peccati, cuius animaduerſio hodie pecuniaria eſt. pœna autem non tantum pecu-
C niaria, verũ capitis, & exiſtimationis irrogari ſolet. & multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, niſi quæ qua lege, vel quo alio iure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt. quinimò multa ibi dicitur, vbi ſpecialiter pœna non eſt impoſita. Item multam is dicere poteſt, cui adiudicatio data eſt. magiſtratus ſolos & præſides prouinciarum poſſe multã dicere, mandatis permiſſum eſt. pœnam autem vnuſquiſq; irrogare poteſt, cui huius criminis ſiue delicti exſecutio competit.

CXXXII. PAVLVS. *lib.* III. *ad.l.Iuliam Papiam.*

ANniculus amittitur, qui extremo anni die moritur, & conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat. ANTE DIEM DECIMVM KALENDARVM. POST DIEM DECIMVM KALENDARVM neutro enim

ſermone

ſermone vndecim dies ſignificantur. Falſum eſt eã peperiſſe, cui mortuæ filius extractus eſt. D

CXXXIII. VLPIANVS *lib.* III. *ad.l. Iuliam Papiam.*

SI quis ſic dixerit, vti intra dié mortis eius aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur.

CXXXIIII. PAVLVS *lib.* II. *ad.l. Iuliam Papiam.*

ANniculus nõ ſtatim, vt natus eſt, ſed trecéteſimo ſexageſimoquinto die dicitur: incipiente planè, non exacto die: quia annum ciuiliter nõ ad monumenta temporũ, ſed ad dies numeramus.

CXXXV. VLPIANVS *lib* IIII. *ad.l. Iuliam Papiam.*

QVæret aliquis, ſi portentoſum, vel monſtroſum, vel debilem mulier ediderit, vel qualem viſu, vel vagitu nouum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quàm hominis partum: an quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat? & magis eſt, vt hæc quoque parentibus pſint. nec enim eſt, quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperauerũt: neque id, quod fataliter acceſſit, matri damnum iniungere debet. E

CXXXVI. IDEM. *lib.* V. *ad.l. Iuliam.*

GEneri appellatione & neptis, & proneptis, tam ex filio, quàm ex filia editarum, cæterarumq́ue maritos contineri, manifeſtum eſt.

CXXXVII. PAVLVS *lib.* II. *ad.l. Iuliam Papiam.*

TEr enixa videtur, etiam quæ tergeminos peperit. F

CXXXVIII. IDEM. *lib.* II. *ad.l. Iuliam Papiam.*

HAereditatis appellatione bonorum quoque poſſeſſio continetur.

CXXXIX. VLPIANVS. *lib.* VII.

AEdificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiãt. Perfeciſſe ædificiũ is videtur, qui ita conſummauit, vt iam in vſu eſſe poſſit.

CXL. PAVLVS *lib.* VI.

CEpiſſe quis intelligitur, quamuis aliis adquiſiuit.

CXLI. VLPIANVS *lib.* VII.

ETiam ea mulier, cùm moreretur, creditur filium habere, quæ exciſo vtero edere poſſit. necnon etiam alio caſu mulier poteſt habere filium, quem mortis tépore non habuit:

habuit: vtputa eum, qui ab hoſtibus captus remeauit.

A CXLII. PAVLVS *lib.* VII. *ad.l.Iuliam Papiam.*

TRiplici modo coniunctos intelligimus. aut enim re per ſe coniunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantum. nec dubium eſt, quin cõiuncti ſint, quos & nominũ & rei cõplexus iungit: veluti TITIVS ET MAEVIVS EX PARTE DIMIDIA HAEREDES SVNTO. vel TITIVS MAEVIVSQVE HAEREDES SVNTO, vel TITIVS CVM MAEVIO EX PARTE DIMIDIA HAEREDES SVNTO. videamus autẽ, ne etiã ſi hos articulos detrahas, ET, QVE, CVM, interdum tamen coniunctos accipi oporteat: veluti LVCIVS TITIVS, PVBLIVS MAEVIVS HAE-

B REDES SVNTO EX PARTE DIMIDIA, vel ita: PVBLIVS MAEVIVS, LVCIVS TITIVS HAEREDES SVNTO, SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HAERES ESTO: vt & Titius & Mæuius veniant in partẽ dimidiã, & re & verbis cõiuncti videãt, LVCIVS TITIVS EX PARTE DIMIDIA HAERES ESTO. SEIVS EX PARTE, QVA LVCIVM TITIVM HAEREDEM INSTITVI, ESTO. SEMPRONIVS EX PARTE DIMIDIA HAERES ESTO. Julian⁹ dubitari poſſe ait, tres ſemiſſes facti ſint, an Titius in eundem ſemiſſem cũ Caio Seio inſtitutus ſit: ſed eo, quod Sempronius quoq; ex parte di-

C midia ſcriptus eſt: veriſimilius eſſe, in eundem ſemiſſem duos coactos, & coniunctim hæredes ſcriptos eſſe.

CXLIII. VLPIANVS *lib.* IX.

ID apud ſe quis habere videtur, de quo habet actionem, habetur enim, quod peti poteſt.

CXLIIII. PAVLVS *lib.* X. *ad.l.Iuliam Papiam.*

MAſurius ſcribit libro Memorialium, pellicem apud antiquos eã habitã, quæ cũ vxor nõ eſſet, cũ aliquo tamen viuebat: eamq; nunc vero nomine amicã, paulo honeſtiore concubinã appellari. Caius Flaccus in libro de iure Papyriano ſcribit, pellicẽ nunc vulgo vocari, quæ cũ eo, cui vxor ſit, corpus miſceat: quoſdam eam, quæ vxoris loco ſine nuptiis in domo ſit, quam Græci παλλακὴν vocant.

CXLV. VLPIANVS. *lib.* X.

VIrilis appellatione interdum etiam totam hæreditatem contineri, dicendum eſt. D

CXLVI. TERENTIVS CLEMENS *lib.* II.

SOceri & ſocrus appellatione auum quoq; & auiam vxoris, vel mariti contineri reſpondetur.

CXLVII. *Herennius lib.* III. *ad edictum.*

QVi in continentibus vrbis nati ſunt, Romæ nati intelliguntur.

CXLVIII. CAIVS *lib.* VIII. *ad l. Iuliam Papiam.*

NOn eſt ſine liberis, cui vel vnus filius vnáve filia eſt. hæc enim enunciatio HABET LIBEROS ſemper pro pluratiuo numero profertur, ſicut & pugillares, codicilli. E

CXLIX. IDEM *lib.* X. *ad l. Iuliam Papiam.*

NAm quem ſine liberis eſſe, dicere non poſſumus: hũc neceſſe eſt, vt dicamus liberos habere.

CL. IDEM *lib.* VIII. *ad l. Iuliam Papiam.*

SI ita à te ſtipulatus fuero, QVANTO MINVS À TITIO CONSECVTVS FVERO, TANTVM DARE SPONDES? non ſolet dubitari, quin ſi nihil à Titio fuero conſecutus, totum debeas, quod Titius debuerit.

CLI. TERENTIVS CLEMENS *lib.* V. *ad l. Iuliam Papiam.*

DElata hæreditas intelligitur, quam quis poſſit adeũdo conſequi. F

CLII. CAIVS *lib.* X. *ad l. Iuliam Papiam.*

HOminis appellatione, tam fœminam, quàm maſculũ contineri, non dubitatur.

CLIII. TERENTIVS CLEMENS *lib.* XII. *ad l. Iuliam Papiam.*

INtelligẽdus eſt mortis tempore fuiſſe, qui in vtero relictus eſt.

CLIIII. MACER *lib.* I. *ad l. vicenſimam.*

MIlle paſſus non à miliario vrbis, ſed à continentibus ædificiis numerandi ſunt.

CLV. LICINIVS RVFINVS *lib.* VII. *Regularũ.*

Proximi

PRoximi appellatione etiã ille cõtinetur, qui ſolus eſt.

A CLVI. IDEM *lib.* X. *Regularum.*

MAiore parte anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duobus menſibus poſſederit: ſi modò aduerſarius eius, aut paucioribus diebus, aut nullis poſſederit.

CLVII. AELIVS GALLVS *lib.* I. *de verborum, quæ ad ius pertinent, ſignificatione.*

PAries eſt, ſiue murus, ſiue maceria eſt. Item via eſt, ſiue ſemita, ſiue iter eſt.

CLVIII. CELSVS *lib.* XXXV. *Digeſtorum.*

IN vſu iuris frequenter vti nos Caſcellius ait ſingulari appellatione, cùm plura generis eiuſdẽ ſignificare vellemus. nam & multum hominem veniſſe Romam, & piſcẽ
B vilem eſſe dicimus. Item in ſtipulãdo ſatis habemus de hærede cauere, SI EA RES SECVNDVM ME HAEREDE'MVE MEVM IVDICATA ERIT: & rurſus, QVOD OB EAM REM TE HAEREDE'MVE TVVM: nempe æquè & ſi plures hæredes ſint, continentur ſtipulatione.

CLIX. VLPIANVS *lib.* I. *ad ſenatuſconſ.*

ETiam aureos numos æs dicimus.

CLX. VLPIANVS *lib.* II. *ad Sabinum.*

CAeterorum & reliquorum appellatione etiam omnes continentur: vt Marcellus ait circa eum, cui optio ſerui legata erat, cæteri Sempronio. nam tentat, ſi non optet,
C omnes ad Sempronium pertinere.

CLXI. IDEM *lib.* VII. *ad Sabinum.*

NOn eſt pupillus, qui in vtero eſt.

CLXII. POMPONIVS *lib.* II. *ad Sabinum.*

IN vulgari ſubſtitutione, qua ei, qui ſupremus morietur, hæres ſubſtituitur: rectè ſubſtitutus, & vnico intelligitur exemplo duodecim tabularum, ex quibus proximus adgnatus & ſolus habetur. Si quis ita in teſtamẽto ſcripſerit, SI QVID FILIO MEO ACCIDERIT, DAMA SERVVS MEVS LIBER ESTO: mortuo filio, Dama liber erit. licet enim aliqua accidãt & viuis: ſed tamen vulgi ſermone etiam mors ſignificatur.

CLXIII. PAVLVS *lib.* II. *ad Sabinum.*

ILla verba OPTIMVS MAXIMV'S QVE EST vel

in eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt. ſic & circa edictum prętoris ſupremæ tabulæ habentur etiã ſolæ. Pueri appellatione etiam puella ſignificatur. nam & fœminas puerperas appellant recentes ex partu, & παῖδες Græcè communiter appellantur. D

CLXIIII. VLPIANVS *lib.* XV. *Senatusconſ.*

NOmen filiarum & in poſthumam cadere, quæſtionis non eſt: quamuis poſthumæ nomen non bene cadere in eam, quæ iam in rebus humanis eſt, certũ ſit. Portionis nomẽ non ſemper dimidiam ſignificat, ſed prout adiectum eſt. poteſt enim iubere aliquis & maximam partiri: poteſt & viceſimam, & tertiam, & prout libuerit. ſed ſi nõ fuerit portio adiecta: dimidia pars debetur. Habere, ſicut peruenire, cum effectu accipiendum eſt. E

CLXV. POMPONIVS *lib.* XVI.

PEruenisse ad hæredem nihil intelligitur, niſi deducto ære alieno.

CLXVI. IDEM *lib.* VI.

VRbana familia & ruſtica non loco, ſed genere diſtinguitur. poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe vrbanorum ſeruorum numero: veluti is, qui ruſticarum rerũ rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt à villico. inſularius autem vrbanorum numero eſt. videndum tamen eſt, ipſe dominus quorum loco quemque habuerit, quod ex numero familiæ, & vicariis apparebit. Pernoctare extra vrbem intelligendus eſt, qui nulla parte noctis in vrbe eſt. PER enim totam noctem ſignificat. F

CLXVII. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad Sabinum.*

c.53. de legat.3. CArbonum appellatione ait Ofilius materiã non contineri. ſed an lignorum?& fortaſſis quis dicet, nec lignorum. non enim lignorum gratia habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerabimus?& magis eſt, vt ꝓpriũ genus habeatur. ſulfurata quoq; de ligno æquè eandẽ habebunt definitionem. ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehenſa: niſi hæc fuerit voluntas. idem etiam de nucleis oliuarum, ſed & de balanis eſt, vel ſi qui alij nuclei ſunt. de pinu autem integri ſtrobyli ligni appellatione continebuntur.

CLXVIII. PAVLVS *lib.* IIII. *ad Sabinum.* *Cap.54. de legatis.3.*

A PAli & perticæ in numerum materiæ redigendi ſunt: & ideo lignorum appellatione non continentur.

CLXIX. IDEM *lib.* V. *ad Senatuſconſ.*

NOn tantum in traditionibus, ſed & in emptionibus, & ſtipulationibus, & teſtamentis adiectio hæc, VTI OPTIMVS MAXIMVSQVE EST, hoc ſignificat: vt liberũ præſteť prædiũ, nõ vt etiã ſeruitutes ei debeanť.

CLXX. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Senatuſconſ.*

HAeredis appellatione omnes ſignificari ſucceſſores credendum eſt, & ſi verbis non ſint expreſſi.

CLXXI. POMPONIVS *lib.* XVI.

PErueniſſe rectè ad te dicitur, quod per te ad aliũ prouenerit: vt in hæreditate à liberto per patronũ filiũ-

B familiâs patri eius adoptiuo adquiſita reſponſum eſt.

CLXXII. VLPIANVS *lib.* XXXVIII.

LIberti appellatione etiam libertam contineri placuit.

CLXXIII. IDEM *lib.* XXXVIII.

COllegarum appellatione hi continentur, qui ſunt eiuſdem poteſtatis. Qui extra continétia vrbis eſt, abeſt. cæterùm vſq; ad continentia, non abeſſe videbitur.

CLXXIIII. IDEM *lib.* XL.

ALiud eſt promittere furem non eſſe, aliud furto noxaque ſolutum. qui enim dicit furem non eſſe, de hominis propoſito loquitur: qui furto noxaquę ſolutum, ne-

C mini eſſe furti obligatum promittit.

CLXXV. POMPONIVS *lib.* XXIII.

FAciendi verbo reddendi etiam cauſſa continetur.

CLXXVI. VLPIANVS *lib.* XLV.

SOlutionis verbo ſatisfactioné quoq; omné accipiédã placet. ſoluere dicim⁹ eũ, ꝗ id facit, qđ facere ꝓmiſit.

CLXXVII. IDEM *lib.* XLVII. *ad Sabinum.* *Cap.65. de regulis iuris.*

NAtura cauillationis, quam Græci σωρέιτην appellauerũt, hæc eſt: vt ab euidenter veris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea, quę euidenter falſa ſunt, perducatur. *† De hac dictione vide Alex. ab Alex. li.4.c.15.*

CLXXVIII. IDEM *lib.* XLVIII. *ad Sabinum.*

PEcuniæ † verbum nõ ſolum numeratam pecuniam cõplectitur, verum omnem omnino pecuniam, hoc

eſt omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo eſt qui ambigat. Hæreditas nomen iuris eſt, quod & acceſſionem, & deceſſionem in ſe recipit. hæreditas autem vel maximè fructibus augetur. D

Actionis verbũ & generale & ſpeciale eſt. nam actio dicitur omnis (ſiue in perſonam, ſiue in rem ſit) petitio. ſed plerumque actiones perſonales ſolemus dicere: petitionis autem verbo in rem actiones ſignificari videntur. perſecutionis autem verbo extraordinarias perſecutiones puto contineri: vtputa fideicommiſſorum, & ſi quæ aliæ ſunt quæ non habent iuris ordinarij exſecutionem. Hoc verbum DEBVIT, omnem omnino actionem comprehendere intelligitur: ſiue ciuilis, ſiue honoraria, ſiue fideicõmiſſaria fuit perſecutio. E

CLXXIX. IDEM *lib.* LI. *ad edictum.*

INter hæc verba QVANTI EA RES ERIT, vel QVANTI EAM REM ESSE PARET, nihil intereſt. in vtraque enim clauſula placet veram rei æſtimationem fieri.

CLXXX. POMPONIVS *lib.* XXX.

TVgurij appellatione omne ædificium, quod ruſticæ rei magis cuſtodiendæ cõuenit, quàm quod vrbanis ædibus, ſignificatur. Ofilius ait tugurium à tecto, tanquam tegularium, eſſe dictum: vt toga, quòd ea tegamur.

CLXXXI. IDEM. *lib.* XXXIX.

VErbum illud PERTINERE latiſſimè patet. nam & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominij noſtri ſint: & eis, quas iure aliquo poſſideamus, quamuis non noſtri dominij ſint. pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſſa ſint, ſed eſſe poſſint. F

CLXXXII. VLPIANVS. *lib.* XXVII. *ad edictum.*

LIber peculium habere non poteſt, quemadmodũ nec ſeruus bona.

CLXXXIII. IDEM. *lib.* XXVIII. *ad edictum.*

TAbernæ appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium, non ex eo, quod tabulis cluditur.

CLXXXIIII. PAVLVS *lib.* XXVIII.

VNde tabernacula & contubernales dicti ſunt.

CLXXXV. VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad edictũ.*

Inſtru-

A INſtructam autem tabernam ſic accipimus, quæ & rebus, & hominibus ad negociationem paratis conſtat.

CLXXXVI. IDEM.

COmmendare nihil aliud eſt, quàm deponere.

CLXXXVII. IDEM *lib.* XXX.

VErbum EXACTAE PECVNIAE non ſolum ad ſolutioné referendũ eſt, verum etiã ad delegationé.

CLXXXVIII. IDEM *lib.* XXIII. *ad edictum.*

HAbere duob⁹ modis dicitur: altero, iure dominij: altero, obtinere ſine interpellatione id, quod quis emerit. Cautũ intelligitur, ſiue perſonis, ſiue rebus cautum ſit.

CLXXXIX. IDEM *lib.* XXIIII.

B FACERE OPORTERE & hanc ſignificationẽ habet, vt abſtineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret: & curare, ne fiat.

CXC. IDEM *lib.* XXVII *ad edictum.*

PRouinciales eos accipere debemus, qui in ꝓuincia domiciliũ habent: non eos, qui ex ꝓuincia oriundi ſunt.

CXCI. PAVLVS *lib.* XXXV.

INter diuortium & repudium hoc intereſt: quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt, non rectè autem ſponſa diuertiſſe dicitur: quando diuortiũ ex eo dictum eſt, quod in diuerſas partes eunt, qui diſcedunt.

CXCII. IDEM *lib.* XXXVIII. *ad edictum.*

C HAec adiectio PLVRI'SVE, nó infinitã pecuniã cõtinet, ſed modicã: vt taxatio hæc, SOLIDORVM DECEM, PLVRI'SVE ad minutulã ſummã referatur.

CXCIII. IDEM *lib.* I. *ad edictum.*

HAec verba QVANTI EAM REM PARET ESSE, non ad id, quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem referuntur.

CXCIIII. IDEM *lib.* XLIIII. *ad edictum.*

INter donũ & munus hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. nam genus eſſe donum Labeo ait à donando dictum, munus ſpeciem. nam munus eſſe donum cum cauſſa, vtputa natalitium nuptiarium.

CXCV. IDEM *lib.* XLVI. *ad edictum.*

PRonunciatio ſermonis in ſexu maſculino ad vtrũque

ſexũ plerũq; porrigitur. FAMILIAE appellatio qualiter accipiatur, videamus.& quidem varię accepta eſt.nã & in res & in pſonas deducitur.in res: vtputa in lege duodecim tabularum his verbis, ADGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO.ad perſonas autẽ refertur familiæ ſignificatio,ita cũ de patrono & liberto loquitur lex familiæ, IN EA (inquit) FAMILIA: & hic de ſingularibus perſonis legẽ loqui cõſtat. Familiæ appellatio refertur & ad corporis cuiuſdam ſignificationẽ, quod aut iure proprio ipſorũ,aut cõmuni vniuerſę cognationis continetur.Iure ꝓprio familiã dicimus,plures perſonas,quæ ſunt ſub vni⁹ poteſtate,aut natura,aut iure ſubiectæ: vtputa patrẽfamiliâs,matremfamiliâs,filiũfamiliâs, filiãfamiliâs, quiq; deinceps vicẽ eorũ ſequuntur, vtputa nepotes,& neptes,& deinceps.pater autẽ familiâs appellatur,qui in domo dominium habet: rectéq; hoc nomine appellatur,quãuis filiũ nõ habeat. nõ enim ſolam perſonã eius,ſed & ius demonſtramus.deniq; & pupillum patremfamiliâs appellamus:& cùm paterfamiliâs moritur, quotquot capita ei ſubiecta fuerunt, ſingulas familias incipiunt habere. ſinguli enim patrumfamiliarum nomen ſubeunt. idemque eueniet in eo,qui emancipatus eſt.nam & hic ſui iuris effectus,propriam familiam habet.Communi iure familiã dicimus omniũ adgnatorum. nam & ſi patrefamiliâs mórtuo,ſinguli ſingulas familias habent: tamẽ omnes, qui ſub vnius poteſtate fuerunt,rectè eiuſdẽ familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi ſunt. Seruitutum quoque ſolemus appellare familiam, vt in edicto prætoris oſtendimus ſub titulo de furtis, vbi prætor loquitur de familia publicanorum. ſed ibi non omnes ſerui, ſed corpus quoddam ſeruorum demonſtratur eius rei cauſſa paratum, hoc eſt vectigalis cauſſa. alia autem parte edicti omnes ſerui continentur, vt de hominibus coactis, & vi bonorum raptorum. Item redhibitoria,ſi deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ eius: & interdicto VNDE VI familiæ appellatio omnes ſeruos comprehendit. ſed & filij continentur. Item appellatur familia plurium perſonarum, quæ ab eiuſdem vltimi genitoris ſanguine proficiſcuntur: ſicuti dicimus familiam

miliam Iuliam, quaſi à fonte quodam memoriæ. mulier au-
A tem familiæ ſuæ & caput & finis eſt.

CXCVI. CAIVS *lib.* XVI. *ad edictum prouinciale.*

FAmiliæ appellatione & ipſe princeps familiæ continetur. Fœminarum liberos in familia earum non eſſe, palàm eſt: quia qui naſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur.

CXCVII. VLPIANVS *lib.* L. *ad edictum.*

INdicaſſe, eſt detuliſſe: arguiſſe, accuſaſſe, & conuiciſſe.

CXCVIII. IDEM *lib.* II. *de omnibus tribunalibus.*

VRbana prædia omnia ædificia accipimus: non ſolum ea, quæ ſunt in oppidis, ſed & ſi fortè ſtabula ſunt, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel ſi prætoria volupta-
B ti tantū deſeruientia: quia vrbanū prædiū non locus facit, ſed materia. Proinde hortos quoq; , ſi qui ſunt in ædificiis cōſtituti, dicendū eſt in vrbanorū appellatione contineri. planè ſi plurium horti in reditu ſunt (vinearij fortè, vel etiam olitorij) magis hæc non ſunt vrbana.

CXCIX. VLPIANVS *lib.* VIII. *ad edictum.*

ABſentem accipere debemus eum, qui non eſt in eo loco, in quo petitur. non enim trans mare abſentem deſideramus: ſed ſi fortè extra continentia vrbis ſit, abeſt. cæterùm vſque ad continentia, non abeſſe videtur, ſi non latitet. Abeſſe nō videtur, qui ab hoſtibus captus eſt, ſed qui à latronibus detinetur.

C CC. IVLIANVS *lib.* II. *Digeſtorum.*

HAec ſtipulatio NOXIS SOLVTVM PRAESTARI? non exiſtimatur ad eas noxias pertinere, quæ publicam exſecutionē & coërcitionem capitalem habēt.

CCI. IDEM *lib.* XXXI. *Digeſtorum.*

IVſta interpretatione recipiendum eſt, vt appellatione filij, ſicuti filiamfamiliâs contineri ſæpe reſpondimus, ita & nepos videatur cōprehendi, & patris nomine auus quoque demonſtrari intelligatur.

CCII. ALPHENVS VARVS *lib.* II. *Digeſtorum.*

CVm in teſtamento ſcriptū eſſet, vt hæres in funere aut in monumento dumtaxat aureos centum conſumeret: non licet minus conſumere. ſi amplius vellet: licet, neque ob eam rem contra teſtamentum facere videtur.

A Vinaria vaſa propriè vaſa torcularia placet eſſe. dolia autem & ſerias tamdiu in ea cauſſa eſſe, quamdiu vinum haberent. cùm ſine vino eſſe deſinerẽt, in numero non eſſe: quoniam ad alium vſum trãsferri poſſunt, veluti ſi frumentum in his condatur. eandem cauſſam amphorarum eſſe: vt cùm vinum habeãt, tum in vaſis vinariis: cùm inanes ſint, tunc extra numerum vinariorum ſint, quia aliud in his condi poſſit.

CCVII. AFRICANVS *lib.* IIII. *Quæſtionum.*

Mercis appellatione homines non contineri, Mela ait: & ob eam rem mangones, non mercatores, ſed venaliciarios appellari ait, & rectè.

CCVIII. IDEM. *lib.* IIII. *Quæſtionum.*

B Bonorũ appellatio, ſicut hæreditatis, vniuerſitatẽ quãdã ac ius ſucceſſionis, & nõ ſingulares res demonſtrat.

CCIX. FLORENTINVS *lib.* X. *Inſtitutionum.*

Corã Titio aliquid facere iuſſus, nõ videtur præſente eo feciſſe, niſi is intelligat. Itaq; ſi furioſus, aut infans ſit, aut dormiat: nõ videtur corã eo feciſſe. Scire autẽ, non etiã velle is debet. nã & ĩuito eo rectè fit, quod iuſſum eſt.

CCX. MARCIANVS *lib.* VII. *Inſtitutionum.*

IS, qui natus eſt ex mancipiis vrbanis, & miſſus eſt in villam nutriendus: in vrbanis ſeruis conſtituetur.

CCXI. FLORENTINVS *lib.* VII. *Inſtitutionum.*

C Fundi appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur. ſed in vſu vrbana ædificia, ædes: ruſtica, villæ dicũtur. Locus verò ſine ædificio, in vrbe area: ruri autem, ager appellatur. idémq; ager cum ædificio fundus dicitur.

CCXII. VLPIANVS *lib.* I. *de adulter.*

Præuaricatores eos appellamus, qui cauſſam aduerſariis ſuis donant, & ex parte actoris in partem rei cedunt. à varicando enim præuaricatores dicti ſunt.

CCXIII. IDEM *lib.* I. *Regularum.*

CEDERE DIEM ſignificat incipere deberi pecuniam. VENIRE DIEM ſignificat eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi ergo purè quis ſtipulatus fuit: & ceſſit, & venit dies. vbi in diem: ceſſit dies, ſed nondum venit. vbi ſub cõditione: neq; ceſſit, neque venit dies, pendente adhuc conditione. Aes alienum eſt, quod nos aliis

Ca.223.in ſ:a eodem. aliis debemus:æs ſuum eſt,quod alij nobis debent. Lata culpa eſt nimia negligentia, id eſt non intelligere, quod omnes intelligunt. D

CCXIIII. MARTIANVS *lib. 1. public. iudi.*

MVnus propriè eſt,quod neceſſariò ſubimus,lege,more,imperiove eius, qui iubendi habet poteſtatem. Dona autē propriè ſunt,quę nulla neceſſitate,iure,officio, ſed ſpontè præſtantur:quæ ſi non præſtentur,nulla reprehenſio eſt:& ſi præſtentur,plerũq; laus ineſt.ſed in ſumma hoc ventum eſt,vt non quodcunque munus id & donũ accipiatur.at quod donum fuerit,id munus rectè dicatur.

CCXV. PAVLVS *lib. ſingul. ad l. Fuſiam Caniniam.*

POteſtatis verbo plura ſignificãtur.in perſona magiſtratuũ,imperium:in perſona liberorũ, patria poteſtas: in perſona ſerui,dominiũ. at cùm agimus de noxæ deditione cum eo, qui ſeruum non defendit: præſentis corporis copiam facultatémq; ſignificamus. Ex lege Atinia in poteſtatem domini rem furtiuam veniſſe videri, & ſi eius vindicandæ poteſtatem habuerit,Sabinus & Caſſius aiunt. E

CCXVI. VLPIANVS *lib. 1. ad l. Aeliam Sentiam.*

VErum eſt eum, qui in carcere clauſus eſt, non videri neque vinctum, neque in vinculis eſſe : niſi corpori eius vincula ſint adhibita.

CCXVII. IABOLENVS *lib. 1. ex poſterior. Labeonis.*

INter illam conditionẽ, CVM FARI POTVERIT, & POSTQVAM FARI POTVERIT, multũ intereſt.nam poſteriorem ſcripturam vberiorem eſſe cõſtat: CVM FARI POTVERIT, arctiorẽ,& id tãtummodo tempus ſignificare, quo primum fari poſſit. Item ita datam conditionem, ILLVD FACITO IN DIEBVS: ſi nihil præterea fuiſſet adiectum,in biduo conditionẽ impleri oportet. F

CCXVIII. PAPINIANVS *lib. XXXVII. Quæſtio.*

VErbum FACERE, omnem omnino faciẽdi cauſſam complectitur:donandi,ſoluendi,numerandi,iudicandi,ambulandi.

CCXIX. IDEM *lib. II. Reſponſorum.*

IN conuentionibus contrahentium voluntatem potius, quàm verba ſpectari placuit. Cùm igitur ea lege fundum vectigalem

vectigalem municipes locauerint, vt ad hæredes eius, qui
A ſuſcepit, pertineret: ius hæredum ad legatarium quoque
transferri potuit.

CCXX. CALLISTRATVS *lib. II. Quæſtionum.*

Liberorum appellatione nepotes, & pronepotes, cæte-
rique, qui ex his deſcendunt, continentur. hos enim o-
mnes liberorum appellatione lex duodecim tabularũ com
prehendit. Toties enim leges neceſſarium ducunt cogna-
tionum ſingularum nominibus vti, veluti filij, nepotis, pro-
nepotis, cæterorúmve, qui ex his deſcendunt: quoties non
omnibus, qui poſt eos ſunt, præſtitum voluerint, ſed ſolis
his ſuccurrent, quos nominatim enumerant. At vbi nõ per-
ſonis certis, non quibuſdam gradibus præſtatur, ſed omni-
B bus, qui ex eodem genere orti ſunt: liberorum appellatio-
ne comprehenduntur. Sed & Papyrius Fronto libro ter
tio Reſponſorum ait, prædio cum villico & contubernali
eius & filiis legato, nepotes quoque ex filiis contineri: niſi
voluntas teſtatoris aliter ſe habeat. filij enim appellatio-
ne ſæpe & nepotes accipi, multifariã placere. Diuus quo-
que Marcus reſcripſit, non videri ſine liberis defunctum,
qui nepotem ſuum hæredẽ reliquit. Præter hæc omnia na-
tura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum pro-
creandorum animo & voto vxores ducunt, filiorum appel
latione omnes, qui ex nobis deſcendunt, cõtineri. nec enim
dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quàm filij, ap-
C pellare. Etenim idcirco filios filiáſve cõcipimus, atque e-
dimus, vt ex prole eorũ earúmve diuturnitatis nobis me-
moriam in æuum relinquamus.

CCXXI. PAVLVS *lib. X. Reſponſorum.*

Paulus reſpondit. falſum tutorẽ eum verè dici, qui tu-
tor non eſt: ſiue habenti tutor datus ſit, ſiue non: ſi-
cut falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt: & mo
dius iniquus, qui modius non eſt.

CCXXII. HERMOGENIANVS *lib. I. iuris Epitom.*

Pecuniæ nomine non ſolùm numerata pecunia, ſed etiã
omnes res, tam ſoli, q̃ mobiles, & tam corpora, quàm
iura continentur.

CCXXIII. PAVLVS *lib. I Sententiarum.* *Ca.213. ſu*
Latæ culpæ finis eſt, nõ intelligere id, quod omnes in- *pra.*
telligunt.

telligunt. Amicos appellare debemus, non leui noticia coniunctos, ſed quibus fuerunt iura cũ patrefamiliâs, honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. D

CCXXIIII. VENVLEIVS *lib. VIII. Stipulationum.*

VInculorũ appellatione, vel priuata, vel publica vincula ſignificari: cuſtodiæ verò, tantum publica cuſtodia.

CCXXV. TRIPHONINVS *lib. I. Diſputationũ.*

FVgitiuus eſt non is, qui ſolum fugiendi conſiliũ à domino ſuſcepit, licet id ſe facturum iactauerit: ſed qui in ipſo facto fugæ initium méte deduxerit. nam & furem, & adulterum, & aleatorem, quãquam aliqua ſignificatione ex animi propoſitione cuiuſque ſola quis dicere poſſit E etiam hunc, qui nũquam alienam rem inuito domino ſubtraxerit, qui nunquam alienam matremfamiliâs corruperit: ſi modò eius mẽtis ſit, vt occaſione data id commiſſurus ſit: tamen oportet hæc eadem crimina aſſumpto actu intelligi. & ideo fugitiuum quoque & erronem, non ſecũdum propoſitionem ſolam, ſed cũ aliquo facto intelligi conſtat.

CCXXVI. PAVLVS *lib. I. Manualium.*

MAgna negligẽtia culpa eſt: magna culpa dolus eſt.

CCXXVII. IDEM *lib. II. Manualium.*

EX illa parte edicti TVM, QVEM EI HAEREDEM ESSE OPORTET, hæredis hæredibus F bonorum poſſeſſio non defertur. Item in ſubſtitutione his verbis, QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, proximus hæres tantum ſignificatur: imò nõ tantum proximus hæres, ſed etiam ſcriptus.

CCXXVIII. IDEM *lib. ſingulari Cognitionum.*

MVnicipes intelligendi ſunt & hi, qui in eodem municipio nati ſunt.

CCXXIX. IDEM *lib. ſingul. dè tacit. fideicõmiſſ.*

TRanſacta finitaúe intelligere debemus non ſolum, de quibus controuerſia fuit, ſed etiam quæ ſine cõtrouerſia ſunt poſſeſſa.

CCXXX. IDEM *lib. ſing. ſenatuſcon. Orficiani.*

VT ſunt iudicio terminata, tranſactione compoſita, longioris

longioris temporis ſilentio finita.

A CCXXXI. IDEM *lib. ſing. ad Senatuſcon. Tertullianũ.*

QVod dicimus eum, qui naſci ſperatur, pro ſuperſtite eſſe: tunc verum eſt, cũ de ipſius iure quæritur. aliis autem non prodeſt, niſi natus ſit.

CCXXXII. CAIVS *lib. I. de Verb. obligationib.*

HAec enunciatio, QVAE SVNT PLVRIS AVREORVM TRIGINTA, ſimul & quantitatis, & æſtimationis ſignificatiua eſt.

CCXXXIII. IDEM *lib. I. ad. l. XII. Tabul.*

SI cauilletur, & moretur, & fruſtretur. inde & calũniatores appellati ſunt, qui per fraudem & fruſtrationem alios vexarent litibus. inde & cauillatio dicta eſt. Poſt B kalendas Ianuarias die tertio pro ſalute principis vota ſuſcipiuntur. Telum vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. ſed nunc omne ſignificatur, quod mittitur manu. Itaque ſequitur, vt & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur: dictum ab eo, quod in longinquum mittatur, figuratũ ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. & hãc ſignificationem inuenire poſſumus & in Græco nomine. nam quod nos telũ appellamus, illi βέλος appellant: eoq́; nomine vulgo quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur. ſed non minus omne ſignificatur, quod mittitur manu ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Admonet nos Ξενοφῶν. nam ita ſcribit: καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λί- C θοι. & id, quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα vocatur, apud nos autem communi nomine & telum appellatur. *lib. 5. ἀναβάσεως,*

CCXXXIIII. IDEM. *lib. I. ad. l. XII. Tabul.*

QVos nos hoſtes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adiectioné indicantes, cũ quibus bellũ eſſet. Locuples eſt, qui ſatis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit. Verbum viuere quidam putãt ad cibum pertinere. ſed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & veſtimenta, & ſtramenta contineri. ſine his enim neminem viuere poſſe.

CCXXXV. IDEM *lib. III.*

FErri propriè dicimus, quæ quis ſuo corpore baiulat: portari ea, quæ quis in iumento ſecũ ducit: agi ea, quæ animalia

animalia ſunt. Fabros tignarios dicimus non eos dumtaxat, qui tigna dolant, ſed omnes, qui ædificant. D

CCXXXVI. IDEM *lib.*III.*ad.l.*XII.*Tab.*

QVi venenum dicit, adiicere debet malum, an bonum ſit. nam & medicamenta venena ſunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum eius naturam, cui adhibitum eſſet, mutat. cũ id, quod nos venenũ appellamus, Græci φάρμακον dicunt: apud illos quoque, tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur. vnde adiectione alterius nominis diſtinctionem fieri, admonet nos ſummus apud eos poëtarum Homerus. nam ſic ait.

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Glandis appellatione omnis fructus continetur (vt Iabolenus ait) exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα appellantur. E

CCXXXVII. IDEM *lib.*V.*legis.*XII.*Tabul.*

DVobus negãtibus verbis quaſi permittit lex magis, quàm prohibet: idq́ue etiam Seruius animaduertit.

CCXXXVIII. IDEM *lib.*VI.*ad.l.*XII.*Tab.*

PLebs eſt cæteri ciues ſine ſenatoribus. Deteſtatum eſt teſtatione denunciatum. Pignus appellatum eſt à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis conſtitui. Noxæ appellatione omne delictum continetur.

CCXXXIX. POMPONIVS *lib.ſing.* F
de tacitis Fideicommiſſ.

PVpillus eſt, qui cũ impubes eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe, aut morte, aut emancipatione. Seruorum appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolẽt. Incola eſt, qui in aliquam regionem domicilium ſuum contulit. quẽ Græci πάροικον appellant. nec tantũ hi, qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed etiam qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt intra eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant. Munus publicum eſt officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos vniuerſosq́ue ciues, remq́ue eorum imperio magiſtratus extraordinario perueniat.

peruenit. Aduena eſt,quem Græci ἔποικον appellant.

A Decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quod initio cũ coloniç deducerentur,decima pars eorum,qui deducerẽtur, conſilij publici gratia conſcribi ſolita ſit. Vrbs ab vruo appellata eſt. vruare eſt aratro definire. & Varus ait, vruum appellari curuaturam aratri,quod in vrbe condenda adhiberi ſolet. Oppidum ab ope dicitur, quod eius rei cauſſa mœnia ſint conſtituta. Territorium eſt vniuerſitas agrorum intra fines cuiuſque ciuitatis: quod ab eo dictum quidam aiunt,quod magiſtratus eius loci intra eos fines terrendi, id eſt ſubmouendi ius habent. Verbum SVVM ambiguum eſt,vtrum de toto,an de parte ſignificet. & ideo qui iurat ſuum non eſſe: adiicere debet, neque

B ſibi commune eſſe.

CCXL. PAVLVS *lib.* VII. *Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum.*

CVm quærebatur, an verbum SOLVTO MATRIMONIO DOTEM REDDI,non tantũ diuortiũ, ſed & mortem contineret,hoc eſt an de hoc quoque caſu contrahentes ſentirent: & multi putabant de hoc ſenſiſſe, & quibuſdam aliis contrà videbatur: ſecundum hoc mot⁹ Imperator pronunciauit,id actum eo pacto, vt nullo caſu remaneret dos apud maritum.

CCXLI. Q. MVTIVS *lib. ſingulari* ὅρων.

IN rutis cæſis ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque

C opere ſtructili tectorioue non continentur.

CCXLII. IABOLENVS *lib.* II. *ex poſteriorib. Labeonis.*

MAlum nauis eſſe partem, artemonem autem non eſſe, Labeo ait, & verius eſt: quia pleræque naues ſine malo inutiles eſſent. ideoque pars nauis habetur. artemon autem magis additamento, q̃ pars nauis eſt. Inter proiectũ & immiſſum hoc intereſſe ait Labeo: quod proiectum eſſet id,quod ita proueheretur,vt & nuſquam requieſceret: qualia mœniana, & ſubgrũdæ eſſent. immiſſum autẽ,quod ita fieret, vt aliquo loco requieſceret: veluti tigna,trabes,quæ immitterentur. Plumbũ, quod pro tegulis poneretur, ædificij eſſe, ait Labeo: ſed id,quod ὑπαιθρίον tegendi cauſſa ὑπαίθριον poneretur, contrà eſſe.

Viduã non ſolũ eam,quæ aliquãdo nupta fuiſſet: ſed eã quoque

quoque mulierem, quæ virum non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate eſſet: ſimiliter viduam eſſe dictã, ſine duitate. Structuram loci alicuius ex tabulis factã, quæ æſtate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium eſſe ait Labeo: quoniã perpetui vſus cauſſa paratæ eſſent: neq; ad rem pertinere, quod interim tollerentur. D

CCXLIII. SCAEVOLA *lib.* XVIII. *Digeſt.*

SCæuola reſpondit. ſemper acceptum eſſe, vt libertorum appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem teſtamento vel poſteriore loco manumitterentur: niſi manifeſtè is, à quo peteretur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

CCXLIIII. LABEO. *lib.* IIII. E

πειθανῶν *ex Pauli epiſtola.*

SI qua pœna eſt, multa eſt: ſi qua multa eſt, pœna eſt. PAVLVS. vtrumque eorum falſum eſt. namque harũ rerum diſſimilitudo ex hoc quoque apparet, quod de pœna prouocatio non eſt. ſimulatque enim victus quis eſt: eius maleficij, cuius pœna eſt ſtatuta, ſtatim ea debetur. At multæ prouocatio eſt: nec antè debetur, quàm aut non eſt prouocatum, aut prouocator victus eſt: nec aliter, quàm ſi is dixit, cui licet dicere. Ex hoc quoque earum rerum diſſimilitudo apparere poterit, quia pœnæ certæ ſingulorũ peccatorum ſunt: multæ contrà, quia eius iudicis poteſtas eſt, quantam dicat: niſi cũ lege eſt conſtitutum, quantam dicat. F

CCXLV. POMPONIVS *lib.* X. *Epiſtolarum.*

STatuæ adfixæ baſibus ſtructilibus, aut tabulæ religatæ catenis, aut erga parietem adfixæ, aut ſi ſimiliter cohęrent lychni: non ſunt ædium. ornatus enim ædium cauſſa parantur, non quod ædes perficiãtur. Item Labeo ait, prothyrum, quod in ædibus interdum fieri ſolet, ædium eſt.

CCXLVI. IDEM *lib.* VI. *Epiſtolarum.*

APud labeonem libris πειθανῶν ita ſcriptum eſt. exhibet, qui præſtat eius, de quo agitur, præſentiam. nam etiam qui ſiſtit, præſtat eius, de quo agitur, præſentiã. Nec tamen exhibet, qui mutum, aut furioſum, aut infantẽ exhibet. non enim poteſt videri eius præſtare pręſentiam, cũ

nemo, ex eo genere præſens ſatis aptè appellari poteſt.

A Reſtituit non tantum, qui ſolum corpus, ſed etiam qui omnem rem conditionemq́ue reddita cauſſa præſtat. & tota reſtitutio iuris interpretatio eſt.

DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS *antiqui.* Tit. XVII.

I. PAVLVS.

REgula eſt, quæ rem, quæ eſt, breuiter enarrat: non vt ex regula ius ſumatur: ſed vt ex iure, quod eſt, regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, &(vt ait Sabin⁹) quaſi cauſſæ * coniectio: quæ ſimul cũ in aliquo

B viciata eſt, perdit officium ſuum.

** Hac enarrat breuis explicatio cauſſæ, ac veluti ſumma cōprehenſio, quā actor in iudicio faciebat, ſequā ad aduocatos & ampliorem diſceptationem deueniret.*

II. VLPIANVS.

FOeminę ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ ſunt. & ideo nec iudices eſſe poſſunt, nec magiſtratũ gerere, nec poſtulare, nec pro alio interuenire, nec curatores exiſtere. Item impubes omnibus officiis ciuilibus debet abſtinere.

III. IDEM *lib.* II. *ad Sabinum.*

EIus eſt non nolle, qui poteſt velle.

IIII. IDEM.

VElle nō creditur, qui obſequitur imperio patris, vel domini.

.i. patiētiā præſtare cap.i.§ ſcientiā.ſ. de tributoria.

C V. PAVLVS.

IN negociis contrahendis alia cauſſa habita eſt furioſorum: alia eorum, qui fari poſſunt, quamuis actum rei nō intelligerent. nam furioſus nullum negocium contrahere poteſt: pupillus omnia tutore authore agere poteſt.

VI. VLPIANVS.

NOn vult hæres eſſe, qui ad alium transferre voluit hæreditatem.

VII. POMPONIVS.

IVs noſtrum non patitur eundem in paganis & teſtatò & inteſtatò deceſſiſſe: earumq́ue rerum naturaliter inter ſe pugna eſt.

VIII. IDEM.

IVra ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt.

10 m IX. VL-

IX. VLPIANVS.

SEmper in obſcuris, quod minimum eſt, ſequimur. D

X. PAVLVS.

SEcundum naturam eſt, commoda cuiuſque rei cõſequi eum, quem ſequuntur incommoda.

XI. POMPONIVS.

ID, quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro ad aliũ transferri non poteſt.

XII. PAVLVS.

IN teſtamentis plenius voluntates teſtantium interpretantur.

XIII. VLPIANVS.

NOn videtur cœpiſſe, qui per exceptionem à petitione remouetur. E

XIIII. POMPONIVS.

IN omnibus obligationibus, in quibus dies nõ ponitur, præſenti die debetur.

XV. PAVLVS.

QVi actionem habet ad rem recuperandam, ipſam rẽ habere videtur.

XVI. IDEM.

IMaginaria venditio non eſt precio accedente.

XVII. IDEM.

CVm tempus in teſtamento adiicitur, credendum eſt pro hærede adiectum: niſi alia mẽs fuerit teſtatoris: ſicut in ſtipulationibus promiſſoris gratia tẽpus additur. F

XVIII. POMPONIVS.

Cap. 78. de Verb. oblig. QVæ legata mortuis nobis ad hæredem noſtrum trãſeunt: eorum commodum per nos his, quorum in poteſtate ſumus, eodem caſu adquirimus: aliter, atque quod ſtipulati ſumus. nam & ſub conditione ſtipulantes, omnimodo eis adquirimus, etiam ſi liberatis nobis poteſtate domini conditio exſiſtat.

XIX. VLPIANVS.

QVi cũ alio contrahit, vel eſt, vel debet eſſe nõ ignarus conditionis eius. hæredi autem hoc imputari nõ poteſt, cũ non ſponte cũ legatariis contrahat.

Non ſolet exceptio doli nocere his, quibus voluntas teſtatoris non refragatur.

XX.

XX. IDEM.

A QVoties dubia interpretatio libertatis eſt: ſecundum libertatem reſpondendum erit.

XXI. IDEM.

NOn debet, cui quod plus eſt, licet, quod minus eſt, nó licere.

XXII. IDEM.

IN perſonam ſeruilem nulla cadit obligatio. Generaliter probandum eſt, vbicumque in bonæ fidei iudiciis confertur in arbitrium domini vel procuratoris eius conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum eſſe.

XXIII. IDEM.

COntractus quidam dolum malum dumtaxat recipiunt, quidam & dolum & culpam. dolum tantũ: depoſitum, & precarium. dolum & culpam: mandatum, com-
B modatum, véditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutelæ, negocia geſta. in his quidem & diligentia. ſed & ſocietas & rerum communio & dolum & culpã recipit. ſed hæc ita: niſi ſi quid nominatim cõuenit, vel plus, vel minus in ſingulis contractibus: nam hoc ſeruabitur, quod initio conuenit (legem enim contractui dedit) excepto eo, quod Celſus putat, non valere, ſi conuenerit: ne dolus præſtetur. hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium eſſe. & ita vtimur. Animalium verò caſus, morteſque, quæ ſine culpa accidũt: fugæ ſeruorũ, qui cuſtodiri nó ſolent: rapinæ, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impe-
C tus prædonum à nullo præſtantur.

XXIIII. PAVLVS.

QVatenus cuiuſque interſit, in facto, non in iure conſiſtit.

XXV. POMPONIVS.

PLus cautionis in rem eſt, quàm in perſonam.

XXVI. VLPIANVS.

QVi poteſt inuitis alienare: multo magis & ignorantibus, & abſentibus poteſt.

XXVII. PAVLVS.

NEc ex prætorio, nec ex ſolenni iure priuatorum conuentione quidquam immutandum eſt: quamuis obligationum cauſſæ pactione poſſunt immutari, & ipſo iure, & per pacti cõuenti exceptioné: quia actionũ modus, vel

lege, vel per prætorem introductus priuatorum pactionibus non infirmatur: niſi tunc, cũ inchoatur actio, inter eos conuenit. D

XXVIII. VLPIANVS.

DIuus Pius reſcripſit eos, qui ex liberalitate ſua conueniuntur, in id, quod facere poſſunt, condẽnandos.

XXIX. PAVLVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

cap. 210. *ĵ. eodem.* QVod initio vicioſum eſt, non poteſt tractu temporis conualeſcere.

XXX. VLPIANVS *lib.* XXXVI. *ad Sabinũ.*

NVptias non concubitus, ſed conſenſus facit.

XXXI. IDEM.

VErum eſt, neque pacta, neque ſtipulationes factum poſſe tollere. quod enim impoſſibile eſt, neque pacto, neque ſtipulatione poteſt comprehendi, vt vtilem actionem, aut factum efficere poſſit. E

XXXII. IDEM.

**Idẽ Ari. li. 1. Politi. c. 8.* QVod attinet ad ius ciuile, * ſerui pro nullis habentur. non tamen & iure naturali: quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales ſunt.

XXXIII. POMPONIVS.

IN eo, quod vel is, qui petit, vel is, à quo petitur, lucri cauſſa facturus eſt: durior cauſſa eſt petitoris.

XXXIIII. VLPIANVS.

SEmper in ſtipulationibus & in cæteris contractibus id ſequimur, quod actum eſt. Vnde ſi non paret, quid actũ eſt: erit cõſequẽs, vt id ſequamur, quod in regione, in qua actum eſt, frequentatur. Quid ergo ſi neque regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id, quod minimũ eſt, redigẽda ſumma eſt. F

XXXV. IDEM.

NIhil tam naturale eſt, quàm eo genere quodq́ue diſſoluere, quo colligatum eſt. ideo verborum obligatio verbis tollitur: nudi cõſenſus obligatio contrario cõſenſu diſſoluitur.

XXXVI. POMPONIVS.

CVlpa eſt immiſcere ſe rei ad ſe non pertinenti.

XXXVII. VLPIANVS.

NEmo, qui condemnare poteſt, abſoluere non poteſt.

XXXVIII.

XXXVIII. POMPONIVS.

A Sicuti pœna ex delicto defuncti hęres teneri nō debet: ita nec lucrum facere, ſi quid ex ea re ad eum perueniſſet.

XXXIX. IDEM.

IN omnibus cauſſis pro facto accipitur id, in quo per alium mora eſt, quò minus fiat.

XL. IDEM.

FVrioſi, vel eius, cui bonis interdictum ſit, nulla volūtas eſt.

XLI. VLPIANVS.

NOn debet actori licere, quod reo non permittitur. In re obſcura melius eſt fauere repetitioni, quàm B aduenticio lucro.

XLII. CAIVS.

QVi in alterius locum ſuccedunt, iuſtam habent cauſſam ignorantiæ, an id, quod peteretur, deberetur. Fideiuſſores quoque non minus, quàm hæredes, iuſtam ignorantiam poſſunt allegare. Hæc ita de hærede dicta ſunt, ſi cū eo agitur, non etiam ſi agat. nam planè qui agit, certus eſſe debet: cū ſit in poteſtate eius, quando velit, experiri: & antè debet rē diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

XLIII. IDEM.

NEmo ex iis, qui negāt ſe debere, prohibetur etiam a-

C lia defenſione vti, niſi lex impediat. Quoties concurrunt plures actiones eiuſdem rei nomine: vna tantum quis experiri debet.

XLIIII. IDEM.

TOties in hæredem damus actionem de eo, quod ad eum peruenit: quoties de dolo defuncti cōuenitur, non quoties ex ſuo.

XLV. IDEM.

NEque pignus, neque depoſitum, neque precariū, neq; emptio, neque locatio rei ſuæ cōſiſtere poteſt. Priuatorum conuentio iuri publico non derogat.

XLVI. CAIVS.

QVod à quoquam pœnæ nomine exactum eſt, id eidē reſtituere nemo cogitur.

XLVII. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

Cap.20.ꝑ ſocio. COnſilij non fraudulenti nulla obligatio eſt. Cæterũ ſi dolus & calliditas interceſſit: de dolo actio cõpetit. Socij mei ſocius, meus ſocius non eſt. D

XLVIII. PAVLVS.

QVidquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur: non prius ratum eſt, quàm ſi perſeuerantia apparuerit iudicium animi fuiſſe. ideoq́ue breui reuerſa vxor, nec diuortiſſe videtur.

XLIX. CAIVS.

ALterius circumuentio alij non præbet actionem.

L. VLPIANVS.

CVlpa caret, qui ſcit, ſed prohibere non poteſt.

LI. CAIVS. E

NOn videtur quiſquam id capere, quod ei neceſſe eſt alij reſtituere.

LII. IDEM.

NOn videtur defendere, non tantum qui latitat: ſed & is, qui præſens negat ſe fendere, aut non vult ſuſcipere actionem.

LIII. PAVLVS.

CVius per errorem dati repetitio eſt, eius cõſultò dati donatio eſt.

LIIII. VLPIANVS.

NEmo plus iuris ad alium transferre poteſt, quàm ipſe haberet. F

LV. IDEM *lib.* II. *de legatis ad edictum* Vrbicum.

NVllus videtur dolo facere, qui ſuo iure vtitur.

LVI. CAIVS *lib.* II. *de teſtamentis ad edictum* Vrbicum.

SEmper in dubiis benigniora præferenda ſunt.

LVII. IDEM.

BOna fides non patitur, vt bis idem exigatur.

LVIII. VLPIANVS.

EX pœnalibus cauſſis non ſolet in patrem de peculio actio dari.

LIX. IDEM.

HAeredem eiuſdem poteſtatis iuriſq́ue eſſe, cuiꝰ fuit defunctus, conſtat.

LX. IDEM.

A Semper qui non prohibet pro ſe interuenire, mandare creditur. ſed & ſi quis ratum habuerit, quod geſtũ eſt: obſtringitur mandati actione.

LXI. IDEM.

Domum ſuam reficere vnicuique licet: dum non officiat inuito alteri, in quo ius non habet.

LXII. IVLIANVS *lib.* VI. *Digeſtorum.*

Haereditas nihil aliud eſt, quàm ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuerat. *ca. 24 de verb. ſign.*

LXIII. IDEM.

Qui ſine dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.

B LXIIII. IDEM.

Ea, quæ rarò accidunt, non temerè in agendis negociis computantur.

LXV. IDEM *lib.* LIV. *Digeſtorum.*

Ea eſt natura cauillationis, quã Græci σωρείτην appellant: vt ab euidẽter veris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, producatur.

LXVI. IDEM.

Marcellvs notat. definit debitor eſſe is, qui nactus eſt exceptionem iuſtã, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

LXVII. IDEM.

C Quoties idem ſermo duas ſententias exprimit, ea potiſſimùm accipietur, quæ rei gerendæ aptior eſt.

LXVIII. PAVLVS *de adſignatione libertorũ.*

In omnibus cauſſis id obſeruatur, vt vbi perſonæ cõditio locum facit beneficio: ibi deficiente ea, beneficium quoq; deficiat. vbi vero gen⁹ actionis id deſiderat: ibi, ad quẽuis perſecutio eius deuenerit, nõ deficiat ratio auxilij.

LXIX. IDEM *de adſignatione libertorum.*

Inuito beneficium non datur.

LXX. VLPIANVS.

Nemo poteſt gladij poteſtatẽ ſibi datam, vel cuiuſuis alterius coërcitionis, ad alium transferre.

LXXI. VLPIANVS *lib.* II. *de officio procõſ.*

Omnia, quæcunq; cauſſæ cognitionem deſiderant, per

libellum expediri non poſſunt.

LXXII. IABOLENVS *lib. III. ex poſterioribus Labeonis.* D

FRuctus rei eſt vel pignori dare licere.

LXXIII. QVINTVS MVTIVS SCAEVOLA *lib. ſingulari* ὅρων.

QVò tutela redit, eò & hæreditas peruenit, niſi cũ fœminæ hæredes intercedunt. Nemo poteſt tutorem dare cuiquam, niſi ei, quem in ſuis hęredibus, cũ moritur, habuit, habiturúſve eſſet, ſi vixiſſet. Vi factum id videtur eſſe, qua de re quis, cũ ꝓhiberetur, fecit. clàm, quod quiſque, cùm controuerſiam haberet, habiturúm ve ſe putaret, fecit. Quæ in teſtaméto ita ſunt ſcripta, vt intelligi non poſſint: perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. E

Nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando, quiſquam alteri cauere poteſt.

LXXIIII. POMPONIVS.

NOn debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

LXXV. IDEM.

NEmo poteſt mutare conſilium ſuum in alterius iniuriam.

LXXVI. IDEM.

IN totum omnia, quæ animi deſtinatione agenda ſunt, nõ niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt.

LXXVII. IDEM.

ACtus legitimi, qui non recipiunt diem vel conditionem: veluti emãcipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, ſerui optio, datio tutoris: in totum vitiantur per téporis vel conditionis adiectionem. Nonnunquàm tamen actus ſupraſcripti tacitè recipiunt, quæ apertè comprehéſa vitium adferũt. Nam ſi acceptum feratur ei, qui ſub cõditione promiſit: ita demũ egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur, ſi obligationis conditio extiterit. quòd ſi verbis nominatim acceptilationis comprehendatur: nullius momenti faciet actum. F

LXXVIII IDEM.

GEneraliter cùm de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per aduerſarium habere nó potuit, conſiderandum eſt.

LXXIX.

LXXIX. IDEM.

A FRaudis interpretatio ſemper in iure ciuili, non ex euẽtu dumtaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur.

LXXX. IDEM.

IN toto iure generi per ſpeciẽ derogatur: † & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem directum eſt. † Idẽ Cic. li. 2. de inuẽ. Rhetorica dũ de contrariis legib⁹ diſſerit.

LXXXI. PAPINIANVS. *lib.* III. *Reſponſorum.*

QVæ dubitationis tollendæ cauſſa contractibus inſeruntur, ius commune non lædunt. †

LXXXII. IDEM.

DOnari videtur, quod nullo cogente iure cõceditur.

LXXXIII. IDEM.

NOn videtur rem amittere, cuius propria non fuit. † *cap.* 66. *Mandati.*

LXXXIIII. PAVLVS.

B CVm amplius ſolutũ eſt, quàm debebatur: cuius pars non inuenitur, quæ repeti poſſit, totum eſſe indebitum intelligitur, manente priſtina obligatione. Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidẽ ſecuti ſumus.

LXXXV. IDEM. *lib.* VI. *Quæſtionum.*

IN ambiguis, pro dotibus reſpondere melius eſt. Nõ eſt nouũ, vt quæ ſemel vtiliter conſtituta ſunt, durent: licet ille caſus extiterit, à quo initium capere nõn potuerunt. *Supra. li.* 23. *cap.* 3. *titu.* 3.

Quoties æquitatem deſiderij naturalis ratio, aut dubitatio iuris moratur: iuſtis decretis res temperanda eſt.

LXXXVI. IDEM.

C NOn ſolet deterior conditio fieri eorum, qui litem conteſtati ſunt, q̃ ſi non eſſent: ſed plerũque melior.

LXXXVII. IDEM.

NEmo enim in perſequendo deteriorem cauſſam, ſed meliorem facit. Denique poſt litis conteſtationem hæredi quoque proſpicitur, & hæres tenetur ex omnibus cauſſis.

LXXXVIII. SCAEVOLA.

NVlla intelligitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio eſt.

LXXXIX. PAVLVS.

QVandiu poſſit valere teſtamẽtum, tamdiu legitimus non admittitur.

XC. IDEM

In om-

IN omnibus quidem, maximè tamen in iure, æquitas ſpectanda ſit. D

XCI. IDEM.

QVoties duplici iure defertur alicui ſucceſſio: repudiato nouo iure, quod antè defertur, ſupererit vetus.

XCII. SCAEVOLA.

SI librarius in transſcribendis ſtipulationis verbis erraſſet: nihil nocere, quò minus & reus & fideiuſſor teneatur.

XCIII. MAETIANVS.

FIliusfamiliâs neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur.

XCIIII. VLPIANVS. E

NOn ſolent, quæ abundant, vitiare ſcripturas.

XCV. IDEM.

NEmo dubitat, ſoluendo videri eum, qui defenditur.

XCVI. MAETIANVS.

IN ambiguis orationibus maximè ſententia ſpectanda eius, qui eas protuliſſet.

XCVII. HERMOGENIANVS.

EA ſola deportationis ſententia aufert, quæ ad fiſcum perueniunt.

XCVIII. IDEM.

QVoties in vtriuſque cauſſa lucri ratio vertitur: is præferendus eſt, cuius in lucro cauſſa tempore præcedit. F

XCIX. VENVLEIVS.

NOn poteſt improbus videri, qui ignorat, quãtum ſoluere debeat.

C. CAIVS.

OMnia, quæ iure contrahuntur, contrario iure pereunt.

CI. PAVLVS.

VBi lex duorum menſium fecit mentionem, & qui ſexageſimo & primo die venerit, audiendus eſt. ita enim Imperator Antoninus cum diuo patre ſuo reſcripſit.

CII. VLPIANVS.

Qui

A QVi vetante Prætore fecit, hic aduerſus edictum feciſſe propriè dicitur. Eius eſt actionem denegare, qui poſſit & dare.

CIII. PAVLVS.

NEmo de domo ſua extrahi debet.

CIIII. VLPIANVS.

SI in duabus actionibus alibi ſumma maior, alibi infamia eſt: præponenda eſt cauſſa æſtimationis. Vbi autem æquiparantur famoſa iudicia: & ſi ſummam diſparem habeant: pro paribus tamen accipienda ſunt.

CV. PAVLVS.

VBicunque cauſſæ cognitio eſt, ibi Prætor deſideratur.

B

CVI. IDEM.

LIbertas inæſtimabilis res eſt.

CVII. CAIVS.

CVm ſeruis nulla actio eſt.

CVIII. PAVLVS.

FErè in omnibus pœnalibus iudiciis, & ætati & imprudentiæ ſuccurritur.

CIX. IDEM.

NVllum crimen patitur is, qui non prohibet, cùm prohibere poteſt.

CX. IDEM.

C INeo, quod pl⁹ ſit, ſemper ineſt & minus. Nemo alienæ rei expromiſſor idoneus videtur, niſi cum ſatiſdatione. Pupillus pati poſſe non intelligitur. Vbi verba coniuncta non ſunt, ſufficit alterutrum eſſe factum. Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt, cùm defraudantur, non vt faciliùs calumnientur.

CXI. PAVLVS.

PVpillum, qui proximus pubertati ſit, capacẽ eſſe, & furandi, & iniuriæ faciendæ. In hæredem non ſolent actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio: veluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum, vi bonorum raptorum.

CXII. PAVLVS.

NIhil intereſt, ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

CXIII. CAIVS.

In toto

IN toto & pars continetur.

CXIIII. PAVLVS. D

IN obſcuris inſpici ſolet, quod veriſimilius eſt, aut quod plerunque fieri ſolet.

CXV. IDEM.

SI quis obligatione liberatus ſit, poteſt videri accepiſſe. Non poteſt videri accepiſſe, qui ſtipulatus poteſt exceptione ſubmoueri.

CXVI. VLPIANVS.

NIhil conſenſui tam contrarium eſt, qui & bonæ fidei iudicia ſuſtinet, quàm vis atque metus: quem comprobare, contra bonos mores eſt. Non capitur, qui ius publicũ ſequitur. Non videntur, qui errant, conſentire.

CXVII. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.* E

PRætor bonorum poſſeſſorem hæredis loco in omni cauſſa habet.

CXVIII. VLPIANVS *lib.* XII. *ad edictum.*

QVi in ſeruitute eſt, vſucapere nõ poteſt. nam cùm poſſideatur, poſſidere non videtur.

CXIX. IDEM.

NOn alienat, qui dumtaxat omittit poſſeſſionem.

CXX. PAVLVS.

NEmo plus commodi hæredi ſuo relinquit, quàm ipſe habuit.

CXXI. IDEM.

QVi nõ facit, quod facere debet: videtur facere aduerſus ea, quæ non facit. at qui facit, quod facere nõ debet: non videtur facere id, quod facere iuſſus eſt. F

CXXII. CAIVS.

LIbertas omnibus rebus fauorabilior eſt.

CXXIII. VLPIANVS.

NEmo alieno nomine lege agere poteſt. Temporaria permutatio ius prouinciæ non innouat.

CXXIIII. IDEM.

VBi non voce, ſed præſentia opus eſt: mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. idem & in ſurdo hic quidem reſpõderi poteſt. Furioſus abſentis loco eſt, & ita Pomponius libro primo epiſtolarum ſcripſit.

CXXV. CAIVS.

Fauorabiliores

FAuorabiliores rei potius, quàm actores habentur†.

†Idē Ariſ. in Prob. ſectione particula. 18. de his quæ ad ius ciuile ptinent.

CXXVI. VLPIANVS *lib.* XV. *ad edictum.*

NEmo prædo eſt, qui precium numerauit. Locupletior nō eſt factus, qui liberum adquiſiuerit. Cùm de lucro duorum quæritur, melior eſt cauſſa poſſidentis.

CXXVII. PAVLVS.

CVm prætor in hæredem dat actionem, quatenus ad eum peruenit: ſufficit, ſi vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.

CXXVIII. IDEM.

IN pari cauſſa poſſeſſor potior haberi debet. Hi, qui in vniuerſum ius ſuccedunt, hæredis loco habentur.

CXXIX. IDEM *lib.* XXI. *ad edictum.*

NIhil dolo creditor facit, qui ſuū recipit. Cùm principalis cauſſa non conſiſtat: nec ea quidem, quæ ſequūtur, locum habent.

Infrà eodē ca. 178.

CXXX. VLPIANVS.

NVnquam actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

CXXXI. PAVLVS.

QVi dolo deſiit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſore dolus eſt.

CXXXII. CAIVS.

IMperitia culpæ adnumeratur.

CXXXIII. IDEM.

C MElior conditio noſtra per ſeruos fieri poteſt, deterior fieri non poteſt.

CXXXIIII. VLPIANVS.

NOn fraudantur creditores, cùm quid non adquiritur à debitore, ſed cùm quid de bonis deminuitur. Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt.

CXXXV. IDEM.

EA, quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.

CXXXVI. PAVLVS.

BOna fides tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quoties lex impedimento non eſt.

CXXXVII. VLPIANVS.

Qui

QVi authore iudice comparauit, bonæ fidei poſſeſſor eſt. D

CXXXVIII. PAVLVS.

OMnis hæreditas quamuis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. Nunquam creſcit ex poſtfacto præteriti delicti æſtimatio.

CXXXIX. CAIVS.

OMnes actiones, quę morte aut tempore pereũt, ſemel incluſæ iudicio, ſaluæ permanent. Non videtur perfectè cuiuſque id eſſe, quod ex caſu auferri poteſt.

CXL. VLPIANVS.

ABſentia eius, qui reipublicę cauſſa abeſt: neque ei, neque alij damnoſa eſſe debet.

CXLI. PAVLVS *lib.* LIIII. *ad edictum.* E

QVod contra rationem iuris receptum eſt, nõ eſt producendum ad conſequentia. Vni duo pro ſolido hæredes eſſe non poſſunt.

CXLII. IDEM.

QVi tacet, non vtique fateturꝉ: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

ꝉVnde Cic. ĩ Catilinã, Quid expectas, inquit, loquentium authoritatẽ, quorum voluntatẽ tacitorum perſpicis.

CXLIII. VLPIANVS.

QVod ipſis, qui contraxerunt, obſtat: & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

CXLIIII. PAVLVS.

NOn omne, quod licet, honeſtum eſt. In ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus. F

CLXV. VLPIANVS.

NEmo videtur fraudare eos qui ſciunt & conſentiunt.

CXLVI. PAVLVS.

QVod quis, dum ſeruus eſſet, egit: proficere libero facto non poteſt.

CXLVII. CAIVS.

SEmper ſpecialia generalibus inſunt.

CXLVIII. PAVLVS.

CVius effectus omnibus prodeſt, eius & partes ad omnes pertinent.

CXLIX. VLPIANVS.

EX qua perſona quis lucrum capit, eius factum præſtare debet.

CL. IDEM.

CL. IDEM.

A PArem eſſe conditionem oportet eius, qui quid poſſideat, vel habeat: atque eius, cuius dolo malo factũ eſt, quò minus poſſideret, vel haberet.

CLI. PAVLVS.

NEmo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere ius non habet.

CLII. VLPIANVS.

HOc iure vtimur, vt quicquid omnino per vim fiat, id aut in vis publicæ, aut priuatæ crimen incidat. Deiecit & qui mandauit. Ratihabitio mandato comparatur. In contractibus, quibus doli præſtatio, vel bona fides ineſt: hæres inſolidum tenetur.

B CLIII. PAVLVS.

FEre quibuſcũque modis obligamur, iiſdem in contrarium actis liberamur: cum quibus modis adquirimus, iiſdem in contrarium actis amittimus. Vt igitur nulla poſſeſſio adquiri, niſi animo & corpore poteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua vtrumque in contrarium actum eſt.

CLIIII. VLPIANVS.

CVm par delictum eſt duorum: ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſſa: ſicut fit, cùm de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori, AVT SI REI QVOQVE IN EA RE DOLO ACTVM SIT. Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipſam non incidit.

C CLV. PAVLVS.

FActum cuique ſuum, non aduerſario ſuo nocere debet. Non videtur vim facere, qui iure ſuo vtitur, & ordinaria actione experitur. In pœnalibus cauſſis benignius interpretandum eſt.

CLVI. VLPIANVS *lib.* LXX. *ad edictum.*

INuitus nemo rem cogitur defendere. Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere multò magis quis dixerit. Cùm quis in alicuius locum ſucceſſerit: non eſt æquum, ei nocere hoc, quod aduerſus eum non nocuit, in cuius locum ſucceſſerit. Plerunque emptoris eadem debet eſſe cauſſa circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. Quod cuique pro eo præſtatur, inuito

inuito non tribuitur.

CLVII. IDEM.

D

AD ea, quæ nō habent atrocitatem facinoris, vel ſceleris: in his ignoſcitur ſeruis, ſi vel dominis, vel his, qui vice dominorum ſunt (veluti tutoribus & curatorib⁹) obtemperauerint. Semper qui dolo fecit, quò minus haberet: pro eo habendus eſt, ac ſi haberet. In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum, quibus ſucceſſerunt, non tantum in id, quod peruenit, verùm etiam inſolidum tenentur: hoc eſt, vnuſquiſque pro ea parte, qua hæres eſt.

CLVIII. CAIVS *lib. XXVI. ad edictum prouinciale.*

CReditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit.

CLIX. PAVLVS.

NOn vt ex pluribus cauſſis deberi nobis idem poteſt: ita ex pluribus cauſſis idem poſſit eſſe noſtrum. E

CLX. VLPIANVS.

ALiud eſt vendere, aliud eſt vendenti conſentire. Refertur ad vniuerſos, quod publicè fit per maiorem partem. Abſurdum eſt, plus iuris habere, cui legatus ſit fundus, quàm hæredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viueret.

CLXI. IDEM.

IN iure ciuili receptum eſt: quoties per eum, cuius intereſt conditionem nō impleri, fiat, quò minus impleatur: perinde haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet. quod & ad libertates, & legata, & ad hæredum inſtitutiones perducitur. F quibus exemplis ſtipulationes quoque committūtur: cùm per promiſſorem factum eſſet, quò minus ſtipulator conditioni pareret.

CLXII. PAVLVS.

QVæ propter neceſſitatem recepta ſunt, non debent in argumentum trahi.

CLXIII. VLPIANVS.

CVi ius eſt donandi, eidem & vendendi, & concedendi ius eſt.

CLXIIII. PAVLVS.

POenalia iudicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt.

CLXV. VLPIANVS.

Cùm

A CVm quis poſſit alienare, poterit & conſentire alienationi. Cui autem donare non conceditur: probandum erit, nec ſi donationis cauſſa conſenſerit, ratam eius voluntatem habendam.

CLXVI. PAVLVS.

QVi rem alienam defendit, nunquàm locuples habetur.

CLXVII. IVLIANVS.

NOn videntur data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt. Qui iuſſu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere: quia parére neceſſe habet.

CLXVIII. IDEM.

B RApienda occaſio eſt, quæ præbet benignius reſponſum. Quod factum eſt, cùm in obſcuro ſit: ex adfectione cuiuſque capit interpretationem.

CLXIX. IDEM *lib.* II. *ad Plautium.*

IS damnum dat, qui iubet dare. eius verò nulla culpa eſt, cui parére neceſſe ſit. Quod pendet, non eſt pro eo, quaſi ſit.

CLXX. IDEM *lib.* III. *ad Plautium.*

FActum à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non eſt.

CLXXI. IDEM *lib.* IIII. *ad Plautium.*

NEmo ideò obligatur, quia receptur⁹ eſt ab alio, quod præſtiterit.

C CLXXII. IDEM.

IN contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum eſt. Ambigua autem intétio ita accipienda eſt, vt res ſalua ſit actori.

CLXXIII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Plautium.*

IN condemnatione perſonarum, quæ in id, quod facere poſſunt, damnantur: non totum, quod habent, extorquédum eſt: ſed & ipſarum ratio habéda eſt, ne egeant. Cũ verbum RESTITVAS lege inuenietur: etſi nõ ſpecialiter de fructibus additum eſt: tamen & fructus ſunt reſtituendi. Vnicuiq; ſua mora nocet. quod & in duobus reis promittédi obſeruatur. Dolo facit, qui petit, quod redditurus eſt. *Cap. 19. de re iudicata.*

CLXXIIII. IDEM.

QVi poteſt facere, vt poſſit conditioni parére: iã poſſe videtur. Quod quis, ſi velit, habere nõ poteſt, id repudiare non poteſt. D

CLXXV. IDEM.

IN omnibus officiis, quæ fieri per liberas perſonas leges deſiderant, ſeruus interuenire non poteſt. Non debeo melioris cõditionis eſſe, quàm auctor meus, à quo ius in me tranſit.

CLXXVI. IDEM.

NOn eſt ſingulis cõcedendum, quod per magiſtratum publicè poſſit fieri, ne occaſio ſit maioris tumultus faciendi. Infinita æſtimatio eſt libertatis & neceſſitudinis.

CLXXVII. IDEM. E

QVi in ius dominiúmve alterius ſuccedit, iure eius vti debet. Nemo videtur in dolo eſſe, qui ignorat cauſam, cur non debeat petere.

CLXXVIII. PAVLVS *lib.* XV. *ad Plautium.*

Supra eodem. cap. 129. CVm principalis cauſſa non conſiſtat: plerumque nec ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

CLXXIX. IDEM.

IN obſcura voluntate manumittentis fauendum eſt libertati.

CLXXX. IDEM.

QVod iuſſu alterius ſoluitur, pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet. F

CLXXXI. IDEM.

SI nemo ſubiit hæreditatem: omnis vís teſtamenti ſoluitur.

CLXXXII. IDEM.

QVod nullius eſſe poteſt, id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

CLXXXIII. MARCELLVS.

ET ſi nihil facilè mutandum eſt ex ſolennibus: tamen vbi æquitas euidens poſcit, ſubueniendum eſt.

CLXXXIIII. CELSVS.

VAni timoris iuſta excuſatio non eſt.

CLXXXV. IDEM.

IMpoſſibilium nulla obligatio eſt.

CLXXXVI. IDEM.

A Nihil peti poteſt ante id tempus,quo per rerum naturam perſolui poſſit: & cùm ſoluendi tempus obligationi additur,niſi eo præterito,peti non poteſt.

CLXXXVII. IDEM.

SI quis prægnantem vxorem reliquit: non videtur ſine liberis deceſſiſſe.

CLXXXVIII. IDEM.

VBi pugnantia inter ſe in teſtaméto inueniuntur:neutrum ratum eſt. Quæ rerum naturâ prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.

CLXXXIX. IDEM.

PVpillus nec velle,nec nolle in ea ætate (niſi adpoſita tutoris authoritate)creditur.nam quod animi iudicio fit,in eo tutoris authoritas neceſſaria eſt. B

CXC. IDEM.

QVod euincitur,in bonis non eſt.

CXCI. IDEM.

NEratius conſultus, an quod beneficium dare ſe quaſi viuenti Cæſar reſcripſerat,iam defuncto dediſſe exiſtimaretur:reſpondit,non videri ſibi principem,quod ei, quem viuere exiſtimabat,conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe.quem tamen modum eſſe beneficij ſui vellet, ipſius æſtimationem eſſe.

CXCII. MARCELLVS.

C EA,quæ in partes diuidi non poſſint, ſolida à ſingulis hæredibus debentur. In re dubia benigniorem interpretationem ſequi,non minùs iuſtius eſt, quàm tutius.

CXCIII. CELSVS.

OMnia ferè iura hęredum perinde habentur,ac ſi cõtinuò ſub tempus mortis hæredes extitiſſent.

CXCIIII. MODESTINVS.

QVi per ceſſionem , quamuis longiſſimam, defuncto hæredes extiterunt: non minùs hæredes intelliguntur,quàm qui principaliter hæredes extiterint. *Supra lib.51. ti.1 cap.Si in fine.

CXCV. IDEM *lib.* VII. *Differentiarum.*

EXpreſſa nocent,non expreſſa non nocent.*

CXCVI. IDEM.

XLVII. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

*Cap.*20.*& ſocio.* COnſilij non fraudulenti nulla obligatio eſt. Cæterū ſi dolus & calliditas interceſſit: de dolo actio cōpetit. Socij mei ſocius, meus ſocius non eſt. D

XLVIII. PAVLVS.

QVidquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur: non prius ratum eſt, quàm ſi perſeuerantia apparuerit iudicium animi fuiſſe. ideoq́ue breui reuerſa vxor, nec diuortiſſe videtur.

XLIX. CAIVS.

ALterius circumuentio alij non præbet actionem.

L. VLPIANVS.

CVlpa caret, qui ſcit, ſed prohibere non poteſt.

LI. CAIVS. E

NOn videtur quiſquam id capere, quod ei neceſſe eſt alij reſtituere.

LII. IDEM.

NOn videtur defendere, non tantum qui latitat: ſed & is, qui præſens negat ſe fendere, aut non vult ſuſcipere actionem.

LIII. PAVLVS.

CVius per errorem dati repetitio eſt, eius cōſultò dati donatio eſt.

LIIII. VLPIANVS.

NEmo plus iuris ad alium transferre poteſt, quàm ipſe haberet. F

LV. IDEM *lib.* III. *de legatis ad edictum Vrbicum.*

NVllus videtur dolo facere, qui ſuo iure vtitur.

LVI. CAIVS *lib.* I. *de teſtamentis ad edictum Vrbicum.*

SEmper in dubiis benigniora præferenda ſunt.

LVII. IDEM.

BOna fides non patitur, vt bis idem exigatur.

LVIII. VLPIANVS.

EX pœnalibus cauſſis non ſolet in patrem de peculio actio dari.

LIX. IDEM.

HAeredem eiuſdem poteſtatis iuriſq́ue eſſe, cui⁹ fuit defunctus, conſtat.

LX. IDEM.

A SEmper qui non prohibet pro ſe interuenire, mandare creditur. ſed & ſi quis ratum habuerit, quod geſtũ eſt: obſtringitur mandati actione.

LXI. IDEM.

DOmum ſuam reficere vnicuique licet: dum non officiat inuito alteri, in quo ius non habet.

LXII. IVLIANVS *lib.* VI. *Digeſtorum.*

HAereditas nihil aliud eſt, quàm ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuerat. *ca. 24 de verb. ſign.*

LXIII. IDEM.

QVi ſine dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.

B

LXIIII. IDEM.

EA, quæ raro accidunt, non temere in agendis negociis computantur.

LXV. IDEM *lib.* LIV. *Digeſtorum.*

EA eſt natura cauillationis, quã Græci σωρείτην appellant: vt ab euidẽter veris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, producatur.

LXVI. IDEM.

MARCELLVS notat. definit debitor eſſe is, qui nactus eſt exceptionem iuſtã, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

LXVII. IDEM.

C QVoties idem ſermo duas ſententias exprimit, ea potiſſimùm accipietur, quæ rei gerendæ aptior eſt.

LXVIII. PAVLVS. *de adſignatione libertorũ.*

IN omnibus cauſſis id obſeruatur, vt vbi perſonæ cõditio locum facit beneficio: ibi deficiente ea, beneficium quoq; deficiat. vbi vero gen⁹ actionis id deſiderat: ibi, ad quẽuis perſecutio eius deuenerit, nõ deficiat ratio auxilij.

LXIX. IDEM. *de adſignatione libertorum.*

INuito beneficium non datur.

LXX. VLPIANVS.

NEmo poteſt gladij poteſtatẽ ſibi datam, vel cuiuſuis alterius coërcitionis, ad alium transferre.

LXXI. VLPIANVS *lib.* II. *de officio proconſ.*

OMnia, quæcunq; cauſſæ cognitionem deſiderant, per

libellum expediri non poſſunt.

LXXII. IABOLENVS *lib.* III. *ex poſterioribus Labeonis.* D

FRuctus rei eſt vel pignori dare licere.

LXXIII. QVINTVS MVTIVS SCAEVOLA *lib. ſingulari* ὅρων.

QVò tutela redit, eò & hæreditas peruenit, niſi cũ fœminæ hæredes intercedunt. Nemo poteſt tutorem dare cuiquam, niſi ei, quem in ſuis hęredibus, cũ moritur, habuit, habiturúſve eſſet, ſi vixiſſet. Vi factum id videtur eſſe, qua de re quis, cũ ꝓhiberetur, fecit. clàm, quod quiſque, cùm controuerſiam haberet, habiturúmve ſe putaret, fecit. Quæ in teſtaméto ita ſunt ſcripta, vt intelligi non poſſint: perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. E

Nec paciſcendo, nec legem dicendo, nec ſtipulando, quiſquam alteri cauere poteſt.

LXXIIII. POMPONIVS.

NOn debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

LXXV. IDEM.

NEmo poteſt mutare conſilium ſuum in alterius iniuriam.

LXXVI. IDEM.

IN totum omnia, quæ animi deſtinatione agenda ſunt, nõ niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt.

LXXVII. IDEM.

ACtus legitimi, qui non recipiunt diem vel conditionem: veluti emãcipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, ſerui optio, datio tutoris: in totum vitiantur per tẽporis vel conditionis adiectionem. Nonnunquàm tamen actus ſupraſcripti tacitè recipiunt, quæ apertè comprehẽſa vitium adferũt. Nam ſi acceptum feratur ei, qui ſub cõditione promiſit: ita demũ egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur, ſi obligationis conditio extiterit. quòd ſi verbis nominatim acceptilationis comprehendatur: nullius momenti faciet actum. F

LXXVIII IDEM.

GEneraliter cùm de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per aduerſarium habere nõ potuit, conſiderandum eſt.

LXXIX.

LXXIX. IDEM.

A Fraudis interpretatio ſemper in iure ciuili, non ex euẽtu dumtaxat, ſed ex conſilio quoque deſideratur.

LXXX. IDEM.

In toto iure generi per ſpeciẽ derogatur: † & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem directum eſt.

LXXXI. PAPINIANVS. *lib.* III. *Reſponſorum.*

Qvæ dubitationis tollendæ cauſſa contractibus inſeruntur, ius commune non lædunt. †

LXXXII. IDEM.

Donari videtur, quod nullo cogente iure cõceditur.

LXXXIII. IDEM.

Non videtur rem amittere, cuius propria non fuit.

LXXXIIII. PAVLVS.

B Cvm amplius ſolutũ eſt, quàm debebatur: cuius pars non inuenitur, quæ repeti poſſit, totum eſſe indebitum intelligitur, manente priſtina obligatione. Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidẽ ſecuti ſumus.

LXXXV. IDEM. *lib.* VI. *Quæſtionum.*

In ambiguis, pro dotibus reſpondere melius eſt. Nõ eſt nouũ, vt quæ ſemel vtiliter conſtituta ſunt, durent: licet ille caſus extiterit, à quo initium capere nõ potuerunt.

Quoties æquitatem deſiderij naturalis ratio, aut dubitatio iuris moratur: iuſtis decretis res temperanda eſt.

LXXXVI. IDEM.

C Non ſolet deterior conditio fieri eorum, qui litem conteſtati ſunt, q̃ ſi non eſſent: ſed plerũque melior.

LXXXVII. IDEM.

Nemo enim in perſequendo deteriorem cauſſam, ſed meliorem facit. Denique poſt litis conteſtationem hæredi quoque proſpicitur, & hæres tenetur ex omnibus cauſſis.

LXXXVIII. SCAEVOLA.

Nvlla intelligitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio eſt.

LXXXIX. PAVLVS.

Qvandiu poſſit valere teſtamẽtum, tamdiu legitimus non admittitur.

XC. IDEM

In om-

† Idẽ Cic. li. 2. de inuẽ. Rhetorica dũ de contrariis legib⁹ diſſerit.

† cap. 66. Mandati.

Supra. li. 23. cap. 3. titu. 3.

IN omnibus quidem, maximè tamen in iure, æquitas ſpectanda ſit. D

XCI. IDEM.

QVoties duplici iure defertur alicui ſucceſſio: repudiato nouo iure, quod antè defertur, ſupererit vetus.

XCII. SCAEVOLA.

SI librarius in tranſſcribendis ſtipulationis verbis erraſſet: nihil nocere, quò minus & reus & fideiuſſor teneatur.

XCIII. MAETIANVS.

FIliusfamiliâs neque retinere, neque recuperare, neque adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur.

XCIIII. VLPIANVS. E

NOn ſolent, quæ abundant, vitiare ſcripturas.

XCV. IDEM.

NEmo dubitat, ſoluendo videri eum, qui defenditur.

XCVI. MAETIANVS.

IN ambiguis orationibus maximè ſententia ſpectanda eius, qui eas protuliſſet.

XCVII. HERMOGENIANVS.

EA ſola deportationis ſententia aufert, quæ ad fiſcum perueniunt.

XCVIII. IDEM.

QVoties in vtriuſque cauſſa lucri ratio vertitur: is præferendus eſt, cuius in lucro cauſſa tempore præcedit. F

XCIX. VENVLEIVS.

NOn poteſt improbus videri, qui ignorat, quãtum ſoluere debeat.

C. CAIVS.

OMnia, quæ iure contrahuntur, contrario iure pereunt.

CI. PAVLVS.

VBi lex duorum menſium fecit mentionem, & qui ſexageſimo & primo die venerit, audiendus eſt. ita enim Imperator Antoninus cum diuo patre ſuo reſcripſit.

CII. VLPIANVS.

Qui

A QVi vetante Prætore fecit, hic aduerſus edictum feciſſe propriè dicitur. Eius eſt actionem denegare, qui poſſit & dare.

CIII. PAVLVS.

NEmo de domo ſua extrahi debet.

CIIII. VLPIANVS.

SI in duabus actionibus alibi ſumma maior, alibi infamia eſt: preponenda eſt cauſſa æſtimationis. Vbi autem æquiparantur famoſa iudicia: & ſi ſummam diſparem habeant: pro paribus tamen accipienda ſunt.

CV. PAVLVS.

VBicunque cauſſæ cognitio eſt, ibi Prætor deſideratur.

B

CVI. IDEM.

LIbertas inæſtimabilis res eſt.

CVII. CAIVS.

CVm ſeruis nulla actio eſt.

CVIII. PAVLVS.

FErè in omnibus pœnalibus iudiciis, & ætati & imprudentiæ ſuccurritur.

CIX. IDEM.

NVllum crimen patitur is, qui non prohibet, cùm prohibere poteſt.

CX. IDEM.

IN eo, quod pl' fit, ſemper ineſt & minus. Nemo alienæ rei expromiſſor idoneus videtur, niſi cum ſatiſdatione. Pupillus pati poſſe non intelligitur. Vbi verba coniuncta non ſunt, ſufficit alterutrum eſſe factum. Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt, cùm defraudantur, non vt faciliùs calumnientur.

C

CXI. PAVLVS.

PVpillum, qui proximus pubertati ſit, capacē eſſe, & furandi, & iniuriæ faciendæ. In hæredem non ſolent actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio: veluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum, vi bonorum raptorum.

CXII. PAVLVS.

NIhil intereſt, ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur.

CXIII. CAIVS.

In toto

IN toto & pars continetur.

CXIIII. PAVLVS. D

IN obſcuris inſpici ſolet, quod veriſimilius eſt, aut quod plerunque fieri ſolet.

CXV. IDEM.

SI quis obligatione liberatus ſit, poteſt videri accepiſſe. Non poteſt videri accepiſſe, qui ſtipulatus poteſt exceptione ſubmoueri.

CXVI. VLPIANVS.

NIhil conſenſui tam contrarium eſt, qui & bonæ fidei iudicia ſuſtinet, quàm vis atque metus: quem comprobare, contra bonos mores eſt. Non capitur, qui ius publicũ ſequitur. Non videntur, qui errant, conſentire.

CXVII. PAVLVS *lib. XI. ad edictum.* E

PRætor bonorum poſſeſſorem hæredis loco in omni cauſſa habet.

CXVIII. VLPIANVS *lib. XII. ad edictum.*

QVi in ſeruitute eſt, vſucapere nõ poteſt. nam cùm poſſideatur, poſſidere non videtur.

CXIX. IDEM.

NOn alienat, qui dumtaxat omittit poſſeſſionem.

CXX. PAVLVS.

NEmo plus commodi hæredi ſuo relinquit, quàm ipſe habuit.

CXXI. IDEM.

QVi nõ facit, quod facere debet: videtur facere aduerſus ea, quæ non facit. at qui facit, quod facere nõ debet: non videtur facere id, quod facere iuſſus eſt. F

CXXII. CAIVS.

LIbertas omnibus rebus fauorabilior eſt.

CXXIII. VLPIANVS.

NEmo alieno nomine lege agere poteſt. Temporaria permutatio ius prouinciæ non innouat.

CXXIIII. IDEM.

VBi non voce, ſed præſentia opus eſt: mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. idem & in ſurdo hic quidem reſpõderi poteſt. Furioſus abſentis loco eſt, & ita Pomponius libro primo epiſtolarum ſcripſit.

CXXV. CAIVS.

Fauorabiliores rei potius, quàm actores habentur†. †Idē Ariſ. in Prob. ſectione particula. 18. de his quæ ad ius ciuile ptinent.

A CXXVI. VLPIANVS *lib.* XV. *ad edictum.*

NEmo prædo eſt, qui precium numerauit. Locupletior nō eſt factus, qui liberum adquiſiuerit. Cùm de lucro duorum quæritur, melior eſt cauſſa poſſidentis.

CXXVII. PAVLVS.

CVm prætor in hæredem dat actionem, quatenus ad eum peruenit: ſufficit, ſi vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.

CXXVIII. IDEM.

IN pari cauſſa poſſeſſor potior haberi debet. Hi, qui in vniuerſum ius ſuccedunt, hæredis loco habentur.

CXXIX. IDEM *lib.* XXI. *ad edictum.*

B NIhil dolo creditor facit, qui ſuū recipit. Cùm principalis cauſſa non conſiſtat: nec ea quidem, quæ ſequūtur, locum habent. *Infrà eodē ca.* 178.

CXXX. VLPIANVS.

NVnquam actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

CXXXI. PAVLVS.

QVi dolo deſiit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſore dolus eſt.

CXXXII. CAIVS.

IMperitia culpæ adnumeratur.

CXXXIII. IDEM.

C MElior conditio noſtra per ſeruos fieri poteſt, deterior fieri non poteſt.

CXXXIIII. VLPIANVS.

NOn fraudantur creditores, cùm quid non adquiritur à debitore, ſed cùm quid de bonis deminuitur. Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt.

CXXXV. IDEM.

EA, quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.

CXXXVI. PAVLVS.

BOna fides tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quoties lex impedimento non eſt.

CXXXVII. VLPIANVS.

QVi authore iudice comparauit, bonæ fidei poſſeſſor eſt. D

CXXXVIII. PAVLVS.

OMnis hæreditas quamuis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. Nunquam creſcit ex poſtfacto præteriti delicti æſtimatio.

CXXXIX. CAIVS.

OMnes actiones, quę morte aut tempore pereũt, ſemel incluſæ iudicio, ſaluæ permanent. Non videtur perfectè cuiuſque id eſſe, quod ex caſu auferri poteſt.

CXL. VLPIANVS.

ABſentia eius, qui reipublicę cauſſa abeſt: neque ei, neque alij damnoſa eſſe debet.

CXLI. PAVLVS *lib.* LIIII. *ad edictum.* E

QVod contra rationem iuris receptum eſt, nõ eſt producendum ad conſequentia. Vni duo pro ſolido hæredes eſſe non poſſunt.

CXLII. IDEM.

QVi tacet, non vtique fatetur†: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

†Vnde Cice. ĩ Catilinã, Quid expectas, inquit, loquentium authoritatẽ, quorum voluntatẽ tacitorum perſpicis.

CXLIII. VLPIANVS.

QVod ipſis, qui contraxerunt, obſtat: & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

CXLIIII. PAVLVS.

NOn omne, quod licet, honeſtum eſt. In ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus. F

CXLV. VLPIANVS.

NEmo videtur fraudare eos qui ſciunt & conſentiunt.

CXLVI. PAVLVS.

QVod quis, dum ſeruus eſſet, egit: proficere libero facto non poteſt.

CXLVII. CAIVS.

SEmper ſpecialia generalibus inſunt.

CXLVIII. PAVLVS.

CVius effectus omnibus prodeſt, eius & partes ad omnes pertinent.

CXLIX. VLPIANVS.

EX qua perſona quis lucrum capit, eius factum præſtare debet.

CL. IDEM.

CL. IDEM.

A Parem eſſe conditionem oportet eius, qui quid poſſideat, vel habeat: atque eius, cuius dolo malo factũ eſt, quò minus poſſideret, vel haberet.

CLI. PAVLVS.

Nemo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere ius non habet.

CLII. VLPIANVS.

Hoc iure vtimur, vt quicquid omnino per vim fiat, id aut in vis publicæ, aut priuatæ crimen incidat. De iecit & qui mandauit. Ratihabitio mandato comparatur. In contractibus, quibus doli præſtatio, vel bona fides ineſt: hæres inſolidum tenetur.

B CLIII. PAVLVS.

Ferè quibuſcũque modis obligamur, iiſdem in contrarium actis liberamur: cum quibus modis adquirimus, iiſdem in contrarium actis amittimus. Vt igitur nulla poſſeſſio adquiri, niſi animo & corpore poteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua vtrumque in contrarium actum eſt.

CLIIII. VLPIANVS.

Cum par delictum eſt duorum: ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſſa: ſicut fit, cùm de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori, AVT SI REI QVOQVE IN EA RE DOLO ACTVM SIT. Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipſam non incidit.

C CLV. PAVLVS.

Factum cuique ſuum, non aduerſario ſuo nocere debet. Non videtur vim facere, qui iure ſuo vtitur, & ordinaria actione experitur. In pœnalibus cauſſis benignius interpretandum eſt.

CLVI. VLPIANVS *lib. LXX. ad edictum.*

Inuitus nemo rem cogitur defendere. Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere multò magis quis dixerit. Cùm quis in alicuius locum ſucceſſerit: non eſt æquum, ei nocere hoc, quod aduerſus eum non nocuit, in cuius locum ſucceſſerit. Plerunque emptoris eadem debet eſſe cauſſa circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. Quod cuique pro eo præſtatur, inuito

inuito non tribuitur.

CLVII. IDEM. D

AD ea, quæ nõ habent atrocitatem facinoris, vel ſceleris: in his ignoſcitur ſeruis, ſi vel dominis, vel his, qui vice dominorum ſunt (veluti tutoribus & curatorib') obtemperauerint. Semper qui dolo fecit, quò minus haberet: pro eo habendus eſt, ac ſi haberet. In contractibus ſucceſſores ex dolo eorum, quibus ſucceſſerunt, non tantum in id, quod peruenit, verùm etiam inſolidum tenentur: hoc eſt, vnuſquiſque pro ea parte, qua hæres eſt.

CLVIII. CAIVS *lib.* XXVI. *ad edictum prouinciale.*

CReditor, qui permittit rem venire, pignus dimittit.

CLIX. PAVLVS.

NOn vt ex pluribus cauſſis deberi nobis idem poteſt: ita ex pluribus cauſſis idem poſſit eſſe noſtrum. E

CLX. VLPIANVS.

ALiud eſt vendere, aliud eſt vendenti conſentire. Refertur ad vniuerſos, quod publicè fit per maiorem partem. Abſurdum eſt, plus iuris habere, cui legatus ſit fundus, quàm hæredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viueret.

CLXI. IDEM.

IN iure ciuili receptum eſt: quoties per eum, cuius intereſt conditionem nõ impleri, fiat, quò minus impleatur: perinde haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet. quod & ad libertates, & legata, & ad hæredum inſtitutiones perducitur. F quibus exemplis ſtipulationes quoque committũtur: cùm per promiſſorem factum eſſet, quò minus ſtipulator conditioni pareret.

CLXII. PAVLVS.

QVæ propter neceſſitatem recepta ſunt, non debent in argumentum trahi.

CLXIII. VLPIANVS.

CVi ius eſt donandi, eidem & vendendi, & concedendi ius eſt.

CLXIIII. PAVLVS.

POenalia iudicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt.

CLXV. VLPIANVS.

Cùm

A Cvm quis poſſit alienare, poterit & conſentire alienationi. Cui autem donare non conceditur: probandum erit, nec ſi donationis cauſſa conſenſerit, ratam eius voluntatem habendam.

CLXVI. PAVLVS.

QVi rem alienam defendit, nunquàm locuples habetur.

CLXVII. IVLIANVS.

NOn videntur data, quæ eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt. Qui iuſſu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere: quia parére neceſſe habet.

CLXVIII. IDEM.

B Rapienda occaſio eſt, quæ præbet benignius reſponſum. Quod factum eſt, cùm in obſcuro ſit: ex adfectione cuiuſque capit interpretationem.

CLXIX. IDEM *lib.* II. *ad Plautium.*

IS damnum dat, qui iubet dare. eius verò nulla culpa eſt, cui parére neceſſe ſit. Quod pendet, non eſt pro eo, quaſi ſit.

CLXX. IDEM *lib.* III. *ad Plautium.*

FActum à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non eſt.

CLXXI. IDEM *lib.* IIII. *ad Plautium.*

NEmo ideò obligatur, quia receptur⁹ eſt ab alio, quod præſtiterit.

C CLXXII. IDEM.

IN contrahenda venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum eſt. Ambigua autem intétio ita accipienda eſt, vt res ſalua ſit actori.

CLXXIII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Plautium.*

IN condemnatione perſonarum, quæ in id, quod facere poſſunt, damnantur: non totum, quod habent, extorquédum eſt: ſed & ipſarum ratio habéda eſt, ne egeant. Cũ verbum RESTITVAS lege inuenietur: etſi nõ ſpecialiter de fructibus additum eſt: tamen & fructus ſunt reſtituendi. Vnicuiq; ſua mora nocet. quod & in duobus reis promittẽdi obſeruatur. Dolo facit, qui petit, quod redditurus eſt.

Cap. 19. de re iudicata.

CLXXIIII. IDEM.

QVi poteſt facere, vt poſſit conditioni parére: iã poſſe videtur. Quod quis, ſi velit, habere nõ poteſt, id repudiare non poteſt. D

CLXXV. IDEM.

IN omnibus officiis, quæ fieri per liberas perſonas leges deſiderant, ſeruus interuenire non poteſt. Non debeo melioris cõditionis eſſe, quàm auctor meus, à quo ius in me tranſit.

CLXXVI. IDEM.

NOn eſt ſingulis cõcedendum, quod per magiſtratum publicè poſſit fieri, ne occaſio ſit maioris tumultus faciendi. Infinita æſtimatio eſt libertatis & neceſſitudinis.

CLXXVII. IDEM. E

QVi in ius dominiúmve alterius ſuccedit, iure eius vti debet. Nemo videtur in dolo eſſe, qui ignorat cauſam, cur non debeat petere.

CLXXVIII. PAVLVS *lib.* XV. *ad Plautium.*

Supra eodem.cap. 129. CVm principalis cauſſa non conſiſtat: plerumque nec ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

CLXXIX. IDEM.

IN obſcura voluntate manumittentis fauendum eſt libertati.

CLXXX. IDEM.

QVod iuſſu alterius ſoluitur, pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet. F

CLXXXI. IDEM.

SI nemo ſubiit hæreditatem: omnis vís teſtamenti ſoluitur.

CLXXXII. IDEM.

QVod nullius eſſe poteſt, id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

CLXXXIII. MARCELLVS.

ET ſi nihil facilè mutandum eſt ex ſolennibus: tamen vbi æquitas euidens poſcit, ſubueniendum eſt.

CLXXXIIII. CELSVS.

VAni timoris iuſta excuſatio non eſt.

CLXXXV. IDEM.

IMpoſſibilium nulla obligatio eſt.

CLXXXVI.

CLXXXVI. IDEM.

A Nihil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolui poſſit: & cùm ſoluendi tempus obligationi additur, niſi eo præterito, peti non poteſt.

CLXXXVII. IDEM.

Si quis prægnantem vxorem reliquit: non videtur ſine liberis deceſſiſſe.

CLXXXVIII. IDEM.

Vbi pugnantia inter ſe in teſtaméto inueniuntur: neutrum ratum eſt. Quæ rerum naturâ prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.

CLXXXIX. IDEM.

Pupillus nec velle, nec nolle in ea ætate (niſi adpoſita tutoris authoritate) creditur. nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris authoritas neceſſaria eſt.
B

CXC. IDEM.

Quod euincitur, in bonis non eſt.

CXCI. IDEM.

Neratius conſultus, an quod beneficium dare ſe quaſi viuenti Cæſar reſcripſerat, iam defuncto dediſſe exiſtimaretur: reſpondit, non videri ſibi principem, quod ei, quem viuere exiſtimabat, conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe. quem tamen modum eſſe beneficij ſui vellet, ipſius æſtimationem eſſe.

CXCII. MARCELLVS.

C Ea, quæ in partes diuidi non poſſunt, ſolida à ſingulis hæredibus debentur. In re dubia benigniorem interpretationem ſequi, non minùs iuſtius eſt, quàm tutius.

CXCIII. CELSVS.

Omnia ferè iura hęredum perinde habentur, ac ſi cõtinuò ſub tempus mortis hæredes extitiſſent.

CXCIIII. MODESTINVS.

Qui per ceſſionem, quamuis longiſſimam, defuncto hæredes extiterunt: non minùs hæredes intelliguntur, quàm qui principaliter hæredes extiterint.

CXCV. IDEM *lib.* VII. *Differentiarum.*

Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.* *Supra. lib. 51. ti. 1 cap. Si. in fine.

CXCVI. IDEM.

PRiuilegia quædam cauſſæ ſunt, quædam perſonæ. & ideò quidem ad hæredem tranſmittuntur, quæ cauſſæ ſunt: quæ perſonæ ſunt, ad hæredem non tranſeunt. D

CXCVII. IDEM *lib. ſingulari de ritu nuptiarum.*

Supra. ca. 42. tit. 2. lib. 23. SEmper in coniunctionibus non ſolùm quid liceat, cõſiderandum eſt: ſed & quid honeſtum ſit.

CXCVIII. IABOLENVS.

NEque in interdicto, neque in cæteris cauſis pupillo nocere oportet dolum tutoris, ſiue ſoluendo eſt, ſiue non eſt.

CXCIX. IDEM *lib. ſexto Epiſtolarum.*

NOn poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non paruit.

CC. IDEM *lib.* VII. *Epiſtolarum.* E

QVoties nihil ſine captione inueſtigari poteſt: eligẽdum eſt, quod minimum habeat iniquitatis.

CCI. IDEM.

OMnia, quæ ex teſtamẽto proficiſcuntur, ita ſtatum euentus capiunt, ſi initium quidẽ ſine vitio ceperint.

CCII. IDEM.

OMnis definitio in iure ciuili periculoſa eſt. rarũ eſt enim vt non ſubuerti poſſit.

CCIII. IDEM.

QVod quis ex culpa ſua damnum ſentit, non intelligitur damnum ſentire.

CCIIII. IDEM. F

MInus eſt actionem habere, quàm rem.

CCV. IDEM.

PLerumque fit, vt etiam ea, quæ à nobis abire poſſint: perinde in eo ſtatu ſint, atque ſi non eſſent eius conditionis, vt abire poſſint. & ideò quod fiſco obligamus, & vindicare interdum, & alienare, & ſeruitutem prædio imponere poſſumus.

CCVI. IDEM.

IVre naturæ æquum eſt, neminem cũ alterius detrimẽto & iniuria fieri locupletiorem.

CCVII. IDEM *lib. 1. ad l. Iuliam & Papiam.*

REs iudicata pro veritate accipitur.

CCVIII. PAVLVS.

Non

NOn poteſt videri deſiiſſe habere, qui nunq̃ habuit.

CCIX. VLPIANVS.

A SEruitutem mortalitati ferè comparamus.

CCX. LICINIVS RVFINVS *lib.II.Regularũ.*

QVæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſt facto cõualeſcere non poteſt.

CCXI. PAVLVS *lib.lxix.ad edictum.*

SEruus reipublicæ cauſſa abeſſe non poteſt.

Digeſtorum ſeu Pandectarum finis.

PARISIIS.

EX OFFICINA CAROLAE GVILLARDæ, in Sole aureo, via ad diuum Iacobum.

Index ſeriei chartarum.

aa bb cc dd ee ff gg hh
a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vv Xx Yy Zz
aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt vv xx yy
5a 5b 5c 5d 5e 5f 5g 5h 5i 5k 5l 5m 5n 5o 5p 5q 5r 5ſ 5t 5v 5x 5y 5z
6a 6b 6c 6d 6e 6f 6g 6h 6i 6k 6l 6m 6n 6o 6p 6q 6r 6ſ 6t 6v 6x 6y
7a 7b 7c 7d 7e 7f 7g 7h 7i 7k 7l 7m 7n 7o 7p 7q 7r 7ſ 7t 7v 7x 7y 7z
8a 8b 8c 8d 8e 8f 8g 8h 8i 8k 8l 8m 8n 8o 8p 8q 8r 8ſ 8t
9a 9b 9c 9d 9e 9f 9g 9h 9i 9k 9l 9m 9n 9o 9p 9q 9r 9ſ 9t 9v 9x 9y 9z
10a 10b 10c 10d 10e 10f 10g 10h 10i 10k 10l 10m 10n

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE